

294.304

255 ๗

๕.3

วรรณกรรมคำสอนพระพยอม กัลยาโณ

ปริญญานิพนธ์

ของ

สมบัติ เสริมศิลป์

28 ส.ค. 2534

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2532

ลิขสิทธิ์ เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

171627

วรรณกรรมคำสอนพระพยอม กัลยาโณ

บทคัดย่อ

ของ

สมบัติ เสริมศิลป์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
เพื่อ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
กุมภาพันธ์ 2532

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากลวิธีการเสนอธรรม และทัศนะของ พระพยอม กุลยาโณ ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน จากแถบบันทึกเสียงที่พระพยอม กุลยาโณ แสดงธรรม ระหว่างปี พ.ศ. 2524 - 2527 จำนวน 81 ม้วน

ผลการศึกษาพบว่า ธรรมที่ไขสอนมากที่สุดได้แก่ อบายมุข 6 และความเพียร ซึ่งจะปรากฏกับผู้ฟังทุกกลุ่ม สำหรับกลุ่มเยาวชนท่านเสนอให้มีความเพียร มีความอดทน และขมิใจไม่ประพฤติก้าวร้าว กลุ่มนักบวชเน้นให้พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตามพุทธบัญญัติ และมุ่งศึกษาพระธรรมวินัย ส่วนกลุ่มประชาชนและข้าราชการนั้น เน้นให้ใช้ความเพียร ประกอบกิจและละจากอบายมุข

ด้านกลวิธีการเสนอธรรม พระพยอม กุลยาโณ จะให้ความสำคัญของการกล่าว คำนำและสรุปเรื่อง ส่วนการเสนอธรรมนั้นท่านจะแทรกธรรมลงในตัวอย่าง นิทาน เรื่องจากประสบการณ์ การเปรียบเทียบ และอารมณ์ขัน

ส่วนทัศนะของพระพยอม กุลยาโณ นั้น ท่านมุ่งเสนอให้ประชาชนทุกเพศ ทุกอาชีพ และทุกวัย ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และต้องละจากอบายมุขทั้งปวง เพื่อให้ครอบครัวและสังคมอยู่กันอย่างมีความสุข ส่วนทัศนะที่ปรากฏอย่างเด่นชัด คือ ข้าราชการต้องมีความซื่อสัตย์ ประหยัด และมุ่งรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง สมณะต้องเสนอธรรมที่ประชาชนนำไปปฏิบัติได้และต้องไม่มอบสิ่งมอมแก่ประชาชน

PHRAPHAYORM KALAYANO DIDACTIC LITERATURE

AN ABSTRACT

BY

SOMBAT SROEMSILP

Presented in partial fulfillment of the requirements

for the Master of Education degree

at Srinakharinwirot University

February 1989

The purposes of this research were to study the presentation techniques of Dhamma concepts. Phraphayorm's attitudes as found in his sermons given between B.E. 2524 - 2527 recorded in 81 tape cassettes.

The results of the study were as follows.

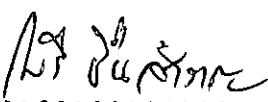
The techniques of his sermons relied mainly on the introduction and the conclusion. His Dhamma were elaborated by examples, anecdotes drawn from his own experience, comparisons and humor.

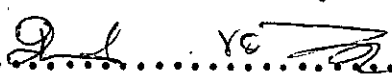
Of all the principles of his Dhamma apayamukha 6 six causes of sin and endeavour were mostly emphasized. While endeavour and self command were mainly focused if the audience were young people. For the monk group the concentration of the sermons were the Discipline of Lord Buddha.

As for Phraphayorm's attitudes, it is found that Phraphayorm wanted people to do their best in performing duties and avoid all apayamukhas in order to gain peace and happiness for their families and society. Officials were to taught to be honest, economical and ready to serve people while the monks were told to teach practical Dhamma and not to lead them into any false believes.

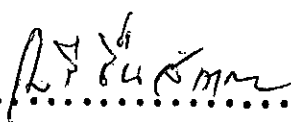
คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

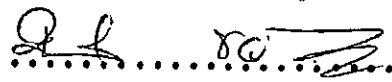
คณะกรรมการที่ปรึกษา

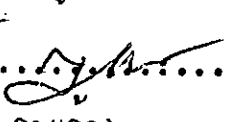
..........ประธาน
(ผศ. โมรี ชื่นสำราญ)

..........กรรมการ
(อจ. ปราณี ขวัญแก้ว)

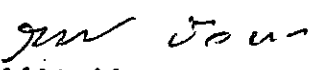
คณะกรรมการสอบ

..........ประธาน
(ผศ. โมรี ชื่นสำราญ)

..........กรรมการ
(อจ. ปราณี ขวัญแก้ว)

..........กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผศ. วิสันต์ กัญแก้ว)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..........คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศ.ดร. สมพร บัวทอง)

วันที่....7....เดือน.....มีนาคม.....พ.ศ. 2532

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้เพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจากผู้ช่วยศาสตราจารย์
โมรี ชื่นชื่นสำราญ ประธาน และอาจารย์ปราณี ชวัญแก้ว กรรมการ ทานทั้งสองกรุณาให้
ข้อเสนอแนะตรวจแก้ไขข้อบกพร่องควยความเอาใจใส่ และให้กำลังใจผู้วิจัยมาโดยตลอด
จึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง

กราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิสันต์ ภูแก้ว กรรมการสอบปริญญานิพนธ์
ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำเกี่ยวกับธรรมเนียมที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยพระคุณอันประเสริฐของคุณพ่อเจริญ คุณแม่เรือน
เสริมศิลป์ ผู้เป็นกำลังใจ และให้การสนับสนุน ผู้วิจัยมาโดยตลอด ผู้วิจัยระลึกถึงพระคุณ
อยู่เสมอ

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากคุณอุไร เสริมศิลป์ คุณพี่ประไพ
คุณพี่จรัส ราชมัน คุณพี่ไพโรจน์ คุณพี่บำรุง คีสวัสดิ์ คุณพี่สุทิน คุณพี่สุรินทร์ วงษ์วิจารณ์
น้องปรีดา น้องสุณี วาสประเสริฐสุข และน้องวาสนา เสริมศิลป์ จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้
กราบมนัสการท่านอาจารย์พยอม กุลยาโน ที่ให้ความกรุณาอย่างดียิ่ง สำหรับข้อมูล
ในการวิจัยครั้งนี้

สมบัติ เสริมศิลป์

สารบัญ

บทที่

หน้า

1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	9
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	9
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	9
	นิยามศัพท์เฉพาะ	10
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	10
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	12
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับธรรมะ	12
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพูด	21
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทัศนะของพระพยอม กัลยาโณ	28
2	วิเคราะห์ธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กัลยาโณ ..	41
	อิทธิบาท 4	41
	ฉันทะ	41
	วิริยะ	51
	จิตตะ	61
	วิมังสา	66
	พรหมวิหาร 4	77
	เมตตา กรุณา	77
	มุทิตา	97
	อุเบกขา	99

พาวาสธรรม	117
สัจจะ	117
ทมะ	123
ขันติ	141
จาคะ	149
สังคหวัตถุ 4	155
ทาน	155
ปิยะวาจา	161
อัทธจริยา	162
สมานัตตตา	166
กุศลมูล	168
อโลภะ	168
อโทสะ	174
อโมหะ	182
อบายมุข 6	189
การค้ำน้ำเมา	190
การพนัน	210
การเที่ยวกลางคืน และการดูการละเล่น	219
การคบคนชั่วเป็นมิตร	224
เกียจคร้านทำงาน	225
3 ศึกษาถว้การนำเสนอธรรมของพระพยอม กัลยาโณ	229
คำนำ	229
การให้พรผู้ฟัง	230
การใช้คำนำที่ไม่เริ่มจากการให้พร	242
ไม่มีการกล่าวนำ	246

กลวิธีการเสนอธรรมหรือการดำเนินเรื่อง	247
การวางโครงเรื่อง	247
ท่วงทำนองการพูด	252
การสรุป	286
การให้พร	286
การวิงวอนให้ผู้ฟังปฏิบัติ	288
การกล่าวถึงจุดสำคัญของเรื่อง	292
ไม่มีการสรุป	294
4 ศึกษาทัศนะของพระพยอม กุธาโณ ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน	296
ทัศนะทางสถาบัน	296
สถาบันครอบครัว	296
สถาบันศาสนา	310
สถาบันการปกครอง	322
สถาบันการศึกษา	331
ทัศนะทางอาชีพ	338
ตำรวจ	338
ครู	343
ทหาร	346
แพทย์ พยาบาล	349
ทัศนะทางงานพิธี	353
งานพิธีทางศาสนา	354
งานบวช	359
งานศพ	362
งานแต่งงาน	365

5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	370
ผลการศึกษาค้นคว้า	370
อภิปรายผล	372
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	376
บรรณานุกรม	377
ประวัติย่อของผู้วิจัย	381

ภูมิหลัง

สังคมเป็นเรื่องของการอยู่ร่วมกันทั้งโดยธรรมชาติและโดยสมัครใจ ในเรื่องของ การอยู่ร่วมกันนั้น จะต้องมีหลักเป็นเครื่องมือสำหรับกำกับสังคมให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้มีความสุข โดยเริ่มตั้งแต่กฎธรรมชาติ อันได้แก่ ธรรมเนียม จารีต ประเพณีต่าง ๆ เป็นเครื่องควบคุมกำกับความเป็นไปของสังคม ต่อเมื่อสังคมได้วิวัฒนาการมากขึ้น ความขัดแย้ง และความไม่เป็นระเบียบในสังคมก็มากขึ้นด้วย ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่สังคมจะต้องออกกฎ มาบังคับสมาชิกเพิ่มขึ้น เมื่อสังคมจะออกกฎมาควบคุมสมาชิกอย่างรัดกุมแล้วก็ตามแต่ความ ขัดแย้งและการขาดระเบียบวินัยในสังคมก็ยังปรากฏอยู่ ด้วยเหตุที่สังคมมีความขัดแย้งและ ขาดระเบียบวินัยนี้เองจึงเป็นเหตุให้ศาสนาเข้ามามีอิทธิพลในสังคม และอิทธิพลของศาสนา ก็ช่วยให้สังคมมีความเรียบร้อยขึ้น (บุญลือ วันทาพนธ์. 2512 : 83)

ประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งพุทธศาสนา ชาวไทยนับถือพุทธศาสนานานนับเป็นเวลา พันปี ประมาณหลังพุทธปรินิพพาน 300 ปี ถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นใหญ่ในชมพูทวีป ได้ส่งสมณทูต 9 สายไปเผยแพรธรรมยังดินแดนทั้งใกล้และไกล มีสมณทูตสายหนึ่งคือ พระโสณะกับพระอุตตระเดินทางมาสู่สุวรรณภูมิ และสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพทรง สันนิษฐานว่า พระพุทธศาสนานับเห็นจะมาประดิษฐานในประเทศไทยก่อน พ.ศ. 500 และ นับถือกันมั่นคงสืบมาแต่ครั้งนั้น (กรมศาสนา. 2525 : 41 - 42) พระมหากษัตริย์ไทย ตั้งแต่โบราณทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธมามกะ ทำให้พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมั่นคงมาจน ทุกวันนี้ คนไทยร้อยละ 95 นับถือพุทธศาสนา เอกลักษณ์ของชาติและวัฒนธรรมทุกสาขามุ่งพัน อยู่กับศาสนา (กรมศาสนา. 2525 : คำนำ) พระพุทธศาสนาจึงช่วยให้บ้านเมืองของเรา เจริญมาโดยลำดับ และจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เมื่อประเทศไทยประสบความวิบัติ ความเดือดร้อน เราก็ได้อาศัยหลักธรรมช่วยกันทุกข์เข็ญต่าง ๆ

การ เมืองและการศาสนาที่เจ้พัวพันกันจนแยกออกจากกันไค่ยาก นอกจากนั้มยอครั้ง
ที่เคียวที่เราตอขอมรับว่าไม่เพียงศาสนาและการ เมืองเท่านั้พัวพันกัน วรรณกรรมก็
ส่วนเขาไปเกี่ยวพันกันควย (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2517 : 31) และกันั้นก็เป้น
ส่วนหนึ่งของคนรวมสมัยและเป็นพล เมืองของ [redacted] ควยเหตุทว่ากัเป็นหน่วยหนึ่ง
ของสังคม กัยอมจะละเลยต่อเหตุการณ์ที่ไค่พบเห็นอยู่ [redacted] และในฐานะที่กัเป็นพล เมือง
ของสังคมก็ยอมตอเอาใจใส่ตอเหตุการณ์ภายในเมือง ความเคลื่อนไหวของประเทศ ตลอดจน
ชนชั้นและอาชีพของคนในสังคม กัเมื่ออยู่ในยุคโคสมัยก็ไค่ยอมอยู่ในอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมนั้น
ความคิดเห็น ความรู้สึกตอคนมีอยู่กัคนรวมสมัยก็ยอมจะปรากฏอยู่ในวรรณกรรมที่ตนเสนอมา
วรรณกรรมนั้น ๆ จึงบันทึกภาพของสังคมไว้เป็นอย่างดี (วิทย์ ศิวศรียานนท์. 2518 :

141 - 142)

✓ เนื่องจากสังคมไทยมีความใกล้ชิดกับศาสนา [ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น] วรรณคดีไทยเกี่ยว
ทุกเรื่องจึงมีความสัมพันธ์กับศาสนาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม - เพราะสถาบันทางศาสนาเป็น
สถาบันทางจิตใจของคนในสังคมมาตั้งแต่อดีตกาล ไทยจึงมีความคิดฝังใจเกี่ยวกับ ความคิด
ความเชื่อ และความศรัทธาในพระศาสนา กอปรที่จะแสดงความคิดของตนออกมาเสียมิได้ ดังที่
เราจะเห็นได้ว่าเนื้อหาของวรรณคดีไทยตั้งแต่สุโขทัย เป็นต้นมา เนื้อหาจะไค่มาจากหลักธรรม
ความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่แท้จริงเพื่อใช้ประโยชน์ในการสอนธรรมแก่ประชาชน ไค่แก่
เทวมิกถา เนื้อหามาจากชาตก สุมุทโธษคำฉันท์ และเสื่อโคคำฉันท์ ส่วนเนื้อหาที่ไค่มาจาก
พุทธประวัติและประวัติพระอรหันต์นั้น ไค่แก่ มหาชาติคำหลวง พระปฐมสมโพธิกถา พระมาลัย
คำหลวง เป็นต้น *

> วรรณคดีนี้เมื่อขอมขายคณงานทุกประเภท โดยมีภาษาเป็นเครื่องมือในการแสดงออก
ไม่ว่าจะเป็นภาษาเขียนหรือภาษาพูด และภาษาที่ใช้นั้นไม่ว่าจะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ตาม
(วิภา กงคะนันท์. 2521 : 1) วรรณกรรมศาสนาก็เป็นส่วนหนึ่งของวรรณคดียุคประสงค
เพื่อกล่อมเกล่าจิตใจของประชาชนให้ตั้งงาม ซึ่งลักษณะของวรรณคดีศาสนานั้น สนิท ดังที่
(2527 : 85 - 86) ได้กล่าวถึงลักษณะของวรรณคดีศาสนาไว้ดังนี้

1. เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมืออบรม สั่งสอน ให้ผู้อ่านเข้าใจถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ตลอดจนเกิดศรัทธาและเชื่อมั่นยิ่งขึ้น
2. เป็นเรื่องที่อธิบายขยายเนื้อความในคัมภีร์ทางศาสนาให้เข้าใจง่ายขึ้น
3. เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อแสดงคำสอน
4. เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา
5. เป็นเรื่องอภินิหารหรือตลกร้าย
6. เป็นเรื่องที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของศาสนา มักแพร่ไปในวรรณคดีต่าง ๆ
7. เป็นเหตุการณ์เกี่ยวกับศาสนา มีบันทึกผ่านของประวัติศาสตร์
8. เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อให้เป็นบันเทิงคดี

*หลังจากที่ประเทศไทยได้ติดต่อกับประเทศทางตะวันตกมากขึ้นทำให้สภาพสังคมของเราเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การหลั่งไหลของเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามา จึงทำให้คนหันไปรับวัฒนธรรมนั้น และทำให้วัฒนธรรมของเราถูกละเลยไป (ณรงค์ พันธุ์รงค์. 2525 : 1) เมื่อสภาพของสังคมเปลี่ยนไปลักษณะของวรรณคดีก็เปลี่ยนไปตามทั้งในคำรูปแบบ เนื้อหา และจุดมุ่งหมาย สำหรับวรรณคดีศาสนาได้มีลักษณะที่เปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด * ดังที่ สนิท ตั้งทวี (2527 : 252) ได้แบ่งวรรณกรรมศาสนาออกเป็น 2 ช่วง ดังนี้

1. ลักษณะวรรณคดีศาสนา ก่อนได้รับอิทธิพลตะวันตก
 - 1.1 เนื้อเรื่องส่วนมากมาจากคัมภีร์ในศาสนาและชาตก
 - 1.2 จุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนประชาชนให้เลื่อมใสศรัทธา ตั้งอยู่ในความดี
 - 1.3 แนวคิดเน้นพุทธปรัชญา คือความเป็นอนิจจัง อันเป็นส่วนหนึ่งของไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เน้นเรื่องทำบุญไปเกิดในภพที่ดีกว่า
2. ลักษณะวรรณคดีศาสนา หลังได้รับอิทธิพลตะวันตก
 - 2.1 เนื้อเรื่องมักเป็นธรรมะในชีวิตประจำวัน นำเหตุการณ์ในสังคมมาประกอบเนื้อเรื่องกระจายไปสู่คนหลายอาชีพยิ่งขึ้น เช่น ธรรมะในการเป็นครู ธรรมะในการปกครอง เป็นต้น

2.2 จุดมุ่งหมาย เพื่อใช้เป็นเครื่องประโลมโลก ประโลมใจคนที่อยู่ในสังคม
ที่มัวแต่ความสับสนวุ่นวายเช่นทุกวันนี้ ใช้เป็นข้อสั่งสอน เยาวชนบุคคลที่ทำผิดศีลธรรม

2.3 แนวความคิด สื่อนำแนวความคิดตรงไปตรงมา แสดงความคิดความเชื่อ
อย่างมีเหตุผล

2.4 รูปแบบและการดำเนินเรื่อง มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง การดำเนิน
เรื่อง มุ่งการใช้ใจความมากกว่าคิดปะปนในการใช้ถ้อยคำ ไม่นิยมแทรกคำพาดพิง

จากการแบ่งลักษณะของวรรณคดีศาสนาออกเป็น 2 ช่วง ดังที่กล่าวมานั้น กวีได้
ช่วยให้เห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างมากในวรรณกรรมศาสนา* โดยจะเปลี่ยนแปลงในเกือบ
ทุกด้าน เช่น ในด้านเนื้อหา กวีหันมาสนใจชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนมากกว่าเดิม
ได้ดึงเอาเหตุการณ์ในสังคมเข้ามารวม นอกจากนี้ จุดมุ่งหมายในการแต่งกวียังได้มุ่งเสนอ
แนวความคิดในเรื่องของค่านิยม มีการเยาะเย้ยเสียดสีผู้ที่ทำผิดศีลธรรม อย่างไรก็ตามการ
เปลี่ยนแปลงของวรรณกรรมศาสนาหลังได้รับอิทธิพลตะวันตกนั้นอาจจะเป็นเพราะ สภาพสังคม
ปัจจุบันนี้โลกได้มีความเจริญในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางเทคโนโลยีใหม่ ๆ ความคิดใหม่ ๆ การติดต่อ
กับต่างชาติเป็นไปอย่างสะดวก จึงทำให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างชนชั้นชน โดยเฉพาะ
ชาวเมืองจะได้รับสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ และจะเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของสังคมด้วย
(ปรีชา อุบะระกุล. 2525 : 1)

* เมื่อประชาชนได้รับเอาวัฒนธรรมของตะวันตกเข้ามาจึงทำให้พุทธบริษัทปฏิบัติในสิ่ง
ไม่ใช่คำสอนในพุทธศาสนา โดยเชื่อว่านั่นเป็นคำสอนของศาสนา อันเป็นสาเหตุให้คนทางศีลธรรม
อย่างไม่รู้ตัวมากขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่า คนหนุ่มสาวส่วนใหญ่ไม่สนใจศาสนา สาเหตุสำคัญคือ
การจัดการศึกษาของเราทุกระดับ เป็นฆราวาสอยู่ใต้อาณานิคมทางปัญญาของฝรั่ง การจัดระเบียบ
ของสังคมสมัยใหม่ได้ตัดบทบาทของพระสงฆ์ออกจากชีวิตจริง โดยเฉพาะสังคมเมืองเหลือเพียง
พิธีกรรมที่พื้นสมัย ไม่สามารถสื่อสารถึงแก่นแท้ของพระธรรมได้* (พระประชา ปสนุนทรโม.
2525 : 246) ความเสื่อมศีลธรรมในปัจจุบันนี้จึงมีมากขึ้นในบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ
โดยเฉพาะในวัยรุ่น เช่น การกระทำความผิดด้วยการก่ออาชญากรรมในลักษณะต่าง ๆ ขาดความ
เชื่อฟัง ขาดความกตัญญูต่อบุคคลมารดา หรือต่อผู้มีพระคุณ ขาดระเบียบวินัย นักท่องเที่ยวจะทำ

อะไรก็ตามอำเภอใจของตนเองโดยไม่คำนึงถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี กฎข้อบังคับ และกฎหมายจนเป็นชาวปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์ไม่เว้นแต่ละวัน ซึ่งก็เป็นเช่นนั้นเพราะ ผู้ปกครองเอาใจใส่ดูแลไม่เต็มที่ ผลของการรับเอาวัฒนธรรมต่าง ๆ ของตะวันตกเข้ามา สอดคล้องกับเสนอข่าวโดยไม่คำนึงถึงความเสื่อมเสียของศีลธรรม และคนส่วนใหญ่ของสังคม มุ่งหาวัตถุใส่ตัวมากกว่าพระธรรมเข้แก้ว (สถาพร มาลีเวฬุพงศ์. 2517 : 12) ครู อาจารย์ไม่ช่วยกันสั่งสอนอบรมแก่ลูกศิษย์อย่างดี ครูไม่ทำหน้าที่ของการเป็นครูอย่างแท้จริง พระสงฆ์ให้การอบรมที่ไม่ถูกต้อง พระเทศน์ไปตามเรื่อง (ปัญญานันทภิกขุ. 2521 : 15 - 16) พระสงฆ์ส่งเสริมให้คนมกมายอยู่ในไสยศาสตร์หลงใหลในทางวัตถุ ทำเสน่ห์ คู่มอ เสกน้ำมันตะเพียน (วิทยากร เชียงกูล. 2528 : 15 - 16)

จากสภาพของสังคมที่เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย ประชาชนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ใช่คำสอนในพระพุทธศาสนา ปัญหาต่าง ๆ จึงปรากฏขึ้นในสังคมเป็นอย่างมาก พระพยอม กุธยาโธ แห่งวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี ท่านเป็นผู้ที่สนใจในสภาพสังคม สภาพการใช้ชีวิตของคนทั่วไปและสนใจในปัญหาที่ปรากฏขึ้น ท่านจึงได้แสดงธรรมชี้แนะวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน ทั้งท่านยังต่อต้านความเชื่อมกมายอบายมุขและการทุจริตคอร์รัปชั่นของข้าราชการ อย่างน่าสนใจ ธรรมะที่ท่านได้ถ่ายทอดออกมานั้นเป็นธรรมะที่จะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมที่กำลังเกิดอยู่ ธรรมะเหล่านั้นจะช่วยให้ประชาชนที่ลุ่มหลงในอบายมุขต่าง ๆ ได้ละทิ้งจากสิ่งชั่วร้าย และหันมาดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข

นับว่าการแสดงธรรมของท่านได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมเป็นอย่างมาก ยิ่งถ้าประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน สังคมก็จะประสบกับความสงบสุข

ในหนังสือแนะนำประวัติและผลงานของพระพยอม กุธยาโธ แห่งวัดสวนแก้ว มา กล่าวไว้พอเป็นสังเขป เพื่อเป็นการแนะนำท่านให้เป็นที่รู้จักและเป็นแนวทางให้ท่านผู้สนใจ ได้เข้าใจชีวิตและผลงานของท่านได้ดียิ่งขึ้น *

กำเนิด

พระพยอม กุธาโณ เกิดเมื่อวันที่ ๖ เดือนเมษายน พ.ศ. 2492 ที่คลองบางขวาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เป็นบุตรนายเปล่ง นางสำเภา จันทเพชร ท่านเป็นบุตรคนที่ 4 ในจำนวนพี่น้อง 5 คน คือ นางผิง นางบุก นายสมจิตร และนายพยอม

การศึกษา

พระพยอม กุธาโณ ได้เริ่มศึกษาคำบังคับ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่โรงเรียนวัดสังวร ในปี พ.ศ. 2500 โดยมีครูศรี เป็นครูใหญ่ และมีครูสละเป็นครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ครูศรีอังกค์ ทองเพียร เป็นครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ครูอุรา อังสนานนท์ เป็นครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และครูอุ้ม อังสนานนท์ เป็นครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังจากจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ได้ลาออกจากโรงเรียนมาทำสวนที่บ้าน

ชีวิตในวัยเด็ก

ในสมัยที่พระพยอม กุธาโณ เป็นเด็กนั้น ฐานะทางครอบครัวค่อนข้างยากจน จึงทำให้ท่านต้องทำงานอย่างหนักตั้งแต่วัยเด็ก เมื่ออายุได้ 7 ขวบ บิดาก็ให้มาหัดเก็บผัก เก็บฟืน รดน้ำผัก ทำตลาด และเมื่ออายุได้ 8 ขวบ ท่านก็ต้องหัดขึ้นตลาด จนสามารถหาเงินได้วันละ 20 - 30 บาท

ชีวิตของพระพยอม กุธาโณ ได้พบกับความยากลำบากเป็นอย่างมากเมื่อมารดาถึงแก่กรรมลง ขณะนั้นท่านมีอายุเพียง 10 ขวบเท่านั้น เมื่อมารดาของท่านถึงแก่กรรมทำให้บิดาตรอมใจและได้หันมาดื่มสุราอย่างหนักจนล้มเหลวของการเป็นบิดาที่ดีไป ตั้งแต่นั้นมาความอบอุ่นในครอบครัวก็หายไปจนท่านย่างเข้าสู่วัยรุ่น

ชีวิตเมื่อย่างเข้าสู่วัยรุ่น

เมื่อท่านย่างเข้าสู่วัยรุ่น พี่สาว 2 คน และพี่ชาย ต่างก็แต่งงานไปหมดสิ้น และน้องชายคนเล็กก็สามารถช่วยตัวเองได้แล้ว ท่านจึงออกมารับจ้างเป็นจับกังช่างไม้ได้ค่าจ้างวันละ 18 บาท ท่านได้พยายามฝึกหัดและพัฒนาฝีมือของท่านเรื่อยมาจนสามารถเป็นช่างเองได้ เมื่ออายุได้ประมาณ 20 ปี

พระพยอม กุธยาโน เป็นคนที่มีความมัธยัสถ์ ไม่ชอบการเที่ยวเตร่ หรือการใช้เงิน
ฟุ่มเฟือย ในแต่ละวันท่านจะกำหนดการใช้จ่ายไว้ตายตัวคือ ค่าอาหาร 8 บาท ค่าเรือ 2 บาท
บางวันก็จะค้างที่ก่อสร้างเอาข้าวมาหุงเอง จนสามารถรวบรวมเงินซื้อส่วนได้

ในสมัยวัยหนุ่มท่านได้ตั้งความมุ่งหวังไว้ว่าจะต้องบรรลุทิศสวนกุศลให้มารดาเสียก่อน
แล้วจึงจะคิดแต่งงาน และในครั้งหนึ่งอันเป็นเหตุช่วยผลักดันให้ได้เข้ามาอยู่ในเพศบรรพชิต
ตลอดกาลคือ ท่านทำงานสร้างตึกอยู่ใกล้ ๆ กับตึกกิตติเวช ทำให้ได้เห็นศพในสภาพต่าง ๆ
อยู่เสมอ มีทั้งคนแก่ หนุ่มสาว และเด็ก และเมื่อท่านต้องมาเห็น บ้า ป่า สูง และบิดา
เสียชีวิตไปพร้อม ๆ กันทั้ง 4 คน ยิ่งทำให้ท่านเกิดความสังเวชใจมากยิ่งขึ้น

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2512 บิดาของท่านก็ได้เสียชีวิต ขณะนั้นท่านมีอายุได้ 19 ปี จึงได้
เก็บศพของบิดาไว้จนมีอายุครบ 20 ปี จึงได้เผาพร้อมกับได้อุปสมบททิศสวนกุศลให้บิดาด้วย

ชีวิตในสมณะเพศ

พระพยอม กุธยาโนได้อุปสมบทที่วัดสังวรวิมลโพธิ์ โดยเมื่อพระครูนนทปรการ
เจ้าคณะอำเภอบางใหญ่ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูนนทเชมาราม วัดปรางหลวง
และหลวงพ่อดิเยม วัดสังวรณ เป็นกรรมวาจาจารย์และอนุสาวนาจารย์

ในพรรษาแรกนั้นท่านได้ศึกษานักธรรมตรีสำเร็จและได้พยายามฝึกหัดเทศน์ อ่านคัมภีร์
ไบเบิลจนสามารถออกเทศน์ในพรรษานั้นได้ถึง 30 กัณฑ์ และในพรรษาแรกนั้นเองได้สละทรัพย์สิน
โดยขายที่ดินนำมาสร้างเขื่อนหน้าวัดยาว 115 วา และอบรมสั่งสอนเด็กวัดจนมีระเบียบขึ้น
ชาวบ้านจึงเกิดศรัทธาต้องการให้ท่านจำพรรษาต่อ จึงได้ช่วยกันนำหลักฐานผลการศึกษานัก
ธรรมตรีไปขอยกเว้นการเกณฑ์ทหาร เมื่อพ้นจากการเกณฑ์ทหารแล้ว ท่านจึงมุ่งบำเพ็ญ
สมาธิ และได้มีผู้แนะนำให้ไปพำนักและศึกษาพระธรรมที่วัดสวนโมกข์ แก่ท่านพุทธทาสภิกขุ
ให้กลับมาศึกษาให้สำเร็จจนกระทั่งออกก่อนจึงทำให้ท่านได้กลับมาวัดสังวรอีกครั้ง เพื่อศึกษา
นักธรรมโทและนักธรรมเอก

เมื่อท่านสำเร็จนักธรรมเอกแล้ว ท่านจึงเดินทางไปจำพรรษาที่สวนโมกข์ และที่
สวนโมกข์เองเป็นจุดเริ่มศึกษาพระธรรมวินัย พร้อมกับศึกษาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อใช้
เผยแผ่ธรรม ท่านเริ่มหัดบรรยายภาพปริศนาธรรมเรื่อยมา

พระพยอม กุธยาโน จำพรรษาอยู่ส่วนโมกข์ 7 พรรษา จึงขออนุญาตท่านผู้เทศน์
กลับมาที่จังหวัดกันตบุรี โดยมีแนวความคิดว่าจะมาสร้างวัดที่ภาคกลางใหม่ลักษณะเหมือนจวนโมกข์
ของท่านพุทธทาสต่อไป

เมื่อท่านได้กลับมาพำนักที่กันตบุรีแล้วได้พบวัดร้างวัดหนึ่ง ซึ่งท่านเห็นว่าควรมีทำเล
ที่ตรงเหมาะที่จะใช้เป็นเขตศึกษาอบรมพระภิกษุสามเณร จึงได้เริ่มบูรณะวัดขึ้น และได้ขอซื้อที่ดินของ
ชาวบ้านเพิ่มเติมพร้อมกับตั้งชื่อว่า "วัดสวนแก้ว"

เมื่อได้มาอยู่วัดสวนแก้วและได้บูรณปฏิสังขรณ์วัดสวนแก้วให้ดีขึ้นแล้ว ท่านจึงได้
ออกบรรยายธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ พร้อมกับการพัฒนาวัดสวนแก้วไปด้วย จนกระทั่งการ
บรรยายธรรมของท่านเป็นที่ประจักษ์ เป็นที่สนใจของบุคคลต่าง ๆ โดยท่านได้นำเทคโนโลยี
ใหม่ ๆ มาสร้างสรรคผลงานเผยแพร่ธรรมจนเป็นที่แพร่หลายในหมู่ประชาชนทั่วไป เกือบทุกสาขา
อาชีพ นอกจากนั้นท่านได้จัดทำสไลด์ วีดีโอเทป และจัดทำแผ่นบันทึกเสียงการบรรยายธรรมของ
ท่านออกจำหน่ายด้วย ท่านได้รับนิมนต์ไปบรรยายธรรมยังสถานที่ต่าง ๆ ทั่วไป ทั้งสถานศึกษา
งานพิธี สถานราชการ รัฐวิสาหกิจ และหรือหน่วยงานเอกชน ในบางครั้งท่านได้เดินทางไป
เผยแพร่ธรรมในต่างประเทศด้วย เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และอังกฤษ เป็นต้น

นับว่าพระพยอม กุธยาโน เป็นพระสงฆ์รุ่นใหม่ที่ได้สร้างสรรคงานเผยแผ่ศาสนา
ที่น่ายินดีเป็นอย่างยิ่ง ท่านได้สอดแทรกธรรมะที่ประชาชนสามารถนำไปประพฤติ ปฏิบัติใน
สังคมได้อย่างกลมกลืนกับสภาพ การดำรงชีวิตของประชาชนในสังคม เราคงยอมรับกันว่า
การที่พระสงฆ์แสดงธรรมะบนธรรมาสันตามคัมภีร์โบราณนั้น ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชน
ของเราไม่ค่อยเข้าใจกัน ทำให้มีผู้สนใจฟังการบรรยายธรรมแบบเก่าเป็นจำนวนน้อยมาก

พระพยอม กุธยาโน เป็นผู้ที่ได้บุกเบิกการบรรยายธรรมะเผยแพร่ธรรมในรูปแบบใหม่
ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ก่อน จึงเป็นผลให้ประชาชนเกือบทุกเพศ ทุกวัยหันมาสนใจธรรมะของท่าน
มากขึ้น ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจในผลงานของท่าน มีความคิดที่จะศึกษาและวิเคราะห์ถึงวิถี
การเสนอธรรมะ ตลอดจนศึกษาทัศนคติของพระพยอม กุธยาโน ที่ปรากฏในคำสอนของท่าน
ซึ่งเท่ากับการเผยแพร่แนวความคิดทางด้านการใช้ธรรมะเป็นเครื่องมือแนวทางในการประพฤติ
ปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองดีของสังคม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมโดยรวมต่อไป

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษากลวิธีการ เสนอธรรมะในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุธยาโน
2. เพื่อจัดจำแนกธรรมะในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุธยาโน
3. เพื่อศึกษาทัศนะของพระพยอม กุธยาโน ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงกลวิธีการ เสนอธรรมะในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุธยาโน
2. ทำให้ทราบถึงหมวดหมู่ของธรรมะที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุธยาโน
3. ทำให้ทราบถึงทัศนะของพระพยอม กุธยาโน ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน
4. เป็นแนวทางในการเผยแพร่ธรรมะและทัศนะของพระพยอม กุธยาโน ให้เป็นที่แพร่หลายอันจะก่อให้เกิดประโยชน์แกสังคมส่วนรวม

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ศึกษาวรรณกรรมคำสอนจากแบบบันทึกเสียงของพระพยอม กุธยาโน ที่แสดงธรรม
ต่อที่สาธารณะ ระหว่างปี พ.ศ. 2524 - 2527 ซึ่งเป็นแบบบันทึกเสียงที่จัดทำโดยวัดสวนแก้ว
เท่านั้น

แบบบันทึกเสียงที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ 46 เรื่อง รวมแบบบันทึกเสียงที่ใช้
ในการศึกษาครั้งนี้ 81 ม้วน ดังรายชื่อต่อไปนี้

เทศน์ปฏิปจน์มวช

ธรรมะสำหรับวัยรุ่น

เทศน์ปฏิปจน์ศพ

ปริญญาคณยาบ

ลูกเสือกับจริยธรรม

วัยรุ่นกับยาเสพติด

ความบึกบึน

ธรรมะสำหรับหมอ

ธรรมะกับศิลปินอาวุโส

การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด

สัจจะธรรมกับชีวิต

อภิปรายหาศาสนา

ธรรมะสำหรับเด็ก

ธรรมะกับตำรวจ

เทศน์ปฏิปจน์วัด

ธรรมะสัจจะกับชีวิต
ธรรมะสำหรับชาวบ้าน
อโยธยารัตน

ธรรมะสำหรับคนชรา
สงครามและสันติภาพ

ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ

การสร้างภูมิทัศน์

เยาวชนของชาติ

การเพิ่มค่าของชีวิต

ธรรมะใกล้กรุง

อบรมตำรวจตระเวนชายแดนเชียงใหม่

ยศขางยศพระ

นักโทษของพระพุทธเจ้า

แนะพระใหม่ให้ถูกทาง

ธรรมศาสตร์ในคน 50 ปี

รากฐานค่านิยมพื้นฐาน

เทคนิคการพูดธรรมะ

เกลียดบาปกลัวบุญ

ธรรมะสำหรับสิ่งแวดล้อม

ประสบการณ์จากต่างแดน

มาคุยเหยือกกันเถอะ

ผีกลติเด็ก

แนะแนวการสอนศีลธรรมแก่ครู

กินเพื่ออยู่นาน

ภัยของพระพุทธศาสนา

พระไม่เกี่ยวแต่ธรรมะต้องเกี่ยว

ธรรมะพื้นฐาน

สามเณรใจสิงห์

สนทนาธรรมกับคำรงค์ พุฒตาล

เป้าหมายของชีวิต

นิยามศัพท์เฉพาะ

ธรรมะ หมายถึง พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระพยอม กุธยาไธ นำมาสั่งสอนให้คนในสังคมได้นำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

กลวิธีการเสนอธรรมะ หมายถึง วิธีการบรรยายธรรมะของพระพยอม กุธยาไธ ในสถานที่ต่าง ๆ อันได้แก่ การใช้คำนำ วิธีการเสนอหลักธรรมแก่นุ้ฟัง และการสรุปเรื่อง

ทัศนะ หมายถึง การแสดงความคิดเห็นของพระพยอม กุธยาไธ ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ อันได้แก่ ทัศนะต่อสถาบัน ทัศนะต่ออาชีพ ทัศนะต่องานพิธี

วิธีดำเนินการศึกษาครั้งนี้

การศึกษานี้เป็นการศึกษาแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ดังนั้นขั้นตอนในการศึกษานี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 รวบรวมแถบบันทึกเสียงที่อยู่ในขอบเขตของการศึกษาเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการศึกษา

1.2 ถอดแถบบันทึกเสียงที่รวบรวมได้ทั้งหมด

2. ขั้นวิเคราะห์

2.1 ศึกษาธรรมชาติปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุธยาโน

2.2 จัดหมวดหมู่ธรรมะในรูปของตาราง

2.3 ศึกษาทฤษฎีในการเสนอธรรมะของพระพยอม กุธยาโน

2.3.1 คำนำ ในการบรรยายธรรมะของพระพยอม กุธยาโน

2.3.2 วิธีการเสนอธรรมะในคำสอนของพระพยอม กุธยาโน

2.3.3 การสรุปในการบรรยายธรรมะของพระพยอม กุธยาโน

2.4 ศึกษาทัศนะของพระพยอม กุธยาโน ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน

2.4.1 ทัศนะต่อสถาบัน

2.4.2 ทัศนะต่ออาชีพ

2.4.3 ทัศนะต่องานพิธี

3. ขั้นสรุปและอภิปรายผล

ในการศึกษาแต่ละบทจะสรุปผลการศึกษาไว้ท้ายบท และเมื่อศึกษาครบทุกบทแล้วจะนำผลการสรุปของแต่ละบทมาสรุปเป็นผลการศึกษา เพื่อจะเสนอแนวทางหรือข้อคิดเห็นอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

เอกสารที่เกี่ยวข้องธรรมะ

ธรรมะที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กัลยาโณ ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ไว้ในปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นธรรมะที่พุทธบริษัทสามารถนำมาประพฤติ ปฏิบัติ ในกิจวัตรประจำวัน ได้ ซึ่งได้แก่ ธรรมะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ อธิปไตย 4 พรหมวิหาร 4 สมรวาสธรรม สังคหวัตถุ 4 ศุลมูล ขยายมุข สัมปฐิสธรรม ทิศ 6 ซึ่งหลักธรรมที่ผู้วิจัยนำมาใช้นั้น วิวัชระ คุณเมธี (2528 : 33) ได้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้

อธิปไตย 4

อธิปไตย แปลว่า คุณธรรมที่เป็นเหตุให้สำเร็จตามประสงค์ หมายความว่า บุคคลประสงค์สิ่งใด อันเป็นนิสัยของตนแล้วสำเร็จเหต อธิปไตย 4 ได้แก่

1. ฉันทะ แปลว่า ความพอใจหรือความต้องการ หมายความว่า มีความพอใจแน่นอนแนบแน่น ไม่เปลี่ยนแปลง มีความมั่นคง คงที่ในความต้องการนั้น
2. วิริยะ แปลว่า ความเพียร คือความกล้า หมายความว่า กล้าได้กล้าเสีย ขมลงทน ขมสละความสุข สละทรัพย์ เพื่อประโยชน์อันแท้จริง กริยาที่ทำ ได้แก่ ความบากบั่นก้าวไปข้างหน้าไม่ถอยหลัง
3. จิตตะ แปลว่า จจจจ หมายความว่า เอาใจม่ก่ไผ่ คือเมื่อทำอะไรก็เอาใจม่ก่ไผ่ ในสิ่งนั้น คุณธรรมนี้ช่วยพุงความเพียรมิให้ลดหย่อน ประคองความเพียรให้สม่ำเสมอ
4. วิมังสา แปลว่า เหม็นตริตรองพิจารณาในเหตุผลนั้น คือมีความไกรสรณู หมายความว่า ใช้ความรู้ของตนพิจารณา ฉันทะ วิริยะ จิตตะ ของตนที่มีอยู่นั้นถูกต้องหรือไม่

พรหมวิหาร 4

พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเป็นที่อยู่ของพรหม หรือธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ พิจารณาความหมายนั้นก็คือ ผู้ใหญ่ควรปฏิบัติตนต่อบุคคลอย่างไรบ้าง บุคคลจึงจะมีความสุข พรหมวิหาร 4 ได้แก่

1. เมตตา แปลว่า ความรักใคร่ปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นมีความสุข คนที่เป็นสุขแล้วให้ผู้อื่นสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป
2. กรุณา แปลว่า ความสงสาร ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ยากลำบาก
3. มุทิตา แปลว่า พลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี พลอยยินดีด้วยใจบริสุทธิ์ ปราศจากความอิจฉาริษยาอยู่ในใจ มุทิตาเป็นธรรมชั้นลึกที่จะถอนเสียซึ่งความอิจฉาริษยา การแสดงความยินดีด้วยใจบริสุทธิ์เมื่อผู้อื่นได้ดี เป็นหลักสำคัญของการเข้าสมาคม การแสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีแสดงว่าตนเป็นมิตรแท้
4. อุเบกขา แปลว่า ความวางเฉย ไม่คึกใจ ไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงซึ่งความวิบัติวางใจเป็นกลาง ไม่ลำเอียง มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียงด้วยฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ

ชาวราศีธรรม

ชาวราศีธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติผู้ครองเรือนพึงปฏิบัติ ยึดถือ เป็นหลักปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทุกอย่าง หรือเพื่อให้เกิดความดีงามทั้งหลาย 4 ประการ ได้แก่

1. สัจจะ ถือความสัตย์จริงใจต่อกัน เริ่มตั้งแต่ความจริงใจในการรักษาคำพูดจริงใจในการปฏิบัติต่อกัน การซื่อสัตย์ต่อกันจะช่วยให้ทุกฝ่ายมีความเชื่อถือไว้วางใจกัน จะทำกิจใดก็เกิดประโยชน์
2. ทมะ คือการรู้จักข่มใจตนเอง หมายถึง การรู้จักหักห้ามจิตใจไม่ให้คลั่งไปในทางที่ไม่ดีงาม ไม่ทำชอบ ไม่ทำชอบ และฝึกหักใจไม่ให้ไปในทางที่งามเท่านั้น
3. ขันติ ความอดทน ความอดทนเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้กิจการใด ๆ ประสบความสำเร็จ ความอดทนเป็นเครื่องช่วยยับยั้งมิให้ต้องปฏิบัติในทางที่ไม่ชอบไม่ควร แล้วความอดทนยังเป็นเครื่องช่วยประสานความสุขอีกด้วย ถ้ายึดคุณธรรมนี้ไว้ก็จะช่วยให้งานในหน้าที่สำเร็จ
4. จาคะ คือการสละปันให้ หมายถึง การให้ปัน สิ่งของแก่คนที่ควรให้ การสละให้ปันทำได้ 2 ทาง คือการช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นการส่วนตัวหนึ่ง การช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนทั่วไป

อันใดแก่ สละทรัพย์เพื่อส่วนรวมอีกอย่างหนึ่ง การปันให้ย่อมทำให้ผู้รับเกิดความรักและนับถือ
ผู้ให้ เป็นการผูกไมตรี

สังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ หมายถึง สิ่งที่สามารถจะสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน หมายถึง การผูกมิตร
วิธีการผูกมิตร จะต้องมียศเครื่องยศเหนี่ยวนำใจกันให้ทางคนทางมีความรักใคร่ในมรรคมชฌซึ่งกัน
และกัน เครื่องยศเหนี่ยวนำใจจะช่วยทำให้มีความรัก ความเคารพแนบแน่นยิ่งขึ้น สังคหวัตถุ 4
ได้แก่

1. ทาน แปลว่า การให้ การเสียสละ การสงเคราะห์ซึ่งกันและกันต้องมีการเสียสละ
ซึ่งหมายถึง การเสียสละทั้งวัตถุทาน คือการสงเคราะห์ด้วยการให้สิ่งของ อภัยทาน คือการให้
อภัยแก่กัน ธรรมทาน คือการให้คำแนะนำชักเตือน

2. ปิยวาจา แปลว่า พูดน่ารัก หมายความว่า พูดให้เกิดความรัก คือคำพูดที่สละสลวย
อ่อนโยน อ่อนหวาน ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกศรัทธาใจ ฟังแล้วไม่แสบไม่เสียดแทง พูดให้กำลังใจ
พูดแนะนำประโยชน์ พูดให้รักใคร่ปรองดองซึ่งกันและกัน คำที่พูดไมตรีนั้นต้องเป็นคำจริง
คำอ่อนหวาน คำสมานสามัคคี เป็นคำพื้นฐาน

3. อัตถจริยา แปลว่า ประพฤติประโยชน์ คือประพฤติให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น
ผู้ใดทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนก็ตองงด การประพฤติประโยชน์ทำได้ 2 ทาง คือ

3.1 ทำด้วยกำลังกาย ได้แก่ การเอาแรงกายทำประโยชน์

3.2 ช่วยด้วยการพูด ได้แก่ การแนะนำให้ผู้อื่นประพฤติให้ถูกต้อง ให้ประพฤติ
ในสิ่งที่ดีงาม

4. สมานัตตตา แปลว่า ความเป็นคนไม่ถือตัว คือวางตนเสมอตนเสมอปลาย ไม่ว่า
ต่อนานหรือด้อยหลังผู้อื่น

กุศลมูล

กุศลมูล คือต้นเหตุของกุศล หรือมูลเหตุจะทำให้ทำความดี มี 3 ประการคือ

1. อโลกะ แปลว่า ความไม่โลภ หมายความว่า ไม่คิดอยากเอาของของเขามาเป็นของตน โดยอาการแห่งขโมยหรือด้วยการไม่สมควรคิดอยากได้ในสิ่งที่เกินตน
2. อโทสะ แปลว่า ความไม่คิดประทุษร้าย ไม่คิดทำลายผู้อื่นหรือสิ่งของของผู้อื่น คนที่ไม่คิดประทุษร้ายยอมไม่คู่ร้าย ไม่ว่าร้าย ไม่เบียดเบียนใคร มีใจเมตตา กรุณา ขวนขวายหาความสุขใส่ตนและคนอื่นในทางที่ชอบที่ เหมาะที่ควร
3. อโมหะ แปลว่า ความไม่หลง หมายความว่า ความไม่คิดผิด คือเห็นตรงตามเป็นจริง ความไม่หลงผิดย่อมมีปัญญาเห็นประจักษ์ มีความตระหนักในเหตุการณั้ทั้งปวง

อบายมุข 6

อบายมุข คือเหตุแห่งความซบหาย หมายถึง ต้นเหตุของความไม่ดี ถ้าปฏิบัติแล้วจะทำให้ชีวิตของผู้ปฏิบัตินั้นเสื่อมลง หากความเจริญใส่ตนไม่ได้ เป็นคนไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

อบายมุข 6 ได้แก่

1. คมนำเมา มีโทษ 6 ประการ ได้แก่
 - 1.1 เสียทรัพย์
 - 1.2 เกิดโรค
 - 1.3 ทองคิเคียน
 - 1.4 ไม่รู้จักอาย
 - 1.5 ก่อการวิวาท
 - 1.6 ทอนกำลังปัญญา
2. เทียวกลางคืน มีโทษ 6 ประการ คือ
 - 2.1 ข้อว่าไม่รักษาศั้ว
 - 2.2 ข้อว่าไม่รักษาศูกเมียบ
 - 2.3 ข้อว่าไม่รักษาศรัพย์สมบัติ
 - 2.4 เป็นที่ระแวงของกนทั้งหลาย

- 2.5 มักถูกใส่ความ
- 2.6 ได้รับความลำบากมาก
3. เห็นว่าการละเล่น มีโทษตามวัตถุ 6 ประการ คือ
 - 3.1 รำที่โหนไปตีนั้น
 - 3.2 ขี่ร้องที่โหนไปตีนั้น
 - 3.3 คีตกสเปาที่โหนไปตีนั้น
 - 3.4 เสภาที่โหนไปตีนั้น
 - 3.5 เพลงที่โหนไปตีนั้น
 - 3.6 เด็กเริงที่โหนไปตีนั้น
4. เล่นการพนัน มีโทษ 6 ประการ คือ
 - 4.1 เมื่อนะยอมก่อเวร
 - 4.2 เมื่อแพยยอมเสียกายทรัพย์สินเสียไป
 - 4.3 ทรัพย์สินอันมิหาย
 - 4.4 ไม่มีใครเชื่อถ้อยคำ
 - 4.5 เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน
 - 4.6 ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย
5. คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษตามบุคคลที่คบ 6 ประการ คือ
 - 5.1 นำให้ไปเป็นนักเองการพนัน
 - 5.2 นำให้ไปเป็นนักเลงเจ้าชู้
 - 5.3 นำให้ไปเป็นนักเลงสุรา
 - 5.4 นำให้ไปเป็นคนวางตัวของปลอม
 - 5.5 นำให้ไปเป็นคนฉวยเอาซึ่งหน้า
 - 5.6 นำให้ไปเป็นคนหัวไม้

6. เกียรติคุณในการทำงาน มีโทษ 6 ประการ คือ

- 6.1 มักอ้างว่าหนานักแล้วไม่ทำงาน
- 6.2 มักอ้างว่ารอนักแล้วไม่ทำงาน
- 6.3 มักอ้างว่าเป็นนักแล้วไม่ทำงาน
- 6.4 มักอ้างว่าเช้านักแล้วไม่ทำงาน
- 6.5 มักอ้างว่าหิวนักแล้วไม่ทำงาน
- 6.6 มักอ้างว่าอึมนักแล้วไม่ทำงาน

สัปปริสธรรม

สัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ 7 อย่าง คือ

1. อัมมัญญา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เช่น รู้ว่าสิ่งที่เป็นเหตุสุดขั้ว สิ่งนี้เป็นเหตุทุกข์
2. อัตถัญญา ความเป็นผู้รู้จักผล เช่น รู้ว่าเป็นสุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้
3. อัฏฐัญญา ความเป็นผู้รู้จักตน รู้ประพฤติกินให้เหมาะสมแก่การ เป็นอยู่
4. มัตถัญญา ความเป็นผู้ประมาณในการแสวงหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ
5. ปริสัจญญา ความเป็นผู้รู้จักชุมชน เช่น รู้ว่าเมื่อเขาพญานาคจะตองทำกริยาอย่างไร
6. กาลัญญา ความเป็นผู้รู้จักกาลอันสมควรในกาชประกอบกิจ
7. บุคคลปโรปรัญญา ความเป็นผู้รู้จักเลือกคน

ทิส 6

ทิส แปลว่า สิ่งที่ต้องของคู่ควบความเอาใจใส่ ประพฤติให้ถูกต้องตามกรณีนั้น ๆ

ทิสทั้ง 6 นั้น ประกอบด้วยบุคคลที่จะต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อันได้แก่

1. ปุรัตติมทิส คือทิสเบื้องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา
 - บุตรพึงบำรุงบิดามารดาด้วยสถาน 5 คือ
 - 1.1 ทานโคเลี้ยงมาแล้วเลี้ยงทานตบ
 - 1.2 ทำกิจของท่าน

- 1.3 คำร้อง. วงศ์สกุล
- 1.4 เมื่อท่านลงฉบับไปแล้วอุทิศส่วนกุศลให้
- 1.5 ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก
- มารดา บิดา พึ่งอนุเคราะห์บุตร ครอบครอง 5 คือ
 - 1.1 ห้ามไม่ให้ไปทำชั่ว
 - 1.2 ให้ตั้งอยู่ในความดี
 - 1.3 ให้ศึกษาศิลปวิทยา
 - 1.4 หาภรรยาที่สมควรให้
 - 1.5 มอบทรัพย์ให้ในสมัย

2. ทักษิณกิจ คือทิศเบื้องขวา ได้แก่ อปัชา อาจารย์

- ศิษย์พึงบำรุงอาจารย์ครอบครอง 5 คือ

- 2.1 ครอบครองนรับ
- 2.2 ครอบเข้าไปนรับใช้
- 2.3 ครอบเชอฟัง
- 2.4 ครอบอุปฐาก
- 2.5 ครอบเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

- อาจารย์พึงอนุเคราะห์ศิษย์ครอบครอง 5 คือ

- 2.1 แนะนำในคานการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมี

ความสุข

- 2.2 ให้ความรู้ทางวิชาการ จนศิษย์สามารถเรียนได้ตามที่ต้องการ
- 2.3 บอกข้อบกพร่องที่ศิษย์มีอยู่อย่างไม่ปิดบัง ไม่ทวงวิชาแก่ศิษย์
- 2.4 ยกย่องเกียรติยศของศิษย์ให้ปรากฏแก่เพื่อนฝูง
- 2.5 ถวายทอดวิธการดำเนินชีวิตแก่ศิษย์จนสามารถดำเนินชีวิตด้วยตนเองได้

3. บัณฑิต คือทิศเบื้องหลัง ไคแก บุตร ภรรยา

- สามสิ่งบำรุงภรรยาด้วยสถาน 5 คือ

3.1 คอยยกย่องว่าเป็นภรรยา

3.2 คอยไม่ดูหมิ่น

3.3 คอยมอบความเป็นใหญ่ให้

3.4 คอยให้เครื่องแต่งตัว

3.5 คอยไม่ประพฤตินอกใจ

- ภรรยาพึงอนุเคราะห์สามีด้วย สถาน 5 คือ

3.1 จัดการงานดี

3.2 ไม่ประพฤตินอกใจสามี

3.3 รักษาทรัพย์สามีหามาได้

3.4 ส่งเคราะห์คนข้างเคียงของสามี

3.5 ชยน์ไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

4. อุตริทิศ คือทิศเบื้องซ้าย ไคแก มิตร

- กุลบุตรพึงบำรุงมิตรด้วยสถาน 5 คือ

4.1 คอยการให้ปัน

4.2 คอยการเจรจาถ้อยคำที่เป็นที่รัก

4.3 คอยประพฤติกุศลประโยชน์

4.4 คอยความเป็นผู้สมคนเสมอ

4.5 คอยไม่แก่งกล่าวให้คลาดจากความเป็นจริง

- มิตรพึงอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน 5 คือ

4.1 รักษามิตรผู้ประมาณแล้ว

4.2 รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาณแล้ว

4.3 ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ

4.4 นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร

4.5 เมื่อนิทรมีภัย เอาเป็นที่พึ่งพำนักได้

5. เภฏฐมิตฺตํ คีตฺตํ เบืองท่า ไคแก บาว

- นายพื้งบ่ารุงบาวควยสถาน 5 คือ

5.1 ควยรักษายามเจ็บไข้

5.2 ควยให้อาหารและรางวัล

5.3 ควยแจกของมีรสแปลกกิน

5.4 ควยปล่อยในสมัย

5.5 ควยการจัดหางานให้ทำตามสมควรกำลัง

- บาวพื้งอนุเคราะห์นายควยสถาน 5 คือ

5.1 ดูกษณทำงานก่อนนาย

5.2 เลิกงานที่หลังนาย

5.3 ถือเอาแต่ของที่นายให้

5.4 ทำการงานให้

5.5 นำคุณของนายไปสรร เสริญ

6. อุปรมิตฺตํ คีตฺตํ เบืองบน ไคแก สมณะ พราหมณ

- กุลบุตรพื้งบ่ารุงสมณะ พราหมณ ควยสถาน 5 คือ

6.1 ควยกายกรรม

6.2 ควยวจีกรรม

6.3 ควยมโนกรรม

6.4 ควยการให้อาภิสถานเนื่อง ๆ

6.5 ควยความเป็นผู้ไม่มีประทุ คิมิโคหามเข้าเรือน

- สมณะ พราหมณ พื้งอนุเคราะห์กุลบุตรควยสถาน 5 คือ

6.1 ห้ามไม่ให้ทำชั่ว

6.2 ให้ตั้งอยู่ในความดี

6.3 อนุเคราะห์ควยน้ำใจอันงาม

6.4 บอกทางสวรรค์ให้

6.5 ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ที่เคยฟังแล้วทำให้แจ่มแจ้ง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพูด

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพูด ผู้วิจัย จะแยกออกกล่าวเป็น 3 ส่วน คือ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการกล่าวคำนำ
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสรุป
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอารมณ์ขึ้น

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการกล่าวคำนำ

คำนำนั้น เป็นส่วนสำคัญของการพูด คำนำจะเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง ความสนใจของผู้ฟังนั้นมีมากในตอนเริ่มต้นนี้ ถ้าเราเริ่มต้นไม่ดีอาจจะทำให้ผู้ฟังผิดหวังและความสนใจจะลดลง (ภสส การทศ. 2521 : 88) วิธีการขึ้นคำนำ มีวิธีการขึ้นได้ดังต่อไปนี้

นิพนธ์ ศศิธร (2515 : 218) ได้กล่าวถึงการขึ้นคำนำโดยแยกเป็นชั้น ๆ

ดังนี้

ขั้นสร้างความสนใจ

1. โดยกล่าวถึงความสำคัญของเรื่อง นิยมใช้กันมากเพราะมีโอกาสผิดพลาดน้อย
2. นำด้วยวลีกลลขบขัน เป็นวิธีที่จะสร้างความสนใจได้อย่างมีชีวิตชีวา
3. นำด้วยตัวอย่าง หรือนิทาน คนฟังจะชอบฟังตัวอย่าง
4. นำด้วยการยกข้อความที่เร้าใจ วิธีนี้โดยผลคือยกเอาข้อความที่สะเทือนใจ

สั้น ๆ และตรงกับเรื่อง จากแหล่งต่าง ๆ มากกล่าว

5. นำด้วยการกล่าวถึงความสัมพันธ์ ความศรัทธา ความสนใจ และความรู้สึก

รวมกัน

6. นำด้วยคำถามที่เร้าใจ
7. นำด้วยข้อความที่ตนใจ หรือเร้าให้ยกยารู้อไป ให้แบบเกี่ยวกับคำถาม
8. นำด้วยการอ้างถึงโอกาสหรือความมุ่งหมายของการประชุมนั้น
9. สรรเสริญคนฟัง คนเราชอบการยกยอ จะเป็นวิธีเรียกความสนใจได้ดี

การสร้างความกระจำ

เป็นขั้นตอนของคำนำ เป็นการโยงคำนำไปสู่เนื้อเรื่อง มีวิธีการดังนี้

1. กล่าวถึงจุดสำคัญของเรื่อง จะช่วยให้ผู้พูดและผู้ฟังเกิดความกระจำยิ่งขึ้น
2. กล่าวถึงหัวข้อใหญ่ของการพูด เพื่อให้คนฟังจดจำเรื่องสำคัญของการพูดได้
3. อธิบายเบื้องหลังหรือความเป็นมาตามสมควร

อาษา ขอจิตต์เมตต์ (2516 : 412) ได้กล่าวถึงคำนำ ซึ่ง อาษา

ขอจิตต์เมตต์ เรียกว่า วิธีเปิดฉากปาฐกถา ไว้ดังนี้

1. ให้เรารู้ความอยากรู้
2. เริ่มควยเล่าเรื่องที่น่าสนใจ
3. เริ่มควยควยอย่างแปลก ๆ
4. ใช้วัตถุให้เป็นเป้าสายตาของผู้ฟัง
5. ควยการตั้งคำถาม
6. ควยการอ้างวาทะเด่น ๆ ของบุคคลที่สำคัญ
7. ชี้ให้เห็นว่าเกี่ยวข้องกับผู้ฟังอย่างไร
8. เริ่มควยขอเท็จจริงที่ทำให้ตกตลึง

2. เอกสารที่เกี่ยวข้อง "การสรุป"

ในการพูดต่อประชุมจำเป็นต้องมีการสรุป การสรุปเป็นการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ฟัง ซึ่งมีความมากกว่าความประทับใจในตอนแรก ๆ และเป็นโอกาสสุดท้ายที่จะทำให้ความมุ่งหมายในการพูดครั้งนี้บรรลุผล (นิพนธ์ ศศิธร. 2515 : 239) ดังนั้นการปิดปาฐกถา เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุด ถ้อยคำ ในตอนจบจะยังคงงอแงอยู่ในหูของผู้ฟัง หลังจากการจบปาฐกถาแล้วและถ้อยคำนั้นจะฝังอยู่ในความทรงจำมากที่สุด (อาษา ขอจิตต์เมตต์. 2516 : 416) วิธีการสรุปมีดังนี้

นิพนธ์ ศศิธร (2515 : 241) ได้กล่าวถึงการสรุปความไว้ดังนี้

1. การรวบรวมรักษา ซึ่งมีวิธีการสรุปดังนี้
 - 1.1 การย่อจับใจสำคัญ เป็นการย่อจับใจสำคัญของเรื่องที่กล่าวมาทั้งหมด
 - 1.2 การจำแนกหัวข้อสำคัญ โดยจำแนกเป็นข้อ ๆ
 - 1.3 การทบทวนความทั่ว ๆ ไป เป็นแบบที่ไวกว้างที่สุด
 - 1.4 การรวบรวมรักษาทางอ้อม โดยการระดมความคิดเห็น

หรือตัวอย่าง

2. การสรุปความโดยคำหลักขั้น จะใช้ได้กับการพูดเพื่อให้การบันทึกเป็น

ส่วนใหญ่

3. การสรุปความการสรรเสริญสละ ก็ใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น งานเลี้ยงฉลอง
4. สรุปความโดยคำอำลา

อาษา ขจิตตเมตต์ (2516 : 451) ได้กล่าวถึงวิธีการสรุปไว้ดังนี้

1. สรุป จัดให้เขารวบรวมรักษาที่สุดในเรื่องที่บรรยาย
2. วิงวอนใหญ่ฟังปฏิบัติ
3. ยกของใหญ่ฟังควสุจริต
4. ทำใหญ่ฟังหัวเราะ
5. ปิดความการอ้างกวีนิพนธ์
6. อ้างคำสอนของศาสนา
7. สร้างยอดสูงสุด

3. เอกสารเกี่ยวกับการใช้อารมณ์ขัน

อารมณ์ขันเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพภายในของบุคคล ผู้ที่มีอารมณ์ขันมักมองโลกในแง่ดี และมีอารมณ์แจ่มใสเบิกบานอยู่เสมอ เป็นนักพูดที่ประสบความสำเร็จ มักเป็นผู้ที่รวบรวมอารมณ์ขัน อารมณ์ขันทำให้เกิดบรรยากาศที่เป็นมิตร ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด และสร้างกำลังใจให้แก่ผู้พูดและผู้ฟัง ผู้พูดที่สามารถสอดแทรกอารมณ์ขันในการพูดของตนได้อย่างเหมาะสม จะเรียกถึงความสนใจและความนิยมชมชอบจากผู้ฟังได้เป็นอย่างดี (ประสงค์ ราชเดช.

อารมณ์นั้นเกิดขึ้นได้หลายลักษณะด้วยกัน ดังที่ท่านผู้รู้หลาย ๆ ท่านได้กล่าวไว้ว่า

หลวงวิจิตรวาทการ (2516 : 223) ได้กล่าวถึงเหตุที่เกิดอารมณ์ขึ้นไว้ดังนี้

1. Baroque หมายถึง การที่แปลกประหลาดผิดธรรมดา เช่น การแต่งตัวผิดธรรมดา รูปรางผิดธรรมดา แต่ในเรื่องความผิดธรรมดานั้น จะต้องไม่ให้เป็นเรื่องที่น่าสังเวชสลดใจ และความแปลกประหลาดผิดธรรมดา นั้น ไม่ได้หมายถึงเฉพาะสิ่งที่เห็นควยตาแม่ทางวาจาและทางความคิดเห็นก็อาจทำความขบขันได้

2. Contraste คือหมายถึง การขัดกันหรือแย้งกัน เป็นคำว่า ความขัดกัน ในระหว่างการที่ปรากฏกับการที่เป็นจริง เช่น ผู้ชายแต่งตัวเป็นผู้หญิง หรือผู้หญิงแต่งตัวเป็นผู้ชาย ความขัดกันในเรื่องเสียงพูดกับคำพูด คือทำเสียงสูง แต่คำพูดนั้นเป็นคำยอชมกวีหรือความขัดแย้งกันอย่างเห็นชัด ๆ คือ สูงกับเตี้ย หรืออ้วนกับผอม

3. Degradation แปลว่า การลดชั้น คือการกระทำให้ต่ำท้าวธรรมดา เช่น สิ่งที่ดีควรจะงามกลับทำให้น่าเกลียด สิ่งที่ดีควรแข็งแรงกลับทำให้อ่อนแอ หรือการใช้คำหยาบ คำหยาบเลวร้าย ก็อาจจัดอยู่ในประเภทนี้

ประสงค์ ราชณัฐ (2528 : 115) ได้นำคำกล่าวของแมคเบอร์เนย์ และราช ที่จำแนกอารมณ์ขึ้นไว้ 5 ประการ คือ

1. อารมณ์ขึ้นแบบปัญญาชน เป็นอารมณ์ขึ้นประเภทที่ผู้ฟังต้องใช้ความคิดหรือต้อง "ขบ" จึงจะขึ้น จำแนกได้ดังนี้

1.1 การหักมุมอย่างไม่คาดฝัน มักเป็นการเล่าเรื่องสั้น ๆ แล้วจบลงด้วยการใช้คำพูดเพียงประโยคเดียวในตอนท้ายหักมุมโดยที่ผู้ฟังไม่คาดคิดมาก่อน เช่น เล่าถึงประสบการณ์เป็น ๆ ของผู้พูดแล้วลงท้ายว่า "ผมอายุจนไม่รู้ว่าเอาหน้าไปไว้ที่ไหน (หยุดนิ่งนิดหนึ่งให้ผู้ฟังสงสัยและกระหายที่จะทราบ) ผมก็เลยเอาไว้ที่เค็มบนคอของตัวเอง"

1.2 การใช้คำพูดที่เสียดสีประชดประชัน การใช้ถ้อยคำพาดพิงประชดประชันหรือกระทบกระทั่งแบบขื่น ๆ เช่น "ไทยเรานี้รักมวยเหรียญเงินโอลิมปิกที่หล่อเหลา ผิวผ่องสนิทฝรั่งแพรวา คือ ชาวผ่อง สิวขรุขระ" (ชาวผ่องมีสิ่วตรงกันข้ามกับช่อ) หรือ "ในวงการคารวตลกของเราก็มีคารวตลกที่รูปร่างน่ารักขนาดข้างยี่อาย คือคุณจุ่มจิม"

1.3 การเล่นคำ การเล่นคำนี้ทั้งการใช้คำซ้ำ คำคล้องจอง การแยกคำ รวมถึงคำวน เช่น

"ญาติของผมเขาเป็นคนมั่งมี แต่ผมนะมันคนมีมั่ง (ไม่มีมั่ง)"
(ใช้คำซ้ำเป็นการเล่นคำ)

"ร้านเขายกยเตี้ยและระ หิมฉัตรวาง ตุงจา" (แยกคำผิด)
"สมัยผมเรียนภาษาอังกฤษ ผมกับเพื่อน ๆ ทองคำกริยาเกลี้ยงมัว
กันโค่งทุกคน" (ใช้คำวน)

2. อารมณ์ขันแบบชาวบ้าน เป็นอารมณ์ขันประเภทที่ฟังเข้าใจได้ง่าย ๆ โดยไม่ต้องเสียเวลาขบคิด เรียกว่า พอเปิดปากพูดก็ฮาทันที จำแนกได้ดังนี้

2.1 การพูดเกินจริง เช่น "แพะ ฉนึ้นลอยเซอเสียจนข้างอกราก"
หรือ "คุณหนูใหม่ เมืองเกาหลีนะหนาวเสียจนพุดออกมากลายเป็นน้ำแข็งไปหมด"

2.2 การพูดแบบสองแง่สองงุม เป็นการพูดที่มีความหมายสองแง่สองงุม เช่น "พวกหนูนนอยหนูมามากทั้งหลาย อย่าลืมเตรียมเสื้อกันฝนติดตัวไปด้วยนะ" หรือ "ผมไม่ชอบมีเมียขอยหรือ"

2.3 การพูดแบบล้อเล่น เป็นการพูดที่หยอกล้อเพื่อให้ผู้ฟังสับสนจนคิดตามไม่ทัน อาจเรียกอารมณ์ขันได้ เช่น "คุณสิหรือเปล่า ผมนะไม่มีสิ เพราะตัวของผมมันไม่มี พอดูเลยตัดก็ออก ผมก็เลยหมดสิ กลายเป็นคนไม่มีสิ ทั้งที่ผมก็ยังอยากมีสิ เหมือนคุณ"

2.4 การพูดแบบวนเวียน เช่น "ผมไม่ชอบคิด เพราะคิดแล้วต้องขบขั้มแล้วก็ต้องขั้ม ขั้มแต่ไม่ใช่ขั้มติ แคว่เป็นขั้มแตก แคว่แล้วก็ต้องกลุ้ม กลุ้มแล้วก็ต้องคิด แต่ผมไม่ชอบคิด เพราะคิดแล้วต้องขบ..."

3. อารมณ์ขันแบบเล่าเรื่องฮาขั้ม ได้แก่ การเล่าเรื่องฮาขั้มแต่แรกในการพูด เช่น เรื่องสมาคมนิยมาบายแคว่แห่งหนึ่งในทางประเทศ เชื้อวิทยากรมาบรรยายเกี่ยวกับคุณค่าของแสงแคว่ ฝ่ายวิทยากรผู้รับเชื้อพิจารณาเห็นว่าตนได้รับเชื้อให้ไปพูดกับสมาชิกของสมาคมอาบายแคว่ ก็น่าจะท้องทำตัวให้กลมกลืนกับผู้ฟัง หลังจากใช้เวลาพอสมควรในการตัดสินใจ วิทยากรผู้นั้นก็ตกลงใจจะเข้าไปบรรยายในสภาพเดียวกับสมาชิกของสมาคม ส่วนบรรดาสมาชิกผู้นิยมการอาบายแคว่ทั้งหลายก็ปรึกษากันแล้ว เห็นว่าควรจะได้แต่งตั้งให้เรียบร้อยเพื่อเป็นการให้

เกียรติแก่ทายาทสักวัน เมื่อถึงวันฟังการบรรยายบรรดาศาสนิกก็พร้อมใจกันแต่งกายอย่างสุภาพเรียบร้อยตัวหนา และแล้วเมื่อถึงเวลา ทานวิทยากรซึ่งอยู่ในชุดของนักนิยมนวชนแดกก็เดินเข้าไปในห้องบรรยายอย่างสง่างามเผย..."

4. อารมณ์ขันแบบล้อเลียน การล้อเลียนมักก่อให้เกิดอารมณ์ขันได้เสมอ ยกตัวอย่างข้อเขียนเรื่อง "สุนทรพจน์เปิดสัปดาห์สาธารณะ" ของ ฮิวเมอริสต์ หรือ อบ ไชยวสุ "...บัดนี้ได้เวลาอันเป็นมงคลฤกษ์แล้ว ขอเรียนเชิญท่านประธานทำการเปิดป้าย...และถวายเป็นปฐมฤกษ์ เพื่อเป็นสิริมงคลสืบไป"

5. อารมณ์ขันแบบใช้เฉพาะอาการเคลื่อนไหว การใช้อาการเคลื่อนไหวอย่างเดียวโดยไม่พูดเลย ก็อาจก่อให้เกิดความขบขันแก่ผู้ฟังได้ เช่น ศตลกเอกของโลกคือ ชาลี แชปลิน นั้นเป็นศตลกเงี่ยง คือไม่ใช่คำพูดเลย แต่ท่าพิงท่าทางที่แสดงออกของเขาก็ทำให้ผู้ชมหัวเราะงอหายไ้ หรือศตลกของไทยบางคนที่สามารถทำหูกะคิก หรือขยับหน้าผากได้ ก็ทำให้ผู้ชมขำขันได้เหมือนกัน

ทินวณิช มฤคพิทักษ์ (2524 : 213 - 218) ได้กล่าวถึงลักษณะอารมณ์ขันไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. ฉลาดมาก เป็นลักษณะฉลาดมากจริง ๆ ไม่ใช่ฉลาดแกมโกง ยกตัวอย่าง ยอร์ช เบอเรนาร์ค ชาว นักประพันธ์เรื่องนามของอังกฤษ ถาพนอนขับรดของตนว่า ทำไมไม่ล้างรด คนขับรดตอบว่า ล้างแล้วก็เปื้อนอีก ยอร์ช เบอเรนาร์ค ชาว ไบวากระไร ถมมต่อไปว่า กินข้าวหรือยัง คนขับรดตอบว่า ยัง ชาวก็บอกว่า ค้แล้ว ออย่ากินเลย กินแล้วก็หิวอีก

2. เชื้อมาก ลักษณะเชื้อมากก็ทำให้คนขำได้ เช่น มีเรื่องเล่าว่า ครึ่งหนึ่งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้จ้ะเยี่ยมตำราชายแดน พอพระองค์ทรงทนิยพระโกลสณวน (บุหร) ออกมา ทศค. คนหนึ่งกึ่งน้ะคุกเขาพันที ควักไฟแะก้อออกมา กราบทูลว่า "ถวายพระเพลิงพระยะคะ" พระองค์ตรัสว่า "ยัง...ยัง...ฉันยังไม่ตาย"

3. สำนวน การใช้สำนวนทำให้เกิดอารมณ์ขัน ยกตัวอย่างสำนวนของครู อบ ไชยวสุ (ฮิวเมอริสต์) "เรื่องเหล่าเรื่องยา ผมลคไปเยอะแะแล้ว เมื่อกอนตอนยังหนุ่ม ๆ ผมกินวันละ 2 เวลา คือเวลาฝนตกกับเวลาฝนไม่ตก แต่เดี๋ยวนีเหลือเวลาเดียวคือเวลาฝนเท่านั้น

4. การหักมุม หมายถึง การพูดให้ฟังเข้าใจไปทางหนึ่งแล้วลงท้ายกลับมาเป็นอีกทางหนึ่ง ชนิดที่คนฟังคาดไม่ถึง เขาเรื่องไม่ออก แบบพลิกข้อคิด ยกตัวอย่าง การพูดอวยพรในงานสมรสรายหนึ่ง ผู้พูดซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของเจ้าบ่าวขึ้นไปพูดตอนหนึ่งว่า "...เมื่อเพื่อนคนหนึ่งเป็นเจ้าบ่าวในวันหมั้นผมมาจะแต่งงาน ผมถามว่ากับใคร เขามองว่าผู้หญิงที่ชอคงใจ เธอเรียนจบจากธรรมศาสตร์ ผมบอกเขาไปว่า อยานะ...อย่ารีรอ" นี่เป็นตัวอย่างการหักมุม

5. ปฏิภาณไหว เป็นเรื่องของการใช้ปฏิภาณ ไหวพริบของผู้พูดเอง ยกตัวอย่าง การพูดในรายการยอวาทิคราวหนึ่ง ผู้พูดรายแรกพูดว่า "คนกรุงเทพฯ นี่เป็นคนเมืองสวรรค์จริง ๆ เขาอนกันบนฟุตปาธ ที่สุพรรณคนเขาไม่นอนบนฟุตปาธกันหรอก เพราะฟุตปาธมีไว้ให้หมานอน" ผู้พูดรายที่สองพูดว่า "ฟุตปาธที่กรุงเทพฯ เขามีไว้ให้คนนอน เพราะเวลานี้กรุงเทพฯ ไม่มีหมาแล้ว เนื่องจากคนกินหมาหมด ในเมื่อไม่มีหมาฟุตปาธมันก็ว่าง เมื่อว่างคนก็นอนได้ไม่เห็นเสียหายเลยนะครับ"

6. เสียดสีประชดประชัน ลักษณะนี้มักใช้ในการหาเสียง เช่น "เคียวนี้เมืองสวรรค์กรุงเทพฯ นี่ แก้น้ำหารจกิดโคแล้ว คือเขาสร้างสะพานลอยขึ้นมารถก็เลยไม่ติดบนถนน แต่ไปติดบนสะพานลอย"

7. อารมณ์ขันแบบ 2 แง่ 3 งาน เป็นอารมณ์ขันแบบกำกวม จะว่าหยายก็ไม่หยาย จะว่าสุภาพก็ไม่เชิง เช่น "เวลายื่นพู่กันผู้ใหญ่ ไม่ควรล้วงกระเป๋า บางคนมือหนึ่งถือกระดาษรายงาน อีกมือหนึ่งล้วงกระเป๋านั่นว่ะ นับไปนับมานั่นว่ะเกิน"

8. อารมณ์ขันแบบบริสุทธิ์ เป็นอารมณ์ขันที่ไร้เคียดสา ยกตัวอย่างลูกสาวอายุ 5 ขวบคุยกับพ่อว่า พ่อรู้ไหมว่าช่างกล้ออะไรพ่อตอบว่า ถ้ามึงมึงลูก ลูกบอกว่าไม่ใช่ พ่อก็ตอบไปเรื่อย ๆ ว่า ตะขอย่าง คาวชูช่างย่าง ลูกก็ว่านิด และในที่สุดลูกเฉลยว่า ถ้ามึงเงิงพ่อ เพราะ ฉ.ฉิ่งตัง ช.ช่างก็วงนีน"

9. การพูดผิดโดยไม่ตั้งใจ เป็นอารมณ์ขันแบบที่ผู้พูดไม่ได้ตั้งใจ และไม่รู้ตัวด้วย ยกตัวอย่างมีบางคนพูดในที่ประชุมว่า "สวัสดิ์ครับ ท่านสุภาพบุรุษ และสุภาพบุรุษทั้งหลาย"

10. การใช้ท่าทางประกอบ เป็นการพูดที่ใช้ท่าทางประกอบขณะพูด ผู้ฟังจะจับตรงที่ผู้พูดใช้ท่าประกอบการพูดนั่นเอง

ประกิจ ชันตะเคียน (2524 : 97 - 110) ได้ศึกษากลวิธีการใช้อารมณ์ขันของอาจินต์ บัญจพรภัก ไว้ 6 ประการ คือ

1. การสร้างเรื่องให้จบแบบพลิกความคาดหมาย จบเรื่องแบบหักมุม
คาดการผิดไป

2. การสร้างอารมณ์ขันด้วยการสรุปความตอนท้าย โดยนำแนวคิดที่อาจคาดไม่ถึงมากล่าวให้เกิดอารมณ์ขัน

3. การสร้างอารมณ์ขันโดยใช้พฤติกรรมของตัวละครช่วยการสร้างอารมณ์ขันให้ตัวละครรู้เท่าทันกัน หรือเสนอข้อตอชิงไหวชิงพริบกันอย่างคมคาย

4. การสร้างอารมณ์ขันด้วยการทำให้เป็นเรื่องล้อคน อาจไม่ใช่เรื่องเพ้อเสมอไป แต่อาจให้คิดเป็นเรื่องเพ้อได้

5. การสร้างอารมณ์ขันด้วยการใช้ตรรกวิทยาผิด ๆ เช่น การสรุปความเป็นเหตุเป็นผลอย่างไม่ถูกต้อง เชื่อมโยงให้สัมพันธ์กัน ทั้ง ๆ ที่ไม่สัมพันธ์กัน

6. การสร้างอารมณ์ขันด้วยการใช้ภาษา

พระพยอม กุธยาโน หานใช้อารมณ์ขันเรียกความสนใจจากผู้ฟังอยู่เสมอ อารมณ์ขันที่ท่านใช้ในการแสดงปาฐกถาธรรมแต่ละครั้งนั้นจะปลุกเร้าผู้ฟังให้เกิดความสนุกสนานในการฟังธรรม และไม่ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายอีกด้วย ดังนั้นการสร้างอารมณ์ขันของท่านนั้นจึงช่วยให้ท่านประสบความสำเร็จในการพูดจนมีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

เอกสารเกี่ยวกับทัศนะของพระพยอม กุธยาโน

เอกสารเกี่ยวกับการศึกษาทัศนะ ของพระพยอม กุธยาโน ที่ผู้วิจัยนำมาเสนอในที่นี้เป็นเอกสารที่จะช่วยในเรื่องการศึกษาทัศนะของพระพยอม กุธยาโน ทั้หมดสถาบัน และทัศนะของบุคคลต่าง ๆ ทั้หมดพระพยอม กุธยาโน ซึ่งจะช่วยในการศึกษาทัศนะของพระพยอม กุธยาโน

พิมพ์ และงานพิธี ในต้นยุวจึงแบ่งเอกสารออกเป็น 2 ส่วน คือเอกสารเกี่ยวกับสถาบัน และเอกสารเกี่ยวกับทัศนะของบุคคลต่าง ๆ ที่มีต่อพระพยอม กุธาโณ

เอกสารเกี่ยวกับสถาบัน

ได้มีผู้กล่าวถึงลักษณะของสถาบัน และให้คำอธิบายไว้ดังนี้

ประสาธน์ หลักศิลา (2514 : 228) ได้กล่าวถึงสถาบันไว้ว่า สถาบัน ได้แก่ พฤติกรรมพวกหนึ่งของมนุษย์ในสังคมแต่ละแห่ง เป็นกระสวนพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เข้ากับความต้องการ อันจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของบุคคลทั้งหลายในสังคมนั้น และประสาธน์ หลักศิลา ได้จำแนกสถาบันไว้ดังต่อไปนี้

1. สถาบันทางครอบครัว หมายถึง ระบบทางสังคมซึ่งควบคุมการปฏิบัติต่อกันทางเพศระหว่างหญิงกับชาย ให้อยู่รวมกันเป็นครอบครัวและสร้างเด็กให้เติบโตเป็นสมาชิกของสังคมนั้นต่อไป จัดเป็นระบบหลัก
2. สถาบันการศึกษา หมายถึง กระบวนการที่จัดไว้เป็นแบบแผน เกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนให้เด็กเติบโตเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยเริ่มที่ครอบครัวก่อน ต่อเมื่อโตขึ้นก็เป็นหน้าที่ของสังคมต่อไป
3. สถาบันเศรษฐกิจ หมายถึง วิธีการต่าง ๆ ในการจัดให้สิ่งของบริการสำหรับสังคมใช้ร่วมกัน ได้แก่ การผลิต การหารายได้ การซื้อขาย เป็นต้น
4. สถาบันทางการเมือง หมายถึง วิธีการต่าง ๆ ที่จะให้บุคคลในสังคมยอมรับปฏิบัติต่อกันเพื่อประโยชน์ในทางการบริหารและการอยู่ร่วมกันด้วยดี
5. สถาบันศาสนา หมายถึง วิธีการที่ให้การปฏิบัติกิจทางศาสนา รวมไปถึงการให้การอบรมศีลธรรมแก่คนในสังคมให้เข้าใจว่าสิ่งใดควรประพฤติอย่างไร
6. สถาบันทางสันทนาการ หมายถึง วิธีการที่จัดให้สังคมหนึ่ง ๆ ได้มีการพักผ่อนหย่อนใจเป็นการผ่อนคลายทางร่างกายและสมอง

บรรพต วีระสัย (2514 : 179) ได้นำเอาการแสดงปาฐกถาของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ได้แสดงปาฐกถาเกี่ยวกับสถาบันมาดล่าวไว้ ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้แบ่งสถาบันไว้ดังนี้

1. สถาบันครอบครัว แต่ก่อนเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดของครอบครัวสังคมไทย บุตรหลานจะเคารพบิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ชีวิตลูกต้องขึ้นอยู่กับพ่อแม่ โดยที่พ่อแม่เป็นหัวหน้าครอบครัว ต่อมาความนับถือของลูกที่มีต่อผู้ใหญ่ได้เปลี่ยนไป เพราะลูกได้มีการศึกษามากกว่าพ่อแม่ พบสิ่งต่าง ๆ มากกว่าความนับถือที่เคยมีจึงลดน้อยลงไป

2. สถาบันปกครอง การดำเนินงานปกครองของสังคมเรายังด้า ไม่ทันสมัย ข้าราชการปฏิบัติงานอย่างด้า ประชาชนยังไม่ได้รับการช่วยเหลือจากสถาบันปกครองเท่าที่ควร

3. สถาบันการศึกษา การศึกษาของไทยเรามีปัญหาเกี่ยวกับจำนวนประชากร และครูบางคนที่ไม่ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทำให้เด็กเรียนไม่ได้รับวิทยาการที่ใหม่ ๆ

4. สถาบันศาสนา เป็นสถาบันที่ได้รับการเชิดชูมาเป็นเวลาช้านาน แต่ขณะนี้สถาบันศาสนากำลังทำให้คนเสื่อมศรัทธา เพราะมีอาจารย์บางท่านสอนให้คนหลงใหลในสิ่งที่ไม่เป็นแก่นสาร สอนให้คนหลงงมงาย พระบางท่านสอนสูงเกินไปประชาชนไม่สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้ก็ไม่เกิดประโยชน์อันใด

5. สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นสถาบันเดียวที่ยังเป็นศูนย์กลางของความสามัคคี เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน เพราะสถาบันพระมหากษัตริย์ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทัศนะของบุคคลที่มีต่อพระพยอม กุยาโณ

พระพยอม กุยาโณ เป็นพระนักเทศน์ที่ได้รับความนิยมอย่างสูง การบรรยายธรรมของท่านเป็นวิธีการบรรยายธรรมที่แปลกแตกต่างไปจากพระสงฆ์รูปอื่น ๆ พระพยอม กุยาโณ ได้เสนอแนวทางแห่งการเผยแผ่ศาสนา เพื่อให้ธรรมะสอดแทรกเข้าถึงประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ด้วยความแปลกใหม่อย่างมากมายเอง จึงได้มีผู้แสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์

การบรรยายธรรมของท่านกันอย่างกว้างขวาง มีทั้งผู้เห็นด้วยกับการบรรยายธรรมของท่าน และผู้คัดค้านการบรรยายธรรมของท่าน ดังนั้นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทัศนะต่าง ๆ ที่มีต่อพระพยอม กุญญาโน ในทัศนะ ผู้วิจัยได้แยกแยะออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องประวัติและผลงานของพระพยอม กุญญาโน
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องทัศนะของบุคคลต่าง ๆ ที่มีต่อพระพยอม กุญญาโน
3. เอกสารที่เป็นข่าวและคำวิพากษ์วิจารณ์ต่อท่านนั้น ๆ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องประวัติและผลงานของ พระพยอม กุญญาโน

ประจวบ จำปาทอง (ม.ป.ป. : 1 - 78) ได้จัดทำหนังสือชีวิตและผลงานของพระพยอม กุญญาโน โดยได้นำประวัติของท่านมากล่าวอย่างละเอียด นอกจากนั้นยังได้สัมภาษณ์ถึงทัศนะและอุปสรรคในการทำงานของท่าน และได้้นำความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ ที่มีต่อท่านมากล่าวไวด้วย

ธนุ จงเลิศจรรยา (2529 : 1 - 70) ได้จัดทำหนังสือพระพยอม กุญญาโน โดยได้นำประวัติและผลงานของท่านมากล่าวไว้อย่างละเอียดพร้อมทั้งได้นำเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวัดสวนแก้วและทัศนะของบุคคลต่าง ๆ ที่มีต่อพระพยอม กุญญาโน มากล่าวไวด้วย

สุวิทย์ นันทเวชกุล (2526 : 8) ได้นำแถบบันทึกเสียงของพระพยอม กุญญาโน ถายลงในหนังสือพิมพ์ดาวสยามหลายชุด ได้แก่ ธรรมะดีกับชีวิต ลูกเสือกับจริยธรรม พระพยอมกับกุสุมารกุสุม ธรรมะสำหรับตำรวจ นักโทษของพระพุทธเจ้า เทปวีดิโอที่ ฃว. หนมนำออกแพร่ภาพ และสุวิทย์ ได้กล่าวถึงการแสดงธรรมของพระพยอมว่า เป็นการเทศน์เฉียบขาดเข้าถึงจิตใจของประชาชนเป็นอย่างดี

กุรุสภา (2527 : 5 - 20) ได้นำเอาประวัติของพระพยอม กุญญาโน มารวบรวมไว้ในหนังสือ "คนเป็นดวง" และได้สัมภาษณ์พระพยอม กุญญาโน เกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในการทำงานของท่าน รวมทั้งทัศนะและโครงการในการทำงานในอนาคตของท่านด้วย

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติของบุคคลที่มีต่อพระพยอม กุธยาโน

ทองมี บ่อพลอย (2526 : 8, 14) ได้กล่าวถึงการบรรยายธรรมของ พระพยอม กุธยาโน ว่าเป็นการบรรยายธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมเป็นอย่างมาก แต่มีคนเห็นแก่ตัวที่คอยแฉบันทึกลงเสียของท่านแล้วนำไปขาย โดยอ้างว่าเป็นรองทางวัด ทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ศาสนาและพระพยอม กุธยาโน เป็นอย่างมาก ควรที่ทางวัด จะส่งวนลิขิตขอสืบถามถึงสาเหตุที่ท่านแสดงธรรม

การสยาม (2526 : 1, 2) ได้กล่าวว่า หนังสือพิมพ์ อาสาดี ของผู้เป็น ใ้สนใจผลงานของ พระพยอม กุธยาโน ที่ท่านพยายามอย่างยิ่งที่จะให้ประชาชนและเยาวชน ของชาติเป็นคนที่มีจิตสำนึกชอบต่อสังคมและตนเอง ทั้งท่านก็มีหลักในการบรรยายธรรมของท่าน เมื่อนานจะคำหรือสิ่งสอนใครสักคนคนที่ถูกท่านกล่าวตำหนิก็ไม่มีปฏิกิริยาอะไรยอมรับโดยคุณวิ ทั้งยังไม่เสียใจด้วย

สหจร (ก) (2526 : 4) ได้กล่าวถึงลักษณะของพระพยอมว่าท่านเป็นผู้ที่มี ลักษณะของสัปปุริสธรรม คือความเป็นผู้รู้จักเหตุ ความเป็นผู้รู้จักผล ความเป็นผู้รู้จักตน ความเป็น ผู้รู้จักประมาณหาเลี้ยงชีพ ความเป็นผู้รู้จักกาลอันสมควร ความเป็นผู้รู้จักการประชุมชน การรู้จัก เลือกรับคน และสหจร ได้กล่าวถึง พระพยอม กุธยาโน ว่าเป็นสัตบุรุษรู้จักวางตนใน การแสดงธรรมอย่างไร รู้จักเหตุแห่งสุขและทุกข์อย่างดี ได้สั่งสอนคนให้เชื่อฟังมามากแล้ว และสหจรได้สรุปว่าควรช่วยกันสนับสนุนให้ท่านได้เผยแพรธรรมะต่อไป

สหจร (ข) (2526 : 4) ได้กล่าวถึงการสำรวจประชามติของ "อนน" เกี่ยวกับพระพยอม กุธยาโน ซึ่งได้แบ่งความเห็นของบุคคลต่าง ๆ ที่มีต่อพระพยอม กุธยาโน ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. พวกที่เห็นด้วยกับการทำงานของท่าน เพราะท่านพูดตรงไปตรงมาไม่อ้อมค้อม
2. พวกที่คัดค้าน เพราะว่าเขาปากจัดโต้แย้งเรื่องการพูดเปรียบเทียบกับ เขา และเหล่า

3. พวกที่เป็นกลาง คือไม่ต่อต้าน และไม่สนับสนุนอย่างออกหน้า

สหกรณ์ความเห็นว่า การเปรียบเทียบ ชี กับ ฌา นั้น ไม่ใช่สิ่งที่หยาบคาย เพราะในอดีตกาล พระพุทธเจ้าก็เปรียบเทียบให้เห็นแก่ลาภสักการะกับฆาชีเรือนเหมือนกัน

ท่าหมอลอ (2526 : 5) ได้กล่าวว่าการแสดงธรรมของพระพยอมไม่ใช่ว่าเทศน์แต่เป็นการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม ซึ่งเป็นการประยุกต์ธรรมะให้สอดคล้องกับสังคมยุคใหม่ พระพยอมท่านมุ่งการบรรยายไปที่เด็ก วัยรุ่น ท่านจึงปรับภาษาเพื่อให้เข้ากับเด็กได้

"พระพยอมไพโอเนียร์แห่งสมมติสังยุตค้อมพิทาเตอร์" (2526 : 4) หนังสือพิมพ์มติชนได้กล่าวว่า เสียงธรรมของพระพยอม ท่านดังไปทั่วตลาด นักฟังเทศน์ฟังธรรมทั้งหลายหัวเราะกันจนเห็นดีเห็นงามไปกับคำพูดของท่าน พระพยอมมีวิธีการเสนอทัศนสมมติต่อเหตุการณ์และเข้าถึงชีวิตของประชาชนได้ตรงจุด โดยให้เป็นผู้ละอายมุขทั้งปวงโดยเฉพาะยาเสพติด น้ำเมา โดยท่านได้เอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาประกอบ และการเทศน์ด้วยถ้อยคำตรงไปตรงมามีลูกเล่น ลูกชน ถ้าฟังผิวเผินก็เป็นเรื่องตลก แต่ถ้ามองให้ถึงเป้าประสงค์ก็จะพบสัจธรรมนั้น ๆ

จตุชัย สุธรรม (2526 : 3) กล่าวว่า การเทศน์ของพระพยอมไม่น่าจะหยาบคายตรงไหน ที่ท่านกล่าวเปรียบเทียบ ชี กับ ฌา ก็เป็นการเปรียบเทียบเตือนสติ เมื่อเด็กได้ฟังก็จะจดจำไว้ ส่วนการยกมือชูศอกก็ไม่มีอะไร เพราะในบาลีก็ไม่ได้ห้ามไว้ จตุชัยยังได้กล่าวอีกว่างานศาสนาน่าจะพัฒนาไปได้และพระพยอม ก็ได้พัฒนาการเทศน์ของท่านจนชาวบ้านยอมรับและเข้าใจ พระพยอมท่านห่วงเด็ก ห่วงคนติดยาเสพติด ท่านต้องการให้เมืองไทยอุดมไปด้วยคนดี เพราะคนดีคือมรดกบ้านเมืองได้

ชาลหุ (2526 : 3) ได้กล่าวถึงการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของสงฆ์ในปัจจุบัน เช่น มีโทรทัศน์ วิทยุ รถยนต์ส่วนตัว มีห้องแอร์นอน ซึ่งล้วนแต่เป็นโลกวัชระทั้งสิ้น สังคมควรปรับตนให้เหมาะสมกับสังคมบ้าง ไม่ไรปรับแต่คนวัตถุเพียงคนเดียว ชาลหุ ได้กล่าวว่า การบรรยายธรรมของพระพยอม ไม่มีอะไร ท่านเทศน์ในแนวที่ทันสมัย ท่านเป็นนักพูดระดับอัจฉริยะ คนหนึ่ง ท่านเข้าใจสอดแทรกคติธรรมในศาสนาเข้าไปได้อย่างเหมาะสม

มงคล คันธวิกรม (2526 : 61 - 63) ได้แสดงความเห็นว่า สังคมไทยกำลัง
 เปลี่ยนและศรัทธาต่อเสียงธรรมของพระพยอมจากเทพ เทพของท่านชายก็เหมือนเพลงฮิตอะไร
 สักอย่างหนึ่ง นักเรียนนักศึกษาพากันศรัทธา และมงคล คันธวิกรม ได้กล่าวถึงการบรรยายธรรม
 ของพระพยอม อีกว่า พระพยอม บรรยายธรรมโดยเน้นพฤติกรรมของมนุษย์จะนำไปประพฤติ
 ปฏิบัติในชีวิตประจำวันแล้วสอดคล้องหลักธรรมอย่างกลมกลืน ท่านบรรยายโดยใช้ตัวเลขสถิติ
 มาอ้างอิง บรรยายไม่ให้คนเหงาใจในรูปธรรมมากเกินไป พระพยอม บรรยายให้คนเชื่อมั่น
 ตนเองมากกว่าการบ่นาน สำคัญในการสอน มุ่งให้คนมีสติสัมปชัญญะ จุดเด่นคือ สามารถ
 สร้างความศรัทธาใจใหญ่พื้มีอารมณ์รวมในการบรรยาย

"ชวน ชมพระพยอม" (2526 : 1, 16) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
 กล่าวว่า ประชาชนชอบการเทศน์ของพระพยอม ถึงแม้ว่าท่านจะใช้ถ้อยคำที่รุนแรงแสบทิ่ม ๆ ไป
 ก็รับได้ เช่น คำว่า ชี ขี้บหาย และเรื่องที่ท่านเทศน์นั้นท่านก็เทศน์ในเรื่องที่คนทำไม่ถูกไม่ควร
 ส่วนเรื่องถ้อยคำที่ใช้นั้นก็อยู่กับสถานการณ์ พระพยอมท่านรู้กาลเทศะเหมือนกัน ถ้าใช้คำที่สุภาพ
 กับชาวบ้านอาจจะไม่เข้าใจกันก็ได้

พุทธกรอง (2526 : 7) ได้กล่าวถึงการปฏิบัติที่ไม่สมควรของสงฆ์และการจัด
 งานอย่างฟุ่มเฟือย ในวัดบึงแคการจัดมหรสพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้พบได้เป็นอย่างมากในสังคมของเรา
 พุทธกรอง ได้กล่าวว่า การสอนของพระพยอม คล้ายลัทธิเซ็น โดยให้คนเข้าใจแก่นแท้ของ
 พระพุทธศาสนา พุทโธตรงจุด พุทฐูแรง

เจนภ จภกระบวนวรรณ (2526 : 5) ได้กล่าวถึงพระพยอมว่า ชาวบ้านศรัทธา
 กันมาก เมื่อใดก็ตามเมื่อกา ชาวบ้าน ก็บอกว่าท่านเทศน์เข้าใจง่าย เทศน์อย่างจริงจังและ
 ยกตัวอย่างคนชั้ มีอุปมาอุปไมยที่เจ็บปวด ชาวบ้านศรัทธาถึงกว่าละครวญ โดยเฉพาะเรื่อง
 อบายมุขที่ท่านทำได้อย่างดีเยี่ยม การพูดของท่าน ท่านใช้ภาษาเดียวกับชาวบ้าน ในสภาพสังคม
 เหลวแหลกเช่นนี้ไม่ว่า พระพยอมได้ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้อย่างถูกต้องแล้ว และการใช้
 เทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาร่วมในการสอน ก็นับว่าเป็นการบุกเบิกที่น่ายกย่องเป็นอย่างยิ่ง

โรเบิร์ต เนียบ (2526 : 16) ได้ประมาณคนที่ดีต่อเทพของพระพยอม
เอาไปขายโดยไม่คำนึงถึงชื่อเสียงของพระ และกล่าววาทกรรมของพระพยอม นั้นมีความดีมากกว่า
สิ่งที่โรสาระ ธรรมะของพระพยอม ช่วยชักเกลาจิตใจของคนในนั้นคง และเมื่อได้ฟังธรรมของ
ท่านแล้วจะรู้สึกสนใจ

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2526 : 16) อธิษฐานศาสนาได้เปิดเผยกับดาวสยามว่า
เรื่องของพระพยอม เป็นเรื่องละเอียดอ่อนมาก เทพตามนการศาสนามักได้รับจดหมายที่
เกี่ยวกับพระพยอม บ้างแต่คงทำให้เป็นกลางเพราะเป็นเรื่องของคนยุคเก่ากับคนยุคใหม่
พระพยอมนั้นเหมาะสมกับคนยุคใหม่ ที่ยังไม่รู้จักธรรมะ การเทศน์ของท่านจึงแตกต่างจาก
พระรูปอื่น

ประสก (2526 : 7) ได้กล่าวถึง พระพยอมว่า ได้ยินคนกล่าวถึงกันมาก
ส่วนใหญ่เป็นคำชมมากกว่าคำติ แต่ประสกไม่เคยฟังการบรรยายธรรมของพระพยอม แต่เสียง
วิพากษ์วิจารณ์ทั่วไปว่าพระพยอมพูดไม่สำรวม ประสกแสดงความเห็นว่าการพูดยกมือประกอบ
การบรรยายนั้นเหมาะสมกับคนชนบทฟังหรือคนในศาลาวัด แต่การบรรยายธรรมอย่างพระพยอม
นั้นไม่เหมาะสมจะนำภาพมาออกอากาศให้คนส่วนใหญ่ฟัง

ทวนพน คำมีศรี (2527 : 17) ได้กล่าวถึงวิกฤตการณ์ของภาพยนตร์ไทยที่
ซบเซา และแนวทางใหม่ของภาพยนตร์ไทยเนื้อหาต้องดีสาระ ควรให้คนธรรมแก่คนธรรมและ
สังคมอย่างเรื่อง วัลลัญญกยอกกตัญญู อันควรแก่การสรรเสริญยกย่อง ที่พระพยอมนำไปเทศน์
เผยแพร่ เตือนสติคนทั้งหลายจนเป็นที่แพร่หลายไปทั่ว

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับข่าวและคำวิพากษ์วิจารณ์ต่อท่านนั้น ๆ

"ซูมาพระพยอมยิงให้ศาธรรมาสน" (2526 : 1, 2) พระพยอมถูกคนเมา
เขียนจดหมายไปขู่ตัวว่าจะยิงให้ตายศาธรรมาสน โดยกล่าวว่าการที่พระพยอมเทศน์ให้คนเล็ก
กินเหล้านั้นได้ผลดีมากแต่ไม่ยอมให้พระพยอมมาหา ถ้าพระพยอม ไม่ต้องการถูกยิงตายให้อยู่
แต่ทว่าคนนั้น

"สาวลิลกลับโทรศัพท์ขู่ว่าจะเปิดพระพยอม" (2526 : 1, 2) โดยมีหญิงสาวโทรศัพท์ไปที่โรงพยาบาลสงขลวาจะเปิดใส่พระพยอม ที่จะไปแสดงธรรมนั้น ผู้สื่อข่าวได้ถามความรู้สึกของพระพยอมที่ถูกขู่ในครั้งนี้ ท่านได้กล่าวว่ารู้สึกเฉย ๆ เพราะท่านชินกับการถูกขู่เสียแล้ว

"ของ 9 งคพูกกันสนั่นเมืองกระทันหัน" (2526 : 16) อนุกรรมการพิจารณาภาพยนตร์ สังกะสีฉบับที่ภาพ - เสียง ระบุนายกฯ สองแฉสองงาม สื่อเสื่อมเสียศาสนา และการบรรยายที่ขมอประกอบนั้นเห็นว่า เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม นายจารุ หว่าเศษ ผู้จัดรายการได้กล่าวว่า ตนต้องการจัดรายการให้เข้ากับประชาชนได้ เพราะเคยวนการเทศน์มั่วแถมแถมแก่งส่วนเขวชนนั้นหลงผิดในฉนวนุชกัณมา

"ภว. เบรคพระพยอมชกตำรวจ" (2526 : 1, 2) หลังจาก ภว. ห้ามออกรายการของพระพยอม นายจารุ หว่าเศษ ได้นำฉบับที่ภาพมาฉายให้ผู้สื่อข่าวได้ชม หนังสือพิมพ์ดาวสยาม ได้แสดงความเห็นว่า เปรตคนได้ตัดคออย่างคี่แล้ว ไม่มีตรงไหนที่แสดงว่าพุทธพจน์หรือพุทธเสียศีลเลย ทั้งทางที่พูดอย่างธรรมดาทั่ว ๆ ไป ภว. น่าจะให้นำภาพมาแพร่ได้

"ภว. สั่งห้ามพระพยอมออกรายการ" (2526 : 2, 16) เลขาธิการ ภว. กล่าวถึง การแสดงธรรมของพระพยอมว่า ท่านานิยมแนวทางการเทศน์ทำให้คนเข้าใจถึงธรรมะได้ง่าย ๆ และถึงว่า ถ้าใช้คำรุนแรง ๆ จะดีไม่ผิด และยังกล่าวอีกว่า การแสดงธรรมะต่อสาธารณชนนั้น ควรมีลักษณะพิเศษต่างหาก คำเทศน์บางคำก็เสียชื่อเสียงบุคคลหรือความเชื่อถือของบุคคลอื่น และการเอา อิกคิวซัง มาถาปนุหกับพระพยอมก็ไม่เหมาะสม อาจจะทำให้คนที่มีศรัทธาสนใจผิด จึงไม่อนุญาตให้ออกการณัน

"ภว. เผยเหตุแบนรายการพระพยอม" (2526 : 16) นายกุลพล พลวัน ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการอัยการ ผู้เป็นประธานการพิจารณาภาพยนตร์ประจำวัน กล่าวว่า พระพยอม เป็นนักเทศน์ที่ดี สามารถพูดเร้าใจคนฟังได้มาก หากมีเทศน์มาพูดทางโทรทัศน์ทั้งหมดได้จะดียิ่ง แต่พบโทรทัศน์ที่เสนอนั้นเลือกเฉพาะมุขตลกคำสองแฉไม่เหมาะสม

ภว. หมายถึง คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

ฐม (2526 : 5) ฐมเห็นด้วยกับ กว. ไม่ให้ออกรายการของพระพยอม เพราะคนจิตตกต่อเทพพระพยอมมา ไม่ใช่ที่พระพยอมเทศน์จริง ซึ่งจะเกิดความเสื่อมเสียอย่างมากแก่พระพยอมและศาสนา แต่ส่วนตัวแล้ว ฐม นิยมการเทศน์ของพระพยอม โดยกล่าวว่า ก็เสียอีกที่พระช่วยกันพูดธรรมะ มาก ๆ ไม่ว่าจะพูดแบบไหน พูดรุนแรงระคายหูไปบ้างก็ยังดีกว่าที่ฟังแทบอะไรก็ไม่รู้เรื่อง

เสกสรร สัทธาคม (2526 : 9) ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการห้ามแพร่ภาพของ กว. ว่า ไม่ใช่เป็นเรื่องที่คัดค้านพระพยอม แต่เป็นการป้องกันเรื่องความไม่เหมาะสม เพราะผู้จัดคิดเป็นเรื่องการค้า เอาพระพยอม ปุจฉาธรรมกับ อิกคิวซัง ซึ่งไม่ถูกกาลเทศะ ซึ่งความผิดครั้งนี้อยู่ที่ผู้จัดรายการ และเสกสรร ได้กล่าวอีกว่า แม่ประชาชนจะไม่ไคร้มรายการในคราวนี้ก็จะสามารถดูรายการได้จากรายการ วันเสาร์ อาทิตย์ ในเวลาเช้า เพราะธรรมะที่พระรูปอื่นแสดงก็เป็นธรรมะอันเดียวกับธรรมะที่พระพยอมแสดง

"เบรคควยอำนาจมืด" (2526 : 3) หนังสือพิมพ์สยามรัฐได้เขียนภาพการ์ตูนล้อ กว. โดยเขียนภาพพระพยอมฝ่าเปลวธรรม แล้วมีมือของผู้ที่เสียผลประโยชน์จากแหล่งอบายมุขต่าง ๆ คั่นหลัง กว. ให้ออกต้านพลังธรรมของพระพยอม กุญญาโณ

นุ้ย บางขุนเทียน (2526 : 4) ได้กล่าวถึง กว. ที่ห้ามออกรายการของพระพยอม โดย กว. ให้เหตุผลว่าพูดไม่สุภาพ แต่ นุ้ย บางขุนเทียน ได้กล่าวว่า คำที่ทนายใช้เทศน์นั้นเป็นคำไทยแท้ และเนื้อหาที่ทนายเทศน์ก็ปลุกฝังความดี ทานเป็นผู้บุกเบิกศาสนาให้เข้าสู่ชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ทำให้เด็กและเยาวชนเห็นคุณค่าของการปฏิบัติตามธรรม ทานจึงจำเป็นต้องต่อวีธีการตามแบบฉบับของท่าน พระพยอมท่านต้องการใช้ภาษาเป็นสื่อเพื่อให้คนเข้าใจถึงธรรมะ

วิเคราะห์ธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุลยาโน

การวิเคราะห์ธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุลยาโน ครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์ธรรมหมวดต่าง ๆ โดยจะวิเคราะห์ตามกลุ่มของผู้ฟัง แล้วจะสรุปผลการวิเคราะห์หยาบการาง

กลุ่มผู้ฟังธรรมของพระพยอม กุลยาโน อาจแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือกลุ่มนักบวช กลุ่มเยาวชน กลุ่มประชาชนทั่วไป และกลุ่มข้าราชการ โดยมีหลักในการแบ่งกลุ่มดังนี้

1. กลุ่มนักบวช คือกลุ่มของผู้ฟังธรรมที่เป็นอุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาศีล ๒๕ และพระภิกษุสามเณร

2. กลุ่มเยาวชน คือกลุ่มของผู้ฟังธรรมที่เป็นนักเรียน นิสิต นักศึกษา ซึ่งเป็นการแสดงธรรมในสถานศึกษาเป็นส่วนใหญ่

3. กลุ่มประชาชนทั่วไป คือกลุ่มประชาชนอันประกอบด้วย เยาวชน ผู้ใหญ่ และนักบวช ซึ่งปรากฏในงานพิธีต่าง ๆ ที่พระพยอม กุลยาโน ได้รับนิมนต์

4. กลุ่มข้าราชการ คือกลุ่มผู้ฟังธรรมที่มีอาชีพราชการในอาชีพต่าง ๆ เช่น ครู ตำรวจ ทหาร แพทย์ และพยาบาล เป็นต้น

การเสนอธรรมในตารางต่าง ๆ นั้น เพื่อความสะดวก ผู้วิจัยจะขอแบ่งตามกลุ่มผู้ฟัง และขอใช้ตัวเลขแทนชื่อเรื่องดังนี้ กลุ่มนักบวช มีทั้งหมด 7 เรื่อง ใช้หมายเลข 1 ถึง 7 แทนชื่อเรื่องดังนี้

หมายเลข 1 หมายถึง เรื่องการสร้างภูมิทัศน์

หมายเลข 2 หมายถึง เรื่องธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ

หมายเลข 3 หมายถึง เรื่องเป้าหมายของชีวิต

หมายเลข 4 หมายถึง เรื่องธรรมะพื้นฐาน

หมายเลข 5 หมายถึง เรื่องธรรมะใกล้รุ่ง

- หมายเลข 6 หมายถึง เรื่องเนาะพระใหม่ให้ลูกทาง
- หมายเลข 7 หมายถึง เรื่องยศขางยศพระ
- กลุ่มเขาวชนมทั้งหมค 8 เรื่อง ใช้หมายเลข 8 ถึง 15 แทนชื่อเรื่องดังนี้
- หมายเลข 8 หมายถึง เรื่องธรรมะสำหรับเด็ก
- หมายเลข 9 หมายถึง เรื่องอย่านอกหลุด
- หมายเลข 10 หมายถึง เรื่องฝึกเด็ก
- หมายเลข 11 หมายถึง เรื่องธรรมะสำหรับเขาวชน
- หมายเลข 12 หมายถึง เรื่องการแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด
- หมายเลข 13 หมายถึง เรื่องวัยรุ่นกับยาเสพติด
- หมายเลข 14 หมายถึง เรื่องธรรมะสำหรับวัยรุ่น
- หมายเลข 15 หมายถึง เรื่องเขาวชนของชาติ
- กลุ่มประชาชนทั่วไป มีทั้งหมด 18 เรื่อง ใช้หมายเลข 16 - 33 แทนชื่อเรื่องดังนี้
- หมายเลข 16 หมายถึง เรื่องธรรมะสำหรับชาวบ้าน
- หมายเลข 17 หมายถึง เรื่องสัจจะธรรมกับชีวิต
- หมายเลข 18 หมายถึง เรื่องเทศน์ปฏิรูปงานวัด
- หมายเลข 19 หมายถึง เรื่องภัยของพระพุทธรศาสนา
- หมายเลข 20 หมายถึง เรื่องธรรมะกับสิ่งแวดล้อม
- หมายเลข 21 หมายถึง เรื่องธรรมศาสตร์ในคน 50 ปี
- หมายเลข 22 หมายถึง เรื่องเกลียดบาปกลัวบุญ
- หมายเลข 23 หมายถึง เรื่องปริญญาคุณยาย
- หมายเลข 24 หมายถึง เรื่องธรรมะกับคนชรา
- หมายเลข 25 หมายถึง เรื่องธรรมะกับศิลปินอาวโส
- หมายเลข 26 หมายถึง เรื่องกินเพื่ออยูนาน
- หมายเลข 27 หมายถึง เรื่องเทศน์ปฏิรูปงานบวช
- หมายเลข 28 หมายถึง เรื่องเทศน์ปฏิรูปงานศพ

- หมายเลข 29 หมายถึง เรื่องสงครามและสันติภาพ
 หมายเลข 30 หมายถึง เรื่องอภิปราย 5 ศาสนา
 หมายเลข 31 หมายถึง เรื่องสามเณรใจสิงห์
 หมายเลข 32 หมายถึง เรื่องพระพยอม สันทนาธรรมกับคำร้อง พุทธกาล
 หมายเลข 33 หมายถึง เรื่องประสบการณ์จากต่างแดน
 กลุ่มข้าราชการ มีทั้งหมด 13 เรื่อง ในหมายเลข 34 - 46 แทนชื่อเรื่องดังนี้
 หมายเลข 34 หมายถึง เรื่องธรรมะดีจะกับชีวิต
 หมายเลข 35 หมายถึง เรื่องรากฐานค่านิยมพื้นฐาน
 หมายเลข 36 หมายถึง เรื่องความมีศีลธรรม
 หมายเลข 37 หมายถึง เรื่องแนะแนวสอนศีลธรรมแก่ครู
 หมายเลข 38 หมายถึง เรื่องมาค้าขายเหยือกกันเถอะ
 หมายเลข 39 หมายถึง เรื่องความมั่นคงภายใน
 หมายเลข 40 หมายถึง เรื่องพระไม่เกี่ยวแต่ธรรมะต้องเกี่ยว
 หมายเลข 41 หมายถึง เรื่องธรรมะกับตำรวจ
 หมายเลข 42 หมายถึง เรื่องอบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่
 หมายเลข 43 หมายถึง เรื่องธรรมะสำหรับหมอ
 หมายเลข 44 หมายถึง เรื่องนักโทษของพระพุทธเจ้า
 หมายเลข 45 หมายถึง เรื่องลูกเสือกับจริยธรรม
 หมายเลข 46 หมายถึง เรื่องการเพิ่มค่าของชีวิต
 อนึ่ง หมายเลขแต่ละหมายเลขนั้นจะใช้แทนชื่อเรื่องธรรมสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

โดยตลอด

การนำเสนอธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุลยาโน ผู้วิจัยจะ
 นำเสนอธรรมเรียงตามลำดับดังนี้คือ อธิปไตย 4 พรหมวิหาร 4 ขาวาสธรรม สังคหวัตถุ
 กุศลมูล และอบายมุข 6

อิทธิบาท 4

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอ "อิทธิบาท 4" อันได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และ วิมมังสา ธรรมทั้ง 4 ประการนี้ ย่อมใช้เป็นเครื่องมือช่วยให้บุคคลสามารถประพฤติปฏิบัติ กิจการต่าง ๆ ให้สำเร็จได้ตามความประสงค์ของตน ถ้าบุคคลใดก็ตามยึดมั่นในหลักธรรม ขอนแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมจะประสบแต่ความเจริญรุ่งเรืองในการดำรงชีวิตของตน ทั้งยังช่วยให้ ครอบครัว ตลอดจนสังคมมีความมั่นคง และมีความสุขได้ตามควรแก่สภาพ การเสนอ "อิทธิบาท 4" จะเรียงลำดับตั้งแต่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมมังสา

ฉันทะ

วรรณกรรมคำสอนให้คำอธิบายของคำว่า "ฉันทะ" ไว้ว่า ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ แน่วแน่ไม่เปลี่ยนแปลง และให้รายละเอียดเกี่ยวกับ "ฉันทะ" ไว้ดังนี้

1. ความมั่นคงแน่วแน่ในการประกอบกิจ
2. ความพอใจในสิ่งที่มีอยู่ ซึ่งประกอบด้วย
 - 2.1 พื่อใจในหน้าที่และสถานภาพของตน
 - 2.2 พื่อใจในอาหาร
 - 2.3 พื่อใจในรูปร่าง
 - 2.4 พื่อใจในการเป็นอยู่ภายในครอบครัว

ซึ่งความพอใจในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้จะปรากฏในกลุ่มผู้ฟังธรรมทุกกลุ่ม ดังที่ผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไป

ความมั่นคงแน่วแน่ในการประกอบกิจ

ในการแสดงปาฐกถาธรรมของพระพยอม กุธยาโน มักจะพบว่า ท่านจะกล่าวเตือนให้ผู้ฟังทุกกลุ่ม "มีความมั่นคงและแน่วแน่ในการประกอบกิจ" เพราะการประกอบกิจใดก็ตามที่มีความถูกต้องจะต้องมีความมั่นคงในการกระทำกิจนั้น ๆ เสมอ แม้ว่าตามความเป็นจริงในการประพฤติปฏิบัติสิ่งใดก็ตาม อาจจะมีอุปสรรคต่าง ๆ มาขวางกั้นได้ แต่เราต้องมีความมั่นคงในการกระทำกิจนั้น ๆ ไว้และอดทนไป ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน"

ที่ได้แสดงปรากฏการณ์กับนักบวชว่า ผู้รักษาสกิลทั้งหลายจะต้องกล้าไหวพระด้วย
ความมั่นใจ โดยไม่ต้องพะวงว่า เราจะทำเพียงคนเดียว ดังข้อความที่กล่าวมา

บางคนจะไหวพระก็ต้องเหลียวดูก่อนว่าเค้าไหวกันหรือยัง ถ้าเค้าไหวขึ้นก็ไหวมั่ง
ถ้าเค้าไม่ไหวขึ้นก็กลายเป็นคนมือแข็ง ทำไมละถ้ามันเป็นความที่ตัดสินใจทำทันที
ฉับพลันที่ไม่ไคหรือ ถ้ามันคือทำทันทีไม่ต้องรอคน เคยนั่นแหละทำก็ต้องคอย

จากคำสอนข้างต้นจะเห็นว่า วรรณกรรมคำสอนนั้นต้องการให้ผู้ฟังตัดสินใจลงมือ
กระทำในสิ่งที่มีความศรัทธาถ้าเรามีความมั่นใจว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ถูกต้อง
สำหรับคำสอนที่ปรากฏในเรื่อง "การสร้างภูมิคุ้มกัน" ที่สอนผู้ฟังธรรมในกลุ่มนักบวช
ว่า บุตรที่ศรัทธามีความมั่นคงในการประกอบคุณงามความดี เจริญรอยตามบรรพบุรุษที่กระทำมา
เมื่อถึงบุตรผู้เป็นผู้นำครอบครัว ก็ประพฤติกุศลความดีเพื่อแผ้วเผยวงศ์ขอมความดี

สมัยคุณพระท่านมีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทรูกลนกันมาตามลำดับ ทราบ
ชาวาลูกชายคนเล็กท่านก็กำลังมีนิสัยเหมือนพ่อ เนี่ยทรูกลเนี้ยเค้าก็มาตามลำดับ
นะ เค้าบอกทรูกลเนี้ยเค้าก็มาตามลำดับ เน้นเค้าทำบุญกันมาดี จงรักษา
ทรูกลสัมมาทิฐิ คือทรูกลแห่งความดีกันตลอดไป

จากคำสอนนี้ได้แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังธรรมมีความมั่นคง
ที่จะกระทำความดีสืบไปในเมื่อบรรพบุรุษได้กระทำในสิ่งที่ควรสรรเสริญมาแล้ว เราในฐานะ
ผู้เป็นสายโลหิตหรือผู้สืบทอดวงศ์ตระกูล ก็ควรจะรักษาคุณงามความดีนั้นต่อไป

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังเสนอความคิดเพื่อให้ผู้ฟังธรรมเป็นผู้ที่มีความหนักแน่น
มีความตั้งใจอย่างเด็ดเดี่ยวในการจะกระทำภารกิจต่าง ๆ ให้สำเร็จจงได้ แม้ว่าจะต้องประสบ
กับอุปสรรคต่าง ๆ ดังคำสอนที่กล่าวถึงความยากลำบากของพระพยอม กุธยาโน ที่ท่านต้องพบ
อุปสรรคต่าง ๆ ในการแสดงธรรม แต่ท่านก็มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะเผยแผ่ธรรมะไปสู่
ประชาชนอย่างไม่ประหวั่นพรั่นพรึงต่อการต่อต้านจากผู้เสียผลประโยชน์ ดังปรากฏคำสอนใน
วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ที่แสดงธรรมกับกลุ่มเยาวชนว่า

อาตมาเนี่ยบางทีเทศน์ ๆ ไป มันไม่พอใจก็ขี้นกริ้วผ่านหน้าวัด มันตะโกน
ขมขื่นอยู่หรือเปล่า ภูไม้ไค้เอาเงินอะไรซื้อเหล้าทำไม เอ้อว้างัยไค้ยืน
เคื่อนึงไม่รู้จักเที่ยวหน้าวัดนะ ขี้นกริ้วมันก็ตะโกน ขมขื่นอยู่มาห้ามก๊ากินเหล้า
ทำไมไม่ไค้เอาเงินมาซื้อ แต่เราต้องทนครับเพราะเรารักภูอน เค้าว่าเรา เรา
ก็ยังรักเค้าสอนเค้าไปนะประชาชนเค้าจะเกลียดเราบ้างก็ไม่เป็นไรนะ

หรือข้อความที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ยศช้างยศพระ" ที่เสนอกับผู้ฟังธรรม
กลุ่มนักบวชว่า ที่พระพยอม กุญญาโณ ยังแสดงธรรมอยู่ไค้อย่างนั้นเพราะ ท่านมีจิตใจกลาหาญ
เด็ดเดี่ยวไม่หวั่นเกรงอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับท่าน ดังคำสอนที่กล่าววว่า

เคียนดูชั่ววาระเบิดพระภูกิจาคณะอำเภอบางละมุง ลูกศิษย์ถล่มระนาดูเลย เนีย
แล้วมีใครคุมครองให้พระบางละนะ เนียที่อาตมาเทศน์เคียวเนีย ถ้าใจไม่ถึงไม่ไค้
เทศน์อย่างเงี้ยหรืออก ไปเทศน์กับทหารบางทีมันนั่งกัณฑ์กรอด กรอด กรอด บอกกัณฑ์
ให้พันทักก็ไม้ขยุคพุดถาลองซนพุดแล้ว...

หรือคำกล่าวที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "พระพยอมสนทนาธรรมกับคำรง
พูนตาล" ว่า ท่านจะมีความสนุกกับอุปสรรคต่าง ๆ และไมมีความรู้สึกขมขื่นท้อแท้ไมเคียดเคียดเล็ก
อุคมการณตังไว้ ดังคำสอนที่กล่าววว่า

สำหรับนิสัยของอาตมาเองนี้ในความรู้สึกแล้วมันก็จะสนุกกับอุปสรรคและถือว่าอุปสรรค
คือสิ่งที่จะช่วยเสริมสร้างสมรรถภาพให้กับเราเข้มขั่น แข็งแกร่งขึ้นนะไมถือว่า
เป็นเรื่องขมขื่น หรือเป็นเรื่องน่าเบื่อหน่าย นานลมเล็ก อุคมการณตังไว้ที่ตังใจจะ
ทำเพื่อบานเมือง พระศาสนา และเพื่อนมนุษย์...

จากข้อความทั้ง 3 ข้อความที่กล่าวมาข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า พระพยอม กุญญาโณ
ได้สอดแทรกความคิดเกี่ยวกับอุคมการณไว้ไว้ในวรรณกรรม ข้อความที่ท่านกล่าวมานั้นต้องการให้
ผู้ฟังธรรมต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ อย่างมั่นคงแล้วความสำเร็จจะมาสู่ผู้นั้นในที่สุด

นอกจากอุปสรรคต่าง ๆ ในการทำงานที่เราจะต้องประสบแล้ว เราต้องมึนจิตใจที่มั่นคงเมื่องานของเราจะไม่ได้รับการช่วยเหลือจากผู้ร่วมงานหรือผู้บังคับบัญชา เราก็ต้องไม่ทอดทิ้งงานที่ต้องกระทำ โดยพยายามหาความสนุกให้เกิดขึ้นเมื่อได้กระทำงานนั้น ๆ คึงข้อความที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เบวชนของชาติ" ที่แสดงธรรมกับกลุ่มเบวชนมีใจความว่า

ทำงานเราอย่าไปคิดเหม เค้าจะต้องมาทำงานมาเปิดงานให้เรา ท่านประธานจะต้องมาเปิดงานให้เรา ท่านรัฐมนตรีคนนั้นจะต้องมาเปิดงานให้เรา ถ้าไม่มาเปิดงานให้เรา เราก็หมดกำลังใจ เราต้องถือว่าใครไม่มาเปิดให้เรา เราเปิดเองยิ่งสนุกใหญ่เลยนะ จริง ผมทำมาอย่างเงี้ยยิ่งรู้สึกสนุกมาตลอด...

จากข้อความที่ผู้วิจัยนำเสนอตามข้างต้น จะเห็นได้ว่า วรรณกรรมคำสอนนี้เน้นให้ผู้ฟังธรรมมีความมั่นคงในการที่จะกระทำภารกิจต่าง ๆ แม้ว่าภารกิจนั้นจะต้องพบกับอุปสรรคหรือปัญหาต่าง ๆ ก็ต้องสู้อย่างไม่ทอดทิ้ง

อนึ่งการสร้าง ความมั่นคงในการจะประกอบกิจการหรือการยึดมั่นในอุดมการณ์นั้น วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังธรรม มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ และให้สร้างความสนุกให้เกิดขึ้นไม่ว่าจะกระทำงานใด ๆ ก็ตาม

2. มีความพอใจในสิ่งที่มีอยู่

วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังธรรม มีความพอใจในหน้าที่ พอใจในอาหาร พอใจในรูปร่าง และพอใจในความเป็นอยู่ ซึ่งผู้วิจัยจักนำเสนอเรียงลำดับต่อไปนี้

2.1 มีความพอใจในหน้าที่และสถานภาพของตน

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า พระพยอม กุลยาโณ เสนอให้ภิกษุสามเณร มีความพอใจในฐานะความเป็นอยู่ของนักบวช อย่าได้ทะเยอทะยานไฝหาความสุขสบาย หรือพยายามแสวงหาเกียรติยศ ชื่อเสียงมาให้ตน ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "แนะระใหม่ให้ถูกทาง" ที่แสดงธรรมกับกลุ่มนักบวชได้ยกตัวอย่างว่าตัวของท่านเอง ต้องพบความลำบากต้องเห็นคเหน้อย เพราะการมีชื่อเสียงดังคำสอนที่ว่า

ผมมาเอง ๆ ดูนี่ ผมนี้จะหยุดแล้วนะปี 2527 ผมจะหยุดไม่ไหว เจกเลิกไปไทย
 ลากมา อุยวันหนึ่ง สามงานสี่งาน นี่เสร็จจากโน้มาเหนื่อย นี่ท่าโม่งมาเอาอันนี้อีกแล้ว
 ดูนี่ เสียขโมยออกมาเพราะความคั่ง เคียวนี้ไปไหนต้องคอยหลบหน้า มันมาดู
 หน้ากันถายรูปกันจนมันไปหมด วันนั้นไปบรรยายมันถายวัดไอเทป อุ้ย มันเลน
 สปอร์ตไลท์เข้าหน้า บรรยายไคสองชั่วโม่งหน้าจะมีค เคียวนี้พระเอมชอบคั่ง ผม
 ว่าไม่ไหวหรอก ผมชักเซ็ดแล้วหลวมตัวมพะยะอะ...

จากคำสอนนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมเสนอให้กลุ่มผู้ฟังธรรมมีความพอใจในสภาพที่ตน
 กำลังดำรงอยู่ ไม่ควรพยายามแสวงหาเกียรติยศชื่อเสียงให้ตนเอง

นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่แสดงธรรมกับกลุ่มนักบวช
 ยังได้ยกตัวอย่างจากสามเณรรูปหนึ่งที่น้อยใจเพราะไม่ได้รับกิจนิมนต์ จึงได้ประท้วงด้วยการ
 ไม่ยอมฉันอาหารเพล วรรณกรรมคำสอนจึงกล่าวตักเตือนไม่ให้น้อยใจและอย่าได้กระทำการอย่างนั้น
 ทั้งยังแนะนำให้กระทำกิจต่าง ๆ ที่ตนสามารถจะกระทำไคดังคำสอนที่กล่าววว่า

...มีเณรองค์หนึ่งที่ละเชิงเทรา เค้านิมิตพระอื่นไปฉันเรื่อยเลย งานบุญ งานศพ
 อะไรไม่ฉันตเณร ผลที่สุดเณรองค์นั้นน้อยใจไม่ยอมฉันข้าวเพลเลย อย่าไปน้อยใจ
 ทำอะไรไคไคไหนทำไปเท่านั้น...

จากคำสอนข้างต้นนั้นวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้อุบาสกอุบาสิกา ที่ฟังธรรมอยู่
 ได้มีความพอใจในหน้าที่ของตนเอง พยายามประกอบภารกิจให้สำเร็จจุลวงเท่าที่เราสามารถ
 จะกระทำไค

เรื่องความพอใจในหน้าที่และสถานภาพของตนนี้ วรรณกรรมคำสอน เสนอให้นักบวช
 คือภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา มีความยินดีพอใจในฐานะของตนที่มีอยู่เพื่อระงับกิเลสไม่ให้
 บังเกิดขึ้น

นอกจากนี้ในการเสนอธรรมะกับผู้ฟังทุกกลุ่มวรรณกรรมคำสอน เสนอให้ผู้ฟังธรรม
 มีความพอใจและยินดีในสถานภาพที่ตนมีอยู่ ดังปรากฏคำสอนโดยยกตัวอย่างเรื่องราวของ
 เด็กหญิงวัลลภที่เธอต้องอยู่ในครอบครัวที่แร้นแค้น แม่เป็นอัมพาต ยายตาชอก แต่เธอยังมี
 ความพอใจที่จะไคอยู่กับครอบครัว ยินดีที่จะไคอยู่ร่วมกับแม่ที่คนทั้งหลายรังเกียจ

จากการนำเสนอคำสอนนี้ เพื่อให้ผู้ฟังธรรมทุกเพศ ทุกวัย ได้มีความยินดี และพอใจ
ในฐานะของตนเอง

2.2 พอใจในอาหาร

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ความพอใจหรือความยินดีในอาหารนี้
วรรณกรรมคำสอนมุ่งแนะนำให้ภิกษุและสามเณรเป็นผู้นำไปประพฤติปฏิบัติ โดยได้กล่าวถึง
เรื่องความพอใจในอาหารบิณฑบาต วรรณกรรมได้เน้นให้ภิกษุและสามเณรฉันอาหารที่ได้มาจาก
การบิณฑบาตเท่านั้น ภิกษุสงฆ์ไม่ควรสร้างความยุ่งยากให้กับญาติโยมด้วยการขอให้โยมนำอาหาร
ที่ตนต้องการฉันมาถวาย ส่งเสริมความยินดีในอาหารบิณฑบาตเท่านั้น ดังข้อความที่ปรากฏในธรรมะ
เรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ที่แสดงกับภิกษุสามเณรว่า

"บรรพชิตจะต้องพิจารณาอยู่เนือง ๆ ว่า บัดนี้เราเป็นผู้พิจารณาความเลี้ยงชีวิตหรือ
การเลี้ยงชีวิตของเรานั้น บัดนี้เนื่องจากผู้อื่น เราควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย เคยฉัน
มีพระเณรเยอะ ได้อาหารมาจากบิณฑบาตเยอะแยะ แล้วยังสั่งเด็กไปซื้อกล้วยเตี๋ยมัด
ไปซื้อเกาเหลา ไปซื้ออะไรต่ออะไรร้อน ๆ อุ่น ๆ มาอีก อย่าไปใช้เด็ก พระเณรที่
วัดเราเนี่ยอย่าใช้เด็กไปซื้ออะไรเป็นอันขาดโอ้เรื่องกิน อย่าใช้ไปซื้อกล้วยเตี๋ย อย่า
ใช้ไปซื้อกระทิงทอดไฟ...

จากคำสอนข้างต้นนั้น พระพยอม กัลยาโณ เสนอความคิดว่าภิกษุสามเณรไม่ควร
ชวนชวนหาอาหารตามความต้องการรสชาติ สมณะพึงยินดีในอาหารที่บิณฑบาตได้เท่านั้น
นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ที่แสดงกับ
นักบวช ได้ปรากฏคำสอนที่เสนอให้สมณะยินดีเพียงอาหารบิณฑบาต โดยยกตัวอย่างสมเด็จพระ
พุทธาจารย์โต ที่ท่านเคยเผลขอให้อย่างทำแกงมาถวาย แต่เมื่อท่านพิจารณาเห็นความยุ่งยาก
ที่ญาติโยมจะต้องประสพท่านจึงไม่ฉันแกงนั้น ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

หลวงพ่อดมเคี้ยวพริกขี้หนู ท่านเคยทำที่นั่ง ท่านคล้าย ๆ กับเผือกหรือไผ่ก็ไม่รู้
เกิดไปขอโสม ท่านชอบแกงโสมนั้นจะแกงไผ่นั้นมาถวายอาตมาหน่อยซี โสมไปแกง
มาจริง ๆ ที่นี้ปรากฏว่าพอได้แกงนั้นมา ท่านเกิดสำนึกว่าไอ้โสม เค้าอุตสาหะต้อง
เดินทางมาให้ เค้าบอกต้องชื้ออย่างนั้นอย่างนี้ พอเห็นความขงยากของเค้าแล้ว
สมเด็จพ่อดมเคี้ยวพริกขี้หนู ท่านเลยไม่ฉันแกงถ้วยนั้นเลย เอาแกงโปะหัวเลย เอาน้ำ
สมน้ำหนานอยากให้เค้าขงยาก...

จากข้อความทั้งหมดจะเห็นว่าวรรณกรรมต้องการชี้แนะให้นักขงมีความพอใจรู้จัก
ประมาณในอาหารที่ฉันไม่สร้างความเคียดครอนให้ผู้อื่นด้วยการ เรียบร้อยให้น้ำอาหารที่มรสดี
มาถวายตน

2.3 พอใจในรูปร่าง

ในวรรณกรรมคำสอนได้ชี้ให้ผู้ฟังธรรมมีความพอใจในรูปร่างหน้าตาของ
ตนเองดังข้อความในพระธรรมเทศนาเรื่อง "การแก้ปัญหาคำเด็กฮาร์ด" ที่เสนอให้กลุ่มเขวชน
ผู้ฟังธรรมได้เข้าใจสภาพร่างกายของตนเอง อย่าได้มีความวิตกกังวลเผ่าครุ่นคิดว้าทำไม
รูปร่างหน้าตาของเราจึงอัปลักษณ์ ขวขเหว เมื่อเราเผ่าครุ่นคิดอย่างนี้จะทำให้จิตใจ
เศร้าหมอง ให้คิดว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงเรื่องธรรมดา ดังข้อความที่ว่า

เอาละต่อไปพวกเธอจะต้องไม่มีเพลิงทุกข์เผวในเรื่องสังขาร เราจะเกิดมาเป็น
คนคำร่างเล็กก็มันพรคนนั้นแหละ มันเช่นนั้นเองธรรมดา คนนั้นทำไมอ้วนอย่างกะตุ่ม
นะ (เสียงฮา) มันก็ธรรมดา คนนั้นทำไมตัวผอมกระหรองกอนักละ เหมือนกัน
ธรรมดา เออบางคนเกิดมาเหมตัวเล็กหนอย โตทำไมถึงต้องเป็นเรา (เสียงฮา)
ทำไมเราถึงเป็นอย่างนี้จะไรเงีย บางทีเนี้ยอ้วนใหญ่ไป โตเอ๋ยกูอุตสาหะลดอาหาร
แล้วมันยังไม่ยุบ มันกรรมอะไรของกู มันจะเป็นยังงี้ร่างกายจะคำ จะเล็ก จะใหญ่
ก็เห็นว่ามันเป็นธรรมดา นะเช่นนั้นเอง...

จากคำสอนที่กล่าวข้างต้นนั้น วรรณกรรมคำสอนเสนอให้เยาวชนที่พึงธรรมมีความยินดี และพอใจในสภาพร่างกายของตนเอง ทั้งรูปร่างหน้าตาและผิวพรรณ ถึงแม้ว่ารูปร่างหน้าตาจะไม่สวยงามและผิวพรรณไม่งามบุคคลนั้นก็ตาม วรรณกรรมได้เสนอว่าสิ่งนั้น เป็นสิ่งที่บังเกิดขึ้นตามธรรมชาติ เราควรพอใจและยินดีในรูปร่างของเรา

นอกจากวรรณกรรมคำสอนจะเสนอธรรมกับเยาวชนผู้พึงธรรม แล้วกลุ่มผู้ฟังที่เป็น ข้าราชการและประชาชนทั่วไป วรรณกรรมคำสอนยังเสนอธรรมนี้เช่นกัน โดยจะกล่าวใน ลักษณะเดียวกันคือให้มีความพอใจในสภาพของตนเอง เช่น เมื่อเกิดสิ่งที่ใบหน้าก็จะเกิด ความทุกข์ทรมานใจ เก่งกว่าความงมงายจะหมดไป เพราะไม่พอใจที่ใบหน้ามีสิ่วปรากฏขึ้น ดังตัวอย่างคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมสัจจะกับชีวิต" ที่เสนอธรรมแก่ ข้าราชการครูว่า

การถือว่าเป็นตัวกูอย่างหนึ่งและเป็นของกูอีกอย่างหนึ่ง เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เช่น สิ่วขึ้นที่หน้าเรา เราเป็นทุกข์เพราะมันปวด หรือทุกข์เพราะไปยึดถือว่ามันขึ้นที่หน้ากู (เสียงหัวเราะ) นะเราเอามือลูบตายเม้มใหญ่จังเลย ใหญ่ที่หน้าคนอื่นเป็นทุกข์มั๊ย ที่มันทุกข์เพราะใหญ่ที่หน้ากู (เสียงหัวเราะ) ไซ่มย...

จากคำสอนที่กล่าวข้างต้นนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมเสนอให้ข้าราชการครูผู้พึงธรรม มีความพอใจในรูปร่างของตนเอง ถ้าไม่รู้จักพอใจหรือยินดีกับรูปร่างของตนเองจะทำให้เกิด ความทุกข์ขุ่นในใจ

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานศพ" ที่เสนอธรรมะกับประชาชนทั่วไป ยังได้กล่าวถึงความพอใจในหน้าตาตนเองว่า ควรพอใจกับใบหน้าตนเองแล้วไม่จำเป็นต้อง แต่งเติมให้มากนัก ดังคำสอนที่กล่าวว่า

บางคนจะมานั่งศพอยู่ที่เขียนหน้าเขียนตาจะดูไม่ได้ กว่าจะออกจากกระจกได้เขียน แล้วเขียนอีก ถ้ากระจกมันดำไฉนคงจะดำไม่ต้องเขียนมากนักหรือเคยมันก็ เขียวหมกแล้วละ (เสียงหัวเราะ) แหมที่ซุกใส่ซุกขาว ซุกดำ แหมปากจะแดงเขียว...

จากคำสอนทั้งหมดที่กล่าวมานั้น บรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังธรรมพอใจในสภาพของรูปร่าง หน้าที่ของตนเอง ไม่ว่ารูปร่างจะเป็นเช่นไรให้คิดวนั้นคือ สิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ เมื่อผู้ฟังธรรมมีความพอใจในรูปร่างของตนเองแล้ว จะไม่ทำให้เกิดความทุกข์ใจ

2.4 พอใจในความเป็นอยู่ภายในครอบครัว

"ความพอใจในความเป็นอยู่ภายในครอบครัวนี้" ได้ปรากฏในบรรณกรรมคำสอนกับผู้ฟังกลุ่มเยาวชนและประชาชนทั่วไป โดยบรรณกรรมเสนอให้ผู้ฟังมีความยินดีกับความ เป็นอยู่ภายในครอบครัวของตน แม้ว่าบางครั้งถ้าครอบครัวมีปัญหาบางก็ต้องยินดีที่จะต่อสู้กับ ปัญหาที่บังเกิดขึ้น ดังตัวอย่างที่บรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังธรรมทั้งกลุ่มเยาวชนและ ประชาชนทั่วไป โดยยกให้เห็นสภาพของเด็กหญิงวัดสีที่ต่อสู้กับสภาพครอบครัวที่เลวร้าย แต่ เธอมีความพอใจและต่อสู้ปัญหาต่าง ๆ จนชนะได้ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ที่เสนอแก่เยาวชนว่า

บ้านหลังใหม่ที่คงใจให้เธอต้องทำงานชั่วมทุกวันเป็นเวลาสองปี สิ่งนั้นคือแม่ของ เธอ นารักมัยไม่มีอะไรน่าดูเลย เนื้อตัวซีดเผือกนอนเป็นอัมพาต มือก็กำหงิก จนกระทั่งเล็บมือดำมีกลิ่นเหม็น เธอลากลับจากโรงเรียนก็พยายามเบมือแม่ออก เบ้อออก พอถูกไปแม็กก็กำเข้าอีก พอถูกมาลูกก็เบ้อออกอีก พอถูกไปแม็กก็กำเข้าอีก ลูกมาลูกก็เบ้อออก ในที่สุดมือก็เน่าเพราะลูกต้องไปโรงเรียนเป็นเวลานานกว่าจะ กลับ ชาวบ้านเขาไม่รู้เรื่องเอามาแฉ่งไปยกให้เพื่อนใส่โลงไฟ เพราะคิดว่าแม่เข้า เจ้าหนมตำทะเล็ดเลือดหลังเน่า เธอจะเอาออกก็เอาออกไม่ได้ ชาวบ้านจะดู เธอ ทองทนดูแม่ เธอกระสับกระส่ายอยู่บนหนามมะแว้ง แล้วเธอช่างโชคร้ายเสียจริง ๆ แต่โชคร้ายในตอนแรก แต่โชคดีในตอนหลัง เธออยู่กัน 3 ชีวิต แม่ก็เป็นอัมพาต ยายก็ตาบอด พ่อก็ทิ้งเธอไปนะ แต่เธอไม่ท้อแท้ เธอไม่เป็นคนอ่อนแอ...

นอกจากนี้บรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้ผู้ฟังมีความพอใจในทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่เท่านั้น ซึ่งปรากฏกับผู้ฟังทุกกลุ่ม ดังปรากฏคำสอนในบรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมสัจจะกับชีวิต" ที่เสนอแก่ข้าราชการครูว่า

และในวรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้เห็นภัยของการไม่รู้จักยินดีในสิ่งที่มีอยู่ ดังปรากฏคำกล่าวในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สงครามและสันติภาพ" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่าผู้หนึ่งคนหนึ่งจะฆ่าตัวตายเพราะขาดเลือดที่ชุกอาน้ำให้ไม่ทัน ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

ผู้หนึ่งคนหนึ่งเตรียมไปตรองหา ชุกอาน้ำทะเล ปรากฏว่าตกแล้วไม่ได้ไปในวันที่กำหนดจะไปเที่ยวกับเพื่อนทางร้านเค้าทำให้ไม่ทัน เลยตัดสินใจจะกระโดดให้รถไฟทับ พอไปถึงเผลอไปกระโดดต่อนาคคนที่เขาชกข้างหนึ่งกำลังถือไม้เท้ากอกแกก ๆ พอจะกระโดดก็ถึงใจถามว่าทำไมคิดฆ่าตัวตาย บอกน้อยใจที่ไม่ได้รองเท้าและชุกอาน้ำ ปรากฏคนชกชกก็บอกว่าผมเนี่ยไม่มีขานมยังไม่คิดฆ่าตัวตายเลย แก่คุณชกครองเท้าชกชกจะฆ่าตัวตาย...

จากคำสอนที่ยกมากล่าวทั้งหมดนั้นจะเห็นว่า พระพยอม กุธยาโล ชี้แนะให้เห็นว่าถ้าเราไม่รู้จักพอใจหรือยินดีในสิ่งที่มีอยู่ จิตใจของเราจะมีแต่ความทุกข์ แต่ทว่าถ้าเรามีความพอใจกับสิ่งที่มีอยู่เราก็สามารถอยู่ได้อย่างมีความสุข ดังที่ท่านสามารถอยู่ภูผาสังเล็ก ๆ ได้อย่างมีความสุข หรือแม่แก่ชายที่ชกชกก็สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขได้ เมื่อมีความพอใจในสภาพของตนเอง

วิธีเบะ

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอว่า "วิธีเบะ" คือความเพียรพยายาม มีความขยันหมั่นเพียรไม่ทอดทิ้ง จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า วรรณกรรมคำสอนได้เสนอหลักธรรมวิธีเบะใน 3 ประเด็น ดังนี้

1. พยายามกระทำกิจให้สำเร็จ
2. วิธีสร้างความสำเร็จให้บังเกิด
3. ผลที่ได้รับเมื่อมีความเพียร

ทั้ง 3 ประเด็นนี้ วรรณกรรมได้เสนอกับผู้ฟังทุก ๆ กลุ่ม ดังที่ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างคำสอนให้เห็นต่อไป

1. พยายามกระทำกิจให้สำเร็จ

"การพยายามกระทำกิจต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไป" นี้ได้ปรากฏคำสอนกับผู้ฟังทุกกลุ่ม โดยที่วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังธรรมเห็นว่าความเพียรพยายามนี้จะช่วยให้กิจต่าง ๆ ประสบความสำเร็จได้ในที่สุด ซึ่งจากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ประเด็นนี้ได้ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอย่างมาก ดังข้อความในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การสร้างภูมิคุ้มกัน" ที่ได้เสนอให้สามเณรที่ฟังธรรมใช้ความพยายามให้มาก ๆ เมื่อได้รับมอบหมายงานให้กระทำ เพราะถ้าไม่ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่แล้ว งานนั้น ๆ จะไม่สำเร็จ หรือไม่สมบูรณ์ ดังคำสอนที่กล่าวว่า "มาอุยฺหตฺตณฺณองฺเณรํ หลวงพี่มองเห็น บอกไปคายนฺหาญฺหิตํองฺเณรํคณฺนํ คายนฺหิตํก็ไมพด ญฺหาญฺกอนิกฺเคียว ทำอะไรครึ่ง ๆ กลาง ๆ ไม่เสร็จ นากลัวเหลือเกินว่าน้องเณรไปทำงานแล้วจะตกงานกันเป็นแถว" หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ที่เสนอธรรมกับภิกษุสามเณร ได้ปรากฏธรรมะข้อวิริยะ คือความเพียรที่จะทำให้กิจลุล่วง เมื่อเป็นภิกษุ กิจที่ควรจะพยายามกระทำคือ การทอฆตสวคมนต์ เคนจกรมท่าสมาธิ เพื่อผลสำเร็จคือ การเกิดปัญญา ดังคำสอนที่กล่าวว่า

เราเข้ามาอยู่ในวัดนี้เหมือนกรงทองป้องกันภัยไม่ให้เราตกต่ำ ไปสู่ที่ชั่วไม่ได้รับภัยอันตรายนั้น ขอให้สร้างกรงที่จะแน่นอนสร้างกำแพงที่แน่นอนท่าคือสมาธิ ปัญญาจะต้องงอกงามยิ่งขึ้น นี่ยังไม่เห็นน้องเณร พระเณรองค์ไหนเคนจกรมท่าสมาธิทันอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นเรื่องควรจะต้องถึงเวลาแล้ว เคนไปเคนมา เคน เคน ท่านอาจารย์พุทธทาสท่านบอกเมื่อก่อนท่านเคนจกรมจนกระทั่งคืนเป็นร่องลึกดองซี่ เคนประจำ

จากคำสอนนี้วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ภิกษุสามเณรใช้ความเพียรพยายามในการประกอบภารกิจของสงฆ์ เพื่อให้บังเกิดความสำเร็จคือ เกิดปัญญา และในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" นั้น ยังปรากฏคำสอนอีกโดยเสนอให้ภิกษุสามเณรพิจารณาถึงหน้าที่ของตน และใช้ความเพียรทอฆตมนต์ หรือสุภาสิตให้ได้ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า วันคืนล่วงไป ๆ ๆ ขณะนี้ เรากำลังทำอะไรอยู่
 เนี่ย เข้าพรรษาล่วงมาเป็นเวลาเกือบเดือนแล้วนะ เราได้ทำอะไรบ้างแล้ว เรียบ
 นวโกวาทได้แค่ไหน พาดูสงฆคณตอะไรนั้นเป็นยังไง ล่วงมาปีนี้ได้หรือยัง เรา
 ต้องสำรวจตัวเองว่าเจ็ดวันล่วงมาเนี่ยได้ทำอะไรเพิ่มขึ้นมาอีกทองสุกชาติคึกปากอะไร
 ไດมาย

และคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "แนะนำใหม่ให้ถูกทาง" ได้เสนอให้ภิกษุ
 และสามเณรที่พึงธรรมพยายามค้นคว้าหาตัวตรูเข้าอันเป็นกิจอย่างหนึ่งของสมณะดังคำสอนที่
 กล่าวไว้

เหมือนอย่างเมื่อคนเนี่ย ผมอ่านหนังสือไปตั้งคึกยังมัน้องเอะบางองค์ ยังไม่ค้นขึ้นมา
 ทำวัตรปะ คบวงเข็ญถือว่าตายโคม ชี้เกียจ นะมิกขรรมะวินัยเข้าข้อชี้เกียจ เกียจคร้าน
 ไม่เป็นไปเพื่อความเพียรเผากิเลส

จากคำสอนที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง 3 คำสอนนั้น จะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้
 ภิกษุสามเณรมีความเพียรในการประกอบกิจของสงฆ์ให้สำเร็จไม่ว่าจะเป็นการทอมนต์ การทำวัตร
 หรือการเจริญภาวนา เพื่อให้ภิกษุและสามเณรเป็นสมณะหมั่นคึก

นอกจากจะปรากฏคำสอนให้สมณะมีความเพียรแล้ว แม่เตเวยวชน ประชาชน และ
 ข้าราชการ ก็ปรากฏคำสอนนี้เช่นกัน ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะ
 สำหรับเด็ก" ที่เสนอธรรมกับเวยวชนว่า เวยวชนควรมีความขยันหมั่นเพียร คึกเขน เมื่อกลับ
 ไปบ้านแล้วให้ช่วยพ่อช่วยแม่ทำงานบ้านในหน้าที่ของตน ซึ่งจะยังผลให้พ่อแม่มีความสุขทางใจด้วย
 ดังคำสอนที่กล่าวไว้

คอกไม้เนี่ยมันทำให้คนชื่นใจ มีลูกคึกพ่อแม่ชื่นใจ เขาชวนมาแม่จะกวาดบ้าน แม่ แม่
 อยากกวาดเลยหนูจะกวาดเอง แม่ก็ (มีเสียงตอบชื่นใจ) ตันเขาชวนมาแม่จะไปปลุก
 เห็นตันเก็บที่นอนเรียบร้อยแม่ก็ (ตอบชื่นใจ) ไม่ใช่เจ็ดโมงเช้าแล้วยังครอก ๆ เรียก
 มากินข้าว ลูกเอ๋ยตันท เวยวแม่ แล้วก็หลับตอ จนแม่วินไปเลียปากยังไม่ตื่น

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ก็ปรากฏธรรมะเรื่องความขยัน ที่เสนอให้เยาวชนใช้เวลาว่างในขณะนั้นเพื่อความสุขในอนาคต ดังปรากฏคำสอนว่า "ยอมลำบากเมื่อหนุ่ม ยังดีกว่ากลุ่มเมือกแก่ ใฝ่เรียนจะนอนเย็น ใฝ่เย็นจะคนตาย ถ้าขยันทำน้ำให้ออกทางชุมชน แล่น้ำนั้นจะไม่ล้นออกทางตา" จากข้อความที่กล่าวนั้นแสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมคำสอน เสนอให้เยาวชนมีความขยันหมั่นเพียร พยายามสร้างความเพียรให้เกิดขึ้น เพื่อความสุขความสบายในอนาคต ซึ่งวิธีการสร้างความเพียรนี้ผู้วิจัยจะขอล่าวในหัวข้อต่อไป

นอกจากนี้ ยังปรากฏคำสอนในการ เสนอธรรมกับประชาชนและข้าราชการอีกด้วย ดังที่วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" ที่เสนอให้แพทย์และพยาบาลที่พึงธรรมมีความเพียรที่จะรักษาผู้ป่วยให้หาย ดังคำสอนที่กล่าวว่า "หมอมองมีลักษณะพอเห็นคนป่วย เขามาละ แหมคนไม่ค้มมือท่อยากจะเข้าไปช่วยให้เขาหาย ไม่ใช่พอเห็นคนป่วยมาละมือนอก มาอีกแล้วก็ไม่ไ้พักสักที"

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมดั่งจะกับชีวิต" ที่เสนอธรรมะกับข้าราชการครู ปรากฏว่า วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ครูใช้ความพยายามในการทำงานโดยยกตัวอย่างของ นักมวยชอ เนตรน้อย ศ.วรสิงห์ ที่จะขึ้นชกชิงตำแหน่งแชมป์เปียนโลก ได้ไปบนบานให้ คุณย่าโม ช่วย ซึ่งวรรณกรรมเสนอว่า เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ต้องใช้ความพยายาม ในการฝึกซ้อม จึงจะสามารถประสบความสำเร็จได้ ดังคำสอนที่กล่าวว่า "คนโคราชนี้เหมือนกัน อะไรนึคอะไรหนอยก็ย่าโมช่วยที ไอ้เข้มันชกทีโคราช สะเข้าไปหาย่าโม ย่าโมแกเป็นผู้หญิงนิ แกรู้เรื่องมวยเมื่อไหร่เล่า มันต้องยอมให้ก็ มันถึงจะสู้เค้าได้" และในวรรณกรรมคำสอน เรื่อง "นักโทษของพระพุทธเจ้า" ที่เสนอธรรมกับผู้ต้องขังยังปรากฏธรรมะวิธีะ โดยวรรณกรรม เสนอให้นักโทษที่พึงพยายามสร้างความเพียร ปลุกตนเองให้ขยันหมั่นเพียร ดังคำสอนที่กล่าวว่า

"ແໝທຳໄມມັນໄມ'ເຫັນງານແລ້ວ ຄັນໄມ'ຄັນເມື່ອກັມມິ່ງນະພວກເຮົາເຢ້ຍ ທຳຍັງໄປລຸດຕົວເອງ
ໃຫ້ມັນເຫັນງານແລ້ວຄັນໄມ'ຄັນມື່ອອາດຈະທຳ ນີ້ເຫັນງານລະມື່ອທຸກເຂົ້າ ດຶງໄດ້ມາອຸກຸ້ດຶງ"

จากคำกล่าวที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นได้ว่าบรรณกรรมคำสอนพยายามเสนอให้ผู้ที่
 ธรรมละความเกียจคร้าน มีความขยันหมั่นเพียร ใฝ่หาความรู้ มีความสุขกับการได้ทำงาน
 ซึ่งจะช่วยให้งานต่าง ๆ ที่กระทำอยู่นั้นประสบความสำเร็จ

2. วิธีร่างความหมาย

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า วรรณกรรมคำสอนพยายามเสนอให้ทุก ๆ กลุ่ม มีความเพียรพยายามในการประกอบภารกิจให้สุดแรง แต่ทว่าในสภาพของความเป็นจริงแล้ว มนุษย์จะมีความเพียรพยายามมากกว่าความเพียร เมื่อเป็นเช่นนั้นในวรรณกรรมคำสอนจึงกล่าวถึง วิถีสร้างความสำเร็จเพียรบังเกิดขึ้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมคำสอนได้เสนอวิถีสร้าง ความเพียรไว้ 2 ประการ คือ

2.1 การเป็นคณกรังงาน หรือสร้างนิสัยให้กรังงาน

2.2 การฝึกนิสัยให้ตนเอง

ซึ่งการสร้างความเพียรให้บังเกิดทั้ง 2 ประการนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอตัวอย่างต่อไปนี้

2.1 การเป็นครั้งแรกหรือสร้างนิสัยให้ทำงาน

การสร้างนิสัยให้เป็นคนที่รักงานเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะถ้าเราเป็นคนที่ไม่รักงานแล้ว เราก็จะพยายามสร้างสรรค์ผลงานของเราให้บังเกิด เมื่อเกิดผลงาน ก็จะเกิดความภาคภูมิใจในผลงานนั้น ๆ และจะพยายามสร้างสรรค์ผลงานให้เกิดขึ้นเรื่อยไป เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ความเกียจคร้านก็จะอันตรธานไป กลายเป็นคนขยัน มีความมานะหมั่นเพียร วิชาการสร้างนิสัยให้รักงานอย่างหนึ่ง คือให้มีความต้องการจะทำงาน เพื่อให้เกิดผลงาน ประจักษ์ขึ้น ดังข้อความที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับสิ่งแวดล้อม" ที่เสนอกับประชาชนว่า "คนเราต้องเป็นใจ ต้องเห็นงานแล้วให้คนไม่คัมมือเลย เคยเห็นงานแล้วคนไม่คัมมือน้อยอยากจะช่วยนะเคยมัย หรือเห็นงานแล้วมื่อตกเห็นของเล่นแล้วมื่อสั่น" ข้อความในลักษณะนี้ ผู้วิจัยพบว่า ในการเสนอธรรมะทุก ๆ ครั้งจะปรากฏเสมอ ทั้ง

เพราะวรรณกรรมคำสอนต้องการให้ผู้ฟังธรรมทุกคนมีความขยันหมั่นเพียร หัดเป็นคนดีรักจะทำงานไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนยังได้เสนอแนะวิธีสร้างนิสัยในการเป็นคนรักงาน ด้วยการปลูกเร้าความรู้สึกของตัวเอง หรือปลูกเร้าความรู้สึกของผู้ที่อยู่ใกล้เคียง เห็นคุณค่าของความขยันและเห็นโทษของความเกียจคร้าน ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การเพิ่มค่าของชีวิต" ที่เสนอธรรมกับข้าราชการได้กล่าวว่า "มีชัยวิธีปลูกคนให้มันเห็นงานแล้วคนไม่คั่นมือไม่ไขมือคูก" หรือคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่องนักโทษของพระพุทธเจ้า ก็ปรากฏคำสอนในลักษณะเดียวกันว่า "แหมท่าไมมันไม่เห็นงานแล้วคนไม่คั่นมือก็มันจะพวกเราเนี้ย ทำยังงิปลูกตัวเองให้เห็นงาน แล้วคนไม่คั่นมืออยากท่า"

อย่างไรก็ตาม พระพยอม กุธยาโน ได้แทรกความคิดไว้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ที่เสนอธรรมกับเยาวชน ปรากฏคำสอนว่าให้เยาวชนปลูกเร้าตนเองให้มีความขยันต้องการทำงาน ดังตัวอย่าง

ฐานแรกที่สำคัญที่สุดเราจะคงปลูกกันให้ขยันคนขยัน เขาจึงเปรียบกันว่าเหมือนแมลง
ผึ้งชอบบินไปคุคตอมไปคตแต่เกสรดอกไม้ ส่วนคนขี้เกียจเปรียบเสมือนแมลงวันชอบ
คตคตแต่สิ่งหมิ่นโสโครก...

จากข้อความที่ยกมากล่าวข้างต้นนั้นจะเห็นว่า การปลูกความรู้สึกของตนเองให้เป็นคนรักงานปลูกตัวเองให้ต้องการจะทำงานนั้นจะช่วยให้เป็นกำลังใจที่เราจะพยายาม กระทำกิจให้สำเร็จ การปลูกเร้าความรู้สึกของตัวเราเองนี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างนิสัยให้เป็นคนรักงาน

ในด้านการปลูกเร้าความรู้สึกให้เป็นคนขยันนั้น จะต้องปลูกเร้าให้ขยันในทางที่ถูกที่ควรเท่านั้น ดังข้อความที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ที่กล่าวว่า "เนี้ยเราปลูกกันช่วยกันให้เป็นคนขยันอย่างฉลาด เคียวเมคนขยันอย่างโง่เยอะ ขยันอาบนํ้าให้ไถนอย่างงี้ ขยันเล่นไหหลอกรุ่นอย่างนี้ ขยันลูบมันอาบนํ้าให้หัวโอะเหลื่อลูกพอ"

การเป็นคนรักงานและการปลูกเร้าความรู้สึกตนเองให้รักงานนี้จะสร้างความเพียรให้ยังเกิดขึ้น

2.2 การฝึกนิสัยให้พึ่งตนเอง

การพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ กิจกรรมต่าง ๆ จะสำเร็จตามความมุ่งหวัง ในวรรณกรรมคำสอนโคธเนะใหญ่พึ่งธรรมชาติถึงหลัก สัจจธรรมว่า กิจกรรมต่าง ๆ จะสำเร็จได้นั้น จะต้องใช้ความเพียรพยายามของตนให้ถึงที่สุดอย่าได้หวังพึ่ง หรือคอยขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น ดังตัวอย่างที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป ได้ยกตัวอย่างองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ใช้ความเพียรอย่างยิ่งยวดในการค้นหาสัจจธรรมด้วยพระองค์เอง จนพบโพธิญาณ ดังข้อความว่า

โยมต้องระวังกันให้คนะ อะไรที่เราควรจะช่วยตัวเองได้ก่อนก็ช่วยก่อน นักเรียนจะสอบได้ก็ไม่ใช่หลวงพ่อกับใหญ่ มันจะต้องนึกถึงหลวงพ่อกับใหญ่ มองดูนึกถึงว่าโอ พระพุทธเจ้า เมื่อตอนออกบวชนั้นท่านพยายามด้วยตนเองเหลือเกิน พยายามอดอาหาร เพื่อทดลองว่าทางนี้ใช่หรือที่ตรัสรู้ บางทีอดจนกระทั่งเอามือลูบขนนี้ รากขนเนาลวง นวดาลูกขนเขรขวนลมหนาหลมหลัง เอามือลูบหนังท้องก็แกะสันหลัง เมื่อเอามือแกะสันหลังก็แกะหนังหน้าทอง โอภาวจะค้นพบโพธิญาณได้ ไม่มีใครหลอมาคบสันคาล

จากคำสอนที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้พึ่งพยายามช่วยตนเอง สิ่งใดที่สามารถจะกระทำได้ เราต้องไม่พยายามขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น การพยายามช่วยตนเองนี้จะช่วยให้กิจต่าง ๆ สำเร็จ

นอกจากนี้ ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เกลียดบาป กล้าบุญ" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป ยังได้ปรากฏคำสอนอีกว่า การช่วยตนเองโดยไม่คอยหวังพึ่งผู้อื่น จะช่วยให้ชีวิตประสบกับความสุข และเกิดความชำนาญดังคำกล่าวที่ว่า

อาตมาเคยพูดปลุกเถิดว่าเราอยากจะมีอนาคตโชติช่วงชัชวาล ไม่ใช่เพราะมัวแต่ไปบนบานศาลกล่าว เราต้องมีนิสัยชอบช่วย พยายามช่วยตนเองได้แล้วหัดช่วยคนอื่นบ้าง

หนัก ๆ เข้าเราก็เกิดความรู้สึกขงขญ จากการชมชวยหนัก ๆ เข้า ความ
 ขงขญนั้นจะสงเสริมให้เราประกอบอาชีพไดอยางคลองตัว จนเกิดความรู้สึก
 ใชชีวิตในชวิต

จากข้อความที่บอกกลาวนั้นจะเห็นวความเพียรพยายามการที่พยายามชวยเหลือ
 ตนเองบอย ๆ และรวมชวยเหลือผูอนั้น จะทำให้เราเกิดความรู้สึกขงขญ และใชความรู้สึกขงขญ
 ที่นั้นประกอบอาชีพอยางเต็มความสามารถ จะชวยใหชีวิตของเราประสบกับความสขในที่สุด
 การสร้างความเพียรใหเกิดเป็นนิสัยนี้ พบว วรรณกรรมคำสอนทองการจะเน้น
 ใ้ผู้ฟังธรรมประพจน์ปฏิบัติตาม เพราะเมื่อเกิดความรู้สึกขงขญแล้วจะไ้รับผลแห่งความเพียร
 พยายามทดแทน ซึ่งผลของความเพียรพยายามนี้ผู้จยจะนำเสนอกไป

3. ผลที่ไ้รับ เมื่อมีความเพียร

ความเพียรพยายามนี้เป็นสิ่งที่จะชวยใ้ผู้ปฏิบัติปฏิบัติกับความสขความ
 สำเร็จในชวิต ในวรรณกรรมคำสอนไ้เสนอให้เห็นอยางชัดเจน ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง
 "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป ไ้กลาวว

ในการทำอะไรก็ตามความขยันเหมือนกับเป็นศัตรูในตอนแรกแต่เป็นมิตรในภายหลัง
 ความขี้เกียจเป็นมิตรในตอนแรกแต่เป็นศัตรูในภายหลัง เช่น แม่ขยันเจอน้ำลูกที่ไร
 ไรทุกที่ ลูกเจอแม่ก็แหม เบื่อจริงแม่นั้ แ่พอทำมาหากินก็ไ้เองกันข้ม แต่ถาแม่
 ขี้เกียจละลูกเอย ตอนนอยาเพิ่งทำเลยตอนนเรายังมีกินอยู่ กินไ้หมดก็เอย ๆ
 หมดเสียก่อน แลวคอยทำเนยพอกแ่ตัวสองทำไมไ้หวตามองหน้ากันคากันมาละ
 ตาน แลละขี้เกียจแม่ก็ไมไ้ชขันทีละละกัน

จากคำสอนข้างต้นจะเห็นไ้วว วรรณกรรมไ้เสนอให้เห็นวความขยันนั้นจะชวยใ้
 ชีวิตพบกับความสขในันปลาย แม้ว่าในตอนแรกจะพบกับความลำบาก แต่ความเกียจคร้านนั้น
 จะพบกับความสะควสบายในตอนแรก แต่บปลายจะพบกับความยากลำบาก ซึ่งในประเด็นนี้
 ผู้จยพบว่า วรรณกรรมไ้เสนออยางมาก

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้เห็นถึงผลทางจิตใจเมื่อเรามีความขยันเราจะรู้สึกสบายใจ แต่ถ้าวเราเกียจคร้านและต้องทนทำงานนั้นเราจะต้องทนทำงานอย่างมีความสุข ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "แนะนำใหม่ให้ถูกทาง" ที่เสนอธรรมกับภิกษุสามเณร ที่ฟังธรรมว่า

คนผู้เกียจคร้านย่อมอยู่เป็นทุกข์ พุดเป็นภาษาไทยง่าย ๆ ก็เรียกว่า ผู้ขี้เกียจ
เกียจคร้านย่อมเป็นทุกข์ ผู้ขี้ขยันขยันขยันเป็นสุข ในขณะที่เราขี้เกียจเนี่ย
พอใครจะใช้จะเป็นทุกข์ แต่ถ้าวเราขยันอยากทำอะไรแล้วพอใครบอกให้ไปทำก็เลย
เป็นใจสบายใจเลยเพราะอยากทำอะไรแล้ว

จากคำสอนที่กล่าวนั้นจะเห็นว่า ถ้าเราเป็นคนขยันมีความเพียร ต้องการจะทำงาน
เมื่อมีผู้ให้ให้ทำกิจการต่าง ๆ เราก็จะทำงานอย่างมีความสุข ถ้าเรามีความขยันเราจะเกิด
ความสุขทั้งงานที่ใครกระทำ แต่ถ้าเราไม่มีความเกียจคร้านจนเป็นนิสัย เมื่อมีผู้ให้ให้ทำงานจิต
ของเราจะเกิดความสุขขึ้น

นอกจากนี้ยังปรากฏผลที่ได้รับ เมื่อขาดความเพียรว่า เมื่อไรขาดความเพียรพยายาม
แล้ว ความทุกข์และความเดือดร้อนจะบังเกิดขึ้น ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "รากฐาน
คานัมพื้นฐาน" ที่เสนอธรรมะกับข้าราชการว่า

ความขี้เกียจเป็นมิตรตอนแรกเป็นศัตรูในภายหลัง ความขยันเป็นศัตรูในตอนแรกแต่
เป็นมิตรในภายหลัง เออ จะเอาอะไรดี ครูขี้เกียจเรียนหนังสือนอนอยู่บนพนักครูสบาย
จุ๊กันเป็นมิตรในตอนแรก แต่พอเค้าก้าวหน้า เค้าส่งวิชาการเปลี่ยนแปลงมาใหม่
ตัวเองเรียนมาไม่ทัน ตอนนั้นเอาอะไรเป็นอะไรแล้วตอนนั้นศัตรู

นอกจากนี้ ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัฏฏะกับยาเสพติด" ที่เสนอธรรมะกับเยาวชน
ได้กล่าวถึงความขยันหมั่นเพียรว่า ความเพียรนั้นจะช่วยให้ชีวิตขยันชราพบกับความสุขได้ ดัง
ปรากฏคำสอนว่า "ขยันลำบากเมื่อหนุ่ม ยังดีกว่าลุ่มเมื่อแก่ ใฝ่ร้อนจะนอนเย็น ใฝ่เย็นจะคืนตาย
ถ้าขยันทำน้ำให้ออกทางชุมชนแล้วน้ำนั้นจะไม่ล้นออกทางตา" จากข้อความที่กล่าวนั้น จะเห็นว่า

วรรณกรรมคำสอนเสนอให้เยาวชนที่ทั้งนั้นยอมลำบากเมื่อตอนเป็นหนุ่มเป็นสาว ทำงานสะสมทรัพย์ไว้ใช้สอยเมื่อคราวชราลง แศตชาติความเพียรในทางตรงกันข้าม วัชระจะชาติทรัพย์ใช้สอยและจะพบกับความทุกข์ยาก

และในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่เสนอธรรมกับนักบวชได้เสนอให้ผู้ฟังเห็นผลของความเพียร โดยเสนอว่า ถ้าใครมีความขยันหมั่นเพียร มีความตั้งมั่นในการที่จะกระทำกิจนั้น ๆ ให้สำเร็จอย่างจริงจังแล้ว เขาจะประสบความสำเร็จในที่สุด โดยวรรณกรรมคำสอนได้ยกตัวอย่างของพระพยอม กุธยาโน ที่ท่านใช้ความเพียรอย่างยิ่งในการศึกษานักธรรมตรี นักธรรมโท และนักธรรมเอก ซึ่งท่านใช้เวลาในการศึกษาเพียง 3 ปี ก็สำเร็จ ดังคำสอนที่กล่าวไว้

โอ้তোที่มเรียนนักธรรมตรี โท เอกนี้ มเรียนอย่างชนิดขยัน ๆ เรียนอย่างชนิดว่าหาตัวจับยาก บิดบาพณไม่ตองหวงหรงก มีเขียนทั้งหมคกขอกขอ ใต้บาพตรเขียนในห่องมณเขียนหมคธรรมะปริเจตสอง ปริเจตสาม เขียนรอบหมค แล้วเรียนนี้วันละสองสำนัก เขาเรียนสำนักหนึ่ง บายเรียนอีกสำนักหนึ่ง นักธรรมโทนี้สอบไปบอกหลวงพอนี้มสอนนักธรรมโทได้ หลวงพอบอกคุณจะบ้าหรือใจยังไม่รูผลเลยรู้ครับเพราะทองไวหมคแล้วไอ้ทองนะ แล้วขนาดในวัดมันมีบ่อน้ำนะ มพายเรือเล็กนะ เรือสมัยนั้นมันมีขาตแบบเล็ก ๆ พระนั่งเขาออกรวมกับ ครับ กระดุกกระคิกลมมเอาหนังสือวางไปในเรือ วางในเรือแล้วเอาไม้พาย พายรชสระ แล้วก็ ถ้าวิ่งพลับ พลับก็ลม

จากข้อความนั้นในวรรณกรรมคำสอนได้กล่าวเน้นเป็นอย่างมาก ในการแสดงธรรมเกือบทุกครั้งจะนำเสนอแนวความคิดนี้ เพราะความเพียรนี้จะนำชีวิตเจริญรุ่งเรืองเดินทางไปสู่ความสำเร็จได้ในที่สุด

จากตัวอย่างคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดตั้งแต่ต้นนั้น จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนได้พยายามเสนอให้ผู้ฟังธรรมทุกกลุ่มนั้นมีความเพียรพยายามที่จะกระทำกิจให้สำเร็จ โดยวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังธรรม เห็นผลที่จะได้รับ เมื่อมีความเพียรเป็นแรงขับเคลื่อนจิตใจให้ผู้ฟังมีความเพียร

ไม่เกียจคร้านในการทำงาน ซึ่งแรงบันดาลใจที่ปรากฏในวรรณกรรมเป็นอย่างมาก คือ ความสุขที่จะได้รับ ทั้งความสุขทางกายและความสุขทางใจ

จิตตะ

วรรณกรรมคำสอนได้นำเสนอว่า "จิตตะ" คือการเอาใจใส่ต่อภารกิจที่ได้กระทำ และธรรมะจะช่วยพุงความเพียรให้คงอยู่อย่างสม่ำเสมอ

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า วรรณกรรมคำสอนได้นำเสนอหลักธรรม "จิตตะ" ไว้

2 ประการ คือ

1. ให้มีจิตใจจดจ่อเอาใจใส่งานที่กระทำ
2. ให้มีจิตหมั่นมั่น และตั้งความหวังให้มั่นคง

การนำเสนอหลักธรรมจิตตะกับผู้ฟังปรากฏว่าวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังธรรม ทุกกลุ่ม แทรกวรรณกรรมไม่กล่าวถึงมากนัก ซึ่งผู้วิจัยจะนำตัวอย่างเสนอที่จะประเด็นต่อไป

1. ให้มีจิตใจจดจ่อเอาใจใส่งานที่กระทำ

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังธรรมทุกกลุ่มเอาใจใส่ในงานที่กระทำเพื่อให้ งานสำเร็จลุล่วงไปด้วย ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ยศช้างยศพระ" ที่ เสนอธรรมแก่นักบวช โดยยกตัวอย่างการทำงานของพระพยอม กุธยาโย ที่ท่านมีจิตจดจ่อ อยู่กับธรรมะ เมื่อท่านฟังปาฐกถาธรรมแล้วนำมาใช้ในการบรรยายได้ดังคำสอนที่กล่าวว่า

ที่อาทมาฆวชอยู่ได้เสีย เพราะบังเอิญวันหนึ่งเดินผ่านไปวัดมหาธาตุ มหาธาตุ เค้ามี่ การจักอภิปรายโตปาฐกถาธรรมบรรยายโดยพุทธคุณุชชี อะไรต่าง ๆ นิ่งฟังจนเพลิน โยบตอนนั้นฟังสั้วโมงรวกไม่ลุกเลย เช่นตกลงมาก็ไม่ขม่นิ่งฟัง จะปวดอุจจาระปัสสาวะ อย่างไรก็ทนฟังนิ่งฟัง ฟังเค้าไป ๆ ๆ ก็เลยได้มาพูดให้คนอื่นฟัง เนียนแน่นเก่งอย่างเนี่ย ตามลำดับ

จากคำสอนนี้ปรากฏกรรม "จิตตะ" โดยเสนอให้ผู้ฟังเห็นว่า จิตที่จกจกอยู่ข้างงาน ที่ทำนั้นจะช่วยส่งเสริมความเพียรให้บังเกิดและสามารถนำความรู้และความชำนาญนั้นไปใช้ได้ด้วย

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่เสนอธรรมกับนักบวชก็ปรากฏหลักกรรม "จิตตะ" อีกว่า การกระทำก็งานนี้ต้องทำนั้นต้องเอาใจใส่ทำอย่างจริงจัง ดังคำสอนที่กล่าววว่า

เมทำ ทำ ทำ ขนาดหนัก ทำจนลืมนอนไม่รู้ว่ามันเป็นหรือมันตาย ไม่รู้หายใจหรือเปลว มันงงเลยมันหายใจหรือเปลว เอาทำกันขนาดนั้น มันจะเกิดอะไรก็ให้มันเกิด ไปทำตะพิคตะพือ อย่าลืมนะว่า พุฬิกตา ภวักตา พุฬิกตา แปลว่าทำไปเรื่อย ๆ เนือง ๆ พระองค์ทรงย้ำนักย้ำหนาว่า พระบรมพิศควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า วันคืนล่วงไป ๆ ขณะนี้เรากำลังทำอะไรอยู่ หรือว่าวามานี้ได้ทำคุณวิเศษอะไรให้เกิดขึ้น หรือยัง

นอกจากวรรณกรรมจะเสนอให้สมณมีใจจกจกกับการประกอบกิจของสงฆ์แล้ว ในการเสนอธรรมะกับชาวบ้าน ที่เป็นนักเรียนและนักศึกษา วรรณกรรมคำสอนก็เสนอให้ชาวบ้าน เอาใจใส่ต่อการเรียน เพราะถ้านักเรียน นักศึกษา ขาดการเอาใจใส่ ขาดความสนใจต่อการเรียนแล้ว แม้จะมีครูและอาจารย์ที่มีความรู้มากเท่าใดมาสอนก็จะไร้ผลดังคำสอนที่กล่าวในวรรณกรรมคำสอนเรื่องธรรมะสำหรับวัยรุ่นว่า

ถ้าศึกษาอยู่ในกรมพัฒนาฝีมือฝึกอาชีพเนี่ยไม่บังคับตัวเองถึงจะได้อาจารย์ก็จบ คอกเตอร์ชักก็ปริญญายาวเป็นหางนั้นก็ได้ประโยชน์ (เสียงฮา) นะมันต้องอยู่ที่นักเรียนนักศึกษาที่จะเข้มารับเนี่ยจะมีความสนใจ และบังคับความรู้สึกรับวิชา จากอาจารย์ซักแค่ไหน บางคนมาเรียนโค่นกเคียว น้อตหลุดแล้ว ฝึกได้เดือนสองเดือนกลับบ้านแล้วมันก็กลับไปอย่างตลึงเปล่าไม่มีเนื่ออะไร

ในการเสนอคำสอนกับข้าราชการก็ปรากฏหลักธรรม "จิตตะ" เช่นกัน ดังใน
วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชิงโขม" ที่เสนอธรรมะกับข้าราชการตำรวจ
ได้เสนอให้ตำรวจอุทิศตนเพื่อการทำงาน ตั้งใจทำงานอย่างสุดความสามารถ ดังคำสอนที่
กล่าววว่า

ลองคิดดูเนี่ยเวลาเนี่ยถ้าเราได้หลักสามหลักแล้วจะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
สมรรถภาพ ศักยภาพอะไรจะมา เนี่ยไม่ต้องมีความรู้อะไรมาหรอก เหลือแต่ว่า
อุทิศจริงหรือเปล่าที่ไปเรียนจบ เรียนตำรวจสากล เรียนอะไรมาจากต่างประเทศ
แต่ขาดการอุทิศตนไม่มีทางทำงานก้าวหน้า และไม่ตั้งใจทำงานอย่างโคตเคียวโคต
ทอดาน โคนวนิดเคียวก็เล็ก

จากคำสอนนั้นวรรณกรรมเสนอให้ข้าราชการตำรวจ อุทิศตนเพื่องานก็คือ ให้เอาใจ
ใส่ต่อหน้าที่ของตน ซึ่งในการเสนอธรรมะกับข้าราชการครูวรรณกรรมคำสอนก็เสนอให้ครูอุทิศ
ตนเพื่องาน ตั้งใจสั่งสอนอบรมศิษย์เช่นกัน ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "รากฐาน
ค่านิยมพื้นฐาน" ว่า

พวกเราเนี่ยสำนักคุณฐบาลหรือราษฎรที่เสียภาษีไปสู่รัฐบาล แล้วรัฐบาลจ่ายมาเป็น
เงินเดือนครูเนี่ยทุกคนต้องเป็นครูอย่างซนศิษย์บุคคลเค็ดขาดเลย เพราะสำนักใน
เงินเดือนพอแม่ที่เค็ดสงมาให้เราเนี่ย เราจะทำตัวเป็นซนศิษย์บุคคลอย่างแนอน
ไม่ทำตัวเป็น ปุคะชะนี เทียวโหนไปไหนมาหรอก แล้วจะไม่พาลูกเค้าขายของจริงมั้
ครู ครู จริงมั้

และในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมสัจจะกับชีวิต" ที่เสนอธรรมกับข้าราชการครู
ก็ปรากฏคำสอนในลักษณะเดียวกันอีกว่า

ข้าราชการเมืองไทยเนี่ยถ้าได้ออกกะสลับเปอร์เซ็นจะดีกว่านี้อีกเยอะ ครูะวังนะ
ไม่ช้าหรอกจะโดนคักช้อออกเหมือนรัชกาลที่ 7 ข้าราชการเนี่ย เพราะตอนเนี้ยกำลัง
เกิดน้อยเค้าคุมกำเนิด เด็กจะไม่ค่อยเข้าโรงเรียนแล้ว งั้นต่อไปจะสอนเส่า

จากคำสอนที่ยกมากลานั้นจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ชาวพุทธ
เอาใจใส่ทำงานในหน้าที่ของตน เพื่อให้งานที่กระทำนั้นประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย
ที่ตั้งไว้

2. ใหม่จึงมุ่งมั่นและตั้งความหวังใหม่มั่นคง

วรรณกรรมคำสอนพยายามเสนอให้ผู้ฟังธรรม มุ่งมั่นในภาระกิจที่กระทำและ
ตั้งเป้าหมายหรือความหวังไว้ แล้วพยายามปฏิบัติให้สำเร็จ ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอน
เรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่เสนอธรรมะแก่นักบวช โดยวรรณกรรมเสนอให้นักบวชอธิษฐาน
ตั้งใจจะไม่ร่วมสนทนากับคนนอกของสงฆ์ รูปอื่นเพื่อให้จิตสงบและสามารถฝึกสมาธิได้อย่าง
จริงจัง ดังคำสอนที่กล่าวว่า

ตอนสมัยที่ผมทำผิดกันจริง ๆ สาม เดือนเนี่ยผมไม่ขึ้นกุฏิใคร ตอนที่ผมขึ้นกรรมฐาน
อธิษฐานไม่นอนกลางวันอย่างนี้ เอากันจริง ๆ พระคุณเจ้ามาฝึกกันนี้ แล้วสาม เดือน
นี้ผมไม่พูดกับใคร ไม่ขึ้นไปพูดบนกุฏิใคร ไม่ไปไม่พูดเลย ไม่ขึ้นกุฏิใครแล้วก็ไม่ได้
ไปไหนฝึกกันจริง ๆ สาม เดือน...

จากคำสอนนั้น พระพยอม กุธยาโล ได้ยกตัวท่านเองเป็นตัวอย่างที่ท่านตั้งใจจะ
ไม่ร่วมเสวนาหรือสังสรรค์กับสงฆ์รูปอื่นในขณะที่จะฝึกกรรมฐาน ซึ่งถ้าสามารถตั้งมั่นได้อย่างนี้
จิตจะสงบสามารถทำสมาธิหรือทำกรรมฐานได้สัมฤทธิ์ผล

นอกจากนี้ในการเสนอคำสอนกับประชาชนทั่วไป วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟัง
ทำงานด้วยจิตอันมั่นคงและใช้ความสามารถให้ถึงที่สุด ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง
"เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ที่เสนอธรรมะกับประชาชนทั่วไปว่า

คนที่มีฝีมือ ๆ เนี่ยมันไม่ปล่อยสุกฝีมือ เช่น ช่างไม้มีฝีมือ ๆ มันก็มัวเหลวไหลกินเหล้า
เมายาไร้ศีลธรรม มันไม่ใช่ฝีมือของมันสร้างสรรค์อะไรให้มันเป็นประโยชน์ ช่างวาค
ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างปั้นมีฝีมือ ๆ แต่ไม่ทำงานให้สุกฝีมือนี้ ทำแบบจืด ๆ
จืด ๆ ทำแบบกัดไม่ติด

จากคำสอนนี้จะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังธรรมเห็นถึงผลของการทำงาน ถ้าเราทำงานอย่างมุ่งมั่น ทำให้ดีที่สุดเท่าที่เราจะสามารถกระทำได้ ผลงานของเราก็จะมีค่า แต่ถ้าเราไม่มุ่งมั่นทำงานของเราให้สุดความสามารถงานที่ปรากฏก็ไม่ดีเท่าที่ควร ซึ่งถ้าเราต้องการความสำเร็จต้องการเห็นความก้าวหน้าของตนเองเราต้องมีความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างจริงจัง ดังตัวอย่างที่กล่าวไว้ในธรรมะเรื่อง "ภัยของพระพุทธศาสนา" ที่เสนอกับประชาชนทั่วไป อีกว่า

อาตมาเรียนนักธรรม ศรี โท เอก เรียนนักธรรมโทพอสมควร รู้ว่าได้ กลับมาคุย กับหลวงพ่อบัณฑิตสอนนักธรรมโทได้ ป็นหลวงพ่อบัณฑิตให้ผมเรียนนักธรรมเอกได้ หลวงพ่อบอกคุณรู้อย่างใจว่าได้ ยังไม่ทันประกาศผลเลย อาตมาบอกที่ออกมานั้นต้องไว้ในสมองแล้วก็อ่าน จดไว้ข้างฝารอบกุฏิหมด

จากข้อความจะเห็นได้ว่าเมื่อพระพยอม กฤษยาโณ ท่านมีความมุ่งมั่นตั้งมั่นกับการเรียน จิตของท่านจะจดจ่ออยู่กับตำรา ผลการเรียนของท่านจึงประสบผลสำเร็จ

หรือคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" ที่เสนอธรรม กับข้าราชการแพทย์ พยาบาลและพนักงานของโรงพยาบาลว่า ถ้าแพทย์ พยาบาล มีจิตใจ มุ่งมั่นกับงาน มุ่งหวังที่จะช่วยให้ผู้ป่วยหายจากความทุกข์อย่างจริงจังแล้วจะช่วยให้เขาเหล่านั้น ประสบความสำเร็จในอาชีพอย่างแท้จริง ดังคำสอนที่กล่าวว่า

คุณหมอทั้งหลาย ถ้ามีธรรมะประจำจิตใจ โดยเฉพาะมีความรักผู้อื่น ไม่ปล่อยให้จิต ของตัวเต็มไปด้วยความกำหนดถึงกับข่มขืนคนไข้ ไม่ปล่อยให้จิตของตนโหดร้ายถึงกับ กระชากผ้าพันแผลออกจากคนไข้ แล้วไม่ปล่อยปละละเลย ไม่ท้อ ไม่กระแดก ไม่ทำ อะไรรุนแรงกับคนป่วยไข้ ชีวิตหมอเชื่อว่า เป็นชีวิตที่มีบุญทั้งอาชีพใญ่บุญด้วย แล้วก็ได้อาชีพเลี้ยงชีวิตด้วย

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังตั้งจิตมุ่งมั่น ทุ่มเททำงานให้เต็มที่ เพื่อให้สามารถทำงานได้สมฤทธิ์ตามความประสงค์

ในการนำเสนอธรรม "จิตตะ" กับผู้ฟังนักรรณกรรมเสนอให้ผู้ฟังธรรมให้ความสนใจและมุ่งมั่นในการทำงาน เป็นประการสำคัญ เพื่อช่วยให้งานนั้น ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ทั้งยังช่วยพองความเพียรให้มีความเพียรสม่ำเสมอด้วย

วิมังสา

วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวไว้ว่า "วิมังสา" คือการใคร่ครวญการกระทำสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกิจหน้าที่ หรือการประพฤติตน โดยได้เสนอให้ใช้ความรู้ความสามารถ และสติปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ ที่ตนกำลังกระทำอยู่นั้นว่ามีความถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังใคร่ครวญกิจการที่กระทำดังนี้

1. ใคร่ครวญความถูกต้อง
2. ใคร่ครวญสภาพความเป็นจริงไม่หลงงมงาย
3. ใคร่ครวญความเหมาะสม

การพิจารณาใคร่ครวญก่อนประกอบกิจกรรมต่าง ๆ นี้จะช่วยให้การกิจต่าง ๆ ที่จะกระทำมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในแต่ละประเด็นต่อไป

1. ใคร่ครวญความถูกต้อง

จากการศึกษาพบว่าวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังทุกกลุ่มตระหนักถึงความสำคัญของการใคร่ครวญความถูกต้องก่อนที่จะประกอบภารกิจต่าง ๆ เพราะเมื่อมีการใคร่ครวญความถูกต้องดีแล้ว จะช่วยให้เกิดความนิคพลาต และความเคื้อคร้อนน้อยลง วรรณกรรมคำสอนยังได้กล่าวไว้ว่า เมื่อพิจารณาเห็นว่า การกระทำภารกิจต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดความเคื้อคร้อนต่อตนเองและสังคม ก็ควรยุติการกระทำนั้น ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะโกโลรูง" ที่กล่าวกับอุบาสกอุบาสิกา ว่าถ้าการมาปฏิบัติธรรมในครั้งนี้จะก่อให้เกิดความเคื้อคร้อนต่อครอบครัว เพราะทั้งหน้าที่ของการเป็นภรรยา หรือทั้งหน้าที่การงานมาอาจจะก่อให้เกิดผลเสียแก่วงการวรรณกรรมเสนอว่าไม่ควรกระทำดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

บางคนเนี่ยอาจจะกลัวว่าถูกออกจากงานเนี่ย ๆ ถ้ามีขึ้นเฝ้าทำความคืออยู่เนี่ย เรา
กลัวมากกว่ากลัวเสือ แต่พู่คนเนี่ยไม่ให้หมายความว่าให้เราทำงานมาปฏิบัติธรรม
จนถูกไล่ออกมันก็หาพิจารณาญาณ ที่ไม่มีตัวการเห็นถูกต้องหนักเข้าไปอีก เคี้ยวเนี่ยเกิด
หนักเลย อาตมาสังเวชใจที่สุดคือโยมผู้หญิงบางคนเนี่ยไปถืออุโบสถนุ่งขาวห่มขาว
ทั้งหน้าทั้งครอกรั้ว ทั้งลูกทั้งตัวไม่รับผิดชอบแยกกันไปนะ...

จากคำสอนที่กล่าวข้างต้นนั้นวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้อุบาสกอุบาสิกา ที่มารักษา
อุโบสถศีล พิจารณาเสียก่อนว่า การมารักษาอุโบสถศีลในครั้งนี้จะก่อให้เกิดการกระทบกระเทือน
ต่อหน้าที่การงานหรือครอบครัวหรือไม่ ถ้ามารักษาอุโบสถศีลจนถูกไล่ออกจากหน้าที่การงาน
ถือว่าเป็นการกระทำที่ขาดการพิจารณาความถูกต้องอันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนตามมา
ดังปรากฏคำสอนในลักษณะอื่นในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน" ที่เสนอธรรมกับ
นักบวช โดยยกตัวอย่างของแม่คนหนึ่งขาดการพิจารณาความถูกต้อง ใช้น้ำกรรกรอกคณบุตร
เพื่อช่วยละลายส탕ค์เหริญที่ติดคอ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

แม่คนนึ่งรักลูกเมตตาสูง ลูกกลืนส탕ค์เหริญติดคอ ไม่รู้จะทำยังไง อยากให้ลูก
พ้นทุกข์เร็ว ๆ เลยแหกปากลูกเอาน้ำกรรกรอก เพื่อให้เหริญละลาย เลยละลาย
ทั้งคตทั้งส탕ค์ ลูกเลยตายแล้วส탕ค์ก็ละลายไปคย

จากคำสอนที่กล่าวนั้นจะเห็นว่า เมื่อขาดการพิจารณาความถูกต้องเสียก่อน แทนที่
แม่จะช่วยบุตรกลืนกลายเป็นการทำลายชีวิตของบุตร โดยที่ไม่ตั้งใจ

นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "นักโทษของพระพุทธเจ้า" ที่เสนอธรรมกับ
ข้าราชการราชทัณฑ์และผู้ต้องโทษได้กล่าวว่าเพราะการไม่พิจารณาความถูกต้องนี้เองจึงเป็น
เหตุใหญ่ของโทษมาไขชีวิตทุกข์ยากในเรือนจำ ดังปรากฏคำสอนว่า

อยู่ในนี้รายไก่อ้ไม่มียังสู้กับเประอีก แล้วบางคนโง่หนักเข้าไปอีก เมื่อก่อน
ไม่ไ้สู้บ พอเข้ามาอยู่ เพื่อนเฮยลองดูหนอย มึงไม่สู้บไม่ไ้สู้บผู้ชาย เอาแสดง
สู้บผู้ชายสู้บเข้าไปคิคเข้าไป คอไปก็กลายเป็นสู้บไม่ไ้สู้บผู้ชายหรอก เคน

องแง ๆ เร็วแรงไม่มี ลูกผู้ชายมันอยู่ตรงไหนรู้มั๊ย ไม่ได้อยู่ตรงหว่างขาหรอก
ลูกผู้ชายมันอยู่ตรงคเวนความชั่วไ้มากเท่าไร...

จากคำสอนนี้วรรณกรรมเสนอให้นักโทษที่ฟังเห็นผลของการขาดการใคร่ครวญ
โดยเฉพาะสิ่งเสพติดจะก่อให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งสุขภาพ ทรัพย์สิน และเกียรติยศ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งสุรา วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังธรรมทุกกลุ่ม พิจารณาถึงผลเสียที่จะก่อให้เกิด
ความเสื่อมต่อชีวิต ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเขาวชน" ที่
เสนอธรรมะกับเขาวชนว่า สุรานั้นจะก่อให้เกิดความเสื่อมแก่ชีวิตและชื่อเสียงเกียรติยศ
ดังคำสอนที่กล่าววว่า

เคียวกันกันที่ไรกลับยกแก้วเหล้าชนกันแล้วร้อง จงเจริญ ไชโย ไชโย จงเจริญ
มันจะเจริญไฉนยังใจ เห็นมันน้ำฉิบหายแท้ ๆ องค์พระพุทธเจ้าท่านเรียกน้ำแห่งความ
หายนั้นแปลว่าปากทางแห่งความฉิบหาย ไชวอบายมุขทำให้เสียทรัพย์สิน เกิดโรค
หน้าค่าน ไร้ความข่างอาย ก่อการทะเลาะวิวาท สติปัญญาเสื่อม ผู้คนติเตียน...

จากคำสอนนี้วรรณกรรมคำสอนเสนอให้เขาวชนที่ฟังใคร่ครวญความถูกต้องไม่หลงผิด
เห็นผิดเป็นชอบ เห็นขบถเป็นสิ่งที่ช่วยให้ชีวิตรุ่งเรือง

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เขาวชนของชาติ" ที่เสนอธรรมะกับเขาวชนได้
ปรากฏคำสอนว่าเมื่อจะประกอบกิจการใด ๆ ต้องพิจารณาเสียก่อนว่าการกระทำนั้นถูกต้อง
หรือไม่ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ก็ควรมุขีการกระทำนั้นเสีย ดังคำสอนที่กล่าววว่า

เคียวมีคนขยันแบบโจ้ ๆ เยอะ ขยันอาบน้ำให้ไ้ไ้โนอย่างงี้ ขยันเล่นไพ่ตลอดรุ่ง
โอโ้โย้ไปทางใ้ใ้ทางที่ว้วชนะมันดูกันนะอาบน้้ำให้ว้วโอ้เหลือ่องดูพอ ไ้คำดูพอ
ไม่มันไปลขไ้เคะเมว้วเมื่อไ้ไหร่ มันเรียกดู ๆ ๆ นะ เหลือ่เกิน ขยันเหมือนกัน
แต่ขยันแบบโจ้ ๆ ...

และคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ที่เสนอธรรมะกับ
เขาวชนได้ปรากฏคำสอนในลักษณะเดียวกันอีกว่า

หมาสองตัวกักกันอยู่เนิ่นนานเป็นทุกข์ทั้งคู่ แล้วยังเข้าไปรวมกับมันเป็นสามอีก แล้วมันก็เมื่อไหร่เลยคนไปรวมกับหมาละ พอไปถึงคว่ำไม้ตักไอ้แดงควมบี้ ๆ ๆ ๆ ไอ้แดงก็งัดขึ้นกว่าไอ้เขียวก็คิกสองทางหรือจะเนยข้างหนาก็กักข้างหลังก็กักก็เลยกักกันใหญ่ นานจะแฉเมตตา โดจงเป็นสุขเป็นสุขเถิด หาน้ำเย็น ๆ ไปราดให้มัน เคี้ยวมันก็เล็กกัน...

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังพิจารณาไตร่ตรองการกระทำของตนให้เสียก่อน เช่น การเลี้ยงวัวชน การเลี้ยงไก่ชนนั้นเป็นการกระทำที่ทรมาณสัตว์ เมื่อสัตว์ต้องลงสนามต่อสู้กันและยังเป็นการฝึกศีลธรรมหนึ่งในอภยมุข 6 คือการเล่นการพนันอันเป็นหนทางนำความฉิบหายมาสู่ชีวิต หรือตัวอย่างที่ไล่ต้อนขี้กักกันถ้าเราไตร่ตรองหาวิธีการที่จะให้สุนัขเล็กกักกันด้วยการใช้น้ำราดแทนการตี เพราะสุนัขเมื่อถูกตีจะยิงโมโหและกักกันหนักยิ่งขึ้น ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยพบว่า ในวรรณกรรมได้กล่าวเน้นอย่างมาก

2. ไตร่ตรองสภาพความเป็นจริงไม่หลงมกมาย

วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังพิจารณาไตร่ตรองความเป็นเหตุเป็นผล ไม่หลงเชื่อหรือมกมายในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งยังพิสูจน์ความจริงไม่ได้เป็นสำคัญ ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ที่เสนอธรรมะกับประชาชนทั่วไปโดยกล่าวว่า ชาวอินทรีในสมัยพุทธกาลเชื่อว่า เมื่ออาบน้ำในแม่น้ำคงคาแล้วจะบริสุทธิ์จากบาป พระพุทธองค์จึงให้พิจารณาความจริงว่าถ้าเป็นจริงสัตว์น้ำต่าง ๆ คงจะหมดกรรมแล้ว ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

พวกพราหมณ์ในสมัยก่อนเนี่ยเค้าเชื่อว่าถ้าลงไปอาบน้ำในแม่น้ำคงคาพอขึ้นมาทีไรจะหมดเสนียดจัญไร สิ้นเคราะห์สิ้นกรรม พระพุทธเจ้าก็บอกไอ้โฮอย่างนั้นไอ้เตาปลา ที่มันแห่ทั้งเดือนที่มันลงหมดกรรมแล้วไอ้พวกเนี่ย มันยิ่งกว่าอาบอีก มันแฉเลยนะเนี่ย งั้นพวกเราเนี่ยแห่มาล้างมาล้างกันหลุมมาหลุมกันหลุมละกันนะ พระพุทธเจ้าไม่ต้องเกิดหรอก หาใครซักคนนึงเกิดมากอยุ่กรรมล้างกรรมมาล้างวิบากให้ก็สบายละสิ...

จากคำสอนนั้นวรรณกรรมเสนอให้ประชาชนที่ฟังได้พิจารณาในหลักแห่งความเป็นจริง
ว่า กรรมที่เกิดจากการกระทำนั้นไม่สามารถลบล้างได้ด้วยน้ำ หรือบุคคลผู้กระทำพิบัติ
วิบากกรรม

นอกจากนี้ความเชื่อต่อเรื่องการทำพิธีเสริมสิริมงคลต่าง ๆ วรรณกรรมคำสอนยัง
เสนอให้ผู้ฟังพิจารณาความเป็นจริงเสียก่อนอย่าได้หลงงมงายเชื่อถือนในสิ่งดังปรากฏ
คำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ปริญาคุณยาย" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า

วันนั้นไปเจอโยมผู้หญิงคนหนึ่ง เค้าไปเจอพระทำพิธีเสริมสิริมงคลนะ พอเข้าไปเจอ
เค้าทำพิธีเสริมสิริมงคล ยัวให้เงินไป 50 บาท จะไปซื้อข้าวมาแกง แหมพอเห็น
เค้าทำดอกไม้เสริมสิริมงคลเอาเงิน 50 บาท ที่ยัวให้ไปซื้อข้าวซื้อดอกไม้ชิ้นนี้ พอ
กลับมาไม่มีกับข้าวยัวถนบกัข้าวไม่เห็นมีอะไรเลย ไม่มีหรือซื้อดอกไม้ทำเสริม
สิริมงคลไปแล้ว ยัวทชะคางโยเลย มงคลยัวห้อยเลยที่เคียว เพราะฉะนั้นเคียวนี้
เราเนี่ยแหมมันมีหาเอาไปกินรอบค้ำนนะถูกเค้าหรือเอาไปกินรอบค้ำน

จากข้อความวรรณกรรมได้เสนอให้เห็นผลเสียอันเกิดจากการหลงงมงายกับสิ่งที่
มองไม่เห็นการเสริมสิริมงคล การตัดวิบากกรรมที่ประชาชนในสังคมนิยมกระทำนั้นวรรณกรรม
ชี้ให้เห็นว่าการกระทำอย่างนั้นเป็นการหลงผิดเปรียบเสมือนกับประชาชนที่หลงงมงายในสิ่งนั้น
ถูกหลอกลวงให้เสียทรัพย์ ไปด้วย

นอกจากการเชื่อถือนในพิธีเสริมสิริมงคล แล้ววรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้ผู้ฟัง
พิจารณาความเป็นจริงในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น หลวงพ่อโต
หลวงพ่อดำ หลวงพ่อโสธร หรือหลวงพ่อบุญจีนราช วรรณกรรมคำสอนเสนอให้พิจารณา
ความเป็นไปได้เสียก่อน ก่อนที่จะหลงเชื่องมงายในความศักดิ์สิทธิ์ของท่าน ดังปรากฏคำสอนใน
วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เทศน์ปริญาคุณยาย" ที่เสนอให้ผู้ฟังธรรมเลิกงมงายเลิกการบนบาน
ให้หลวงพ่อดำ หลวงพ่อบุญจีนราช ขวบเหลือ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

จริง ถ้าอย่างนั้น นะจริงมัย เราต้องช่วยตัวเองก่อน แล้วให้เขาไม่ช่วย
ทีหลัง...

จากคำสอนที่ปรากฏนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมเสนอใหญ่ฟังใครควรดูความเป็นจริงใน
ทุก ๆ ด้าน โดยเสนอใหญ่ฟังเล็กเชื่อถ้อยการบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ และให้ช่วยเหลือตนเอง
แล้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะคอยช่วยเหลืออยู่ ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือผลสำเร็จที่เกิดจากตัวเรานั่นเอง

นอกจากวรรณกรรมคำสอนยังยกตัวอย่างของการกระทำที่ขาดการใคร่ครวญความ
ถูกต้อง โดยกล่าวถึงผู้หญิงคนหนึ่งจะมาขอเช่าพระพุทธรูปปางห้ามญาติ เพื่อระงับการวิวาทของ
ญาติพี่น้อง ซึ่งวรรณกรรมคำสอนเสนอว่าเป็นการคิดที่ไม่ถูกต้องควรใช้เหตุผลและความถูกต้อง
เข้าแก้ไขดังคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ภัยของพระพุทธศาสนา" ที่เสนอกับ
ประชาชนว่า

บางคนไปที่วัดแห่นางรำคาญ ธรรมะไม่ยอมนึกมาถึงท่านคะ มีพระปางห้ามญาติมัย
ถามว่าเอาไปทำไมที่บ้านมันทะเลาะกันเหลือเกิน อยากได้พระปางห้ามญาติไปยื่นห้าม
ชักองค แปรรอยก็เอา โอเอยคนมีเลศเอาอิฐเอาปูนไปยื่นห้ามยอว่าแต่บ้านนี้
มือเดียวเลยหยื่นสองมือ ยกเท้าอีกข้างก็ห้ามไม่อยู่ จริงคนมันมีเลศทะเลาะกัน
ลอค่นาวพระหมค...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมเสนอใหญ่ฟังทุกกลุ่ม เล็กเชื่อถ้อย
ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่ให้ความช่วยเหลือแก่เราเลยแม้แต่ศาลพระภูมิเจ้าที่
วรรณกรรมยังเสนอให้เล็กเชื่อถ้อย ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก"
ว่า "มีคนมาถามหลวงพี่เมื่อไหร่จะถึงกาลพระภูมิวัชที่ จะลคให้เป็นพิเศษ หลวงพี่เลยถามเขาว่า
ศาลพระภูมิเห่าไฉน ถ้าเห่าได้จะเอา โอแมกระทั้งมีหมาเห่าไฉนยังชนะเกลี้ยง" จะเห็นว่า
วรรณกรรมคำสอนเสนอใหญ่ฟังทุกกลุ่มพิจารณาเหตุผลความเป็นจริง ความถูกต้องเล็งมองภายใน
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ

3. ใครควรดูความเหมาะสม

จากการศึกษาพบว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังพิจารณาความเหมาะสมในการประกอบภารกิจ ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ยศช้าง-ยศพระ" ที่เสนอธรรมกับนักบวชและประชาชนที่ฟังธรรม พิจารณากิจที่กระทำว่าสิ่งใดควรกระทำก่อนหรือกระทำตามหลัง ดังคำสอนที่กล่าวว่

ขอให้ลองพิจารณานะโยมนะ อะไรที่ควรทำก่อน อะไรที่ควรทำหลัง อะไรที่ควร
ทำมาก อะไรที่ควรทำน้อย เวลานี้เคยมากไอสั่งที่ควรทำน้อยเรากลับทำมาก ไส้
ควรทำมากเรากลับไปทำน้อย...

จากคำสอนนั้นวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังพิจารณาความเหมาะสมในการทำงาน
เราควรพิจารณาว่า สิ่งใดควรกระทำมากหรือกระทำน้อยและสิ่งใดควรทำทำน้อย ควร
พิจารณาให้เหมาะสมกับกิจต่าง ๆ

นอกจากพิจารณากระทำให้เหมาะสมแล้ววรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้ผู้ฟังพิจารณา
หาวิธีพัฒนาจิตต่าง ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้นกว่าเดิมโดยนำความรู้ความสามารถมาประยุกต์ใช้ให้
เหมาะสม ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่เสนอให้ สมณะที่ฟัง
การบรรยายพิจารณาพระธรรมวินัยเพื่อนำไปประยุกต์สอนญาติโยม ดังคำสอนที่กล่าวว่

หลวงตาอายุหกสิบก็เรียนนวโกวาท เณรายุ แปดขวบ สิบขวบก็เรียนนวโกวาท
เรื่องเดียวกันหมดเลย คนละวัยกันนะเป้าหมายมันอยู่ตรงที่ว่า เรียนแล้วจะทำ
ประโยชน์พระศาสนา มันต้องรู้จักเอามาแยกแยะ เอามาพิจารณา ธรรมบทนี้จะ
บรรยายยังงี้ก็ เอามาพิจารณา จะใช้ภาษาให้ร่วมสมัยยังงี้ เช่น ผมบรรยาย
เรื่องเวลานี้กำลังฮือฮาไหม้ย ความมืดในสี่ขวบการศึกษาที่ดี แต่ถ้าศึกษาแล้วยัง
เป็นทุกข์ ศึกษาเพื่อเอาปริญญา แล้วไม่ทำงาน ให้พระศาสนานั่นเป็นลักษณะเหมือน
ผ่าชาวหอศพ...

จากคำสอนที่กล่าวข้างต้นวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ศึกษาและ วิจารณ์พิจารณา ความเหมาะสมในการศึกษาพระธรรมวินัย หรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การบรรยาย ธรรม ต้องวิจารณ์พิจารณาเลือกใช้โดยคำให้เหมาะสมกับกลุ่มคน สถานการณ์ เมื่อศึกษาพระธรรม วินัยแล้ว ต้องนำมาพิจารณาเพื่อเผยแผ่ ให้เหมาะสมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและ ตนเอง ดังตัวอย่างคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ภัยของพระพุทธศาสนา" ที่ เสนอธรรม กับประชาชนว่าการกระทำภารกิจต่าง ๆ นั้น ต้องเลือกกระทำที่เหมาะสม ใครควรดูอย่างใด ดังคำสอนที่ว่า

ตัวสำคัญ ไม่ใช่ธรรมะแล้วดี ๆ เหมือนโยม อากมาบรรยายแล้วไม่พอใจ เกิด เอาอะไรไปหาอาตมาเนียอาตมาหลบทันหลบได้ แล้วหลบไว้วัย ไม่ไขกั้ว แต่ ไม่ประมาณพระวังอยู่นะ ฮือ ไม่ใช่ธรรมะแล้วดี ๆ ถือศีลแล้วกินยาถ่ายไม่ได้ เคียวพยาธิจะตาย โหม้นโง่วิรุทธไปคนเคียว เอะไม่มีใครเอาด้วยหรอมันต้อง ใครควรดูให้...

จากคำสอนที่กล่าวนั้น วรรณกรรมเสนอให้ใครควรดูความเหมาะสมแล้วพัฒนากิจ ต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ซึ่งวรรณกรรมเสนอให้ผู้ฟังพิจารณาภารกิจที่กระทำอยู่ให้เจริญรุ่งเรือง โดย พยายามพิจารณาถึงความเหมาะสมในปัจจัยด้านต่าง ๆ ผสมผสานเข้าด้วยกัน ดังปรากฏใน คำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" ที่เสนอธรรมะกับประชาชน วรรณกรรมคำสอนเสนอตัวอย่าง ของกำนันจุล ที่พัฒนางานการเกษตรจนประสบความสำเร็จ หรือครูใหญ่โรงเรียนวัดสุวรรณาราม ที่ให้นักเรียนเก็บเศษกระดาษที่เหลือใช้มาหมักทำบอรัคได้สำเร็จ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

กำนันจุลที่เพชรบูรณ์เนี่ย แกเรียนจบเกษตรมั๊ยไม่จบเลยแต่แกอาศัยใครควรดู จะถน มื้อนทดลองไปเรื่อย ๆ ก็เกี่ยวของมันวัดดูได้คี่ เออเนี่ยครูจะบอกให้ อากมาเจอ กับครูคนหนึ่งเป็นครูใหญ่ โรงเรียนวัดสุวรรณาราม แกเห็นเศษกระดาษโรงเรียน มันเยอะ แกก็ใครควรดูจะชนะมันได้ยังงี้ ไอ้เศษกระดาษเนี่ยได้กมันตั้งเนี่ย แก ใครควรดูไปใครควรดูมาจนชนะ เคียวนี้โรงเรียนแกสะอาดหมดเลย แกเอาถึงสาม

ใส่น้ำ แล้วเอากระดาษทั้งหมด กระดาษหนังสือพิมพ์กระดาษขาวเนี่ย ไม่ใช่
กระดาษพลาสติกนะ เอาใส่ลงไปนั่นแล้วเอาน้ำใส่คน คน คน เอาไม้ตล่ลง
ให้ละลาย แล้วเอามาเทเข้ากับปูน เอาไม้หน้าสามตีแบบกันไว้เพื่อให้เต็ม
สามนิ้ว แล้วมันยุบเหลือสองนิ้ว เอาไปใช้ขายได้ควย

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดตั้งแต่ต้นนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟัง
ธรรมทุกกลุ่ม พิจารณาความเหมาะสมในการประกอบภารกิจ เพื่อให้ภารกิจที่กระทำนั้นบรรลุ
ตามเป้าประสงค์ นอกจากนั้นวรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้ผู้ฟังพิจารณาพัฒนาภารกิจให้เจริญ
ก้าวหน้าขึ้นกว่าเดิมอีก

จากการศึกษาธรรมเรื่องอิทธิบาท 4 นี้ ผู้วิจัยพบว่า วรรณกรรมพยายามเสนอให้
ผู้ฟังธรรมทุกกลุ่มตระหนักว่า กิจต่าง ๆ จะสำเร็จลงได้นั้น จะต้องอาศัย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ
และวิมังสา เข้าช่วย กล่าวคือต้องมีความพึงพอใจในกิจที่ใดกระทำ เมื่อมีความพอใจแล้วจะ
ทำให้มีความเพียรพยายาม และมีจิตใจที่แน่วแน่มั่นคง และรู้จักพิจารณาใคร่ครวญความถูกต้อง
ความเหมาะสม ดังคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ที่เสนอ
ธรรมะกับประชาชนว่า

อาตมาเคยเจอหลายองค์เคยวนเคาพุทกันเคาเทศน์กัน เคา้มักจะพูทว่าอะไร ๆ
สำเร็จได้ควยบุญ ถ้าคนมีบุญชะอย่างท้าวอะไรสำเร็จหมด พระพุทเจ้าไม่ได้ตรัส
อย่างงี้ พระพุทเจ้าตรัสว่า ผู้ใดมีอิทธิบาทสี่ คือมีฉันทะ มีวิริยะ มีจิตจจจ
ผลสุดท้ายมาลงว่า ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา วิมังสาตัวนี้ก็จะชนะนั่นเอง...

ธรรมะอิทธิบาทสี่นี้จะช่วยให้กิจการต่าง ๆ สำเร็จลงได้ กิจการทั้งปวงจะประสบ
ความสำเร็จ ผู้ประกอบกิจต้องมีความยินดีในการทำงานนั้น นอกจากจะยินดีในการทำงานนั้นแล้ว
ต้องมีความเพียร มีจิตใจที่เฝ่อยู่งานและมีการพิจารณาความถูกต้องเหมาะสมในการประกอบ
กิจด้วย

ในการนำเสนอหลักธรรมอิทธิบาทสี่ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนมาทั้งหมดนั้น เพื่อ
ให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอตารางการปรากฏของธรรม "อิทธิบาท 4" กับ
ผู้ฟังกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

ตารางการปรากฏกรรมะ อธิบาต 4

กลุ่มผู้ หมายเลขแผนเรื่อง	นักบวช หมายเลข 1 ถึง 7	เปาชน หมายเลข 8 ถึง 15	ประชาชนทั่วไป หมายเลข 16 ถึง 33	ข้าราชการ หมายเลข 34 ถึง 46
คณะ วิปัส	1-2-3-4-5-6-7	8-9-11-12-14-15	16-18-20-23-26-28 32-33	34-35-36-38-41-43- 44-46
คณะ วิปัส	1-2-3-5-6-7	8-9-10-11-13-14-15	16-18-19-20-22-23 27-31-33	34-35-36-38-39-41- 42-43-44-45-46
คณะ วิปัส	1-3-5-6-7	11-14-15	18-19-22-24-26-32	34-35-39-40-42-44-45
คณะ วิปัส	1-2-3-4-5-7	8-9-11-12-13-15	16-17-18-19-21-23 26-28-29	34-35-38-40-42-43-44

จากตารางการปรากฏธรรมะอิทธิบาทสี่จะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังธรรม
ทุกกลุ่มยึดถือในธรรมนั้น เพราะธรรมนั้นจะช่วยสนับสนุนให้กิจการต่าง ๆ สำเร็จลงด้วยดี และ
จากตารางการปรากฏธรรมนั้น ธรรม วิริยะ เป็นธรรมที่วรรณกรรมมุ่งเสนอให้ผู้ฟังทุก ๆ กลุ่ม
นำไปประพฤติปฏิบัติ แต่วรรณกรรมยังได้เสนอไว้ด้วยว่า ควรมีการพิจารณาไตร่ตรองความ
เหมาะสมเสียก่อน มิใช่เพียรกระทำแต่ในสิ่งที่คิดกฎหมายและศีลธรรม

พรหมวิหาร 4

ในวรรณกรรมคำสอนได้เสนอว่า พรหมวิหาร คือธรรมเป็นเครื่องหล่อของพรหม ผู้
ยึดมั่นในธรรมนี้จะยังความสุขมาสู่ชีวิต เมื่อปฏิบัติตามธรรมนั้นแล้วจะช่วยส่งเสริมให้คุณธรรมอื่น ๆ
เกิดตามมา พรหมวิหารประกอบด้วยธรรม 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา
จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า วรรณกรรมมุ่งเสนอให้ผู้ฟังธรรมยึดมั่นในธรรมนี้ เพราะ
ไม่ว่าจะเป็นผู้ฟังธรรมกลุ่มใดก็ตามวรรณกรรมจะพยายามชักจูงให้ผู้ฟังธรรมมีความเมตตา กรุณา
ในวรรณกรรมจะเสนอแนะแนวความคิดกับผู้ฟังธรรมเสมอว่า เมื่อมีความเมตตา กรุณาแล้ว
คุณธรรมอื่น ๆ จะครบหมด ซึ่งผู้วิจัยจะนำตัวอย่างเสนอในโอกาสต่อไป

วรรณกรรมคำสอนได้นำเสนอพรหมวิหารกับผู้ฟังธรรมด้วยการนำเสนอเมตตาธรรมและ
กรุณาธรรมไปพร้อม ๆ กัน เพราะธรรมทั้ง 2 ประการนี้มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือถ้าเรา
จะช่วยเหลือผู้อื่นบนพื้นฐานใดเราก็ต้องเกิดความรักเมตตาหรือความรักเสียก่อน หรือเมื่อเรามี
ความเมตตาต่อผู้อื่นแล้วความรักต่อเราก็ปรากฏขึ้นเราก็ปรารถนาที่จะให้เขามีความสุขพ้นจากความทุกข์

ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอ เมตตา และกรุณาไปพร้อม ๆ กัน แล้วจึงนำเสนอ มุทิตา
และอุเบกขา ต่อไป

เมตตา กรุณา

วรรณกรรมได้กล่าวว่า เมตตานั้นคือ การให้อภัย ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง
"ยศช้าง ยศพระ" ที่เสนอธรรมกับนักบวชว่า "ถ้าอยากอยู่เย็นเป็นสุขต้องอยู่อย่างเย็นแรมแจ่มใส
เมตตาให้อภัย" เมตตา คือ การไม่อาฆาตโกรธเคือง ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง

"ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ " ที่เสนอธรรมกับภิกษุสามเณรว่า "ถ้ามีเมตตากฎหมายขึ้นมา จิตก็จะเกลี้ยงเกล่าจากการอาฆาตมาดร้าย โกรธเคืองเท่ากับจุดไฟเผาตนเอง" และวรรณกรรมคำสอนกล่าววว่า เมตตา คือความรัก ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ที่เสนอธรรม กับเขวชนวว่า "คนเราที่โหดร้ายป่าเถื่อน เพราะมันขาดความรักผู้อื่น ขาดเมตตา ขาดความรักผู้อื่น ถ้ามันรักผู้อื่น เมตตาผู้อื่น แล้วความป่าเถื่อนโหดร้ายมันจะมีมัย"

วรรณกรรมคำสอนที่กล่าวเสมอว่า เมตตากฎหมายนั้น คือความรัก ความรักที่จะมอบให้ผู้อื่นด้วยความจริงใจ เมื่อเรามีความรักบังเกิดขึ้นในจิต หรือมีเมตตากฎหมายบังเกิดขึ้นในจิตแล้วจิตของเราจะแจ่มใส เป็นจิตที่มีความอ่อนโยน ปราศจากความโหดร้าย เคียดแค้น ชิงชัง อาฆาต พยาบาท และรู้จักการให้อภัยในที่สุด

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอธรรม เมตตาธรรม ไว้ 3 ประการคือ

1. การสร้างเมตตาให้เกิดขึ้นในจิต ซึ่งจะสร้างได้ด้วยวิธีการนี้
 - 1.1 การแผ่เมตตาให้ผู้อื่น
 - 1.2 การช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์
 - 1.3 การให้อภัย
2. ผลที่ได้รับเมื่อจิตเปี่ยมไปด้วยเมตตาธรรม ซึ่งมีผลหลายประการคือ
 - 2.1 ช่วยให้จิตสงบ
 - 2.2 ช่วยลดการวิวาท
 - 2.3 ช่วยให้สำเร็จ
 - 2.4 ช่วยไม่ให้เสื่อมเสียชื่อเสียง
 - 2.5 ช่วยให้ธรรมอื่น ๆ สมบูรณ์
3. ผลของการขาดเมตตาธรรม
 - 3.1 ทำให้ชีวิตขาดความสุข
 - 3.2 ทำให้สังคมวุ่นวาย
 - 3.3 นำชีวิตไปสู่ความเสื่อม

การปรากฏเมตตาธรรมทั้ง 3 ประการนั้น ผู้วิจัยจะนำเสนอตามลำดับต่อไป

1. การสร้างเมตตาธรรมให้เกิดขึ้นในจิต

การสร้างเมตตาให้เกิดขึ้นในจิตนั้น วรรณกรรมคำสอนได้เสนอไว้ 3 ประการ คือ

- 1.1 การแผ่เมตตาให้ผู้อื่น
- 1.2 การช่วยเหลือผู้อื่นพ้นทุกข์
- 1.3 การให้อภัย

การสร้างเมตตาให้บังเกิดขึ้นทั้ง 3 ประการนั้น ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน ดังนี้

1.1 การแผ่เมตตาให้ผู้อื่น

วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวว่า การแผ่เมตตา จะช่วยให้เกิดความรัก ความหวังดีต่อผู้อื่น เมื่อรู้จักแผ่เมตตาแล้ว จะช่วยให้ความอาฆาต พยาบาท ความโกรธ หมดไป และทำให้จิตของเราสงบใส

ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "พระไม่เกี่ยว แต่ธรรมะต้องเกี่ยว" ที่เสนอธรรมกับข้าราชการทหารว่า การแผ่เมตตานั้นจะทำให้จิตใจของเราแจ่มใสดังคำสอนที่กล่าวว่า

บางอย่างเราพูดกันเราอย่าไปตามอย่างเสมอไป เช่นว่า สัปคนวันละนึก จิตแจ่มใส อย่างเงี้ยใช้ไม่ได้ ทางพระบอกสัปคนวันละนึกจิตเสื่อมทราม แต่บอกว่า เมตตา วันละนึก แผ่เมตตาวันละนึกจิตแจ่มใส ยิ้มแย้ม เข้าหากันวันละนึกจิตแจ่มใส

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "คำนิยมพื้นฐาน" ที่เสนอธรรมกับข้าราชการครู ได้กล่าวว่าการแผ่เมตตา จะช่วยให้จิตเราแจ่มใส และเมตตาธรรมจะบังเกิดขึ้นในจิตของเรา ดังคำสอนที่ได้กล่าวว่า

ครูที่ไม่ถูกกันในที่นี้มันข้างมี ถ้ามีสองขั้วมันแล้วมันให้รอบเลย แหมสวาทเยวเท่านั้นแหละ โลกมันจะแจ่มใส ยิ้มวันละนึกจิตจะแจ่มใส แผ่เมตตาวันละนึกจิตจะสบาย แล้วจิตมันจะประพิมประพายไปด้วยเมตตา...

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมสัจจะกับชีวิต" ที่เสนอธรรมกับข้าราชการครู ได้กล่าวว่า การแผ่เมตตา นั้น จะทำให้เราไม่ร้อนใจ และเราก็ได้รับผลแห่งการแผ่เมตตา นั้น ก่อนด้วย ดังคำสอนที่กล่าวว่า "...แผ่เมตตาเนี่ยใครได้ก่อน แผ่เมตตาเราได้ก่อน ถ้าโกรธเขาเนี่ยใครร้อนก่อน โกรธเขาเท่ากับจุดไฟเผาตนเองเนี่ยชัดเลย..."

และในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ที่เสนอธรรมกับอุบาสก อุบาสิกา ยังกล่าวว่า การแผ่เมตตา จะช่วยให้จิตเกลี้ยงเกลาจากความอาฆาตพยาบาท ดังปรากฏคำสอนว่า

ถ้ามีเมตตากรุณาขึ้นมาจิตก็จะเกลี้ยงเกลาจากการอาฆาตมาดร้าย โกรธเคืองเท่ากับนั่งจุดไฟเผาตัวเอง อิจฉาเขาเท่ากับนั่งจุดไฟเผาตนเอง อาฆาตจองเวรเขาเท่ากับนั่งจุดไฟเผาตัวเอง แผ่เมตตาให้เขา เท่ากับจิตใจของเราเอาน้ำทิพย์มาชะโลมให้มัน เยือกเย็นนั้น ทำจิตให้บริสุทธิ์ แล้วไ้บุญยิ่งกว่าการสร้างวิหารสร้างศาลา บวชลูก บวชหลานที่ท่า ๆ กันนะ มันไม่ไ้บุญเท่าไหนหรอก...

จากคำสอนที่กล่าวมานี้วรรณกรรมคำสอนได้เสนอวิธีสร้างเมตตาให้เกิดขึ้นด้วย การแผ่เมตตาให้ผู้อื่น และการแผ่เมตตาให้ผู้อื่นนั้นบุคคลแรกที่จะได้รับคือตัวของเราเอง เพราะเมื่อเราแผ่เมตตาแล้วจิตของเราจะผ่องใส มีความสุข ส่วนการอาฆาตพยาบาทจะสูญสิ้นไป เมื่อทุกคนได้แผ่เมตตาให้แก่กันแล้ว ใบหน้านั้นจะมีแต่รอยยิ้ม และเมื่อทุกคนยิ้มเข้าหากัน เมตตาธรรม หรือความรัก ความหวังดีต่อกันก็จะบังเกิดขึ้น

นอกจากเราจะสร้างเมตตาด้วยการแผ่เมตตาแล้ว เรายังสามารถสร้างเมตตาให้บังเกิดได้ด้วยการมุ่งช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์

1.2 การช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์

ในวรรณกรรมคำสอนได้กล่าวถึงวิธีที่จะสร้างเมตตาธรรมให้เกิดขึ้นหรือสร้างความรักให้เกิดขึ้นได้ด้วยการมุ่งหวังที่จะช่วยเหลือให้ผู้อื่นหลุดพ้นจากห่วงแห่งความทุกข์ เมื่อเราต้องการจะให้ผู้อื่นหลุดพ้นจากความทุกข์ ความรักความสงสารก็บังเกิดขึ้นในใจเราและความรักหรือความเมตตาที่บังเกิดมานั้นจะเป็นแรงผลักดันให้เราช่วยเหลือเขาให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้

ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "อภิปราย 5 ศาสนา" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป ได้กล่าวว่า ศาสดาของศาสนาต่าง ๆ มีความปรารถนาที่จะให้มวลมนุษยชาติทั้งหลายหลุดพ้นจากท่วงแห่งความทุกข์ พระองค์จึงพยายามค้นหาปัจจัยธรรมเพื่อมาปลดความทุกข์ให้มวลมนุษย์ จนประสบความสำเร็จ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

พระพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าเพราะอะไร ไปผลักดันเพราะความรัก เป็นโมหิยะ
ผลักดัน ให้ฟ้าชายสิทธิ์ตะเป็นพระพุทธเจ้า พระเยซูก็รักมนุษย์ พระนานาก็รักมนุษย์
จึงผลักดันให้ท่านเหล่านี้เป็นทั้งศาสนาขงมนุษยชาติ นั้นตัวรักผู้อื่นทั่ว เคียว ทำให้
ศักยภาพ สมรรถภาพ ประสิทธิภาพ...

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ที่เสนอธรรมกับเยาวชนที่
ได้ยกตัวอย่างองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระองค์ท่านต้องการเห็นประชากรของ
พระองค์มีความสุข มีการกินคืออยู่ดี พระองค์จึงยอมลำบากพระวรกายเพื่อประชากรของ
พระองค์ จนกระทั่งทำให้เกิดความรักความเมตตาขึ้นต่อกัน ดังคำสอนที่กล่าวว่า

ในหลวงของเราอยู่ในราชบัลลังก์ได้เพราะอะไร พูกันให้เห็นชัด ๆ เลยนะ เพราะ
วามรัก รัก เหนือไม่ไ้ เพราะว่าในหลวงรักราษฎรก่อน ราษฎรจึงรัก ฉะนั้น
ไม่รักราษฎร ไม่เคยไปพละหน้าเลย ไม่เคยเสด็จไปให้เห็นพระพักตร์เลย เห็น
หน้าเลย แล้วราษฎรจะรักท่านยังไ้ นะในหลวงเราจึงอยู่ในราชบัลลังก์ได้
...ในหลวงของเราเนี่ยท่านรักราษฎร ท่านจึงเสวยเสด็จ เสวยเสด็จ...
ในหลวงอยู่ในราชบัลลังก์ได้เพราะอะไร เพราะความรักราษฎร แล้วราษฎรก็
รักตอบ เลยอยู่กันไ้ด้วยความรักชนิดที่ไ้กัน...

จากคำสอนทั้ง 2 ข้อความข้างต้น จะเห็นว่าพระศาสดาของศาสนาทุกศาสนาต้องการ
ช่วยให้มนุษย์โลกมีความสุขปราศจากความทุกข์จึงพยายามหาวิธีการกับทุกมาช่วยเพื่อนมนุษย์
เมื่อเป็นเช่นนี้มนุษย์รับหลักการคำสอนของพระศาสดาศาสนาต่าง ๆ ก็จะมีความรักเพื่อ
ตอบแทนพระคุณของท่านทั้งหลายเหล่านั้น หรือองค์พระมหากรุณาธิคุณพญากษัตริย์พระวรวงศ์

ทรงเห็นคเห็นอยต่อภารกิจต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือราษฎรของพระองค์ท่านให้คลายจากความทุกข์ยาก ด้วยความรัก ความสงสารราษฎรของพระองค์ เมื่อราษฎรได้รับการช่วยเหลือให้มีความสุข มีการกินดีอยู่ดีประชากรราษฎรก็จะมีความรักเทิดทูนพระองค์ท่าน เมื่อนั้น ความรักของประชาชนก็จะบังเกิดขึ้นอย่างทวมทนและความรัก ความเมตตาที่มีต่อองค์พระมหากษัตริย์จะเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่จะช่วยกันผดุงจรรโลงสถาบันกษัตริย์ให้คงอยู่สืบไป และเมื่อนั้นความรักความเมตตา ก็จะบังเกิดตลอดไปด้วย

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" ที่เสนอธรรมกับแพทย์ พยาบาล และข้าราชการในโรงพยาบาล ได้กล่าวถึงการให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยเมื่อมีความทุกข์ ถ้าแพทย์มีจิตเมตตาจะช่วยเหลือผู้ป่วยให้หายจากอาการนั้นด้วยจิตอันบริสุทธิ์ เมื่อนั้นความรักความเมตตา ก็จะบังเกิดขึ้นดังคำสอนที่ได้กล่าวมา

ถ้าใครถามว่าเราจะช่วยเหลือเขาได้อย่างไร เราจะเป็นโพธิสัตว์เป็นหมอโพธิสัตว์ แต่ถ้าใครไม่ถามอย่างนี้ โพธิ์ข้างหน้าจะหายไป เหลือแต่แคหลัง ออกที่โหดร้าย กระชากผ้าพันแผลคนไข้อย่างไม่ปราณีปราศรัย คนเจ็บจะตายมาแล้วแผนที่จะรับตามโคนยังง อยายังง กลับถามว่ามีเงินหรือเปล่า อย่างงี้ก็ไม่ไหวทุกข์ที่โลกนี้ให้เต็มไปด้วยเมตตาปราณีที่จักจะดีกว่า จะอยู่กันอย่างสบาย เมื่อเรามีสัจใจไม่เห็นแก่ตัว ธรรมะก็จะงอกงามขึ้นในจิต...

จากข้อความที่กล่าวข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมเสนอแนะให้แพทย์ พยาบาล พนักงานของโรงพยาบาล พยายามช่วยเหลือคนป่วยด้วยจิตใจที่มุ่งหวังจะให้ผู้ป่วยพ้นจากความทุกข์ยาก โดยไม่คิดถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากคนไข้ ถ้าเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลกระทำไคดังนี้ ก็จะกลายเป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ค่าตอบแทนที่จะได้รับ เมื่อนั้นเมตตาธรรม ก็จะบังเกิดขึ้นในจิต

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัชรกับยาเสพติด" ที่เสนอธรรมกับเยาวชน วรรณกรรมคำสอนได้ยกตัวอย่างของพระพยอม กูดยาโน ที่ท่านไม่สูบบุหรี่เพราะโยมแม่ของท่านทำโทษท่านเมื่อจะเริ่มสูบ หรือตัวอย่างของแพทย์ที่ต้องการให้ผู้ป่วยพ้นจากความทุกข์ด้วยการตัดสินใจรักษาตามวิธีการที่นี้ ดังคำสอนที่ได้กล่าวมา

อาทมารอดตัวมาได้เพราะความเมตตาอันเจียบขาของโยมแม่ โยมแม่เฝ้ายาม
ไฟแลบจนเลย เหมือนกับหมอแนะ สมมุติว่าอาทมาแซนเนา แล้วคนนี้เป็นหมอก็ตอง
เอาไม้ไปตัด ตัดเลยด้วยความเมตตา แดเจียบขาคนนะ ถ้าไม่ตัดเดี๋ยวเนาหมกทั้งตัว

จากคำสอนที่กล่าวนั้น วรรณกรรมได้เสนอตัวอย่างให้เยาวชนเห็นความเมตตาของแม่
ที่มืตอลูก ต้องการให้ลูกรอดพ้นจากการเป็นทาสของยาเสพติด แม่จึงตัดสินใจหาโหมลูกด้วย
เกรงว่าลูกอื่นเป็นที่รัก จะต้องประสบกับความทุกข์ทรมานเมตตาธรรม จึงบังเกิดขึ้นกับแม่ หรือ
การที่หมอมีความเมตตาผู้ป่วย จึงช่วยตัดร่างกายส่วนที่เนาเสียทิ้งไป เพื่อให้ผู้ป่วยพ้นจากความทุกข์
อันเกิดจากความเจ็บปวด

และในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ความมีคิโนสีชาว" ได้เสนอวิธีสอนเมตตาให้บังเกิด
กับศิษย์แถวราชการครูผู้ฟังธรรมว่า

อาทมาบอกว่าต่อไปถ้าเด็กเดินตามหลังครูนะแล้วครูเอาแก้วแตก ๆ หนามหัก ๆ
วางไว้ถ้าเด็กมันเดินมาแล้วเก็บแก้วแตกหนามหัก แสดงว่าเด็กคนนั้นเริ่มรักครูแล้ว
จริงมั๊ย ตักไว้เลยคน ๆ นี้ควรให้เป็นหัวหน้าการประณตศึกษาในอนาคต เป็น
ผู้อำนวยการการประณตไปเลย เพราะรักลูกของแม่แต่แก้วแตก ๆ หนามหัก ๆ
ยังไม่อยากให้มี...

จากคำสอนที่กล่าวข้างต้นนั้นวรรณกรรมได้เสนอว่า คนที่มีความหวังจิตต่อผู้อื่น พยายาม
ช่วยเหลือไม่ให้อุญพบกับความทุกข์คือ คนที่มีเมตตาธรรมอยู่ในจิตใจ

1.3 การให้อภัย

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอว่าการให้อภัยจะช่วยให้ปัญหาต่าง ๆ ยุติลง
และการให้อภัยจะก่อให้เกิดความรัก ความเมตตาแก่กัน ดังคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน
เรื่อง "ยศช้างยศพระ" ที่เสนอธรรมกับสมณะว่า "ถ้าอยากอยู่เย็นเป็นสุข ต้องอยู่อย่างขมขื่น
แถมใส่เมตตาให้อภัย เราอยากให้อะไรก็ยอมให้เราเราต้องยอมให้อะไร..." การเสนอให้อภัย
รู้จักการให้อภัยนั้น ปรากฏในการเสนอธรรมกับผู้ฟังในต่าง ๆ กลุ่ม ดังที่ผู้วิจัยจักนำเสนอต่อไป

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สงครามและสันติภาพ" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป
วรรณกรรมคำสอนได้ยกตัวอย่างของญาติที่ทะเลาะกันว่า การจะยุติการวิวาทได้ต้องให้อภัยต่อกัน
ดังคำสอนที่กล่าววว่า

ผู้หนึ่งคนนั้นมาถึงท่านคะมีพระปางห้ามญาติมัย ชนขอเช่าชักรอกค์ แม่ครอบก็เอาขอให้
ขึ้นเขาเหอะบอกจะเอาไปทำไมเสียเงินเสียทอง ญาตินะ ที่บ้านญาติทะเลาะกัน
เหลือเกิน อยากให้พระไปยื่นห้ามไว้ชักรอกค์ (เสียงหัวเราะ) โหเอออย่าว่าแต่ขึ้น
มือเดียวเลยให้ยื่นสองมือ ยกขาให้ข้างที่ห้ามไม่อยู่ เพราะคนนั้นมันก็โหด เราอยาก
อยู่กับอย่างที่มีสุขปลอดภัย ก็ต้องอยู่กับอย่างขมขื่นแสบแสบใส เมตตาให้อภัย...

จากคำสอนที่กล่าวนั้นจะเห็นว่า เมื่อเราให้อภัยแก่ญาติที่ได้กระทำผิดพลาคไปแล้ว
การวิวาทก็จะยุติ เมื่อยุติการวิวาทความรัก ความเมตตา ที่มิตอกันก็จะบังเกิดขึ้น

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" วรรณกรรมได้เสนอธรรมแก่
เยาวชนให้รู้จักการให้อภัยผู้อื่น เมว่าผู้อื่นจะมาหาหรือมาว่าเรา ดังคำสอนที่กล่าววว่า

ที่จริงคนเค้ามาคาเรานั้นน่าจะมองให้น่าสงสาร โทเค่าเห็นเค่าเห็นน้อยคอปเป็นเอ็น
ไอ้ตอนมาขึ้นคาเรา น่าสงสารเค่าไซ้มัย นักลับไ้โมโหเค่า มันมาคาชนนาคบให้
ปากหลุด ไอ้ปากร้ายจริง อาตมาเนี่ยบางทีก็รู้สึกหงุดหงิด หงุดหงิดเหมือนกันไป
บรรยายบางแห่งพวกข้างหลังไม่สนใจนั่งคุยเราก็กต้องให้อภัย แะเมตตาอเสวนา...

จากคำสอนที่กล่าวนั้นจะเห็นว่า วรรณกรรมเสนอให้เยาวชนพยายามให้อภัยแก่ผู้อื่นบ้าง
เพื่อให้เมตตาธรรมนั้นบังเกิดขึ้นในจิตของเรา และยังเป็นการปลูกฝังความรัก ความหวังดีต่อ
บุคคลอื่นให้เกิดขึ้นในตน ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" ที่
เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปได้ กล่าวอีกวว่า

พ่อแม่ไม่รู้ธรรม ไม่รู้สัจธรรมบางคน ป้อนข้อมูลผิด ๆ มาให้ลูกตั้งแต่เด็ก ๆ
เห็นลูกเดินไหนก็เตะเปรี๊ยะ แม่ที่โง่ ๆ ไม่รู้จะทำยังไงให้ลูกเงียบ ก็ตีที่เป็งมอกนึ่ง
ชนหัวลูกก็ได้ ไอ้ลูกแก่ไปชนมอกนึ่งหัวลูกก็ได้ แล้วตีเลย เอามือตีที่เตะ มอกนึ่ง

แม่แก่แค่นี้แล้ว ลูกเงิบเสียเถอะนะต่อไปอย่าหวังเลย ไอ้ลูกคนนี้จะให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ตา ๆ แม่แต่เฒ่ายังต้องแก่แค่นี้มัน มันจึงโหดร้าย...

และคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สังขารมกัฏฐิก" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป ยังยกตัวอย่างถึงการปลุกฝัง การให้อภัยให้กับเขวชนอื่นๆ

มีแม่คนนี้จะแก่เป็นครู ลูกของแกโค่นเพื่อนบ้านรังแก ร้องให้ ก็มาบอกแม่มาฟ้องแม่ ไอนี้มันตีหนูนะ แกเลยบอกไม่ต้องกลัวหรอกลูก เงิบเหอะ ๆ เคียวมันเรียนชั้นของแม่เมื่อไหร่แม่จะตัดคะแนนให้มันทุกเลย นี่นะสอนวิธีแก่แค่นี้มัน มันเลยโหดร้ายกับทุกวันนี้ ไม่มีใครเมตตาใคร ไม่มีใครสงสารใคร...

จากคำสอนที่กล่าวมานั้น วรรณกรรมคำสอนเสนอธรรมให้ผู้ฟังนำไปสั่งสอนอบรมลูกหลานให้เป็นคนที่มีจิตการให้อภัยผู้อื่น เพราะเมื่อเขารู้จักการให้อภัยเมื่อผู้อื่นผิดพลาด จิตใจของเขาจะอ่อนโยน เกิดความรัก ความสงสารผู้กระทำผิดนั้น เมื่อผิดแผกเช่นน้อย ๆ เข้า เขาก็จะกลายเป็นคนที่เปี่ยมไปด้วยเมตตาธรรม แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ปกครองอบรมปลุกฝังความรู้สึกแค้นเคืองชิงชังให้กับเขวชนแล้ว เขาจะกลายเป็นบุคคลที่ไร้เมตตาธรรม มีแต่ความโหดเหี้ยมอำมหิต

2. ผลตอบแทนที่ได้รับเมื่อมีเมตตาธรรม

นอกจากวรรณกรรมคำสอนจะเสนอให้ผู้ฟังสร้างเมตตาธรรมให้บังเกิดขึ้นในจิตแล้ว วรรณกรรมคำสอนยังได้เสนอให้ผู้ฟังทุก ๆ กลุ่มเห็นผลตอบแทนที่จะได้รับ เมื่อบุคคลนั้นสามารถสร้างเมตตาธรรมให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้เห็นผลตอบแทนที่จะได้รับ 5 ประการ คือ

- 2.1 ช่วยให้อายุยืนยาว
- 2.2 ช่วยลดการวิวาท
- 2.3 ช่วยไม่ให้เสื่อมเสียชื่อเสียง
- 2.4 ช่วยให้งานสำเร็จ
- 2.5 ช่วยให้ธรรมอัน ๆ สมบูรณ์

2.1 ช่วยให้จิตสงบ

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอว่า เมื่อเรามีเมตตาธรรมอยู่ในใจ จิตของเราจะมีแต่ความรักความหวังดีต่อกุศลคนทั่วไป จิตนั้นจะสงบ เบิกบาน ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่โกรธ ไม่เคียดแค้น ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ที่เสนอธรรมกับนักบวชว่า

โกรธเคืองเท่ากับนั่งจุดไฟเผาตนเอง อิจฉาริษยาเท่ากับนั่งจุดไฟเผาตนเอง อาฆาตจองเวรเท่ากับนั่งจุดไฟเผาตนเอง แม้เมตตาให้เท่ากับจิตใจของเราเอาน้ำทิพย์มาชะโลมให้มันเบื่อกเย็นนะ นั่นทำจิตให้บริสุทธิ์แล้วได้บุญยิ่งกว่าสร้างศาลาสร้างวิหาร...

จากคำสอนนี้วรรณกรรมชี้ให้เห็นผลของการมีเมตตาธรรม เมื่อจิตของเรามีเมตตาธรรมแล้ว การอาฆาต การจองเวร และการอิจฉาริษยาจะละลายไปสิ้น จิตใจจะสงบสุข เบื่อกเย็น ประดุจมีน้ำอันเบื่อกเย็นมาปะพรมเมื่อยามประสบอากาศที่ร้อนอบอ้าว

นอกจากนี้ในการเสนอคำสอนกับเขวachsenปรากฏว่า วรรณกรรมคำสอนชี้ให้เขวachsen ผู้ฟังธรรมเห็นผลตอบแทนที่จะได้รับเมื่อมีเมตตาจิต ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เขวachsen ของชาติ" ว่า "ความรักผู้อื่นเนี่ยมันทำให้ตัวเราเองไม่กระวนกระวาย ไม่โกรธง่าย ไม่เกลียดชังหน้าใครง่าย ถ้าเรามีความรักผู้อื่นเนี่ย เราจะไม่นั่งเกลียดชังหน้าคนอื่นง่าย ๆ ..." และในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาชีวิตจริง" ยังได้กล่าวอีกว่า

"ถ้าเธอรักพ่อแม่ ก็ต้องถนอมน้ำใจพ่อแม่ รักแฟนก็ต้องถนอมน้ำใจแฟน จะทำให้เค้าชอกช้ำระกำใจมัย ถ้าเธอรักครู เธอจะทำให้ครูชอกช้ำมัย ครูเรียกครั้งเดียวก็รีบมาใหม่มัย กลัวครูจะเสียงแห่งนะเมื่มีความรักขึ้นมาแล้ว ความทะนุถนอมก็ตามมา เมื่อความทะนุถนอมขึ้นหน้า ความเห็นความอ่อนน้อม ความประนีประนอมก็หายไป..."

จากข้อความในวรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 ตัวอย่างที่ได้ยกมากล่าวนั้น จะเห็นได้ว่า วรรณกรรมชี้ให้เห็นว่าเมื่อนักบวชเห็นว่ามีเมตตาจิต มีความรักผู้อื่นอยู่เสมอแล้ว ความ โหดเหี้ยมอำมหิต การคิดประทุษร้ายผู้อื่นให้เดือดร้อนก็จะไม่บังเกิดขึ้นในจิตของเรา จิตเราก็คง สงบเบิกบาน

หรือแม้แต่การ เสนอธรรมกับข้าราชการวรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้เห็นผลตอบแทนที่ได้รับเมื่อจิตเป็นไปด้วยความเมตตา ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "พระไม่เกี้ยว เสนอธรรมะต้องเกี้ยว" ที่เสนอธรรมกับข้าราชการทหาร ซึ่งได้กล่าวว่า "บางอย่างเราพูดเรา อายตามเราเสมอไป เช่นว่า สักวันละนึกจิตแจ่มใส อย่างเงี้ยใช้ไม่ได้ ทางพระบอกสักคน วันละนึกจิตเสื่อมทราม แสบกว่า เมตตาวัดละนึก แม่เมตตาวัดละนึกจิตแจ่มใส ยิ้มแย้มเข้าหากัน วันละนึกจิตแจ่มใส...."

จากคำสอนนี้วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ข้าราชการทหารเห็นว่า เมื่อจิตเรามีเมตตาธรรม ยิ้มแย้มเข้าหากัน มีความรักความหวังดีต่อกัน จิตเราก็คงแจ่มใส หรือจิตจะสงบสุขนั่นเอง

2.2 ขวดยลการวิวาท

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอความคิดนี้ให้ผู้ฟังเห็นว่า เมื่อจิตเป็นไปด้วยความเมตตา ความรัก และความหวังดีที่มีความผูกพันต่อกันแล้ว การทะเลาะวิวาทก็จะยุติหรือ ลดลง ดังปรากฏคำสอนกับผู้ฟังธรรมทุกกลุ่มที่กล่าวไว้ว่า

ตัวกะเมียงนี้ เมียงปากจิกตัวตีนไว (เสียงฮา) เมียงคิ้วเตะ เมียงคิ้วเตะ เตะ จนกระทั่งเมียงตกคลองลงไปเลย จมกลงไปนี่กวาพอปากพ่นน้ำจะขอให้ตัวช่วยดึงหนอย ที่ไหนได้พอปากพ่นน้ำมันค้ำขี้ที่ ตัวก็เลยโมโหเอาก้อนหินก้อนหนึ่งขว้างปลกโดนต้นคอ จมกลงไปเลย พอจมไปพักหนึ่ง หัวไม่โผล่นะโผล่แต่นัว 2 นิ้ว ตัวใจแสบ โอ๊ยที่เค้า ชู 2 นิ้วเนี่ย เค้าคงจะเป็นแม่เลี้ยงแม่พิศทั้งหลายเมื่อจะตายจากลูก ก็ขอฝากลูกเอาไว้ เพราะมีลูก 2 คน เกิดหวงลูกรักลูกกลัวว่าลูกจะกำพร้าแม่ พอเกิดความรัก ขนมากก็ถนอมในสิ่งที่ลูกรักคือ แม่ ก็โคกลงไปช่วยเมียคือ แม่ของลูก นวค ๆ จนพัน...

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่า ความรัก ความเมตตา จะช่วยลดการวิวาทลงได้ เมื่อเรามีความรักความสงสารบุตร เภรว่าบุตรจะขาดแม่ ความโกรธที่เคียดแค้นภรรยา ก็หายไป เหลือไว้แต่เพียงความรักและความสงสาร จึงกระโดดน้ำลงไปช่วยภรรยาขึ้นมา

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่เสนอธรรมกับนักบวช ยังได้กล่าวว่า ความรักและความเมตตาจะช่วยให้อาชญากรรมลดลงดังคำสอนที่กล่าวว่า "...ที่จริงทุกวันนี้คนๆ คนไม่คอยทะเลาะกัน เกิดอาชญากรรมน้อยนะ เคยบอกว่า เกิดอาชญากรรมน้อย เพราะคนรักกันมาก คดีหย่าร้างก็ไม่ค่อยมีมาก เพราะัวไม่กล้าทะเลาะเมีย กลัวจะนอนหนาว..."

จากคำสอนนั้นจะเห็นว่า เมื่อคนมีความรักมอบให้แก่กันแล้ว ปัญหาอาชญากรรม การเข่นฆ่าจะลดลงดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปแล้วว่า เมื่อมีความรักความเมตตาอยู่ในจิต การอาฆาต พยาบาท จองเวรจะหมดไป เมื่อจิตปราศจากการอาฆาตเคียดแค้นจึงซึ่งแล้ว บุคคลก็จะไม่วิวาทกัน

2.3 ช่วยให้สำเร็จ

ความรักและความเมตตาที่เรามอบให้แก่กันนั้นจะช่วยลดความผูกพันระหว่างผู้ร่วมงานที่จะช่วยให้กิจการต่างๆ ประสบความสำเร็จ บุคคลใดก็ตามที่สามารถทำใจให้มีความรัก เมตตาต่อบุคคลในครอบครัว ต่อบุคคลที่ใกล้ชิดตลอดจนเพื่อนมนุษย์รวมโลก บุคคลนั้นจะมีส่วนช่วยให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุข ช่วยให้เกิดกิจการต่างๆ สำเร็จโดยง่ายเพราะบุคคลที่รักกันย่อมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังตัวอย่างในคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กชักรัก" ที่แสดงธรรมกับเขวชนที่กล่าวถึงความรักที่ตนเองมีต่อตนเอง ที่ช่วยให้สถาบันพระมหากษัตริย์ของเราคงอยู่อย่างยั่งยืน ดังคำกล่าวที่กล่าวว่า

ในหลวงของเราอยู่ในราชบัลลังก์ได้เพราะอะไร พุทกันให้เห็นชัดเลยนะ เพราะว่า ราษฎรรัก ไม่ใช่เพราะว่าในหลวงรักราษฎรก่อน ราษฎรจึงรัก ถ้าท่านไม่เคยรักราษฎร ไม่เคยอุปถัมภ์ราษฎรเลย ไม่เคยเสด็จไปให้เห็นพระพักตร์เลย เห็นหน้าเลย แล้วราษฎรจะรักท่านยังงี้ ในหลวงของเราจึงอยู่ในราชบัลลังก์ได้เพราะอะไร เพราะความรัก รักราษฎรแล้วราษฎรก็รักตอบ ก็เลยอยู่กันได้ด้วยความรัก แต่เป็นรักชนิดที่ให้กัน...

จากข้อความที่กล่าวข้างต้นนั้นวรรณกรรมได้กล่าวถึงผลของความรัก ความเมตตา
องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีความรักและห่วงใยราษฎรพระองค์ทรงมอบความรักให้กับ
ประชาชนของพระองค์ ปวงชนทั้งชาติจึงถวายความจงรักภักดีองค์พระประมุขของชาติและ
ช่วยกันจรรโลงสถาบันสูงสุดนี้ให้คงอยู่คู่แผ่นดินไทยสืบมาจนปัจจุบันนี้

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ที่เสนอธรรมกับเขาวชนได้
กล่าวถึง ความรักความผูกพันระหว่างลูกจ้างและนายจ้างที่มต่อกันจะช่วยให้เกิดการช่วยเหลือกัน
และจะทำให้กิจการ ๗ นั้นสำเร็จได้ควยคี้ ดังคำสอนที่กล่าววว่า

ถ้านายจ้างรักลูกจ้าง นายทุนรักชนชั้นกรรมาชีพแล้ว ในที่สุดเมื่อมันรักกันเหมือนลูก
เป็นเพื่อนทุกข์เกิด แก่ เจ็บตายกันแล้วเนี่ย ความเผื่อแผ่เมตตาจะมีเพราะว่าในความรัก
นั้น เมื่อสืบค้นออกมาแล้ว จะมีสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในความรักนั้นคือความ
ทะนุถนอม เมื่อทะนุถนอมกันก็จะเป็นทำให้เข้าใจ ช่วยเหลือกันไ้ขมย ถ้าเธอรักครูเธอ
จะทำให้ครูชอกช้ำมย ครูเรียกครั้งเดียวก็รีบมาไ้ขมย ถ้าวครูจะเสียงแห่งนั้นเมื่อมี
ความรักชนแล้วความทะนุถนอมก็ตามมา...

จากคำสอนที่กล่าวนั้นจะเห็นว่าความรักที่เราได้มอบให้แก่กันนั้นจะช่วยผสานความรู้รัก
ผูกพันให้เกิดการถนอมน้ำใจกัน เมื่อนายจ้างและลูกจ้างมีความรักให้แก่กัน แล้วความรักนี้จะช่วย
ให้กิจการ ๗ สำเร็จลงได้ควยคี้เพราะนายจ้างเมื่อรักลูกจ้างก็จะไม่กดขี่ข่มเหงหรือเอารัด
เอาเปรียบลูกจ้าง และแล้วลูกจ้างก็ย่อมรักนายจ้างตนเอง จะใช้ความสามารถที่มีอยู่กระทำกิจ
อย่างสุดความสามารถเพื่อเป็นการตอบแทนความรักที่นายจ้างมอบให้ เมื่อนั้นกิจการ ๗ ก็จะสำเร็จ
ได้ควยคี้

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมสัจจะกับชีวิต" ที่เสนอธรรมกับข้าราชการครู
ยังได้กล่าวอีกว่าความเมตตา แม้เราจะมีเมตตากับสัตว์ ความเมตตานั้นก็ยังส่งผลให้กิจการที่เรา
จะกระทำสำเร็จได้ ดังคำสอนที่ไ้กล่าววว่า

จริงนะครู ถ้าเราเอาน้ำใส่แก้วใสกาไว้วางจะดื่มให้ชื่นใจ ถ้าจิตเราไม่มีเมตตา
ถ้าเกิดมดลงไปดื่มเป็นฝาเลย เราจะเกิดอะไรขึ้นต่อจิตตอนนั้น อ้ออ้อชักเคือง
กระพึดกระพืดสาตทั้ง ริณาใหม่มีอีกสิบกว่าตัว กระพึดกระพืดสาตทั้ง ริณาใหม่
ยังมีอีก ห้าตัว กระพึดกระพืดสาตทั้งอีก พอคือน้ำหมดกาไม่ได้ดื่ม แต่เราเกิดเมตตาจิต
จนเกิดทักษะ พอรินน้ำใส่แก้วมดลอยเป็นฝา เมตตาจะวิ่งมาปล่อยว่า โอเคมันคงหลบร้อน
ไปหาที่เย็น มันคงหิวเหมือนกันก็คอย ๆ เชยมันออกด้วยจิตที่เกลี้ยงเกลา แล้วเราก็ดื่ม
อย่างเยือกเย็นสบาย...

จากข้อความนั้นจะเห็นได้ว่าเมื่อมีเมตตาธรรมอยู่ในจิตความรักความสงสารสัตว์ผู้รวม
เกิด แก่ เจ็บ ตาย แทนที่จะสาคน้ำทิ้งครึ่งแล้วครึ่งเล่าจนน้ำหมด เมตตาจะช่วยปลุกเราให้
เราเชยมือออก และเราจะไต่คมน้ำอย่างชื่นใจ ซึ่งจะเหมือนกับการทำภารกิจต่าง ๆ ถ้ามีผู้ทำ
ผิดพลาดไปบ้างเราต้องให้อภัยต่อก่อน เราด้วยเมตตาและหวังดี ถึงการนั้น ๆ ก็สำเร็จ

นอกจากนวัตรกรรมคำสอนยังกล่าวอีกว่าผู้ที่รักผู้อื่น มีความเมตตาต่อผู้อื่น จะช่วยให้
ศักยภาพในการทำงาน ช่วยโอบอุ้มต่าง ๆ สำเร็จได้ด้วยดี ดังข้อความที่ปรากฏในคำสอนเรื่อง
"ความมีศีลขาว" ที่เสนอธรรมกับข้าราชการครูว่า

อาทมาบอกวาทต่อไปถ้าเด็กเดินตามหลังครูนะแล้ว ครูเอาแก้วแตก ๆ หนามหัก ๆ
วางไว้ ถ้าเด็กนั้นเดินมาแล้วเก็บแก้วแตกหนามหัก แสดงว่าเด็กคนนั้นเริ่มรักผู้อื่น
จริงนัย ตักไว้เลยคนนั้นควรเป็นหัวหน้าการประเพณีในอนาคต เป็นผู้อำนวยความสะดวก
ไปเลย เพราะรักลูกน้องแม่แต่แก้วแตก ๆ หนามหัก ๆ ยังไม่ยากให้ไหม้ แล้ว
คนถ่มมันลองรักผู้อื่นแล้วบอกเลยว่า มันจะมีสมรรถภาพ ศักยภาพในการทำงานเข้มข้น
คนที่ล้างส้วมไม่หมด ถ้ามจริง ๆ เหนะมันรักผู้อื่นนัย มันไม่มีเมตตารักผู้อื่น มันไม่กลัวว่า
จะเป็นการประทุษร้ายสุขภาพจิตผู้เข้าไปภายหลัง...

จากข้อความที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่า เมื่อมีความรักผู้อื่นแล้วจะทำให้การทำงานที่
ทำอย่างมีคุณภาพที่สุดความสามารถความรักผู้อื่นจะช่วยให้ทำภารกิจต่าง ๆ ให้สมบูรณ์เพื่อให้ผู้
อยู่ใกล้ชิดมีความสุขใจ แม้แต่ผู้บริหารในวรรณกรรมก็ยังได้กล่าววาทต้องมีความรักต่อผู้ซึ่งบังคับบัญชา

คงท้ออย่างทีกลามาแล้วนั้น นักเรียนที่มีความรักผู้อื่นไม่ต้องการให้อุญได้รับความรักอย่าง
รู้จักเสียสละเวลาของตน เก็บเศษแก้วเศษหนามให้พ้นทางเดินเช่นยอมแสดงว่านักเรียนนิยม
ความสำนึกในหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ โดยที่ไม่มุ่งหวังสิ่งตอบแทนใด ๆ
ผู้ประพาศครั้งนี้ในอนาคตควรให้เขาเป็นผู้บริหาร

ในวรรณกรรมคำสอน ยังได้กล่าวอีกว่าผู้บริหารหรือผู้ปกครองนั้นจะต้องมีความรักผู้อื่น
เพราะความรักผู้อื่น จะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง
"ธรรมศาสตร์ในคน 50 ปี" ที่ได้กล่าวว่า

...ถ้าใครจบธรรมศาสตร์ แล้วต้องรักผู้อื่น นั่นค้ำใจใจว่าธรรมศาสตร์และ
การเมือง เน้นก็หมายความว่าให้เรามีธรรมศาสตร์ มีธรรมะ แล้วไปปกครองคน
แล้วแก้ปัญหาหรือแก้ปัญหาคับความรัก

จากทีกลามาข้างต้นทั้งหมดจะเห็นได้ว่าความเมตตาและความรักนั้นจะผสานความรัก
ที่ติดต่อกันให้เกิดกับผู้อื่นรวมงานและช่วยกันกระทำภารกิจต่าง ๆ ให้สำเร็จลงได้ด้วยดี

2.4 ช่วยไม่ให้เสื่อมเสียชื่อเสียง

วรรณกรรมคำสอนเสนอให้เยาวชนมีความรักความเมตตาอยู่ในใจเพราะ
ความรักความเมตตาจะช่วยประคองตนไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ดีผลและความเสื่อมมาสู่วงศ์ตระกูล
โดยให้เยาวชนรักและคิดถึงพ่อแม่ ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับ
วัยรุ่น" ที่ได้กล่าวว่า

เด็กคนไหนมันรักแม่นมันสุดหัวใจรักพ่อมันสุดหัวใจ มันกลัวว่าพ่อแม่มันจะเสียหน้า เสีย
ชื่อเสียงเสียวงศ์ตระกูล ให้ผู้ชายมายั่ว มาโอ้อวดออกมาอวดสักเท่าไร เท่าไรมัน
ก็ไม่คลายนะไม่หลุดใจง่าย ๆ นะ เพราะมันมีอยู่อย่างหนึ่งคือกลัวแม่จะเสียใจ...

จากคำสอนทีกลาบทให้เห็นว่าถ้ามีความรักพ่อแม่แล้ว อนาคตของความรักนั้นจะช่วย
ป้องกันเกียรติยศและชื่อเสียงไม่ให้เสื่อมเสีย แต่ถาเยาวชนของชาติขาดความรัก ไม่รักพ่อแม่
ไม่คิดถึงเกียรติยศชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลแล้ว ความเสื่อมเสียก็จะมาสู่ตน ดังปรากฏใน

วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ที่ได้เสนอธรรมกับเขาวชนว่า "...โอ้คำว่าเด็กฮาร์ดมันเกิดจากอะไร เกิดมาจากที่เด็กไม่รักผู้อื่นคือเริ่มตนตั้งแต่ไม่รักพ่อแม่ ไม่รักชื่อเสียงวงศ์ตระกูล..."

นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เขาวชนของชาติ" ที่เสนอธรรมกับเขาวชนยังได้กล่าวอีกว่าความรักนั้น จะช่วยป้องกันความเสื่อมเสียไม่ให้เกิดขึ้น ดังคำสอนที่กล่าวว่า "รักผู้อื่นแล้วจะไม่มีทำอะไรเสื่อมได้เลย เรื่องเสื่อมศีลธรรมเนี่ยก็เกิดจากไม่รักผู้อื่น ถ้ารักผู้อื่นขอเดี๋ยวศีลหาครบหมด"

จากคำสอนดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นว่าการรักพ่อแม่และรักผู้อื่นจะช่วยจรโลงเกียรติยศและชื่อเสียงของตน และวงศ์ตระกูลไม่ให้เสื่อมเสีย

2.5 ช่วยให้ธรรมอื่น ๆ สมบูรณ์

ในวรรณกรรมคำสอนได้กล่าวถึงเมตตาธรรมว่า ความรัก ความเมตตาที่มีให้ผู้อื่นนั้นจะช่วยส่งเสริมให้ธรรมอื่น ๆ สมบูรณ์ขึ้น เมื่อมีความรักความเมตตาผู้อื่นแล้วความรักและความเมตตาจะช่วยผลักดันให้ประพฤติธรรมไม่คิดประทุษร้ายและทำให้อุเบกษาทุกข์ใจ ดังคำกล่าวที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เขาวชนของชาติ" ที่เสนอธรรมสอนเขาวชนที่กล่าวว่า

"ถ้ารักผู้อื่นขอเดี๋ยวศีลหาครบหมด เราไม่ต้องบอกเด็กให้ถือศีลห้าก็ได้ คือเราบอกเด็กขอเดี๋ยวรักผู้อื่น ถ้ารักผู้อื่นแล้วจะประทุษร้ายร่างกายชีวิตเค้าก็ได้ ศีลข้อหนึ่งก็สมบูรณ์ รักผู้อื่นแล้วจะประทุษร้ายทรัพย์สินเค้าไม่ได้ ศีลข้อสองก็สมบูรณ์ รักผู้อื่นแล้วจะประทุษร้ายของรักของใครเค้าไม่ได้ สามีภรรยาจะไปล่วงเกินเค้าก็ได้ เพราะรักน้ำใจสามีเค้ากลัวเค้าจะเข้าใจจะเสียใจนะ รักผู้อื่นแล้วจะเลินสุ่อสาวกกันเนี่ยก็คงจะทำได้ สำหรับคนที่มีน้ำใจรักผู้อื่น รักผู้อื่นแล้วจะพูดจาให้เค้าเสียประโยชน์ไม่ได้ รักผู้อื่นแล้วจะกินเหล้าเมายาให้ผู้อื่นรำคาญไม่ได้ หาขอสมบูรณ์เลย..."

จากคำกล่าวนั้นจะเห็นว่าเมื่อเรามอบความรักให้ผู้อื่นแล้ว จะทำให้เราไม่กล่าวดงเกินผู้อื่นเหล่านั้นให้ต้องพบกับความเดือดร้อนโดยการไม่ประทุษร้ายทั้งร่างกาย ทรัพย์สิน และจะไม่คิดล่วงเกินสามีภรรยาของผู้อื่น ตลอดจนไม่คบสุราเมรัย ให้ผู้อื่นเดือดร้อนรำคาญใจเช่นนี้เท่ากับว่า

จนถึงพระซึ่งศีลห้าอันเป็นธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ที่จะใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต
สมบูรณ์ของแต่ละบุคคลได้

นอกจากนวัตรกรรมคำสอนยังได้เสนอว่า ความรักที่มอบให้ผู้อื่นสามารถช่วยให้
ความเคียดแค้นและความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในสังคมหมดไปได้ ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอน
เรื่อง "ภัยของพระพุทธศาสนา" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า "...เนี่ยเราพาทุกคนเรื่อง
ศีลห้าอย่างโน้นอย่างนี้ ขอสำคัญอย่าทำให้สังคมส่วนใหญ่เคียดแค้นก็แล้วกัน แค่นี้คือขอเคียว
ครบหมด รักผู้อื่นอย่างเคียวครบ..."

จากคำกล่าวนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนชี้ให้เห็นว่า เมื่อมีความรักที่มอบให้
ผู้อื่นแล้ว ธรรมอื่น ๆ จะตามมาและยังผลประโยชน์ต่อสังคมให้สังคมมีความสงบสุขอีกด้วย

นอกจากนี้ในคำสอนเรื่อง "อภิปราย 5 ศาสนา" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป
ได้กล่าวถึง ความรักจะช่วยทำให้ธรรมอื่นสมบูรณ์อีกด้วยว่า

ถ้ารักผู้อื่นแล้วมนุษย์จะมีความสามารถ ออกทน เสียสละ แต่ความรักในศาสนาไม่ได้
หมายถึงความใคร่เช่นในหนุ่มสาวรักกัน แต่พอเทียบเคียงกันได้ว่าสองรักแล้วจะเกิด
พลัง เกิดความอดกลั้น ออกทน แล้วสองคู่คนรักมาด่าเราเนี่ยเราทนนานดูเลย แต่
ที่คนเกลียดด่าเราทนทันที นะความรักทำให้เกิดความอดทน ทำให้ศีลห้าครบ...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าความรัก ความเมตตา จะช่วยส่งเสริมให้ธรรม
ต่าง ๆ สมบูรณ์ ช่วยให้เป็นผู้ที่มีเมตตา มีความอดกลั้นและอดทน มีความเสียสละ และช่วยให้
รักษาศีลห้าได้อย่างสมบูรณ์ ธรรมต่าง ๆ จะเกิดขึ้นตามมาทันที เมื่อเรามอบความรักให้กับผู้อื่น

3. ผลของการขาดเมตตาธรรม

วรรณกรรมคำสอนได้ชี้ให้เห็นผลกระทบที่จะได้รับ เมื่อขาดความเมตตาไว้

3 ลักษณะคือ

3.1 ทำให้ชีวิตขาดความสุข

3.2 ทำให้สังคมวุ่นวาย

3.3 นำชีวิตไปสู่ความเสื่อม

3.1 ทำให้ชีวิตขาดความสุข

วรรณกรรมคำสอนที่พระพยอม กัลยาโณ ได้เสนอไปแล้วจะพบว่า ถ้าบุคคลใดมีเมตตาธรรมอยู่ในจิตใจแล้วบุคคลนั้นจะเป็นที่รักของบุคคลอื่น ชีวิตจะประสบกับความสุขแต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลใดไร้ซึ่งเมตตาธรรมผู้นั้นจักหาความสุขไม่ได้เช่นกัน ในวรรณกรรมคำสอนชี้ให้เห็นว่าถ้าบุคคลใดไร้เมตตาธรรม บุคคลนั้นจะกลายเป็นผู้ที่มีจิตใจโหดเหี้ยม อ่อนหಿತ ชีวิตจะตกอยู่ในความทุกข์จากความโหดร้ายนั้น ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ที่กล่าวกับเยาวชนว่า

เดี๋ยวนี้คนไม่มีศรัทธาไม่มีเมตตาธรรม มันจึงเป็นคนโหดร้าย หลวงพี่ถึงกับคนสมัยพ่อขุนราม จะที่ใครสักทียังเอาผ้าขาวมาพันผมเผ้า เดี่ยวนี้โอย ฆ่าผู้หญิงตายแล้วยังเอาเตารีดรีดหน้า แล้วเอาไปทิ้งทองสนามหลวง แล้วเมื่อเร็ว ๆ นี้ ผู้หญิงเหมือนกันโหดร้าย นาคู แม่ค้าคนนั่งขายของอยู่ ๆ ลูกค้าเคามาตบหูคึง นอคหลุด ผลักกอกเคาหลม ไปเลย ลมไปแล้วตาเอนมีคโคโนไปกรีดหน้าเย็บ 81 เข็ม โอโฮมันโหดร้ายจริง ๆ...

จากคำสอนนั้นจะเห็นว่าเมื่อบุคคลใดขาดเมตตาธรรม ขาดความกรุณา ความโหดเหี้ยม อ่อนหิตจะมาแทนที่ และเมื่อบุคคลใดมีความอ่อนหิต ผู้นั้นจะปราศจากความสุขเพราะจิตใจจะหงุดหงิดอยู่เสมอเมื่อเกิดความหงุดหงิด จิตใจจะเศร้าหมองและกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมหรือศีลธรรม และเมื่อกระทำผิดกฎหมายศีลธรรมแล้วก็จะต้องได้รับผลกระทบตลบตบของชีวิตนั้นก็จะหาความสุขไม่ได้เลย

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ที่ได้นำเสนอธรรมกับเยาวชน ยังได้กล่าวอีกว่าเด็กฮาร์ดหรือเด็กที่มีปัญหานั้น เกิดจากการไม่รักพ่อแม่หรือขาดเมตตาธรรม เมื่อขาดเมตตาธรรมแล้วปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้น ชีวิตที่เคยมีความสุขต้องมลายไป ดังคำสอนที่กล่าวว่า "โอ้คำว่าเด็กฮาร์ดเกิดจากอะไร เกิดจากเด็กที่ไม่รักพ่อแม่ เริ่มตนตั้งแต่ไม่รักพ่อแม่ ไม่รักพ่อเสียวงศ์ตระกูล..."

นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" ที่ได้นำเสนอธรรมกับประชาชน หัวใจยังได้กล่าวอีกว่าถ้าเด็กคนใดถูกปลูกฝังให้เป็นคนที่ดีคนดีคนหนึ่งแล้ว เขาจะกลายเป็นผู้ที่มี

แต่ความโหดเหี้ยมอำมหิตอยู่ในจิต ขาดความเมตตา ชีวิตจะพบกับความทุกข์ตลอดไป เพราะ
ผลกรรมที่ไ้กระทำดังข้อความที่กล่าวมา

แม่โง่ ๆ ปล่อยให้ลูกเดินไปชนโต๊ะเปรี๊ยะ เอานิ้วตีโต๊ะปัง บอกนี่ชนหัวลูกกูได้ แม่
แกล้งให้ลูกแล้วเจ็บ (เสียงหัวเราะ) ตีเลย แม่แบบนั่งอยู่ที่เบาะบางมัย (เสียง
หัวเราะ) ออยังมีแม่โง่ ๆ หลงมานั่งข้างโต๊ะเลย แล้วต่อไปอย่าหวังเลยว่าไอ้เด็ก
คนมันจะให้ภัยเพื่อนมนุษย์คำ ๆ แม่แต่โต๊ะยังต้องแกล้งมัน มันจึงโหดร้าย
ฆ่าผู้หญิงเอาเตารีดรีดหน้า เอาไปทิ้งสนามหลวงจึงหายแค้น

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าถ้าบุคคลใดขาดเมตตาธรรมอยู่ในจิตใจแล้ว
ผู้นั้นจะกลายเป็นบุคคลที่มีจิตใจโหดเหี้ยมอำมหิต เมื่อจิตใจที่โหดเหี้ยมอำมหิตไ้กระทำในสิ่งที่
ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรมแล้ว ผู้นั้นจะต้องไ้รับความทุกข์จากผลกรรมเป็นการตอบแทน ชีวิตของ
เขาจะขาดความสุขไปในที่สุด

3.2 ทำให้สังคมวุ่นวาย

วรรณกรรมคำสอนไ้แสดงให้เห็นว่า ถังสังคมใดขาดความรัก ขาด
ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน สังคมนั้นจะสับสนวุ่นวาย ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง
"การแก้ปัญหาเด็กซำเร่" ที่เสนอกับเขาวรรณว่า

คนเราที่มันโหดร้ายป่าเถื่อนเพราะมันขาดความรักผู้อื่น ขาดเมตตา ขาดความรักผู้อื่น
ถ้ามันรักผู้อื่น เมตตาผู้อื่น แล้วความเถื่อน ความโหดร้าย มันจะมีมันจะมีนักศึกษาเถื่อน
สั่งน้องให้เถื่อนไ้มาบร่นน้องเข้าไปแล้วบร่นสั่งให้เถื่อนทำอะไรอย่างนี้ เนี่ยมันเป็น
นักศึกษาป่าเถื่อน...

จากคำสอนที่กล่าวนั้นจะเห็นว่าเพราะนักศึกษารุ่นพี่ขาดความเมตตานักศึกษารุ่นน้อง
จึงใช้ความโหดร้าย ป่าเถื่อน กลั่นแกล้งรุ่นน้อง เมื่อถูกกลั่นแกล้งนักศึกษารุ่นน้องมีความ
แค้นเคือง และคิดจะแกล้งรุ่นพี่หรือรุ่นน้องต่อ ๆ ไป เมื่อเป็นเช่นนี้จะทำให้สังคมนั้นวุ่นวายไ้

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" ได้เสนอให้ประชาชนที่พึงธรรมทราบว่ที่คนในสังคมมีแต่ความโศครายเพราะเขาชนได้รับการอบรมให้คิดแก่คน และชิงชังจนทำให้มีแต่บุคคลที่โศครายไม่มีใคร สงสารใคร ความวุ่นวายในสังคมจึงบังเกิดขึ้น ดังปรากฏคำสอนว่า

มีครูคนหนึ่งลูกของแกโดนเพื่อนบ้านรังแกร้องมา ก็มาฟ้องแม่บอกแม่ไอนั้นมันตีหนูนะ แกเลยบอกไม่ตองกลัวหรือลูก เจ็บบเหอะ เจ็บมันเรียนชั้นของแม่เมื่อไหร่แม่จะตัดคะแนนให้มันตกเลย นี่แะสอนวิธีแก้แค้นให้มัน มันเลยโศครายกันทุกวันนี้ ไม่มีใครเมตตาใคร ไม่มีใครสงสารใคร...

นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป ยังกล่าวในลักษณะเดียวกันอีกว่า

ในยุคนั้นเป็นยุคที่เลสกำลังจะครองเมืองแล้ว เรามัวแต่เทศน์ทำพิธีกันอยู่เนี่ย ไม่เทศน์ให้ตรงใจตรงกิเลสของคนเช่นคนเดียว เนี่ยมันมีปัญหारेื่องอะไรมากที่สุด ปัญหานั้นก็อยู่เรื่องอะไรไม่รักบุญ มันประทุษร้าย อิจฉาริษยากันรุนแรงขึ้นทุกวัน...

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าเมื่อคนในสังคมขาดความรักกันแล้ว ความอิจฉาริษยา การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกันจะบังเกิดขึ้น นิสยใจคอจะกลายเป็นคนโหดเหี้ยมอำมหิต ประพฤติผิดกฎสังคม และเมื่อเป็นเช่นนี้ สังคมก็จะสับสนวุ่นวายขาดความสุข

3.3 นำชีวิตไปสู่ความเสื่อม

ดังที่พระพยอม กอุยาโณ ได้กล่าวมาแล้วในวรรณกรรมคำสอนว่าเมื่อบุคคลใดขาดความรัก ความเมตตา บุคคลนั้นจะกลายเป็นผู้มีจิตริษยาอาฆาต พยาบาท โหดเหี้ยมอำมหิต เมื่อบุคคลใดมีจิตใจอย่างนั้นชีวิตนั้นวันจะถูกดึงลงสู่ที่ต่ำหรือชีวิต จะดำเนินไปสู่ความหายนะเสมอ เพราะเมื่อบุคคลมีจิตริษยา โหดเหี้ยมอำมหิต ประพฤติผิดกฎสังคม อันได้แก่ กฎหมายและศีลธรรมแล้ว บุคคลนั้นจะต้องได้รับผลกระทบตอบสนอง ชีวิตจึงไม่เจริญรุ่งเรือง และไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "อภิปราย 5 ศาสนา" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป ได้กล่าวว่า ถ้าบุคคลใดขาดเมตตาธรรมอยู่ในจิต บุคคลนั้นจะเป็นคนที่ขาดสมรรถภาพ ดังข้อความที่กล่าวว่า "...มนุษย์คนไหน ถ้าไม่รักผู้อื่น จะเป็นมนุษย์ที่ไม่มีศักยภาพ สมรรถภาพ และประสิทธิภาพเลย..."

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าถ้าบุคคลใดต้องการ เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ เขาจะต้องมีความรักเมตตาผู้อื่น แต่ขาดเมตตาธรรม เขาจะกลายเป็นบุคคลที่มีจิตใจโหดเหี้ยมอำมหิต กลายเป็นคนที่ไร้คุณภาพ ไร้ประสิทธิภาพ และไร้สมรรถภาพ และจะนำชีวิตไปสู่ความเสื่อมในที่สุด

มูทิตา

วรรณกรรมคำสอนได้ให้ความหมายของคำว่า "มูทิตาธรรม" ไว้ว่าหมายถึง การยินดีกับบุคคลอื่น ด้วยจิตที่ปราศจากความอิจฉาริษยา

จากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมคำสอนนี้มุ่งเสนอให้ผู้ฟังทุกกลุ่ม ละจากการริษยา ส่วนการแสดงความยินดีกับบุคคลอื่นด้วยจิตอันบริสุทธิ์นั้น วรรณกรรมคำสอนกล่าวถึงน้อยมาก

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมส์จะกับชีวิต" ที่เสนอธรรมกับข้าราชการครู ได้เสนอให้ครูยินดีกับเพื่อนร่วมงานที่ได้รับความนิยมและความชอบ 2 ชั้น ด้วยใจจริงไม่คิดริษยาที่เขาได้รับความดีความชอบนั้น ดังปรากฏคำสอนว่า "เนียบางที่เพื่อนเค้าได้สองชั้น เค้าเชิญไปกินเลี้ยง ปากก็ยิ้มระรื่น แหมชื่นยินดีด้วยที่เค้าได้สองชั้น แต่ภายในใจยังขบเขี้ยวเคี้ยวฟันอิจฉาริษยาอยู่ลึก ๆ ว่าปีนี้ถ้าไม่มีแกชั้นไหน ๆ ..."

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวถึงโทษของการอิจฉาริษยาและได้เสนอให้ผู้ฟังละจากการอิจฉาริษยาเสีย ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ประสบการณ์จากทางแดน" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป โดยได้ยกตัวอย่างสายการบินอินเดีย ที่พยายามกลั่นแกล้งสายการบินไทย โดยที่สร้างข่าวว่าระเบิดผูกซ่อนอยู่ในเครื่องบิน เพื่อให้ผู้โดยสารเลิกใช้บริการสายการบินของไทย และไปใช้สายการบินของอินเดียแทน ดังคำสอนที่กล่าวว่า

ทำไมถึงมีคนแกล้งเรายังไง เนื่องจากเค้าบอกว่าสายการบินไทยเนี่ยเรียบร้อย พวกแอร์โฮสเตสสายการบินเนี่ยเรียบร้อย จึงดึงคนอื่นเค้ามาขึ้นสายการบินเรา เลยกทำให้

คนอื่นเค็มมันอิจฉา มันเลยแกล้งวางแผนให้คนสับสน คนจะได้ไม่ไปขึ้นเครื่องบิน
 อาตมามองเห็นชัดเลยว่า น สียา โลกรูซโน ความอิจฉาเป็นเหตุทำให้โลกภัย
 พระพุทธเจ้าตรัส มันอิจฉากัน ก็ตัวเองจะแข่งบริการก็ดีกว่าไม่ได้

จากคำสอนนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ตระหนักถึงผลเสียอันเกิดจาก
 การอิจฉาริษยา และได้เสนอให้ยุติลงจากการริษยาเสีย แล้วใช้วิธีการปรับปรุงตัวของเราเอง
 ให้ดีขึ้น

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป
 ได้กล่าวถึงโทษที่จะได้รับจากการอิจฉาริษยาว่า การอิจฉาริษยานั้นเป็นการสร้างความทุกข์ใจให้
 กับตนเอง ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

อิจฉาเค้า ริษยาเค้า เตาจะนั่งจุดไฟเผาตัวเอง โยมเคยจุดไฟเผาตัวเองมั๊ย
 ไอ้โกรธเค้าไปอิจฉาเค้า เพื่อนบ้านเค้าโตคืบคืบ ก็ไปนั่งอิจฉาเค้าละ เมื่อนอนมา
 อยู่รวมบ้านกะเราก็อิจฉาเค้า อะไรรอยงี้เงี้ย ใจมันก็เลยเตาจะนั่งจุดไฟเผาตัวเอง

จากคำสอนที่กล่าวนั้นชี้ให้เห็นว่าเมื่อความอิจฉาริษยาเกิดขึ้น จิตของเราจะเป็นทุกข์
 มีแต่ความรอนใจ ซึ่งเปรียบประดุจกับเราจุดไฟเผาอกของเราให้ทุกข์ทรมานเอง

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ยศช้าง-ยศพระ" ที่เสนอธรรมกับนักบวช ได้กล่าวถึง
 การอิจฉาริษยาอีกว่า เมื่อใดที่มีความอิจฉาริษยาอยู่ก็จะไม่มีอำนาจ เพราะจะไม่ได้รับความ
 ไว้วางใจ ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

คนชอบนิทานผู้อื่นเนี่ยไม่มีทางไต่ยศไพบ่เค้าพรอกพระพุทธเจ้าตรัสว่าอย่างงี้ เหตุที่ทำให้
 คนไต่ยศได้อำนาจ มีศักดิ์เพราะว่พรกเกิดมาไม่อิจฉาใครไม่ริษยาใคร ในเมื่อคนอื่น
 ได้ลาได้สักการะไต่กราบไหว้จากคนอื่น คือเห็นใครเค้ามีคนไปกราบไหว้ มีเอาน้ำมา
 รดมาอวยพรแล้วเราไม่อิจฉา ถ้าเราไม่อิจฉาเนี่ยไม่ว่าเราจะไต่เป็นใหญ่มาง แด่
 เราสร้างความอิจฉาไว้ ไม่มีทางไต่เป็นใหญ่พรอก เพราะคนอิจฉา ไม่มีใครไต่ยก
 ให้เป็นใหญ่พรอก แล้วดูหลวงพ่อบ้านนั้นบม ลองสังเกตไม่ว่าอิจฉาใคร อาตมาเทศน์
 ก็ไม่อิจฉาอุทิศให้มันมาเทศน์ให้โยมฟัง...

จากข้อความนั้น วรรณกรรมคำสอนชี้ให้เห็นโทษของการอิฉาริษยานั้นจะทำให้ชาตคนเชื่อถือ ผู้ที่มีอำนาจ เป็นผู้บริหารนั้นต้องมีจิตใจที่ปราศจากความอิฉา ถ้าผู้มีอิฉาริษยาอยู่ตลอดเวลา ผู้นั้นจะไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้มีอำนาจ

ในการนำเสนออุทิศธรรมกับผู้ฟังทุกกลุ่มนั้น วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังละจากการอิฉาริษยา เพื่อให้จิตตนเองมีความสุข และหลุดพ้นจากไฟริษยาที่จะรุมเร้าสู่มอกตนเอง

อุเบกขา

วรรณกรรมคำสอนได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "อุเบกขา" คือการวางเฉย การปล่อยวาง และการทำจิตให้ว่าง ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ที่เสนอธรรมกับนักบวชว่า "สิ่งทั้งหลายจะไหลเวียนเปลี่ยนไปเรื่อย เราได้เห็นอย่างนี้แล้วเราปล่อยวางได้ดีกว่าคนอื่น ก็เรียกว่าเรามีคุณวิเศษมากกว่าคนอื่น นะเราฝึกอยู่ในใจ คือมีจิตว่างจากกิเลสมากกว่าคนอื่น..." จากคำสอนที่กล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า การวางใจให้เป็นปกติ เมื่อสิ่งมากระทบนั้นจะทำให้จิตสงบ เพราะเมื่อเราวางเฉยต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ได้ กิเลสจะครอบงำจิตเราได้น้อยลง

อุเบกขา คือการไม่ยินดียินร้ายในสิ่งต่าง ๆ โดยพิจารณาว่า สิ่งต่าง ๆ นั้นจะดำเนินไปตามครรลองของธรรมชาติ และกฎของสังคม ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า "...เรามีสติไว้ ไม่ยินดียินร้าย ขอไม่ให้ตัวความรู้สึกว่าตัวกู ของกูเกิดขึ้นเนี่ยก็สบาย..." หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "อภิปราย 5 ศาสนา" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปกล่าวว่า "...บางคนเป็นทุกข์เพียงแค่นิว แคนเนียร์ รุ่งๆ ไม่นานข้างหน้าก็ ี แยกๆ เรื่อยเลย..." หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ปริญญาคูณบาย" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป ยังได้กล่าวอีกว่า

บายนี้แก่วะไรของแกเยอะโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ ในธรรมชาติมันพรคนั้นแหละ มันเป็นธรรมดาถูกเอ๋ย มันธรรมดา ถูกอยู่อย่างเงยวันไหนหลานออกมาวิ่งบอกบาย มันไม่นานมาหาชั้นเลย บายก็บอกถูกเอ๋ยมันธรรมดา คนเรานั้นก็คิมังไม่คิมังมันพรคนั้นแหละ เออหลานหยุดอาษาตามาตร้าย เค้าก็วิ่งมา

บายวันนั้นฟ้าผ่าตรงนั้นควายตายไปตัวหนึ่งแล้ว หลานตกอกตกใจ ขาขบอกลูกเอ๋ย
มันธรรมดา คินฟ้านั้นก็พรคนนั้นแหละ...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมสัจจะกับชีวิต" ที่เสนอธรรมกับชาวราชการครู
ยังได้กล่าวถึงในลักษณะเดียวกันอีกว่า

ครูคนหนึ่งแก่ขี้ขี้ พอลูกศิษย์มาบอก อาจารย์เมื่อกะทันหันได้ยินอาจารย์คนนั้น เค้า
นิทราว่าอาจารย์ไม่ตี เค้าเกลียดชังหน้าอาจารย์ อาจารย์คนนั้นเค้าหันมาพูดกับลูกศิษย์
ไม่เป็นไรหรอกถ้าเค้าเกลียดชังหน้าเรา เราไม่ต้องแกล้ง แต่ถ้าเราเกลียดชังหน้าเค้า
ขึ้นมา โกรธ ชัดเคืองเราต้องรับแกล้งเพราะใจเราเอง...

จากคำสอนที่ยกมาถนัดนั้นจะเห็นว่า การไม่ยินดีในร้าย ทอสิ่งเร้าที่มากกระทบไม่ว่า
จะเป็นสิ่งเร้าจากสังคมหรือธรรมชาติจะช่วยให้จิตสงบไม่เรวร้อน

อุเบกขา คือการไม่ยึดถือความมีตัวตน ซึ่งวรรณกรรมคำสอนจะใช้คำว่า "การไม่ยึดถือ
ตัวกูของกู" ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาคีร์กฮาร์ด" ซึ่งเสนอธรรม
กับเขาวชนว่า "...เออแหงบางคนเกิดมาตัวเล็กหนอย โท้งไม่ถึงต้องเป็นเรา (เสียงฮา)
ทำไมถึงเป็นอย่างนี้จะไรเงี้ย บางทีอันใหญ่ โถตุตส่าหอคอาหารแล้วมันยังไม่ยุบ มันกรรมอะไร
ของกู เขาเรียกมันยึดถือเลยทุกขณะ..." ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับ
ชาวบ้าน" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปได้กล่าวว่า "...ขอให้ไม่รู้สึกตัวกูของกูเกิดขึ้น
เนี่ยก็สบาย..."

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับคนชรา" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป
ได้กล่าวถึงลักษณะเดียวกันอีกว่า

พระพุทธเจ้าบอกคำ ๆ หนึ่งนะโยมอยากมีความสุขละก็หันไปคำภาตว่า อสุมิทานอสุมิทานโย
เอติ เวปรัม สขิ การนำออกเสียซึ่งอสุมิทานะเป็นสุขอย่างยิ่ง อสุมิทานะคืออะไรโยม
รู้มั๊ย เอาละพูดภาษาง่าย ๆ นะ อสุมิทานะ คือ ความรู้สึกตัวกูของกู...

และในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ประสบการณ์จากต่างแดน" ได้เสนอธรรมกับประชาชน
ทั่วไปว่า "นั่งเครื่องบินต้องมีกรรมมาก นึกว่าไม่มีตัวแล้วนะ มันเจอไอ้นั่นกดหลุมอากาศนะ มัน
ว๊บบ ไม่มีตัวกูแล้ว มันต้องภาวนาอย่างเงี้ย..."

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมด อุเบกขา คือการวางเฉย หรือการปล่อยวาง ไม่ยินดีต่อสิ่งเร้าที่มากกระทบ และอุเบกขาคือการไม่ยึดถือความมีตัวตน

ในการนำเสนอธรรมเรื่อง "อุเบกขา" กับผู้ฟังธรรมในทุกกลุ่มนั้น วรรณกรรมคำสอนเสนอแนะหลักการปฏิบัติกับผู้ฟังไว้ 3 ประการ กล่าวคือ

1. เสนอให้ผู้ฟังธรรมถอนหรือละการยึดถือในสิ่งต่าง ๆ อันได้แก่
 - 1.1 ถอนการยึดถือความมีตัวตน
 - 1.2 ถอนการยึดถือในทรัพย์สินสมบัติ
 - 1.3 ถอนการยึดถือในอำนาจ
 - 1.4 ถอนการยึดถือในสิ่งขมเมา
2. เสนอให้ผู้ฟังธรรมวางเฉยต่อสิ่งเร้าที่มากกระทบ
 - 2.1 สิ่งเร้าจากธรรมชาติ
 - 2.2 สิ่งเร้าจากสังคม
3. เสนอให้ผู้ฟังธรรมเห็นผลอุเบกขาและการขาดอุเบกขา
 - 3.1 ผลที่ได้รับเมื่อมีอุเบกขา
 - 3.2 ผลกระทบเมื่อขาดอุเบกขา

การปลูกฝังให้ผู้ฟังมี "อุเบกขา" ในลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนนั้น ผู้วิจัยจะขอแยกกล่าวเป็นลำดับไปดังนี้

1. การถอนหรือละการยึดถือในสิ่งต่าง ๆ

วรรณกรรมได้เสนอให้ผู้ฟังละจากการยึดถือสิ่งต่าง ๆ 4 ลักษณะคือ

- 1.1 ถอนการยึดถือความมีตัวตน
- 1.2 ถอนการยึดถือในทรัพย์สินสมบัติ
- 1.3 ถอนการยึดถือในอำนาจ
- 1.4 ถอนการยึดถือในสิ่งขมเมา

1.1 ตอนการยึดถือความมีตัวตน

วรรณกรรมคำสอนมุ่งเสนอให้ผู้ฟังทุกคนกลุ่มถอนความมีตัวตนออกจากจิต โดยวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ถอนความเป็น "ตัวกู ของกู" ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" ที่เสนอให้ประชาชนที่ฟังถอนความรู้สึกว่า รูปร่างที่ขัปลักษณ์นั้นคือลักษณะของตนเอง ดังคำสอนที่กล่าวว่า

พระพุทธเจ้าท่านบอกว่ามีทุกข์เพราะมีเรา เรามีเพราะมีอุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่นว่ามีตัวกูของกู ที่จริงมันมี 4 อุปาทาน แต่เราขอให้เหลือว่าถือว่าเป็นตัวกูอย่างหนึ่ง และเป็นของกูอีกอย่างหนึ่ง เนี่ยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เช่น สิวขึ้นที่หน้าเราเนี่ย เราเป็นทุกข์ เพราะเมื่อสิวมีแปลว่าทุกข์เพราะไปยึดถือว่ามันขึ้นที่หน้ากูนะ เอามือลูบ ตายเมื่อใดใหญ่จังเลย ใหญ่ที่หน้าคนอื่นเป็นทุกข์มัย ที่ไปทุกข์เพราะมันใหญ่ที่หน้ากู...

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ที่เสนอธรรมให้เยาวชน ละจากการยึดถือในรูปร่างของตนที่ขัปลักษณ์ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

เอ้อเอ้อละตานี้ พวกเราต้องไม่มีเพลิงทุกข์เข้ามาเผาในเรื่องสังขาร เราจะเกิดมาเป็นคนร่างกำร้างเล็กมันก็พรคนนั้นแหละ มันเช่นนั้นธรรมดาเองนะ คนนั้นทำไมอ้วน อยางกะลูกตุ้มนะ (เสียงฮา) มันก็ธรรมดา คนนั้นทำไมผอมตัวกะหล่องกองเล็กมันกะเหอ มันก็ (เสียงตอบธรรมดา) เออบางคนเกิดมาตัวเล็กหน่อย โตทำไมถึงต้องเป็นเรา (เสียงฮา) ทำไมถึงเป็นยังงี้อะไรเงี้ย บางทีเนี่ยอ้วนใหญ่ไป โชเอย่กูกูตส่าหลคอาหาร แล้วมันยังไม่บูบ มันกรรมอะไรของกู เนี่ยเค้าเรียกความยึดถือเลยมีทุกข์นะ...

จากข้อความทั้งสองเรื่องที่ยกมากล่าวนั้นจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมพยายามชักจูงให้ผู้ฟังธรรมพิจารณารูปร่างของตนเองเป็นสิ่งที่จะเป็นไปตามลักษณะของรูปร่างบางคนอาจจะอ้วน บางคนอาจจะผอม บางคนเตี้ย หรือบางคนอาจจะสูง เมื่อเรามีลักษณะรูปร่างอย่างไรก็ควระ ยินดี อย่าทำความรู้สึกว่ามันคือ ความขัปลักษณ์ หรือแม้แต่ผิวหนังที่เกิบนบนใบหน้า วรรณกรรมยังได้ชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า สิ่งเหล่านั้นจะเกิดได้กับทุกคนไม่ควรจะไปยึดถือ เพราะถ้าเรายึดถือว่าสิ่งเหล่านั้น บังเกิดกับตัวเราทำให้เราเกิดปมค้อยเราจะรู้สึกเกิดความทุกข์จากปมค้อยของตนเอง

นอกจากวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ประสบการณ์จากต่างแดน" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปให้ละจากการยึดถือความมีตัวตนเสีย ดังคำสอนที่กล่าวไว้

นั่งเครื่องบินต้องมีกรรมมาก ต้องนึกว่าไม่มีตัวเดี๋ยวนี้ มันเจอไอนั้น มันตกหลุมอากาศนะ มันวิ่งไม่มีตัวแล้ว ต้องภาวนาอย่างสม่ำเสมอ ไม่ถึงมันเสีย ต้องนึกว่านามรูปอรุณจัน นามรูปอรุณสุตตา รูปไม่มี นามไม่มีเป็นของแตกดับ ดับแน่ดับ ดับแน่ มันก็เลยนั่งสบาย มันจะรวบรวมยังไถ่กันงี้ได้...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "อภิปราย 5 ศาสนา" ได้เสนอให้ประชาชนที่ฟังละจากการยึดถือตัวตน ดังคำสอนที่กล่าวไว้

บางคนเป็นทุกข์เพียงแค่นั่ง แคนยกรู้งูไม่วางข้างหน้าก็ ชั่วแถมเรื่อยเลย อ้าวของกูขึ้นมาอีกแล้ว นะก็เป็นทุกข์ขึ้นมา เพราะฉะนั้นจึงให้ผู้คนพยายามปลดปล่อยความยึดถือความเป็นตัวกูตัวฉันคืนให้กับพระเจ้า คืนให้กับใครต่อใครที่เรามองเห็นตามศาสนานั้น...

จากคำสอนทั้ง 2 เรื่องข้างต้นนี้ใครให้เห็นว่า เมื่อเรายังยึดถือความมีตัวตนอยู่ เมื่อเราโดยสารเครื่องบินและเครื่องบินตกหลุมอากาศ เราจะรู้สึกหวาดเสียวเพราะกลัวเราตาย ซึ่งเหมือนกับการที่เราจะรู้สึกเป็นทุกข์เมื่อเราถูกขอให้ตอบคำถาม แต่ถ้ามองความรูสึกเสียได้ เราจะไม่เกิดความทุกข์ใจ ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า

เค้ายอกทุกข์สุขอยู่ที่ใจมิใช่หรือ ถ้าใจยึดถือก็เป็นทุกข์ ไม่สุขใส ถ้าไม่ยึดถือก็เป็นสุข ไม่ทุกข์ใจ ฉะนั้นเราอยากได้ทุกข์หรือสุขนะ เสียใจก็เหมือนกันมันไม่ใช่เป็นทุกข์เพราะเสียใจ แต่มันเป็นทุกข์เพราะถูกยึดถือว่าถูกกดขี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เช่น แหกมาคาคุณนะ ถ้าคุณฟังไม่รู้เรื่อง พอมันคาจนเมื่อยปาก แล้วมันก็เดินผ่านไป นั่นคนหนึ่งเดินส่วนมาบอกแกแตกา เฮ้ยคาญเธอ แหกหยุดคาไปตั้งนายแล้ว ตัวก็เหิงปุด ๆ ๆ วิ่งตามไปอีก นี่อ่านจางแห่งความยึดถือ...

จะเห็นว่าการยึดถือนั้นคือ "ตัวกู ของกู" จะทำให้เราเกิดความทุกข์ ดังตัวอย่างข้างต้น ถ้าเราจะมีสุขหรือทุกข์นั้นอยู่ที่จิตใจ ถ้าใจเราคิดว่านี่คือความสุขเราก็มีสุข แต่ถ้าใจเราคิดว่านี่คือความทุกข์ เราจึงทุกข์ โดยหาความสุขไม่ได้เลย หรือตัวอย่างคนที่ถูกแซกคานเมื่อฟังไม่เข้าใจความทุกข์ก็ไม่เกิด แต่พอรู้ว่าพี่แซกมาพูดเมื่อสักครู่นี้คือ การคาตัวเองความยึดถือว่าตัวเองเกิดขึ้นความโกรธซึ่งเกิดตามมา ทำให้เราต้องทุกข์ใจประจวบคนใจ เหมือนดังคำกล่าวที่ได้ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ประสบการณ์จากต่างแดน" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป ในลักษณะเดียวกันนี้ว่า

อันความจริงตัวกูมิได้ แต่พอใจเป็นมีไฉนจนใจได้ พอหายใจตัวกูก็หายไป พอใจใหม่ไฉนใหม่ไฉนทุกที จิตไม่มีตัวกู ความสงบเย็นก็อยู่ที่จิตนั้นแหละ นิพพานก็ปรากฏอยู่ที่จิตนั้นแหละ พอตัวกูเกิดขึ้นก็จะเป็นอย่างนั้น ก็จะเป็นอย่างนี้ ใจหายวูบวาม วูบวามอยู่นั้นแหละ...

จะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนพยายามจะชี้ให้ผู้ฟังได้เห็นผลกระทบของการขาดอุเบกขา หรือผลของการยึดถือ "ตัวกู ของกู" เพื่อให้ผู้ฟังธรรมถอนความรู้สึกรำคาญที่มีตัวตนออกไป

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมคำสอนมุ่งเสนอให้ผู้ฟังทุกกลุ่มละจากการยึดถือความมีตัวตน

1.2 ถอนการยึดถือในทรัพย์สินสมบัติ

นอกจากการถอนความรู้สึกการมีตัวตนแล้ววรรณกรรมคำสอนยังได้เสนอให้ผู้ฟังธรรมถอนความรู้สึกผูกพันในทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่ เพราะเมื่อมีความผูกพันมีความรู้สึกหวงแหนในสิ่งที่เป็นของเรา ก็เล็ดคือ ความหวงแหนจะบังเกิดความทุกข์จะตามมา ดังตัวอย่างคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับคนชรา" ที่เสนอให้ประชาชนที่สูงอายุถอนจากการยึดถือในทรัพย์สินที่มีอยู่ ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

คนแกบางคนยึดถือเหลือเกินจะตายอยู่แล้วยังยึดถืออยู่อีก ลูกหลานอุทิศส่นให้มันนิตพระมาให้นำทางไปสู่สุคติพระท่านก็บอกอรหังนะโยม นี่ก็ถึงอรหังไว้ ตะโกนถามเลยอะไรหาย อะไรขึ้นหาย เข็นหมากอยู่ไหนไอนั้นอยู่ไหน นี่ยึดถือจริง ไม่ได้สงขหรือ...

จากคำสอนจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนได้ชี้ให้เห็นว่า ทรัพย์สมบัติ
ที่เราจะมีนั้นจะทำให้เราจมจืดเพราะ เมื่อจะดับชีวิตลงก็คล้ายซากความสงบ หวงพะวงกลัวว่า
ของนั้นจะสูญหายไปทั้ง ๆ ที่เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ทรัพย์สมบัติต่าง ๆ เหล่านั้น ก็ไม่สามารถนำ
ติดตัวไปได้เลย ซึ่งได้ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ที่เสนอธรรม
แก่ประชาชนทั่วไปในลักษณะเดียวกันนี้อีกว่า

เดี๋ยวนี้เราอันเป็นนกเขาถิ่นนี้ พอบินไปเกาะต้นไม้ ก็ชนกิ่งไม้ที่เกี่ยว กิ่งของกูใบ
ของกู ต้นของกู รากของกู ดอกของกูเอาหมด อย่างโยมไปถึงบ้านเข็นของกู ไรนา
ของกู สวนของกู เนื้อคันทนาของกู เวลาตายไปแล้ว โยมอก เอ้อ ของใครก็ช่าง
กูเอาหมด ไม่ใช่ก้อย่างเนี่ย พอมองเห็นอย่างงี้ขี้มน...

จากคำสอนข้างต้นนี้วรรณกรรมคำสอนได้ยกตัวอย่างเปรียบเทียบระหว่างผู้ที่มีความ
ห่วงใยในทรัพย์สินกับนกเขาที่จับกิ่งไม้กิ่งใดก็จะชนในลักษณะว่าสิ่งนั้นคือของมันทั้งสิ้น ซึ่งเหมือนกับ
คนที่ยึดถือทรัพย์สินเมื่อเห็นสิ่งใดก็จะนึกว่าเป็นของตนทั้งหมดทำให้เกิดการห่วงใยวิตกกังวล
เกรงว่าทรัพย์ที่มีอยู่จะสูญไปโดยมิได้คิดถึงว่าเมื่อจบชีวิตไปแล้วไม่สามารถนำทรัพย์ที่ห่วงแหน
เหล่านั้นไปได้เลย

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ดูทั้งทุก ๆ กลุ่ม ละจากการยึดถือในสิ่งอันหา
ความสะดวกต่าง ๆ ฐานะทางเศรษฐกิจของตนเองยังไม่พร้อม เพราะสิ่งเหล่านั้นเมื่อขอด้วย
ระบบเงินยอนสงแล้วจะทำให้ทองชนขวายหาเงินมาเป็นคานยอนสงมากขึ้น ดังปรากฏในวรรณกรรม
คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ที่ได้เสนอธรรมแก่เยาวชนว่า

คนเข็นมันข้าวตุล อะไร ๆ ก็ชิงหาแล้วตุลทั้งนั้นแหละ โยขอมาคุยกันที่บ้านของเธอ
พร้อมหรือยัง นักเรียนอย่าไปคุยปรารภกับแม่นะ หนูอย่าถามไถ่กัน หนูอย่าถามไถ่กัน เดี่ยวนี้...
แม่คนคุยกัน ที่บ้านของเธอพร้อมหรือยัง ตุ้เย็น ไทรทัศน์ พัดลม มอเตอร์ไซค์มัย
แนะลวนแตกาวนเคมา...

จากข้อความที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนพยายามชักจูงให้
ผู้ฟังธรรมทุกคนเลิกยึดถือในทรัพย์สินสมบัติ เพราะการยึดถือหรือมัวมั่นในทรัพย์สินนั้น เพราะจะทำให้
จิตของเราเป็นห่วงกังวล และจะพยายามหาวิธีนำทรัพย์สินมาเป็นของเราให้มากที่สุด แต่
ในบางครั้งการกระทำดังกล่าวอาจจะนำความทุกข์ใจและความหายนะมาสู่ชีวิตเราได้ และที่
สำคัญเมื่อเราจบชีวิตไปแล้วทรัพย์สินทุกอย่างที่เรายึดถือว่าเป็นของเรานั้นก็ไม่สามารถนำไปด้วย
ได้เลย

1.3 ถอนการยึดถือในอำนาจ

ในการเสนอธรรมกับข้าราชการนั้น วรรณกรรมคำสอนได้พยายามชักจูง
ให้ข้าราชการได้ละจากการยึดถือในอำนาจหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติอยู่ วรรณกรรม
ได้กล่าวว่า อำนาจและหน้าที่เหล่านั้นเป็นเพียงภาพลวงที่สมมติขึ้นเท่านั้น เมื่อพ้นจากภารกิจ
หน้าที่แล้วก็ควรจะหย่อนอำนาจเหล่านั้นจากการสมมติลงเพียงแค่นั้น ดังตัวอย่างที่ปรากฏใน
วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "พระไม่เกี่ยวแต่ธรรมะทองเกี่ยว" ที่เสนอธรรมกับข้าราชการทหาร
ได้กล่าวว่า

บางคนเป็นอะไรเข้าไปหน่อยแหมทำเป็นพองลม เจ้าคิดนายร้อย พันตรี พันโท
เขาหน่อยทำเป็นพองลมโชเอย (เสียงหัวเราะ) ที่จริงนะเจ้าคิดนะเจ้าพลก
โง่งานไม่รู้สีก้าว (เสียงหัวเราะ) โอ้คนเมาไม่สร้างนะ พอคิดเคาปลดแล้วก็
อคิด ผบ.ทบ. อคิดพลโท ถ้าเขาไม่เรียกอคิด ผอ. นั้น อคิดนั้นอคิดนี้ ทำเป็นงอน
กระพัดกระเฟียด โอ้อย่างเงี้ยเคาเรียกว่าเมาไม่สร้าง (เสียงหัวเราะ) เคา
ปลดแล้วยังไม่วางอีก...

และในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" ที่เสนอธรรมกับข้าราชการใน
โรงพยาบาล ที่ได้กล่าวถึงการละจากอำนาจของตน ที่มีกว่า

อะไรทำอะไร เนี่ย มันต้องยอมฟังกันมั้ง เคียวนะอะไร ๆ ก็แหม กูคิดคนเดียว กูเป็น
นี่กูเป็นนั่น กูให้คนอื่นเคียวไปหมด อย่าไปยึดถือเดยวาง ๆ ไว้ เอะที่เค้าให้เป็น

ผู้อำนวยการ เป็นอะไรต่ออะไรเนี่ย ให้อำนาจเนี่ยเค้าให้คนอื่นมาตั้งเยอะแล้วโซ่มียะ แล้วก็หายไปหมดก็เยอะแล้วโซ่มียะ งั้นเราก็อำนาจดี ไม่เกินห้าสิบปีหรอกหนึ่ง ๆ กันอยู่นี่โซ่มียะ อย่างคนโน้นเนี่ยไม่ไ้แข็งแรงหรืออายุมากแล้วนะรีบป่วย ๆ วาง ๆ ทำอะไรก็รีบทำให้เต็มที่ (พระหัวเราะ) อ๋อามัวเป็นพระเอกหลงโรงอยู่นะ...

จากคำสอนทั้ง 2 ข้อความข้างต้นนั้น จะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ข้าราชการ ถอนจากการยึดถืออำนาจที่ตนกำลังปฏิบัติหน้าที่อยู่ โดยชี้ให้เห็นว่า อำนาจต่าง ๆ นั้นไม่มีความ ยั่งยืนเมื่อหมดภารกิจสิ่งที่ดีงามที่ให้เป็นอำนาจนั้นก็หมดไป เหมือนกับผู้บริหารที่ก่อนจะถึงผู้บริหาร คนปัจจุบัน ในอดีตก็เคยตั้งผู้บริหารมาแล้วหลายคน และผู้บริหารเหล่านั้นก็หมดอำนาจและจบชีวิต ไปแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นเราควรรับกระทำประโยชน์ให้ยังเกิดแก่สังคมดีกว่าการจะมายึดถือใน อำนาจที่เราได้อยู่ในขณะนั้น เพราะการยึดถือนั้นจะทำให้เกิดการหลงอำนาจ จะไม่ก่อให้เกิด ประโยชน์อันใดเลย

1.4 ถอนจากการยึดถือสิ่งจอมปลอม

การยึดถือในสิ่งที่ให้ความเพลิดเพลินจนติดอยู่กับสิ่งนั้น วรรณกรรมคำสอน ใ้ข้อว่าการกระทำอย่างนั้นจะก่อให้เกิดผลเสียแก่ชีวิตและอนาคต ในการเสนอธรรมกับผู้ฟังธรรม ทุกกลุ่มวรรณกรรมคำสอนจะชี้ให้ผู้ฟังธรรมเห็นผลเสียของการหลงใหลหรือยึดติดอยู่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใด จนหลงอยู่กับสิ่งนั้นดังตัวอย่างปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ที่เสนอธรรมกับ เยาวชนโคกดาวว่า

สุธิตักดิ์ เน้นมาโรงเรียนตั้งใจเรียนดีมากเรียนเก่งกว่าเพื่อนใน ห้องทั้งห้องเลย เพราะสนใจเพื่อนเค้าชนก็ไม่ว่า คุณแต่หนังสือไม่เหลวไหลกลดไปบ้าน ก็ไม่นั่งดูโทรทัศน์จนน้ำลายยืด ไม่ไ้ไหนะหลานของหลวงพี่คนนึง ตอนนั้นมันดูโทรทัศน์ เมาเค้าขอโทรทัศน์ใหม่ ๆ มันไม่ทำเลขการบ้าน จะทำเลขการบ้านมันต้องดูโทรทัศน์ นั้พ่อดูดู เขียนเลขการบ้าน ครูก็ถามสัปดาห์หนึ่งมีกี่วัน มันลงไปแปดวัน เหวอพี่กัน (เสียงตอบเจ้คว้น) มันนั่งดูหน้าโทรทัศน์ เค้ามีการประกาศวันเบา ๆ มันก็ไ้ จัณฑ์ อังคาร พุธ พฤหัส ศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ แล้วก็วันเบา ๆ ไ้ไปอีกวันเลยดิฉัน (เสียง

ตมณิด) เนี่ยเพราะไปติดโทรทัศน์ พวกเราบางคนไปติดโทรทัศน์มันมีרבกัน กำลัง
ภายในหัวอหว่า โคคอออกมาทางหน้าต่างปึกหักเลย...

จากคำสอนที่กล่าวข้างต้นในวรรณกรรมคำสอนได้ชี้ให้เห็นว่าเมื่อ
เพิกเฉยกับรายการโทรทัศน์จนติดรายการโทรทัศน์ แล้วจะทำให้ผลการเรียนไม่ดีเท่าที่ควร
เพราะเมื่อติดรายการโทรทัศน์แล้วจะทำให้ไม่สนใจศึกษาบทเรียน เมื่อมีเวลาว่างก็จะ
คอยดูโทรทัศน์ในรายการที่เคยดูนั้น หรือบางคนอาจจะประสบอุบัติเหตุเพราะดูรายการผาดโผน
จากรายการโทรทัศน์ แล้วมากระทำบ้าง ซึ่งอาจจะทำให้ได้รับบาดเจ็บจนกระทั่งพิการหรือ
เสียชีวิตได้

นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาลูกชารุด" ที่เสนอธรรมกับเยาวชน
ได้กล่าวถึง ผลเสียที่จะบังเกิดต่อชีวิตและครอบครัว เมื่อเกิดความหลงใหลหรือยินดีในสิ่ง
มอมเมาอีกด้วย

โอ้พวกคุณเพลินเนี่ยตายมาเยอะแล้วนะ เอ้อสำคัญมากโอ้เรื่องนี้อยู่คนเดียวเนี่ยนะ ที่ว่า
เนี่ยนะ แกดูโอ้สมศักดิ์ เนี่ยแกดูทุกคืนเลย ดูจนคืนที่ห้า คืนที่หก ละเมอเลย มา
นอนกับตัวรองผสมศักดิ์กอดที่ ผสมศักดิ์กอดที่ (เสียงฮา) ตัวเลยถีบชะตักเฉียงไปเลย
(เสียงฮา) เนี่ยมีปัญหามั้ยแกแล้วลูกสามแล้วยังมีปัญหาเลย

หรือคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ได้เสนอให้เยาวชน
เห็นผลเสียหากเมื่อหลงใหลในสิ่งมั่วเมาต่าง ๆ ดังข้อความที่ว่า

คนเราเวลาเกิดปัญหามันเกิดตรงเพลินเนี่ย แหะเค้าเรียกว่าดูเพลิน ฟังเพลิน
คมเพลิน (เสียงฮา) พระหัวเราะ คมมั่ว คมไปไต่ตีนเนอร์ คมไปทำไม (เสียงฮา)
นะดูเพลิน ฟังเพลินก็มีปัญหา มีปัญหาทั้งนั้นแหละนะ

จากคำสอนนั้นจะเห็นว่าเมื่อเราเพลินเพลินในมหรสพจนหลงใหลในสิ่งนั้นอาจจะก่อให้เกิด
เกิดปัญหาต่อครอบครัว อาจจะทำให้ครอบครัวต้องแตกแยกได้ และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือการหลงใหล
เพลินเพลินในสิ่งเสพติดเพราะสิ่งเสพติดนั้นจะทำให้เกิดผลเสียต่อร่างกายและผลเสียต่อสังคมโลก

2. วางแผนทอสิ่งเราที่มากะทบ

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังวางแผนทอสิ่งเราต่าง ๆ ที่มากะทบตน โดยเสนอให้วางแผนทอสิ่งเรา 2 ประการคือ

2.1 วางแผนทอสิ่งเราจากธรรมชาติ

2.2 วางแผนทอสิ่งเราจากสังคม

วรรณกรรมคำสอนได้นำเสนอให้ผู้ฟังวางแผนทอสิ่งเราดังนี้

2.1 วางแผนทอสิ่งเราจากธรรมชาติ

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังทุกกลุ่มเห็นว่า ปรัชญาการณต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาตินั้นย่อมจะต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เราอย่าได้วิตกกังวลกับสิ่งที่เกิดขึ้น ดังปรัชญาคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ปริณญาคุณยาย" ที่ได้เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า

ยายนี้แกรอบรู้อะไรของแกเยอะโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติมันเป็นพรคนั้นแหละมันเป็นธรรมดา ลูกเอ๋ยมันธรรมดา พูดยู้อย่างเงยวันไหนหลานออกมาวิ่งบอกยายวันนั้นมันไม่นานคะชั้นเลย โอคนนั้นะชั้นก็อยู่ดี ๆ แลละมันคาเอาคาเอา ทำไมมันเป็นอย่างงี้ละยาย ยายก็บอก ลูกเอ๋ย มันธรรมดา คนเรามันก็บ้างไม่ค่าง มันพรคนั้นแหละ เออหลานหยุดอาฆาตมาดร้าย เคยว่าก๊วยมายายวันนั้นฟ้าผ่าตรงนั้นควายตายไปตัวนึงแล้ว หลานตกอกตกใจยายบอกลูกเอ๋ย มันธรรมดาคนฟ้ามันก็พรคนั้นแหละ ยายป็นทำไมฝนแล้งเหลือเกินไม่ตกเลย ลูกเอ๋ยมันก็มีตกบ้างไม่ตกบ้าง ธรรมดานั้นพรคนั้นแหละ ไม่มีคำว่าทุกข์เดือดร้อน ด้วยสามเฑาะแดกหาญ หมาป่าไถ่ก็หา หาไม่ไถ่ก็ลูกเอ๋ยมันพรคนั้นแหละ ในที่สุดคำว่าทำไมมันต้องเป็นอย่างงี้ กูละกูมจริง ๆ ไม่เคยมี...

จากคำสอนข้างต้นจะเห็นว่าวรรณกรรมพยายามชี้ให้ผู้ฟังธรรมเห็นว่าปรัชญาการณต่าง ๆ ตามธรรมชาตินั้นย่อมเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ถ้าเราไม่รู้จักวางแผนทอสิ่งที่เกิดขึ้น จะก่อให้เกิดความทุกข์ขึ้นในจิตใจของเรา แก่ถาเราสามารถใช้กฎของธรรมชาติและปล่อยให้มันเป็นไปตาม

กฎของธรรมชาติ แล้วเราจะไม่ทุกข์ใจกับปรากฏการณ์นั้น ๆ ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป ได้กล่าวในลักษณะเดียวกันว่า

ที่เราเป็นทุกข์นี่เกิดจากอะไร เกิดจากการยึดมั่นถือมั่นจริงน่ะ ถ้าไม่ยึดถือในสิ่งใดแล้วก็ไม่เป็นทุกข์กับสิ่งนั้น นี้อะไรไปยึดถือกับสิ่งใด สิ่งนั้นมันมีการเปลี่ยนแปลง เพราะในธรรมชาติของสัจธรรมมีอยู่อย่างหนึ่งว่า สิ่งทั้งหลายในโลกตกอยู่ในกฎสามอย่างคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา...

จากข้อความที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังธรรมวางเฉยต่อสิ่งเร้าที่ปรากฏขึ้นจากธรรมชาติ เพราะถ้าเราสามารถวางเฉยต่อสิ่งนั้นได้ชีวิตของเราจะพ้นจากความทุกข์

2.2 วางเฉยต่อสิ่งเร้าจากสังคม

นอกจากสิ่งเร้าจากธรรมชาติแล้ว วรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้ผู้ฟังวางเฉยต่อสิ่งเร้าจากสังคม ที่มากระทบเพราะไม่ว่าจะเป็นสิ่งเร้าจากธรรมชาติหรือจากสังคมก็ตาม ถ้าเราไม่สามารถวางเฉยหรือทำให้เป็นกลางได้แล้ว เราจะต้องทุกข์ใจ หรือวิตกกังวลไปกับสิ่งนั้น ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสัจจะกับชีวิต" ได้เสนอธรรมกับข้าราชการครูว่า

คนใดคนหนึ่งนะอาจารย์เป็นครู แกมีธรรมะดี พอลูกศิษย์มาบอกอาจารย์เมื่อตะกี้นี้คุณอาจารย์คนนั้นเค้าโดนท้าวอาจารย์ไม่ตี เค้าเกลียดชังท้าวอาจารย์ อาจารย์คนนั้นเค้าหันมาพูดกับลูกศิษย์ ไม่เป็นไรหรอกถ้าเค้าเกลียดชังเรา เราไม่ต้องแก้ไขก็ได้ แต่ถ้าวางเฉยกับเค้าชวนมาไม่พอใจ โกรธชังเค้าชวนมา เกลียดชังเค้าชวนมาแล้วเราต้องรับแก้ไขเพราะใจเราอ่อน...

จากคำสอนนั้นได้ชี้ให้เห็นว่า การวางเฉยต่อกำยุ่งหรือการวางเฉยต่อกำนิทาได้ จะทำให้เราไม่เกิดทุกข์ใจ และเมื่อจิตเราเริ่มโกรธเคือง หรือเริ่มบังเกิดความไม่พอใจขึ้น เราจะต้องรับแก้ไข โดยพยายามวางเฉยให้ได้ เพื่อดับความทุกข์ใจที่กำลังบังเกิดขึ้น

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน" ที่เสนอธรรมกับนักบวช ได้เสนอให้
อุปาสกอุปาสิกาวางเฉยต่อคำสรรเสริญ หรือการได้ประกอบคุณงามความดี ดังคำสอนที่กล่าวว่า

อย่าคิดคดคิดชั่ว ทำดีไปแล้วก็อย่าคิดดี ขยายคนเนี่ยแหล่ทำดี แล้วเค้าไม่ชมไม่สรรเสริญ
ชักกระตักกระเฟียค บางคนเนี่ยไม่เอ่ยชอชนเลย ชนบริจาดั่งหาสมบัตินะ มาทวง
ชอชนตก แหล่ที่จริงจิตนะยก จิตแก่อยากใคร่ชอ จิตไม่บริสุทธิ์ จันเราให้ไปแล้วก็ปล่อย
วาง โยมให้ไปแล้ว อาตมายื่นให้ไปแล้ว อาตมายังรับไปถ้อยบรยายไปด้วยอย่างเงี้ย
เมื่อมัย ถ้าวางอย่างงี้เป็นใจ วางแล้วบรยายอย่างงี้เป็นใจเบาใจมัย นั้นท่าอะไร
รู้จักวาง ๆ ชะมิง...

จากข้อความในวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังละจากความยินดียินดีร้ายในการประกอบ
กรรมดี เมื่อได้กระทำในสิ่งที่เป็นกรรมดีแล้วก็ควรจะพอใจและยินดีในการประกอบกรรมดีนั้น แต่
ถ้าเรายังหวังผลในด้านชื่อเสียงจากการประกอบคุณงามความดี แลขอของเราไม่ปรากฏจิตเรา
จะวิตกกังวลและเป็นทุกข์

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน" ที่เสนอธรรมกับนักบวช ได้กล่าวถึง
ความทุกข์ใจที่จะบังเกิดขึ้น ถ้าไม่รู้จักวางเฉยต่อสิ่งแวดล้อมในสังคมที่มากกระทบ ดังคำสอนที่
กล่าวไว้

มีหลวงพ่องค์หนึ่งท่านสอนเรื่องปล่อยวางให้จิตบริสุทธิ์ สอนให้ลูกละปล่อยวาง มี
ลูกศิษย์คนหนึ่งมันชอบยึดมันถึมัน ชอบหงุดหงิดถึความดีถึศีลถึวินัยเคร่งเหลือเกิน
แต่ถ้าใครทำไม่ดี มันนั่งคานงับนอนูน ในที่สุดหลวงพ่อก็ชวนเดินธุดงค์กลางทางไปเจอ
ผู้หญิงคนหนึ่งร้องไห้จะฆ่าชารน้ำก็ฆ่าไม่ได้ ผู้หญิงคนนั้นแดงชุกก็โมโหเนะเป็นพระญี่ปุ่น
ในเมืองญี่ปุ่นโน่น หลวงพ่อก็ชวนชอหลวงพ่อดัน แล้วลูกศิษย์เดินไปควยชอ เอ๊กโค
ชวนลูกศิษย์ที่หุหมึมนึ้นไม่รู้จักปล่อยวางเนี่ยไปควยไปเจอผู้หญิง ร้องไห้ชอ
หลวงพ่อดสงสารถามว่าทำไมไม่ชามไปร้องไห้ทำไม บอกกลัวเป๊ยก หลวงพ่อดเลยตักสินใจ
เข้าแบกผู้หญิงคนนั้นเลย นีพระญี่ปุ่นเนะไม่ใช่พระไทย เข้าไปแบกผู้หญิงคนนั้นหอพ่นน้ำก็
วางชอไม่รู้ไม่ชเ็นค่อไป อยู่ลูกศิษย์โกรธ แหล่แคน่อยากจะคาหลวงพ่อดเหลือเกินที่แบก

ผู้หญิง ต่อไปนี้เราจะไม่เป็นลูกศิษย์อาจารย์กันแล้ว ท่านจะคาดหวังนั้นไม่ได้คนเดิน
มาเยอะ แก้มสัมผัสผู้ศัลยกรรมที่ท่าไว้วางใจ แทะภายในเป็นใจเน่าเฟะเลย...

จากข้อความนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนได้กล่าวถึงความทุกข์ใจเมื่อเกิดติดอยู่กับ
สิ่งเร้าจากสังคมที่มากกระทบเมื่อพระเอกโคหุคหงคที่อาจารย์ของท่านผู้หญิงข้ามลำธาร
เอกโคทองแมกความทุกข์ไว้ในจิตตลอดเวลา แต่อาจารย์ได้วางความรู้สึกลึกต่าง ๆ ลงพร้อม ๆ
กับการวางผู้หญิงคนนั้นทิ้งขว้างน้ำ

จะเห็นได้ว่าสิ่งเร้าทั้งทางธรรมชาติและสังคมนั้นจะทำให้ผู้ศัลยกรรมความทุกข์ใจ วรรณกรรม
คำสอนจึงพยายามเสนอแนะให้ผู้ฟังธรรมละเว้นการยึดถือ หรือวางเฉยเสียเมื่อสิ่งเหล่านี้มา
กระทบ

3. ผลที่ได้รับจาก...อุเบกขาธรรม

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังธรรมเห็นถึงผลของอุเบกขาธรรมได้ 2 ลักษณะคือ

3.1 ผลที่ได้รับเมื่อมีอุเบกขา

3.2 ผลกระทบเมื่อขาดอุเบกขา

3.1 ผลที่ได้รับเมื่อมีอุเบกขา

วรรณกรรมคำสอนให้ผู้ฟังธรรมเห็นว่าเมื่อมีอุเบกขา คือรู้จักวางเฉย
แล้วจะช่วยให้จิตของเราว่างไม่ทุกข์ใจ ไม่มีความเคียดแค้น และช่วยลดการทะเลาะวิวาท
ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ " ที่เสนอธรรมกับนักบวชว่า

เราเนี่ยมันไม่ได้เป็นตัวท่อนอะไรนักหนา มันอยู่อย่างเงี้ยต่อไปไม่ได้ สภาพร่างกาย
ต้องเปลี่ยนทรุคโทรมดูไม่ได้น่าเกลียด เนี่ยเรียกว่าทุกขลักษณะจะเกิดขึ้นมองดูน่าเกลียด
ทนได้ยากอยู่อย่างงี้ได้ยาก จะนั่งอยู่อย่างงี้ต่อไปได้ยาก ต่อไปจะนั่งอย่างงี้ได้ยาก
เพราะความแก่เข้มาบีบคั้นปัญญาก็จะจำอะไรได้ยากขึ้น นะแล้วสิ่งทั้งหลายจะไหล
เวียนเปลี่ยนไปเรื่อย เราได้เห็นอย่างงี้แล้วปล่อยวางได้ดีกว่าคนอื่นก็เรียกว่าเรามี
คุณวิเศษมากกว่าคนอื่น นะเรามีแก้วอยู่ในใจ คือมีจิตว่างจากกิเลสมากกว่าคนอื่น...

จากข้อความเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนชี้ให้เห็นว่า เมื่อเราสามารถวางเฉยวางใจให้เป็นกลางได้ จิตเราจะวางจากกิเลส เมื่อจิตวางจากกิเลสจะทำให้เราพ้นจากความทุกข์และความเคียดแค้น ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ปริญญาคุณยาบ" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปในลักษณะเดียวกันนี้ว่า

ยายปี่ทำไมฝนแล้ง เหลือเกินไม่ตกเลย ลูกเอ๋ยมันก็มีตกบ้างไม่ตกบ้าง ธรรมดา มันพรรคนั้นแหละ ไม่มีคำว่า ทุกข์เคียดแค้น ถ้ายาขมโศขามแตกหาย หวานได้ก็หา หาไม่ได้ก็ลูกเอ๋ยมันพรรคนั้นแหละ ในที่สุดคำว่าทำไมมันต้องอย่างนี้ ภูจะกุ่มจริงๆ ภูจะคาญจริงๆ ไม่เคยมี...

จากคำสอนนั้นชี้ให้เห็นว่า เมื่อสามารถวางเฉยต่อสิ่งต่าง ๆ ได้แล้ว จะทำไม่ให้เกิดความทุกข์ ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ประสบการณ์จากต่างแดน" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า

นั่งเครื่องบินเนี่ยมันต้องมีกรรมะมาก ต้องนึกว่าไม่มีตัวแล้วนะ มันเจอไอนั้นมันตกหลุมอากาศนะ มันวิ่งไม่มีตัวกู แล้วต้องทาวนา รูปไม่มี นามไม่มี มันของแตกดับ ดับแน่ ดับ ดับแน่ มันก็เลยนั่งสบาย มันจะรูบวายยังงี้ก็นั่งได้...

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน" ที่เสนอธรรมกับนักมวย ยังกล่าวอีกว่า "...เราให้ไปแล้วก็ปล่อยวาง โยมให้ไปแล้ว อาตมายืนให้ไปแล้ว อาตมายังรับไปถืออีก ยืนบรรยายไปค้วย อย่างเงี้ยเมื่อยมัย ถ้าวางอย่างเงี้ยเป็นใจ วางแล้วบรรยายอย่างงี้ เป็นใจเบาไทมัย..."

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าเมื่อรู้จักการวางเฉยแล้ว จิตจะปราศจากความทุกข์ตกกังวล ปราศจากความเคียดแค้น นอกจากนั้นการวางเฉยยังช่วยให้คนในสังคมอยู่กันอย่างมีความสุขอยู่อย่างยุติธรรม ช่วยลดการวิวาทค้วย ดังข้อความที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "รากฐานคานิยมพื้นฐาน" ที่ได้เสนอธรรมกับข้าราชการครูว่า -

พื้นฐานที่สำคัญที่สุดเลยนะถ้าครูไ้สอนเด็ก ให้เด็กของเราทอว่า อายี้คือตัวตนกัน
นักเลบอยมีความหมายในพวกนี้ พวกกูกันนักเลบ พรรคมีพรรคกูกันนักเลบ พอ
ได้พื้นฐานยัง พอมันไปเป็นนักการเมือง มันไม่มีทางกักันในสภาน้อย่างนั้นหรอก...

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่าทุกคนในสังคมต่างก็ไม่ยึดถือความเป็น "ตัวกูของกู" หรือ
การมีตัวตนแล้ว จะช่วยให้คนในสังคมอยู่กันอย่างยุติธรรม เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และทำให้
สังคมอยู่รวมกันอย่างสงบสุข

3.2 ผลกระทบ เมื่อขาดอุเบกขา

เมื่อคนในสังคมขาดการวางเฉย สภาพความวุ่นวาย สับสนจึงยังเกิดขึ้น
ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวข้างต้นว่า เมื่อคนในสังคมรู้จักการวางเฉยก็จักเกิดความสุขสบาย และในทาง
ตรงกันข้าม ถ้าคนในสังคมมีแค่คือ "ตัวกูของกู" หรือความมีตัวตน ความเคียดแค้นก็จะยังเกิดขึ้น
ดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยยกมาแล้วว่า เมื่อผู้แทนราษฎรยังยึดถือการมีตัวตน เมื่อมีการอภิปรายในสภาต่างก็
จะอภิปรายเพื่อตนเองจนก่อให้เกิดการแตกแยก ในที่สุด พรรคกรรมคำสอน จึงได้ให้ผู้ฟังธรรม
ทุกกลุ่มตระหนักว่า เมื่อขาดอุเบกขา ขาดการวางเฉย เมื่อนั้นจะพบกับความทุกข์ใจ ดังตัวอย่าง
คำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "อภิปราย 5 ศาสนา" ที่ได้เสนอธรรมกับประชาชน
ทั่วไปว่า "...บางคนเป็นทุกข์เพียงแค่นั่งบนรถสูงๆ ไม่นานข้างหน้าก็ ชะแค้นเรื่อยเลย..."
หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปได้กล่าวว่า
"...ที่เราเป็นทุกข์เนี่ยเกิดจากอะไร เกิดจากการยึดมั่นถือมั่น จริงมั้ยถ้าไม่ยึดถือก็ไม่เป็นทุกข์
กับสิ่งนั้น" จากตัวอย่างทั้ง 2 ตัวอย่างนั้น วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวถึง การยึดถือโดยขาด
อุเบกขานั้น จะก่อให้เกิดทุกข์อย่างใหญ่หลวง ซึ่งในประเด็นนี้วรรณกรรมได้เน้นมากไม่ว่าจะเป็น
กลุ่มผู้ฟังใด ดังเช่นตัวอย่างที่ผู้วิจัยเคยยกมากล่าวว่า ผู้หญิงคนหนึ่งถูกสามีตีหัวกลับไปบ้านถูกรธน
เสียชีวิต ผู้หญิงคนนั้นเป็นทุกข์กระวนกระวายใจเพราะยึดถือในเรื่องโชคราง เชื่อว่าถ้าพูดเป็น
รางรายแล้วจะทำให้เสียชีวิตได้ หรือพระเอกโคที่เป็นทุกข์เมื่อเห็นอาจารย์แบกผู้หญิงข้ามลำธาร
ที่มีความทุกข์เพราะยึดถือในกฎเกณฑ์ของสังคมมากเกินไปเหมือนกับหญิงสาวคนหนึ่งยึดถือความดี
จนต้องจบชีวิตตนเองดังตัวอย่างในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ได้กล่าวกับ
เยาวชนว่า

สมัยก่อนผู้หญิงเค้ามีสไบเฉียง เวลาเค้าจะใส่บาตรสไบเนี้ยมันบาง พอถึงวันนั้นเป็นวันโกน วันพระอะไรเงี้ยวันค่าหนึ่งพระปลงผมใหม่ ๆ เณรปลงผมใหม่ ๆ พอใส่บาตรไอ้ผมมันพดยังไงไม่รู้ปลิวไปเปะหัวเณร (เสียงฮา) แกตลกใจนะขึ้นท้าวขาป แยะแล้วก็กระซากเลยผ่านมันตึก (เสียงหัวเราะ) ผมนะสองโกนใหม่ ๆ ผ่านมันตึก พอกระซากหัวเณรก็พุ่งพรวด หัวเณรไปโขกชั้นข้าวคังกก (เสียงหัวเราะ) แกตลกใจเลย ตลกใจเค้าบอกไปฆ่าตัวตายเลย ฆ่าตัวตาย ผูกคอตาย นี่เค้าเรียกว่า ยึดถือความดีเกินไป...

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมจะชี้ให้เห็นผู้ฟังธรรมเห็นเป็นประเด็นสำคัญคือความทุกข์ใจ เมื่อชาวอุเบกขาและยี่คนนั้นถ่มน้ำแล้วจะก่อความทุกข์ให้เกิดขึ้นในจิต ดังตัวอย่างที่ปรากฏในคำสอนเรื่อง "ประสบการณ์จากทางแดน" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า "...นิพพานปรากฏอยู่ที่ไหนนั่นแหละ พอตัวกูเกิดขึ้น กูจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ใจหาย วูบวาย ๆ อยู่นั่นแหละ แหมเห็นชัดเลย..." หรือในวรรณกรรมคำสอน เรื่องสัจจะธรรมกับชีวิตที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปได้กล่าววว่า

...ถือว่า เป็นตัวกูของกูอย่างหนึ่ง และเป็นของกูอีกอย่างหนึ่ง เป็นเหตุให้เกิดทุกข์
เช่น สิวเกิดที่หน้าเราเนี่ย เราเป็นทุกข์เพราะเมื่อก่อนมันปวด หรือเพราะไปยึดถือ
ว่ามันเป็นชิ้นหน้ากู...

จากตัวอย่างที่ยกมาถว้เวลานี้วรรณกรรมคำสอนต้องการชี้ให้เห็นผลกระทบทว่าเมื่อชาวอุเบกขาจักก่อให้เกิดความทุกข์ จากการยึดถือความมีตัวตนอันเป็นประเด็นสำคัญที่วรรณกรรมเสนอมาสู่ผู้ฟังธรรม

ในการนำเสนอหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ทั้งหมด ที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจและแสดงให้เห็นหลักธรรมแต่ละหมวดตั้งแต่เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ที่ปรากฏอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงใคร่นำเสนอตารางการปรากฏของธรรมหมวดต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่กลุ่มผู้ฟังธรรมกลุ่มต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ตาราง ปรัชญธรรมะพรหมวิหาร 4

กณฺณพิง ลําคณฺโรวอง พมวคธรรม	นํยวช พมวเลช 1 ถึง 7	เขวชน พมวเลช 8 ถึง 15	ประชนนทวไป พมวเลช 16 ถึง 33	ชวชการ พมวเลช 34 ถึง 46
เมตทา	1-2-3-4-6-7	8-9-10-11-12-13 14-15	16-17-18-19-20-21 24-25-28-29	34-35-36-39-40-41-45
กรุณา	1-2-3-4-6-7	8-9-10-11-12-13 14-15	16-17-18-19-20-21 24-25-28-29	34-35-36-39-40-41-43
มุทิตา	4-7	-	16-17-33	37
อุเบกขา	2-4-5	8-10-11-12-14-15	16-17-18-19-21 23-24-30-33	34-35-36-37-38 39-41-42-43

จากตารางที่ปรากฏจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนมุ่งเน้นให้ผู้ฟังธรรมทุก ๆ กลุ่ม มีเมตตาธรรมอันจะช่วยให้ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข วรรณกรรมมุ่งเน้นในธรรมนี้มาก ส่วนมุตตานันวรรณกรรมคำสอนไม่มุ่งเน้นที่จะเสนอกับผู้ฟังนัก ส่วนอุเบกขาก็เป็นอีกคุณธรรมหนึ่งที่วรรณกรรมเน้นให้ผู้ฟังธรรมทุกกลุ่มรู้จักการวางเฉยเพื่อให้หลุดพ้นจากการยึดถือและใช้ชีวิตอยู่อย่างมีความสุขปราศจากความทุกข์ใจ

ขารวาสธรรม

วรรณกรรมคำสอนได้นำเสนอ "ขารวาสธรรม" แด่ผู้ฟังธรรมทั้ง 4 ประการคือ สัจจะ หมด ขันติ และจาคะ วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวว่า ธรรมนี้จะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เพราะการจริงใจต่อกันจะช่วยให้เกิดธรรมค่านเมตตา เกิดความรักใคร่เห็นใจซึ่งกันและกัน แต่เมื่อมีการขมใจที่จะไม่ประพฤตินิสัยที่ดีของตนอง ครองธรรมก็จักช่วยให้ชีวิตไม่ตกสู่หายนะ ส่วนการอดทนนั้นจะเป็นธรรมที่จะช่วยให้กิจการต่าง ๆ สำเร็จลงได้ควยดี และการสละปันให้จักช่วยผู้ยากให้เกิดความรักใคร่เกิดคุณธรรมอื่น ๆ ตามมาอีก ผู้วิจัยจึงนำเสนอธรรมนี้เป็นลำดับไป

จากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมมุ่งเสนอให้เยาวชนยึดถือหลักธรรม "หมด" โดยมุ่งเสนอในขมใจที่จะไม่ประพฤตินิสัยหลักศีลธรรมและกฎหมาย ทั้งยังพยายามเสนอให้ผู้ฟังทุกกลุ่มใช้ขันติธรรม โดยให้ความอดทนที่จะประกอบภารกิจต่าง ๆ ให้สำเร็จ และวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังรู้จักแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ ให้ผู้อื่นบ้าง ส่วนธรรมสัจจะนั้นปรากฏในวรรณกรรมคำสอนนอภวธรรมอัน ดังที่ผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไป

สัจจะ

วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวว่า "สัจจะ" คือการตั้งมั่นในการกระทำสิ่งต่าง ๆ เมื่อตั้งมั่นหรือตั้งใจแล้วไม่เลิกล้มความตั้งใจนั้น ๆ กระทำสิ่งที่มุ่งมั่นให้สำเร็จดังตัวอย่างที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การสร้างภูมิคุ้มกัน" ที่เสนอธรรมกับนักบวชว่า "น้องเฌรองค์ไหนตั้งใจไม่ถอยเลย ยี่สิบวันเนี่ยนะไม่ถอยเลยเยี่ยมที่สุด" หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะ

ที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ " ที่กล่าวถึงกิจที่พึงการบรรยายธรรมว่า "ลองอธิษฐานบ้างตั้งแต่นี้ไป เหลืออีกครั้งพรรษาอีกเดือนหนึ่งจะไม่ไปหาใครในภูมิจะมาหากันในที่ประชุม เน้นมันอย่างงี้" หรือตัวอย่างที่พระพยอม กุยาโณ ท่านตั้งมั่นในการนั่งวิปัสณากรรมฐานที่นั่งจนมีความรู้สึกว่าตนเองยังหายใจอยู่หรือไม่ หรือการที่พระพยอม กุยาโณ ตั้งมั่นในการศึกษาด้วยการนั่งเรือลำเล็กกลางสระเพื่อท่องคำราเรียน

จากการศึกษาพบวาทธรรมกรรมคำสอนได้เสนอหลักสัจจะกับผู้ฟังธรรมกลุ่มต่าง ๆ

3 ลักษณะคือ

1. มีความตั้งมั่นในการกระทำกิจการต่าง ๆ
2. มีสัจจะกับตนเอง
3. มีความจริงใจกับมิตร

1. มีความตั้งมั่นในการกระทำกิจการต่าง ๆ

วาทกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังทั้งหลายมีความตั้งมั่นในการกระทำกิจการต่าง ๆ โดยกล่าวว่าถ้ามีความตั้งมั่นในการกิจการต่าง ๆ แล้วจะช่วยให้การกิจนั้นสำเร็จได้ด้วยดี ดังปรากฏคำสอนในวาทกรรมคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่เสนอธรรมแก่นักบวชว่า

ในวัดนี้มีบิณฑบาตนะ ผมพายเรือเล็ก ๆ นะ เรือสมัยนั้นเรืออิตตบาทแบบเล็ก ๆ พระนั่งเฝ้าหัวเขาย่นออกมารวมคัมภีร์กระดูกกระดูกก็ล้ม ผมเอาหนังสือไปวางบนเรือ วางในเรือแล้วเอาไม้พายพายรอบสระ แล้วก็ดู ถ้าง่วงก็หลับ หลับก็ล้ม (เสียงหัวเราะ) แล้วมันก็ประคองอยู่ ตริ โท เอก เรียบไปเรื่อยจบ...

จากคำสอนดังกล่าวนี้จะเห็นว่า โดยกิจการกระทำของท่านเองเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า พระพยอม กุยาโณ ท่านมีความตั้งมั่นอย่างเด็ดเดี่ยว จนทำให้ท่านสามารถศึกษาพระธรรม จนสำเร็จได้อย่างง่าย นอกจากนั้นวาทกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ " ได้เสนอธรรมแก่นักบวชในลักษณะเดิมอีกว่า

ลองพยายามสปีดตัวเองออกไปสู่ความปฏิบัติให้ยิ่งยวดขึ้นไป เพราะเราต้องทำอะไร
ให้มันดีกว่าคนอื่นไปอีก ทั้งกาย ทางวาจา ทางใจ เราเนี่ยต้องทำอะไรให้มันวิเศษ
ขึ้นมาอยู่เรื่อย ๆ บัดนี้เราเข้ามาได้รวมเดือนแล้ว เข้าพรรษามาเนี่ยมันมีอะไรยิ่งขึ้น
มากกว่าเก่าไม่ใช่ทำให้แค่นยังไม่พอทำให้เกิน ต้องทำยิ่ง ๆ ขึ้นไปเรื่อย ๆ ทำให้
คนอื่นต้องทำยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ ทำตัวไม่ใช่แรงแทน ตอนหลังคอยสวดสัพพาท ต้องให้มัน
มากกว่านั้น ผมเคยสวดจนขนาดเจ็ดตำนานเนี่ยเกือบหมดเลย

จากข้อความในวรรณกรรมคำสอนพยายามชี้ให้เห็นที่ฟังการบรรยายธรรมมีความตั้งมั่น
ที่จะประพฤติปฏิบัติตามพุทธบัญญัติให้ยิ่งกว่าปกติ ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การสร้าง
ภูมิฐานทาน" ที่เสนอธรรมกับนักบวชอีกว่า

ภิกษุสามเณรที่มีอาการล่องแล่ง ไม่สำรวม ทานบอภิกษุเป็นภิกษุที่เน่าแมลงวันตอม
หึ่งเป็นของเน่า ภิกษุนั้นเป็นของเน่าแมลงวันตอม แมลงวันคือความอยากรู้ อยากดู
เห็นรถก็ต้องเหลียว เห็นคนก็ต้องเหลียว เห็นใครพูดอะไรก็ต้องเหลียว นี่ลักษณะ
ของแมลงวัน จะบินไปคูนนั้นหนอย คูนนั้นหนอย บินไปเลี่ยนนั้นหนอย บินไปตม้นนั้นหนอย
เราสังเกตแมลงวันมันหยุดมัย เนี่ยสอนให้นอนไม่นอนเนเนเนเน พอนั่งบรรยายหลับเลย
แมลงวันเอาไปตมแล้วไปบิณฑบาตเดินหลับตาอย่างง้างก็คีนะตาวาเหี่ยว
แห่มทำไมเน่าเราจึงจะได้ชาชาติอาชาไนยมาบวชเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า ถ้า
หากทั้งหมคนั้นเป็นไปได้ทั้งหมดหลวงพี่ว่าโยมเค้าคงทนทนแนชขนาดนั้น หลวงพี่
เห็นว่าเขายังกอกแกกเนี่ยคู่ไม่ได้ในความรู้สึกของหลวงพี่ทำกั๊มาและเคยตัวเอง
นะฝึกมานะไม่อยู่ในสภาพอย่างงี้ยังไม่พอใจตัวเอง แหมมันน่าจะทำให้ดีกว่านี้ แต่
มาเห็นน้องเขรนั่นทำไมได้ครึ่งได้กระผึก แต่โยมไม่รู้เป็นใจ ไม่มีอะไรโกยมมา
ออกมาจากกลองพิบ ๆ ๆ สงขณรถก็ยังดี...

จากข้อความในวรรณกรรมคำสอนต้องการเสนอให้สามเณรที่บรรพชาเพื่อศึกษาธรรม
ตั้งมั่นที่จะประพฤติตนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยให้สมกับความศรัทธาของสาธุชน ที่ให้ความ
ศรัทธาในกุศลจิต และในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ที่เสนอ
ธรรมกับนักบวช ยังเน้นให้ภิกษุตั้งมั่นในการทำสมาธิอีกว่า

นี่ยังไม่เห็นน้องเนรพระเนรองค์ไหนเค้นจงกรมทำสมาธิกันอย่างจริงจัง ซึ่งเป็น
เรื่องควรจะต้องถึงเวลาแล้ว เค้นไปเค้นมา ท่านอาจารย์พุทธทาสเนี่ยท่านบอกเมื่อ
ก่อนที่ท่านเค้นจงกรมจนกระทั่งเค้นเนี่ยเป็นร่องลึก ลองเค้นสิ นี่ไปมองหน้ากุฏิ
ไม่เห็นมีใครเค้นเลยนะ...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนมุ่งเสนอให้นักบวชมีความตั้งมั่น
และจริงใจที่จะกระทำกิจต่าง ๆ ให้สำเร็จ และการตั้งมั่นกับการจริงใจกับงานนี้จะช่วยให้กิจการ
ต่าง ๆ สมฤทธิ์สมผล

อนึ่งธรรมเนียมช่วยสนับสนุนความเพียรพยายามให้ยิ่งยวดขึ้นด้วย

2. มีสัจจะกับตนเอง

การมีสัจจะกับตนเองนี้เป็นธรรมที่จะต้องเกื้อหนุนกับการตั้งมั่น เพราะเมื่อจะ
ให้สัจจะคงอยู่ใดต้องอาศัยการตั้งมั่นที่จะรักษาสัจจะไว้ให้ชัวร์ ซึ่งการมีสัจจะกับตนเองนี้จะช่วย
ส่งเสริมให้ผู้มีสัจจะเป็นผู้มีธรรมและจะช่วยให้สังคมไม่สับสนวุ่นวายด้วย ดังปรากฏในวรรณกรรม
คำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ที่กล่าวกับนักบวชว่า

วัดเราเนี่ยสงบพอสมควร แต่ว่าเรายังไม่มีกายวิเวก กายวิเวกเนี่ยหมายความว่า
กายเนี่ยหลีกไปไม่คลุกคลีกับใครอย่างงี้ เคียนยังมียกเข้าปออยู่กุฏิละสอง เนี่ยกาย
ไม่วิเวกกุฏิเนี่ยก่อสร้างไว้ไต่คั่นแล้ว แต่ว่าเรายังเป็นคนกายไม่วิเวกยังเข้าไปรวม
อยู่ต่าง ๆ ที่ทำไว้ห่างแล้ว นี่ยังมีการเค้นไปหากันอะไรกัน ไม่นึกในการวิเวก
ลองอธิษฐานบ้างตั้งแต่นั้นไป เหลืออีกครึ่งพรรษา อีกเดือนหนึ่งจะไม่ไปหาใครในกุฏิ
จะมาหากันในที่ประชุมเนี่ยมันอย่างงี้...

จากคำสอนนั้นใคร่ให้ภิกษุสามเณรทั้งสัจจะกับตนเองที่จะไม่ไปคลุกคลีกับสมณะรูปอื่น
เพื่อให้จิตสงบและมีเวลาปฏิบัติธรรมตามลำพัง

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังพยายามชักจูงให้ผู้ฟังธรรมทั้งสัจจะกับตนเองที่จะ
ไม่ประพฤติดีกฎหมายหรือศีลธรรม ดังข้อความในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต"
ที่เสนอธรรมกับนักบวชว่า

มีข่าวว่าพระเนรสอนนักธรรมด้วยอาการแห่งความสุจริต พระองค์ทรงตรัสว่า
จงประพฤติธรรมให้สุจริต แต่เราเข้าสอนด้วยความไม่สุจริต ผมเคยเจอพระเนร
ไปประชุมปรึกษาแล้วมีคนเอาหนังสืออะไรมาขายเยอะ หนังสือ
พุทธประวัติ ภาพพุทธประวัติหาย พระเนรลักไปปิดไปห้ามขาย...

นอกจากวัชรณกรรมคำสอนยังเสนอให้ผู้ฟังทุกกลุ่มตั้งสัจจะกับตนเองที่จะไม่หลง
เป็นทาสของยาเสพติด ดังตัวอย่างคำสอนในวัชรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น"
ที่เสนอให้เยาวชนปฏิบัติว่า

ไหนใครจะเลิกบุหรี่กับฉันมีชัย ไม่มีเลยเธอ แหมเด็กวัยรุ่นกลุ่มนี้ มันค่านจริง ๆ
โว้ย วันนั้นอาตมาไปบรรยาย วัยรุ่นคนหนึ่งมันโมโหออกมา เอาบุหรี่วางลงกระต๊อบ ๆ
บอกประกาศ ผมต้องเลิกให้ได้ โอโฮ้ยตัวเท่านั้นวอย ถ้าเลิกไม่ได้ผมขอตายใน
การต่อสู้ยังดีกว่าอยู่อย่างคนแพ้ ท่านทั้งหลายเป็นพยาน ถ้าผมเลิกไม่ได้เห็นที่ไหน
เหยียบให้ตาย...

จากคำสอนนั้นได้เสนอให้เยาวชนตั้งสัจจะกับตนเอง ที่จะไม่ตกเป็นทาสของยาเสพติด
ดังปรากฏในวัชรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ที่เสนอธรรมกับเยาวชนในลักษณะ
เดียวกันอีกว่า

จงรักดีมากกว่ารักสิ่งเสพติด ขอให้สนุกกับการทำงาน เห็นงานแล้วคันไม้คันมือ
เห็นสิ่งเสพติดแล้วมือตกที่เดียวนะ ขอให้บังคับตัวเองให้เหมือนนอต ๑ หุน ที่มี
สนิมแน่นไม่มีเคลื่อนไหวไม่มีคลาย และขอให้มั่นใจนั้นเป็นฐานรองรับ คือมีพระคุณแม่
แม่ แม่ อยู่ในใจที่จะผลักดันความเลวร้ายออกไป แม่ใครจะมาจับเนื้อต้องตัวก็
ทวาดทวักลูกแล้วมีแม่เนะ จนกระทั่งมีจิตใจเข้มแข็งสลัดความเลวร้ายทั้งหลายได้
หมกสน...

จะเห็นว่าวัชรณกรรมคำสอนพยายามเสนอให้ผู้ฟังธรรมตั้งสัจจะกับตนเองในการที่จะ
หลีกเลี่ยงหรือละจากสิ่งเสพติดและยังเสนอแนะให้เยาวชนตั้งสัจจะกับตนในเรื่องการคบเพื่อนต่างเพศ
โดยให้ตั้งอยู่ในครรลองของจารีตประเพณี และอยู่ภายใต้ศีลธรรมอันดี

3. มีความจริงใจกับมิตร

นอกจากวรรณกรรมคำสอนจะเสนอให้ผู้ฟังตั้งมั่นในการประกอบกิจและมีสัจจะ
กับตนเองแล้ว วรรณกรรมคำสอนยังได้เสนอให้ผู้ฟังมีความจริงใจกับมิตรหรือผู้อื่น ดังปรากฏ
ข้อความในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "พระไม่เกี้ยว แต่ธรรมะต้องเกี้ยว" ที่เสนอธรรมกับ
ข้าราชการทหารว่า

เนี้ยจอมพล ป. โยโยไปขอโน้นอินเคียโน้น ไปเล่าให้ท่านเจ้าคุณฟังไม้นึกเลยว่า
ธรรมะจะดียังงี้ กว่าจะรู้ได้ก็ถูกเนรเทศไปชะตาประเทศโน้น ตอนมีชีวิตอยู่
ไอ้ลูกน้องมันประจบสอพลอเสียบ้านบอ บอกจอมพล ป. เนี้ยแสงออก อ้อฮ้อเกินไป
แล้วคนธรรมดาเนี้ยแสงออกนะเนี้ยท่านรองอย่าไปเชื่อมันนะ ถ้าใครมาชมว่าท่าน
รองเนี้ยลักษณะเป็นผู้มีบุญแสงออกอย่าไปเชื่อคักปากเลยบอกไอ้มันงี้เสียแข็งเสียชานะ...

จากคำสอนนั้นวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังมีความจริงใจกับบุคคลทั่วไป ไม่ว่า
จะเป็นผู้บังคับบัญชาหรือญาติมิตร ให้จริงใจต่อกันประดุจแม่ที่มีความจริงใจต่อบุตร อันเป็นที่รัก
ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป
อีกว่า

สองเอาถ่านไฟแดง ๆ วางพร้อมกันลงไปที่ตักมันกับตักเราดูซิว่ามันจะปักของใคร
ออกก่อน นะถ่านมันรักเราจริง มันต้องปักให้เราก่อน สำคัญมันจะปักของมันมาใส่เรา
อีกก่อนหนึ่ง (เสียงหัวเราะ) นะเพราะฉะนั้นบอกเลยน้ำหน้าอย่างมันเนี้ย แคไฟ
ก่อนเดี๋ยวยังปักใส่กู ถ้าคุยกันเสีมาไม่ปลุกกูเข้าปากก่อนหรือเนี้ย แคแม่
อาตมาเคยเห็นนะเค้าอุ้มลูกไปซื้อข้าวโพดคั่วงานวัดนะ คั่วคั่วถาดคั่วถาด ถาดมัน
กระเด็นพี่ย ๆ โดนทั้งแม่ทั้งลูก แทนที่แม่จะปักให้ตัวเองก่อนกลับปักให้ลูกก่อน...

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "แนะพระใหม่ให้ถูกทาง" ได้กล่าวว่า พระพยอม
กุดยาโน ท่านต้องการให้พระภิกษุสาวณะมีความจริงใจในการจะปฏิบัติกิจวัตรด้วยดี แม้ว่า
ท่านไม่อยู่วัด ดังคำสอนที่กล่าวว่า

ผมกลัวเหลือเกินว่าถ้าเค้าทิ้งให้ผมเป็นเจ้าอวาทะส่วนตัวแล้ว ผมกลัวว่าพระเณร
 มาอยู่แล้ว จะกลัวแต่เวลาผมมา ผมอยู่เวลาผมไม่อยู่นั้น สมัยนี้ผมตั้งเทศเวลา
 ผมบวชเณรภาคฤดูร้อนพอผมไปบรรยายกลับมา เณรบอกมาแล้ว มาแล้ว เน้นแสดง
 วังพันพันทันทัน แสดงว่าตอนที่ผมไม่อยู่นั้นแอบทำอะไรไม่ได้อีกแล้ว แต่ถาเภาเอา
 พระพุทธเจ้าเป็นเจ้าอวาทะจะไม่อย่างนั้นเน แ่จะว่าโอ้ทำอย่างนั้นไม่ได้เชีย
 พระพุทธเจ้าเภาเอา ทำยังงี้เชียพระพุทธเจ้าว่าเภาเน...

จากข้อความที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนพยายามเสนอให้ผู้ฟังธรรมมี
 ความจริงใจกับคนทั่ว ๆ ไป เหมือนกับแม่ที่ความจริงใจกับลูกอย่าทำเพียงเพื่อการประจบ
 สอพลอเท่านั้น

หมะ

วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวว่า "หมะ" คือการขมใจหรือการบังคับความรู้สึกที่จะไม่ประพฤติ
 หรือกระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย นิสิตศีลธรรม หรือนิตจารีตประเพณี ดังข้อความที่ปรากฏใน
 วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเขวachsen" ได้กล่าวว่า

ถ้าใครอยากก้าวหน้าขึ้นไปสูง ๆ ไปเป็นเหนือคน นายคน เน้นมันต้องเริ่มจาก
 การบังคับตัวเอง อย่างเช่น ในหลวงเนี่ย สังเกตดูนะ ท่านมีขีตยามะกษัตริย์
 ท่านมีนอตแนในภาษาบาลี เภาเรียกว่าหมะ หมะ แปลว่าขมใจขมความรู้สึกเก่ง

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ที่เสนอธรรมกับเขวachsen กล่าวว่า
 "ธรรมะสำหรับวัยรุ่นที่เห็นงายที่สุดคือ สภาพของนอตหลุด นอตหลุดมีอาการน่าเกลียด
 อยางไรสภาพที่ชาววัยรุ่นที่ขาดการบังคับตัวเองจะมีภาพเดียวกับนอตหลุด"

ในการนำเสนอหมะไปสู่ผู้ฟังทุกกลุ่มนั้นผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมให้ความสำคัญกับธรรม...
 นีมาก โดยเฉพาะกับกลุ่มของเขวachsenวรรณกรรมมุ่งเน้นให้เขวachsenผู้ฟังธรรมพยายามขมใจ
 ขมความรู้สึกที่จะคิดหรือประพฤติในสิ่งที่ผิดกฎหมาย นิสิตศีลธรรม นิตจารีตประเพณี

วรรณกรรมคำสอนเสนอธรรม ทมะ ให้ผู้ฟัง 4 ประการ คือ

1. ขมิใจไม่กระทำตามความต้องการของกิเลส
2. ขมิใจไม่ประพฤตินิค
3. ผลตอบแทนเมื่อปฏิบัติตามหลักธรรม ทมะ
4. แนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เกิด ทมะ

วรรณกรรมคำสอนได้นำเสนอธรรมดังต่อไปนี้

1. ขมิใจไม่กระทำตามความต้องการของกิเลส

การขมิใจหรือขมความรู้สึกไม่ให้กระทำไปตามความต้องการของกิเลส หรือตามความต้องการของความอยากในวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังธรรมพยายามบังคับจิตใจให้ได้โดยเฉพาะนักวิชานี้ต้องบังคับไม่ให้ทำตามต้องการของความอยากโดยเฉพาะในเรื่องกามตัณหา เพราะกามตัณหาจะรบกวนนักบวชอยู่ตลอดเวลาตั้งคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่เสนอกับภิกษุและสามเณรว่า

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าภิกษุเราเนี่ยกามในอดีตรบกวนเราจนสำหรับคนที่มา แล้ว สำหรับพระเณร เออสำหรับเณรยังไม่เคย นี่ก็กามในอนาคตก็นั่นนาลองว่าไปวาดภาพใหม่ ส่วนพระเณรที่มีลูกมีเมียออกมาขอภาพเก่าก็ดูเครียดมาเลย เณรยังอาจจะวาดนิคควาถูกเพราะยังไม่เคยเจอของจริงนะ แต่พวกเก่า ๆ มันอาจจะวาดแต่งของเก่านะนั่นพอลึกเรื่องเมาตองตวาดตัวเอง ฎีกินหายอีกแล้ว (เสียงหัวเราะ) คิดให้ตัวเองมีคบอก คิดให้พ้นพ้นดับลงอีกแล้ว นี่เป้าหมายของพวกเรพอลึกเรื่องกาม คิดเรื่องเบียดเบียน คิดเรื่องพยายาม คำวินิค...

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นใครให้กับวชเห็นภัยที่จะบังเกิดขึ้น ถ้าไม่สามารถขมิใจเมื่อเกิดควายินดีในกามราคะได้ วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้นักบวชขมิใจที่จะไม่ให้เกิดความกำหนัดขึ้น ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "แนะพระใหม่ให้ถูกทาง" ได้เสนอกับภิกษุและสามเณรอีกว่า

ขณะที่เรายูเ็นยวันใดถ้าปล่อยให้ความกำหนดข้มใจ ทำอะไรแล้วเกิดความกำหนด
ข้มใจเกิดความใคร่มากขึ้นกำหนดมากขึ้น สิ่งนั้นอย่าทำเพราะทำไปแล้วนิควินัย
เป็นไปเพื่อการประกอบไว้ในความเป็นสัตว์หรือของอยู่ในความทุกข์ นี่ท่านใช้คำว่า
เป็นไปเพื่อประกอบความทุกข์ชนโสตน ทำให้ตนต้องของต้องติดอยู่ต่อไปยาวนาน
ไม่มีที่สิ้นสุดหลุดไคอะไรอย่างเงี้ย ก็ถือว่าผิดหลักธรรมวินัย และก็เ็นไปเพื่อสะสม
กองกิเลส เลือกใส่ใหร้อนจิรอนใจมากขึ้น ถือว่าการบวชของเราเ็นผิดทางเสีย
แล้ว แล้วเป็นไปเพื่อควมอยากใหญ่ก็ผิด เป็นไปเพื่อควมไม่สันโศษยินดีในสิ่งที่
ตนมีตนได้เ็นยก็ผิดธรรมวินัย...

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้นักบวชข้มควมรู้สึกเ็น
ควมต้องการทางเพศเกิดขึ้น โดยชีววรรณกรรมคำสอนได้ชี้ให้เห็นความทุกข์ที่จะเกิดในจิต
ถ้าไม่สามารถข้มควมรู้สึกทางกามารมณ์ให้ได้

วรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้เห็นอีกว่า แม้ว่าการข้มควมรู้สึกไม่ให้คิดไปในทาง
ที่ตนนั้นจะกระทำไคยาก แต่สมณะต้องกระทำไคได้ ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง
"เทศน์ปฏิรูปงานบวช" ที่เสนอควมคิดกับนาคที่จะอุปสมบทว่า

โยมว่าพระทำงานเ็นหนักนั้ โยมลองเอาเหล้ามาให้พระยัพระชีวว่าพระจะข้มนั้
ไมจัน แต่ชาวบ้านลองเ็นไปให้เมรั้เท่าไรเมรั้มค้มหมด แล้วมาว่าพระไม่ทำงาน
พระนะ ทำยั้งกวาชาวบ้าน มีผู้หญิงมาเียมแต่งตัวสั้น ๆ ไป ๆ พระต้องถอนรัก
มัย ถอน อ้อ บางทีเขาทำอะไรไมคัในวัดก็ต้องทนข้มใจ ไม่ข้งเกาถอนรักหักข้ง
ถอนงายมัยโยม ถอนยากทำยากยั้งกวาถอนเสาถอนกล่า นั้นนาคสองคนที่จะมาทำงาน
เ็นโยมมัย...

จากคำสอนที่กล่าวมาวรรณกรรมคำสอนเสนอให้สมณะเพศข้มควมรู้สึกไม่กระทำตาม
ควมต้องการของกิเลส เพื่อให้สมณะมีใจอันบริสุทธิ์

นอกจากนักบวชที่จะต้องข้มควมรู้สึกทางกามารมณ์แล้ววรรณกรรมคำสอนยังมุ่งเ็นให้
เียวชนผู้ฟังธรรมพยายามข้มใจข้งกับใจตนเองไม่ให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกามาราคะ ใน

การเสนอธรรมกับเขวาวชน ทุกครั้งวรรณกรรมคำสอนจะกล่าวถึงเสมอด้วยตัวอย่างที่ปรากฏใน
วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ได้กล่าวกับเขวาวชนว่า

เนี่ยพอเรามีความรู้สึกในเรื่องเพศ เรื่องการมารวมกันมันก็มีมีความรู้สึก
หรือยัง เหม มีหรือยัง เหมหรือยัง มีแล้ว มีมาปีแล้ว (เสียงฮา) หา อายุ
เท่าไรแล้ว อายุเท่าไร เท่าไร นะสิบแปด อย่างน้อยก็มาห้าหกปีแล้วนะ
แต่ก็ยังบังคับได้ไหม มีเมียหรือยัง (ตอบยัง) อยาคนี่มัย (เสียงหัวเราะ)
ยังไม่อยาก อยาก แต่ก็บังคับไม่ได้ไหม เออ เนี่ยแสดงว่าเขอนะยังมีน้องอยู่นะ
เพราะฉะนั้นวัยรุ่นเนี่ยข้อสำคัญต้องบังคับความรู้สึกในเรื่องแห่งความรักความพอใจ
ในเรื่องเพศให้ถูกต่อนะ...

จากคำสอนที่กล่าวข้างต้นนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมได้ชี้ให้เขวาวชนรู้จักบังคับความรู้สึก
บังคับจิตใจในเรื่องการรวมกันอยู่ในขอบเขต ถ้าไม่สามารถบังคับหรือสนใจได้จะก่อให้เกิด
ปัญหาชีวิตของตนเอง ดังข้อความที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเขวาวชน"
อีกว่า

เดี๋ยวผู้หญิงบางคนเนี่ย โอ้ยหลงพี่เคยไปบรรยายตามโรงเรียนพณิชย บางแห่ง
เค้าเล่าให้ฟังว่า เด็กนักเรียนตั้งท้องในโรงเรียนนี่อย่างน้อยก็คนหนึ่ง เนี่ยเป็น
พวกนักเรียนนอกหลุด แล้วไปตายที่ปารีสเยอะเยอะ...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ได้เสนอกับเขวาวชนอีกว่า

เราสองคิดกันดูให้ละเอียดแล้วก็ขมใจบังคับไว้ ออกเปรี้ยวกินหวาน คนที่มันต้องไป
ติดนั้นติดเพราะมันไม่รู้จักออกเปรี้ยวกินหวาน มันเลยเมาเมาทุกเรื่องไป เมาเรื่อง
เพศตั้งแต่เล็ก ๆ เด็กผู้หญิงสมัยก่อนเนี่ยเค้ายังบังคับตัวเอง เค้ามีชั้นตอนให้เป็น
เด็กหญิงให้เป็น น.ส. แล้วไปเป็นนาง เด็กวันจากเด็กหญิงกระโดดพรวดไปเป็น
นางเลย (เสียงหัวเราะ) ที่นั่ง ๆ อยู่นี่เหลือ น.ส. ชักกคนละ (เสียงฮา) ภู
เลยเหลือไม่เท่าเกา (เสียงฮา) เดียวนี้จะเขียน น.ส. ลงไป ก็ไม่สนใจ

จากข้อความที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนพยายามชักจูงเยาวชนทั้งหญิงและชายให้พยายามบังคับใจบังคับความรู้สึกในเรื่องเพศให้อยู่ในครรลองไม่ผิดก่อนหามไม่ประพฤติดิจจารีที่ประเพณีแต่โบราณกาล

นอกจากวรรณกรรมคำสอนยังชักจูงให้ข้าราชการได้บังคับความรู้สึกทางกามารมณ์ให้อยู่ในขอบเขต ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ที่ได้ยกตัวอย่างครูที่พานักเรียนชายของโสเภณี ซึ่งเป็นเหตุที่ส่วนมากรับราชการส่วนกลางที่ไปตรวจงานท้องถิ่น แล้วเรียกร้องให้ข้าราชการส่วนท้องถิ่นจัดหานักเรียนสาวมาพาเรอควาใครจนเกิดเหตุการณ์ชานองนั้นขึ้น ดังข้อความที่กล่าวมา

ผู้ใหญ่ในส่วนกลางบางคนที่ไม่มศีลธรรม มันไปตรวจงานต่างจังหวัด แล้วถามว่านี่ นักศึกษา มีนักเรียนมัธยม เรื่องนี้เคยบอกว่าเป็นไปนานแล้ว และทำกันมานาน เนื่องจากข้าราชการส่วนกลางที่มพบพาให้คุณให้โทษกับข้าราชการต่างจังหวัด ได้ไปตรวจเยี่ยมแล้วชู้ตะคอกเหมือนลักษณะบีบคั้นให้หาให้ได้ ถ้าได้ก็จะมีอนาคตทางราชการก้าวหน้า ในที่สุดก็ต้องเป็นอย่างงั้น พวกคุณต่อไปอาจจะได้เป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้บังคับบัญชา คุณจะต้องเตรียมใจไว้ตั้งแต่บัดนี้ว่า เราจะไม่หาความสุขจากเนื้อหนังหรือใช้คำธรรมะว่า มีทุกข์ แลความสุขสปรก สุขที่เกิดจากหอประสาจะอะไรก็ตามเนี่ย อย่างปล่อยชีวิตให้มีความสุขเรื่องนั้น มันจะทำให้เป็นผู้ใหญ่ที่ต่ำทราม และเสียหายต่อชื่อเสียง...

จากคำสอนที่กล่าวมาข้างต้น นั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอแนวความคิดให้ข้าราชการผู้พึงธรรมบังคับความรู้สึกทางกามารมณ์จะเกิดขึ้นให้อยู่ในขอบเขต เพราะถ้าไม่สามารถบังคับความรู้สึกได้แล้วจะบังเกิดให้ความเสียหายแก่ตนเองในที่สุด

นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "นักโทษของพระพุทธเจ้า" ที่เสนอธรรมกับผู้ที่ต้องโทษและข้าราชการราชทัณฑ์ ยังได้กล่าวถึงการบังคับกิเลสที่จะเกิดอีกว่า

คนเราเนี่ยมันจะอยู่รอดปลอดภัยได้หรือไม่มันตัวเดียวเท่านั้นแหละคือขมความรู้สึก บังคับความรู้สึก โอ้เราเนี่ยทุกวันเนี่ยมันเกิดความรู้สึกบังคับ อาตมาเนี่ยก็อยากมีเมีย อยากยุ่งกับผู้หญิงเหมือนกันแต่อะไรมันอยู่ มันทำให้อยู่ในพรหมจรรย์อะไรบังคับความรู้สึก อยากจะขมขึ้น อยากจะฆ่าเค้าก็เคย แต่เราก็ไม่ได้ทำเพราะบังคับความรู้สึกไว้ได้ เคยมีเงินที่มีโอกาสจะหยิบเหลือเงินแปดหมื่นกว่า วันนั้นใจมันลั่นเล ๆ จะเอาไม่เอาดี มันก็เอะของใคร ๆ เค้าก็รักก็บังคับความรู้สึกมันก็เลबरอมาได้ โดยที่ไม่ต้องถูกคนอื่นเค้าบังคับอย่างพวกคุณ เพราะเราบังคับความรู้สึกตัวเองจึงอยู่ได้อย่างสบาย...

จากคำสอนนี้ให้เห็นถึงผลของการไม่บังคับความรู้สึกเมื่อเกิดกิเลสขึ้น และเสนอให้นักโทษบังคับความรู้สึกที่ไม่เป็นศรัทธาสมบัติของผู้นั้น ซึ่งถ้ากระทำได้ดังนี้ก็จะไม่ต้องมาทนทุกข์ทรมานในสถานที่จองจำเช่นนี้

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังเน้นให้ข้าราชการผู้ฟังการบรรยายธรรม บังคับใจไม่ให้ยั้งค้ำในทรัพย์สินผู้นั้น เพราะสิ่งนี้จะเป็นชนวนไปสู่การทุจริตคอร์รัปชัน ดังกล่าวไว้ในคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ที่เสนอธรรมกับข้าราชการตำรวจว่า

โอ้พวกเราเนี่ยระวังนะ อะไรที่มันทำให้วิญญาณของความเป็นตำรวจหลุดหมดครูเปล่า ไม่ใช่แพ้ย ไม่ใช่ฉกฉกฟอก รื้อหรือเปล่า ของมันไม่ใช่กลองสี่เหลี่ยม ของชาว (เสียงฮา) เนี่ยมันฉกฟอกมันล้าง มันก็กินตำรวจ วิญญาณของตำรวจร่วงหมดเลย...

จากคำสอนในเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ยังกล่าวอีกว่า

ตำรวจบางคนมีวิญญาณของความเป็นตำรวจ โด่ไปตามอะไร ๆ มาได้ เช่น ขโมยลักเงินไปได้ เสริมฐมาแจ้งตำรวจ ตำรวจตามจับและได้ทรัพย์สินคืนมา เจ้าของเงินให้ตำรวจ สมมุติได้เงินแสนนึงให้บาทยังเงี้ย ตำรวจที่มีวิญญาณของความเป็นตำรวจ จะต้องพูดออกมาอย่างอาทนายว่า ผมมิได้ช่วยเหลือใคร เพื่อสินจ้างรางวัล ต้องอย่างเงี้ย...

จากคำกล่าวมานั้นจะเห็นว่า วรรณกรรมคำสอน ชี้ให้เห็นว่า "เงิน" เป็นสิ่งที่จะทำให้คุณค่าของข้าราชการลดลงถ้าไม่สามารถบังคับใจเมื่อเห็นสิ่งนี้เป็นสิ่งตอบแทน ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงการคอร์รัปชันจะลดลงก็ด้วยการใช้หลักธรรมมะไว้ในจิตใจ

2. ขมใจไม่ประพฤติกด

นอกจากวรรณกรรมคำสอนจะกล่าวถึงการขมใจไม่ให้กระทำไปตามความต้องการของกิเลสแล้ว วรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้ผู้ฟังบังคับใจไม่ให้ประพฤติกดกฏสังคมและศีลธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสนอธรรมกับเขวชน วรรณกรรมคำสอนเสนอให้เขวชนบังคับจิตใจและความรู้สึกให้กระทำในสิ่งที่ถูกต้อง โดยไม่ละเมิดกติกาของสังคมและศีลธรรม

วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังใคร่ใจ บังคับใจไม่ให้มีความโลภ ความโกรธ และความหลง ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่เสนอธรรมกับนักบวชว่า

ผมบวชมาไม่เคยทะเลาะกับใครหน้าคำหน้าแต่ยืนคำด้วยความโกรธแทบเป็นแทบตายทั้ง ๆ ที่โค่นเป็นจ้อยท้วน เคยพอยิงให้ตาย ทั้ง ๆ ที่โค่นเตะโค่นขว้างด้วยก้อนอิฐแล้วมีคเณมาดอวอย่างชนิดเจ็บแสบอย่างไม่มีเหตุผล ผมไม่เคยทะเลาะกับใครที่ไม่เคยชกกับพระภิกษุผมเรื่องควรจะชกกันทั้งหลายที่...

จากคำสอนนี้จะเห็นว่าวรรณกรรมชี้ให้ผู้ฟังเห็นผลของการขมใจไม่ให้มีความโกรธบังเกิดขึ้น ช่วยให้อลดการวิวาทเพื่อเป็นการชักจูงให้ผู้ฟังธรรมพยายามขมใจตนเองไม่ให้เกิดความโกรธ

นอกจากวรรณกรรมคำสอนยังยกตัวอย่างการแสดงความโกรธอย่างไม่มีการควบคุมหรือบังคับความรู้สึกไว้บ้าง ซึ่งในการเสนอธรรมกับผู้ฟังทุก ๆ กลุ่มวรรณกรรมจะนำเสนอตัวอย่างนี้ ดังข้อความที่ปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ที่เสนอธรรมกับประชาชนว่า

คนขับรถที่อาตมานั่งมานับใจเย็น วันนั้นรถแน่นช้าออกมาจากโน้นก็ต้องรีบเร็ว
เต็มที่แล้ว แต่วันนั้นรถแน่นเหลือเกิน คนขับรถก็ใจเย็นช้ามาเรื่อย ๆ จนอาตมา
ถึงเนี่ย บางคนเนี่ยไม่มีธรรมะ ขับรถไปคำไป รถติดไฟแดงก็คำ เหมาคืนผ่าน
หน้ารถหนอยก็คำ คนเดินข้ามถนนช้าหนอยก็คำ แล้วไอ้คนถูกคำไม่ได้ยืนหรือ
เพราะรถมันติดกระຈကေมไคยเนคต่นหนึ่งข้าง ๆ มันเนาะ ไม่ไหวจริง ๆ คน
เคียวเน มั่นอารมณ์รายนะทนรถตลอดทาง...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเขวชน" ได้ปรากฏคำสอนกับเขวชน
ในลักษณะเดียวกันว่า

คนมีธรรมะเนี่ยโคนแตกโคนผ่นมันก็สงได้ เราห้ามไม่ได้ แต่เราห้ามใจได้ เพราะ
ธรรมเป็นเครื่องห้ามใจ นะเช่นคนไหนขมใจเบ้นก็คี่ แดคออกก็ไม่เป็นทุกข์ เราห้าม
แดคไม่ให้ออกไค้มัย ไม่ได้ ห้ามผ่นไม่ให้คกไค้มัย เราห้ามใจไม่ให้เป็นทุกข์เมื่อโคน
แตกโคนผ่นไค้มัย เราห้ามอากาศไม่ให้หนาวไค้มัย แต่เราห้ามใจไม่ให้เป็นทุกข์
เมื่อถึงฤดูหนาวไค้มัย ได้ จะไค้เฉพาะคนที่ม่ธรรมะอยู่ในใจ ที่ฝึกใจข่มใจจริงมัย
ไมไ่โซไค้ทุกคนนะ โยมเกยเห็นคนคาคแดคคาคผ่นมัย เคยข่มมันบ่าหรือคีนะ ลองคิดคี่
ไปคาคแดค แดคมันไมกระเทือนหรืออ ไอ้เราคอแห่งเปล่า...

จากข้อความที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังธรรม ข่มใจ
ไม่ให้เกิดอารมณ์โกรธ เพราะเมื่อบังเกิดอารมณ์ขึ้นมาแล้วผู้นั้นจะขาดสติตั้งคนไร่สติ
เหมือนคำกล่าวที่จพบในวรรณกรรมเสมอว่า "ความโกรธคือความโง่ ความโมโหคือความบ้า"

นอกจากวรรณกรรมคำสอนจะเสนอให้ผู้ฟังรู้จักข่มใจจากความโกรธแล้ววรรณกรรม
ยังเสนอให้ผู้ฟังไค้ข่มใจจากความหลงก้วย เพราะความหลงนั้นจะทำให้ชีวิตหายนะได้ โดยเฉพาะ
เขวชนของชาติ วรรณกรรมเสนอให้ข่มใจไม่ลุ่มหลงในสิ่งเสพติดในการ เสนอธรรมกับเขวชน
ทุก ๆ ครั้ง วรรณกรรมจะเสนอแนวความคิดนี้ไปถึงผู้ฟัง ดังคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน
เรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ที่เสนอธรรมกับเขวชนว่า

ใครเอายาเสพติดมาขี้ว เอ้ยสูบหนอยไม่สูบไม่ใช่ลูกผู้ชาย ไม่สูบไม่ใช่แมน เกี่ยมมัน
ทันที แมนมีสองอย่างไว้ย แมนโง่กับแมนฉลาด แมนโง่ของสูบบุหรี่ ต้องเตะท่า ต้อง
อย่างนั้นอย่างนี้ถึงจะเป็นแมน แต่ถ้ามคนฉลาดมีความเข้มแข็งก็อยู่ในตัวแล้วเนี่ย ไม่ต้อง
ไปสูบไม่ต้องไปตามเค้าหรือก็เป็นแมนได้ เนี่ยเรียกว่าเรามีความเข้มแข็ง บังคับ
ความรู้สึกได้ก็ เข้มแข็งได้เหนือกว่าสิ่งเหล่านั้นไม่มีปัญหา เพื่อนอาตมามีอยู่คนหนึ่ง
มันคิดถึงเสพติด มันไม่เห็นต้องไปรักษอะไร เอ้ยบอกให้เลิกก็ว่ามันก็เลิก แล้ว
ไม่เห็นทรมานทรมายอะไร ใจมันเด็ดจริง ๆ ไอ้คนนั้นมันเลิกได้ด้วยความเข้มแข็ง คนที่
มันยังติดงอมแงมเนี่ยมันเป็นคนขาดการบังคับความรู้สึกให้เฉียบขาดจริง ๆ ...

จากข้อความที่กล่าวนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้เยาวชนบังคับจิตใจไม่ให้
ลุ่มหลงในสิ่งเสพติด และยังเสนอความคิดอีกว่าการจะละจากสิ่งเสพติดได้ด้วยการทำให้เข้มแข็ง
และบังคับจิตใจไม่ให้กลับไปหาสิ่งเสพติดนั้น วรรณกรรมคำสอนเสนอให้เยาวชนสนใจจากการลุ่มหลง
ในสิ่งเสพติดทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นบุหรี่ สุรา ภัยยา เฮโรอีน หรือทินเนอร์ ซึ่งผู้วิจัยจับยกตัวอย่าง
อย่างละเอียดในประเด็นของอบายมุข

นอกจากวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้เยาวชนสนใจไม่ลุ่มหลงในสิ่งเสพติดแล้ว ยังกล่าว
ถึงการสนใจไม่ลุ่มหลงกับความชั่วทาง ๆ ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ฝึกสติเด็ก" ที่ได้
กล่าวกับเยาวชนว่า

วันนั้นหลวงพี่ไปฝึกจิตมาร้องให้จะมาตัวตาย ผู้ชายมันหลอกลวง ผู้ชาย มัน มัน มัน
มันไปเชื่อผู้ชายคำดินห้วนอนหลายคืนมาจากไหนไม่รู้ พอแม่สอนมาทั้งปี สิบปี ยี่สิบปี
ไม่เชื่อ พอเพื่อนผู้ชายมาชวนนิกเดียว อย่างโง่อย่างงี่เง่า เสียหาย...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ที่เสนอธรรมกับเยาวชนได้กล่าวอีกว่า

เด็กวัยรุ่นคนหนึ่ง มันอยู่กับพ่อแม่มาตั้งนาน พ่อแม่สอนมาตั้งนานไม่เคยจะเชื่อฟังอะไร
เท่าไร วันหนึ่งโจรมากระชับเทคนิคเดียวว่าไปกะชั้นเดอะชั้นจะเลี้ยงดูมาสูง จะยังงั้น
จะยังงี้ เอาอกเอาใจทุกอย่าง มันหนีแม่ไปตามโจร ในที่สุดก็พบบรองคือเอาร้องไห้ร้องไห้
จะกลับบ้านก็กลับไม่ได้ นะเนี่ย เวลาเนี่ย เพราะไอ้ลูกคนนั้นมันนอกหลุด...

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนชี้ให้เห็นผลของการลุ่มหลงในตนเอง ซึ่งยังผลเสียมาสู่ชีวิตในที่สุด

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังชี้ให้เยาวชนที่พึงธรรมตระหนักถึงการหลงผิดเมื่อถูกครู อาจารย์บังคับ แล้วโกรธ อาจารย์ผู้ตกเตือนนั้น ดังกล่าวไว้ในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับ เยาวชน" ที่เสนอกับเยาวชนว่า

นักเรียนจงตั้งใจอย่างที่สุด ชักเส้นใต้ 2 เส้นเลย การถูกครูบาอาจารย์บังคับนั้น พอเมื่อบังคับก็ ครูบาอาจารย์บังคับก็คนละ ตอนแรกจะเป็นเหมือนศัตรู การมีระเบียบ วินัยเสีย การถูกผู้บังคับให้มีระเบียบวินัยตอนแรกจะเป็นเหมือนศัตรู จะเป็นศัตรูในตอนแรก แต่จะเป็นมิตรในภายหลังทรงน้อมมาก เช่น ครูบังคับเชอ แล้วเชอรู้สึกเกลียดหน้าครู ตอนนั้นเชอมองครูเหมือนอะไร แต่เชอเป็นคนมีระเบียบ เข้างานเช้าการที่ไหนได้ เค้าวางระเบียบไว้เชอทำได้หมด ตอนนั้นเค้าชมเชอใหญ่เลย แล้วเชอจะเริ่มหวาน กลับมาคิดถึงครูบาอาจารย์...

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นชี้ให้เยาวชนรู้จักขมใจบังคับตนเองให้กระทำตามกฎระเบียบของสถานศึกษา และกระทำตามคำสั่งสอนของคณาจารย์ และบิดามารดาโดยไม่เห็นผิดว่าสิ่งนั้นคือความชั่วร้ายที่มาบังคับให้เยาวชนปฏิบัติ

และวรรณกรรมเสนอความคิดให้ประชาชนผู้พึงธรรมขมใจบังคับใจไม่ให้ลุ่มหลงในการพนัน ดังตัวอย่างที่วรรณกรรมจะยกตัวอย่างกับการเสนอธรรมกับผู้ฟังทุกกลุ่มคือ สมัชชฌเล่นการพนัน ภรรยาหาอย่างไรก็ไม่ฟังจนกระทั่งวันหนึ่งภรรยาชู้ว่าสามีไปเล่นการพนันอีกจะโยนลูกทิ้งน้ำ แต่สามีก็ยังไปอีก ภรรยาจึงโยนบุตรทิ้งแม่น้ำเสียชีวิต และวรรณกรรมเสนอแนะให้ผู้พึงธรรมบังคับใจไม่ให้ลุ่มหลงในสิ่งเสพติด โดยเฉพาะสุรา ซึ่งตัวอย่างนี้ผู้วิจัยจักยกตัวอย่างอย่างละเอียดในเรื่องอบายมุข 6 อีกครั้ง

วรรณกรรมพยายามเสนอให้ผู้พึงธรรมบังคับใจไม่กระทำในสิ่งผิดกฎหมาย หรือผิดศีลธรรม เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

3. ผลตอบแทนเมื่อปฏิบัติตามหลักธรรม หนึ่ง

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอถึงผลตอบแทน เมื่อรู้จักขมิใจไม่กระทำในสิ่งชั่วร้าย
ทาง ๓ ลักษณะ คือ

- 3.1 ทำให้ชีวิตมีความสุขปราศจากความทุกข์
- 3.2 เป็นที่เคารพนับถือของเหล่าชน
- 3.3 ช่วยเกื้อหนุนธรรมอัน

3.1 ทำให้ชีวิตมีความสุขปราศจากความทุกข์

วรรณกรรมคำสอนได้ชี้ให้ผู้ฟังทุกคนเห็นว่า ถ้าสามารถบังคับใจและ
ความรู้สึกไม่ให้ประพฤติดังในความชั่วได้แล้ว จะยังชีวิตให้อยู่อย่างมีความสุข ดังตัวอย่างที่
ผู้วิจัยได้เคยยกมากล่าวแล้วว่า ถ้าสมณะสามารถขมิใจไม่ให้เคียดแค้นในความกำหนดทาง
กามารมณ์ได้ สมณะนั้นก็จะได้ชีวิตที่ได้อย่างมีความสุข หรือการขมิใจไม่ลุ่มหลงในอบายมุข ซึ่งถ้า
เราสามารถขมิใจไม่ลุ่มหลงในอบายมุขได้แล้ว เราจะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขเช่นกันและ
สิ่งทีวรรณกรรมมุ่งเสนอให้เยาวชนตระหนักถึงอยู่เสมอคือ การบังคับไม่ให้ตกเป็นทาสของสิ่งเสพติด
และไม่ลุ่มหลงในกามารมณ์ ถ้าเยาวชนสามารถกระทำได้สำเร็จเขาก็จักผ่านมรสุมชีวิตช่วงสำคัญ
ไปได้ ซึ่งประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้วิจัยได้นำตัวอย่างเสนอมาแล้ว จึงไม่กล่าวในทีนี้อีก

3.2 เป็นที่เคารพนับถือของเหล่าชน

วรรณกรรมคำสอนได้ชี้ให้ผู้ฟังธรรมเห็นว่าบุคคลที่เป็นผู้นำเป็นผู้บังคับบัญชา
ได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่ทำการบังคับความรู้สึกหรือความรู้สึกได้เป็นอย่างดี และเขาเหล่านั้นล้วนแต่
เป็นที่เคารพนับถือของผู้ที่บังคับบัญชาทั้งสิ้น ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง "ธรรมะสำหรับ
เยาวชน" ที่เสนอธรรมกับเยาวชนว่า

ถ้าใครอยากก้าวหน้าอยากสูงขึ้นเป็นเห็นอกคนนายคนเนี่ย มันต้องเริ่มมาจากบังคับ
ตนเอง เช่น อย่างในหลวงเนี่ยสังเกตดูนะท่านมีขีติขมานะกษัตริย์ ท่านมีน้อมตนใน
ภาษาบาลีเค้าเรียกว่า หนึ่ง แผลวามใจหมความรู้สึกเกรง ใครเคยเห็นในหลวง
หัวเราะอา ๆ อย่างคนนอกหลดูมีบ้างมั๊ย วันนั้นเป็นวันเฉลิม ในหลวงตรัสเพิ่มเป็น

หัวใจอาร์ค หมอก็หมออาร์ค ประชาชนประสภณกรที่เข้าเฝ้าหัวเราะฮา แต่ในหลวงทรง
แย้มพระสรวลน้อย ๆ อย่างนี้เป็นลักษณะที่เค้าให้เป็นคน เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ในแผ่นดิน...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ได้เสนอความคิดกับเยาวชนถึง
การบังคับตนเองของผู้บังคับบัญชาทำให้ผู้บังคับบัญชายำเกรงไว้ว่า

เมื่อกับความมั่นคงของวิเศษอย่างหนึ่งซ่อนอยู่ในธรรมชาติ ใครก็ตามที่จะเป็นผู้บังคับบัญชา
คนในอนาคต คน ๆ นั้น ต้องเริ่มตนด้วยการบังคับตัวเองก่อน ไม่เชื่อดูนะ เริ่มต้นไป
ตามลำดับเลย เช่น อย่างโรงเรียนหนูเคยคนไหนเป็นผู้อำนวยการ เหนอ คนนี้เหว
ทานบังคับตัวเองเก่งมัย (ตอบเก่ง) นั้นใจเค้าจึงให้ทานเป็นผู้บังคับบัญชาโรงเรียนนี้...

จากคำกล่าวทั้ง 2 ที่กล่าวมานั้น วรรณกรรมคำสอนชี้ให้เห็นว่า องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระองค์ท่านทรงบังคับความรู้สึกได้เป็นอย่างดี หรือแม้แต่ผู้บังคับบัญชาหน่วยงาน
ต่าง ๆ ก็ต้องรู้จักบังคับตนเองอย่างดียิ่ง

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังยกตัวอย่างท่านนายกรัฐมนตรี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์
เมว่าท่านจะถูกนักข่าวกระเช้าอย่างไรก็ตาม ท่านก็สามารถบังคับความรู้สึกได้จนเป็นที่เคารพ
นับถือของประชาชนทั่วไป ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ว่า

แล้วอย่างนายกนอตแนมมัย แน่น เช่นว่านักข่าวมากระเช้าอย่างนั้น อย่างนี้ หว่า
เป็นบุคคลนาเบือ แทนที่นายกจะผลักอกหรือไล่ตวาดไป หัวเสียไม่มี กลับพูดว่า กลับ
เถอะลูกคึกแล้ว เนยคนนอตแนม...

ในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ยังยกตัวอย่างการเลือกบุคคลเป็นผู้นำหรือ
ผู้บังคับบัญชาว่า บุคคลจะเลือกคนที่สามารถบังคับความรู้สึกหรือบังคับตนเองได้ดี เป็นผู้นำ
ดังข้อความที่ว่า

คนสองคนเนยใครจะเจริญกว่ากันคุณดูนะ นาย ก.เกิดมาบังคับความรู้สึกเก่ง นาย ข.
เกิดมาถูกความรู้สึกบังคับ คน 2 คนเนยใครจะเจริญกว่ากัน ถ้าอยู่ในโรงเรียนใคร

อาจารย์ใหญ่ ใครเป็นอาจารย์น้อยนะ ถ้าเข้าไปในคุกใคร เป็นผู้คุมใครเป็น
นักโทษ ถ้าเป็นทหารใครเป็น ผบ.ทบ. นาย ก. ถ้าจะเลือกนายก ควรเลือกใคร
เป็น นาย ก. เพราะนอกนั้น คนจะเป็นผู้บังคับบัญชาผู้อื่นได้คงบังคับใครได้ก่อนนะ
ตัวเอง มันเป็นอย่างนี้...

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนได้ชี้ให้เห็นว่า การที่นายกรัฐมนตรี
หรือผู้บังคับบัญชาที่สามารถบังคับความรู้สึกได้จนได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้นำนั้น เพราะบุคคลนั้นให้
ความนิยมและศรัทธาเขาตนเอง

3.3 ช่วยเกื้อหนุนธรรมชาติ

ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอแนวความคิดให้ผู้ฟังธรรม
เข้าใจ ไม่ให้ประพฤติดีกกฎหมายและศีลธรรม ถ้าผู้ฟังธรรมสามารถใช้หลักธรรมมะได้ ก็จักช่วย
เกื้อหนุนธรรมอื่น ๆ เช่น กุศลมูล อันได้แก่ อโลกะอโหสะ และโมหะ ให้สมบูรณ์ขึ้น เพราะ
ทราบโดยบุคคลไม่สามารถเข้าใจตนเองได้แล้วก็ยากที่จะละความโลภความโกรธ และความหลงได้
ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อเข้าใจจากการดูหนัง และอบายมุข 6 ไม่ว่าจะเป็นการพนัน
การติดสิ่งเสพติด วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังธรรมเข้าใจตนเองให้ละเว้นหรือให้เลิกจาก
สิ่งเสพติดเมื่อหลงเสพติดไปแล้ว ธรรมมะนี้จะช่วยส่งเสริมให้ ธรรมละจากอบายมุขสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
ซึ่งการนำเสนอตัวอย่างในประเด็นผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเช่นกัน

4. แนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เกิด "มมะ"

วรรณกรรมคำสอนเสนอแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดหลักธรรมมะ แก่ผู้ฟังธรรม
ตามแนวทางนี้

4.1 ปีกความคุมกาย วาจา ใจ ให้มีความอดทน

4.2 ตระหนักถึงข้อเสียเปรียบภัยของตน

4.1 ฝึกควบคุม กาย วาจา ใจ ให้มีความอดทน

การที่บุคคลสามารถฝึกควบคุม กาย วาจา ใจ ให้เป็นไปตามครรลองของสังคมได้ จะช่วยให้หลักธรรม "ทมะ" บังเกิดขึ้นได้ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ที่ได้อธิบายกับเขวาวรรณว่า เราต้องรู้จักบังคับ กาย วาจา ใจ ไม่ให้คิดหรือกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ดังกล่าวไว้ว่า

...จงไว้ใจนะ ที่เรายังบังคับ ส่วนที่เราจะบังคับเอาไว้ในร่างกาย มี 3 ส่วน ส่วนหนึ่งคือกาย ส่วนที่สองคือวาจา ส่วนที่สามคือ ใจ กาย วาจา ใจ วาจาทางไหน ทางปาก กายคือ มือ เท้า ลำตัว ส่วนใจคือ การที่จะไปนึกคิดทำอะไรไปในทางไม่ดี ไม่งาม...

จากคำกล่าวนั้นวรรณกรรมคำสอนให้ผู้ฟังธรรมรู้จักควบคุมกาย วาจา ใจ เพื่อให้มีความรู้สึกที่จะกระทำในความชั่ว

นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" กล่าวกับประชาชนทั่วไปว่า

สังคมเนี่ยกำลังเน่า เติบโตคนอารมณ์ฉุนเฉียวเร็วเหลือเกิน กระทบนิคกระทบน้อย บุคเน่า มีคนพูดนรกแล้ว ผู้หญิงเนี่ยทะเลาะกัน อารมณ์ฉุนเฉียวร้ายแรง คนสมัยก่อนใคร มาทำให้โกรธเข้าเนี่ย เขายังมีอารมณ์ฉุนอยู่

จากคำสอนนี้ให้เห็นถึงการควบคุมอารมณ์นั้นคือ การควบคุมใจให้ละจากความโกรธนั้นเอง ซึ่งเมื่อฝึกควบคุมบ่อย ๆ จะช่วยให้จิตใจเข้มแข็งสามารถข่มใจไม่ให้ความโกรธบังเกิดขึ้นได้ แม้แต่การควบคุมความรู้สึกทางกามารมณ์ เมื่อสามารถฝึกควบคุมจิตใจให้มีความอดทนต่อสิ่งยั่ววนได้ก็จะเกิดการข่มใจไม่หลงละเมิดกฎหมายและศีลธรรมได้ ดังปรากฏคำสอนในเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ได้กล่าวกับชาวบ้านทั่วไปว่า "พระนะทำยิ่งกว่าชาวบ้าน มีผู้หญิงมาเยี่ยงแฉ่งตัวสั้น ๆ ไป พระต้องเอนรักมัย ถอน อ้อ บางทีเค้าทำอะไรไม่ดีในวัด ก็ต้องทน ข่มใจ" และในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "แนะพระใหม่ให้ถูกทาง" ที่เสนอธรรมกับภิกษุและสามเณร ยังได้กล่าวถึงการควบคุมกำหนดไม่ให้เกิดขึ้นไม่ใช่ควบคุมที่อาหาร เท่านั้นจะต้องฝึกควบคุมใจเป็นสำคัญ ดังกล่าวไว้ว่า

อาหารบางอย่างกินแล้วมันกระตุ้นเร้าความกำหนัดก็อย่าฉุนเข้าไป ผมเคยระวังถึงกับ
ไซ้เซย์ไม่ยอมฉุนเหมือนกัน เมื่อก่อนนี้กลัวมาก ตอนบวชใหม่ ๆ โอวัลตินนี่ นม เนม
นี่ไม่เคยฉุนเลย เพื่อควบคุมความกำหนัด ทางด้านอาหารทางอะไรก็แล้วแต่ที่จะทำ แต่
ที่จริงมันก็ไม่ตรงจุดหรอก ให้คนที่จิตถึงเมื่อกินอาหารที่มันกระตุ้น ตอมฮอร์โมนทางเพศ
ให้เกิดความกำหนัดก็ตาม แต่เราคุมใจมันก็อยู่ได้...

นอกจากการควบคุมใจฝึกใจให้อดทนได้แล้ว วรรณกรรมคำสอนยังได้กล่าวถึงการฝึกกาย
ให้มีความอดทนต่อการประกอบภารกิจที่มีความยากลำบากนั้นต้องขมใจบังคับกายให้กระทำการนั้น
อย่างไม่มีย่อท้อ ดังคำกล่าวที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การสร้างภูมิฐานทาน" ที่กล่าวกับ
นักบวชว่า

มาอยู่หัวคันทนองเนรหลวงพ่องเห็นบอกไปคายนัทธิ นองเนรองคันทนคายหน้าตรงโน้น
คายก็ไม้มค หนูกอนิดเดียวทำอะไรครึ่ง ๆ กลาง ๆ ไม่เสร็จ นากลัวเหลือเกินว่า
นองเนรไปทำงานแล้วจะตงงานกันเป็นแฉวนากลัวเหลือเกินนะ แล้วบอกให้ตักน้ำเต็มตุน
ก็ไม้มคทำอะไรล้างส้วมก็ไม่หมค กลายเป็นคนเหมือนกับชนอนเนอเนออยู่ตลอดเวลา
ไม่มีชนงอกออกมาเลย เราไม่เหมือนเด็กอินเคีย เด็กอินเคียเค้าไปปฏิบัติโน้นเค้า
เรียกพวก อุบิสัถ์ เค้าเกิดมา อุบิสัถ์มาเกิด แปลว่า สัถ์พวกนี้จะเจริญในทาง
ธรรมะ ในการที่จะอดทน โอโฮยแกยนิมิดแนมบิดขาไปทรมานกลางหิมะ ไปเก็บราก
ผลไม้กินได้สารพัด เค้าอยู่ได้เค้าไม่มีปัญหาอะไรเลย อยู่ป่าอยู่อะไรสบายนะ...

จากคำกล่าวข้างต้นนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้นักบวชเนรที่พึงธรรม
ฝึกตนให้มีความอดทนต่อความยากลำบากในการประกอบภารกิจ เพื่อให้เกิดความเคยชินจนสามารถ
ขมใจอดทนต่อความยากลำบากนั้นได้ เพื่อให้จิตใจเกิดความเคยชินต่อความยากนั้นและยังปรากฏใน
เรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ว่า

มันต้องมีอะไรเค็ดเคียวเจ็บช้ำคายนางงัย มันต้องนึกว่า เราจะทำในสิ่งที่คนอื่นทำ
ได้ยาก เราจะทนในสิ่งที่คนอื่นทนได้ยาก เราจะงคในสิ่งที่คนอื่นงคได้ยาก เราจะ
อดในสิ่งที่คนอื่นอดได้ยาก

และคำสอนในลักษณะนี้ยังได้กล่าวไว้ในคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่สอนนักบวช
อีกว่า

เรียนเรื่องอดทนเสีย เรียนจริง ๆ แต่พอจริง ๆ แล้วทนยากเหมือนกัน มันต้องฝึก
ศึกษาเรื่อย ๆ เคยวนทำอะไรต้องทนทายาท ทนแล้วไอ้ตัวทนนี่ประหลาด แล้วมันทน
อย่างเดียวไม่ได้ ไอ้คนที่ทนเนี่ยมันต้องมีหลัก มันมีหลักเกณฑ์มาลัดกันให้ทันได้

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่า การฝึกกาย วาจา และใจให้มีความอดทนนั้น
จะเป็นการสร้าง "พระ" หรือการบังคับตนให้บังเกิดขึ้นเป็นอย่างนี้

4.2 พระหนักถึงข้อเสียดและเกียรติยศของตน

แนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เกิด "พระ" นอกจากการฝึกควบคุม กาย วาจา
และใจให้มีความอดทนแล้ว วรรณกรรมคำสอนยังชี้ให้ผู้ฟังธรรมพระหนักถึงเกียรติยศและข้อเสียดของ
ตนเองเสมอ เพราะเมื่อบุคคลพระหนักถึงเกียรติยศตนเองเกรงว่าข้อเสียดที่บรรพบุรุษสั่งสมมาจาก
เสียดสลายก็จะสามารถบังคับตนเองไม่ให้หลงสู่ความชั่วได้ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "เป้าหมาย
ของชีวิต" ที่กล่าวถึงพระพยอม กอุยาโน ที่ท่านสามารถอยู่ในสมณเพศได้เพราะพระหนักถึง
ข้อเสียดที่ได้กระทำมาแม้ว่าจะเกิดความทองการที่จะลาสิกขาเพศแต่ก็สามารถบังคับตนจนสามารถ
ชนะความทองการนั้นได้ ดังคำสอนที่ได้กล่าวกับภิกษุสามเณรว่า

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าภิกษุเราเนี่ยกามในอศิทรบถนเรามากนะ สำหรับคนที่มาแล้ว
สำหรับพระเณร เอ้อสำหรับเณรที่ยังไม่เคยกามในอนาคต เนี่ยมันลองว่าไปวาดภาพ
ใหม่ ส่วนพระเณรที่มีลูกมีเมียออกมาบวช ภาพเก่าๆ รื้อย่อยเลย เณรยังอาจจะวาดผิด
วาดถูก เพราะยังไม่เคยเจอของจริงนะ แต่พวกเก่า ๆ มันอาจจะวาดแต่ของเก่าเนี่ย
พอคิดเรื่องใหม่ที่ต้องวาดตัวเองก็หยาบอีกแล้ว (เสียดหัวเราะ) คิดให้ตัวเองมีคอบอด
คิดให้พ้นพานคอบอดอีกแล้ว นี่เป้าหมายของพวกเรา พอคิดเรื่องกาม คิดเรื่องเบียดเบียน
คิดเรื่องพยายาท คำวิบัติ มีจนสั่งกับปะเก็ด ปุ๊ป ผมเนี่ย ผมตอสู่นาคูเลยนะ มันคตินาคู
เพราะว่ามันยาวพอสมควร เหมือนกันนะคิดอยู่มันก็อยากจะได้รู้สักสิ่งหลายที่พรรษาหก
พรรษาเจ็ดผมก็อยากสักกะ คิดเรื่องสักปิ่นงไม่รูกรั้งนะจนกระทั่งมันอยากสักสักไป
กูไม่เอาจ้าวรอกให้มันชกอย่างข้างหัวมัน...

นอกจากคำสอนที่กล่าวแล้ว วรรณกรรมคำสอนยังได้กล่าวกับเยาวชนผู้ฟังธรรมให้ตระหนักถึงเกียรติยศชื่อเสียงที่จะต้องเสื่อมเสียเพราะความต้องการทางเพศที่ก่อให้เกิดเกียรติยศของตนเองไว้ ดังปรากฏคำกล่าวในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วิบุรณกับยาเสพติด" ที่ได้กล่าวกับเยาวชนว่า

เราลองคิดกันดูให้ดีเถอะแล้วก็เข้าใจไว้บังคับใจไว้ ออกเปรี้ยวกินหวาน คนที่มันต้องไปติดมันติดนี้เพราะมันไม่รู้จักออกเปรี้ยวกินหวาน มันเลยเมาแทบทุกเรื่องไป เมาเรื่องเพศตั้งแต่เล็ก ๆ เด็กหญิงสมัยก่อนเค้ายังบังคับตัวเองเก่ง เค้ามีชั้นตอนให้เป็นเด็กหญิงให้เป็น น.ส. แล้วไปเป็นนาง เคียนจากเด็กหญิงกระโดดพรวดเป็นนางเลย (เสียงหัวเราะ) หนึ่ง ๆ อยู่เหนือ น.ส.ซักกี่คนละ (เสียงฮา) ภูเลยเหลือไม่เท่าเกา (เสียงฮา) เคียนจะเขียน น.ส.ลงไปก็ไม่มีจิตใจเหลือไม่เท่าเกา...

จากคำสอนนี้วรรณกรรมต้องการให้เยาวชนตระหนักถึงชื่อเสียงของตนเอง ซึ่งเมื่อตระหนักถึงชื่อเสียงของตนเองแล้วจะทำให้สามารถบังคับตนเองได้ดังคำกล่าวที่ปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ที่เสนอธรรมกับเยาวชนอีกว่า

เนี่ยพอเรารู้สึกในเรื่องเพศ เรื่องการมาพบกันมีอะไร มีความรู้สึกหรือยัง เหม็นหรือยัง เหม็นหรือยัง มีแล้ว มีมากี่แล้ว (เสียงฮา) หาอายุเท่าไรแล้ว อายุเท่าไร เท่าไรนะ 18 อย่างน้อยก็มีมา หาปีเก่าแล้วนะ แต่ก็ยังบังคับได้ไหม มีเมื่อยหรือยัง ยัง อยากมีมี (เสียงหัวเราะ) ยังไม่อยาก อยาก แต่ก็ยังบังคับได้ไหม อ้อ เนี่ยแสดงว่า เออนะยังมีนอกอยู่นะ เพราะฉะนั้นวัยรุ่นเนี่ยข้อสำคัญต้องบังคับความรู้สึกในเรื่องแห่งความรักความพอใจในเรื่องเพศให้ถูกต้องนะ...

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังได้กล่าวกับผู้ฟังธรรมทั่วไปอีกว่า จงนึกถึงชื่อเสียงตนเอง ขอให้กระทำความดีจนสามารถให้ตนเองได้ จึงจะนับว่าสูงสุด ดังคำกล่าวในคำสอนเรื่อง "สงคราพและสันติภาพ" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า

เอาละขอว่าถ้าขณะนั้นเมื่อใครรู้เองแหละรู้เองไม่ต้องให้ใครบอกว่าเป็นคนพลยังงั้นมันจะฉมึใจเบาใจบอกไม่ถูกว่าเราเนี่ยยกมือไหว้ตัวเองได้ ไม่ต้องให้คนอื่นไหว้ด้วย ถ้าเราชมใจทำตัวเองยกกระดกจิตให้สูงขึ้นไม่ให้ความชั่วกตภัย ไม่ต้องให้ใครมายกด้วย ไม่ต้องให้ใครสร้างอนุสาวรีย์ด้วย เพราะมันจะยกมือไหว้ตัวเองได้เลย...

อีกประการหนึ่งที่วรรณกรรมเสนอให้กับข้าราชการเสมอคือ การนึกถึงเกียรติยศของข้าราชการที่จะไม่ทุจริตคอร์รัปชั่นต่อหน้าที่ โดยวรรณกรรมเสนอให้ผู้ฟังระลึกว่าการทุจริตคอร์รัปชั่นนั้นจะทำให้เกียรติยศเสื่อมเสีย ดังคำกล่าวในเรื่อง "ธรรมะกับตำราวจ" ที่กล่าวกับข้าราชการตำราวจา

วันหนึ่งรถไปไ้คนขับรถชนไม้มาไฟฟ้ก มันเกิดล้เส้นไปนิกเคียวตำราวจราจรเรียกปั๊ พระนั่งอยู่ด้วยแหละปรับชะรอยนึ่ง (เสียงหัวเราะ) ปรับร่อนนึ่งอีกคนนึ่งเช้นค อีกคนนึ่งไปปรับเงิน ไ้คนนึ่งบอกนึ่งเอาให้เรียบร่อยหนอยนากระมิคกระเมียนให้ค ๆ หนอยนา พระนั่งมาด้วยยังคิ ยังอายอยู่นคนึ่ง ยังไม่หน้าคานเทาไฟรอรอกเนย (เสียงฮา)...

หรือคำกล่าวที่กล่าวกับข้าราชการตำราวจอีกคำกล่าวหนึ่งว่า

พวกเราเนี่ยระวังนา อะไรมันทำให้วิญญาณของความเป็นตำราวจหลุกหลุมครู่เปล่า ไม่ใช่แพ้น ไม่ใช่ผงซักฟอก รู่หรือเปล่า ของมันไม่ใช่กลองสี่เหลี่ยม ซองชา (เสียงฮา) เนี่ยมันซักฟอกมันล้างมันกคกนตำราวจ วิญญาณของตำราวจรวงหมคเลย

และคำกล่าวที่กล่าวกับตำราวจอีกว่า

ตำราวจบางคนมีวิญญาณของความเป็นตำราวจ โถไปตามอะไร ๆ มาได้ เช่น ขโมยลักเงินไปได้ เศรษฐีมาแจ้งตำราวจ ตำราวจตามจับ และได้ทรัพย์สินมา เจ้าของเงินให้ตำราวจ สมมุติได้เงินแสนนึ่งให้หาบยังงัย ตำราวจที่มีวิญญาณของความเป็นตำราวจจะต้องพูดออกมาอย่างอาหญาว่า ผมมิไ้ช่วยเหลือใครเพื่อสินจ้างรางวัล ต้องเป็นอย่างงัย...

จากคำสอนที่กล่าวกับเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ยืนมาทั้ง 3 ข้อความนั้น จะเห็นว่า วรรณกรรม คำสอนกล่าวให้ตำรวจตระหนักถึงศักดิ์ศรีของความเป็นตำรวจ มิให้เห็นแก่เงินจางรางวัล ซึ่งเมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจตระหนักถึงศักดิ์ศรีของตนเองแล้วก็จะสามารถบังคับตนเองให้ปฏิบัติหน้าที่อย่าง สุจริตได้

นอกจากเจ้าหน้าที่ตำรวจแล้ววรรณกรรมคำสอนจะเน้นให้ข้าราชการที่ฟังธรรมจาก ทุกอาชีพตระหนักถึงศักดิ์ศรีของตน เช่น ชักจูงให้ แพทย์ ทุ่มเทหน้าที่รักษาคบผู้ป่วยให้การช่วยเหลือ ผู้ป่วยด้วยความเต็มใจ ไม่หวังสิ่งตอบแทนมากนัก ดังที่ผู้วิจัยยกตัวอย่างใน ธรรมเรื่องเมตตา ธรรมไปแล้ว หรือผู้หม้อชีพ ครู อาจารย์ วรรณกรรมคำสอนยังชักจูงให้ครู อาจารย์ สอนศิษย์ ด้วยจิตอันมั่นคง ไม่ลำเอียง หรือมุ่งหวังสิ่งตอบแทนจากศิษย์ ส่วนกับข้าราชการทหารนั้น วรรณกรรม คำสอนชักจูงให้ทหารรักเกียรติยศของตนเองเท่าชีวิตไม่ทรยศต่อชาติ ด้วยการนำอาวุธไปขายให้ ศัตรู ซึ่งตัวอย่างเหล่านี้ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วและจะยกกล่าวอย่างละเอียดต่อไปในบทที่ 4

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนชักจูงให้ผู้ฟังธรรมทุกกลุ่มคน ตระหนักถึงศักดิ์ศรีของ ตนเองอยู่เสมอ เพราะเมื่อเขาเหล่านั้นนึกถึงเกียรติยศชื่อเสียงของตนเองก็จะสามารถข่มใจ บังคับตนไม่ให้หลงละเมิดความดี ประพฤติหรือคิดในชั่วใจ

ขันติ

วรรณกรรมคำสอนกล่าวว่า "ขันติ" นี้คือความอดทน ในการเสนาธรรมกับผู้ฟังทุกกลุ่ม วรรณกรรมคำสอนจะเสนอให้ผู้ฟังมีความอดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบ โดยที่วรรณกรรมคำสอน เสนอว่า ความอดทนจะช่วยให้งานต่าง ๆ สำเร็จลง ดังข้อความในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับสิ่งแควลอม" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า "ถ้าเราไม่เคยนเลยต่อไปทำอะไร ก็ทำไม่ได้ เป็นคนเหยียบขี่ไถไม่พอ ทำอะไรนิก ๆ หนอย ๆ ก็ปล่อย" และคำสอนที่วรรณกรรม จะกล่าวกับผู้ฟังทุกกลุ่มคือ "...เราจะทนในสิ่งที่คนอื่นทนไดยาก เราจะอดในสิ่งที่คนอื่นอดไดยาก เราจะงในสิ่งที่คนอื่นงไดยาก..."

ธรรม "ขันติ" นี้ วรรณกรรมคำสอนมุ่งเสนอให้ผู้ฟังอดทนต่อความยากลำบากในการปฏิบัติ ภารกิจเป็นสำคัญ เพราะความอดทนนี้จะยังผลให้งานกิจต่าง ๆ สำเร็จลงได้ด้วยดี

วรรณกรรมเสนอ "ขันติธรรม" กับผู้ฟัง 3 ประการ คือ

1. อุตุนทนต่อความยากลำบาก
2. อุตุนทนต่อสิ่งยั่วยวนจากสิ่งแวดล้อม
3. อุตุนทนต่ออุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่

ธรรมขันติธรรมได้ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน ดังนี้

1. อุตุนทนต่อความยากลำบาก

การอุตุนทนต่อความยากลำบากนี้เป็นประเด็นที่วรรณกรรมคำสอนพยายามเสนอให้ผู้ฟังธรรมทุกคนนำไปปฏิบัติ เพราะการอุตุนทนต่อความยากลำบากนี้จะช่วยให้กิจการต่าง ๆ สำเร็จลงได้ยากก็ ยากช่วยให้ชีวิต ประสบกับความสุขด้วย ดังตัวอย่างที่วรรณกรรมคำสอนจะยกกล่าวถึงเสมอคือ เด็กหญิงวลี ที่เธอมีความอุตุนทนต่อความยากลำบากที่ประสบ เธอกำพร้าพ่อแม่ มีแม่เลี้ยงเป็นอัมพาต และยายของเธอตาบอด แต่วลีก็ต่อสู้ อุตุนทนต่อความยากลำบาก แม่แก่เวลาเช้า เวลากลางวัน และเวลาเย็น วลีต้องคอยปรนนิบัติแม่ที่เป็นอัมพาต ช่วยยายที่ตาบอด จนกระทั่งเรื่องของวลีถูกเปิดเผยจึงได้รับความช่วยเหลือจากคนทั่วสารทิศจนวลีมีชีวิตที่ดีขึ้น

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "แนะพระใหม่ให้ถูกทาง" ได้เสนอให้นักบวชมีความอุตุนทนต่อความยากลำบากในการประกอบกิจการต่าง ๆ ของสงฆ์ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

ฉะนั้นต้องอธิฐานแล้วทำกันเองให้เกินผมถึง 10 เท้า จึงจะเท่ากับผมทำเมื่อตอนที่ผมทำเมื่อบวชใหม่ ๆ ถึงอย่างนั้นหนานทำกันอยู่เนี่ย ผมทำมาเข้มจนกว่านถึง 10 เท้า นะคาบหมวกตัวเอง อะไรทำอะไรทำแทบทุกอย่างแหละ ทำงานเพนุก่อสร้างภายในวัดเมื่อก่อนนี้เราทำยันตี 5 เข้าออกบิณฑบาต เดินลมฟูกกลางทางเลย นะทำมาแล้วนะแล้วในคานท่าวัตรแล้วบ่ทองเนี่ยไม่ต้องเป็นห่วง...

จากคำสอนนั้นทำให้เห็นว่า แม้งานที่ต้องทำมีความเหน็ดเหนื่อยสักเพียงไรก็ตาม แต่เราต้องอุตุนทนเพื่อให้กิจการสำเร็จลง นอกจากนั้นยังปรากฏในคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ได้เสนอธรรมกับเยาวชนอีกว่า

ที่วัดในสัปดาห์เขียนติดไว้ตัว เบื่อเริ่มว่ากินข้าวแล้วมาขำทำความคึกคักข้าว เค้าหรือ
ยัง ติดไว้เลยนะ เป็นนิสัยปลูกไว้ตั้งแต่เล็ก ๆ ว่า เกิดมาทั้งทีจึงเอาดีให้ได้ เราจะ
เป็นคนอดทนไม่ยอมทนอด นะคนเคี้ยวเนี้ย มันมักจะเจียงเอามาเป็นฝ่ายทนอดแล้วก็
ไม่ยอมอดทน เช่น เรากลับไปบ้านข้าวไม่มีเนี้ยเราอดทนหุงชากินคินึงก็กินข้าวกินนั้นก็ไป
ข้าว ไม่มีกินนอนทนอดบิณฑกของอยู่นั้นแหละนะ...

จากคำสอนนักรรณกรรมชี้ให้เห็นความอดทนต่อความลำบากที่จะประกอบอาหารรับประทาน
แต่ถ้าเราขาดความอดทนยอมท้อ เราจะมีแต่ความทุกข์และคำสอนในเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด"
ได้กล่าวกับประชาชนทั่วไปว่า

วันนี้คุณครูไคพาเด็กเข้าวัดแล้วนักเรียนหลายคนแสดงการอดกลั้น อดทนแด่คร่อนัก
สวดมนต้อยู่ได้ ไม่เป็นคนนอตหลุดง่าย ๆ นะ อดกลั้น อดทนกันคินะ เคี้ยวคนเนี้ย
กำลังนอตหลุดง่ายคือไม่มีการบังคับความรู้สึก ฝนตกก็แซงฝนแล้งก็คำ แต่คนมีธรรมะ
อย่างเราที่มาฝึกฝนนี้ เราห้ามฝนไม่ให้ตกไม่ได้ แต่เราห้ามใจไม่ให้เป็นอย่างนั้น เมื่อ
โดนแดดสวดมนตักก็ยังทนได้นะ...

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นได้ชี้ให้เห็นการอดทนต่อความรอนทวยการบังคับความรู้สึกไม่ให้
เคืองรอนหรือร้อนใจเมื่อถูกแสงแดดแผดเผา

นอกจากนักรรณกรรมยังได้เสนอแนวความคิดสำหรับนักศึกษาอีกว่า การศึกษาจะสำเร็จ
ลงได้นั้นต้องอาศัยความอดทน ความสนใจและการบังคับตนเองเพื่อต่อสู้กับความยากลำบาก แต่
ถ้านักศึกษาขาดความอดทนไม่สามารถบังคับตนเองได้แล้ว แม้จะมีอาจารย์ที่มีความสามารถสัก
เพียงไรมาอบรมสั่งสอนก็จะไม่สำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้เลย ดังคำกล่าวที่ปรากฏในวรรณกรรม
คำสอนเรื่อง ธรรมะสำหรับวัยรุ่น ได้กล่าวกับเยาวชนว่า

นักศึกษามาอยู่ในกรมพัฒนาฝึกอาชีพเนี้ย ถ้าไม่บังคับตัวเอง ถึงจะได้อาจารย์ดี จบ
ออกเตอร์ชาก็ปัญญาขาว เป็นทางมันก็ไม่ได้ประโยชน์ มันต้องอยู่ที่นักเรียนนักศึกษาที่
เข้ามารับเนี้ย มีความสนใจและบังคับความรู้สึกที่จะรับวิชาจากอาจารย์สักแค่ไหน...

จากคำกล่าวที่ยกมากล่าวทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนพยายามที่จะชักจูงให้
ผู้ฟังธรรมทุกคนได้มีความอดทน ต่อความยากลำบากในการปฏิบัติงานในหน้าที่ ถึงแม้ว่างานที่จะ
ของกระนั้นมีความยากลำบากสักเพียงไรก็ตามต้องอดสู่อทนให้ถึงที่สุด

2. อดทนต่อสิ่งยั่วยวนจากสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวนั้นจะมีอิทธิพลต่อผู้ที่ในสังคมนั้น ๆ ถ้าบุคคลใดอยู่ในสิ่งแวดล้อม
ที่สิ่งสิ่งแวดล้อมนั้นจะช่วยหลอหลวมให้เขาเป็นคนดี แต่ถ้ามุคใดพบสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี มีสิ่ง
ยั่วยวนอยู่มาก เขาก็ต้องอดทนไม่กระทำตามสิ่งยั่วยวนที่จะฉุดชีวิตของเขาทิ้งลงสู่เหวแห่งความชั่ว
ดังปรากฏคำกล่าวในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การสร้างภูมิคุ้มกัน" ที่กล่าวกับสามเณรนักบวชว่า

เราอาจพูดได้ว่าเราสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้นเรื่อย ๆ นะหลวงพี่ว่าไม่ต้องพูดมาก
หรอกเพราะเธอเฝ้าเรียนไต่ถามคำสั่งสอนแต่เหลืออย่างเดียวว่าใครจะสร้างภูมิคุ้มกัน
ให้เป็นคนทนต่อการยั่วยวนของเพื่อนต่อการยั่วยวนของธรรมชาติ ในโลกนี้มีอะไรออกมา
แปลก ๆ ใหม่ ๆ เยอะแยะ ที่จะทำให้นักหมกความอดกลั้นอดทน มันยั่วนถึงที่สุดต้องยอม
สยบกับมัน นะแล้วโดยเฉพะอย่างยิ่งคือ ความคิดที่มันยั่วนอนอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะ
ความคิดไปตำลาลามาถึงอยู่เรื่อย บอกเมื่อไหร่จะเลิกเมื่อไหร่จะกลับบ้าน เมื่อไหร่จะเป็น
อย่างนั้น เมื่อไหร่เพื่อนจะมาอะไรสารพัดอย่าง ตามเหลืออย่างเดียวเท่านั้นแหละใครที่
คิดจะสร้างภูมิคุ้มกัน...

จากคำกล่าวข้างต้นนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนชักจูงให้สามเณรและภิกษุผู้มาปฏิบัติธรรม
ฝึกตนเองให้มีความอดทนต่อสิ่งแวดล้อมที่จะคอยยั่วยวนกิเลสให้ปรากฏอยู่เสมอ และวรรณกรรมได้
เสนอแนวความคิดว่าสิ่งที่ต้องสู้ก็คือ ความอดทนต่อกิเลสที่มายั่วนั่นเอง

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วิญญูกับยาเสพติด" ได้เสนอให้เยาวชนมีความอดทนต่อ
สิ่งยั่วยวนเพื่อป้องกันชีวิตมิให้วนเวียนคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

วันนั้นเค้าเอาเชือกเส้นหนึ่งเท่าแขนเนี่ยไต่ผูกไว้กะท้ายรถ ปรากฏว่าไต่ท้ายรถเนี่ย
เชือกมันห้อยอยู่ประมาณ สอง สามศอก ตอนแรกก็ไม่มีอะไร พอรถออกไต่เชือกมันก็

แกว่ง กอกแกก ๆ เคยเห็นมัยหมากับแมวเนี่ยพอเราเอาเชือกแกว่งมันจะวิ่งจับตะปบ
ไอนันท์เหมือนกันเชือกแกว่งมันคว่ำบ๊ว พอรอดสตาร์ทเปิด ปากแหกเลย (เสียงหัวเราะ)
นี่เพราะมันทนย้วยวนไม่ไหวแล้วไปจับเข้า กันพวกเราก็ก็นึกเหมือนกันใครเค้าเอายาเสพติด
มาบ๊วเดี่ยสับหนอย ไม่สับไม่โซดุกูช่าย ไม่สับไม่โซแมน เราต้องเถียงมันทันที แมมมี
สองอย่างว๊วย แมมโง่กับแมมฉลาด (เสียงหัวเราะ) แมมโง่ต้องสับนุ่หรื ทองเตะหาทอง
ยั้งนี้ทองยั้งถึงจะเป็นแมม แถกาคณฉลาดมีความเข้มแข็งคืออยู่ในตัวแล้ว เนี่ยไม่ต้องไปสับ
ไม่ต้องไปทำตามเค้าก็เป็นแมมได้ เรียกว่า เรามีความเข้มแข็งกับความรู้สึกละ...

จากคำสอนนั้นวรรณกรรมคำสอนให้เยาวชนผู้ฟังธรรมเห็นว่าถ้ามีความอดทนต่อสิ่งย้วยวน
ในสังคมได้ ชีวิตจะปลอดภัยจากความชั่ว โดยเฉพาะยาเสพติดโดยมีเพื่อนร่วมสังคมนั้นเป็นผู้นำมา
เสนอ เยาวชนต้องรู้จักพิจารณาความถูกต้อง และใช้ความอดทนความเข้มแข็งหลักนี้ให้ได้
วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ใ้ช้ให้แก่วชมมีความอดทนต่อสิ่งย้วยวน
ต่าง ๆ ดังคำสอนที่กล่าวไว้

พวกเราต้องอย่างนี้เลย พอลึกคำริเห็นโยมผู้หญิงคนนั้นสวย แหมชอบหายอีกแล้วกู
(เสียงหัวเราะ) คิดเรื่องให้สั้คิมคบออกอีกแล้ว คิดให้จมอยู่ในสังสารวัฏอีกแล้ว
พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างไ้เหมือนคนเลี้ยงควายในอุทยานสาธ ไซ้มัย...

และในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ได้กล่าวอีกว่า

เป้าหมายของพวกเราพอคิดเรื่องงาม คิดเรื่องเบียดเบียน คิดเรื่องพยายาห์ ฝึกจินตสำนึก
เกิดปุ๊ป ผมเนี่ยผมตอสนาญเลย นะมันคิดนาญเพราะมันผานมาพอสมควรเหมือนกัน คิดอยู่
มันคิดจะสั้คิมหลายที พระบาททพรรษาเจ้คเนี่ยผมคิดอยากสั้คิมนะ คิดสั้คิมนี้ในไม่รู๊ครัง
จนกระทั่งมึงอยากสั้คิมไป กูไม่เอาจ๊วรออกให้มึงเสียอย่างซางหวัมัน อยู่ได้กรับ แล้ว
เกยวนแปลกผมไม่คิดสั้คิมแล้วสนมป็นี่เลยพรรษาลิบแล้วไม่คิดสั้คิม

จากคำกล่าวนี้นี้จะเห็นว่าคำสอนเสนอให้แก่วชมมีความอดทนต่อกิเลสตัณหา ย้วยวน เมื่อมีกิเลส
เกิดขึ้นในจิตต้องใช้ความอดทนต่อสู้กับสิ่งย้วยวนทั้งหลายเหล่านั้น

จากคำกล่าวที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น จะเห็นว่าบุคคลจะต้องอดทนต่อสิ่งแวดล้อมที่จะมากระทบ เพราะสิ่งแวดล้อมนั้นเมื่อทวีผลต่อคนในสังคม ดังนั้นวรรณกรรมคำสอนจึงชักชวนให้พ่อแม่สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้บุตร ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับสิ่งแวดล้อม" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า

พ่อแม่ก็พยายามเป็นสิ่งแวดล้อมลูกให้ดีที่สุด ลูกนี้เหมือนกระเจกเงา เหมือนผ้าขาว ถ้าผ้าขาวไปอยู่ใกล้ ๆ สิ่งที่ไม่ดีก็เปื้อนระนะ นั้นพ่อแม่ก็ต้องทำอะไรชนิดที่ว่าอย่าไปทำอะไรที่มันเปื้อนระหัวใจของลูกให้มันประทับเป็นรอยบาปไว้ลูกเห็นแล้วมันจะเป็นเครื่องกั้นใจ คิดชั่วต่อไปนะ พยายามทำให้ดีที่สุด เช่น บ้านใครทำสิ่งแวดล้อมด้วยการในตู้ใหญ่ ๆ มีเฮนเนสซิ่งโซไวไวเนี่ยสิ่งแวดล้อมไม่ดี ต้องเลิกสิ่งแวดล้อมแบบเนี่ย แล้วแม่ก็ต้องไม่ตั้งวงไฟให้ลูกเห็น

จะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังธรรมมีความอดทนต่อสิ่งชั่วร้ายในสังคม โดยบุคคลจะต้องบังคับตนเองไม่ให้หลงไหลไปตามสิ่งชั่วร้ายของกิเลส เช่น พ่อแม่ต้องอดทนที่จะไม่ประพฤตินิโคให้ลูกเห็น ไม่ว่าจะเป็นการประพฤตินอบายมุข หรือการประพฤตินิโคศีลธรรมจรรยา พ่อแม่ต้องหักห้ามใจอดทนจะไม่ผิดใจสิ่งนั้น

3. อดทนต่ออุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่

การปฏิบัติงานในหน้าที่นั้นย่อมมีอุปสรรคต่าง ๆ มากระทบเสมอ วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังธรรมมีความอดทนต่อสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" ที่กล่าวกับข้าราชการตำรวจว่า

เรายกโยมพ่อเป็นครูสอนคนอื่นให้เลิกเหล้าเพราะเห็นทุกข์ โทษมามากแล้ว เราก็ยกโยมพ่อกับเป็นครูคนอื่น เพื่อไ้บุญไ้กุศล ยกโยมพ่อกับมาให้พ่อกันเลิกเหล้าไ้ก็ไ้บุญ แลส่วนกุศลให้โยมพ่อ หนอยหาวาพระพยอม ประจานพ่อกับตัวเอง มันว่าเงี้ยเราตั้งใจทำความดี แต่เคหาว่าเราประจานพ่อกับตัวเองไม่เป็นไรขนาดลองคิดดูตำรวจนี้อาตมายกโยมพ่อกับอาตมายังเคื่อคร่อนมันถ้ายกพ่อกับมันจะแคไ้หนลองคิดดูไหมบ่ เช่น เรายกพ่อกับเขียนขึ้นมาบ้างจะเป็นไ้ก็ไ้ไ้ละกะระจิบไ้ เรายกพ่อกับเราเคายังเคื่อคร่อนเห็นบ่การทำงานเนี้ยมันนอกที่จะกระทบความรู้สึกคนอื่นไ้ได้...

จากข้อความที่กล่าวในวรรณกรรมคำสอนได้ยกตัวอย่างพระพยอม กุธยาโน ที่ท่านประสบปัญหาเกี่ยวกับการแสดงธรรมมีผู้ต่อต้านต่าง ๆ มากมาย ดังที่ผู้วิจัยเคยกล่าวมาแล้วว่าบางครั้งมีคนที่ขี้นมาตะโกนร้องคาท่าน บางครั้งมีคนนำไม้มากระทุ้งพระเมือท่านกำลังแสดงธรรม บางครั้งมีคนเมาสุรามาต่อต้าน แต่พระพยอม กุธยาโน ท่านก็มีใจขอโทษเลย ยังคงอดทนต่อผู้ทำงานต่อไป

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังมีความอดทนจนถึงที่สุด และเสนอให้ผู้ฟังประกอบกิจต่าง ๆ อย่างสุดความสามารถ ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่เสนอธรรมกับนักปราชญ์ว่า

ทำกรรมฐานอะไรอย่าไปทำเล่น ๆ เข้าทีหนึ่งทอง 3 เดือน แล้วไม่มีการลากลับวัด ถาลากลับวัดรู้ไว้เถอะก็ไม่ได้คิด พอก็ไม่ได้คิดมากก็ใหม่ซนมันซนแล้วนะหนังมันเห็นยาวแล้วท่าน จริงนะ ผมทำขนาดหนัก ทำกันจนลืมนะเลย ไม่รู้มันเป็นหรือมันตาย ไม่รู้มันหายใจหรือเปล่า มันงงเลยไม่รู้มันหายใจหรือเปล่า เค้าทำกันขนาดนั้นนะ มันจะเกิดอะไรก็เกิดไปห่าทะพิศตะพือ ชันแรกก็กั๊กคิดไว้ก่อน จะเพ่งเทียนก็เพ่งมันตาแทบแตกไปเลย ผมเคยนะเข้าโบสถ์ เพ่งจนไม่รู้มันหายใจหรือไม่หายใจ จนสงสัยอะกูตายหรือยังวะ นี่มันหรือเรา อยามันจะมายังไงจะมาหลอกดวง มันจะเกิดดวงไฟใหญ่ โต ใหญ่ เล็ก ภูไมจุ้มชะอย่าง มันต้องกั๊กคิด นั่นการปฏิบัติเนี่ย เป้าหมายมันต้องถึงที่สุด

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การสร้างภูมิคุ้มกัน" ได้กล่าวกับนักปราชญ์ในลักษณะเดียวกัน
อีกว่า

มาอยู่หัวคิน้องเฒ่าหลวงพ่อมองเห็นบอกไปคายน้องเฒ่าเองคินคายน้องเฒ่าทรงนั้น ก็ไม่หมด หนูก่อนก็เคยทำอะไร ๆ ก็ครั้ง ๆ กลาง ๆ ไม่เสร็จจนากลัวเหลือเกินว่าน้องเฒ่าไปทำงานแล้วจะตกงานกันเป็นแถว นากลัวเหลือเกินนะ แล้วบอกให้พี่น้ำเต็มๆ ก็ไม่เต็ม ทำอะไรล้างส้วมก็ไม่หมด กลายเป็นคนเหมือนกับชนอนเนือเนืออยู่เวลา ไม่มีชนงอกออกมาเลย เราไม่เหมือนเด็กกินเคี้ยว เนือเคี้ยวถ้ามีโอกาสให้ลูกเด็กกินเคี้ยว เค้าไปปฏิบัติในนั้นเค้าเรียกว่าพวกอุปนิสัยตัวเค้ามาเกิด

อุปนิสัยตัวมาเกิด แปลว่าสัตว์พวกนี้จะเจริญในทางที่ธรรมชาติที่ธรรมในการที่จะออกหนจะอด
โอ้อโฮ แกะเข็ญคแซนคิชาไปทรมานกลางหิมะ ไปเก็บรากมันกินผลไม้สารพัด เค้า
อยู่ได้ไม่มีปัญหา...

จากคำสอนที่กล่าวมาข้างต้น วรรณกรรมพยายามเสนอให้นักบวชที่ฟังธรรมเห็นว่าเมื่อ
จะกระทำการสิ่งใดก็ต้องอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้กิจการที่กระทำสำเร็จลงได้

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การสร้างภูมิฐาน" ได้เสนอให้ภิกษุและสามเณร
ใดต่อสู้กับอุปสรรคในการทำงาน ดังคำสอนที่กล่าวว่า

พระเณรบางองค์นั้นไม่อยากทำงาน ผู้ใหญ่ไม่เคยเหลียวแล หมกกำลังใจแล้ว อย่า
คิดอย่างนั้นเราต้องอดทนทำต่อไป แม้ทำมาไม่เคยมีใครช่วยเหลือต่อสู้มาตลอด เรา
ต้องอดทนต่อสู้กับมันต่อไป...

จากข้อความจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนต้องการชักจูงให้ผู้ฟังธรรมทุก ๆ กลุ่ม มี
ความอดทนต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ในการทำงาน ต้องไม่ย่อท้อ ทั้งยังได้เสนอความคิดอีกว่า
การทำงานนั้นจะต้องมีอุปสรรค เมื่อใดกระทำแล้วย่อมมีทั้งคนที่ชอบและไม่ชอบ ดังนั้นเราจึงต้อง
อดทนต่อสู้ให้ถึงที่สุด ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" ที่กล่าวถึง
ข้าราชการตำรวจ อีกว่า

เราทำอะไรคนมันต้องมีความรู้สึกกับเราสามอย่าง หนึ่งชอบมันก็ชม สองไม่ชอบมันก็คำ
สามมันเฉย ๆ ไม่สนใจการทำงานของเราจริงมัย ตั้งสติทำงานต่อไปเราจะทำในสิ่งที่
คนอื่นทำได้ยาก เราจะทนในสิ่งที่คนอื่นทนได้ยาก เราจะอดในสิ่งที่คนอื่นอดได้ยาก
เราจะงกในสิ่งที่คนอื่นงกได้ยาก

การนำเสนอธรรมชั้นดีกับผู้ฟังทุกกลุ่มนั้น วรรณกรรมพยายามชักจูงให้ผู้ฟังธรรมต้องมีความ
อดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่จะมากระทบ เพื่อให้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และได้มุ่งเน้น
ที่เยาวชนของชาติเป็นสำคัญ โดยวรรณกรรมพยายามเสนอให้เยาวชนอดทนต่อสิ่งชั่วร้ายในสังคม
ไม่ให้ลุ่มหลงในอบายมุข โดยเฉพาะสิ่งเสพติดต่าง ๆ นั้นต้องอดทนที่จะหลีกเลี่ยงยาเสพติดทั้งปวง

จาตะ

จาตะคือ การให้ การให้วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้พิจารณาความเหมาะสมก่อนจึงให้
ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การสร้างภูมิทัศน์" ที่เสนอธรรมกับนักบวชว่า

พระพุทธเจ้า ท่านบอกว่า จงฉลาดให้ จงรู้จักใคร่ครวญเสียก่อน ท่าน วิจารย์
สุขทปสฺส หะ มาสฺสเรณฺณินฺนํ เกง แต่เราสรรเสริญคนที่ฉลาด ใคร่ครวญ
แล้วจึงให้..."

จากการศึกษาพบว่าวรรณกรรมคำสอนได้เสนอธรรม "จาตะ" ไปยังผู้ฟังธรรม

2 ลักษณะ คือ

1. การบริจารทรัพย์สร้างกุศล
2. การบริจาทรัพย์ให้บุคคล

1. การบริจาทรัพย์สร้างกุศล

การบริจาทรัพย์เพื่อการสร้างกุศล วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังทุก ๆ กลุ่ม
ใคร่ครวญความเหมาะสมเสียก่อนจึงบริจา โดยเฉพาอย่างยิ่งการบริจาทรัพย์เพื่อรวมการบุญนั้น
วรรณกรรมคำสอนซึ่งให้ฟังใช้การพิจารณาใ้หมาก ๆ โดยไม่บริจาทรัพย์ ทำบุญตามคำชักจูง
ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การสร้างภูมิทัศน์" ที่กล่าวกับนักบวชว่า

เนยฺยหฺลวงพฺยอกจะนำออกถวายแก่คนที่ เป็นเนยฺยนาญ แก่เณรที่ใด ๆ มีศีลธรรม มี
สมณะสัญญา คือมีความรู้สึกตัวกันตัวเราเป็นเณรแล้วนะ หลวงพ่อยกจะให้ทุกองค์นะ
ท่านถ้าเราไปให้ไม่ดี พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า จงฉลาดให้ จงรู้จักใคร่ครวญเสียก่อน
ท่านวิจารย์สุขทปสฺส หะ มาสฺสเรณฺณินฺนํ เกง แต่เราสรรเสริญคนที่ฉลาด ใคร่ครวญ
แล้วจึงให้ ถ้าดีแต่ให้ ให้ ให้ ถ้าให้เณรไม่ดี พระไม่ดีเนยฺย พระพุทธเจ้าท่านบอก
เท่าที่บำรุงใจไว้ปล้นศาสนาจริงนัย

จากคำกล่าวนั้นวรรณกรรมคำสอนเสนอให้กษัตริย์สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่ฟังธรรม รู้จักใช้วิจารณ์ญาณ ก่อนที่จะบริจาทรพย์ให้ผู้อื่น เพราะบางครั้ง การบริจาทรพย์ทำบุญนั้น จะกลายเป็นการสนับสนุนคนชั่วที่โศกศาสนาเป็นทอ้าย กอบโกยผลประโยชน์ ดังนั้น จึงควรทำบุญแต่ที่จะเกิดผลประโยชน์แก่ศาสนาจริง ๆ ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมเรื่อง "ยศช้าง ยศพระ" อีกว่า

โยมเนี่ยสนับสนุนสิ่งผิด ชอบสนับสนุนสิ่งผิดอยู่เรื่อยทำให้เกิดความผิดพลาดอยู่เรื่อย ควรที่จะสนับสนุนพระเณรที่กำลังเรียน กำลังนั้น นี่บอกชกอย่างไรมัยโยมเวลานี้จะ ทำบุญต้องให้เขาหลักเกณฑ์พระพุทธเจ้าเสนาบมา นะ พระพุทธเจ้าบอกว่าเรา ไม่ได้สนับสนุนคนให้เก่ง เราสรรเสริญคนที่ใคร่ครวญคิดแล้วนำออกให้อย่างอาตมา เนี่ย วันนั้นจะมาบรรยายติน นี่เพราะว่าพราหมณ์ชาววาถารายได้อะไรที่เกิดขึ้นในวันนั้น ท่านจะเอาเงินก้อนเนี่ยจากการแสดงมฤตยาคิจของบรรดาศัณยานุศิษย์เนี่ยเก็บไว้เป็น ทุนในการเลี้ยงพระนวกะในช่วงเช้าคาบอมรม...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะใกล้รุ่ง" ได้กล่าวกับอุบาสก อุบาสิกา ในลักษณะ เดียวกันอีกว่า

ถาถดไม่สรรเสริญคนให้เก่ง คนขยันให้ แต่สรรเสริญคนที่ฉลาดในการให้ นั้นอุบาสก อุบาสิกาที่ดีเนี่ย จะโค่นคำชักชวน คำเรียไรไม่ควรจะผลิผลามให้ง่าย ที่พูดนี้ไม่ใช่สอน เพื่อให้เกิดตระหนี่ แต่เราไม่ควรหลังไหลบริจาคนงายเกินไปพระพุทธเจ้าห้ามคายนะ...

จากคำกล่าวนั้นวรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังธรรมเลือกบริจาทรพย์ทำบุญในสิ่งที่ จะเกิดประโยชน์ สถานที่ใดหรือวัดใด มีความเจริญมากแล้วก็ควรงดการบริจาทรพย์ที่ตรงนั้น แล้วเลือกบริจาทอย่างอื่นบ้าง ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ว่า

ตรงนี้น้ำคึกมากนะ เคียวสัแปลกวัดโคตเป็นวัดใหญ่รายอยู่แล้วเนี่ย บางทีคนไปทำบุญ ทุ่มกันอยู่นั้นแหละจนดินแล้วดินอีก บางวัดทานก็ยังคึกจึกเทให้วัดอย่างนั้นนะ เช่น

วัดพุทธชินราช รองเจ้าคณะจังหวัดพิษณุโลก ท่านดีมาก ท่านไต่เงิน เงินที่ได้จาก
หลวงพ่อบุญชชินราช เนี่ย ท่านแบ่งพัฒนาประเทศ...

จากคำสอนที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมคนั้นวรรณกรรมคำสอนพยายามชักจูงให้ผู้ฟังธรรม
ใคร่ครวญให้ถ่องแท่ก่อนที่จะบริจาคทรัพย์ ทำบุญ อย่างบริจาคทรัพย์ทำบุญตามคำชักชวนหรือคำโฆษณา
ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมเรื่อง "ธรรมะไถ่รู้ง" ที่เสนอธรรมกับอุบาสกอุบาสิกา อีคว่า

บางคนเนี่ยพูดโน่นก็แล้วไหลออกง่ายง่าย พุทธก็แล้ว ไหลออกง่ายง่าย มันไม่ก็หรือ
ไอ้หลังงายเกินไปไหลออกง่ายง่ายไป บางทีมันก็ไม่ดี อาตมาถามเองกันในแง่ธรรมะ
ลึก ๆ แสดงว่าตัว ฆราวาส มันยังไม่แตก มันยังไม่เพียงพอ เวลาใดควรบริจาค เวลา
ใดไม่ควรบริจาค

2. การบริจาคทรัพย์ให้บุคคล

การบริจาคทรัพย์ให้บุคคลต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นวรรณกรรมคำสอนได้เสนอ
ให้ผู้ฟังธรรมรู้จักใคร่ครวญเสียก่อนว่าผู้รับบริจาค่นั้นจะนำสิ่งนั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์หรือไม่
ถ้าผู้รับไม่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ก็ไม่ควรให้ไป ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรม
เรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานศพ" ว่า

นี่การให้เหมือนกัน ต้องเลือกให้อะไรที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลก็ควรให้ อะไรไม่เป็น
ประโยชน์เกื้อกูลไม่ควรให้ ให้ไปแล้วเกิดทุกข์ เกิดโทษแก่ผู้รับ ไปทำร้ายสติของเค้า
ไปเบียดเบียนเค้าก็อย่าให้...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เกื้อกตบถกถาบุญ" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไป
ได้ยกตัวอย่างเด็กที่มีความกล้าหาญที่จะทำในสิ่งที่ถูก สมควรได้รับรางวัล ดังคำสอนที่กล่าวว่า

ไหนโยมให้รางวัลเด็กคนนั้นน้อยเพราะกล้าหาญ ให้หรือไม่ให้ ให้ ถ้าไม่ให้ไม่ต้องมาฟัง
ไปให้พ้น (เสียงฮา) ไป ไป โน่นหนูรับเลย ไอ้พวกไม่มาไม่ต้อง ดูให้มันออกให้หัวโต
ไม่กล้าหาญจริยธรรม พระเรียกไม่มา เค้าอยู่ข้างหลังยังเขมามาข้างหน้าให้เอาให้เข็ด

ท่านขอร้องอยากจะบอกว่าศิลปินอาวุโสที่มีเงินเหลือกินเหลือใช้ ถ้าอยากจะทำบุญอย่าเที่ยว
 แห่ไปทอดกฐินผ้าป่า สร้างวัดนั้นสร้างวัดนี้กันมากนักเลย อยากจะให้รวมกันทอดผ้าป่าสร้าง
 สัมมาธารณะกันบ้าง นี่แหละเป็นการไถ่บาปที่เราบางทีเอาเงินไปใช้ในทางที่ไม่ดี

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น บรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังพิจารณาไตร่ตรองให้
 ชัดเจนจริง ๆ และสิ่งที่พิจารณาให้แล้วจะต้องเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้รับด้วย

การเสนอหลักธรรม ขาวาสธรรม ที่ผู้รับนำเสนอมาแล้วนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจ
 และแสดงให้เห็นขาวาสธรรมที่ปรากฏในบรรณกรรมคำสอนอย่างชัดเจน ผู้รับจึงใคร่ขอนำเสนอ
 ตารางแสดงการปรากฏของธรรมะ แต่ละหมวดตั้งแต่ สัจจะ หมดะ ขันติ และจาคะ ที่ปรากฏ
 กับกลุ่มผู้ฟังกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

จากตารางการปรากฏธรรมที่แสดงข้างต้นนั้น จะเห็นว่า หลักธรรม "ทมะ" เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนมากที่สุด โดยเฉพาะกับกลุ่มของเขวชนปรากฏหลักธรรมนี้เป็นอย่างมาก หลักธรรม "ขันติ" ปรากฏมากในกลุ่มของประชาชนทั่วไป ส่วนธรรมที่ปรากฏน้อยที่สุดคือ "จาคะ"

ธรรมชาราวาสธรรมนี้ พยายามชี้แจงทุก ๆ กลุ่ม ออกทนต่อความยากลำบากในการประกอบภารกิจต่าง ๆ โดยใช้ธรรมขั้นต้นเพื่อช่วยให้กิจการสำเร็จ และวรรณกรรมคำสอนมุ่งเสนอให้ชี้แจงทุกกลุ่มเข้าใจที่จะไม่ประพฤติดังในความชั่วโดยใช้ธรรมสัจจะ โดยให้สัจจะกับตนเอง และใช้ขันติธรรมในการข่มใจ

สังคหัตถุ 4

สังคหัตถุนี้เป็นธรรม 6 ที่จะช่วยบ่งชี้เห็นว่าเป็นมิตรที่มั่นคง สังคหัตถุประกอบด้วยธรรม 4 ประการ คือ "ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตา" การนำเสนอธรรมสังคหัตถุนี้ กล่าวเน้นในเรื่อง "อรรถจริยา" ซึ่งได้แก่ การบำเพ็ญประโยชน์ให้บังเกิดแก่สังคม ต้องการให้ชี้แจงธรรมประพฤติดนให้มีคุณค่าแก่ตนเอง และสังคมเสมอ ธรรมที่ไม่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเลยคือ "สมานัตตา"

ธรรมสังคหัตถุที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนนี้จะเสนอเรียงลำดับไปตั้งแต่ ทาน ปิยวาจา และอรรถจริยา เป็นลำดับไป

ทาน

วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวว่า "ทาน" คือการให้ ซึ่งการให้เป็นการผูกมิตรได้อย่างยิ่ง และผู้รู้จักการให้จะเป็นที่รักของผู้รับ ดังคำสอนที่กล่าวว่า "ผู้ให้หายขมเป็นที่รักของผู้รับ" หรือ "จิตที่คดจะให้สบายกว่าจิตที่คดจะเอา"

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอ "ธรรมทาน" ไว้ 3 ลักษณะคือ

1. การให้วัตถุทาน
2. การให้อภัยทาน
3. การให้ธรรมทาน

การให้ทานทั้ง 3 ลักษณะข้างต้นนั้นถือว่า การให้อภัยเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะการให้อภัย นับว่าเป็นการให้อภัยประเสริฐ จะช่วยลบล้างบาปต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในสังคมได้ และการให้อภัยนี้จะช่วยให้คนในสังคมอยู่รวมกันอย่างมีความสุข ดังจะได้กล่าวต่อไป

1. การให้วัตถุทาน

การให้วัตถุทานนั้นเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน และการให้วัตถุทานนี้จะช่วยเสริมสร้างการผูกมิตรให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ให้และผู้รับ ดังปรากฏธรรม "ทาน" ในวรรณกรรมคำสอน เรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ที่แสดงปรากฏการณ์กับกลุ่มเยาวชนว่า "การให้" จะเกิดขึ้นได้นั้นต้องรู้จักการเสียสละไม่ต้องการของผู้รับ และคิดเอื้อเฟื้อแก่ผู้ขอรับ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

ภาคเหนือคนร่ำรวยแล้วเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้คนนั้นคนนั้นเค้าเรียกว่า เศรษฐีใจบุญ ไม่นานายทุนหนาเลือด นายทุนชูครีค นายทุนกระต่ายขยับ เศรษฐีมี 2 พวก คือ เศรษฐีให้กับเศรษฐีเอา เศรษฐีที่มันรักลูกนะมันมีแต่ให้ คนที่ให้อยู่ได้มี ผู้ให้ยอมเป็นที่รักของผู้รับ ผู้ขอยอมเป็นที่เกลียดชังของผู้ที่ถูกขอ แล้วไอคนที่ถูกขอแล้วไม่ให้ก็เป็นที่เกลียดชังของไอคนที่ขอ...

การให้นั้นนอกจากจะเป็นที่รักของผู้รับ ดังคำสอนที่กล่าวข้างต้นแล้ว การให้นั้นจะส่งผลให้ผู้ให้มีความสุขใจอีกด้วย ดังคำสอนในเรื่อง "อโยนอตหลุด" ที่แสดงปรากฏการณ์กับกลุ่มเยาวชนว่า ถ้าเรามองจิตคิดจะให้ทรัพย์สินผู้อื่น จิตของเราจะสุขสบาย ดังคำสอนที่กล่าวว่า

พระพุทธเจ้าท่านพูดไว้ว่า จิตที่คิดจะให้สบายกว่าจิตที่คิดจะเอาจริงมัย (ตอบจริงกะ) เช่น หนูมีอะไรมา คิดจะแบ่งให้เพื่อนเนี่ย แน่มนั้ให้ง่ายมัย ไม่ต้องหลบซ่อนอะไรมัย แต่เวลา แต่เวลาเราจะแอบไปเอาสตางค์แม่เราต้องหลบไปมัย ใจก็ไม่ดีเลย เมื่อไหร่แม่จะเห็น

การให้วัตถุเป็นทานอีกประการหนึ่งคือ การให้ที่เหมาะสมถูกต้อง จะช่วยในกิจการต่าง ๆ ก้าวหน้าหรือช่วยให้สังคมมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น ดังปรากฏผลของการให้ทานในคำสอนเรื่อง "ประสบการณ์จากทางเคน" ที่แสดงปรากฏการณ์การแปรสภาพทั่วไปว่า การรู้จักบริจาคทรัพย์สมบัติเพื่อสร้างสาธารณประโยชน์แก่สังคมบ้าง จะช่วยให้สังคมเจริญขึ้นได้ ความยากลำบากในสังคมก็จะลดลงดังคำสอนที่กล่าวว่า

คนรวยที่ไม่ได้นึกถึงเพื่อนร่วมชาติร่วมแผ่นดิน แล้วก็ไม่นึกถึงปัญหาแอกยูกุงเทพานะ คนรวยที่แอกเงินไปเที่ยวชนะ แอกยูกุงเทพา แลวน้ำท่วมแอกค้ำยัว กทม. แกเคยคิดบ้างมั๊ย ชวนหยุดเอาเงินไปเที่ยวหนึ่งแสนแล้วเอาเงินไปให้ กทม. ช่วยทำกำแพงจากตรงนั้นไปถึงตรงนั้นเท่าที่ชนะเงินเนี่ยแล้วคนนั้นก็ไปทอดออกตรงนั้นถึงตรงนั้น อาทมาว่าเศรษฐกิจในกรุงเทพฯ เนี่ย สามารถสร้างกำแพงรอบกรุงเทพฯ ได้ ถ้าเค้าหยุดไปเมืองนอกกันซักปี หรือว่าหยุดเที่ยวเตร่เรร่อนกัน อย่างงั้นกันซักที มีหวังหมดเลย

หรือในคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาคึกฮาร์ด" ที่แสดงธรรมแก่กลุ่มเยาวชนได้กล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ จะมีความมั่นคงได้เพราะองค์พระมหากษัตริย์ได้ให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ประชาราษฎร์ ราษฎรจึงให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่สถาบันเช่นกัน ดังคำสอนที่กล่าวว่า

ในหลวงอยู่ในราชบัลลังก์ได้เพราะอะไร เพราะความรักราษฎร แล้วราษฎรก็รักตอบ เลยอยู่กันไต่สายความรัก แต่เป็นรักชนิดที่ให้แก่กัน ในหลวงก็ไปให้อะไรราษฎร ราษฎรก็พยายามจะให้อะไรแก่ในหลวง นะ นี่เป็นความรักที่จะให้ ให้ ให้ อยู่กันไต่อย่างงี้...

จากคำสอนที่กล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า เมื่อคนในสังคมรู้จัก "การให้" ซึ่งกันและกัน จะส่งผลให้สังคมรุ่งเรืองและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ธรรม "ทาน" เรื่องการให้วัตถุทานนี้ ผู้วิจัยได้กล่าวมาข้างแล้วในธรรมเรื่อง "จาคะ" ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่คล้ายกัน คือมุ่งให้ผู้ฟังทุกกลุ่ม บริจาควัตถุเพื่อประโยชน์ที่จะเกิดแก่สังคม

2. การให้อภัยทาน

วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวถึงการรู้จักการให้อภัยว่าเป็นทานชนิดหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้มนุษยโลกได้ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข ธรรมสอนจะปรากฏในคำสอนทุกกลุ่มผู้ฟังอย่างชัดเจน โดยชี้ให้เห็นวิธีการให้อภัย และชี้ให้เห็นผลเสีย ถ้าไม่มีการให้อภัย ดังปรากฏธรรม การให้อภัย ในเรื่อง "ธรรมะสำหรับเยาวชน" ที่เสนอถึงการปลูกฝังการให้อภัยให้เกิดแก่บุตรหลานโดยต้องปลูกฝังให้เด็กต้องรู้จักให้อภัยตั้งแต่เด็ก เป็นต้นมา ดังคำสอนที่กล่าวกับกลุ่มเยาวชนว่า

พ่อแม่ไม่รู้ธรรมะไม่รู้สัจธรรม เห็นลูกเดินไปชนโต๊ะเปรี๊ยะ แม่โง่ ๆ ก็ไม่รู้จะ
ทำยังงัยให้ลูกเงิบยบ ก็ตีโต๊ะปึงบอกน้องชนลูกกูได้ ชนหัวลูกกูได้ โอ้ลูกแกไปชน บอก
น้องชนหัวลูกกูได้ แล้วตีเลยเอามือที่โต๊ะบอกแม่แกแค้นใจแล้ว ลูกเงิบยบเสียเดะนะ
तोไปอย่าหวังเลย โอ้ลูกคนนี้จะให้อภัยแกเพื่อนมนุษย์ตาต้า ๆ แม่แต่โต๊ะยังต้อง
แค้นใจมัน

จากคำสอนดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การรู้จักให้อภัยผู้อื่น จะช่วยขจัดความอาฆาตพยาบาท
หรือโอหัง ไม่ให้บังเกิดขึ้นควย หรือในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ที่แสดงปาฐกถาธรรม
แก่เยาวชนได้กล่าวว่า อภัยทานจะเกิดขึ้นได้จากการให้เมตตา กล่าวคือเมื่อเรามีความรักและ
เมตตาต่อผู้อื่น มองผู้อื่นควยควยแล้วจะขวยระงับความโกรธที่จะบังเกิดขึ้นได้ นั่นคือ
อภัยทานเกิดขึ้นดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

ที่จริงคนเขาคามันน่าจะมองให้น่าสงสาร โธเค่าเห็นคนเห็นเขอเป็นเอ็นไต่ตอน
มายืนดาเรา น่าสงสารไ้ม้ย นึกถึงโมโหเค่า มันตามันมาทบให้ปากหลุด ไอน์
ปากร้ายจริง ๆ อาตมาเนียบางทีก็รู้สึกหงุดหงิด หงุดหงิดเหมือนกันไปบรรยาย
บางแห่งพวกข้างหลังไม่สนใจฟัง นั่งคุยกัน เราก็ตอแมเมตตาอเสวนา เค้าจะมา
ซักก็ต้องคุยกันมั่งขอให้เค้ามีความสุขในการคุยก่อนเดิด

นอกจากนี้คำสอนเรื่อง "เกลียดบาปกลัวบุญ" ที่แสดงปรากฏาธรรมแก่กลุ่มประชาชนทั่วไป ยังกล่าวถึงการให้อภัยระหว่างสามีและภรรยา ว่าภรรยาต้องรู้จักให้อภัยสามีที่กระทำผิดพลาดบ้าง เพื่อไม่ให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน และจะได้ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข ดังคำสอนที่กล่าวว่

เอาตานอย่าลืมนะ ใครจะผิดจะชอบยังงี้ก็ขอให้ขังความดีไว้ก่อนขังความดีไว้ก่อนแล้วช่วยกันปลูกฝัง เอาความดีนั้นถ้ามามากกว่าก็ให้อภัยส่วนที่ผิดก็มันงั้น นะอย่าไปคิดว่าตัวเราอยู่กะเราหาเงินหาทองมาให้เราตั้งเยอะแยะ วันหนึ่งตัวกลับคิดนึกเคียวหาเรื่องเล็กกับมันเลย มันก็แยะ มันก็ต้องนอนเหงาต่อไป

จากคำสอนที่กล่าวนั้นแสดงให้เห็นว่าการพิจารณาหาความดีของคู่ชีวิตมาลดล้างความผิดของเขาจะช่วยให้อภัยทานบังเกิดขึ้น ซึ่งจะนำความสุขมาสู่ชีวิตในที่สุด

ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลไม่รู้จักให้อภัยกันแล้วชีวิตก็จะเต็มไปด้วยความทุกข์ ดังเช่น ถ้าบุคคลไม่รู้จักให้อภัยคู่ชีวิตของตน เมื่อเขาทำผิดพลาด ก็จะเกิดความโกรธ เมื่อความโกรธบังเกิดขึ้น จิตใจของตนเองจะร้อนรนและเศร้าหมอง มีแต่การเคียดแค้นชิงชัง กลายเป็นคนโหดร้ายอำมหิต เหมือนกับเด็กที่ถูกปลูกฝังให้คิดแค้นมาแต่เล็ก ๆ จะกลายเป็นคนไม่รู้จักการให้อภัย เป็นนิสัยไป วรรณกรรมจึงเสนอให้ผู้ปกครองและครูช่วยกันแก้ไขอย่าสั่งสอนให้บุตรหลานต้องเป็นคนโหดร้ายโดยสายเลือด ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมสัจจะกับชีวิต" ที่แสดงปรากฏาธรรมกับกลุ่มประชาชนว่า

มีครูคนหนึ่งแก่เป็นครู ลูกของแกโดนเพื่อนบ้านรังแกร้อง ก็มาฟ้องแม่ บอกแม่ไอน์มันตีหนูนะ แกก็เลยบอกไม่ต้องกลัวหรอกลูก เจียนเหอะ ๆ เกียวมันเรียนชั้นของแม่เมื่อไหร่ แม่จะตักคะแนนมันให้ตกเลย นี่นะสอนวิธีแก้แค้นให้มันเลยโหดร้ายกันทุกวันนี้

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้วรรณกรรมเสนอให้ผู้ฟังรู้จักการให้อภัย เพราะการให้อภัยนั้นจะช่วยลดโทษที่จะบังเกิดอันจะช่วยระงับการวิวาทไต่สวน

3. การให้ธรรมทาน

การให้ธรรมทานนี้ พระพยอม - กุญญาโน มักจะใช้แสดงปาฐกถาธรรมแก่กลุ่มนักบวช คือภิกษุและสามเณรมากที่สุด วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ภิกษุและสามเณรนั้นเผยแผ่ธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ประชาชนนำไปปฏิบัติ โดยได้ยกตัวอย่างหลวงพ่อกุญญาศรีวัชยที่ท่านปฏิบัติธรรมให้ประชาชนประจักษ์ จนเกิดศรัทธา แล้วมุ่งเผยแผ่ธรรมนั้นมาสู่ประชาชนทั้งหลายให้ตั้งมั่นในหลักธรรม ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "การสร้างภูมิฐานทาน" ที่แสดงปาฐกถาธรรมกับกลุ่มนักบวชว่า

หลวงพ่อกุญญาศรีวัชยเป็นภิกษุแห่งลานนาไทย เป็นผู้สร้างบันไดขึ้นคอบสุเทพเป็นหลาย ๆ ชั้น เป็นพื้น ๆ ชั้น ขึ้นไปจนถึง นั้นเขามีฐานสูง ท่านสร้างสมาแล้วท่านทำความดีจนกระทั่งญาติโยมเ็นนำของไปถวายถือว่าท่านเป็นเือนานบุญ ท่านเป็นเือนานบุญแห่งลานนาไทย สมัยนั้นท่านศัลยวิสุทธิ ท่านมีสมาธิ มีศีลมีปัญญา ไม่ทำบาปท่านมีสมณะสัญญาสูง ท่านใดอะไรมาท่านก็ไม่ละสมโยมถวายอะไรท่านรับหมด แต่พอถูกเสรีจากที่นั่นไปแล้วท่านจะแจกคนตรงนั้นเสรี ถ้าไม่มีใครมารับแจก ท่านก็ว่างแล้วท่านก็เขียนตั้งจิตอธิษฐานว่าใครมาพบมาเห็นก็ขอเอาไปใช้เหอะ แล้วก็ขอบุญบารมีส่งให้ข้าพเจ้าตายในร่มเงาของศาสนาเป็นคนรักดี รักงานรักความเป็นสมณะ

การให้ธรรมทานนั้น นักบวชต้องมีความเพียรพยายามอย่างยิ่ง ต้องไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก และต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างไม่ย่อท้อ ดังตัวอย่างที่พระพยอม กุญญาโน ท่านพยายามสั่งสอนอบรมให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องควร แต่ท่านก็ต้องพบกับอุปสรรคต่าง ๆ นานัปการ แต่ท่านก็ยังยืนยันที่จะให้ธรรมแก่ประชาชนเพื่อให้ธรรมบังเกิดขึ้นในใจของคนทั้งหลายหรือตัวอย่างท่านพุทธทาสภิกขุที่ท่านพยายามแสดงธรรมต่าง ๆ กับประชาชนให้เขาประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องควร และตัวอย่างที่สำคัญที่สุดคือองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ทรงสละความสุข ทรงมุ่งเผยแผ่ธรรม อันเป็นการมอบธรรมทานที่ยิ่งใหญ่แก่สาธุชนทั่วไป

ถนอมน้ำใจแม่นั้นควรจะบอกแม่ไม่เป็นไรหรอก. หนูขอแม่รอนึ่ง แม่ให้หนูได้เก๋าสืบหา
บาท หนูมีความจำเป็นเคียวหนูไปเยี่ยมเพื่อนก่อนหาบาท เคียวแม่ช่วยใช้ควยนะแม่นะ
มันยังน่ารัก

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นเสนอให้เห็นว่ากรรม "นิยะวาจา" นี้จะช่วยให้ความรักและ
ความหวังดีบังเกิดขึ้น และนิยะวาจาจะเป็นเสนอช่วยให้เราเป็นที่รักของผู้อื่นด้วย

อรรถจริยา

กรรม "อรรถจริยา" นี้ คือหลักกรรมที่เสนอให้สร้างประโยชน์ให้บังเกิดขึ้นแก่ส่วนรวม
กรรม "อรรถจริยา" นี้ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนทุกกลุ่ม โดยมุ่งเน้นให้ผู้ฟังทั้งหลายละประโยชน์
ส่วนตนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นประการสำคัญ ดังปรากฏคำสอนเรื่อง "การสร้างภูมิคุ้มกัน"
ที่แสดงปาฐกถาธรรมกับกลุ่มนักบวชว่า

ถ้าองค์พระจะถามหลวงพี่ว่าเกิดมาทำไม หรือจะถามกันมาว่าเกิดมาทำไม หลาย ๆ
คนก็คงจะต่างกันไปตามเหตุผลตามสติปัญญา ตามความคิด ตามทิวี่ ตามความเห็น
ของตน แต่ถาเป็นหลวงพี่ก็คงตอบว่าเกิดมาเพื่อทำหน้าที่ให้ดีที่สุด เกิดมาเพื่อทำสิ่ง
ที่เราอาศัยันให้สวยงามที่สุดนะ เช่น เราอยู่วัดสวนแก้ว หลวงพี่คิดว่าจะทำให้
วัดสวนแก้วสวยที่สุดและจะทำให้อำเภอที่เราอยู่นักที่สุดสวยที่สุด ประเทศที่เราอยู่
ก็จะพยายามทำให้ได้ แล้วก็ขยายออกไปได้ แล้วก็พยายามทำให้ดีที่สุด แล้ว
ในที่สุดถ้ามีโอกาสทำให้โลกนี้งามสวยงามทั้งโลกก็จะทำให้ดีที่สุดนะ

จากคำสอนที่กล่าวไ้ช้ให้เห็นว่าเมื่อเราสร้างสถานที่ที่เราไ้อาศัยให้สวยงามก็จะ
ส่งผลให้มนุษย์โลกไ้พบไ้เห็นแต่สิ่งที่สวยงามทั้งสิน

วรรณกรรมคำสอนเสนอว่า กรรม "อรรถจริยา" จะบังเกิดขึ้นไ้ นั้น ต้องใช้ความเพียร
ไม่เกียจคร้านและประการสำคัญต้องละการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มุ่งประโยชน์ส่วนรวม ดังที่
คำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ไ้กล่าวแก่กลุ่มนักบวชว่า

เดี๋ยวนี้เรามีคนนอนคนสายกันมาก เอาเวลาไปหลับไหลในช่วงที่พระพุทธเจ้า
ตรัสรู้ ถือว่าเป็นการทำลายประโยชน์ตัวเองอย่างยิ่ง คนที่นอนคนสาย ทำให้
มองว่าเป็นการทำลายประโยชน์ตัวเองอย่างยิ่ง และยังทำลายประโยชน์ผู้อื่น
กับเท่ากับเป็นการทำลายประโยชน์ส่วนรวมด้วย...

หรือในเรื่อง "ลูกเสือกัณฐจริยธรรม" ได้ยกตัวอย่างพระพยอม กุลยาโน ที่ท่าน
ไม่รับนิมนต์ไปงานพิธีต่าง ๆ เพราะเป็นเรื่องที่ให้ประโยชน์ส่วนตัวแก่ท่าน แต่ทำให้ท่าน
ขาดโอกาสที่จะทำประโยชน์ต่อส่วนรวมไป ดังคำสอนที่แสดงปาฐกถาธรรมกับกลุ่มข้าราชการว่า

อาตมาเดี๋ยวนี้เลยไม่รับนิมนต์ไปสวดไปฉันเนียไม่รับมาหาปีแล้ว นอกจากจำเป็น
จริง ๆ เท่านั้น ปีนึงจะไปก็ไม่เกิน 2 งาน เพราะถือว่าถ้าไปงานยังงัยตายโคม
ไม่ได้มีโอกาสนอกมาทำประโยชน์กับสังคมหรอก ไปดูวัดที่มีศพขึ้นเยอะ ๆ เอะ
ไม่ต้องทำอะไรหรอก ไม่ได้ออกมาทำประโยชน์ด้านสังคม

หรือคำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" ที่แสดงปาฐกถาธรรมกับกลุ่ม
ข้าราชการได้กล่าวอีกว่า ธรรม "อัทธจริยา" จะไม่เกิดกับผู้ที่ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนตน
ดังคำสอนที่กล่าวว่า

แล้วขอบอกอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นเคล็ดลับพิเศษ คนทำอะไรที่ทำแบบอุทิศตนไม่คิด
เพื่อประโยชน์ อุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมไม่ใช่อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนตัว
ครอบครวัของตัวเอง ถ้าใครอุทิศตนเพื่อครอบครวั และของตัวเอง ถ้ามีครอบครวั
ก็จะถูกครวัครอบไม่มีประโยชน์อะไร เราต้องอุทิศตนเพื่อความเป็นมนุษย์

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "พระไม่เกี่ยวแต่ธรรมต้องเกี่ยว" ที่แสดงปาฐกถาธรรม
แก่กลุ่มข้าราชการ ให้นำให้เห็นว่า ธรรม "อัทธจริยา" จะเกิดขึ้นได้เมื่อข้าราชการมุ่งสร้าง
ประโยชน์ให้เกิดแก่ส่วนรวมโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนดังคำกล่าวที่ว่า

เราเกิดมาชาติหนึ่งเราจะให้อะไรแก่แผ่นดินที่เราอาศัยเรามาอยู่เป็นทหารจังหวัด
ลพบุรี เราอย่าถามว่าไอ้จังหวัดลพบุรีจะให้อะไรเราบ้างเราควรจะถามว่าเราจะ
ให้อะไรแก่จังหวัดทหารบกของเรามาก ถ้าเขาขอร้องให้เราช่วยอะไรเราก็
ให้ คนหนุ่มน้อย ๆ มันยังให้ออกซิเจนแก่โลก แล้วเราจะเอาแต่ประโยชน์ใส่ตัวหรือ

หรือปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับตำรวจ" ที่แสดงปาฐกถาธรรมกับกลุ่ม
ข้าราชการตำรวจอีกว่า

ผีเสื้อนกกา ยังร้องไฟเพราะจับใจให้แก่มนุษย์ แล้วมนุษย์จะไม่ให้อะไรบ้างเขี้ยวหรือ
(เสียงฮา) น้าชาคอกไม้ทานผู้กำกับมาอยู่ที่นี่ผู้กำกับต้องถามตัวเองว่าจะให้
อะไรแก่ตำรวจภูธรนครปฐมเนีย ไม่ใช่คอยถามว่า เราจะได้อะไรจากที่นครปฐมนี้

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นชี้ให้เห็นว่า การที่ไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนนั้นเองที่จะ
ช่วยให้เราทำประโยชน์ให้เกิดแก่สังคมได้

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังชี้ให้เห็นว่าแม่เตี๊ยะที่มีคุณค่าน้อยความน้อย อย่างสัตว์
คอกไม้ หรือต้นหญ้า ยังมีคุณค่าต่อสังคม แล้วทำไมเราที่เป็นมนุษย์จะไม่สรรสร้างสิ่งที่มีคุณค่า
หรือมีประโยชน์ต่อสังคมบ้าง เมื่อผู้ฟังตระหนักเช่นนี้ได้ การสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมก็จะเกิด
ขึ้นได้ ดังปรากฏข้อความในเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ที่แสดงปาฐกถาธรรมกับกลุ่มประชาชน
ทั่วไปว่า

คนหนุ่มน้อย ๆ ยังให้ออกซิเจนแก่โลก คอกไม้่น้อย ๆ ยังให้ความเพลินตาแก่มนุษย์
ผีเสื้อนกกายังให้ความสบายใจแก่มนุษย์ แล้วเราจะไม่ให้อะไรแก่แม่บางเขี้ยวหรือ
ที่สุดของคอกไม้คืออะไร เขี้ยวโรย ที่สุดของคนคือ คอกไม้ก่อนจะเขี้ยวโรยนั้นมันทำ
ให้คนได้ชื่นใจ เราก่อนตายควรทำให้คนทั้งหลายได้ชื่นใจ อยู่บ้านก็ควรทำให้แม่ได้
ชื่นใจ มาโรงเรียนก็ควรทำให้ครูได้ชื่นใจ มานั่งคอยหน้าพระก็ควรทำให้พระได้ชื่นใจ

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังเสนออีกว่า ชรรณ "อัตถจริยา" จะเกิดขึ้นได้ ถ้าเรา
 คิดสร้างสรรคผลงานที่ดีที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมให้ปรากฏไว้ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง
 "นักโทษของพระพุทธเจ้า" ที่เสนอให้ผู้ฟังฝากผลงานไว้ว่า

เออสมมุติ นายสมจิต ตายเนี่ยเวลาเผานะไม่ได้แข่งหรือก เห็นอาญามากแล้ว (เสียงฮา)
 เวลาเผานะเนี่ยสมมุติต้องไหม้ก่อนแต่นายสมจิตได้ทำอะไรดี ๆ ไว้ในหมู่บ้านหรือ
 ในเขตนิกัตาม คนรุ่นหลังหรืออนุชนรุ่นหลังจะพูดกันว่าพ่อสมจิต แล้วนี่มีอาตาสมาจิต แล้ว
 นี่มีเออสมมุติ เห็นมีมือไม้ไหม้ นั่นเราก่อนตายขอให้ฝากมือไว้

หรือในคำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" ที่แสดงปรากฏาธรรมแก่กลุ่มประชาชนทั่วไป
 ได้อย่างสวยงาม นายพลเนวิน ของสาธารณรัฐสังคมนิยมพม่า ที่ท่านสร้างสรรคผลงานการบริหาร
 ประเทศ ปรายอบายมุขได้หมดสิ้น ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ดังกล่าวไว้ว่า

เนวิน ตั้งแต่นั้นมาปฏิวัติ อบายมุขในพม่ามีมัย เรียบ บาริ ไน้คลับ อะไรเรียบ ของ
 เราพลเอกสิทธิเนี่ยคัมย์ อาคมวาวพลเอกสิทธิเนี่ยเป็นนายกไค้นะ นำให้เป็นนายก
 แต่คิดจะเลิกอะไรก็เลิกไม่ได้ จะเลิกสนามม้า ... นอกเด็กไทยรุ่นหลัง จะ
 ไม่เห็นหน้าม้าแข่งเป็นยังงี้

จากคำสอนที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าผู้สร้างสรรคผลงานเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่าง
 แท้จริงจะได้รับการยกย่องสรรเสริญให้เป็นปูชนียบุคคล ดังที่ได้ปรากฏคำสอนในเรื่อง "ธรรมะ
 กับคน ชรา" ที่แสดงปรากฏาธรรมแก่กลุ่มประชาชนทั่วไปว่า

๕. ...อย่างพระพุทธเจ้าเห็นมัย ท่านทำควมดีไว้มากมายมหาศาลเหลือเกิน มีแต่คน
 สร้างอนุสาวรีย์ให้ท่าน เคยวันหากคนสร้างอนุสาวรีย์ให้ยากเต็มที...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า ถ้าคนในสังคมละจากการ "คิดถึง
 ประโยชน์ส่วนตน" แล้ว ชรรณ "อัตถจริยา" จะบังเกิดขึ้น ผู้คนในสังคมจะคิดถึงแต่ประโยชน์
 ส่วนรวม เมื่อเป็นเช่นนี้ สังคมนั้นจะเจริญรุ่งเรืองขึ้น

สิ่งที่วรรณกรรมคำสอนเน้นกับผู้ฟังทุกกลุ่มคือ การสรรค์สร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม แต่ถ้าใครไม่เคยสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมเลย เมื่อเขาจบชีวิตไปแล้วก็นำศพนั้นไปฝังเป็นปูย เพื่อให้เป็นประโยชน์แทนไม้จะไ้เจริญงอกงาม เพื่อเป็นการสร้างความดีในครั้งสุดท้ายแทน ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "นักโทษของพระพุทธเจ้า" ที่แสดงธรรมแก่กลุ่มชาวราชการว่า

นักโทษเหมือนกับมันติดครั้งที่หนึ่ง ติดครั้งที่สองแล้วมันรู้ว่าในคุกนะมันดี ไม่ดี เมื่อไม่ดีมันต้องหลีกเลียง มันหันกลับมาทำครั้งที่สามเนี่ย ทำปูยไ้ไ้ไม่ต้องไปเผา ตายแล้วไม่ต้องเผาพวกนี้ ไหน ๆ มันไม่มีประโยชน์แล้วตลอดชาติ พวกนี้ตอนตายแล้วให้มันเป็นปูยกับต้นไม้ให้งามซักต้นก็ยังดี

ธรรม "อรรถจริยา" ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนนี้ มุ่งเสนอให้ผู้ฟังสร้างประโยชน์ให้บังเกิดแก่ส่วนรวม โดยละจากการคิดถึงประโยชน์ส่วนตัวเป็นสำคัญ

สมานัตตา

ธรรมสมานัตตานั้น ไม่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนนี้

เพื่อให้บังเกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงใคร่นำธรรมสังคหวัตถุ 4 มาเสนอในตารางอีกครั้ง โดยที่แบ่งตารางเป็นกลุ่มผู้ฟังเหมือนเดิม

ตาราง การปรากฏธรรมะสังคหวัตถุ 4

คุณสมบัติ ลำดับรอง หมวดกรรม	นัยวช หมายเลข 1 ถึง 7	เขวชน หมายเลข 8 ถึง 15	ประตททวไป หมายเลข 16 ถึง 33	ชารชการ หมายเลข 34 ถึง 46
ทณ	1-4	8-10-12-13-14-15	17-18-20-22-24-29-33	34-36-43
ปิณฑา		8-11-14-15	18	
อิตถริยา	1-2-3-5-7	8-9-10-11-12-14	16-17-18-20-21-22-23	34-35-36-38-39-40
สมณคตทา			24-25-27-28	41-42-43-44-45-46

จากตาราง ปรากฏธรรมนั้นจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมคำสอนมุ่งเสนอให้ผู้ฟังพิจารณา โดยเฉพาะเขาชน ประชาชนทั่วไป และข้าราชการ จะปรากฏอย่างมาก ธรรมะปิฎกา
 นั้น : วรรณกรรมคำสอนเสนอให้เขาชนใช้คำพูดที่ไพเราะอ่อนหวาน ส่วนธรรม "อรรถจริยา"
 นั้น วรรณกรรมเสนอให้ผู้ฟังธรรมทุกกลุ่มเป็นผู้ให้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม
 ส่วน ธรรม "สมานัตตา" นั้น ไม่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุลยาโน
 เลย

กุศลมูล

กุศลมูลนี้เป็นธรรม อันประกอบไปด้วย "อโลกะ อโหสะ และอโมหะ" วรรณกรรมคำสอน
 กล่าวว่า ธรรมนี้จะช่วยส่งเสริมให้ปฏิบัติเป็นคนดี มีความสุข และสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้
 อย่างราบรื่น เพราะกุศลมูลจะช่วยชำระความอยากหรือกิเลสให้หมดไป

ธรรมกุศลมูลที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนนี้ จะเสนอเรียงลำดับ จากอโลกะ อโหสะ
 และอโมหะ เป็นลำดับไป

อโลกะ

วรรณกรรมคำสอนกล่าวถึงความหมายของ "อโลกะ" ไว้ดังนี้

"อโลกะ" คือการไม่สะสมสิ่งต่าง ๆ ดังปรากฏในเรื่อง "เนาะพระใหม่ให้ถูกทาง" ว่า
 "...ต่อไปนี้ต้องยินดีมีกันน้อย สันโดษนะ คือไม่มีความอยากได้นั้น ใค้เงินของในบุญเต็มไปหมด..."

"อโลกะ" คือการไม่มักมาก ทั้งเรื่องเกียรติ ลาภ ยศ สรรเสริญ และกามารมณ์ ดัง
 คำสอนเรื่อง "ธรรมที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ได้กล่าวว่า

...ต้องทำตนให้เป็นผู้อยากน้อย เค้าเรียกสันโดษ มีกันน้อยเนี่ยชอบอะไรน้อย ๆ
 ที่สุดในเรื่องของการกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ น้อยที่สุด จะพยายามน้อยที่สุด
 ในเรื่องนี้ อย่าไปอยากใหญ่..."

ธรรม "อโลกะ" ได้ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน 2 ลักษณะคือ

1. การให้ละจากความโลภ
2. ผลของความโลภ

1. การให้ละจากความโลภ

ในการเสนอธรรมกับผู้ฟังทุก ๆ กลุ่ม วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ละจากความโลภ โดยเสนอวิธีละความโลภไว้ 4 ประการ ดังนี้

- 1.1 ไม่สะสมสิ่งต่าง ๆ
- 1.2 ไม่ยึดถือสิ่งของของผู้อื่น
- 1.3 ให้คำนึงถึงศักดิ์ศรีของตนเอง
- 1.4 ให้ความเมตตา

1.1 ไม่สะสมสิ่งต่าง ๆ

วรรณกรรมคำสอนชี้ให้ผู้ฟังเห็นว่า การไม่สะสมสิ่งของต่าง ๆ นั้น จะช่วยความโลภน้อยลง การที่จะละจากความโลภได้นั้นต้องสะสมสิ่งของต่าง ๆ ให้น้อย ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "แนะพระโหม่ให้ถูกทาง" ที่แสดงปรากฏาธรรมแก่กลุ่มนักบวชว่า

นี่การเป็นไปเพื่อสะสมกองกิเลสหมายควาว่ายังไง ถ้าทำอะไรแล้วมันโลภมากขึ้น ในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ สะสมมากขึ้นเนี่ยลองดู ขณะที่บวชในพรรษา พยายามตัดให้น้อยที่สุด ลองดูผมเคยตัดบางที 3 ทับพี 2 ทับพี เพื่อทดลองในเรื่อง ให้มันเห็นแก่นน้อย ละโมภโลภมากในเรื่องการกินน้อยนะ แล้วก็ไปเพื่อไม่บ้า ในเรื่องรูปสวย ๆ เสี่ยงเพราะ ๆ กลิ่นหอม ๆ รสอร่อย ๆ สัมผัสนิ่มนวล

หรือในคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่แสดงปรากฏาธรรมกับกลุ่มนักบวช ใต้ ให้นักผู้เห็นว่า ความโลภจะบังเกิดขึ้นถ้าภิกษุทองอยู่ในสถานที่ที่มีอัฐบริขารมากเกินไป อโลกะจะบังเกิดขึ้น ควรหลีกเลี่ยงไปจากที่นั้นให้ได้ ดังข้อความที่กล่าวไว้

...พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าที่ใดมีจิรวน้อย มีปัจจัยสี่น้อย แต่ที่นั้นมีกุศลธรรมเจริญ
เขອງอยู่ที่นี่แหละ แต่ที่ใดมีจิรวมาก มีอาหารบริโภคนาสดวก ญาติผู้ใหญ่ ยา
รักษาโรคครบครัน แต่กุศลธรรมเจริญ ภาณูเบยจรีบไปเกิด (เสียงหัวเราะ)
อย่าอูญเลย เพราะจุดหมายของเราอยู่กับนิพพาน...

ในคำสอนเรื่อง "แนะพระใหม่ให้ถูกทาง" ก็เสนอให้ภิกษุละจากความโลภด้วยการไม่สะสม
สิ่งของต่าง ๆ ดังคำสอนที่กล่าวไว้

ต่อไปต้องยินดีกับกันน้อยสันโดษนี่คือไม่เป็นคนขี้ฉ้อแล้วอยากได้นั้น จนของในกุฏิเนี่ย
เต็มไปหมด บางองค์เนี่ยอยากได้เข้า เข้า เข้า จนเหลือของนิดเดียวในกุฏิ นอกนั้น
ก็เต็มไปหมดไม่ไหว ก็พยายามเหอะทุกองค์พยายามให้มีของในกุฏิให้น้อยที่สุด

ในคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ซึ่งให้สมณะที่ฟังธรรมเห็นว่า การสะสมสิ่งของ
ต่าง ๆ นั้น คือบ่อเกิดของโลภะ สมณะ ต้องเว้นจากสิ่งนี้ ดังคำสอนที่กล่าวไว้

แะองค์นั้นเขายกเหลือเกินต่อรองโยมเรื่อยเลย โยมจะให้ชนมวทณะต้องเอาวิฑู
มาเครื่องหนึ่ง (เสียงหัวเราะ) เอาพาให้ถ้าไม่ให้สักกะ แะชวยถ้าไม่ให้สัก ผลที่สุด
ไม่ไหว สองวันได้วิฑู เอาโทรทศน์อีกแล้วชาวคำ โยมชาวคำเครื่องหนึ่ง โยมชี้เอาให้
ต่อสีกแล้ว ถ้าไม่ได้อีกกะ นี่จุดเป้าหมายของแกเอาอะไรกันแน

การไม่สะสมสิ่งต่าง ๆ นี้ วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ภิกษุได้ปฏิบัติเพื่อกำจัดความโลภ
ให้หมดไป

1.2 ไม่ยินดีกับสิ่งของของผู้อื่น

การไม่ยินดีกับสิ่งของของผู้อื่น เป็นอีกวิธีหนึ่งที่วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟัง
ปฏิบัติ เพราะถ้าบุคคลไม่ยินดีกับของผู้อื่นแล้ว ก็ย่อมจะไม่ต้องการของนั้นมาเป็นของตนเอง
ธรรม "อโลภะ" ก็จะบังเกิดขึ้น ดังปรากฏคำสอนในเรื่อง "ภัยของพระพุทธศาสนา" ที่แสดง
ปรากฏการณ์ธรรมแก่ประชาชนทั่วไปว่า ความโลภเกิดขึ้นเพราะเรายินดีกับสิ่งของที่ไม่ใช่ของตนเอง
ดังข้อความที่กล่าวไว้

โยมเนี่ยเป็นโงะ บางคนเนี่ยเหลือเกิน ทำบุญแทนทำจริง โยมเนี่ย จนเมานูญกัน แล้วบางคนเนี่ยนะ ทำบุญจนถนนแคบ แล้วเวลานี้ ทั่วทำบุญถนนแคบเป็นยังงี้ มีอยู่แห่งหนึ่งเค้าเล่าให้ฟัง โยมถือศีลกินแทนชอยเลย ชอยเนี่ยเมื่อก่อนชอยกว้างหกศอก เคียวเนี่ยเหลือสามศอกกว่า ๆ เพราะว่าถนนแคบกว่าถนนปูลูกรัวเนี่ยทำรั้วไว้นบ้าน รัวพังก็ก็เขยิบเข้ามาคืบหนึ่ง พอพังก็ก็เขยิบเข้ามาคืบหนึ่ง จนกระทั่งเคียวเนี่ยถนนเข้า เหลือสามศอก โยมทำบุญกันจนถนนแคบเหลือสามศอกแล้วเคียวเนี่ย

1.3 ให้คำนึงถึงศักดิ์ศรีตนเอง

การคำนึงถึงศักดิ์ศรีตนเองจะช่วยละความโลภ ช่วยให้ธรรม "อโงะ" เกิดขึ้นได้ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับตำรวจ" ที่แสดงปาฐกถาธรรมกับกลุ่มข้าราชการ ว่า ถ้าข้าราชการคำนึงถึงศักดิ์ศรี และเกียรติยศของตนเองแล้วไม่คำนึงถึงเงินสินจ้างรางวัล ธรรม "อโงะ" จะเกิดขึ้น ดังคำสอนที่กล่าวว่า

ตำรวจบางคนเนี่ยมีวิญญาณของความเป็นตำรวจ โดไปตามอะไร ๆ มาได้ เช่น ฐโมย ลักเงินไปได้ เศรษฐีมาแจ้งตำรวจ ตำรวจตามจับและได้ทรัพย์สินมา เจ้าของเงินให้ ตำรวจ สมมุติได้เงินแสนหนึ่งให้หยาบยังงี้ ตำรวจที่มีวิญญาณของความเป็นตำรวจ จะต้องพูดออกมาอย่างอาหญาว่า ผมมิไ้มีการช่วยใคร เพื่อจะได้สินจ้างรางวัลต้อง เป็นอย่างงี้ พระเหมือนกันมาเทศน์ก็ต้องไม่เทศน์เพื่อเอาเกียรติยศอย่างงี้มีคำ ตำกว่ายอดหญ้า...

ในคำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ชี้ให้เห็นว่า ถ้าข้าราชการทหารไม่คำนึงถึง เกียรติยศของตนเองก็เกิดความโลภ ลักลอบนำอาวุธไปขายให้ศัตรูตั้งข้อความที่ว่า

ถ้าทหารอุบาสกทำตัวผิดศีลแล้วก็ขัดแย้งกับศีลธรรมคนเดียวกันก็เกิดความไม่มั่นคง เช่นการบิณฑบาตแล้วก็ไปพบกระสุนอาวุธ อออย่างทีของข้างอะไร ปรากฏว่าเป็น กระสุนของฝ่ายเราไปตกอยู่ในฝ่ายโน้น ก็ไอ้คนนั้นทหารคนนั้นมันต้องไม่มีศีล มันถึงได้ ขนอาวุธขึ้นไปเลี้ยงฝ่ายโน้น แล้วก็เชื่อเหอะคนนั้นมันไม่ได้มีคุณธรรมอะไรไม่ไ้รัก

ไม่ได้ทำบุญต่อชาติ แล้วมันได้เงินจากการเอาอาวุธไปขายให้ศัตรูมากมาย มันคงไม่ได้เอาไปเลี้ยงแม่หรือภรรยาหรอกนะ คงเอาไปเลี้ยงอะไรต่ออะไรด้วยความเลวของมัน

1.4 ใหม่ความเมตตา

ดังที่ได้อธิบายมาแล้วว่า เมตตาธรรมนี้จะช่วยสนับสนุน ธรรมอื่น ๆ ให้สมบูรณ์ ความเมตตาจะช่วยให้ความโลภหมดไปได้ เช่น แพทย์หรือพยาบาล สามารถกำจัดความโลภ ที่ได้เป็นค่าตอบแทนจากผู้ป่วยได้ ถ้าเขามีความสงสารผู้ป่วย เขาสามารถช่วยรักษาได้โดยไม่ต้องการสิ่งของตอบแทน แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเขาขาดความเมตตา แพทย์และพยาบาลจะรักษาผู้ป่วยเฉพาะผู้ที่มาค่าตอบแทนเท่านั้น ดังคำสอนที่ปรากฏในเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" ที่กล่าวว่า

มีชาวนึงหนึ่งที่เค้ายอกคนไข้ไม่มีค่ารักษาแล้วหมอบที่โรงพยาบาลต่างจังหวัดแห่งหนึ่ง กระชากว้าพันแผลของคนไข้ออกเลือดโชกเพียงแค่นี้ไม่มีเงินให้คนเคี้ยว หมอนั้นต้องมีคุณธรรมของโพธิสัตว์ โพธิสัตว์นี้เกิดมาแล้วก็คิดแต่จะช่วยคนอื่นไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่รายได้ หมอที่บอกเคี้ยวต้องมีเมตตาปรานีกับคนไข้ มีความสุขกับการบริบาลผู้ป่วยผู้เจ็บเห็นผู้ป่วยมาแล้วแหมคันไม้คันมือ อยากจะช่วยให้เคี้ยวหาย เน้นอาตมาไปบรรยายตามธนาคารใกล้ ๆ โรงพยาบาลนั้นจะมีเงินหมอบาหมากที่สุด ลองสืบถามมาแล้ว แสดงว่าหมอนั้นเป็นพวกกักตุนทุจริต

ในคำสอนเรื่อง "ธรรมศาสตร์ในคน 50 ปี" ที่แสดงปรากฏการณ์กับกลุ่มประชาชนทั่วไป ชี้ให้เห็นอีกว่าเมื่อคนขาดเมตตาธรรม ทำให้เกิดความโลภ แย่งชิงทรัพย์สินจากผู้อื่นจนทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายได้ ดังข้อความที่ว่า

ถ้าใครมีจิตใจสูงมีความเอื้อเฟื้ออารีคนนั้นถือว่ามันมีสมบัติ แต่ถ้าหากเราถูกปล้นจนไม่เหลือความอารีอารอบไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น ถูกโจรกัดหนึ่งมันมันผลักใส่ให้มีความโลภมากขึ้นก็จะเหยียบกันตาย เพราะแย่งชิงเพราะความโลภอันนี้เรียกว่า

ไม่มีมนุษยสมบัติ ให้คนที่มันโลภจะรับของแล้วเหยียบกันตาย เนี่ยไม่เรียกว่ามีมนุษยสมบัติ
เขาถูกใจปล้นสมบัติแห่งความ เป็นมนุษยสมบัติของเขา

2. ผลของความโลภ

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ดูฟังเห็นว่า ความโลภนั้นจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสีย
เกียรติยศชื่อเสียงของตนโดยเฉพาะข้าราชการ ถ้าข้าราชการมีความโลภแล้วทุจริตจะทำให้หมด
ศักดิ์ศรี ทั้งค่ากลางที่ผู้จ่ายเคยยกตัวอย่างมาแล้วที่ครูคนหนึ่งพาลูกศิษย์ของตนไปขายตัวเป็นหญิง
บริการ ในที่สุดก็ถูกจับเกียรติยศชื่อเสียงหรือความเป็นปฐนียบุคคลก็สูญสิ้นไปเพราะความต้องการ
เงินจากแรงงานของศิษย์

หรือตัวอย่างของแพทย์และพยาบาล ที่ไม่รักษาคณป่วยที่ขาดเงิน จนกระทั่งคนป่วยต้อง
จบชีวิตลง หรือแพทย์กระชากผ้าพันแผลออกจากคนป่วย เมื่อคนป่วยไม่มีเงินชำระค่ารักษา ซึ่งการ
กระทำนี้เกิดจากความโลภในทรัพย์ที่จะได้จากคนป่วย เป็นค่าตอบแทน อันเป็นเหตุให้เกียรติยศและ
คุณค่าของความ เป็นแพทย์และพยาบาลต้องหมดไป

แม้แต่กับข้าราชการตำรวจ วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวว่า ถ้าตำรวจคนใดมีความโลภ
ต้องการสิ่งตอบแทนอยู่จะทำให้วิญญาณของความ เป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์หมดไป

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังชี้ให้เห็นว่าเมื่อความโลภ ปรากฏขึ้น จะทำให้เกิดความ
ลุ่มหลงในลาภต่าง ๆ ที่ไฉมา จนทำให้เกิดความหลงใหล ดังปรากฏในคำสอนที่แสดงปรากฏการณ์ธรรม
กับลุ่มนักรบวชเรื่อง "เนาะพระใหม่ให้ถูกทาง" ว่า

ผมว่าจะทำซักที ถึงปีจะชนของอะไร ๆ ที่มันเป็นส่วนเกินใหญ่โตมโหฬารอะไรเหล่านี้
ให้มันเหลือน้อย ๆ เพื่อจะได้ถูกต้องตามวินัย เป็นผู้อยู่อย่างน้อย ๆ เนี่ยผมแทบสลัก
ลาลึกการะตายแล้ว เวลาเนี่ยมองดูมันมากเกินไป แล้วทานเข้ามาบวชในช่วงที่ผมกำลัง
มีลาลึกการะเข้ามาดูเข้ามาหา มันก็ตกใจทอดไปถึงกัน ถ้าทานลืมนักกันควบคุมอารมณ์
ไม่อยู่ก็จะหลงใหลไปกันใหญ่เนี่ยกลายเป็นตัวกังสะละกะดูความยิ่งใหญ่กันในครั้งนึ่ง
กันใหญ่ ต้องระวังให้ทัน เวลานั้นกลัวว่าจะต้องโชคร้ายบนวิมานทอง แต่ถาทำไม่ได้
จะเก่ง

นอกจากชีวิตจะต้องหลงใหลอยู่ในความลุ่มหลงแล้ว ยังชี้ให้ดูฟังเห็นอีกว่า เมื่อมีความโลภเกิดขึ้นแล้วความโลภนี้จะพาชีวิตไปสู่ความหายนะได้ ดังปรากฏในการแสดงปาฐกถาธรรมกับกลุ่มเยาวชนในเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ว่า

แม่คนึงไม่เคยบังคับลูกเลยเอาลูกชนช้อนะ แล้วปรากฏว่ายายซึม เดินข้างหน้าแม่ แตะกวาง ลูกก็เลยวิ่งเลยยายซึมก็ไม่รู้ เรื่องเก็บใส่กระเป๋าละเลย พม่าถึงบ้านอวดเม้นหนูเอาแท่งกวางยายซึมมาได้สองลูกสามลูก ผลที่สุดแม่บอกเออคิดนะแกรู้จักหากินแต่เล็ก ๆ อย่างนี้โตไม่อดตาย ชมลูกก็เฝ้าเรียกสอนลูกให้เป็นโจร เออสอนลูกให้เป็นโจร แม่อย่างงี้ลูกก็ชอบ แม่ชมก็เลยลัทธิใหญ่ ต่อมาถึงกับจับปล้น

จากคำสอนดังกล่าวนี้ นอกจากจะชี้ให้ดูฟังเห็นผลของความโลภแล้วยังชี้ให้เห็นอีกว่าการปลูกฝังธรรม "อโลภะ" นั้น จะต้องปลูกฝังให้เด็กตั้งแต่เล็ก ๆ ผู้ปกครองต้องไม่สนับสนุนหรือแสดงความยินดีกับเด็ก เมื่อเด็กมีความโลภหรือแสดงความโลภให้ประจักษ์ควรทำหนิการกระทำนั้นและแก้ไขทันที

อโทสะ

วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวว่า ความโกรธนั้น คือความร้อนที่ลุ่มในจิตหรือในทรวงอก เมื่อใดที่มีความโกรธบังเกิดขึ้นเท่ากับขณะนั้นไฟกำลังเผาตัวของเราเองอยู่ แต่ถ้ามืดสามารถระงับความโกรธได้ ความร้อนระอุนั้นจะหมดไปมีแต่ความสงบเย็นดังปรากฏคำสอนในเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน" ที่กล่าวสนับสนุนความขางตนว่า

ถ้ามีเมตตาขณะขึ้นมาในจิตจิตก็จะเกลี้ยงเกลามาจากความอาฆาตมาดร้าย ; โกรธเค้าวเท่ากับนั่งจุดไฟเผาตัวเอง อิจฉาริษยาเค้าวเท่ากับนั่งจุดไฟเผาตัวเอง แม้เมตตาให้เค้านั้นเท่ากับจิตใจของเราเอาน้ำทิพย์มาชะโลมให้มันเยือกเย็น...

นอกจากความโกรธคือ ความร้อนใจแล้ว วรรณกรรมยังกล่าวอีกว่า ความโกรธคือการอาฆาตพยาบาท ดังคำสอนที่กล่าวข้างต้น

ความโกรธคือ การมีอารมณ์หงุดหงิด ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน" ว่า "...ความโกรธนั้นหงุดหงิด คนที่มันหงุดหงิดง่าย ยิ่งทำความดีคนเนี่ยยิ่งหงุดหงิดง่าย"

ความโกรธคือ ความโมโห ความโง่หรือความบ้าระห่ำ ดังปรากฏในการแสดง ปรากฏาธรรมเรื่อง "สามเณรใจสิงห์" ว่า "ความโกรธคือ ความโง่ ความโมโหคือ ความบ้า"

ธรรม "อโหสะ" จะปรากฏในการสอนผู้ฟังทุกกลุ่ม โดยเฉพาะเยาวชนและประชาชนทั่วไปนั้น ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอย่างหลากหลาย ซึ่งการปรากฏธรรม "อโหสะ" ได้ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ

1. การละความโกรธ

2. ผลของความโกรธ

1. การละความโกรธ

การละจากความโกรธได้นั้น นับว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์แก่ชีวิตเป็นอย่างยิ่ง วรรณกรรมคำสอนเสนอวิธีละความโกรธไว้ 2 ประการคือ

1.1 ใช้เมตตาธรรม

1.2 ใช้เหตุผลและผลพิจารณาความถูกต้อง

1.1 ใช้เมตตาธรรม

การใช้เมตตาเข้าระงับความโกรธนี้ ได้ปรากฏในการแสดงปรากฏาธรรมกับผู้ฟังทุกกลุ่ม โดยที่เสนอให้มีความสงสารและ "เห็นอกเห็นใจ" เพื่อนร่วมโลกไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน เมื่อเราเมตตาเขาแล้วจะช่วยระงับความโกรธที่เราจะโกรธเขาได้ ดังปรากฏในการแสดงปรากฏาธรรมกับนักบวชเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน" ที่เสนอให้เมตตาสัตว์ที่กักกันนั้นกำลังมีความทุกข์ ให้บุคคลพิจารณาให้เกิดความสงสารและช่วยให้เขาพ้นทุกข์โดยไม่ใช้อารมณ์โทสะ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

บางคนจะทำสมาธิหมกมุ่นก็โกรธ แทนที่จะแผ่เมตตา เออจริงเป็นสุขเป็นสุขเกิด กลับไปโกรธมัน เข้าไปรวมกับมัน โอ้แดงโอ้เขียวกักกันคว่ำไม้ตีโอ้เขียวคว่ำ ๆ

ไอ้เขียวเลยโมโหทั้งกันใหญ่ เราต้องใจเย็น ๆ นะใจเย็น ๆ แล้วค่อย ๆ ไล่มันไป
เอาน้ำเย็น ๆ สาดไล่มันก็เดินกันออกไป...

จากคำสอนนั้นทำให้เห็นว่า เมื่อเราส่งสารสู่คนที่กำลังมีความทุกข์เจ็บปวดที่กัดกิน
ความโกรธที่จะเกิดกับเราก็จะน้อยลง

ในการแสดงปาฐกถาธรรมเรื่อง "ธรรมศาสตร์ในคน 50 ปี" ได้เสนอให้ใช้การเจริญ
เมตตาช่วยระงับความโกรธ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

เมื่อเข้าเฝ้าอาทมาททำเรื่องเจริญเมตตากรรมฐาน วันเนี้ยมันจะต้องมีคนว่าเรามีคนทำ
อะไรเรา แล้วมันก็จริง บางทีมันขับรูดผ่านหน้าวัด ยอมเอื่อยอู่มัย มึงห้ามกูกินเหล้าทำไม
กูไม่เอาเงินมึงมากิน ปึบเลยโกรธคือโง่ โมโหคือบ้า ช่วยได้ เคียวมันไปคาเรือยหน้าวัด
นะ โมโหมันไปว่ามันกินเหล้า ไม่ใช่มันเมาแล้วเราร้างออกมาไปหามันก็เสียพระ เนีย
กรรมฐานช่วยเบรคเราไว้

ในคำสอนเรื่อง "ธรรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" ที่แสดงปาฐกถาธรรมแก่กลุ่มข้าราชการ
ตำรวจว่า ถ้าตำรวจมีความเมตตาผู้ร้าย สั่งสอนให้เขาประพฤติดี ด้วยความรักและความสงสาร แล้ว
จะช่วยระงับความโกรธที่จะเกิดขึ้น และจะช่วยให้ผู้ร้ายเป็นคนดีได้ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

มันต้องช่วยกันคนละไม้ละมือ แล้วเดี๋ยวนั้นจะดีขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าเราช่วยกันได้ ถ้าครูช่วย
ทางโรงเรียนก็ช่วย พอมาถึงตำรวจ ตำรวจจับคนร้ายมาได้ ตำรวจก็สอนเป็นพระอีก
ไม่ใช่ชกเป็นนะ สอนเป็นในทีมีแต่ชกเป็น สอนไม่เป็น ก่อนจะชกต้องสอนก่อน
เนี้ยต้องยังสั่ง สอนแล้วมันไม่เชื่อก็แถมด้วยชกนิดหน่อย อย่าให้ถึงกับตำรวจอะไรนะที่
ชุมพรเค้าบอกว่าครูอะไรที่ตายในห้องขังนะ ตำรวจนี่ไม่สอนชกเลยอย่างเดียว ไม่ได้มัน
ต้องสอนก่อน แล้วก็ชกถ่มมันเหลือเกินแล้วนะ ชกบ้างนะ แตะอย่าให้มากนัก อย่าให้
ถึงกับตายคาเท้า มันเกินไป สงสารกันมั่ง ไอ้เราเนี้ยเดี๋ยวนี้นะมันทำอะไรไปช่วย
ความโกรธ โกรธเค้าเท่ากับนั่งจุดไฟเผาตนเอง ไม่ได้ประโยชน์อะไร...

จากคำสอนที่กล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า เมื่อตำรวจมีความสงสาร เมตตาผู้นอนแหวจะช่วย
ระงับความโกรธ ไม่ใช่อารมณ์เข้าทำร้ายผู้ต้องหาอย่างไรความปรานีได้ หรือในการแสดง
ปารุณาธรรมกับทุกกลุ่มคนเสนอให้ผู้ฟังมีความสงสารเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันบ้าง ซึ่งการ
กระทำเหล่านั้นจะช่วยระงับความโกรธได้ ดังคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ที่ยกตัวอย่างว่า

แหมเคยวันคนมันนอกหูคงายเหลือเกิน วันนั้นอาตมานั่งรณาคี ๆ ปากแทบแตกแต่ก็ตบปาก
พระ มันขับไปขับไป ผู้หญิงมันขี้จิกยานปาดหน้ารถ แหมไอ้เท่ก็ มันโมโหมันเบรคแทบ
คว่ำ มันปล่อยพวงมาลัย มันร้อง แหม แหม เคยพอตบ แล้วเรานั่งข้าง ๆ ด้วะ (เสียงฮา)
มันไม่สงสารกันมั้ง ทุกวันเนี่ยมันไม่มีเรื่องขมจิตขมใจในชั่วโมงเรียนในโรงเรียนกัน
อย่างจริงจัง...

นอกจากนี้ตัวอย่างที่ปรากฏในคำสอนเสมอคือ เหตุการณ์ที่พระพยอม กัลยาโณ ถูกลวนลาม
จากคนเมาสุรา แทนที่จะความโกรธได้ ไม่แจ้งตำรวจจับคนเมาที่ลวนลามตนเพราะท่านสงสาร
ที่คนขาดสตินั้นจะต้องไปรับความทุกข์ในท้องจำ ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความยากลำบากแก่ครอบครัว
เขาได้ หรือแม้แต่การที่ท่านถูกรองคอ หรือถูกกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา ท่านก็ระงับความโกรธได้
เพราะท่านมีความสงสารที่เขาเหล่านั้นต้องลงอยู่ในนิมิตาติ

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่าถ้ามีเมตตาธรรมอยู่ในจิตแล้ว เมตตาธรรมนั้น
จะช่วยระงับความโกรธลงได้

1.2 ใช้เหตุและผลพิจารณาความถูกต้อง

นอกจากการใช้เมตตาธรรมจะระงับความโกรธได้แล้ว การใช้เหตุและผล
พิจารณาความถูกต้องยังจะช่วยระงับความโกรธที่เกิดขึ้นได้ ดังปรากฏคำสอนแก่ผู้ฟังทุกกลุ่มเรื่อง
พระนิพนธ์กับลูกศิษย์ที่ออกเดินชุกคัง เผอิญระหว่างทางนั้นเองอาจารย์ได้ช่วยอุ้มผู้หญิงข้ามลำธาร
ลูกศิษย์โกรธอาจารย์มากที่ถูกตอเกาะก่ายหญิง โดยลืมนึกถึงเหตุที่อาจารย์ต้องกระทำ จนกระทั่งอาจารย์
ได้อธิบายเหตุผลที่จำเป็นต้องอุ้มผู้หญิงข้ามลำธารให้ลูกศิษย์ได้เข้าใจ ความโกรธของศิษย์จึงหมดไป
จากตัวอย่างนี้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อความโกรธเกิดขึ้น เราควรพิจารณาหาเหตุผลที่ถูกต้องเพื่อช่วยระงับ
ความโกรธนั้น ดังตัวอย่างที่ปรากฏในคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่แสดงปารุณาธรรม

แกกลุ่มนักข่าวว่า พระพยอม กุธยาโม ท่านไม่เคยทะเลาะวิวาทกับภิกษุทั้งหลาย เพราะท่านใช้เหตุและผลเข้าพิจารณา ดังข้อความที่กล่าวไว้

ผมบ้างที่เค้านองผมเป็นพระที่รอนมากลักษณะไม่เยือกเย็น แต่ท่านเคย ตามจริง ๆ
เหอะเคยทราบชา ผมบวชมาผมไม่เคยทะเลาะกับใครหน้าคำหน้าแดงย่นคำด้วย
ความโกรธแทบเป็นแทบตาย ทั้ง ๆ ที่ผมโดนเป็นจู่ๆที่หน้าเดียวพอชิงให้ตายทั้ง ๆ
ที่โดนเตะโดนขว้างขว้างก่อนอื่น แล้วมีคนมาตอว่าอย่างเจ็บแสบอย่างไม่มีเหตุผล
ผมไม่เคยทะเลาะตอบที ไม่เคยชกกับพระภิกษุทั้งที่เรื่องมันควรจะชกกันตั้งหลายทีนะ
แล้วผมทำงานร่วมกับพระของผมเนี่ยสามสี่องค์ ทำกันมาเจ็ดปีไม่เคยแตกกันเลยครับ
ถ้าอารมณ์ไม่ดีจริง ๆ นะ พระหนุ่ม ๆ ทำงานร่วมกันเนี่ย อย่างตามมานะท่านบุญเพ็ง
ที่ผมอยู่กับเนี่ย อ้าวหนึ่งผมทำผิดกะท่านบุญเพ็งผมยังลงกราบท่าน

ในการแสดงปาฐกถาธรรมเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ใ้ผู้ให้ประชาชนทั้งหลาย
พิจารณาเหตุผลความเป็นไปของธรรมชาติว่าสิ่งทั้งหลายจะต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ
เมื่อพิจารณาเหตุผลได้ดังนี้ เราก็จะไม่เกิดความโกรธเมื่อต้องเบียดเบียนหรือเมื่อถูกแสงแดด
แผดเผา ดังคำสอนที่กล่าวไว้

คนเราเคยเนี่ยกำลังน้อตลกง่าย คือไม่มีการบังคับความรู้สึก ฝนตกก็แข่ง ฝนแล้ง
ก็ค่านะ แต่คนที่มึนธรรมะอย่างพวกเรา ที่มาฝึกฝนนี้ เราห้ามฝนไม่ให้ตกไม่ได้ แต่เรา
ห้ามใจของเราไม่ให้เบียดเบียนเมื่อโดนฝนได้ เราห้ามแดดไม่ให้ร้อนไม่ได้ แต่เราห้าม
ใจไม่ให้เบียดเบียนเมื่อโดนแดด นิ่งโดนแดดสวดมนต์ก็ยังทนได้นะ เราห้ามอากาศไม่ให้
หนาวไม่ได้ แต่เราห้ามใจของเราไม่ให้เบียดเบียนเมื่อโดนฤดูหนาวเข้ามาได้ เฉพาะคน
ที่มีธรรมะจะห้ามใจได้นะ...

ในการแสดงปาฐกถาธรรมกับกลุ่มข้าราชการเรื่อง "พระไม่เกียจแต่ธรรมะต้องเกียจ"
ใ้ผู้ให้เห็นว่า ถ้าข้าราชการพิจารณาเหตุผลการกระทำของเพื่อนร่วมงาน พิจารณาอุดมการณ์
การทำงานในทางที่ดีแล้ว จะช่วยระงับการแตกแยกที่จะเกิดจากความโกรธได้ ดังคำสอนที่ยก
ตัวอย่างว่า

อย่าไปถือพวกเขาพวกเรา พวกกูไม่ได้ชนะจะต้องชนะมาพวกมัน มันก็แย่ อย่าไป
 พวกเขาพวกเรากันนักหนาเลยนะ บางทีว่าพวกอาทิตย์ นั้นไม่ใช่พวกอาทิตย์ โน้นพวก
 โน้นพวกยังเตอร์ก พวกนั้นพวกนี้เรานั้นพวกเผ่าไทยด้วยกันทั้งนั้น จะมาแบ่งกันทำไม
 นักหนาอะ มาแบ่งทำไมกันนักหนา มาทำกันให้ตกลงเข้าใจกันได้ถึงจะพวกไหนก็ตาม
 อุดมการณ์ไม่ตรงกัน แต่เราอย่าเบียดเบียนกัน ข้อสำคัญขอไม่เหมือนกัน แต่อย่า
 เบียดเบียนกันนั้นนะ ไม่ชอบก็อย่าเบียดเบียนกัน ถ้าลองไม่ชอบแล้ว เบียดเบียนกัน
 ขี้หาทั้งคู...

จากคำสอนดังกล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้น วรรณกรรมคำสอนพยายมเสนอให้ผู้ฟังละความโกรธ
 ด้วยการคิดถึงเหตุผล ความถูกต้อง เพราะถ้าไม่สามารถละความโกรธที่บังเกิดขึ้นมาได้แล้ว
 จะยังผลเสียมาสู่ชีวิตตนเองและส่วนรวมได้ ดังที่จะนำเสนอในประเด็นต่อไป

2. ผลของความโกรธ

ความโกรธนั้นเป็นความโง่ ความบ้า เป็นความลุ่มหลงจึงนับได้ว่า เป็นมิจาติวิ
 ที่ก่อให้เกิดผลเสียหลายแก่ชีวิตอย่างยิ่ง ผลเสียชีวิต อันเนื่องมาจากความโกรธนั้นปรากฏใน
 วรรณกรรมคำสอน 2 ลักษณะ คือ

2.1 ทำให้ประพฤติดีกกฎหมายและศีลธรรม

2.2 ทำให้ชีวิตตกอยู่ในความทุกข์

2.1 ทำให้ประพฤติดีกกฎหมายและศีลธรรม

เมื่อเกิดความโกรธขึ้น ถ้าบุคคลไม่สามารถระงับความโกรธได้แล้ว ความ
 โกรธนั้นจะทำให้เขาขาดสติ เขากระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมายและศีลธรรมได้โดยง่าย ดังปรากฏ
 ตัวอย่างในการแสดงปรากฏการณ์กับกลุ่มนักบวชเรื่อง "ธรรมะไกลรุ่ง" ว่าภรรยาสามารถจะฆา
 สัมที่ตนรักได้ ถ้าภรรยาบังเกิดความโกรธเมื่อสามีไปมีภรรยาน้อย ดังคำสอนที่กล่าวว่า

โยมผู้หญิงที่สามีไปมีเมียอื่น กิเลสตัวแรกเกิดก่อนคือ ราคะหวงความกำหนัด หวง
 ความสุขเวทนาที่สามีกรอกให้เป็นราคะ มีความกระสันต์ มีความกำหนัดต้องการ
 กักผู้ชายคนนั้นไว้ให้แก่ตัวเพียงผู้เดียว พอครั้งนั้นมาแบ่งไปคือ สามีคนที่ว่ารักที่สุด

แบ่งไปให้คนอื่นก็เกิดโทสะ เกลียดคนชิงชัง ถ้าบอยย้อนกลับมาอีกที่ มันกำหนด มันรัก มันหวงของมันไว้ แต่มันชอบมาทวงถามกลับอีกทีหนึ่ง พอใจความรักความหวงไม่สมหวัง ไม่อยู่กับคนก็เกิดความชิงชัง ส่วนที่รักปานจะกลืนก็ยังถูกกรรยาที่ว่ารักปานจะกลืนนั้น ฆ่าได้ ประทุษร้ายได้ ในที่สุดไอ้ตัวโทสะก็ไล่ตามมาติด ๆ กับราคะ พอเกิดโทสะทำ ยังไงไม่ถูก สติปัญญาไม่มี วิชาไม่มีปัญญาไม่มี...

จากคำสอนนั้นชี้ให้เห็นว่าเมื่อเกิดความโกรธขึ้นมาแล้ว ไม่สามารถระงับความโกรธ ลงได้ เขาจะขาดสติในการไตร่ตรองความถูกต้องและจะกระทำในสิ่งผิดทั้งกฎหมายและศีลธรรม ได้ง่าย ดังที่ปรากฏคำสอนในการแสดงปาฐกถาธรรมกับผู้ฟังกลุ่มเยาวชนในเรื่อง "ธรรมะสำหรับ วัยรุ่น" อีกว่า

เดี๋ยวมันตี มันฟัน มันแทง มันสับ แล้วยังเอาเตารีด ริดหน้า (เสียดสา) โธแล้วเอา ไปทิ้งห้องส้วมหลวงให้หายแค้น แหมเมื่อเร็ว ๆ เนี่ย ผู้หญิงคนหนึ่งเป็นแม่ค้ามันร้าย จริง ๆ ผู้หญิงคนหนึ่งมาซื้อของพุดจากชาติจินตเคียะ ผลักกระเด็นแล้วเอามิโกนไป กรีดหน้าเย็บแปดสิบเข็ม (เสียดหัวเราะ) โอโฮพอมันผลักอกส้มไปแล้ว เอามิโกน กรีดหน้า เย็บแปดสิบเข็ม แล้วเมื่อเร็ว ๆ เนี่ย ผู้หญิงสองคนมันทะเลาะกัน ทะเลาะกัน ไม่ทะเลาะกันมา บอกมึงอย่าทำกูงั้นะ อีกคนบอกมึงอย่าทำกูงั้นะ เคยถูกขโมยให้หมอ ไม่รับเย็บ (เสียดหัวเราะ) แสดงว่ามันหาที่เย็บไม่ได้เลย ดูข้างไหนร้ายเหลือเกิน...

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นชี้ให้เห็นว่า ปัญหาอาชญากรรมอย่างหนึ่งนั้นเกิดจาก "โทสะ" เมื่อ บันดาลโทสะแล้วไม่สามารถระงับได้จะเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดการประทุษร้ายผู้อื่น ก่อให้เกิดการ ฆาตรกรรมอย่างไม่ตั้งใจได้ เพราะขาดสติควบคุม ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานศพ" ที่แสดงปาฐกถาธรรมกับกลุ่มประชาชนทั่วไปว่า

ระวังให้คี่นี้มีพระองค์หนึ่ง เค็ดักมันมาบอกหลวงพี่ผมจะไปโรงเรียนขอกินกอนนะ พอดีเขี้ยวเค็ดักมันยังเอิญไปหยิบถ้วยที่พระองค์มันชอบหมดเลย พระองค์มันโมโห โมโห สุดซัดเอาบาตรโขกหัวเค็ดัก กระโหลกยุบเลย เพราะคิดรอรอยที่ถ้วยชอบ...

จะเห็นได้ว่าเมื่อบันดาลโทสะขึ้นมาแล้วไม่สามารถระงับได้ จะทำให้ขาดสติ เมื่อขาดสติ ควบคุมก็จะทำในสิ่งที่ผิดทั้งกฎหมายและศีลธรรมได้สบาย

2.2 ทำให้ชีวิตตกอยู่ในความทุกข์

เมื่อความโกรธแค้นเกิดขึ้น แล้วผลที่ตามมาคือ การอาฆาตพยาบาท และเมื่อการอาฆาตพยาบาท บังเกิดขึ้นก็จะทำให้ชีวิตจมอยู่ในความทุกข์ จมอยู่ในกองกิเลส ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาคำพิพาท" ที่ยกตัวอย่างผลของความทุกข์ที่เกิดจากการเคียดแค้นพยาบาทกับกลุ่มเขาวรรณว่า

อ่านชาวหนึ่งแล้วสะดุ้งใจ ไ้อพมั้นถูกยิงพมั้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน แล้วลูกชาย 3 คน อายุ 23 อายุ 18 อายุ 15 ก้มลงถูคอเลือกจากปากแผลที่พมั้นถูกยิงนะ ตำรวจเคาะหามาส่งมาบ้านไอลูก 3 คน ที่พมั้นถูกยิง แค้น แค้นต้องล้างควยเลือด แล้วก้มลงไปถูคอเลือกที่ปากแผลพมั้นหน้าตาแดงเลือด แล้วมันก็พากันนั่งเศร้า พอมันตายแล้ว แล้วไม่ทำมาหากิน หรอกเที่ยวตามล่า มันก็เลยถูกทั้งเพ็ลจิงกิเลสเผา และเพ็ลจิงทุกข์เผา...ทำไมต้องไปตามล้างตามแค้น ตามฆ่า เมื่อก่อนใครจะเลี้ยงดูเราเมื่อเราไปป่าไธวัน เมื่อเราไปฆ่าแล้วเรารอดคูก แหมก็ต้องเป็นทุกข์อีกจริงมัย

จากคำสอนนั้นชี้ให้เห็นว่า เมื่อมีความโกรธแค้น อาฆาตพยาบาทแล้วจิตใจจะเป็นทุกข์คิดหาแต่หนทางแก้แค้นให้จงได้ ถ้ามีความอาฆาตเคียดแค้นมากเท่าไร ความทุกข์จะยิ่งมากขึ้นเท่านั้น ดังปรากฏในการแสดงปรากฏการณ์ธรรมกับประชาชนทั่วไปในเรื่อง "ธรรมะกับคนชรา" ที่กล่าวไว้ว่า

โกรธเคาะอาฆาต อิจนาริษาเขา เท่ากะนั่งจุดไฟเผาตัวเอง พระพุทธเจ้าท่านเปรียบไว้ยิ่งนักลั้วกว่านั้น คนที่ชอบอาฆาตพยาบาท ขมขู่ ดุคนอื่น ทวาดคนอื่นเหมือนกะวัวควายที่ถูกล่านไว้ในคอก แล้วไม่ได้ไปไหนเดินวนเวียนเหยียบย่ำซ้ำ อูจาระ ปัสสาวะของมัน ซึ่ เยี่ยวของมันพะอยู่อย่างนั้นแหละ คือเรายังอาฆาตพยาบาทใคร จิตใจของเราก็กียังพะมากขึ้นเท่านั้น ฟอนพะมากขึ้นเท่านั้น หนัก ๆ เข้าแล้วเราก็กียเดินวนเวียนแก่มันอยู่เรื่อย ๆ...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังเห็นผลเสียของความโกรธที่จะกระทบตนเองเพื่อให้ผู้ฟังไตร่ตรองและละจากความโกรธเสีย

อโมหะ

วรรณกรรมคำสอนกล่าวว่า "โมหะ" คือการลุ่มหลง ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะใกล้รุ่ง" ว่า ที่กล่าวว่า "...โมหะตัวนี้คือความหลง หลงทำผิด หาทางดับทุกข์ผิด..."

การปรากฏธรรม "อโมหะ" ในวรรณกรรมคำสอนนั้นปรากฏใน 2 ลักษณะ คือ

1. การละจากความลุ่มหลง
2. ผลจากความลุ่มหลง

1. การละจากความลุ่มหลง

การที่จะไม่ลุ่มหลงในกิเลสนั้นวรรณกรรมคำสอนเสนอวิธีละจากความลุ่มหลงไว้

3 ลักษณะ คือ

- 1.1 ไม่ยึดถือวัตถุ
- 1.2 ไม่ยินดียิ่งยด
- 1.3 ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

1.3 ไม่ยึดถือวัตถุ

การยึดถือหรือการนิยมนัตถุภาพมีคุณค่าเป็นสาเหตุก่อให้เกิดความหลงได้ อย่างที่บรรณกรรมคำสอนจึงชี้ให้เห็นว่า ถ้าเราจะให้ธรรม "อโมหะ" เกิดขึ้นนั้นต้องไม่ยินยอมหรือยึดถือนิยมนัตถุภาพของทาง ๆ ดังปรากฏในการแสดงปาฐกถาธรรมเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ที่กล่าวกับกลุ่มเยาวชนว่า

เนี่ยวันนี้ละหวงพี่ไปมองดูคนเนี่ยมันบ้าวัตถุอะไร ๆ ก็วิ่งหา แท้ที่จริงทั้งนั้นแหละ โอ๊ย ขอบมาคุยกันเนี่ยที่บ้านของเชอพร้อมหรือยัง นักเรียนอย่าไปคุยแมนะหนูอยากมีไอ้นั้น หนูอยากมีไอ้นี้ เคยวันบางคนแหมคุยกันที่บ้านของเชอพร้อมหรือยัง ตูเย็น โทรทัศน์ พัดลม มอเตอร์ไซค์มียี่เย๊ เนี่ยไอ้มอเตอร์ไซค์เนี่ยลวนแตกาวนเคามา โอ้โฮแล้วเค้า

เดี๋ยวนี้เราทำไม้กับวิโรคไม้ก็เอาแต่ถูกใจไม่ว่าหนึ่งถึงความถูกต้องเอาไว้ อาหารจะกลายเป็นเห็บ เื่ออาหารจะกลายเป็นเห็บ หื้ออาศัยจะกลายเป็นเห็บ ยา รักษาโรคจะกลายเป็นเห็บ แล้วเห็บไม่เคยให้คุณกับสัตว์ส่วนใหญ่จะทำให้โทษใน ภายหลัง เช่น ปลาติดเบ็ดถูกขอดเกล็ดใครรับทุกข์เจียนตาย ก็เพราะไปหลงเห็บ นายพรานต้องการจะจับสัตว์ก็มักจะใช้เหยื่อล่อ คนเราที่เป็นทุกข์เดือดร้อนเงินเดือน ไม่พอใจก็เพราะไปหลงเหยื่อนะ นี่เป็นเหตุหนึ่ง เช่นเดี๋ยวนีเราจะเห็นว่าเราต้อง เสี่ยงสุขภาพอนามัยทางร่างกายสิ้นเปลืองเงินทอง เพราะเราบริโภคอาหารคาว การเอาแต่ถูกใจไม่ว่าหนึ่งถึงความถูกต้อง จนก็ท้องไส้สับสน ๗ ปลาสดของขมสี เนื้อของขมสี ผลหมากรากไม้บางอย่างก็ต้องใส่สีเพิ่ม สีเลยทำให้เกิดเป็นโรคนะเร็ง เพราะมนุษย์นั้นเอาแต่ถูกใจไม่ว่าหนึ่งถึงความถูกต้อง

นอกจากไม่ยินดีกับสิ่งล่อลวงต่าง ๆ แล้ว ต้องยินดีกับสิ่งที่ตนเองมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นรูปร่าง หรือทรัพย์สินสมบัติก็ตาม ถ้าเราพอใจในสิ่งที่เรามีอยู่แล้วความลุ่มหลงจะไม่เกิดขึ้น ดังปรากฏใน การแสดงปาฐกถาธรรมกับกลุ่มเยาวชนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ที่กล่าวว่า

บางคนเนี่ยแยเลย ชีวิตเหนื่อยเคียวก็เป็นทุกข์ ฆ่าตัวตายเพราะสัวเม็คเคียว (เสียงฮา) มันจริง ๆ ไ้คนสมัยก่อนเค้าบอกว่ารูทวมตัว เออรูทวมหัวเอาหัว ไม่รอด คนสมัยนั้นกำลังรูทวมตัวแต่เอาหัวไม่รอด ทุกข์ที่โง่งหัวทุกทีนะ นี่มีเด็ก ผู้หญิงคนหนึ่งนะมันรักแมวของมันมากเลย เรียนมหาวิทยาลัยด้วยนะ มันรักแมวของมันมากเลย พอมาทุกวันมันก็เล่นแมว วันหนึ่งแมวมันเกิดเป็นยังงี้ไม่รู้ตาย มันกลับ มาบ้านเสียใจไม่เห็นลูกแมวตัวที่มันรัก เล่นน้อยใจว่ามันไม่มีเพื่อนเล่นอีกแล้วอยู่ไป ก็ไม่มีความสุข เอาเป็นระเบิดสมองตัวเองเปรี้ยง เนียรูทวมตัวแต่เอาหัวไม่รอด ยิงหัวอีกทุกขณะ เมื่อเร็ว ๆ เนีย ไอ้หนูคนหนึ่ง คือเป็นศึกษานิเทศก์ เป็น คีษานิเทศก์ ออกหักฆ่าสองระเบิดสมองตัวเองละ ไอ้เนียรูทวมตัวเอาหัวไม่รอด อีกโธเอ๋ยมันชิงอะไรเกิดจริง ๆ ไอ้พวกนี้ชิงอะไรเกิดใครเคยเห็นหมาตัว ๗ ตายมึง (ฮา)...

1.3 ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

การไม่เบียดเบียนผู้อื่น และการไม่ลุ่มหลงในอำนาจหน้าที่ของตนเองนั้นจะช่วยให้ธรรม "อโมหะ" บังเกิดขึ้นได้ ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สงครามและสันติภาพ" ที่แสดงปรากฏการณ์กับกลุ่มประชาชนทั่วไปว่า

ใครต่อใครที่เป็นนักรบที่ชาญฉลาดที่จริงมันทั้งนั้นแหละ ทำไมต้องมาฆ่าเพื่อมนุษย์ แล้วตัวเองได้เป็นผู้คนที่โง่เขลาขึ้นมา ดังเพราะการได้เลือกได้นั่นคนอื่นมาเสีย มารอง มาหนุน เนี่ยมันไม่สมควรในความเป็นมนุษย์อย่างยิ่ง และโดยเฉพาะในการเป็น พ่อเองแล้ว ขอให้หยุดทำสงครามกันที่สุดเลย อยู่กันอย่างสันติสุขที่สุดระหว่างแม่ ๆ ลูก ๆ ให้ลูกมันเห็นแล้วชื่นใจ มีแต่ภาพพจน์ดี ๆ เดียว เนี่ยมันช่วยรักษากำลังตายโหงมากที่สุด เศรษฐีกำลังตายหามาที่สุด ข้าราชการกำลังตายทั้งเป็นมากที่สุด คนแก่กำลังตายเหี่ยวตายเหงามากที่สุด (เสียงหัวเราะ)

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่า การละจากความลุ่มหลงใดนั้น ต้องไม่ยึดกับวัตถุหรือเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไม่ยึดหรือพอใจในสิ่งล่อลวงทั้งหลายและต้องไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่นด้วยอำนาจ

2. ผลจากความลุ่มหลง

ความลุ่มหลงในสิ่งต่าง ๆ นี้ยังความหายนะมาสู่ชีวิตอย่างใหญ่หลวง เช่น เมื่อเกิดความลุ่มหลงแล้ว โทสะจะเกิดขึ้นตามมา ดังตัวอย่างที่ยกกล่าวว่าเศรษฐีคนหนึ่งต้องจบชีวิตลงเพราะภรรยาอันน้อยโหล่นักคนศรีพุ่ม เมื่อเศรษฐีบุตรพัวคนจากภรรยาอันน้อย ภรรยาอันน้อยจึงเกิดโทสะและฆ่าเศรษฐีถึงแก่ความตาย หรือตัวอย่างที่ภิกษุใช้บาตรกระแทกศีรษะลูกศิษย์จนกระโหลกยุบเพราะภิกษุนั้นลุ่มหลงรสอร่อยของอาหาร เมื่อลูกศิษย์กินอาหารนั้นหมดจึงเกิดโทสะจิตขึ้น

นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นอีกว่า เมื่อเกิดความหลงแล้ว ความโลภจะเกิดขึ้นด้วย ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "เกลียดบาปกลัวบุญ" ที่แสดงปรากฏการณ์กับกลุ่มประชาชนทั่วไปว่า เมื่อมีความลุ่มหลงในสิ่งใดแล้ว จะทำให้เกิดความต้องการและนำไปสู่การแก่งแย่งดังคำกล่าวที่ว่า

ไม่มีใครว่านะโมแล้วรำคาบเข้าใส่กัน ไม่มีใครเลยที่บอกสุภกขาโถกควตาหมโม แล้ว
ชกกันพลัก พลัก พลักนี่แค่คำว่ามึงแย่งกูมึงเอาของกูไปแล้วก็พลัก พลัก พลัก สิ่งนั้น
เป็นวัตถุทั้งนั้น เรียกว่าพวกวัตถุนิยมก็ได้รับความเจ็บปวดจากการแย่งกัน จนกระทั่ง
เกิดการชกต่อยกันเบียดเบียนกันเนี่ย เพราะลุ่มหลงในสิ่งเหล่านั้น

ความลุ่มหลงยังทำให้ชีวิตจมอยู่ในความทุกข์ ไร้ความสุข เพราะจิตจะกังวลถึงสิ่งที่
ลุ่มหลงอยู่ ดังปรากฏในคำสอนที่แสดงปารุณกถาธรรมเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ที่กล่าวกับกลุ่ม
ชาวราชการว่า

“อาตมโง่สิ่งที่ทำให้คนไม่สุขสงบเย็นเนี่ยก็คือความบ้า หลงในทางเรื่องกิน เรื่องถาม
เรื่องเกียรติ จึงต้องเป็นหนี้เป็นสินบางคนเป็นหนี้เป็นสินเพราะอะไร เรื่องเกียรติเนี่ย
กินกันเกิน แทะงาน กินเลี้ยง บวชนาคกินเลี้ยง เมาศพกินเลี้ยง อาตมาเนี่ยเมื่อจริง ๆ
เรื่องกินเนี่ยห่วงกันจริง ๆ...”

ความลุ่มหลงนี้จะก่อให้เกิดการขัดสนทางการเงินที่จะใช้ยังชีพ เพราะใช้ทรัพย์สินจัดหา
สิ่งต่าง ๆ สนองความอยากจนหมดสิ้น ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "พระไม่เกี่ยวแต่กรรมจะต้องเกี่ยว"
ที่แสดงปารุณกถาธรรมกับกลุ่มข้าราชการว่า

บางคนเป็นถึงนายร้อยไปยืมเงินนายสิบใช้ บางคนเป็นครูบาอาจารย์ไปยืมเงินภารโรงใช้
เนี่ย ส่วนสำคัญเลยที่เกี่ยวก็คือการไม่รู้จักประมาณตนไม่รู้จักกินในสิ่งที่ควรกิน ไม่รู้จัก
ใช้ในสิ่งที่ควรใช้ ไม่รู้จักจ่ายในสิ่งที่ควรจ่าย หลงไหลกันเกินไปในค่านิยม แล้ววิ่งหา
อยู่อย่างเดียวว่าวัตถุเหล่านั้นจะช่วยให้เราพ้นทุกข์ได้ เราไม่รู้จักแยกแยะว่าวัตถุนั้นให้ความ
สะดวกสบาย ธรรมะให้ความสุขสงบเย็น...

ประการสำคัญอีกประการหนึ่งที่วรรณกรรมคำสอนเสนอให้เห็นผลของความลุ่มหลงที่จะนำ
ความหายนะมาสู่ชีวิตและสังคมคือ การลุ่มหลงในอภายมุข 6 ถ้าบุคคลลุ่มหลงในอภายมุขทั้ง
6 ประการแล้ว อภายมุขนั้นจะชักนำชีวิตของบุคคลลงสู่ความเสื่อมและก่อให้เกิดความเดือดร้อน
ต่อสังคม สังคมจะวุ่นวายเพราะปัญหาอาชญากรรมและโจรกรรม

วรรณกรรมคำสอนชี้ให้เห็นผลเสียที่จะเกิดกับชีวิตเมื่อเรารุ่มหลงในสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้
ผู้ฟังทุกกลุ่มละจากความรุ่มหลง โดยเฉพาะการรุ่มหลงในเรื่อง "การกิน การารมณ์ เกียรติยศ
และอามะย์" การหลงทั้ง 4 ประการนี้ จะชักนำชีวิตให้จมลงสู่ความหายนะในที่สุด

จากการนำเสนอธรรมะ กุศลมูลมาทั้งหมดนั้น ผู้วิจัยใคร่เสนอตารางการปรากฏธรรม
กับผู้ฟังกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้เห็นการปรากฏของธรรมหมวดนี้ในวรรณกรรมคำสอนอย่างชัดเจน
ดังตารางนี้

ตาราง การปรากฏธรรมะแต่ละชนิด

กลุ่มผู้ หมายเลขแผนเรื่อง หมวดกรรม	นักษ หมายเลข 1 ถึง 7	เยวชน หมายเลข 8 ถึง 15	ประชน หมายเลข 16 ถึง 33	ชรา หมายเลข 34 ถึง 46
อโตะ	3-6	8-9-11-12-13-14-15	16-17-18-19-21-23 24-25-26-31-33	34-35-36-39-40-41 42-43
อโตะ	1-2-3-4-5-6-7	8-9-10-11-12-13-14 15	16-17-18-19-21-22-23 24-25-26-29-31-33	34-35-36-37-39-40 41-42-43-44-46
อโตะ	5-7	8-9-11-12-13-14-15	16-17-18-19-21-22 24-25-26-27-28-29-31	34-35-36-39-40-41-42 43-44-46

จากการปรากฏธรรม กุศลมูลนั้นจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนได้ขยายมาเสนอธรรมกุศลมูลกับผู้ฟังทุก ๆ กลุ่ม โดยที่วรรณกรรมคำสอนมุ่งให้ผู้ฟังธรรมละทิ้งโลภะ โทสะ และโมหะ เพื่อสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นสุข

ส่วนการนำเสนอธรรม "กุศลมูล" นั้น วรรณกรรมจะเสนอพร้อม ๆ กัน ทั้ง 3 หมวดธรรม คือ โลภะ โทสะ และโมหะ โดยวรรณกรรมจะเสนอว่า เมื่อเรามีความโลภบังเกิดขึ้นสิ่งที่จะเกิดตามมาคือ ความโกรธและความหลง ฉะนั้นเราต้องบังคับไม่ให้ความโลภ ความโกรธ และความหลงเกิดขึ้น ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมศาสตร์ในคน 50 ปี" ที่กล่าวว่า

คนเราถ้าถูกราคะ โทสะ โมหะ รบกวนอยู่เรื่อย ๆ หรือพลอยโอกาสให้มันปล้นอยู่เรื่อย ๆ ไม่ช้าเราจะหลงป่า เข้าป่า หลงป่า เข้าป่าคือ เข้าไปตามอำนาจของกิเลส ถูกกิเลสตัวค้ำปดใจแล้วก็ทำไปตามอำเภอใจ ตามอำนาจแล้วก็ได้รับผลหายอยากบ้าง ไม่หายอยากบ้าง สมอยากบ้างไม่สมอยากบ้าง แล้วก็เริ่มต้นใหม่อยากใหม่ แล้วก็ทำตามอำนาจความอยากแล้วก็ได้รับผลหายอยากบ้าง ไม่หายอยากบ้างที่เราเรียกกันว่ากิเลส กรรม วิบาก จะมีกิเลสคือ ความอยากเพราะทำลงไปตามอำนาจ ความอยากเรียกว่ากระทำกรรม ตามอำนาจความเสือกใส เขาเรียกว่าหลงป่า...

วรรณกรรมคำสอนจะนำเสนอธรรมพร้อม ๆ กัน อย่างนี้เสมอ

อบายมุข 6

วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวว่า อบายมุขคือ ปากทางแห่งความซบหาย อบายมุขจะนำชีวิตไปสู่ความล่มจม ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเขารชน" ที่ได้กล่าวว่า "พระพุทธเจ้าท่านเรียกว่าปากทางแห่งความหายนะ แปลว่าปากทางแห่งความซบหายไปอบายมุข"

อบายมุขคือ ศัตรูของชีวิต อบายมุขเป็นศัตรูอันร้ายกาจของชีวิต เพราะจะทำให้ชีวิตตกต่ำ ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "นักโทษของพระพุทธเจ้า" ได้กล่าวว่า

เมืองไทยเนี่ยเสียค่าย เสียค่ายการศึกษา เราไม่รู้ว่าจะไรคือศัตรูของชีวิต ไปมัวมองเขมร เวียดนาม ม้ามอง ผกก. เป็นศัตรูของแผ่นดิน ไม่เคยนึกเลยว่าอบายมุขคือศัตรูของชีวิตทรายกาจถมหลาย คนไทยยับเยินมาแล้ว...

และอบายมุขคือ ความชั่วความเลื่อม ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "การเพิ่มค่าของชีวิต" ที่กล่าวว่า "...อบายมุขทุกข้อคือ ความเลื่อม ความชั่ว ความไม่ดี เนี่ยมันจะเป็นมิตรตอนแรกแต่เป็นศัตรูในภายหลัง..."

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวไว้ว่า อบายมุขมีทั้งหมด 6 อย่าง ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "นักโทษของพระพุทธเจ้า" ว่า "อบายมุขแปลว่า ปากทางแห่งความซบหาย 6 ประการ มีอะไรบ้าง 1. คม้นำเมา 2. เทียวกลางคืน 3. การทะเลาะ 4. เล่นการพนัน 5. คบคนชั่วเป็นมิตร 6. เกียจคร้านทำงาน 6 อย่างนี้คือศัตรูของชีวิต..."

ธรรมอบายมุข 6 ที่กล่าวมานั้น วรรณกรรมคำสอนเน้นมากในเรื่องการคมนำเมา การเล่นการพนัน ซึ่งในข้ออื่น ๆ จะเสนอตามลำดับมาคือ การเทียวกลางคืน การทะเลาะ การคบคนชั่วเป็นมิตร และการเกียจคร้านทำงาน

การคมนำเมา

ธรรมอบายมุขเรื่อง "การคมนำเมา" ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน 2 ลักษณะ คือ

1. การชี้ให้เห็นโทษของน้ำเมา
2. การละจากการคมนำเมา

1. โทษของน้ำเมา

วรรณกรรมคำสอนได้ชี้ให้เห็นโทษของน้ำเมาไว้ 5 ประการ คือ

- 1.1 เสียทรัพย์
- 1.2 ถูกทำหิ
- 1.3 ขาดสติ

1.4 เกิดการวิวาท

1.5 ครอบครัวยากจน

1.1 เสียชีวิต

กรรมการคำสอนเสนอให้ผู้ฟังทุกคนเห็นว่า น้ำเมานั้นจะเป็นทางที่ทำให้ต้องเสียชีวิตไปโดยเปล่าประโยชน์ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ที่กล่าวถึงชาวราชนิกุลว่าเมื่อน้ำเมาแล้วจะทำให้เสียชีวิต เงินเดือนไม่พอใช้ ดังข้อความที่ว่า

จังหวัดสุรินทร์จังหวัดเดียว โอ้อ๊ย อาตมาไปเทศน์แต่ละครั้ง ละครั้ง เจอคนขึ้นมาทุกที เพราะเค้ามีคำขวัญประจำจังหวัดเค้าอยู่อย่าง เกิดเป็นคนสุรินทร์ แล้วต้องกินสุรา ถ้าไม่กินสุราก็เป็นหมาสุรินทร์ เนี่ยเค้าว่ากัน แล้วเงินเดือนมันจะไปเหลืออะไร เคียวพวกโน้นเค้าฉลาด เมื่อก่อนคนทางภาคอีสานเอาไปทำงานตามเหมืองแร่ ทำอะไรทำอะไร พวกหลวงจูร่าเค้าอยู่อย่าง พวกพอได้เงินแล้วกลับหมด เมื่อก่อนนั้นไม่ค่อยกินเหล้าเมายา เมื่อก่อน ๆ นั้ แต่เคียวนี้เซ็ด เซ็ดเลย พวกหลวงจูร่า จั๊กจุกของคนที่ภาคอีสานได้เวลาเงินจะออกสืบทอดที่ เช่น ออกวันที่สิบห้า วันที่สิบสามเนี่ยเค้าเอาแล้ว ทาร่วงมาเลน เอาเหล้ามาเลี้ยง ที่แรกเลี้ยงก่อนแต่ตอนหลังให้ขอ เอารางวัลเอาห่วยจึ๊ก็ รายการพนงพนนั้นมาเล่นเสร็จ ร่วงก็หาผู้หญิงหน้าตาดี คนไหนไม่รักก็เอาออกไปดูไปใด ยัวใหม่มันทำให้ได้ พอมันไม่มีเงินก็ต้องเบิกหลวงจูร่า เบิก เบิก เบิก พอเงินเดือนออกปุ๊บหักพลั่วะ เงินหมดกลับบ้านไม่ได้ต้องทำต่อไป... เสียชีวิตไปโดยเปล่าประโยชน์

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ที่เสนอธรรมะกับเยาวชน ยังได้กล่าวอีกว่าการดื่มน้ำเมานั้นจะทำให้เสียชีวิตไปโดยใช่เหตุ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

เหล้าเนี่ยมันแต่ทางเสื่อมทำให้เสียชีวิต เกิดโรคหน้าคานไร้ความละอาย ก่อการวิวาท สติปัญญาเสื่อม แต่กินเหล้ากันที่ไหนยกแก้วเหล้าชนกัน ร้องไชโย จงเจริญ จงเจริญ มันจะเจริญไฉน (เสียงหัวเราะ) ไฉนนั่นมันน้ำขี้หมาหยั้นนั่น ที่จริงมันควรจจะร้อง

ว่ายังงิ คนกินจิงขบหาย เอ้อ คนขายจิงเจริญ เอ้อ คอยยังชั่ว เพราะคนกินกับ
คนขายใครจะรวยก่อนกัน (เสียงตอบคนขาย) นั่นน้า แล้วยังมานั่งหน้ากูจิงเจริญ...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัยรุนกับยาเสพติด" ยังได้กล่าวอีกว่า เมื่อคนสุราจนคิด
แล้วก็จะทำให้เสียทรัพย์ ดังข้อความที่กล่าววว่า

คนบางคนเนี้ยไม่เคยกินเหล้าเมาซา เราไปจ้างงานบวชงานแต่งงานเลี้ยงเหล้าเค้า
มันก็เลยลองกินดู เพราะมันออกเงินช่วยลงขันไปแล้ว กินแล้วกูต้องกินให้คุ้ม (เสียง
หัวเราะ) กูลงไปเท่าไรกูต้องกินให้คุ้ม ตอนแรกก็คุ้มจริง ตอนหลังมันติดทีนนี้ไม่ได้คุ้ม
หรอก ต้องคืนทุนหมด บางคนถามเล็กไม่ได้หรือเหล้าเนี้ย บอกเล็กไม่ได้หรอกผม
ลงทุนไปมากแล้ว เออว่างนั้นอก...

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "พระพยอม สอนนาธรรมกับ คำรง พุศताल"
พระพยอมท่านได้ตอบข้อซักถามที่พูดหรือแสดงธรรมเกี่ยวกับการดื่มสุรา โดยยกตัวอย่างให้เห็น
ซึ่งตัวอย่างหนึ่งที่พระพยอม กล่าวไว้ ยกมากล่าวอ้างคือ โยมพ่อของท่าน ท่านกล่าววาทัก
โยมพ่อเป็นตัวอย่างเพราะต้องการให้โยมพ่อของท่านเป็นครูใหญ่ขึ้นเห็น และท่านเห็นสิ่งนี้มา
กับทาวว่า เมื่อโยมพ่อของท่านเป็นคนติดสุรา แล้วทรัพย์สมบัติที่มีก็นำไปขายหมด ดังปรากฏคำสอน
ที่กล่าววว่า

พอพูดถึงเรื่องสุราอาจารย์ก็ไม่รู้ว่าจะไปยกตัวอย่างใคร (เสียง คำรง พุศताल พูด)
นั่นน้า เลยเอาโยมพ่อ เอาโยมพ่อก็เห็นมาจะตานี้ ตั้งเกิดมาเห็นมาแล้วก็ขายที่ทาง
อะไรทำอะไรไปขายนามาก็ไปกินเหล้า แล้วก็นั้นควายเอาควายไปขายอีก เล่นการพนัน
หมด เนี้ยแล้วเราก็อามาเตือนว่าคนอื่นอย่าทำอย่างนั้นเลย แล้วมันสะเทือนใจลูก
เพราะอาตมาได้รับรสมาอย่างนี้ ก็ยกเป็นตัวอย่างเพื่อจะได้เป็นครูคนอื่น เค้าจะได้
ไม่ทำอย่างงั้นต่อไป เด็ก ๆ ที่เป็นลูกของเราจะได้สบายอกสบายใจ...

จากคำสอนข้างต้นที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่า การดื่มนำเมาน์เป็นขายมุนั้น ทำให้ต้อง
เสียทรัพย์ไปโดยมิได้เกิดประโยชน์อันใดเลย

1.2 ถูกคำหิ

การคืบนำเมานั้นได้ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียชื่อเสียง ทำให้ถูก
บุคคลอื่นตำหนิได้ ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัยรุนกัทยาเสพทิศ" ที่เสนอให้เห็นว่า
เมื่อกืบนำมาแล้วทำให้คนตีพบเห็นคำหิในการกระทำที่ผิดพลาด ดังคำสอนที่กล่าวว่

คนไหนที่เมาแล้ว ๗ เนียมคเลย เป็นคนสำสอน เป็นคนมักมาก ยิ่งเมาแล้วยิ่งหมด
ความสำคัญ ข้าราชการบางคนเนียมแถมแต่งตัวคค แต่โอ้ยเมาแล้วกลางถนน เมาแล้ว
ยังกะสูนัซตัวนึ่งเลยนะ วันนั้นนึ่งรถไปตรงรังสิต พวกนักศึกษาเนียมกินเหล้ากัน ไป
อาบน้าคศสวริกา วงตะไคร้ พอชาลัธมา กินเหล้ากันในรถสองแถว ตีกลองกัน
ตักตักตัก พระนึ่งตามหลังม้านัยกแก้วเอาเหล้ามัยหลวงพ่ เอามัยหลวงพ่ (เสียง
หัวเราะ) นะพระตองรองอุบาทว นาเสียเสียคายนะ...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เกลียคยบปกล้านุญ" ซึ่งได้กล่าวกับประชาชนทั่วไปว่า
เมื่อกืบนำมาแล้วจะกระทำในสิ่งทีน่ารังเกียจจนทำให้คนทั่วไปคำหิติเตียนได้ ดังคำสอน
ที่กล่าวว่

วันนั้นแหมที่สถานีรถไฟ เห็นแล้วนาเกลียคยบึงคนนึ่งเมาแล้วจันไม่รู้เรื่อง ทะเลาะกะฉัว
ฉัวเตะเอาฉ้างหลุคหลุข คนเค้าก็คู้กันไปทั่ว (เสียงหัวเราะ) อย่างนี้ แล้วจะให้ถูก
ให้หลานมันนับถือไคยังงิเสียหายหมด

นอกจากวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะกัตำรวจ" ยังเสนอธรรมะกัข้าราชการ
ตำรวจอีกว่ ถ้าพอเป็นคนทีคคสุร่าจะทำให้บุตริติเตียนเอาไว้ ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรม
คำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเซียงใหม่" ว่

อาตมาบอกว่โยมพ้ออาตมาเนียมกินเหล้าจนตายคาชวคก็กัสงสวคคนอื่นเป็นพ้อคนแล้ว
ก็อย่าทำอย่างงิเลย มัณธรรมานหัวใจถูกเหลือเกิน แล้วคู้บางทีเขียนจดหมายมาหา
อาตมา บางคนเป็นพ้อคนยังงิไม่รู้ เด็กเขียนจดหมายมาถามอาตมา บอกทานชวคที

ผมจะหาใครที่ระหว่างผมกับพอม เพราะพอมันกินเหล้าทุกวัน ขอสตางค์ซื้อข้าว
ไม่มี เวลาซื้อเหล้ามี เมามาแล้วตีแม่ท้องอะไรยุ่งไปหมด...

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นทำให้เห็นว่าเมื่อหลงผิดมาจนติดน้ำเมาแล้ว จะทำให้บุคคล
ต่าง ๆ ที่พบเห็นพากันติเตียนได้

1.3 ชาคสตี

วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังทุกกลุ่มเห็นโทษของการที่เมาน้ำเมาว่า
ทำให้ชาคสตี ไม่รู้จักอาย ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานบวช" ที่กล่าวกับประชาชน
ทั่วไปว่า เมื่อเมาสุราจะกระทำในสิ่งที่น่ารังเกียจด้วยความชาคสตี ดังข้อความว่า

โยมเคยเห็นไหมละ โยมผู้หนึ่งแก่ ๆ บางคนโอบ น้าเกลียด ไม่รู้จักอายลูกหลาน
พอเสียงปี่เสียงกลองขึ้นละเต็นนาเกลียด แอนหนาแอนหลังรำกลองยาวหนานาค
ชาคสตีแล้วไม่รู้จักอายหรือ...

วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" ที่เสนอให้แพทย์ พยาบาล และพนักงาน
ในโรงพยาบาลเห็นว่า เมื่อเมาสุราจนชาคสตีแล้ว บุคคลจะไม่สามารถบังคับตนเองได้และกระทำ
ในสิ่งที่น่ารังเกียจว่า

ที่ร้ายที่สุดเหล่านี้ออกนอสมเด็จค์ตัวเข้าไปตั้งเทคนิค พอเลือกหมู่มารมาละนอนตรงไหน
ก็นอนได้ ฆ่าเมียปากก็ไม่รู้สึกนอนสงเดช ใครมีตัวกินเหล้าเอาอย่างงั้นะ เวลานั้น
เมาเต็มทีนอนหลับไม่ขยับ นอนหลับหูตาคือให้หอมเลยพาปาก แล้วเรียกหมามาเลีย
แล้วถ่ายรูปไว้ พอมันสร้าง (เสียงหัวเราะ) พอสร้างเมาก็เอารูปพี่ พอตอนเมาหมา
มันรักพี่เหลือเกิน เลียแก้มซ้าย เลียแก้มขวาอย่างเงย ดูขะมิง บางคนเลือกตั้งชื่อนะ เต็น
ของแยะ ๆ บ้านแทบหัก...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เกลียดคนปากกล้วย" ที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วว่าผู้หนึ่งที่
เมาสุราจนชาคสตี ปล่อยให้ยานั่งหูลูกจากร่างกายโดยไม่รู้จักอายผู้คนที่มองอยู่

นอกจากวรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้ผู้ฟังเห็นอีกว่า เมื่อคนสุราจนเมาขาดสติแล้ว จะกระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมายและศีลธรรมได้ดังปรากฏคำสอนในเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" ที่ให้เห็นโทษของคนเมาสุราจนขาดสติว่า

ดูซิไอ้เมายกขี้ฉี่เมื่อเร็ว ๆ หนึ่งสี่พันพลึงนับเดียวไอ้เมา ตัวเมาเมียบลันโซ่ ตาแถมเขมขื่นเค็ก ไอ้หลานเมาละตานยาย ยายแทงชะตาย ไอ้ทรายที่สุด ไอ้เมายกขี้ฉี่คนหนึ่งเข้าไปเที่ยวในสวนสัตว์ ถือเหล่าไปกินควาย ไปกรอกช้างชะเมาไปอีกตัวหนึ่ง...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับศิลปินอาวโส" ได้กล่าวถึงคนเมาสุราจนขาดสติ แล้วชวนลามพระพยอม กุญญาโณ ภรรยาประจำทาง ดังคำสอนที่กล่าวกับนักแสดงอาวโสว่า

ไอ้เมาคณึงอายุประมาณสามสิบกว่า เก้าขึ้นเตนครสวรรค์มาลงสิงห์บุรี ปรากฏว่า ไม่น่าเชื่อเลย คือไอ้เมาคณึงเมาแล้วเอามือลูบหัวอาตมาตามตลอดทาง (เสียงหัวเราะ) แล้วก็บ่นนั่นจิบนั่นอยู่ตลอดเวลา บอกว่าอ้อคุณนี่เมายังไงจึงเมาเกิดจริง ๆ เมาแบบนี้ มาหยุดไปได้เดี๋ยวนึง เดียวก็ดูอีกแล้ว (เสียงหัวเราะ) มันดูอีกแล้ว กูยังไม่ยอม พอนะ โยมมีอยู่ตอนหนึ่งถามเด็กได้เลย ขอลย มันปัสสาวะรดขาอาตมาบนรถ 99 ดูระยะทางหัวโม่งกว่า โคนคนเมาลูบหัวมาตลอดนะแล้วถูกปัสสาวะใส่ขาด้วย

อีกประการหนึ่งที่วรรณกรรมคำสอนชี้ให้ผู้ฟังทุกกลุ่มเห็นคือ เมื่อเมาสุราจนขาดสติแล้ว จะก่อคดีฆาตกรรมได้โดยง่าย โดยที่วรรณกรรมคำสอนกล่าวถึงนักโทษที่ต้องคดีข่มขืนกระทำชำเรา แล้วมาถูกข่มขืน เมื่อถูกจับได้ฆาตกรจะให้การกับศาลว่าขณะที่ตนกระทำลงไปนั้นตนเองเมาสุราขาดสติ กระทำผิดไปโดยไม่รู้ตัว

วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังเห็นโทษของน้ำเมา ที่จะทำให้ขาดสติกระทำในสิ่งที่น่าละอายได้อย่างไร้บางอายและจะทำให้ขาดความเกรงกลัวต่อบาปและกฎหมาย

1.4 เกิดการวิวาท

การดื่มน้ำเมานำให้ชาวสคิตังผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้ว เมื่อดื่มน้ำเมาจน
ชาวสคิตังก็ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ เมื่อไม่สามารถควบคุมตนเองได้ก็จะก่อให้เกิดการวิวาท
ได้โดยง่ายเช่นกัน

วรรณกรรมคำสอนในคัมภีร์พุทธธรรมทุกกลุ่มเห็นว่า น้ำเมานี้เป็นบ่อเกิดของการทะเลาะ
วิวาท ดังตัวอย่างคำสอนที่กล่าวกันผู้ฟังว่า สุรานั้นผสมเลือดสัตว์ไว้มาก ซึ่งจะทำให้จิตใจ
ทกล้างกรง ทำให้ไร้ร่างกาย ทำให้ชาวสคิตังปรากฏข้อความในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง
"ความมั่นคงภายใน" ที่กล่าวกับชาวราชการทหารว่า

ก็บอกแล้วว่าเหล้าเนี่ยมันเป็นน้ำเปลี่ยนนิสัย ผสมเลือดสัตว์ลงไปตั้งหกชนิด เลือดเสือ
เลือดหมา เลือดงู เลือดลิง เลือดคนก พอเลือกเลือดขึ้นละคุมมาก มึงช่วยหาญไปตีกะ
มันหน่อย เอะนาเอาทั้งนั้น พอเลือกหมูนะนอนตรงไหนก็นอนได้หมาเลียปากก็
ไม่รู้สึก พอเลือกงูขึ้นละเดินคดไปคดมาสายขนประทุยประทุยขาว เลือดหมาขึ้น
มาละเหาะทะพึดทะพือ กระทั่งลูกเมียตัวเองก็จะกัดจำหน้าไม่ได้ไปหมด พอเลือกลิง
ขึ้นก็เตนของแย่ง ๆ บ้านแทบหักทุกคน พอเลือกคนขึ้นมาก็ทุบทุยทั้งคืน ไม่รู้เอาเรื่อง
อะไรมาพูดกันหนา...

จากคำสอนที่กล่าวข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อคนน้ำเมาจนชาวสคิตังแล้วก็จะกระทำใน
สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไม่รู้จักเกรงกลัวต่ออันตรายหรือความผิด ซึ่งจะทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท
ในที่สุด ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ที่แสดงธรรมแก่เยาวชน
ของชาติ โดยยกตัวอย่างชาวที่เกิขึ้นว่า พี่น้องต้องฆ่ากันตายเพราะพี่ชายเมาสุราส่งเสียง
ดังรบกวนแม่ที่เป็นโรคหัวใจ น้องชายขอร้องไห้เลิกดื่มสุราเสียที่ไม่เป็นผลจึงเกิดการทะเลาะ
กันขึ้น ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

✓ เมาสุราเนี่ยหมดความสำคัญ การเป็นคนสำคัญก็หมดไปด้วยการเป็นคนขี้เหล้าเมายา
แม่แถมความเป็นใหญ่ในการเป็นพ่อเป็นแม่เป็นพี่ก็หมดไป เมื่อไม่นานมานี้มีชาวชาวหนึ่ง
พี่ชายเป็นสิบโท น้องชายเป็นสิบเอก ปรากฏว่าพี่ชายเลี้ยงเหล้ากับเพื่อนยันทหนึ่ง

แม่แม็กก็เกิดเป็นโรคหัวใจ บนเฮ้ยหยุดกันเสียทีเถอะโว้ย นะปรากฏว่าบนแล้วบนอีก
ไอ้พี่ชายก็ไม่ยอมหยุด น้องชายบอกว่า พี่หยุดเถอะแม่เค้าไม่สบาย ไอ้น้องชาย
ไปเตือน พี่ชายทวดแวดมาไม่ยอมหยุด น้องชายเลยคว้าคานฟันพี่ชายตาย นี่ความ
สำคัญในการเป็นพี่ ความสำคัญในการเป็นแม่หมดไปเพราะความเมา

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นชี้ให้เห็นว่า เมื่อคนสุราจนเมาแล้ว จะทำให้ขาดสติ ขาด
การยั้งคิดในการที่จะกระทำในสิ่งที่ถูกต้องควรได้จนทำให้ลืมความสำคัญของผู้ให้กำเนิดตนเอง

1.5 ครอบครัวขาดความสุข

การหลงมัวเมากับน้ำเมานั้น จะทำให้ครอบครัวต้องพบกับความเดือดร้อน
อย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้นำของครอบครัว ถ้าครอบครัวใดมีผู้นำที่ติดสุราจะพาให้ครอบครัวนั้น
เดือดร้อนและขาดความสุขไป ดังตัวอย่างที่พระพยอม กุลยาโน ยกตัวอย่างโยมพ่อของท่าน
ที่ติดสุราทำให้ครอบครัวท่านที่เคยอยู่กันอย่างสงบสุขต้องกลายเป็นความทุกข์ความเดือดร้อน
เพราะการกระทำของพ่อผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว ดังข้อความในคำสอนเรื่อง "พระพยอม
สนทนาวรรณ กับคำรง พุฒตาล" ว่า

พอพูดถึงเรื่องสุราอาจารย์ ไม่รู้จะเอาใครเป็นตัวอย่างนะ เอ้าโยมพ่อ ก็เห็นมา
กะท่าน ตั้งแต่เกิดมาเห็นมาแล้วชายที่ขายทางอะไรทำอะไรไปขายนามาก็ไปกิน
เหล้า แล้วนั้นควายก็เอาไปขายอีก เล่นการพนันหมด เนี่ยแล้วเราก็อามาเตือน
ว่าคนอย่าทำอย่างงั้นเลยละ มันสะท้อนใจลูกเพราะอาตมาได้บรมมาอย่างนี้
ก็มาให้มันเป็นตัวอย่าง

ในการเสวนาธรรมกับผู้ฟังทุกกลุ่มวรรณกรรมคำสอนยังยกตัวอย่างโยมพ่อของพระพยอม
กุลยาโน เป็นตัวอย่างอีกว่า "โยมพ่อของอาตมาเมื่อตอนไม่เมาเหมือนพ่อพระเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร
ให้ลูก แต่พอเมาเหล้าเหมือนพอมคปีศาจร้ายเป็นรมตาลรมมะพร้าวหลนใส่หัวลูกหัวหลานให้เดือดร้อน"
จะเห็นว่าเมื่อหัวหน้าครอบครัวหลงมัวเมาน้ำเมาแล้วจะยังความทุกข์มาสู่ครอบครัว เป็นอย่างยิ่ง
ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วิญญูกับยาเสพติด" ที่กล่าวถึงหัวหน้าครอบครัว
หลงใหลน้ำเมาจนสร้างความเดือดร้อนให้ยังเกิดกับครอบครัวให้เขวช่นฟังว่า

หลวงพี่ได้รับจดหมายให้แก้ปัญหาย่างงวยงงที่สุด เมื่อไม่นานมานี้ก็ได้รับจดหมายจาก
เด็กคนหนึ่งหลวงพี่ได้รับช่วยตอบปัญหาให้แม่ที่แม่จะหาใครที่ระหว่างแม่กับพ่อผม (เสียง
หัวเราะ) นะมันบอกว่า พ่อมันกินเหล้าเมา เมา เมา มากที่พ่อตีแม่ทุบตีน้อง มันไม่ฆ่า
พ่อตาย มันบอกแม่มันจะชวนกันฆ่าตัวตายหมด มันช่วยตอบปัญหาที่จะหาใครดี ถ้า
ผมฆ่าพ่อตาย ผมติดคุกแม่กับน้องก็ยังคงอยู่เป็นสุข

ผู้ เป็นหัวหน้าครอบครัวหลวงพี่เมานำมาแล้วจะสร้างความเดือดร้อนให้สมาชิกใน
ครอบครัว ซึ่งปรากฏตัวอย่างในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมสัจจะกับชีวิต" ที่เสนอธรรม
กับข้าราชการครูว่า สามัคคีคือสุขแล้วนำเงินค้ายาของบุตรไปซื้อสุราดื่มทำให้สามัคคี
ต้องทะเลาะกันสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นกับครอบครัว ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

วันนั้นไปเทศน์ที่สุพรรณบุรีเหมือนกัน แม่คนเมานะมันโมโหพอเทศน์ไปถึง กินเหล้า
ทำให้เสียทรัพย์ ทำให้เกิดโรค มันกระแทกแก้วเหล้ายังแตกกระจายเลย บอกพระ
อะไรคำทั้งกลัเลย พอเสร็จแล้วมันไปเลย อาตมาเทศน์จบพอดีต้องเดินไปลงเรือ
ผ่านบ้านหนึ่ง ได้ยินเสียงตัวกับเมียมันด่ากันดังไปหมด เมียเค้าด่าว่าเอาเงิน
ซื้อยาให้ลูกกินไปซื้อเหล้ากินหมด นี่จะเป็นพ่อคนได้อย่างไร...

นอกจากในวรรณกรรมคำสอนยังยกตัวอย่างให้ฟัง เห็นอีกว่าสามัคคีที่คนนำเมานั้นจะนำ
เอาเงินส่วนที่เป็นค่าใช้จ่ายของบุตรเพื่อใช้ในการศึกษาหรือใช้สอยไปซื้อน้ำเมาดื่มซึ่งจะสร้าง
ความเดือดร้อนยังเกิดแก่บุตรตนเอง ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ความมีศีลขาว"
ซึ่งสมมุติตัวอย่างให้ข้าราชการครูฟังอีกว่า

เนียให้เด็กขวกเลขลบเลขแถมท่ายก้วยให้เกลียดอะไรขายมุข เกลียดเหล้า เช่น
เค้าทำเลขก็ให้เด็กท่องโพย แม่คนน่ามะพร้าวยี่สิบผลไปขายตลาดผลละสามบาท จะ
ได้เงินห้าบาท เด็กได้เลขเป็นแต่ไม่รู้อายุการเกลียดขายมุข ถ้าเราจะ
ตั้งก็ได้เหมือนกัน แม่คนมีลูกสามคนมีตัวหนึ่งคน น่ามะพร้าวยี่สิบผลไปขายตลาดผลละ
สามบาท แต่พอตัวกลับมา เอาเงินไปซื้อแม่โง่หมดเลย แม่เค้าจะเหลือเงินไว้ให้ลูก

ไปใช้ที่โรงเรียนกับพ นี่เด็กมันคิดไปแค่นั้นไป ถ้าพอถูกไม่กินเหล้าก็มีเงินมากิน
โรงเรียน นี่ต้องให้มันเกลียดก๊อบายมุขเกลียดเหล้ายังงี้

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าโทษของน้ำเมาทำให้ความสุขของ
ครอบครัวหมดไป

วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวสรุปถึงโทษของสุราว่า ทำให้ชีวิตลุ่มจม ทรัพย์สินวอดวาย
ก่อการวิวาท ป่วยควยโรคต่าง ๆ ทำให้สติปัญญาโง่เขลา ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอน
เรื่อง "วัยรุ่นกัปปาเสพทิศ" ที่เสนอกับเขาวชนวา

ระหว่างน้ำเมากะนำฝนน้ำเสนาแข็งแรง อันไหนหาเงินซื้อขาย อันไหนหาเงินซื้อขายกว่ากัน
ดื่มไปแล้วอันไหนเงินง่าย อันไหนเงินยากกว่ากัน เนี่ยมันนึกดู น้ำเมาเนี่ยดื่มเข้าไป
แล้วมันก็ท้อหัวเรา เราเงยหน้าดื่มซัก 20 แก้ว ตอนแรกก็เงยหน้าดื่ม พอดื่มไปดื่มมา
ก็หัวจม แล้วพุดอ้อแอ้ออแอ เนี่ยเราลองคิดดูนะ เคี้ยวคนไม่ขมใจเลย พอเคี้ยว
ลากก็อ้อเข้าแล้ว หัง ๆ ที่น้ำเมานั้นไม่มีประโยชน์เลย เคี้ยวออกนะ

อันสุราเมรัยใครเสพทิศ
หนึ่งทรัพย์สินของทนนพถนอควาย
สามเจ็บป่วยควยโรคพยาธิ
ห้าหนาคานหนักหนาเวลาเมา

พาชีวิตมีคมนจนซบหาย
สองอาจตายเพราะทะเลาะเพราะความเมา
สี่คนตำหนินินทาพาอับเฉา
หกโง่เขลาปัญญาหกลบคสันเอ๋ย

ชั้นชื่อว่าเรื่องเมานั้นมันไม่คตงั้นแหละ เมาเทศมคราคา เมาสุราหมกสำคัญ เมาการพนัน
หมกตัว เมาเพื่อนชั่วหมกดี เมาโสเภณีชูปเปอร์โกโนเรีย...

2. การละจมน้ำเมา

ในเมื่อวรรณกรรมคำสอนเสนอให้รู้ถึงโทษของการดื่มน้ำเมาแล้ว จึงพยายาม
ปลูกเร้าให้รู้ถึงผลจากการดื่มน้ำเมา โดยที่เสนอวิธีการละจากการดื่มน้ำเมาไว้ 2 ประการ คือ

2.1 การต่อต้านน้ำเมา

2.2 เปลี่ยนทัศนคติหรือค่านิยม

2.1 การทอดทานน้ำเมา

ในเมื่อวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังทุกกลุ่มเห็นโทษของน้ำเมาแล้ว จึงชักจูงให้ผู้ฟังร่วมกันทอดทานน้ำเมา โดยวรรณกรรมเสนอให้ทุก ๆ ฝ่ายไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพระสงฆ์ ครู-อาจารย์ เยาวชน หรือประชาชนทั่วไปร่วมกันทอดทานน้ำเมาเพราะน้ำเมานั้น มีแต่ทางจะสร้างความเสื่อมมาสู่ชีวิต ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "สัจจธรรมกับชีวิต" ที่กล่าวว่า

เค้านอกว่าเหล้าเนี่ยเค้าผสมเลือดสัตว์ลงไปตั้งหกชนิด เรายากินเข้าไปเลย มันไม่คืดรอก มันเลือดสัตว์ทั้งนั้น เลือดหมา เลือดหมู เลือดลิง เลือดเสือ เลือดคน เลือดเสี้ยนละมันคืดมาก มึงช่วยห้ามไปตั้งกับมันหนอยเถอะนา เลือดหมูมันละนอน ตรงไหนกันนอนได้ หมาเลียปากไม่รู้เรื่อง เลือดหมามันละเหาตะพิคแมกระทั้งลูกเมีย ตัวเองก็จะกัด ไอ้เลือดลิงมันละไม่มีอยู่สุขเตนย่องแย่ง ๆ เหมือนอย่างลิงเมาเหล้า ไอ้เลือดกุนแล้วเดินไม่ตรงทางรอกคคไปคคมา ไอ้เลือดคนก็ไม่วันเอาเรื่องอะไร มาคุยกันนึ่ง ๆ

จากคำสอนนี้ผู้ฟังเห็นผลเสียของน้ำเมาเพื่อชักจูงให้ผู้ฟังจะจากการคืดน้ำเมาเสีย ในการเสนอธรรมกับผู้ฟังทุกกลุ่ม วรรณกรรมคำสอนได้กล่าวเปรียบเทียบ อูจจาระกับ น้ำเมาว่า อูจจาระมีคุณค่าทางอาหารมากกว่าน้ำเมา โดยกล่าวว่า แม่เสตุณซึ่งยังเลือกกินอูจจาระ ไม่กินเหล้า ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับคนชรา" ว่า

แหมไปเจอผู้หญิงกินเหล้ายังหนัก แถ่นมมัย ไม่มัชมัย ในหมู่บ้านเนี่ย ผู้หญิง กินเหล้าไม่มีชมัย มีเหมือนกันเธอ ตายแล้ว (เสียงหัวเราะ) มันเอาไปทำ ปุ๋ยจริง ๆ คนแก่แบบนี้ไม่น่าเอาไว้นี้โยมทุกคนจริง ๆ ถ้าเราเอาเหล้ากะเข้าไป ตั้งให้หมากินเนี่ย หมามันจะกินอันไหน เออโยมว่ากินขงขนนแหละ เพราะยังมีกาก วิตามินหลงอยู่บ้าง แหมไมโซหมาไทยหมาแขก หมาฝรั่ง หมาทุกชาติ เอาเหล้า กะเข้าไปตั้งให้มันกิน มันเลือกกินขทุกชาติ งั้นเหล้ามันเลวจนหมาทุกชาติไม่กินแล้ว เรายังเก็บมากินอีก โขกัแซ่อย่างงัจริชมัย งั้นเราอย่าไปกินมันเลยโยม มันไม่คืด รอกทกกันแล้วก็เลิกซะนะ

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ยศช้างยศพระ" ได้เสนอให้ประชาชนผู้พึงธรรมร่วมมือกับเจ้าอาวาสที่จะไม่ห้ามการค้ำน้ำเมาหรือขายมูขภายในอาณาเขตวัดดังคำสอนที่กล่าวว่า

ปรากฏว่าหลวงพ่ोज้าคณะจังหวัดจะมีนโยบายปราบขายมูขอย่างเงี้ยโยมขอหม้าย
ท่านตั้งปณิธานว่าจะทำให้เหลาลดลง การค้ำน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการละเล่น
เล่นการพนัน ขี้เกียจทำการงาน คนคนชั่วเป็นมิตรลดลง เออโยมจะสนับสนุนท่านหม้าย
นั้นถ้าท่านสั่งเจ้าอาวาสทั่วจังหวัดไม่ให้ใครกินเหล้าในงานศพ โยมจะทำตามได้หม้าย
ถ้าอาตมาเป็นใหญ่ในคณะสงฆ์นะ ทั้งใครเป็นสมเด็จได้ สมมุติว่าหลวงพ่อกันเป็น
เจ้าคณะจังหวัด เมื่อก่อนจังหวัดอาจทองชายเหล้าได้หนึ่งแสนขวด หลวงพ่อกัน
เป็นเจ้าคณะจังหวัด เหล้าลดเหลือสามหมื่นขวด สองหมื่นขวด ควรจะตั้งให้ท่านเป็น
ท่านเจ้าคุณปราบสุราพิณาศิกขุไปเลย คิมั้ย ให้เป็นสมเด็จเลย สมเด็จปราบสุรา
พิณาศิกขุ อย่าให้มาเป็นแค่ท่านเจ้าคุณแค่นั้นไม่พอหรอก ความดีที่ท่านตั้งใจทำ...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับศิลปินอาวุโส" ได้เสนอให้ประชาชนที่พึ่ง
ละจากน้ำเมาและชักจูงให้ศิลปินอาวุโสช่วยชักจูงให้ประชาชนเลิกจากการค้ำน้ำเมาดังปรากฏ
คำสอนที่ว่า

โยมช่วยที่ ศิลปินอาวุโสช่วยกันที่เถอะนะ ทำให้คนเปลี่ยนนิสัยกันเสียที่ ให้คนมัน
เกลียดเหล้า เห็นเหล้าแล้วมันสะอิดสะเอียน จะอ้วกแตกเหมือนเค็มที่เหอะ เคี้ยวนี้
เห็นเหล้าแล้วมันชด ๆ เข้าไปหากัน เคี้ยวนี้เค้าออกนักเรียนนักศึกษาในกรุงเทพฯ
เนี้ย วัยรุ่น ติดสิ่งเสพติด ร้อยละ 80 อะไรมีสิทธิพล อาตมาว่าคารมมีส่วน
ล่อมวลชนมีส่วน

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "พระไม่เกี่ยวแต่ธรรมะต้องเกี่ยว" ที่เสนอธรรมกับ
ข้าราชการทหารได้ชักจูงให้ข้าราชการทหารทั้งหลายเลิกค้ำน้ำเมา ดังคำสอนที่กล่าวว่า

จังหวัดสุรินทร์เนี่ยเค้าขายเหล้าได้อันดับหนึ่งของประเทศสองปีติด ๆ ตัวเหล้าเค้าบอกวามากกว่าประเทศพวกถืออิสลามอีก เพราะเค้ามีค่าขวัญใจ ๆ ประจำเมืองนะที่จังหวัดสุรินทร์เค้าบอก เกิดเป็นคนสุรินทร์แล้วต้องกินสุรา ถ้าไม่กินสุราก็เป็นหมาสุรินทร์ เนี่ยขึ้นไปบรรยายธรรมไอ้ขีเมมา มาหน้าธรรมาสบอกรูแล้วไม่ของเทศน์พอเทศน์ไปคำบอกรูแล้วไม่ของเทศน์ เลยไม่ได้เทศน์เลย นั่นถึงเวลาแล้วที่พวกเราข้าราชการทั้งหลายเนี่ยจะต้องงัดเวรเรื่องนี้เสียทีเหอะ เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า น้ำเมาเนี่ย มันเป็นน้ำแห่งความเสื่อม โบราณบอกว่ามันเป็นน้ำเปลี่ยนนิสัย

จากคำสอนที่กล่าวนั้นได้ชักจูงให้ข้าราชการทหารงดเว้นจากการคมนาเมา และในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "พระไม่เกียติกรรมจะต้องเกียติ" ยังชักจูงให้ข้าราชการทหารละจากการคมนาเมาอีกด้วย

พลเอกอาทิตย์คุ้ยไม่รู้อะไรจริงหรือไม่จริง เค้าบอกว่าเวลานี้ พลเอกอาทิตย์คุ้ยว่านักเรียนนายร้อย จปร. เนี่ยกำลังจะมรดงค์เพื่อแก้หาพพจนทเค้าพูดว่า เป็นเมียบทหารให้นอนนับขวิดเป็นเมียบตำรวจไ้ตอน เนี่ยพลเอกอาทิตย์บอกว่ามรดงค์นักเรียนนายร้อย จปร. สามารถเหลือ คนกินเหล้าในนักเรียนทหาร เนี่ยแควรอยละเก้าคนไม่รู้อะไรจริงหรือไม่จริง เห็นสัมภาษณ์ออกมาทางหนังสือพิมพ์นั่นนั่น แหมถ้าจริงได้อนุโมทนาจริง ๆ เค้าว่าตัวท่านเองก็เลิกดื่มเหล้าแล้วนะจริงมัย เห็นว่าเลิกแล้วพวกเราเนี่ยไม่คิดจะเลิกกันมั้งเหอ นี่ถามจริง ๆ เหอะ ไครรักษาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์บาง ยกมือ อือเอะเอะเลย ถามจริง ๆ ชาติต้องการคนช้เหล้าเมายมัย ไม่ต้องการ พระเจ้าแผ่นดินองคนต้องการให้ทหารของท่านช้เหล้าเมายมัย อย่างงั้นใครจะเลิกเหล้าเลิกนุหรี่เพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ยกมือ เออคือ สาธุอนุโมทนา

จากคำสอนที่กล่าวนั้นได้ชักจูงให้ข้าราชการทหารละจากการคมนาเมาและเสนอให้ผู้บังคับบัญชาทอดทานไม่ให้ผู้บังคับบัญชาของตนหลงใหลในอบายมุข

นอกจากวรรณกรรมคำสอนยังชักจูงให้หน่วยงานต่าง ๆ ช่วยกันต่อต้านการค้ำน้ำเมา ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ที่เสนอธรรมกับเยาวชนว่า วิทยาลัยครู นครสวรรค์ได้ช่วยกันจัดนิทรรศการเกี่ยวกับการต่อต้านการค้ำน้ำเมา ดังนั้นหน่วยงานอื่น ๆ สมควรจัดนิทรรศการอย่างบ้าง ดังคำสอนที่กล่าวว่

นักศึกษาเห็นจัดนิทรรศการจัดอะไรกันนักหนา ทำไมไม่เห็นจัดต่อต้านเรื่องนี้กันบ้างเลย อาตมาไปเจออยู่แห่งเดียว วิทยาลัยครูนครสวรรค์ อยู่เขาชนไก่ยาวชวคใหญ่มาก เขียนไว้ฉิบหายมาก ฉิบหายน้อย ฉิบหายย่อย แล้วเค้าเปลี่ยนชื่อหมดเลย แม่โขง เปลี่ยนเป็นแม่โขย เค้าบอกว่าลูกคัมแม่โขย คัมแม่โขย นะเนี่ย เรากันไม่บังคับ ความรู้สึกเอาไว้แล้วก็หาทางต่อต้านให้เห็นว่าสิ่งเหล่านั้นมันเลวทราม นักศึกษาไม่ควรจะต่อต้านกันที่สุด อาตมาอยากจะบอกว่าการศึกษาของเราเนี่ยไม่รู้มันพลาดยังงี้ เรา น่าจะให้การศึกษาจนเด็กของเราเนี่ยจบสิ้นการศึกษาแล้วเห็นคนกินเหล้าสูบบุหรี่ ตกใจ ร้องกล้วสุดขีด อุบ่าว...

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" ยังยกตัวอย่างของพระพยอม กุลยาโน ที่หันต่อต้านอบายมุขให้ประชาชนเลิกค้ำน้ำเมาได้อย่างมากมาย ดังคำสอนที่กล่าวว่

อาตมาเกิดมาก็ตั้งใจว่าเนี่ย ชั้นหนึ่งก็จะทำให้คนเลิกเมาเลิกหลงใหลในชีวิตเสียที อย่างัวเมาในความประมาท เมาเหล้าเมายา ก็เคียวเนี่ยมันเมากันเหลือเกินจริง ๆ ไม่รู้มันเป็นยุคอะไรเดี๋ยวนี ไอ้เพลงมันยังร้องว่าไอ้คนไทยเนี่ยมันยอกซ์เมา เค้าออกว่านะ เดียวนี้ไค้นคัับหนึ่งของโลกนะ คนไทยเนี่ยเมา หมอเองนี่รู้คู้เหล้าบุหรี่ไม่คู้ ยิงเมา เค้าว่าหมอและครูรู้คู้บุหรี่เหล้า นำโรคเขาร่างกายตายผอนส่ง แต่ใจนโยลิม คัมสูบลง หรือว่าปลงทุกอย่างตายชางมัน เป็นหมอเป็นครูสูบบุหรี่ อาตมาว่าชัวจริง ๆ รู้แล้วชันท่านชัวจริง ๆ ปีนี้อาตมาทำให้คนเลิกเหล้าเลิกบุหรี่ไค้หกเจ็กร้อยคน อาตมา รักษาได้ รักษาใจเค้าไว้...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอน เสนอให้ผู้ฟังต่อต้านการค้ำน้ำเมาไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานหรือประชาชนก็ตาม

2.2 เปลี่ยนทัศนคติ หรือค่านิยม

วรรณกรรมคำสอนให้ผู้ฟังทุกกลุ่ม เปลี่ยนทัศนคติหรือค่านิยม เรื่องการค้ำน้ำเมาเสียใหม่ โดยกล่าวถึงผู้ที่มีส่วนร่วมมือชวยกันแก้ไขไว้ 4 กลุ่ม คือ

2.2.1 บ้าน

2.2.2 วัด

2.2.3 งานพิธี

2.2.4 บุคคลทั่วไป

2.2.2 บ้าน

บ้านนับว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญยิ่งต่อบุคคล วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังร่วมมือกันทำลายขวดสุราต่าง ๆ ที่นำมาโชว์ไว้เพราะจะทำให้เยาวชนที่เจริญเติบโตมาเอาเยี่ยงอย่างผู้ปกครองและจะกลายเป็นบุคคลที่ติดเหละหลงใหลน้ำเมาคังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ลูกเสือกกับจริยธรรม" ว่า

นี่เพิ่งกลับมาจากมหาสารคามนะ ปรากฏว่าขออภัยเหอะยังมีผู้ที่ไม่รักดีในเมืองไทยอีกเยอะ ไปบ้านผู้ว่า นายอำเภอ บ้านเลข บ้านอธิการ มาหลายบ้านมันเศร้าใจจริง ๆ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เหล้าเป็นปากทางแห่งความเสื่อม แต่ขออภัยบ้านผู้ว่าบ้านใหญ่ ๆ เนี่ยจะตั้งโชว์รูป นายหลวง รูปหลวงปู่เ็น รูปอาจารย์มันไม่มี คั้นไปโชว์เฮนเนสซี่ ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก มีทั้งฉิมหายมาก ฉิมหายน้อย ฉิมหายย่อย โชว์ทุกขนาด (เสียงฮา) แล้วบ้านเมืองมันจะเจริญได้อย่างไร (เสียงฮา) ไหนผู้ว่าคนไหนมีเหล้าโชว์ไว้ข้างยถ์ฉิมหาย (เสียงฮา) เอ้อกลับไปที่ไหนให้แตกให้หมดเพื่อรักดี แสดงความรักออกมาทีละ เลี้ยวดูหลานมันมาเห็นมันก็เอาอย่างเพราะพ่อคุณอย่างงี้เลยเอามั่งเป็นขี้เมา เลยกลายเป็นตระกูลเมากันไป...

จากคำสอนที่กล่าวมานี้ให้ฟังเห็นว่าค่านิยมในการสะสมสุราต่างประเทศไว้ในบ้านนั้น เป็นค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง สมควรที่จะต้องเปลี่ยนทัศนคติเสีย เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังไม่ประพฤตินในทางที่จะนำชีวิตไปสู่ความเสื่อม

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้ผู้นำของครอบครัวจงกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี แก่บุตรหลานด้วยการละจากการค้ำน้ำเมาเสีย ดังที่ยกตัวอย่างมาแล้วว่า พ่อเมาสุรา อาละวาด เมากับพี่สาวทุก ๆ วัน หรือการที่วรรณกรรมได้ยกตัวอย่างโยมพ่พระพยอม กุลยาโน มากล่าวว่า เป็นการกระทำที่จะทำให้บุตรหลานเห็นในสิ่งที่ไม่ถูกต้องไม่ควรและเขาจะนำไปประพฤติบ้าง เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้น

2.2.2 วัด

วัดนับเป็นศาสนสถานที่จะช่วยเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนได้ อย่างดียิ่ง วรรณกรรมคำสอนพยายามชักจูงให้วัดต่าง ๆ ห้ามมิให้มีการค้ำน้ำเมาภายในเขต ธรณีสัณ เพื่อเป็นการต่อต้านอบายมุขนี้ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ที่ พระพยอม กุลยาโน ห้ามมิให้ประชาชนค้ำสุราในเขตวัด ดังข้อความที่ว่า

อาตมาเนี่ยตั้งอุ้มการณเลย ที่วัดให้คนเกลี้ยคอบายมุขที่สุดในวัดเนี่ย อาตมาไปเทศน์ ที่ไหนคนว่า เอะเพปของทานทุกชุดพูดแต่เรื่องเหล้าเรื่องบุหรี่ทุกที เอ้าบอกเรื่องนั้พูด เทาไรก็ไม่เลิกถ้าไม่พูดมันจะเลิกได้ยังงี้ ต้องพูดมันทุกแห่งนะ ที่วัดอาตมาตั้ง อุ้มการณไว้อย่างหนึ่งถ้าใครมากินเหล้าในวัดเนี่ย เล่นการพนัน ขอร้องกราบ ไหว้ก่อนเอ้าขอให้เลิกเถอะ อยามาเล่นเลยสถานท่อย่างนี้ ถ้าขอร้องไม่สำเร็จ แฉ่งเจ้าหน้าที ถ้าแฉ่งเจ้าหน้าทีควบคุมไม่อยู่ เมาวัดหนีมาครการที่สาม (เสียงฮา) เมาวัดหนี เพราะอบายมุขมันลึกลับเข้ามาถึงเข้าก็ถูกเข้ามาในกำแพงวัดถึงศาลาแล้ว อนุทำไม...

คำสอนเรื่อง "ยศช้าง ยศพระ" ได้เสนอให้สมณะและเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ รวมทั้ง พระผู้ใหญ่ร่วมกันต่อต้านการค้ำน้ำเมาทั้งภายในวัดและนอกอาณาเขตของวัดว่า

ปรากฏว่าหลวงพ่ोज้าณะจังหวัดจะมีนโยบายปราบปรามขอย่างงี้ โยมขอหม้อย
ทานตั้งปณิธานว่าจะทำให้เหล้าลดลง การค้มน้ำเมาให้วกลงคืน การละเล่น
เล่นการพนัน ซึ่งเกี่ยวกับการงานคบคนชั่วเป็นมิตรลดลง เออโยมจะสนับสนุนตามนี้
โยมจะทำตามได้มั๊ย นั้นถ้าท่านเจ้าอาวาสจังหวัดสั่งไม่ให้ใครกินเหล้าในงานศพ
โยมจะทำได้มั๊ย ถ้าอาตมาเป็นใหญ่ในคณะสงฆ์ทั้งใคร เป็นสมเด็จเจ้าได้ สมมุติว่าหลวงพ่
องค์นี้เป็นเจ้าคณะจังหวัด เมื่อก่อนนี้จังหวัดอาจทองชายเหล้าได้หนึ่งแสนขวด หลวงพ่
องค์นี้เป็นเจ้าคณะจังหวัดลดเหลือสามหมื่นขวด สองหมื่นขวด ควรจะตั้งให้ท่านเป็น
เจ้าคุณพรายสุราพิณาศึกษาไปเลย คิมั๊ย...

นอกจากนี้ยังเสนอให้สมณะทั้งหลายรวมกัน เปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมของประชาชนให้
เลิกจัดเลี้ยงน้ำเมาในงานพิธีต่าง ๆ ด้วยการไม่รับนิมนต์ไปร่วมงานที่จัดน้ำเมาเลี้ยงผู้มา
ร่วมงาน ดังที่วรรณกรรมคำสอนโดยกโศภะพยอม กุลยาโณ เป็นตัวอย่างว่า ท้าวทานจะ
ไม่รับนิมนต์ไปในงานที่มีการเลี้ยงด้วยน้ำเมาเด็ดขาด ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอน
เรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ที่เสนอธรรมกับเยาวชนว่า

อาตมาเคียนนี้ไม่ได้ไปงานศพงานบวชงานใด ใครมานิมนต์ว่าต้องตอรอง ต้องไม่กินเหล้า
เลี้ยงเหล้า ไม่เล่นการพนัน เอาไม่เอา ไม่เปิดเพลงค้ายินะ ถ้าจะนิมนต์อาตมาไป
เอาไม่เอา ไม่เอาอย่าเอา ไม่นิมนต์พ่อนเราไม่ใช่โสเภณีสันต่าจะโค้วไปงาย ๆ

2.2.3 งานพิธี

การเปลี่ยนทัศนคติในการจัดงานพิธีต่าง ๆ เสียใหม่ โดยไม่ให้
มีการเลี้ยงน้ำเมาในงาน เป็นสิ่งที่วรรณกรรมคำสอนพยายามชักจูงให้กระทำอย่างยิ่ง ดังปรากฏ
ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ความมีศีลขาว" ที่กล่าวว่าในการแสดงปาฐกถาธรรมทุกครั้ง
พระพยอม กุลยาโณ จะเสนอให้เลิกดื่มสุราในงานพิธีเลิกอวยพรด้วย สุราตั้งข้อความที่กล่าวว่า

เหล่านี้นั้นมันไม่เจริญหรือยกแก เหล่าชนแกแล้วร้องจงเจริญ ๆ ไซโย ๆ บอกไว้
หลายครั้งหลายครา อาตมาต้องพูดไว้ในแทบทุกม้วนเรื่องนี้ เพราะต้องการเปลี่ยน
คานิยม...

คำสอนเรื่อง "ลูกเสือกับจริยธรรม" ได้กล่าวถึงการค้ำน้ำเมาและการช่วยพระด้วย
น้ำเมานั้น เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องพระโยชนใดเลย ควรเลิกกระทำอย่างนั้นเสีย ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

วันนี้เจ้าประชุมเอกลักษณะไทยอะไรกัน เจ้าเสนอขัตติหนึ่งขึ้นมา คือว่าต่อไปค้ำน้ำ
ถวายพระพรนออย่าใช้เหล้าในน้ำเปล่าได้มัย เอ้อแล้วกำลังยอมรับกันว่าควรเป็น
อย่างนี้ของเราเนี่ยพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าน้ำเสียหทัย เกิดโรค หน้าคาน ไร
ความละอาย แต่กินที่ไรแล้วยกแก เหล่าชนกัน แล้วร้องจงเจริญ ไซโยจงเจริญ
มันจะเจริญไคยังงิ น้ำนั้นมันน้ำจืดหายแท้ ๆ มันน้ำจะยกแก เหล่าชนแล้วบอกคนกิน
จืดหาย คนชายจงเจริญ นั้นลูกเสือคนไหนยังกินเหล้าแล้วก็ว่ารักษาศีลก็เป็นลูกเสือ
ที่รักษาศีลแต่ปราศจากความรักคั้นะเสียจนประมาณเปล่า ๆ ขอร้องกันเป็นพิเศษ ถ้าขอ
บิณฑบาตได้ก็ขอขบิณฑบาตนะ เราเป็นพ่อบ้านแม่เมือง เนี่ยควรจะเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร
ไม่ใช่มรดกตาลมมะพร้าวมาหลนใส่หัวลูกหัวหลานนะ

คำสอนเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ได้เสนอให้ข้าราชการตำรวจเลิกการอวยพรใน
งานพิธีค้ำน้ำเมาอีกว่า

วันนี้เป็นวันตำรวจ เป็นวันที่เจ้าทั้งขมา เพื่อระงับความเดือดร้อนของประชาชน จึง
มีวันตำรวจ แล้วเรามาตั้งกินเหล้า กินเลี้ยงกันเมื่อคนนั้นพูดกันมันจะว่าวันนี้เป็นวันตั้ง
พวกเราขึ้นมาปราบความทุกข์เข็ญเดือดร้อนของมหาชนเป็นอันมาก พวกกันมันหรือเปล่า
มายกแกจงเจริญ ไซโย ไซโย จงเจริญ มันจะเจริญไคยังงิ ก็น้ำนั้นมันเป็นน้ำจืดหาย
แท้ ๆ ยกชนกันจงเจริญ ไซโย ไซโย

นอกจากนี้ในงานพิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานบวชนาค หรืองานศพ ควรเลือกนำสุรามาให้ผู้มาร่วมงานดื่ม ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ที่เสนอให้ประชาชนทั่วไปรวมกันปฏิบัติว่า

แล้วบอกตวยนะพวกโยม ๆ ทั้งหลายเหมือนกันช่วยเปลี่ยนคานิยมกันใหม่เสียที งานบวชนาค งานเผาศพ งานขึ้นบ้านใหม่ อย่าเลี้ยงเหล้า งานใครเลี้ยงเหล้างานนั้นเป็นบาปมาก บาปตั้งแต่ปลายผมถึงเล็บตีนเลยนะ บาปอย่างร้ายแรง เพราะว่ามันไม่ได้คุณประโยชน์อะไรเลย อาตมาเคยไปงานบวชเค้เลี้ยงไอ้คนงานเลี้ยงแขกอะไรจนเมาแล้วนิมนต์พระไปเทศน์ พอพระขึ้นเทศน์ไปคำบอกอยู่แล้วไม่ต้องเทศน์เลยไม่ได้เทศน์เลยวันนั้น เนี่ยถึงเวลาแล้วพวกเราจัดงานเลี้ยง ทำอะไรก็ตาม ถ้าเลี้ยงเหล้านะบาปยิ่งกว่าตัดเศียรพระพุทธรูปอีก นั้นเจ้าภาพใครเลี้ยงเหล้าแก่แขกเหลือ เจ้าภาพนั้นบาปหนักยิ่งกว่าตัดเศียรพระพุทธรูป เพราะเป็นการตัดสติสัมปชัญญะ ซึ่งเป็นยอดของพระธรรม นั้นพวกเรานักเรียนทั้งหลายจงรับการศึกษาเสียใหม่นะ เพราะฉะนั้นพวกเราต้องรวมกันให้ถึงที่สุดเรื่องนี้ หากใครจะกินเหล้าให้เห็นพระใหญ่ แล้วหยุคทันทีนะ

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานบวช" ยังได้กล่าวกับประชาชนทั่วไปในลักษณะเดียวกันอีกว่า

อยากจะฝากไว้ทุกคนนะเจ้าภาพนะ เจ้าภาพทั่วไปก่อนจะจัดงานบวชนาค เผาศพ ยกมือขึ้นเหนือหัวเลยถว้พระพุทธรูปเจ้า ฉันบวชลูกฉันเนี่ยฉันจะมีกลองยาว ฉันจะเลี้ยงเหล้า ฉันจะมีหมิง ฉันจะมีโชน พระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาเห็นงานฉันแล้วจะอนุโมทนากระชั้นนี่ย นึกถามดู ถ้าพระพุทธรูปเจ้าบอกสาธุมีมีเข้าไปเถอะกูชอุยเหลือเกินจัดใหม่โหฬารเลย แด่ตาพระพุทธรูปเจ้าบอกจ้ะอย่างงั้นหายกูไม่มาอีกแล้วละก็ เลิก หยุค อย่าทำ

2.2.4 บุคคลทั่วไป

บุคคลต่าง ๆ นับว่ามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะร่วมกัน เปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมนี้ได้ ซึ่งบุคคลแรกที่จะกระทำก็คือตัวเอง วรรณกรรมคำสอน พยายามชักจูงให้ผู้ฟังเปลี่ยนค่านิยมการคัมสุราโดยให้คิดว่าสุราเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ โดยจะ กล่าวเสมอว่า

...ให้คนทั่วไปเห็นคนกินเหล้าสูบบุหรี่ เน้นว่าสะอิดสะเอียนอยากอ้วกแตก"

ในการแสดงปาฐกถาธรรมทุกครั้ง พระพยอม กุธยาโณ จะชักจูงให้ผู้ฟังเลิก การคัมน้ำเมา ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด"

วันนั้นหลวงพี่ไปบรรยายพอพูดจบมีคนนั่งมันลุกขึ้นเดินออกมาข้างหน้าควักบุหรี่ออกมา โยนลงพื้นแล้วกระพืบ มันบอกขอให้พวกท่านเป็นพยานต่อไปเนี่ยจะไม่สูบบุหรี่ ถ้าใคร เห็นผมสูบบุหรี่เลยได้เลย (เสียงหัวเราะ) แล้วทีนี้จะมีบ้างมั๊ยใครที่จะเลิกสูบบุหรี่ เลิกกินเหล้าเสียที หาไม่มีเลยหรือ โอโหทีนี้มันคัมจุกกระเบิดยากจัง หลวงพี่ไป ทชณ ๆ มีคนเลิกกินเหล้าทุกทีที่พี่ไม่มีเลยหรือ...

นอกจากบุคคลแล้ว วรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้ศิลปินช่วยกันรณรงค์ให้ประชาชนทั่วไป เลิกหลงใหลขายยาสูบคัมน้ำเมาเปลี่ยนค่านิยมให้คนเห็นว่าน้ำเมาเป็นสิ่งชั่วร้าย ดังข้อความที่ ปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับศิลปินอาวุโส" ว่า

นี่เราศิลปินอาวุโสช่วยกันทำให้เปลี่ยนค่านิยมใหม่ อย่าไปยกย่องสรรเสริญบูชาไอ้นี้ เคี้ยวฝางคนเขานพระเต็มคอ เย็นกินเหล้า เข้ากินเหล้า เติมน้ำโซซัดโซเซ ไม่เมาแต่ตัวเอง พลอยให้หลวงพ่อดีเขานคอตองเมาไปควย แกลงไปโยกมา เมา หังพระหังโยม มันจะศักดิ์สิทธิ์ไฉน ใจยังง้อ อาตมาว่าศิลปินนี้เป็นบุคคลที่เรียกว่าวาสนาส่ง เค้าเรียกว่ามีพรสวรรค์นะ ถ้าได้พรสวรรค์ของศิลปินส่งคนไปสวรรค์มั๊ย ระหว่าง ศิลปินกับพระหันหน้าเข้าหากันหรือเกิดแนวรวมกัน ในการเอาศีลธรรมกลับมา

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ประชาชนทุกคนช่วยกันเปลี่ยนค่านิยมที่ว่า "ไม่กินเหล้าเข้าสังคมไม่ได้" เสียใหม่ โดยวรรณกรรมเสนอให้เลิกพูดข้อความนี้ เพราะมีแต่จะก่อให้เกิดความเข้าใจผิด เป็นค่านิยมที่พาชีวิตสู่ความตกต่ำตลอดไป ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ว่า

ไอ้คิดขมขื่นอาชญากรรมทางเพศทั้งหลายมักจะเกิดจากการมีเม้าตั่งนั้นแหละ อาตมาไม่เห็นด้วยเลยที่เค้าเอานายละไม โพธิ์สุวรรณ ที่ขมขื่นสัตว์แพทย์หญิง ไปทำแผนประทุษกรรม ปรากฏว่าคนจะพากันรุมประชาติ รุมกระทืบนายละไม ที่จริงมันน่ากระทืบคนอื่นด้วย ไอ้คนที่พูดว่าไม่กินเหล้าเข้าสังคมไม่ได้ ไม่กินเหล้าออนแอ ไม่กินเหล้าไปนุ่งผ้าถุง ไอ้เนี่ยนาตบปากที่สุดเพราะเป็นต้นเหตุอาชญากรรม (เสียงฮา) คนที่พูดว่าไม่กินเหล้าออนแอ ไม่กินเหล้าเข้าสังคมไม่ได้ ตบปากมันเลย ไอ้เนี่ยแหละเป็นต้นเหตุอาชญากรรม ถ้าคิดจะกระทืบคนเลวละก็ต้องกระทืบไอ้คนนี่ก่อน นายละไมมันทำเพราะค่านิยมผิด ๆ นี่ละ นะเราต้องเปลี่ยนค่านิยมกันแล้ว

การพนัน

การพนันนับเป็นขมุกขมูยอีกประการหนึ่งที่จะนำชีวิตไปสู่ความหายนะ วรรณกรรมคำสอนได้ย้ำให้ฟังทุกกลุ่มเห็นโทษของการพนันเป็นประการสำคัญ การปรากฏธรรมนี้พบใน 2 ลักษณะคือ

1. การชี้ให้เห็นโทษของการพนัน
2. การละจากการ เล่นการพนัน

1. โทษของการพนัน

การเล่นการพนันนั้นเป็นหนทางที่จะฉุดชีวิตตนเองให้ตกลงสู่ความเสื่อม วรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้เห็นโทษของการพนันไว้ 2 ประการ คือ

- 1.1 ครอบครัวขาดความสุข
- 1.2 ชีวิตหายนะ

1.1 ครอบครัวและความสุข

การพนันนั้นเป็นสาเหตุประการสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวต้องพบกับความแตกแยก ความสุขในครอบครัวที่เคยมีอยู่จะมีอันต้องสูญสิ้นไป ถ้าสมาชิกในครอบครัวคนใดคนหนึ่งมัวเมากับการเล่นการพนัน วรรณกรรมคำสอนโดยกศัลยอย่างชาวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาว่า ลูกสาวคนหนึ่งต้องจำมีเป็นเมียพ่อกของตัวเอง เพราะพ่อหลงใหลน้ำเมาและการพนัน ความสุขในครอบครัว ความผูกพันความเป็นพ่อแม่เป็นลูกถูกบดบวมจนทำลายไปสิ้น ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ลูกเสียกับจริยธรรม" ที่เสนอธรรมกับลูกเสียและผู้บังคับบัญชาลูกเสียว่า

เราได้ยินข่าวเมื่อเร็ว ๆ นี้ น่าจะเตือนใจ ชาวเหล่านั่นออกมา แสดงว่าหมดความรักชาติ หมดความรักก็เสียแล้ว คือชาวลูกสาวจำมีเป็นเมียพ่อกของตัวเองเพราะทนเห็นพ่อกินเหล้าเล่นการพนันไม่ไหว กลัวจะผลาญทรัพย์หมด กลัวจะเอาไปเล่นการพนันหมด ลูกสาวเลยตัดสินใจจำมีเป็นเมียพ่อก ขอภัยเหาะไม่รักก็ ชั่วจนอายุ 50 ปี เราจะชั่วกันกับหนึ่ง ๆ กันอยู่นี้ เราควรจะหยุดชั่วกันได้แล้วนะ

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ที่เสนอธรรมกับเยาวชนได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ครอบครัวต้องแตกแยกเพราะภรรยาเมาเมากับการเล่นการพนันว่า

เมื่อไม่นานมานี้ที่สถานีคันนายาว สารวัตรเล่าให้ฟังผู้หญิงคนหนึ่งกำลังถูกจับ มันมาจริง ๆ นะ ให้อั้วพวกการพนันเนี่ยเค้าจับบ่อนด้ายประกันตัวไปไม่กี่วันไปจับบ่อนโน้น หนอยไปบ่อนนี้อีกแล้ว นะยอชั่วจริง ๆ เลยผลที่สุดผู้หญิงคนนั้น ลูกสองคน ตัวทั้งสรว้อย นาฬิกาของตัววางเผละไม่ได้ ชายเล่นการพนันหมด มีที่คนสองสามแปดลง โจนดไปจำนำเล่นหมก ชายหมด กระทั่งชายแปดเกาที่ติดตัวเล่น เนียนะแถมมาก ผู้หญิงที่ใครเล่นการพนันเล่นไฟ เล่นอะไรบ้างบ่มีอิ โทหกพระชวายนะ (เสียงหัวเราะ) ไหนผู้หญิงคนไหนหัดริเล่นไฟบ้างบ่มีอิ ไม่เลยเธอ เออ อนุโมทนา สาธุ...

จากคำสอนจะเห็นว่าเมื่อภรรยาหลงใหลมัวเมากับการพนันจนลืมภาระหน้าที่และความ
ถูกต้องแล้ว ความสุขในครอบครัวจะหมดไป การแตกแยกจะบังเกิดขึ้น และในวรรณกรรมคำสอน
เรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ยังกล่าวถึงโทษของการเล่นการพนันที่มึนต่อครอบครัวอีกด้วยว่า

เมื่อไม่นานมานี้มีข่าว ๆ หนึ่ง น่าสังเวชใจ น่าสงสารเด็กสองขวบ ตัวจะไปเล่น
การพนัน เมื่อกี้เอาลูกไป บอกถ้าไปจะเอาลูกโยนน้ำ ใจมันก็ไปจริง ๆ เมื่อกี้
โยนจริง ๆ กว่าจะโคตไปอุ้มลูกขึ้นมาได้ เด็กสองขวบตายสนิทเลย เนิ้มมัน
ไม่รู้เรื่องรูปร่างเลย เพราะความชั่วของมันไปตกเป็นทาสสิ่งเสพติด ไป
ติดการพนันเข้า ฉะนั้นเราพวกนักศึกษาวัยรุ่น เราควรจะมีหัวที่รู้ว่าอะไรถูก
อะไรควร

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าเมื่อพ่อหรือแม่ผู้เปรียบเสมือนหลักของ
ครอบครัวไปหลงมัวเมากับการพนันแล้ว หน้าที่ความรับผิดชอบต่าง ๆ ก็จะไม่คำนึงถึง ครอบครัว
ที่เคยอยู่รวมกันอย่างมีความสุขก็จะพลอยแตกแยกไปด้วย

นอกจากนี้แล้ววรรณกรรมคำสอนยังได้กล่าวอีกว่า ถ้าพ่อหลงใหลการพนันแล้ว ความรู้สึก
รับผิดชอบต่อครอบครัว ความรับผิดชอบที่มีต่อลูกจะหมดไป และความเป็นมนุษย์จะสูญเสียไปด้วย
ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมศาสตร์ในคน 50 ปี" ที่เสนอธรรมกับ
ประชาชนทั่วไปว่า

เออร้อยตำรวจเอกคนนี้เป็นตำรวจที่อยู่ในกรุงเทพ ไปเล่นเสียสี่ล้านบาท นานมาก
ที่เดียวละ แล้วที่สุ่มมันเลยปล้นทรัพย์สมบัติที่เล่นการพนันเสียเอาถั่วคืน ในที่สุดไอ้
ความรู้สึกที่เป็นพ่อที่รับผิดชอบต่อลูกต่อเมียต่อครอบครัวอะไร เนิ้มมันหมดไปเลย และ
ที่สำคัญที่สุด คือหมดมนุษยสมบัติ

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนเสนอให้เห็นโทษของการมัวเมากับการพนันนั้นจะให้โทษ
ต่อครอบครัวทำให้ครอบครัวต้องแตกแยกความสุขระหว่างพ่อกับแม่ และลูกจะหมดสิ้นไปทันที

1.2 ชีวิตหายนะ

การพนันทำให้ผู้หลงมัวเมาต้องพบกับความหายนะ ลมจมนมาเป็นจำนวนมาก บรรณกรรมคำสอนได้เสนอให้เห็นว่า เมื่อผู้ใดหลงมัวเมากับการพนัน ผู้นั้นจะสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ดังคำสอนในบรรณกรรมคำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" ได้กล่าวไว้ว่า ไฟไหม้บ้าน 10 ครั้ง ยังไม่ร้ายเท่ากับการตกเป็นทาสของการพนัน ดังคำสอนที่ได้กล่าวกับข้าราชการตำรวจว่า

พวกนักการเมืองจะมาพูดว่า อบายมุขเป็นเรื่องเล็กน้อย การพนันเป็นเรื่องเล็กน้อย ควรจะตั้งให้เปิดบ่อนเสรีอย่างนี้ไม่ได้แล้วพระทองสวมบทบาทนะ ต้องเทศน์ให้เห็น ฤทธิเห็นเชือกมัดมัดไขว่ปากเนย แหมพูดมาไ้ว่าการพนันเป็นเรื่องเล็กน้อย โบราณพูดไว้ว่ายังงี้ โจรปล้นสิบครั้งไม่เท่ากับไฟไหม้บ้านครั้งเดียว ไฟไหม้บ้านสิบครั้ง ยังไม่เท่ากับการพนันเข้าสิง

จากคำสอนดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อตกเป็นทาสของการพนันแล้วทรัพย์สินต่าง ๆ ที่มีอยู่ก็จะนำมาใช้เล่นการพนันจนหมดสิ้น

นอกจากนี้บรรณกรรมคำสอนยังชี้ให้เห็นโทษของการหลงมัวเมาในการเล่นการพนันให้เห็นอีกว่า บุคคลสำคัญต่าง ๆ หลาย ๆ ท่านที่จบชีวิตไปล้วนแต่พัวพันกับการเล่นการพนันทั้งสิ้น ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" ที่กล่าวกับข้าราชการตำรวจว่า

เมื่อวานชนนัการพนัน พนันแพ้แล้วไม่จ่าย ถูกแทงสิบแปดแผล นี่หรือเรื่องเล็กน้อย ส.ส.ในอดีตกายมาสอง สามศพ พัวพันกับเรื่องอะไร กำธร ราชโรจน์ ส.ส.ปัตตานี ตายเพราะพัวพันเรื่องอะไร นี่หนังสือพิมพ์ลงนะ อาตมาว่าไปตามข่าว จริงไม่จริงว่ากันไปตามนั้น สราวุธ ชนะกุล ส.ส.ชัยนาท ตายเพราะอะไรเป็นเหตุพัวพัน การพนัน พันตำรวจตรีอะไรที่โดนยิงทางขอนแก่น กำลังมีข่าวว่าพัวพันเรื่องอะไร การพนัน นี่หรือเรื่องเล็กน้อย

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมศาสตร์ในคน 50 ปี" ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจในเมืองไทย ที่ต้องฆ่าตัวตายเพราะเล่นการพนันเสียจนสิ้นเนื้อประดาตัว ทั้งคำสอนที่กล่าวกับประชาชนทั่วไปว่า

อาตมาไปดูรัฐเวกส์ในอเมริกาเนีย แหมมันวิวัฒนาการอย่างไม่น่าเชื่อ มันเป็นรัฐที่
แข็งแรง เป็นแบบทะเลทราย มันเลยตั้งรัฐนี้เป็นรัฐการพนัน แล้วชวนคนไปเล่น
การพนัน สร้างโรงแรมฟรี แล้วไฟเนี้ยมันประทับใจ มันทุ่มเทประทับใจเมืองน้อย่างเมือง
สวรรค์เลย ค่าไฟฟ้าเนี้ยเดือน ๆ หนึ่งเป็นหมื่น ๆ ล้าน ประทับใจมองดูไม่น่าจะเป็น
เมืองมนุษย์เลย เหมือนกับเมืองเทวดา แล้วก็เศรษฐกิจในเมืองไทยเนี้ยนั่งเครื่องบิน
ไปเล่น เมื่อมีที่เล่นมีอยู่คนนั่งเสียสลับล้าน เศรษฐกิจก็ตกลงมาตายสามคน เพราะว่า
เล่นหมกตัว เลยโคตจากทัศนียภาพสลับลงมาหมกพันตาย

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นชี้ให้เห็นว่า การหลงมัวเมาอบายมุขนั้นจะทำให้ชีวิตพบกับ
ความหายนะ การพนันจะทำให้สูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง นับตั้งแต่ทรัพย์สินเงินทองทั้งหมดไป เมื่อ
ทรัพย์สินเงินทองหมดไป ก็ย่ำยีชื่อเสียงที่เคยสั่งสมไว้จะหมดตามไปด้วย หลังจากนั้นจะทำให้
ครอบครัวต้องพบกับความแตกแยกดังที่กล่าวมาแล้ว และในที่สุดเมื่อหาทางแก้ไขไม่ได้ก็ต้องทำใน
สิ่งที่ผิดกฎหมายกลายเป็นผู้ร้ายหรือต้องจบชีวิตของตนด้วยการฆ่าตัวตาย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนี้เองวรรณกรรมคำสอนจึงพยายามเสนอให้ผู้ฟังธรรม
ทุก ๆ กลุ่ม หลีกห่างจากการเล่นการพนัน เพื่อไม่ต้องตกเป็นทาสของความมัวเมา และไม่ต้องพบ
กับความหายนะในที่สุด

2. การละจากการเล่นการพนัน

การพนันนั้นให้โทษแก่ผู้หลงใหลอย่างมหันต์ วรรณกรรมคำสอนจึงพยายามชักจูง
ให้ประชาชนที่มัวเมาหลงใหลละเว้นเสีย การจะละจากการเล่นการพนันได้นั้นต้องอาศัยองค์ประกอบ
ต่าง ๆ ที่จะช่วยกัน 4 ประการ คือ

2.1 บ้าน

2.2 วัด

2.3 งานพิธี

2.4 ตัวบุคคล

2.1 บ้าน

บ้านเมื่อพิศพลตออยู่อาศัยเป็นมายาวนาน ถ้าบ้านมีสิ่งแวดล้อมที่ดีก็จะช่วยปลูกฝังให้เยาวชนที่อาศัยอยู่ได้ประพฤติในสิ่งที่ถูกต้องควร แต่ที่บ้านมีสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีจึงให้มีการเล่นการพนัน จะทำให้เยาวชนถูกหลอมนำสู่อบายมุขได้ ดังนั้นวรรณกรรมคำสอนจึงเสนอให้ผู้ปกครองควรวางบ้านของตนเป็นสถานที่เล่นการพนัน ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "สามเนรโง่สิงห์" ที่พระพยอม กุธยาโล กล่าวถึงสามเนรโง่ที่มาบรรพชาในช่วงฤดูร้อนแล้วไม่ยอมสึกไปเรียนหนังสือต่อ เพราะแม่ใช้บ้านเป็นสถานที่เล่นการพนัน จนทำให้ไม่มีเวลาดูแลบุตรจนพี่สาว พี่ชายของสามเนรต้องจบชีวิตลงอย่างน่าอนาถใจ

นอกจากจะไม่ใช้บ้านเป็นที่เล่นการพนันแล้วยังเสนอให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองละจากการเล่นการพนันเสีย เพื่อไม่ให้เยาวชนต้องเอาเบี่ยงอย่าง ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "มาคายเหยือกกันเถาะ" ว่า

ผู้หญิงเล่นไพ่ชักกั๊กคนยกมือ (เสียงหัวเราะ) ไม่มีเลย เทรอโอโฮยก็ขนาดหนัก หรือว่าผู้ชายมี มีเมียเมียผู้หญิงเล่นไพ่มั่ว มีแต่ไม่กล้าบอก มันเข้าลักษณะโบราณนะ ไม่ใช่อาตมาว่าเองนะ โบราณ... ผู้หญิงกับผู้ชายเนี่ยพูดโคตรหรือเปล่าไถ้เนะ อย่างหาว่าพระพูดหยาบ แต่เค้าพูดไว้ ผู้หญิงเนี่ยหน้าพระแต่ใจหมา ผู้ชายเนี่ยหน้าหมาแต่ใจพระ พอทำอะไรผิด ผิดมันยอมรับยกมือ ผิดก็พูดจริงทำจริง แต่ผู้หญิงบางทีผิดแล้วทำสมถะนั่งเฉย ที่จริงเล็ก ๆ ชะมั้ง บางคนเนี่ยมันนาเสรา เข้าไปคูสถานกั๊กทั้งเก็กะนะ นาเสราในคุกเนี่ยเป็นวัยรุ่นกะเกาสิบเปอร์เซ็นต์ เคยวันไม่รู้จะเอากันยังงี้แล้วครูก็ปกครองกันไม่อยู่ เพราะมันได้พิศพลมาจากเด็ก ๆ เพื่อนมันชวนมาจากสายเลือด มันคงเห็นอะไรมา เคยวันเด็กมันเล่นการพนันกันเหลือเกิน อาตมาไปถามทนายโรงเรียนเนี่ย... โรงเรียนเคยเจอแล้ว มันนั่งเล่นการพนันส่งสัยแม่พันธุมันไมคี่ มันคงนั่งเล่นไพ่ตอนแม่ทองนะ ลูกมันก็ดูแม่เล่นไพ่ดูตั้งแต่ในห้องพลออกมามันคล่องเลย...

2.2 วัด

วรรณกรรมคำสอนเสนอให้วัดต่าง ๆ ร่วมกันต่อต้านการเล่นการพนันที่จะจัดขึ้นภายในศาสนสถาน ดังปรากฏในคำสอนที่ยกตัวอย่างของพระพยอม กุธยาโน ที่ท่านต่อต้านห้ามมิให้ใครมาเล่นการพนันในวัดของท่านเป็นอันขาด หรือในคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ได้เสนอให้วัดต่าง ๆ เลิกการจัดให้มีการเล่นสอยดาวหรือการพนัน ดังข้อความที่กล่าววาท

เมื่อวานอาตมาไปบรรยายที่หนึ่งแหม่มุเรศ วัดนี้จึงนิมนต์พระไปบรรยาย แต่จอณาโลกตั้ง คนตรีอะไร การสอยดาวที่เป็นการเล่นประเภทสองเกลอนไปหมดในวัด ชรรมะก็จะเอาอบายมุขก็จะเอา แล้วมันจะไคยังงี้ ต้องทำต่อต้านเต็มที่ต่อไปคงจะไคยังงี้กันซักวัน ไควัดประเภทขอจัดวัดเป็นวิภะไรแล้วขอสอยดาวเนี่ยมันการเล่นชัค ๆ ออกบัตรอย่างเงี้ยให้คนเล่นการพนันชัค ๆ นะ ให้รดไค ให้โทรทัศน์ให้อะไรทำอะไรมันเป็นการเสี่ยงโชค มันเป็นการพนันอยู่แล้ว จันอย่าเลยอย่าเป็นมาสองปากกินสองปากอบายมุขก็จะเอา บุญก็จะเอา มันไปไม่รอด มรรคทายกหลาย ๆ วัด อาตมาไปเทศน์แล้วรำคาญ มันนิมนต์พระไปเทศน์แต่ไม่สนใจของนับเงิน งานนี้ดีมากเลย ไม่มีการประกาศเรียไร ไม่มีการทำสอยดาว ไม่มีการออกบัตร แต่คนมันไม่คอยมา คนมันไม่มีศีลธรรม มันจ้องจะเล่นการพนัน นักโทษมันอยู่ในคุกไม่มีอะไรจะเล่นมันก็ยังทายกันว่า วันนีเรือบินจะยวนกล้านมันแน่จริง ๆ

วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ได้กล่าวถึงการต่อต้านการเล่นการพนันของพระพยอม กุธยาโน อีกว่าท่านจะต่อต้านให้ถึงที่สุด ดังข้อความที่กล่าววาท

อาตมามองเห็นว่ายังมีเรื่องที่น่าต้องสู้กันถึงตายเหลือเกิน ไคเรื่องสนามม้า เรื่องสลากกินแบ่ง เรื่องเหล้า เรื่องอะไรที่มอมเมาประชาชนนี้ต้องต่อสู้ อาตมาเป็นฝ่ายทหาร อาตมาเป็นทหารเหมือนกันเป็นทหารของพระพุทธเจ้า จะสู้รบกะอธรรมเหล่านี้อะไรที่มันเป็นศัตรูชีวิตของมนุษย์จะต้องปราบต้องต่อสู้อย่างที่สุด อย่าให้วัดอาตมาเอง

ก็ต่อสู้อย่างที่สุด ใครมาเกินเหล่า มาเล่นการพนันภายในวัดก็ยกมือร้องขอโทษว่า
อย่าทำเลยในวัดนี้เป็นพุทธสถานมันบาป

2.3 งานพิธี

วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังร่วมกันต่อต้านการเล่นการพนันด้วยการไม่จัด
ให้มีการเล่นการพนันในงานพิธี เพราะไม่ได้บุญเลย ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด"
ทกลาวว่า

เดี๋ยวนี้งานบางงานเลวจริง ๆ ทำศพพอแต่มันเปิดบ่อนเล่นการพนัน มันจะอุทิศส่วนกุศล
ให้พอมัน แล้วมันทำยังงี้ด้วย ทำบาปเล่นการพนัน บุญก็อยากจะได้เอาแต่เลี้ยงเหล่าแขก
ที่มาในงานด้วย มันจะได้บุญยังงี้ ก็มันทำบาปนะ

จากคำกล่าวนั้นเสนอให้ผู้ฟังเลิกจัดการพนันในงานบุญเพราะจะเป็นบาปแทน และใน
วรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานศพ" กล่าวถึงพระพยอม กุลยาโณ ที่ท่านต่อต้าน
การเล่นการพนันทุกชนิด โดยท่านจะไม่ยอมรับนิมนต์ไปงานที่มีการเล่นการพนัน ดังคำสอนที่
กล่าวกับประชาชนที่ฟังว่า

เมื่อวานมีจดหมายมาฉบับหนึ่งข้าที่สุด มาคืนบอกว่าท่านอย่าไปเทศน์เลยของคแล้ว
เค้านามินท้อถามมาที่สาวให้สระบุรี ศพพระอย่างเงี้ย เป็นพระครูด้วย ปรากฏว่า
อาตมาขี้ขแงไปว่า ถ้าหากมีการกินเหล้าเล่นการพนัน อาตมาจะกลับทันทีถ้ามีคนมา
ทำต่อนาศพที่อาตมาไปบรรยายไม่เอาละ พอกลับไปทางโน้นไม่ยอม ศาสนิกชนใน
วัดนั้นไม่ยอม ในที่สุดต้องมี พิพาทย์มันกินเหล้า มีเล่นการพนัน เลยจดหมายมาคืนของค
ท่าน...

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานบวช" พระพยอม กุลยาโณ ท่านแสดงความยินดีกับ
เจ้าภาพที่ไม่จัดให้มาร่วมงานดื่มสุราและเล่นการพนัน ดังข้อความที่ทกลาวว่า "...โยมงานนี้
เลี้ยงเหล่าคนมางาน จัดใหม่เล่นใหม่ (ตอบไม่มีละ) เออดี อนุโมทนาสาธุด้วย งานบวช
เราควรจะทำกันอย่างเงี้ยนะ..."

วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ประชาชนทุกกลุ่มเลิกจัดการเล่นการพนันในงานพิธีต่าง ๆ เสีย

2.4 ตัวบุคคล

วรรณกรรมคำสอนเสนอให้ประชาชนทุกคนละจากการพนัน โดยเฉพาะการเล่น "หวย" เพราะจะพาชีวิตให้จมลงสู่ความต่ำทรามและพบกับความหายนะในที่สุด ดังนั้นตัวของตัวเองต้องไม่หลงใหลกับการพนัน ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "พระไม่เกี่ยวแต่กรรมะต้องเกี่ยว" ที่กล่าวถึงข้าราชการทหารว่า

อย่างแหงหวยวิ่งนี้ต้องเพิ่มเรื่อยเคียวขาดทุน นะ วิ่งสามไปตัวหนึ่ง วิ่งสามไว้ร้อย
คราวนี้ไม่ถูก คราวหน้าต้องเพิ่มเป็นร้อยห้าสิบไม่ถูกเพิ่มเป็นห้าร้อย คราวหนึ่งอาตมา
แหงตัวหนึ่งเพิ่มถึงพันพอได้เงินหมก เล่นอีกสองงวดออกโอ้โอ้ย เลยเช็คเลยตั้งแต่นั้นมา
มึงกะฎเล็กกันที่ห่วย นึกในใจว่าเล็กกันที่ตั้งกะนั้นมาไม่ได้แหงอีกเลย ไม่เคยแหงมา
จนวชมาเนี่ย แต่พระบางองค์ยังเล่น อาตมาตั้งแหววมาไม่เคยเล่นหวยเลยแม่แต่
เสี้ยวเคียว ยังมีข้าราชการโง่ ๆ มันทำบุญซื้อหวยไปถวายพระ คุณนี้ ใจความคิดของ
ชาวบ้านเนี่ยบางอย่างแปลกมาก

จากคำสอนที่กล่าวนั้นได้ชี้ให้เห็นว่าการเล่นการพนันหวยได้คืบคลานเข้ามาใกล้
เกิดสิ่งผิดแกวชีวิตประชาชนไม่ควรหลงใหล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมณะคฤแล้วไม่ควรเล่น
การพนันประเภท "หวย" เป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "พระไม่เกี่ยว
แต่กรรมะต้องเกี่ยว" ยังเสนอให้ข้าราชการทหารเลิกเล่นได้ที่จะเป็นเศรษฐีจากการเล่นการพนัน
หวยอีกว่า

คนเคียวเนี่ยบอจริง ๆ ไปเจอพระเจอเจ้าไม่ถามเรื่องกรรมะหรือ ทานพอจะบูชายัน
สองตัว อย่างน้อยข้างล่าง ข้างบนอะไรก็เอวเออะ วันนั้นไปอบรมข้าราชการที่ รพช.
พอบรรยายจบปั๊บ เจ้ามาส่งอาตมาขึ้นรถเค้าให้วักกันเป็นแถว โอ้เราไม่รู้จะทำยังไง
เค้าให้วักก็ขมื่อหัวคี่หัวคี่ มีฉันทก็เป็นยังงี้ มันไปแต่งที่อันศูนย์อันสาม มันออก
ศูนย์สามจริง ๆ วันนั้นโอ้มันถูกกันใหญ่หว่าพระพยอมให้หวยอีกแล้ว ที่นัคนไปหาพระ

ว่า ท่านจะมีอาการยังไง ท่านจะทำยังไง แล้วก็ที่เป็นห่วยไปหมดไม่ไหว เราไม่ได้
 รวยเพราะห่วยหรือ คนเราเนี่ยมันน้อยคนที่ลุดนะ ไปดูที่กองสลากเค้าเผาไปทีนึงแล้ว
 ยังเอาเงินมาตั้งยี่สิบสามสี่ล้านสร้างได้ใหม่สวย ถ้าเขาไม่ได้เงินมาจากพวกที่แทง ๆ
 ไปนะ เค้าจะเอาเงินที่ไหนมาสร้าง เค้าต้องไ้มากกว่าเสีย เพราะฉะนั้นไอ้เราไป
 หวังรวยกะเค้าเนี่ยมันเป็นความหวังเพื่อเจอลม ๆ แล้ง ๆ

จากคำสอนที่กล่าวในวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังเลิกคิดที่สร้างฐานะให้ร่ำรวย
 ด้วยการเล่นการพนันห่วยไปทีน เพราะแทนที่จะสร้างฐานะให้ร่ำรวยขึ้นแต่จะกลายเป็นการ
 ทำลายฐานะของตนเองดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน"
 ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปอีกว่า

โยมเนี่ยไม่ไ้หมันจ้องจะเอาแต่ห่วย พระเจ้าสาม เบ่งแรงหนอยหนึ่งก็แปดแปด
 (เสียงหัวเราะ) มันเกินไ้ไปนะ บรรพบุรุษของเราไม่ไ้รวยเพราะห่วยหรือกะ
 รวยเพราะขยันหมั่นเพียร ไอ้หลงห่วยจะไม่มีกะบวยล้างหน้า ระวังให้ไ้เค้เลนมาก
 ฉิบหายมาก เลนนอยฉิบหายนอย นะไ้ใครมาขออาตมาบอยอ้อมสองตัวเท่านั้นแหล
 เลนมากฉิบหายมากเลนนอยฉิบหายนอย นะไ้ไม่เลนเลนนะไ้ ทำมาหากินเอาไ้กว่า

จากตัวอย่างคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นว่า วรรณกรรมพยายามเสนอให้ผู้ฟัง
 ทุก ๆ กลุ่มละจากการเล่นการพนันทั้งยังชักจูงให้ร่วมกันต่อต้านไม่ให้บุคคลอื่นไปหลงใหลด้วย

การเที่ยวกลางคืนและการดูการละเล่น

การเที่ยวกลางคืนและการดูการละเล่นเป็นอบายมุขอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในวรรณกรรม
 คำสอน แทวรรณกรรมคำสอนจะเสนอธรรมนี้พร้อม ๆ กัน โดยจะเสนอให้เห็นโทษของการเที่ยว
 กลางคืนและการดูการละเล่น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำธรรมะอบายมุข ทั้ง 2 ประเด็นนี้กล่าวพร้อม ๆ
 กันไป

ดังที่ไ้กล่าวแล้วว่า วรรณกรรมคำสอนไ้เสนอให้ผู้ฟังเห็นผลเสียของการเที่ยวกลางคืน
 และการดูการละเล่น ดังปรากฏคำสอนกับผู้ฟังทุกกลุ่ม ที่วรรณกรรมคำสอนยกตัวอย่างของหญิงคนหนึ่ง

ที่ชอบเที่ยวดูการแสดง นาฏคนตรีคณะสมศักดิ์ ภัคคี เป็นประจำ และนำเงินไปให้เป็นรางวัล
ทุกคืนจนทะเลาะกับสามีของตน ดังคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต"
ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า

เคียวนี้บางคนมันดูจนคิดเลยโถม โถมผู้หญิงบางคนเนี่ยดูลิเกอะไร เคี้ยวสมศักดิ์
เงินล้านมากมันเหลือเกินออกมารำ เนี่ยผู้หญิงตองนี้บักตัวเขียว เนี่ยมีโถมผู้หญิง
คนนี้มีลูกทั้งสามคน ไปนั่งดูลิเกจนคิดเลย ดูจนกระทั่งเอาพวงมาลัยแขวนคอ
แขวนครอยทั้งรอย สองรอยไปแขวนคอ ลูกสามคนไม่เลี้ยง ไปเลี้ยงพระเอกลิเก
ดูจนคิด คินที่หาที่ทก กลับมานอนกับฉนวนอนละเมอร้องเพลงสมศักดิ์กอดที่ พสมศักดิ์กอดที่
นอนกะฉั่ว ฉั่วเลยฉะชกเตียงเลยนะ

จะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนชี้ให้เห็นผลเสียที่ทวงมาถึงครอบครัว เมื่อผู้เป็นแม่บ้านหลงใหล
กับการเที่ยวกลางคืน เที่ยวดูการละเล่น และอีกตัวอย่างหนึ่งที่วรรณกรรมคำสอนจะเสนอกับผู้ฟัง
ทุกกลุ่มคือ เศรษฐีคนหนึ่งมีภรรยาชอบเป็นสาววัยรุ่น เศรษฐีจึงทุ่มเงินไปราคาหลายล้านให้อยู่
ให้เงินเดือนละเป็นหมื่นให้ แต่เมื่อภรรยาชอบคิดใจนักร่องลูกทุ่ง สุรชัย สมบัติเจริญ เที่ยว
ติดตามการแสดง ไม่ว่าวงดนตรีจะไปแสดงที่ไหนตองนำรางวัลเป็นสร้อยคอทองคำไปมอบให้
เมื่อเศรษฐีทราบจึงห้ามมิให้ไปดูดนตรีอย่างเด็ดขาด ถ้าไม่หยุดการเที่ยวตามวงดนตรี จะยึด
ทรัพย์สินคืนทั้งหมด แต่ภรรยาชอบไม่เชื่อตามไปดูวงดนตรี สุรชัย สมบัติเจริญ ที่เชียงใหม่
เมื่อเศรษฐีทราบจึงยึดทรัพย์สินคืนทั้งหมด ภรรยาชอบเศรษฐีแค้นใจ จึงใช้ปืนยิงเศรษฐีจนถึง
ความตาย ดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้นำเสนอตัวอย่างไปแล้ว นี่ก็เป็นผลเสียจากการเที่ยวกลางคืน
และการดูการละเล่นจนคิดเป็นนิสัยทำให้ภรรยาชอบคนนั้นแทนที่จะใช้ชีวิตอย่างมีความสุขกับ
ทรัพย์สินที่สามีมอบให้กลับต้องกลายเป็นฆาตกรไปรับคดีใช้หนี้กรรมที่ต้องกระทำลงไป

นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับศิลปินอาวุโส" ได้ยกตัวอย่างให้
เห็นโทษของการเที่ยวกลางคืนว่าเป็นประเด็นหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาการโจรกรรมขึ้น เสนอว่า
เมื่อประชาชนหรือเยาวชนไม่สามารถหาเงินเพื่อใช้ซื้อบัตรเข้าชมได้ เขาจะใช้การโจรกรรม
ทรัพย์สินผู้อื่น ดังคำสอนที่กล่าวว่า

นี่โยมจะเป็นมาปักษ์หนอยมัยถ้าอาตมาจะถามว่า ชาวไร่อ้อยตัดอ้อยวันละสามสิบห้าบาท สองวัน เจ็ดสิบบาทแล้วเค้ามาดูนักร้องคนนี่ คีนึงเจ็ดสิบบาท ชาวไร่อ้อย ตัดอ้อยตั้ง สองวัน แล้วเราไปกวาดของเค้ามาเกลี้ยงเลยนะคีนเดียว โยมรู้มัย คนเกิดลักขโมย เนี่ยเพราะคิดปิ่นเหมือนกันนะ นี่ไม่ใช่อาตมาเกลี้ยงวะนะ เพราะอาตมาไปปักกลดนอน อยู่ในส่วนคราวนั้น ปรากฏว่า เค้ามีหนึ่ง มีคนตรี อะไรต้ออะไรในวัดวัดนี้ คานี้ เด็กวัยรุ่นคนเนี่ยเนี่ยมันเก็บเงินไม่พอแล้ว มันก็พูดกันว่าวันพรุ่งนี้มันอีกเรื่องหนึ่งคือ แหม่ตกลงก็ตี จำรูญ ล้อต้ออะไรเนี่ย พรุ่งนี้ดาวตกลงมารวมครบชุด ไอ้อีกคนบอก ว่า ตังค์ไม่มีทำไ้ อีกคนบอกเออจะไปยักอะไร มะพร้าวสวนนั้นก็แก่ มะม่วงสวนนั้นก็ ไซ้ได้ กล้วยหอมสวนนั้นก็ไซ้ได้ ไปลักขโมยก็ไซ้ได้ นี่เค้าลักขโมยมาให้เรานะ มาสนับสนุนกิจการของเรา

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเยาวชน" ได้เสนอให้เยาวชนที่ฟังการบรรยาย เห็นโทษของการเที่ยวกลางคืนว่า จะก่อให้เกิดเหตุร้ายขึ้นได้ ดังข้อความที่กล่าวว่า

อาตมาได้เห็นมาเมื่อไม่นานมานี้เนี่ย ชนาควันนั้นพายุมาฝนฟ้าคะนอง รมเริ่มหัดกระเด็น มาโดนคนเนี่ยเลือกออก เลือกออกแล้วแทนที่จะวิ่งกลับบ้านไปหาหม่ทพยา ยังไม่ยอมกลับ เอามืออุดแผลแล้ววิ่งออกไป แสดงว่าเค้าคิดถึงชัณนะ

นอกจากวรรณกรรมคำสอนจะเสนอให้เห็นผลเสียของการเที่ยวกลางคืนแล้วยังเสนอให้ ผู้ฟังทุกกลุ่มเห็นผลเสียที่เกิดจากการดูการละเล่นดูรายการแสดงต่าง ๆ ว่าจะทำให้เกิดเป็นนิสัย ที่ไม่ดี ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน" ที่ได้อธิบายธรรมกับนักบวชว่า

สมัยก่อนนี้ยาย ๆ ย่า ๆ เรานะสวดมนต์ภาวนาหาความสุขกับการทำบุญสุนทรทาน หา ความสุขกะการทำกรรมดี เนี่ยเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยจะมีแล้วละยายที่พาลูกหลานสวดมนต์ก่อน หลับนอนนอน บางทีพาหลานไปดูโทรทัศน์หลับน้ำลายยืด ๆ ๆ ทั้งยายทั้งหลานอยู่หน้า โทรทัศน์รอเงาข้าง รอดูธรรมะสงฆ์บ้าง ไม่ไหว ก็เลยไม่ได้เป็นปู้ยาตาขายที่ไม่ได้ทำดี ไว้ให้ลูก ทำถูกไว้ให้หลานหรือพาหลานลงแหว โยมยา โยมยายคนเก่า ๆ นะ เค้า ไม่ค่อยหลงใหลดูการละเล่นหรือกะนะ

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ยังได้กล่าวถึงผลเสียของการดูการละเล่นให้เยาวชนฟังอีกว่า เมื่อเยาวชนหลงใหลกับการดูการละเล่นมาก ๆ จะทำให้ไม่มีสมาธิในการเรียน ดังกล่าวไว้ว่า

ท่านตกต่างว่า สุทธิศักดิ์ เนี่ยมาโรงเรียนตั้งใจเรียนดีมาก เรียนเก่งกว่าเพื่อนทั้งห้องเลย เพราะสนใจ เพื่อนเค้าเล่นเขาก็ไม่เล่น คุณแทนั่งสื่อไม่เหลวไหล กลับไปบ้าน ก็ไม่นั่งดูโทรทัศน์ จนน้ำลายยืดไม่ไหวะบางคนสมัยก่อน หลานหลวงพี่มีอยู่คนหนึ่ง ตอนนั้นมันดูโทรทัศน์ แม่เค้าซื้อโทรทัศน์ใหม่ ๆ มันไม่ทำอะไรบ้านจะทำเลขการบ้านมันต้องดูโทรทัศน์ นี่พ่อก็เขียนการบ้านครูถามสักคำหนึ่งมีกวันมันลงไป 8 วัน เขอวามักวัน (ตอบเจ้กวัน) นี่สิ นั่งดูโทรทัศน์เค้าประกาศวันเบา ๆ มันใส่ จันทร อังคาร พุธ พฤหัส ศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ แล้วก็วันเบา ๆ ใส่ไปอีกวันเลยฉึกมัย (ตอบฉึก) เนี่ย เพราะไปติดโทรทัศน์พวกเรายางคนไปติดโทรทัศน์ แหมมันมีรูปกำลังภายในหวิวหวากระโคคออกมาทางหน้าต่าง ปีกหักเลยว่าจะฉักหักหยอย ดังพลัดแนะ...

จากคำสอนที่กล่าวนั้นชี้ให้เห็นว่า เมื่อเพลิดเพลินกับการดูการละเล่นแล้วจะก่อให้เกิดผลเสียร้ายในการเรียน เมื่อสนใจกับรายการโทรทัศน์แล้วจะทำให้การสนใจเรียนลดลงและทำให้ผลการเรียนไม่ดีเท่าที่ควร และถ้าประพฤติตามรายการโทรทัศน์ในสิ่งที่ไม่ถูกไม่ควร ก็จะทำให้ผลเสียร้ายมาสู่ชีวิตได้ ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับศิลปินอาวุโส" ที่เสนอธรรมะกับเหล่าศิลปินและประชาชนทั่วไปว่า

ศิลปินเนี่ยจะเป็นตัวอย่างให้คนดู มากินเหล้าสูบบุหรี่ เด็กเค้าดูก็เห็นว่าโก๋ก็ทำตามมันทำให้เสียกันไปหมด โยมศิลปินอาวุโสเนี่ย ช่วยกันดีเถอะนะให้คนเปลี่ยนนิสัยกันที...

จะเห็นว่าการละเล่นต่าง ๆ ที่เยาวชนได้ดูนั้นย่อมมีทั้งส่วนที่ดีและไม่ดี ถ้าเยาวชนเลือกเอาสิ่งที่ไม่เหมาะสมไปประพฤติปฏิบัติจะก่อให้เกิดผลเสียแก่ชีวิตเขาได้

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังเสนอวิธีการที่จะไม่หลงใหลในการเที่ยวกลางคืนหรือ
 การละเล่น โดยวรรณกรรมคำสอนเสนอให้เห็นว่า การที่จะไม่ไปหลงใหลกับการเที่ยวเตร่
 นั้นต้องใช้เวลาวางเพื่อการทำงาน และมองคุณค่าของตัวเองให้สูงเทียบเท่ากับ คาราก
 นักแสดงต่าง ๆ ดังที่วรรณกรรมคำสอนได้ยกตัวอย่างโยมยาของพระพยอม กัญญาโณเอง ที่
 จะใช้เวลาว่างในการประกอบภารกิจ ไม่ยอมไปดูการละเล่นหรือมหรสพต่าง ๆ เลย ดังคำสอน
 ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "ปริญญาคณยา" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า

สมัยก่อนการละเล่นราคาแพง ๆ คนไม่ค่อยมีคนตระเวนหนึ่งเจ็ดหมื่นบาทต่อหนึ่งคืน
 คนยังซื้อตั๋วเข้าไปดู อาตมาเมื่อก่อนอยู่กับโยมยาเนียบเกษมขันธ์ไม่ชอบดูสิ่งใดก็เกรง
 วันหนึ่งสุรพลมาเดินขาง ๆ บ้าน บอกเข้าไปดูกันซักคืนเหอะ ใคร ๆ เค้าไปดูกันหมดแล้ว
 แกหันมาถามว่า มึงให้มันดูข้างไฉน มีเรื่องอะไรต้องไปดูมัน ภู่งทำงานทุกวันให้มันมาดู
 ภู่งชี้ นั้นเราและนักเรียนทั้งหลายใครมาชวน เฮ้ยไปดูสายัณห์ สัญญา เราก็ต้องบอก
 ให้มาดูเรามั่ง เราเรียนหนังสือทุกวัน เราทำงานทุกวันเรื่องอะไรต้องไปดูมัน
 แล้วทนายยังบอกต่อไปว่า ถ้าเราต้องไปดูเขาแสดงว่าเขาดีกว่าเรา แค่นี้ให้เขา
 มาดูเราแสดงว่าเรากว่าเขา ถ้าทั้งเขาและเราไม่ต้องดูกันก็แสดงว่าเสมอกัน

อีกประการหนึ่งวรรณกรรมคำสอนเสนอให้วัดต่าง ๆ อันเป็นศาสนสถาน เลิกการจัด
 งานมหรสพภายในวัด เพื่อไม่ให้ศาสนิกชนต้องหลงใหลกับการเที่ยวชมการแสดงการละเล่นต่าง ๆ
 ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ที่เสนอธรรมกับประชาชนทั่วไปว่า

วันนี้เป็นวันประวัติศาสตร์ของชาวสิงห์บุรี ที่ไม่มีอีกหลาย ๆ จังหวัด ไม่มีท่านเจ้าคณะ
 จังหวัดหรือพระเถระผู้ใหญ่ จะโคกคึกจัดการระดมธรรมจากวัดที่เคยสนุกสนานมี
 มหรสพมาทุกปี นั้นเราก็ได้รับความสุข ความบันเทิงกันมาพอสมควร ฉะนั้นท่านหลวงพ่อบุญ
 ของเราคงจะมองเห็นว่า สุขอะไรจะเท่าฝึกจิตไว้คั่นนั้นไม่มี วัดหลวงพ่อบุญเนี่ยรวมอะไร ๆ
 มาไว้เกือบครบทุกอย่าง ซึ่งเป็นวัดที่หายากในเมืองไทย สวดก็เอา เล็กก็เอา สร้างก็เอา
 สอนก็เอา นี้นหายาก เนี่ยครูแอดเทวดา เจริญจะสนุกกันเห็นที แต่ปีนั้นขอให้สนุกกันใน
 ธรรมซักปิ่น ฉะนั้นมองดูแล้วชื่นใจ...

หรือในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" ได้กล่าวถึงวิถีที่ทำงานนรสห
ทาง ๆ นั้น เป็นการมอมเมาประชาชนอย่างยิ่ง ดังคำสอนที่กล่าวไว้

วัดบางวัดจัดนรสหมากมาย มีคนสมัครคนละหกเจ็ดหมื่น มีการสอยขาว มันมอมเมาคน
แล้วพอจัดงานเสร็จก็เปลี่ยนจากวิมานเป็นเว็จแทน ไม่รู้อะไรเต็มไปหมด ลำบาก
นักเรียนต้องมาเก็บอีก...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นวรรณกรรมคำสอนเสนอให้เห็นผลเสียอันเกิดจาก
การหลงระเริงกับการเที่ยวเตร่ยามค่ำคืน หลงใหลกับการละเล่นต่าง ๆ ทั้งยังเสนอให้ผู้ฟัง
อย่าหลงใหลกับสิ่งเหล่านั้น

การคบคนชั่วเป็นมิตร

การคบคนชั่วเป็นมิตรนั้น จะก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ชีวิต ดังที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่าง
มาแล้วว่า เด็กวัยรุ่นไม่มีเงินพอสำหรับการดูการละเล่นจึงชวนกันขโมยของของผู้อื่น ซึ่งจะ
สร้างนิสัยแห่งการเป็นโจรเกิดขึ้น ซึ่งได้ยกตัวอย่างมาแล้ว

วรรณกรรมคำสอนยังเสนอให้เยาวชนเห็นอีกว่าการคบเพื่อนนั้นจะมีอิทธิพลถ้าเลือก
คบคนที่เราก็คจะเป็นคนดีด้วย แต่ถ้าวราสมาคมกับคนชั่ว ก็จะทำให้เรากลายเป็นคนชั่วไปด้วย
ดังปรากฏคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ว่า

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า บิ เว เสวติ ทาติโส คือคนชอบคบคนเช่นใดก็ย่อมเป็น
คนเช่นนั้น คือนอนอยู่ตลิ่งแควลอมอย่างหนึ่งที่เราไปคบกับเขาก็เลยได้นิสัยกลับมา
เราคบคนขยันเราก็ได้นิสัยขยันมา อยู่ใกล้คนขยันนั้นก็ทำให้สัณนิษฐานไปทางนั้น

การเสนอธรรม หมายนุชเรื่องการคบคนชั่วเป็นมิตรนั้น วรรณกรรมมักจะเสนอธรรมกับ
อบายมุขอื่น โดยจะกล่าวว่า อบายมุข คมนำเมา เล่นการพนัน เที่ยวกลางคืน ดูการละเล่น
คบคนชั่วเป็นมิตร และเกียจคร้านทำงานนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่ควรประพฤติ แต่วรรณกรรมคำสอน
ไม่อธิบายถึงการคบคนชั่วเป็นมิตรมากนัก คงพบเพียงวรรณกรรมคำสอนเสนอให้ผู้ฟังเห็นว่า

ควรเลือกคบคนที่ ๆ เท่านั้น ไม่ควรเลือกคบกับคนชั่ว เพราะเราจะกลายเป็นคนชั่วเช่นเขา
ดังตัวอย่างที่กล่าวมาข้างตน

เกียจคร้านทำงาน

การเสนอให้ผู้ฟังทุกกลุ่มมีความขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้านทำงานนี้ วรรณกรรม
คำสอนได้เสนอให้ผู้ฟังทุกกลุ่มมีความเพียรโดยจะกล่าวเสมอว่า "ขอมด้าวกเมื่อหุ้มน คีกว่ากลุ่ม
เมื่อแก่ ใฝ่ร้อนจะนอนเย็น ใฝ่เย็นจะคืนตาย"

อบายมุขในเรื่องเกียจคร้านทำงานนี้ ผู้วิจัยจะไม่กล่าวถึงในที่นี้ เพราะได้กล่าว
มาแล้วในธรรมะเรื่องอิทธิบาท 4 เรื่อง วิริยะ แล้ว ซึ่งได้เสนอให้ผู้ฟังมีความเพียรพยายาม
นั่นก็คือ ไม่ให้เกียจคร้านทำงานนั่นเอง

การปรากฏธรรม อบายมุข 6 ปรากฏในตารางแต่ละกลุ่มคน ดังต่อไปนี้

ตาราง การปรากฏกรรม อย่างน้อย 6

กลุ่มผู้ หมายเลข หมวดกรรม	นิ้ว นิ้ว หมายเลข 1 ถึง 7	เขว หมายเลข 8 ถึง 15	ประ หมายเลข 16 ถึง 33	ช หมายเลข 34 ถึง 46
คนนำ คนนำ	2-3-5-7	8-9-10-11-12-13-14	16-17-18-20-21-23-24	34-35-36-37-38-39
คนนำ คนนำ	4-5-7	9-10-11-12-13-14	26-27-29-31-32	42-43-44-45-46
คนนำ คนนำ	7	11-12-13-14	16-18-19-20-21-23	35-37-38-39-40-42
คนนำ คนนำ	7	8-9-11-13-15	24-25-27-28-29-31-32	44-46
คนนำ คนนำ	7	11-12-13-14	18-20-24-28-30-32	35-39-42-44-46
คนนำ คนนำ	7	8-9-11-13-15	18-19-20-21-24-25	35-39-44-46
คนนำ คนนำ	7	11-13-15	28-31	
คนนำ คนนำ	7	8-9-10-11-12-13-15	19-20-24-31	35-39-44-46
คนนำ คนนำ	2-4-5-7		16-18-19-20-23-24	34-35-36-38-39-40
คนนำ คนนำ			26-28-31	42-44-45-46

จากตารางที่ปรากฏนั้นแสดงให้เห็นว่าธรรม "อบายมุข 6" เป็นธรรมที่ปรากฏใน
วรรณกรรมคำสอนอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง "การคมนาเมา" และ
"การเล่นการพนัน" ในกลุ่มผู้ฟังทุก ๆ กลุ่มวรรณกรรมคำสอนจะชักจูงให้ผู้ฟังละจากการคมนาเมา
และการเล่นการพนัน เพราะอบายมุขนั้นจะนำชีวิตจมลงสู่ความหายนะ

จากการศึกษาธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุธยาโช ในครั้งนี้
พบว่า ธรรมที่ปรากฏมากที่สุดได้แก่ "อบายมุข 6" โดยเฉพาะในเรื่อง "การคมนาเมา" และ
"การเล่นการพนัน" วรรณกรรมสำหรับผู้ฟังทุกกลุ่มเห็นผลเสียเมื่อหลงมนัเมาอบายมุขนั้นว่าจะพาชีวิต
ให้ตกต่ำ

นอกจากนี้วรรณกรรมยังเสนอความคิดเห็นอีกว่า การที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง
ตามหลักศีลธรรมและกฎหมายนั้นจะต้องยึดถือหลักธรรมหลาย ๆ ประการทั้งนี้เพราะวรรณกรรม
ได้เสนอว่า ธรรมหมวดต่าง ๆ นั้นจะเกื้อกูลสนับสนุนซึ่งกันและกัน ดังตัวอย่างว่า ถ้าบุคคลจะละ
จากอบายมุขได้ บุคคลนั้นต้องละจากความโลภและความหลง กล่าวคือ เมื่อไม่มีความโลภหลงกับ
น้าเมาแล้วเขาก็จะไม่ต้องตกเป็นทาสของสุรา หรือเมื่อบุคคลไม่มีความโลภหรือต้องการได้
ทรัพย์สินของผู้อื่นเขาก็จะไม่หลงมนัเมากับการพนัน ดังนั้นการจะละจากอบายมุขต้องใช้ธรรม
"อุทศมุล" เข้าชม หรือการที่บุคคลยึดมั่นในธรรม "เมตตาธรรม" ก็จะช่วยให้บุคคลนั้นมีธรรม
อื่น ๆ ตามมา เช่น เมื่อมีเมตตาผู้อื่นแล้ว บุคคลนั้นย่อมไม่ทำให้อุญอื่นเดือดร้อน การรักษาศีล 5
ก็จะกระทำได้อย่างง่าย

การปรากฏธรรมกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ นั้น ปรากฏว่า กลุ่มของนักบวชได้เสนอให้สมณะ
มุ่งศึกษาพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามพุทธบัญญัติของพระพุทธองค์ พระสงฆ์ต้องมุ่งปฏิบัติธรรม
อย่างแท้จริงโดยใช้ "วิริยะ" เข้าช่วยในการปฏิบัตินั้น

กลุ่มเยาวชนปรากฏธรรมที่เด่นชัดมากคือ "ทมะ" "ขันติ" และ "วิริยะ" วรรณกรรม
คำสอนเสนอให้เยาวชนหมั่นใจที่จะไม่ประพฤติกว้างขวาง ๆ ซึ่งการหมั่นใจจะสำเร็จได้ต้องใช้
"ขันติ" เข้าชม เมื่อเยาวชนหมั่นใจที่จะไม่ประพฤติกว้างแล้วจึงเสนอให้เยาวชนมุ่งใช้ "วิริยะ"
เข้าประกอบกิจต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงให้จงได้ ถึงแม้ว่าจะประสบอุปสรรคหรือปัญหาต่าง ๆ ก็
ต้องต่อสู้และอดทนเพื่อฟันฝ่าอุปสรรคนั้น ๆ

ส่วนกลุ่มประชาชนทั่วไปจะเข้าใจการนั้น มุ่งเสนอให้ใช้ชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ใช้ธรรมต่าง ๆ เข้ามาใจที่จะไม่หลงลงสู่ความชั่ว และมุ่งประกอบกิจต่าง ๆ เพื่อเลี้ยงชีพโดยสุจริต

ดังนั้นการปรากฏธรรมกับผู้ฟังทุก ๆ กลุ่มนั้น จึงมุ่งชี้แนวทางให้ผู้ฟังสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง และใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขตามครรลองของกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและศีลธรรม

ศึกษากลวิธีในการนำเสนอธรรมของ พระพยอม กุธยาโน

กรศึกษากลวิธีในการเสนอธรรมของ พระพยอม กุธยาโน ในครั้งนี้ มุ่งศึกษา
กลวิธีในการนำเสนอ 3 ประการ คือ

1. คำนำในการพูด
2. การดำเนินเรื่อง
3. การสรุป

คำนำในการพูด

คำนำในการพูดนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจะช่วยเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่าง
ผู้พูดและผู้ฟัง และความสนใจของผู้ฟังนั้นก็มากใน ตอนเริ่มต้นนี้เอง (ณล การกุศล.
2521 : 88)

พระพยอม กุธยาโน ได้ให้ความสำคัญของการใช้คำนำเป็นอย่างยิ่ง ในการแสดง
ปาฐกถาธรรมเกือบทุกครั้งที่ท่านจะกล่าวนำก่อนเสมอ ซึ่งรูปแบบการกล่าวนำของท่านมีลักษณะ
ที่เห็นได้ชัดดังนี้

1. เริ่มต้นด้วยการให้พรตามวาระและโอกาสในการบรรยาย แล้วตามด้วย
ลักษณะใดลักษณะหนึ่งต่อไปนี้

1.1 การกล่าวถึงเรื่องที่จะบรรยาย

1.2 การสนทนาเรื่องทั่วไป

1.3 การกล่าวถึงเหตุการณ์เฉพาะมา

2. การกล่าวนำที่ไม่เริ่มจากการให้พร แต่จะเริ่มการกล่าวนำด้วยลักษณะใด
ลักษณะหนึ่งใน 4 ลักษณะนี้

2.1 การกล่าวถึงเรื่องที่จะบรรยาย

2.2 การสนทนาเรื่องทั่วไป

2.3 การกล่าวถึงเหตุการณ์ผ่านมา

2.4 การใช้คำถาม

3. ไม่มีการกล่าวนำ

จากการนำวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุธาโณ จำนวน 46 เรื่อง มาศึกษาในครั้งนพบการกล่าวคำนำดังนี้

การเริ่มคำนำด้วยการให้พรมากที่สุด 30 เรื่อง และต่อจากการให้พรท่านจะกล่าวถึงเรื่องอื่น ๆ ดังนี้

กล่าวถึงเรื่องที่บรรยาย 29 เรื่อง

สนทนาเรื่องทั่ว ๆ ไป 11 เรื่อง

ตั้งคำถาม 2 เรื่อง

กล่าวถึงเหตุการณ์ผ่านมา 7 เรื่อง

การแสดงปาฐกถาธรรมเรื่อง "สงครามและสันติภาพ" "ฉฬิปราย 5 ศาสนา" และ "พระพยอม สนทนาธรรมกับคำร้อง พุทธาตล" ไม่ใช่คำนำเพราะเป็นการอภิปรายรวมกับบุคคลอื่น

การใช้คำนำของพระพยอม กุธาโณ นั้นท่านจะไม่ใช้คำนำอย่างหนึ่งอย่างใด เพียงอย่างเดียวเท่านั้นแต่ท่านจะกล่าวคำนำร่วมกัน เช่น ให้พรผู้ฟังแล้วกล่าวถึงเรื่องที่บรรยาย สนทนาเรื่องทั่ว ๆ ไป ตั้งคำถาม หรือกล่าวถึงเหตุการณ์ผ่านมา

การใช้คำนำของพระพยอม กุธาโณ ปรากฏดังนี้

1. การให้พรผู้ฟัง

การให้พรผู้ฟังนั้นท่านจะคำนึงถึง 2 ลักษณะ คือ

ก. วาระและโอกาส

ข. บุคคลผู้รับพร

ก. วาระและโอกาส

การให้พรทุกครั้งนั้น ท่านจะคำนึงถึงวาระและโอกาสที่แสดงปาฐกถาธรรมเสมอ กล่าวคือ ท่านจะให้พรตามโอกาสที่ได้แสดงธรรม และวาระของการแสดงปาฐกถาธรรมในครั้งนั้น ๆ ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานบวช" ท่านได้กล่าวให้พระเจ้าอาพงานบวช สมณะ
เนื่องในโอกาสแสดงธรรมอบรมนาคที่จะอุปสมบท ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

ขอความเจริญในธรรมจงมีแก่ท่านเจ้าอาพและสาธุชนทั้งหลาย ทั้งพระคุณเจ้าที่มี
ความสนใจในธรรมทุกท่าน ในวันนี้อาตมาถือว่ามาบรรยายธรรมเนื่องในงาน
อุปสมบท ในการบรรยายครั้งนี้ถือว่าเป็นการปฐมนิเทศสำหรับนาคทั้งสอง

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานศพ" ได้กล่าวให้พรประชาชนและสมณะ ที่มาร่วมใน
งานฌาปนกิจศพ ในโอกาสที่ท่านได้แสดงปาฐกถาธรรมว่า

ขอความเจริญในธรรมจงมีแก่ท่านสาธุชนและพระคุณเจ้าทั้งหลายที่มีความสนใจใน
ธรรมทุกท่าน วันนี้เป็นการบรรยายธรรมในวาระแห่งการที่ได้มีการสวดพระอภิธรรม
เพื่อถวายเป็นกุศลเราถือว่าเป็นการคลวงวิญญูของภูมิภพภาพให้ไปสู่สุคติ

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ได้กล่าวให้พรสมณะ คณาจารย์ นักเรียน ที่มา
รวมกิจกรรมในการฟื้นฟูธรรมของเจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

ขอความเจริญในธรรมจงมีแก่พระคุณเจ้า ตลอดจนครูบาอาจารย์ และนักเรียนที่มี
ความสนใจในธรรมทุกท่าน ที่หลวงพ่อบุญเจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี ท่านพูดว่าเป็นวัน
ประวัติศาสตร์ ของชาวสิงห์บุรี ที่ไม่มีในอีกหลาย ๆ จังหวัด ที่ท่านจะมีเจ้าคณะ
จังหวัดหรือพระเถระผู้ใหญ่ ที่คจจะระดมธรรมที่วัดเคยสนุกสนาน

คำสอนเรื่อง "นักโทษของพระพุทธเจ้า" ได้กล่าวให้พรแก่นักโทษที่ต้องขัง ในโอกาส
ที่ท่านได้แสดงปาฐกถาธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจ นักโทษให้ดียิ่งขึ้นว่า

ขอความเจริญในธรรมจงมีแก่ท่านผู้สนใจในธรรมทุกท่าน วันนี้การบรรยายธรรมที่จะให้
ข้อคิดเตือนใจ สำหรับผู้ที่มีชีวิตอยู่ในสถานพินิจ และมีความเป็นอยู่อย่างนี้ เพื่อเป็น
เครื่องป้องกัน ธรรมะเป็นเครื่องป้องกันที่สำคัญที่ไม่ทำให้ชีวิตตกต่ำ

คำสอนเรื่อง "รากฐานค่านิยมพื้นฐาน" ได้กล่าวให้พรคนมาฟังการบรรยายธรรม เนื่องในโอกาสแห่งการปลูกฝังค่านิยมพื้นฐานแก่ครู-อาจารย์ทั้งหลายว่า

ขอความเจริญในธรรม จงมีแก่ครูบาอาจารย์ที่มีความสนใจที่จะมาฟังธรรมในหัวข้อที่เรียกว่า ค่านิยมพื้นฐานหาประการ และผู้ให้ค่านิยมอันดีหรือวางค่านิยมเข้ามาท่านก็มีความหวังดี และมองเห็นไปตามแบบของท่าน อาตมาก็ขอใช้สิทธิ์เห็นไปตามแบบของอาตมาบ้างและผู้ฟังก็ใช้วิจารณญาณเองตามแบบของผู้ฟังบ้าง...

คำสอนเรื่อง "เขวชนของชาติ" ได้กล่าวให้พรแก่ผู้ฟังทั้งหลายเนื่องในโอกาสที่ท่านได้กลับมาแสดงปาฐกถาธรรมอีกครั้งหนึ่ง หลังจากเว้นระยะกับนิมนต์ไปแสดงปาฐกถาธรรมว่า

ขอความเจริญในธรรมจงมีแก่ท่านผู้ฟังที่มีความสนใจในธรรมทุกท่าน เอ้อการมาบรรยายในวันนี้อาจจะมีหลายท่านสงสัยว่าประกาศว่าปีสองเจ็ดคนหยุดการบรรยายแต่มาทำไม ทำไมวันนี้จึงมา ก็อาจจะเปิดความลับว่าทำไมถึงมา

คำสอนเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน" ท่านได้ให้พรแก่ผู้รักษาวินัยบาลี เนื่องในโอกาสที่ได้มาร่วมกันประพาศพิพรรพจรวิทยา

ขอความเจริญในธรรมจงมีแก่ท่านสาธุชนและนักบวชสตรี นักบวชหญิง ที่เข้ามาประพาศในสิ่งที่เราเรียกว่าพรหมจรรย์ คำว่าพรหมจรรย์ คือประพาศอย่างประเสริฐ อย่างดี พรหมเนย แปลว่า บริสุทธิ์

จากตัวอย่างคำสอนที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่า พระพยอม กุยาโณ จะกล่าวให้พรบุคคลที่มาฟังการแสดงปาฐกถาธรรม และกล่าวถึงโอกาสที่ท่านได้มาแสดงปาฐกถาธรรมด้วย

ข. บุคคลผู้ได้รับพร

การให้พรของพระพยอม กุยาโณ ท่านจะมุ่งให้พรประสบแก่ผู้ที่มีความสนใจในธรรมเท่านั้น ในการให้พรทุกครั้งท่านจะเริ่มคำให้พรว่า "ขอความเจริญในธรรม จงมีแก่...ที่มีความสนใจในธรรมทุกท่าน" จะเห็นว่าท่านไม่ให้พรแก่ผู้มาฟังธรรม

ทุกคน แพร่พรททานให้เนน จะประสบแก่ผู้สนใจฟังธรรม และนำคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปปฏิบัติเทานั้น

หลังจากที่ท่านให้พรแล้ว ท่านจะกล่าวคำนำถึงเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้เป็นลำดับต่อไป

1.1 การกล่าวถึงเรื่องที่จะบรรยาย

เมื่อท่านกล่าวให้พรผู้ฟังแล้ว พระพยอม กุยาโณ ได้กล่าวถึงเรื่องที่จะบรรยาย โดยท่านจะกล่าวเป็น 3 ลักษณะ คือ

1.1.1 การกล่าวถึงจุดสำคัญของเรื่อง

1.1.2 การกล่าวถึงชื่อเรื่องที่บรรยาย

1.1.3 การกล่าวถึงเรื่องที่บรรยายอย่างกว้าง ๆ

1.1.1 กล่าวถึงจุดสำคัญของเรื่อง

การกล่าวถึงจุดสำคัญของเรื่องนี้เป็นวิธีหนึ่งที่พระพยอม กุยาโณ กล่าวเริ่มในการบรรยายธรรม โดยท่านจะชี้ถึงประเด็นที่สำคัญที่สุดของเรื่องนั้น ๆ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "อบรมตำราวิจัยแดนเชิงใหม่" ที่กล่าวถึงความสำคัญของอาชีพทำราวจว

ขอความเจริญในธรรมจึงมีแต่ราชการตำรวจ และท่านสาธุชนที่มีความสนใจในธรรมทุกท่าน การบรรยายธรรมสำหรับในวันนี้ เพื่อให้สมกับภาวะของพวกเราทั้งหลาย ที่ไต่ทำหน้าที่สำคัญเป็นเหมือนต้นไม้สำคัญของชาติตนหนึ่ง ถ้าเรามีตำรวจที่ถูกต้อง มีคุณธรรม มีศีลธรรม มีระเบียบวินัย มีความตั้งใจอุทิศตนเพื่อหน้าที่แห่งความเป็นตำรวจจริง ๆ แล้วก็ถือว่ามีส่วนที่สำคัญที่คุ้มครองมนุษย์ได้ที่ดีที่สุดและยอดเยี่ยมที่สุดอีกสถาบันหนึ่ง ซึ่งมนุษย์ได้ไต่หากันมาตลอดที่จะทำให้อชีวิตรอดปลอดภัย

คำสอนเรื่อง "นักโทษของพระพุทธเจ้า" ได้กล่าวถึงความสำคัญของธรรมที่จะช่วยป้องกันไม่ให้ชีวิตตกต่ำลงสู่ความชั่ว

ขอความเจริญในธรรมจึงมีแก่ท่านผู้สนใจในธรรมทุกท่าน วันนี้การบรรยายที่จะให้
ข้อคิดเตือนใจสำหรับผู้ที่มีชีวิตอยู่ในสภาพอย่างนี้ มีการเป็นอยู่อย่างนี้ เพื่อจะได้เป็น
เครื่องป้องกันธรรมะเป็นเสมือนเครื่องป้องกันที่สำคัญไม่ให้ชีวิตตกต่ำ ซึ่งเราคงได้ยิน
ว่าพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นคำที่ทรงสภาพประเสริฐให้ตกสู่ความชั่ว
เราคงได้ยินกันมานาน ฉะนั้นพระธรรมจึงทำให้คนไม่ให้ตกสู่ความชั่ว

คำสอนเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน" ที่กล่าวถึงความสำคัญของการประพฤติพรหมจรรย์
ว่าเป็นการประพฤติอันประเสริฐ ดังข้อความที่ว่า

ขอความเจริญในธรรมจึงมีแก่ท่านสาธุชนและนักบวช สตรี นักบวชหญิง ที่เข้ามา
ประพฤติพรหมจรรย์ คำว่าพรหมจรรย์ก็ประพฤติอย่างประเสริฐ อย่างดี พรหม
เนี่ยแปลว่าบริสุทธิ์ เอาละนี่ให้สบายเอามือลงอย่าให้เวทนาบวกรวน ให้จิตสบาย ๆ
ข้อสำคัญตั้งใจฟังเพื่อปูพื้นฐานสำหรับบางท่าน

คำสอนเรื่อง "ธรรมะกับคนชรา" ที่กล่าวถึงความสำคัญของคนชราที่มีประสบการณ์
เห็นสิ่งที่ถูกต้องมานาน ดังข้อความที่กล่าวว่า

ขอความเจริญในธรรมและความสวัสดิ์จึงมีแก่ผู้มีอายุยืนนาน เป็นผู้เรียกกันว่า
กับัญญ แปลว่าอายุรัตติกานาน เป็นบุคคลที่มีชีวิตในการงานเห็นอะไร ๆ มาก
เขาก็เรียกว่าได้เปรียบในการที่ได้เห็นอะไรมานาน แต่ว่าพระพุทธเจ้าท่านยัง
บอกว่าเห็นอะไรมาไม่สำคัญเท่าที่จะเห็นถูกต้องที่เรียกว่าเห็นชอบดีกว่าเห็นนาน

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเรื่องที่จะบรรยาย อันเป็น
ประเด็นสำคัญของการแสดงปาฐกถาธรรมในครั้งนั้น ๆ คือบ

1.1.2 กล่าวถึงข้อเรื่องที่จะบรรยาย

การเริ่มคำนำด้วยการบอกเรื่องที่จะบรรยายในครั้งนั้น ๆ เป็น
อีกวิธีหนึ่งที่ปรากฏเป็นจำนวนมาก โดย พระพยอม กฤษยาโณ ท่านจะบอกผู้ฟังว่า ในวันนี้จะ
บรรยายธรรมในเรื่องใด ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ลูกเลือกกับจริยธรรม" ที่กล่าวว่า

ขอความเจริญในธรรมจึงมีแต่สาธุชนผู้มีความสนใจในธรรมทุกท่าน วันนี้พวกเรา
ทั้งหลายที่เรียกกันว่าลูกเสือ และการบรรยายในวันนี้ก็ให้หัวข้อว่า ลูกเสือกับ
จริยธรรมและศีลธรรม ลูกเสือจะต้องตายอย่างชาติเสือและต้องเป็นเสือที่ดีที่สุด

คำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ได้กล่าวนำการบรรยายว่า

ขอความเจริญในธรรมจึงมีแต่ชาวราชนิกุลและเจ้านายในกรุง. กลางทุกท่าน
การบรรยายธรรมในวันนี้โดยตั้งหัวข้อไว้ว่า ความมั่นคงภายใน แล้วตั้งไว้ตรง
ท้ายว่าภายใน โดยไม่ได้ขอไว้ว่าของชาติหรือของอะไร ก็หมายความว่าที่อาตมา
รู้สึกพอใจเพราะว่าถ้าหากไปใช้วันนั้นคงไม่สิ้นกลอน ไม่โยก ไม่ว่าจะเป็นธรรมะ
ระคายใจ

คำสอนเรื่อง "รากฐานของค่านิยมพื้นฐาน" ที่กล่าวว่า

ขอความเจริญในธรรมจึงมีแต่ท่านครูบาอาจารย์ที่มีความสนใจที่จะมาฟังธรรม
ในหัวข้อที่เรียกว่า ค่านิยมพื้นฐาน หาประการ และผู้ให้ค่านิยมอันนี้มาวางค่านิยม
อันนี้ท่านก็มีความหวังดี

คำสอนเรื่อง "ภัยของพระพุทธศาสนา" กล่าวว่า

ขอความเจริญในธรรมจึงมีแต่พระคุณเจ้า และสาธุชนที่มีความสนใจในธรรมทุกท่าน
การบรรยายธรรมในวันนี้ได้ให้หัวข้อว่า ภัยของพระพุทธศาสนา พวกเราที่เป็น
ศาสนิกชนพยายามที่จะปกป้องไม่ให้ศาสนาเสื่อมด้วยวิธีทั้งหลาย ๆ อย่าง ต้องการ
ป้องกันให้ศาสนาอยู่กับเรา

คำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ได้กล่าวว่า

ขอความสวัสดิ์จึงมีแต่เด็กที่รักดีทุกคน ขอพวกเราคงเป็นพวกที่รักดีจึงพยายามมา
ฟังพระคัมภีร์ (เสียงฮา) เป็นอันว่าวันนี้คงจะทราบกันว่าธรรมดาแล้วปีสองเจ็ดตั้งใจ
ไว้แน่วแน่ว่าจะไม่รับนิมนต์ไปบรรยายที่ไหน แต่เพียงเคื่อนเศษที่หยุดมาจากมกราคม

ถึงคุณภาพกัน คนไปมโนกันวันละสี่รายห้าราย อาตมาไม่รับเลย เพราะคงหวัชข้อ
ไม่ถูกใจ สำหรับวันนี้ต้องยอมรับมาเป็นงานแรกของปี เพราะเค้าตั้งหวัชข้อไว้ว่า
วัยรุ่นไทยกับปัญหาเสพติด โดยเฉพาะใช้คำว่า วัยรุ่นไทย ที่จริงไม่ใช่ปัญหา
ยาเสพติดจะมีแต่วัยรุ่นไทยเท่านั้น อาตมาไปฝรั่งเศสไปอังกฤษ ก็เห็นวัยรุ่นเค้ามี
ปัญหามาก

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น พระพยอม กุลยาโน ท่านเริ่มการบรรยายด้วย
การให้พรผู้ฟัง แล้วบอกข้อเรื่องที่จะพูด แล้วจึงบรรยายขยายต่อจากเรื่องนั้น ๆ

1.1.3 กล่าวถึงเรื่องที่จะบรรยายอย่างกว้าง ๆ

การเริ่มคำนำการบรรยายด้วยการกล่าวถึงเรื่องนั้นอย่าง
กว้าง ๆ นี้ เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่พระพยอม กุลยาโน ท่านใช้เป็นอย่างมาเช่นกัน ดังปรากฏ
ในคำสอนเรื่อง "มาคายเหยือกกันเถอะ" ได้กล่าวถึงธรรมชาติที่เกี่ยวเนื่องกับการใช้ปัจจัยสี่อย่าง
ซึ่งเป็นเรื่องที่จะแสดงปาฐกถาธรรมว่า

ขอความเจริญในธรรมจึงมีแต่ฆารวาสการทรมานผู้มีความสนใจในธรรมทุกท่าน ในวันนี้
อาตมาจะกล่าวบรรยายหลักธรรมสำหรับในชีวิตประจำวันสักกณเฑาะก่อนแล้วหลังจากนั้น
จะฉายสไลด์ประกอบธรรมะที่หลังอีกตอนหนึ่ง จะใช้เวลาทำความเข้าใจในธรรมะที่
เราต้องเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันคือเรื่องปัจจัยสี่กเวลาสามสิบนาที เพื่อเป็นข้อคิด
กับพวกเราคือ ชีวิตของคนเราทุกคนนั้นต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยสี่เครื่องอาศัย...

จากคำสอนข้างต้นนั้นหลังจากกล่าวถึงเรื่องปัจจัยสี่ที่มนุษย์ต้องใช้เพื่อการยังชีพแล้ว
ในส่วนที่เป็นเนื้อเรื่องการแสดงปาฐกถาธรรม ท่านจะพูดถึงการคายเหยือกคือ การไม่หลงใหล
ปัจจัยสี่ต่าง ๆ

คำสอนเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ได้กล่าวถึงหน้าที่ของตำรวจที่จะพิทักษ์รักษา
ประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นความนำแล้วในเนื้อเรื่องจะกล่าวถึงหน้าที่ต่าง ๆ ของตำรวจ
ทั้งคำสอนที่กล่าวมา

ผู้กำกับตลอดจนสาธุชนและนักเรียนตำรวจที่มีความสนใจในธรรมทุกท่าน วันนี้อาตมา
ได้เตรียมหัวข้อและเรื่องที่จะเอามาพูดกับพวกเราก่อนที่จะทำหน้าที่สำคัญคือ หน้าที่พหุ
ให้ความปลอดภัย ความร่มเย็นเป็นสุขกับคนเป็นอันมาก เค้าได้เฉลยกันว่าตำรวจ
1 คน ต่อประชาชน 700 แสดงว่าตำรวจมีภาระหนักมากที่จะต้องรับภาระ เรา
นี่ต้องมีหน้าที่ดูแลประชาชนหนึ่งคนต่อเจ็ดร้อยคน ฉะนั้นต้องเตรียมดูแลเตรียมตา
ในที่สุดที่จะดูแลทั่วถึง ตาม 2 ข้างเนี่ย ดูไม่พอหรอกนะ จึงต้องเพิ่มดวงตา
ดวงที่ 3

คำสอนเรื่อง "แนะแนวการสอนศีลธรรมแก่ครู" ได้กล่าวถึงการเข้าใจธรรม และ
การถ่ายทอดธรรมให้กับเด็กนักเรียนให้เขายินดีในการรักษาศีลเป็นสิ่งสำคัญ นั้นจะหาอย่างไร
ครูควรแนะนำดูศิษย์อย่างไรก่อน แล้วจึงเสนอการอบรมศีลธรรมแก่เด็กนักเรียนในส่วนของ
เนื้อเรื่องต่อไป ดังคำสอนที่กล่าวไว้

ขอความเจริญในธรรมจงมีแด่คณะครูอาจารย์ผู้มีจิตใจใฝ่ธรรมทุกท่าน ตามโปรแกรม
จริง ๆ นั้นเราจะมีบรรยายโดยให้หลักการก่อน แล้วให้วิธีการในการถ่ายทอด
แต่เนื่องจากวันนี้อาตมาต้องมีภาระที่ต้องรีบกลับด่วนในช่วงเที่ยง จึงขอมาสรุปรายการ
ด้วยการให้วิธีการก่อนแล้วให้หลักการที่หลัง โดยพระอีกสองท่านจะอยู่ตอบ
วิธีการก็คือการถ่ายทอดศีลธรรมอย่างไรจึงจะทำให้เด็กของเราสนใจในการรับ
ที่จะมีศีลธรรม เพราะเราเห็นพร้อมกันแล้วว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมาโลกจะวินาศ
แต่ถ้าศีลธรรมกลับมาโลกจะสว่างไสว คือจะอยู่ร่วมกันร่มเย็นเป็นสุข แต่หันทำยังง
ว่าจะทำให้ศีลธรรมกลับมาอยู่ในหัวใจของดูศิษย์เรา...

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิปณงานวช" ได้กล่าวว่า การมาบรรยายธรรมในวันนี้
เหมือนเป็นการปฏิปณเทศ ใหญ่ที่จะมาเป็นสงฆ์ควรประพฤติ ปฏิบัติอย่างไร ก่อนแล้วจึงกล่าว
ถึงหน้าที่ต่าง ๆ ที่สงฆ์พึงกระทำหรือกิจวัตรของสงฆ์ในส่วนของเนื้อเรื่อง ดังคำสอนที่กล่าวไว้

ขอความเจริญในธรรมจะมีแก่ท่านเจ้าภาพและท่านสาธุชน ตลอดทั้งพระคุณเจ้าที่มี
 ความสนใจในธรรมทุกท่าน ในวันนี้เราได้อบรมบรรยายธรรมเนื่องในงานอุปสมบท
 ในการบรรยายเรื่องนี้เราถือว่าเป็นการปฐมนิเทศ สำหรับนาคทั้งสอง นาคชานนธ์
 และนาคสุเทพ คือคนจะเข้าทำงานเข้าบริษัท เข้ามหาวิทยาลัยเข้าเข้าปฐมนิเทศ
 นั้นคนที่เข้ามาบวชต้องมีการปฐมนิเทศ ให้รู้ว่าไปทำอะไรบ้างและจะดำรงชีวิตมี
 ข้อวัตรปฏิบัติอย่างไรที่ไม่ผิดธรรม ผิดวินัย บวชแล้วแล้วจะได้ไม่ต้องอยู่รอนอนทุกข์
 ญาติโยมก็อยู่เป็นสุข ตัวเราเองก็ได้อันสูงส่ง

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ได้กล่าวถึงการเลือกปฏิบัติตามหลักศาสนาที่
 กระทำได้หลาย ๆ อย่าง แล้วแล้วจะเลือกแบบใด เป็นความน่าแล้วจึงกล่าวถึงการปฏิบัติตาม
 หลักธรรมในศาสนาต่อไป จึงคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

ขอความเจริญในธรรมจะมีแก่สาธุชนผู้มี ความสนใจในธรรมทุกท่าน บรรดาท่านทั้งหลาย
 ที่เข้ามาอยู่ในที่ส่วนใหญ่ก็เป็นผู้นับถือพุทธศาสนา พุทธศาสนามีหลายแง่หลายมุม
 เหมือนกับการเดินขึ้นภูเขา ไหลเขาค้นเขาขอมมีทางขึ้นได้หลายทาง ขึ้นก็เลือกเอา แคว
 เรียกว่าเลือกขึ้นเอา ที่เรามองเห็นว่าตนจะศาสนาพุทธเนี่ย มองดูแล้วมันมีอะไรให้
 เลือกหลายอย่าง อย่างที่เราบอกว่าใครชอบอย่างไหนก็เลือกอย่างนั้น แควทางที่
 เราจะไปนั้นจะลัดจะตรงจะวกวนกันน้อยต่างกันไปตามลำดับ

1.2 การสนทนาเรื่องทั่ว ๆ ไป

การกล่าวนำด้วยการสนทนาเรื่องทั่ว ๆ ไป พบในการแสดงปาฐกถาธรรม
 ของพระพยอม กุธยาโน ไม่นานนัก การกล่าวนำลักษณะนี้ท่านจะสนทนากับผู้ฟังธรรมในเรื่องต่าง ๆ
 บางครั้งจะเกี่ยวของกับเรื่องที่จะบรรยายธรรม บางครั้งไม่เกี่ยวของกับเรื่องที่จะบรรยายธรรม
 ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะใกล้รุ่ง" ที่สนทนากับอุบาสกอุบาสิกาถึงความสงบในยามใกล้รุ่งว่า

คำสอนเรื่อง "ธรรมะกับศิลปินอาวูโส" ได้กล่าวสนทนากับศิลปินที่เคยถูกประณามว่าไม่คั่นถ้าศิลปินมีคุณธรรมก็จะสามารถช่วยเหลือประชาชนและสังคมได้ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

ขอความเจริญในธรรมจะมีแก่ท่านที่หาให้โลกรื่นเริงนะ พระราชาสนุกรสนานมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ก็ขอความเจริญของงานในชีวิตนี้ปลายของผู้ที่ชีวิตศิลปิน อาตมาได้รับนิมนต์แล้วก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ไม่เคยนึกไว้ก่อนว่าท่านที่มีอายุชราภาพมากในบั้นปลายแล้ว ก็ชีวิตศิลปินเห็นกันร่ำกินอย่างที่เคยว่า เคยเคยประณาม เคยถูกคนพวกนี้ คืออาตมาเคยไต่ขึ้นมาแต่เล็ก ๆ เคยบอกว่าท่านเห็นกันร่ำกินมาสู่ขอเนี่ยจงอย่าไปเอาเขี้ยวเนเป็นอย่างงั้น มันไม่พอกินพอใช้เรียกความมันไปเรื่อย ๆ แต่เคยว่าอาตมาคิดว่าถ้าเขาไม่ตกเป็นทาสอบายมุขจริง ๆ ผู้ที่มีชีวิตศิลปินตลอดสนุกรสนานให้โลกรื่นเริงไม่ประมาทระนิคเดียว มีคุณธรรมชกกันถึงอาตมาเชื่อเหลือเกินว่าช่วยชาติได้มากกว่าอาชีพอื่นอีก เพราะว่าป็นอาชีพที่มีคนสนใจมาก

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ที่กล่าวถึงการอบรมธรรมแก่ประชาชนทั่วไปนั้น จะยังความสุกซ้นแท้จริงให้บังเกิดกับปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้หลวงพ่อบุญใจจึงจัดให้มีการอบรมปฏิบัติธรรมแทนการจ้มนครหลวงพ่อบุญใจประชาชน ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

ขอความเจริญในธรรมจะมีแก่ท่านพระคุณเจ้า ครูบาอาจารย์ ตลอดถึงนักเรียนและสาธุชนที่มีความสนใจในธรรมทุกท่าน ก็คงต้องกล่าวหาที่หลวงพ่อบุญใจท่านเจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี ที่ท่านพูดว่าเป็นวันประวัติศาสตร์ของชาวสิงห์บุรี ที่อีกหลาย ๆ จังหวัดที่ไม่มีท่านเจ้าคณะจังหวัด หรือพระเถระผู้ใหญ่จะได้จัดการระดมธรรมจากวัดที่เคยสนุกรสนานมีมหรสพมาทุกปีนั้น เราได้ความสุขความบันเทิงมาพอสมควร ฉะนั้นท่านหลวงพ่อบุญใจของเราท่านคงมองเห็นว่า สุขอะไรจะเท่ากับการฝึกจิตไว้คั่นไม่มีสุขมี 2 อย่าง คือสุขสนุกรสนานกับสุขสงบ...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พระพยอม กุธยาโน ท่านกล่าวว่าการบรรยายด้วยการสนทนากับผู้ฟังถึงเรื่องต่าง ๆ ซึ่งในบางครั้งก็เป็นเรื่องที่จะใช้บรรยายธรรม บางครั้งเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการบรรยายธรรม และบางครั้งจะสนทนากับเหตุผลบางสิ่งบางอย่างที่ท่านกระทำหรือผู้นั้นกระทำ

1.3 การกล่าวถึงเหตุการณ์ผ่านมา

การกล่าวถึงเหตุการณ์ผ่านมานั้น พระพยอม กุธยาโน ท่านจะกล่าวถึงเบื้องหลังของเรื่องใดเรื่องหนึ่งก่อนแล้วจึงพูดถึงเรื่องที่จะบรรยาย ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ที่กล่าวถึงเหตุที่ทานมาบรรยายธรรมในวันนี้ ทั้ง ๆ ที่ตั้งใจว่าจะหยุดพักนั้น เพราะถูกใจ หัวข้อเรื่องที่จะให้บรรยาย ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

ขอสวัสดิ์จึงมีแด่การศึกษาที่รักทุกคน เออพวกเราคงเป็นพวกรักดี จึงมาฟังพระคัมภีร์ (เสียงฮา) เป็นอันว่าวันนี้คงจะทราบกันว่าธรรมคาแล้วปี 27 ตั้งใจแน่วแน่ว่าจะไม่รับนิมนต์ไปบรรยายที่ไหน แต่เพียงเดือนเศษที่หยุดจากมกราถึงกุมภาพันธ์ ใครไปนิมนต์กันสักราย ห้าราย อาตมาไม่รับเลย เพราะว่าตั้งหัวข้อไม่ถูกใจ สำหรับวันนี้ต้องยอมรับมาเป็นงานแรกของปีก็เพราะเขาตั้งหัวข้อไว้ว่า วัยรุ่นไทยกับปัญหาเสพติด

คำสอนเรื่อง "เกลียดคนปากบุญ" ได้กล่าวถึงเบื้องหลังที่มาแสดงธรรมในวันนี้เพื่อช่วยสนับสนุนพระภิกษุและสามเณรให้มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

ขอความเจริญในธรรมจงมีแด่พระคุณเจ้า และสาธุชนที่มีความสนใจในธรรมทุกท่าน เออ การมาวันนี้ไม่ได้ถือว่าเป็นการมาปรากฏตัว เพราะเค้าลือว่าหายไปแล้ว แต่ว่าเป็นการมาเพื่อให้การสนับสนุนสถาบันที่ให้การศึกษากับ พระเณรทำให้เกิดความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ เพื่อจะได้ไปช่วยประกาศพระศาสนาต่อไป ในวันนี้ได้ตั้งหัวข้อไว้ให้พูดถึง ค่านิยมที่ควรปลูกฝังในสังคมไทย

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น คือการเริ่มการบรรยายธรรม โดยกล่าวถึงความเป็นมาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก่อนแล้วจึงเริ่มการบรรยายธรรมต่อไป

การใช้ "คำนำ" ทั้ง 3 วิธี ของ พระพยอม กุธยาโน ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ท่านจะไม่ใช้วิธีหนึ่งวิธีใดเพียงอย่างเดียว แต่ท่านจะใช้ คำนำในการแสดงปาฐกถาธรรมร่วมกันหลาย ๆ รูปแบบ เช่น อาจจะเริ่มด้วยการให้พระผู้ฟัง แล้วบอกชื่อเรื่องที่จะบรรยาย หรือสนทนาทั่ว ๆ ไป แล้วตั้งคำถาม หรือเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ผ่านมา

คำสอนเรื่อง "แนะพระใหม่ให้ถูกทาง" ได้กล่าวนำให้สังขเข้าใจถึงแนวทางในการปฏิบัติเมื่ออุปสมบทเข้ามาในพระศาสนาว่า

สวัสดิ์พวกเราที่ตั้งใจบวชเพื่อแสวงหาอะไรเป็นกุศล หรือจะบวชตามประเพณีอะไรก็ตาม วันนี้จะพูดถวายความรู้เพื่อจะได้เกิดผลในการบวชที่ตั้งใจและถูกต้อง หลีกเลียงการผิด ผมไม่ค่อยมีเวลาอยู่ก็จะถวายไว้ให้เป็นความรู้เป็นเรื่องทักสินว่าเราจะทำอะไรผิดทำอะไรถูก บางทีบวชมาใหม่ ๆ ยังไม่รู้อะไรผิดอะไรถูก ก็เชื่อว่าทุกอย่างที่เข้ามาบวชในที่นี่ของการจะอยู่อย่างผู้หมั่นความผิดพลาคณน้อยที่สุด ของการอยู่อย่างถูกต้องมากที่สุด เพราะฉะนั้นก็จะพูดถึงเรื่องหลักทักสินพระธรรมวินัย

คำสอนเรื่อง "ปริญญาคุณยาย" ได้กล่าวนำเกี่ยวกับความรู้ความสามารถของผู้สูงอายุที่ผ่านชีวิต มีประสบการณ์ต่าง ๆ อย่างมากมาย และนำประสบการณ์นั้นมาสั่งสอนบุตรหลานให้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ปราศจากความทุกข์

วันนี้เรามีคุณยาย หรือคนที่มายุ่มาก หรือเค้าเรียกกันว่า รัตัญญ ซึ่งแปลว่าผู้รู้ราตรีนานผ่านชีวิตมานาน จึงจะฉายเรื่องปริญญาคุณยาย คำว่าปัญญา มาจาก ญาแปลว่ารู้ ปริแปลว่ารอบ คนที่เป็นยายเนี่ย เค้าเรียกว่ารอบรู้ทั่ว โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องของการดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่เป็นทุกข์

2.2 การสนทนาเรื่องทั่ว ๆ ไป

การสนทนาในเรื่องทั่ว ๆ ไปนี้ ท่านจะกล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ อย่างกว้าง ๆ ก่อนการเริ่มกล่าวถึงเนื้อเรื่อง ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ที่กล่าวไว้

สำหรับพวกเราที่เป็นอย่างนี้ ท่อนเป็นอย่างอื่นนะ การพูดจากันในตอนหัวรุ่งเพื่อระลึกถึงว่าเป็นตอนสำคัญ พระพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ตอนรุ่งเ็นย์ แล้วก็เพื่อเพิ่มความเป็นบรรพชิตของเราให้เข้มข้นขึ้นไปอีก บัดนี้เราใคร่แนวทางแล้วตั้งแต่ครั้งแรก บอกว่า อะไรผิดอะไรถูก

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ได้กล่าวว่า

นั่งตัวตรง ๆ คำนึงสติให้มั่น ตั้งใจฟังด้วยดี เอาละ วันนี้ครูอยากจะให้พระมาพูด
เชออยากฟังเรื่องอะไรละ (ตอนนรก สวรรค์) เอ้อโรงเรียนนี่สิ วันนั้นไป
โรงเรียนหนึ่ง บอกหนูวันนี้เค้ามีนิทานพระมาให้พูดจะพูดเรื่องอะไร เค้าบอกเรื่อง
โคเรมอน พระไม่รู้เรื่องเลย เอาละวันนี้จะมาพูดเรื่องที่มีประโยชน์แก่พวกเราแล้วกัน วันนี้
จะทำและพูดในเรื่องพอพูดจบแล้ว เด็กจะเกิดความรู้พิเศษและจะดีขึ้นเป็นพิเศษ และ
กลับไปเป็นลูกวิเศษ

คำสอนเรื่อง "ธรรมะใกล้รุ่ง" ได้กล่าวนำก่อนการแสดงปาฐกถาธรรมว่า

เอาละต่อไปนี่ก็จะใกล้สมัยธรรมชาตินี้ในตอนใกล้รุ่ง การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าก็เกิดขึ้น
ช่วงนี้ ในตอนใกล้รุ่งของวันวิสาขะ อย่างที่กล่าวมาว่าบุคคลผู้หยั่งนัยอันยอมมี
จำพวกคือ พวกที่หนึ่ง ได้แก่ บุรุษที่ครุ่นคิดถึงสตรี และสตรีที่ครุ่นคิดถึงบุรุษ และโจร
ผู้มุ่งจะลักทรัพย์ของผู้อื่น แล้วที่พระราชาผู้บำเพ็ญเพียรที่จะทำประโยชน์แก่ราษฎร
ประกอบภารกิจสืบสาวก พร้อมทั้งพวกที่ห้าคือ บุคคลผู้เห็นภัยของสังสารวัฏ เห็นการ
หลับไหลเป็นของต่ำทราม...

2.3 การกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมา

การกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาเป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ พระพยอม กอญาโณ
นำมาใช้ ท่านจะกล่าวถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นมาแล้ว หรือกล่าวถึงเบื้องหลังของเรื่องหรือเหตุการณ์
บางอย่าง ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "สามแนวใจสิงห์" ที่กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้สามแนวมา
บรรพชาจนไม่ยอมลาสิกขาว่า เป็นเพราะบ้านอันเป็นที่อยู่อาศัยที่ควรจะให้ความอบอุ่นแก่เขา
กลับกลายเป็นบ้านที่เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย ประดุจดังขุนรอก ดังข้อความที่กล่าวว่า

เค้าเป็นนักเรียนชั้น ม.2 เมื่อเค้าบวชแล้วเกิดศรัทธาในพระศาสนาอย่างมั่นคง ที่แรก
เค้าก็ตั้งใจมีอุปนิสัยน้อมมาเหมือนกับอุปนิสัยที่จะอุปัชฌาย์พระธรรมวินัย ทำตัวเอง
ให้ทางไกลกิเลส เมื่อเค้าบวชแล้ว บ่ปรากฏว่าไม่ยอมสึก โยมแม่ก็มาแคนอ่อนวอนให้
เค้าสึก เค้าก็ไม่ยอมสึก จนกระทั่งมาบอกอาจารย์อินทรโชติ บอกให้ช่วยอ่อนวอนให้
เค้าสึกก็ไม่ยอมสึก เณรบอกอาจารย์รับนิทราสงสารผม เถอะอย่าลืมนผมไปสูนรก
แคนเดิมอีกเลย เพราะผมต้องหมกไหมเราบร้อนในบ้านเป็นเวลานานแล้ว

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลขาว" ได้กล่าวถึงเบื้องหลังที่ผู้ฟังต้องขอเทพราดาแพ่งเกินไป
แต่ประชาชนก็ยังหาข้อ และคงได้ฟังการบรรยายธรรมมาจนกว่าแล้ววันนี้จึงเปลี่ยนเรื่องใหม่ ดังคำสอน
ที่กล่าวไว้

บรรดาท่านครูบาอาจารย์ที่มีความสนใจในธรรมในเขตอำเภอท่าช้างทุกท่าน รายการ
บรรยายธรรมในวันนี้อาตมาเคยได้มาครั้งหนึ่งแล้ว แล้วคิดว่าท่านทั้งหลายคงได้ฟังเทพ
ซึ่งได้เปิดทางสถานวิฑู ปตอ. และตอน ๆ ทราบข่าวว่าจังหวัดสิงห์บุรีได้มีคนนำเทพ
มาจำหน่ายในราคาสูงมากถึงสองร้อยสี่สิบห้าบาทต่อหนึ่งชุด ยังมีคนซื้อฟังกันมากมาย
สำหรับอาตมาเองก็พยายามทำให้ถูกที่สุดจนเหลือร้อยเดียว เค้ามาขายตั้งร้อยสี่สิบ
กว่าบาท ท่านก็ยังอุตส่าห์ซื้อทั้งฟัง ก็แสดงว่าคงได้ฟังในเรื่องที่อาตมาพูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ
กันมานาน สำหรับวันนี้จะขอเปลี่ยนหัวข้อใหม่ เพื่อการศึกษาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปตามลำดับ

2.4 การใช้คำถาม

การเริ่มการบรรยายด้วยการตั้งคำถามปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเพียง
2 เรื่องเท่านั้น และทั้ง 2 เรื่องนั้น เป็นการบรรยายธรรมกับกลุ่มเยาวชนทั้งสิ้น แต่การใช้คำถาม
เพื่อเป็นการนำ พระพยอม กุธยาโธ ท่านจะสนทนากับผู้ฟังก่อน แล้วจึงตั้งคำถาม ดังปรากฏใน
คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ที่ถามนักเรียนถึงเรื่องที่ทองการจะฟัง และถามถึงเรื่องที่จะ
บรรยายธรรมต่อไป ดังข้อความที่ว่า

นั่งตัวตรง ๆ คำรงสติใหม่้น ตั้งใจฟังด้วยดี เอาละวันนี้ คุณครูอยากจะให้พระมาพูดอะไรกันนักเรียน เธออยากจะฟังเรื่องอะไรละ (ตอบนรก สวรรค์) เอ้อโรงเรียนนี้วันนั้นไปโรงเรียนหนึ่ง บอกหนูวันนี้เค้ามีมนต์พระมาพูด จะให้พูดเรื่องอะไร เค้าบอกพูดเรื่องโคตรมอน (เสียงหัวเราะ) พระเลยไม่รู้เรื่องเลย เอาละวันนี้เรามาพูดเรื่องที่มีประโยชน์กันแล้วกัน วันนี้จะทำจะพูดในเรื่อง พอพูดจบแล้วเด็กจะเกิดความรู้พิเศษ จะดีขึ้นเป็นพิเศษ และกลับไปจะเป็นลูกวิเศษ จะมาโรงเรียนก็จะเป็น (ตอบนักเรียนวิเศษ) จะเป็นเพื่อนก็เป็นเพื่อน (ตอบเพื่อนวิเศษ) เอาละที่มันดีพิเศษสิ่งนั้นต้องเป็นสิ่งที่คงทนถาวรแน่นอน มั่นคง...

คำสอนเรื่อง "อโยนอทธลุด" ที่ใช้คำถามสำหรับนำเข้าสู่การแสดงปาฐกถาธรรมว่า

มีความสนใจที่จะรู้เรื่อง ฟังธรรมนะ นั่งกันมานานหรือยัง (เสียงตอบมานานแล้วละ) เมื่อเมื่อย (ตอบไม่เมื่อยค่ะ) โกหกพระ (ตอบไม่โกหกหรือค่ะ) ลองยืนซิ เอา แล้วนั่งให้ได้อย่างเค็มนะ ตอนยืนเนี่ยต้องยืนให้เรียบร้อย เอาลองยืนซิ ยืนแล้วอย่าให้เคล็ดที่หมีขึ้นสูง ๆ ซิ ฐูให้ทาน ๆ เมื่อเมื่อย (ตอบไม่เมื่อยค่ะ) แน่ะ (ตอบแน่ะ) ถ้าอยู่อย่างเงี้ยสักชั่วโมงเมื่อเมื่อย (ตอบเมื่อยค่ะ)

3. ไม่มีการกล่าวคำนำ

จากการศึกษาในครั้งนั้นการแสดงปาฐกถาธรรม 3 เรื่อง ที่ไม่มีการกล่าวคำนำคืออรรถกรรณคำสอนเรื่อง "อภิปราย 5 ศาสนา" เรื่อง "กินเพื่ออยู่นาน" เรื่อง "พระพยอม สันทนาธรรมกับคำรัง พุทธกาล"

การใช้คำนำของพระพยอม กุลยาโณ นั้นท่านจะเน้นที่การให้พรผู้ฟัง แต่การให้พรนั้นท่านจะไม่ให้พรให้ผู้ฟังธรรมมีทรัพย์ หรือมีความสุขเท่านั้น ท่านจะอวยพรให้ผู้ฟังธรรม มีความเจริญรุ่งเรืองในการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ และการใช้คำนำนั้นท่านจะใช้หลาย ๆ ลักษณะรวมกันเพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจก่อนการแสดงปาฐกถาธรรม

กลวิธีการเสนอธรรมหรือการดำเนินเรื่อง

กลวิธีในการนำเสนอธรรมของพระพยอม กุลยาโน นั้นนับว่า เป็นส่วนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้ท่านประสบความสำเร็จในการบรรยายธรรมในครั้งนั้น ๆ และปรากฏว่าการบรรยายธรรมในแต่ละครั้งนั้น ท่านจะใช้กลวิธีหลาย ๆ อย่างที่จะเสนอธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจ และสามารถนำไปประพฤติกปฏิบัติได้

ด้วยเหตุที่พระพยอม กุลยาโน ท่านใช้วิธีการดำเนินการบรรยายหลาย ๆ วิธี การศึกษาครั้งนี้ จึงมุ่งศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. การวางโครงเรื่อง
2. ท่วงทำนองการพูด

1. การวางโครงเรื่อง

พระพยอม กุลยาโน วางโครงเรื่องในการแสดงปาฐกถาธรรมของท่านไว้

3 ลักษณะ คือ

- 1.1 แจกตามหมวดธรรม
- 1.2 เป็นนิทานหรือเรื่องเล่า
- 1.3 สลับหัวข้อเรื่อง

การวางโครงเรื่องทั้ง 3 ลักษณะที่กล่าวมานั้น ท่านจะใช้การสลับหัวข้อเรื่องมากที่สุด ส่วนใหญ่ท่านจะแสดงปาฐกถาธรรมไปตามหัวข้อเรื่องที่กำหนดให้ โครงเรื่องจึงเรียงลำดับไปตามหัวข้อเรื่องนั่นเอง

1.1 แจกตามหมวดธรรม

การวางโครงเรื่องตามหมวดธรรมนี้ พระพยอม กุลยาโน ท่านจะบอกหัวข้อธรรมกับผู้ฟังก่อนหลังจากนั้นจะบรรยายธรรมไปตามหมวดธรรมนั้นทีละหัวข้อจนจบการบรรยาย แตระหว่างการบรรยายธรรมทีละหัวข้อนั้นท่านจะสอดแทรกความคิดหรือธรรมหมวดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องไปด้วย ดังการวางโครงเรื่องในคำสอนเรื่อง "ธรรมสัจจะกับชีวิต" ได้บอกหมวดธรรมที่จะบรรยายและเริ่มบรรยายขยายหมวดธรรมทีละหัวข้อ ดังคำสอนที่กล่าวไว้

คุณครูวันนี้จะมาจะพูดถึงธรรมสัจจะซัก 5 ธรรมสัจจะนะ 1. ธรรมสัจจะของวัตถุ
2. ธรรมสัจจะของร่างกาย 3. ธรรมสัจจะของจิต 4. ธรรมสัจจะของการดับทุกข์
5. ธรรมสัจจะในการสอนศีลธรรม นะเอาเขียนย่อ ๆ ภาย วัตถุ จิต คับทุกข์
การสอน...

คำสอนเรื่อง "รากฐานค่านิยมพื้นฐาน" วางโครงเรื่องด้วยการบอกถึงค่านิยมพื้นฐาน
ที่ควรประพฤติปฏิบัติ 5 ประการก่อน หลังจากนั้นจึงขยายความค่านิยมแต่ละอย่างนั้น ดังคำสอน
ที่กล่าวมา

เอาละพวกเราที่จะฟังกันในหัวข้อนี้เอาตามาคิดว่าครูคงถูกเบี่ยงเบนเค้าเร่งเร้าให้เด็ก
ท่องให้เด็กจำให้เด็กศึกษา และให้เด็กมีไอ้หาประการนี้ให้จงได้ ครูยังจำได้ครบทั้ง
ห้าประการมั๊ย หรือสอนให้เด็กท่องจนครุสไปแล้ว เห็นเด็กท่องจังเจียนนี้ ไป
โรงเรียนไหนก็เด็กกลับมาท่องแต่หาประการ เนี่ยแหละ ห่องจนกระทั่งฟังตัวเองไม่ได้
ซักทีนะ ที่จริงคำว่าพื้นฐานเนี่ยเป็นต้นเหตุ ต้นทุนที่เค้าให้หาประการคือ ข้อหนึ่งฟัง
ตัวเอง ขยันหมั่นเพียรรับผิดชอบ ข้อที่สองประหยัดและอดออม ข้อสามมีระเบียบวินัย
และเคารพกฎหมาย ข้อสี่มีคุณธรรม ตามหลักของศาสนา ข้อห้ารักชาติศาสนา
พระมหากษัตริย์

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ให้นำความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศล 16 ข้อ
เป็นโครงเรื่องแล้วบรรยายตามความฝันทีละเรื่องไปโดยตลอด ดังคำสอนที่กล่าวมา

ต่อไปนี้จะพากันดูภาพพุทธทำนาย พระพุทธเจ้าทรงทำนายหรือพยากรณ์เหตุการณ์ไว้
เป็นเวลา 2500 กว่าปีมาแล้ว แต่คนเหตุการณ์กำลังจะเข้าดอคือเมื่อสมัยพระ
ผู้มีพระภาคเจ้ายังมีพระชนชีพอยู่ มีพระราชพาพระองค์หนึ่งชื่อว่าปเสนทิโกศล เรียก
ภาษาชาวบ้าน เอาตามไม่คอยค้นคว้าศัพท์ นอนแล้วฝันพระราชหลับแล้วฝันเห็น
สิ่งประหลาด 16 อย่าง หนึ่งฝันเห็นวัวอุสุสสัตว์วิ่งจากทิศ ค่ำราญดังฟ้าแตก วิ่งมาถึง

หน้าพระนครจะชนแล้ว ไม่นาน สองฝั่งว่า คนไม่แค้มแคศออกนอกออกนอกสพรังไปหมด...
ข้อที่สิบห้าเห็นว่าเห็นพญาราชหงส์ไปแควลอมกาคำ ข้อที่สิบหกเห็นลูกแกะวิ่งกัดเสื้อ...

จำคำสอนนั้นเมื่อพระพยอม กุยาโน ท่านบอกความนี้ทั้ง 16 ข้อ แล้วจึงบรรยาย
ขยายความไปที่ละข้อจนจบการบรรยายธรรม

1.2 เป็นนิทานหรือเรื่องเล่า

การวางโครงเรื่องอีกลักษณะหนึ่งที่พระพยอม กุยาโน ท่านใช้สำหรับการ
บรรยายธรรม คือการผูกเรื่องทั้งหมดเป็นลักษณะของนิทาน หรือเรื่องเล่า แล้วบรรยายเรื่องนั้น
เรียงลำดับเวลาเรื่อยไป ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ปริญญาคณยาย" ที่วางโครงเรื่องโดยเล่า
ถึงประวัติ ยายคนหนึ่งที่กำลังจะตายอย่างสมณะสั่งสอนอบรมหลานสาวที่อยู่ด้วยใหม่ธรรม จนกระทั่ง
ยายจบชีวิตลงและหลานสาวจึงได้ยึดหลักธรรมที่ยายสั่งสอนมาดำเนินชีวิตต่อมาได้อย่างมีความสุข
ดังคำสอนที่กล่าวว่า

คนที่เขายายเนี่ยเค้าเรียกว่า คนรู้ธรรมทั่ว โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องของการทำงานชีวิต
อยู่อย่างไม่เป็นทุกข์นะ ที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในป่า เราถือว่ากระท่อหลังเนี่ยเป็นที่อยู่
ของคนที่มีความรู้คนหนึ่ง รู้เนี่ยไม่ได้ผ่านปริญญาย่างที่เค้าได้มาจากมหาวิทยาลัย แต่แถม
มาจากการที่ได้ผ่านชีวิตมานานจนกระทั่งไม่ทำจิตใจให้เป็นทุกข์ ยายคนนี้ใช้ชีวิตอยู่ใน
กับหลาน ห่างงานไปวัน ๆ นึง โดยมีความสุขกับงาน ไม่เคยสวาทกับการดูการละเล่น...

ในคำสอนเรื่อง "สามเหลี่ยมจิต" วางโครงเรื่องโดยนำเอาประวัติของสามเหลี่ยม
บวชภาคฤดูร้อนแล้วเกิดศรัทธาในพระศาสนาไม่ยอมสึกมาเล่าโดยสอดแทรกความศรัทธาและธรรมไป
ตลอดการบรรยาย ดังปรากฏคำสอนว่า

พี่น้องครับอาจารย์ คนในบ้านของผมเนี่ยมันมีสภาพเป็นมิชชันนารี จึงทำให้ผมหาความสบาย
จิตใจไม่ได้เลย ผมจะเล่าให้อาจารย์ฟัง อาจารย์คอยฟังนะครับ แล้วส่งสารผม ขอให้ผม
อย่าลืมเลย ขออยู่ในพระศาสนาต่อไป อาจารย์บอก เอาละงั้นเล่าเรื่องให้อาจารย์ฟัง
อาจารย์ฟังให้ละเอียดครับ ชีวิตของผมที่แรกอยู่กับคุณยายแสนสุขสบาย ตอนที่คุณยายตาย ก็ต้อง

ย้ายมาอยู่กับคุณพ่อคุณแม่ บ้านเต็มไปทั่วภูมิทัศน์ดี ผมต้องทำงานปลูกผักตบชวาใกล้บ้าน
ใกล้คึกคักคน จะหวังให้สบาย จะทำเลขการบ้านเสร็จ หวังจะพักผ่อนให้สบายแต่ก็
มีปัญหาอยู่เรื่อย...

คำสอนเรื่อง "ประสบการณ์จากทางแดน" วางโครงเรื่องด้วยการเล่าประสบการณ์
จากทางแดนที่พระพยอม กฤษยาโณ ท่านประสมมาโดยลำดับ ตั้งแต่เริ่มการบรรยายจนจบ ดังคำสอน
ที่กล่าวไว้

พวกเรานี้ก็เป็นอันว่าจะได้ฟังธรรมะของพระพุทธเจ้า อาตมาจะประยุกต์หน่อยวันนี้
เพราะมีคนมาขอเรื่องมั่งมาถามมั่งว่าไปอังกฤษไปฝรั่งเศสไปยุโรปมา เป็นยังไง ได้ธรรมะ
อะไรกลับมาบ้าง ก็เลยเล่าเรื่องนี้แล้วประยุกต์กับธรรมะ ก็จะเริ่มเลยนะตั้งแต่ออกจาก
ภูมินะ

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ได้บรรยายธรรมโดยนำเอาเรื่องราวของเด็กหญิง
วัลลี ตั้งแต่ตอนจนจบ เป็นโครงเรื่องแล้วแทรกธรรมและข้อคิดไปตลอด ดังคำสอนที่กล่าวว่า

เอาเดี่ยวฉายสไลด์ให้ดู สไลด์เรื่องเด็กหญิงวัลลี คนที่รักแม่จนกระทั่งความรักแม่ของ
เธอนั้นได้ทำหน้าที่ปฏิบัติแม่จนเกิดสะท้อนใจทั้งคนไทยและต่างประเทศ คือได้ไปทำชา
ลงหนังสือพิมพ์เกรียวกราวว่าเด็กยกคอกัญญูเธอคือใคร หน้าตาอย่างไร อยู่ที่ไหน เธอ
คนนั้นคือ เด็กหญิงวัลลี...

การวางโครงเรื่องด้วยนิทานหรือเรื่องเล่า พระพยอม กฤษยาโณ ท่านจะวางเรื่องหนึ่ง
เรื่องใดเป็นโครงเรื่องหลักไว้ แล้วจะแทรกธรรมข้อคิดหรือเรื่องย่อย ๆ ลงในโครงเรื่องหลัก
อีกทีหนึ่ง

1.3 สังเขปหัวข้อเรื่อง

การวางโครงเรื่องด้วยการสังเขปหัวข้อเรื่องนั้น พระพยอม กฤษยาโณ
ท่านใช้มากที่สุด โดยที่ท่านจะกำหนดกรรมหมวดต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับเรื่องที่จะบรรยายในครั้งนั้น ๆ

แล้วบรรยายให้ธรรมต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กัน ทั้งตัวอย่างที่นำมากล่าวเสริมและข้อคิดที่จะได้จากการปฏิบัติตามธรรมหมวดต่าง ๆ ดังปรากฏในคำสอนเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

คำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาคึกฮาร์ด" วางโครงเรื่องโดยการกล่าวถึงปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับเยาวชนนั้นคืออะไร และได้เสนอวิธีการแก้ปัญหาดัง ๆ นั้น

คำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" วางโครงเรื่องด้วยการนำเอาเหตุที่ทำให้วัยรุ่นหรือเยาวชนต้องตกเป็นทาสของยาเสพติดเป็นหลักและเสนอผลของการเป็นทาสของยาเสพติดและการป้องกันไม่ให้ตกเป็นทาสของยาเสพติดเป็นสำคัญ

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ได้วางโครงเรื่องด้วยการกล่าวถึงการดำเนินชีวิตของเยาวชนในทางที่ถูกที่ควรแล้วยกตัวอย่างการปฏิบัติที่ทำให้เกิดความเสื่อมแก่ชีวิตให้ผู้ฟังประจักษ์

คำสอนเรื่อง "แนะนำพระใหม่ให้ถูกทาง" และเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ได้วางโครงเรื่องโดยนำเอาพุทธบัญญัติต่าง ๆ ที่สังฆะจะต้องปฏิบัติตามกล่าวให้ภิกษุที่อุปสมบทได้เข้าใจและเสนอให้เห็นการปฏิบัติที่เป็นนัยต่อพรหมจรรย์ให้ภิกษุประจักษ์

คำสอนเรื่อง "ธรรมะไกลรุ่ง" ได้วางโครงเรื่องด้วยการเสนอธรรมที่จะดับทุกข์หรือดับกิเลสให้อุบาสก อุบาสิกานำไปประพฤติปฏิบัติเมื่อกลับไปดำเนินชีวิตหลังจากที่ได้มาปฏิบัติธรรม

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" หรือ "ธรรมะกับตำราจ" และ "พระไม่เกี้ยวแต่ธรรมะต้องเกี้ยว" ซึ่งเป็นการบรรยายธรรมกับข้าราชการ พระพยอม กูดยาโฆ ท่านจะวางโครงเรื่อง โดยนำเอาหน้าที่ของข้าราชการ วางเป็นโครงเรื่องหลัก แล้วกล่าวถึงสิ่งที่ข้าราชการควรกระทำกับควรหลีกเลี่ยง

คำสอนเรื่อง "นักโทษของพระพุทธเจ้า" ได้กล่าวถึงเหตุที่ทำให้นักโทษต้องมารับกรรมและการกระทำที่จะช่วยป้องกันไม่ให้ตนมารับโทษทัณฑ์ และธรรมเพื่อช่วยระงับความทุกข์ในขณะที่ต้องโทษ

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานบวช" ได้กล่าวถึงหน้าที่ของนักบวช และการจัดประเพณีการบวชเป็นโครงเรื่องหลักแล้วกล่าวถึง สิ่งที่ต้องปฏิบัติและต้องหลีกเลี่ยงเป็นโครงเรื่องย่อย

คำสอนเรื่อง "ธรรมศาสตร์ในคน 50 ปี" ได้กล่าวถึงการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไว้ป้องกันภัยจากกิเลส ไม่ให้ลุ่มหลงในความชั่วเป็นโครงเรื่องหลัก แล้วกล่าวถึงการปฏิบัติตนในสังคมเป็นโครงเรื่องย่อย

จากตัวอย่างคำสอนที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นการวางโครงเรื่องที่พระพยอม กุธาโณ ท่านจะวางโครงเรื่องตามหัวข้อธรรมที่จะบรรยายธรรม และการวางโครงเรื่องลักษณะนี้ท่านจะวางโครงเรื่องหลักก่อนแล้วใช้โครงเรื่องย่อยอธิบายหรือขยายโครงเรื่องหลักไปจนตลอดการบรรยายธรรม

2. ท่อนำองค์การพูด

การศึกษาท่อนำองค์การพูดในครั้งมุ่งศึกษาใน 2 ลักษณะ คือ

2.1 การเสนอธรรม ซึ่งพระพยอม กุธาโณ เสนอธรรมกับผู้ฟัง 4 ลักษณะ คือ

2.1.1 อธิบายธรรม

2.1.2 การใช้ตัวอย่าง

2.1.3 การใช้การเปรียบเทียบ

2.1.4 การแทรกธรรมอื่น ๆ

2.2 การปลุกเร้าความสนใจ พระพยอม กุธาโณ สร้างแรงจูงใจด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

2.2.1 การกล่าวถึงเรื่องที่ประสมมา

2.2.2 การแทรกนิทานหรือเหตุการณ์

2.2.3 การใช้อารมณ์ขัน

2.1 การนำเสนอธรรม

การนำเสนอธรรมทั้ง 4 ลักษณะของ พระพยอม กุธาโณ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ท่านมุ่งใหญ่ทั้งมีความเข้าใจในธรรมพวคนั้น ๆ เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งการนำเสนอแต่ละลักษณะปรากฏดังนี้

2.1.1 อธิบายธรรม

การนำเสนอธรรมที่พระพยอม กุธาโณ ท่านใช้วิธีหนึ่งคือ การบอกหัวข้อธรรม แล้วท่านจะอธิบายถึงธรรมพวคนั้น ๆ ว่ามีผลอย่างไร สร้างธรรมใดอย่างไร เช่น การเสนอธรรม "อบายมุข 6" ท่านจะบอกถึงความหมายของ อบายมุข 6 ว่า "อบายมุข คือ

ปากทางแห่งความฉิบหาย มี 6 ประการ คือน้ำเมา เทียบกลางคืน ดูการละเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร และเกียจคร้านทำงาน" เมื่อท่านเสนอบายमुख 6 แก่ผู้ฟังแล้ว ท่านจะอธิบายถึงโทษที่จะได้รับจากการหลงใหล และบอกวิธีการละบายमुखแต่ละชนิด โดยจะใช้กลวิธีอื่น ๆ เช่น การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบช่วยการอธิบายอีกครั้งหนึ่ง

การเสนอธรรม "อกุศลมูล" ท่านจะบอกผู้ฟังว่า "กุศลมูลนั้น คือความดี การประพฤติในสิ่งที่ถูกต้อง การจะสร้างกุศลมูลให้บังเกิดขึ้นได้นั้นต้องดับ ราคะ โทสะ และโมหะ ซึ่งราคะ คือความโลภ โทสะ คือความโกรธ และโมหะคือ ความหลง" เมื่อท่านเสนอให้ผู้ฟังรู้จักกุศลมูลแล้วท่านจะอธิบายผลของความโกรธ ความโลภ และความหลงให้ผู้ฟังเข้าใจถึงอธิบายวิธีการดับความโกรธ ความโลภ และความหลงไปด้วย

การเสนอธรรม "อิทธิบาท 4" พระพยอม กุยาโน ท่านจะบอกหมวดธรรม อิทธิบาททั้ง 4 อันประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ดังที่กล่าวไว้ว่า "พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ใดมีอิทธิบาทสี่ คือมีฉันทะ มีวิริยะ มีจิตตจจจจจ ผลสุดท้ายมาลงว่า ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา" เมื่อท่านเสนอหมวดธรรมให้ผู้ฟังรู้จักแล้วท่านจะอธิบายธรรมไปที่ละหมวด โดยจะอธิบายถึงการสร้างธรรมหมวดนั้น ๆ ให้เกิดขึ้น เช่น อาจจะอธิบายการสร้างความเพียรว่าถ้าความเพียรจะเกิดขึ้นได้นั้นต้องเป็นคนทำงานโดยกล่าวว่า "ต้องเห็นงานแล้วคนไม่ค้มมือเลย" เป็นต้น

การนำเสนอธรรม ด้วยการบอกหมวดธรรมแล้วอธิบายจะพบในลักษณะเดียวกันคือจะอธิบายความหมายของธรรมหมวดนั้น ๆ ว่า หมายถึงอะไร และจะเสนอผลของการปฏิบัติตามธรรม และการไม่ปฏิบัติให้ผู้ฟังประจักษ์ และจะเสนอการสร้างธรรมนั้นให้เกิดขึ้นด้วย

2.1.2 การใช้ตัวอย่าง

การใช้ตัวอย่างอธิบายธรรมนี้ พระพยอม กุยาโน ท่านจะใช้ในการบรรยายธรรมเป็นอย่างมาก ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวในเรื่องการเสนอธรรมโดย "บอกหัวข้อธรรมแล้วอธิบาย" มาแล้วว่า พระพยอม กุยาโน ท่านใช้ตัวอย่างที่ยกมาเสนออธิบายถึงการสร้างธรรมให้เกิดขึ้นในจิต หรือใช้ตัวอย่างอธิบายถึงผลที่ได้รับเมื่อปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติตามธรรมนั้น ๆ เช่น

เมื่อท่านจะเสนอให้เห็นผลของ "โทสะ" ที่เกิดขึ้นท่านได้ยกตัวอย่างแม่ค้าที่ใจมักโกรธกรีดหน้าลูกค้าที่มาตอราคาของด้วยความโกรธ หรือตัวอย่างของภรรยาที่สามีที่ตนเองรักเพราะความโกรธที่สามีไปมีภรรยาใหม่ หรือตัวอย่างของพระภิกษุที่ใจกษมาตกระแทกศีรษะลูกศิษย์จนกระโหลกบวมเพราะความโกรธที่ลูกศิษย์กินอาหารที่ท่านชอบหมด จากตัวอย่างที่ยกมากล่าวนั้นแสดงให้เห็นว่า เมื่อท่านต้องการชี้ให้ผู้ฟังเห็นผลที่จะได้รับเมื่อ "โทสะ" เกิดขึ้นแทนที่ท่านจะบอกว่าเมื่อมีโทสะแล้วจะได้รับผลอย่างไร แทนที่ยกตัวอย่างผู้ที่ได้รับผลเมื่อเกิดโทสะให้ผู้ฟังพิจารณาผลที่เกิดขึ้นในตัวอย่างโดยตรง

การยกตัวอย่างเพื่อให้เห็นธรรม "ฉันทะ" พระพยอม กุลยาโน ได้ยกตัวอย่างของเด็กหญิงวัดที่มีความพอใจและยินดีที่จะใช้ชีวิตอยู่ในครอบครัวที่ยากแค้นกับแม่ที่เป็นอัมพาตและยายที่ตาบอด ดังตัวอย่างที่กล่าวในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ว่า

บ้านหลังนี้คงภูมิใจให้เธอต้องทำงานมาทุกวันเป็นเวลาสองปี สิ่งนั้นคือแม่ของเธอ นารักมัย ไม่มีอะไรน่าดูเลย เนื้อตัวซีดเผือกนอนเป็นอัมพาต มือก็กำหังก จนกระทั่งเล็บมือดำเหมือนตะปูเน่า ลูกสาวกลับมาจากโรงเรียนก็พยายามเย็บเอามือแม่ออก เย็บออกพอลูกไปแม่อีกกำเข้าอีก ลูกมาก็เย็บออก ในที่สุดก็เน่าเพราะลูกต้องไปโรงเรียนเป็นเวลาานกว่าจะกลับ ชาวบ้านเขาไม่รู้เรื่องเอามะแวงไปมัดใส่ที่นอน ใส่ได้สี่เพราะคิดว่าผีเข้า เจ้าหนามคำทะลุเสื้อหลังเน่า เธอจะเอาออกก็เอาออกไม่ได้ ชาวบ้านจะดู เธอต้องทนดูแมกระสับกระส่ายอยู่บนพนามะแวง เธอช่างโศกเศร้าจริง ๆ แต่โศกเศร้าในตอนแรก แต่โศกเศร้าในตอนหลัง เธออยู่กัน 3 ชีวิต แม่เป็นอัมพาต ยายก็ตาบอด พ่อก็ทิ้งเธอไป แต่เธอไม่ท้อแท้ เธอไม่เป็นคนที่อ่อนแอ...

เมื่อท่านต้องการจะชี้ให้ผู้ฟังเห็นโทษของ "อบายมุข" เช่น "การเล่นการพนัน" ท่านก็ยกตัวอย่างของสามีและภรรยาคนหนึ่งที่มีหลงการพนัน และจะไปเล่นการพนัน ภรรยาห้ามไม่ยอมฟัง ภรรยาจึงบอกว่า ถ้าสามีไปเล่นการพนันจะโยนบุตรอายุ 2 ขวบลงน้ำ สามีไม่เชื่อ จะไปเล่นการพนันอีก ภรรยาจึงโยนบุตรลงน้ำจริง ๆ จะเห็นได้ว่า แทนที่ท่านจะชี้ให้เห็นผลของการตกเป็นทาสของการพนัน แทนที่ยกเรื่องที่่เกิดขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างให้เห็นโทษของการพนันโดยตรง หรือ

การยกตัวอย่างโยมพ่อกของท่านเองที่ตกเป็นทาสของน้ำเมาว่า เมื่อครั้งที่โยมพ่อกของท่านไม่ตกเป็นทาสของน้ำเมาครอบครัวของท่านอยู่กันอย่างมีความสุข แต่เมื่อโยมพ่อกท่านคมน้ำเมาจนขาดสติแล้ว โยมพ่อกท่านจะกลายเป็นคนที่ดูร้ายดูปีศาจ สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นกับครอบครัวชายทรัพย์สินที่มีอยู่เพื่อขอสุราและนำไปเล่นการพนัน หรือการยกตัวอย่างชาวที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ที่ถูกสาวจ้างมือปืนมาพ่อกของตนเอง เพราะพ่อกหลงเป็นทาสน้ำเมาและเล่นการพนัน จึงนำทรัพย์สินที่มีไปขายหมด ลูกจึงมาพ่อกตัวเอง จากตัวอย่างที่กล่าวนั้นเป็นตัวอย่างที่ดีให้เห็นโทษของการพนันและการคมน้ำเมา พระพยอม กุธยาโล ท่านใช้ตัวอย่างที่กล่าวนั้นให้เห็นโทษของการพนันและน้ำเมาแทนการอธิบายว่าน้ำเมาและการพนันให้โทษอย่างไร

การยกตัวอย่างตัวท่านเองที่มีความเพียร "วิริยะ" อย่างยิ่งในการศึกษาพระธรรมชั้นตรีโท และเอก ท่านจะตั้งใจศึกษาโดยหลักธรรมต่าง ๆ ไว้ตามข้างฝาห้องเพื่อท่องหรือจดใส่สมุดเพื่อท่องจำเวลาเกิดนิมิตขาด เวลาท่องตำราท่านจะนั่งในเรือดำเล็ก ๆ กลางสระน้ำเพื่อไม่ให้หลับ นอกจากนั้นท่านยังศึกษาพระธรรมถึง 2 สำนักพร้อม ๆ กัน ด้วยความเพียรของท่านนั่นเอง ท่านสามารถศึกษานักธรรมตรี โท และเอก สำเร็จภายในเวลาเพียง 3 ปีเท่านั้น หรือการยกตัวอย่างของหญิงสาวที่มีความเพียรในการรักษาความสะอาดบ้านเรือน จนเศรษฐีส่วนสมถูกใจและขอหญิงสาวนั้นเป็นลูกสะใภ้ จากตัวอย่างที่กล่าวนั้น คือการใช้ตัวอย่างให้เห็นผลตอบแทนเมื่อมีความเพียร

จากตัวอย่างที่ยกมาถ่าวนั้น คือการใช้ตัวอย่างในการอธิบายธรรม ซึ่งพระพยอม กุธยาโล ท่านจะใช้เป็นอย่างมาก ซึ่งตัวอย่างต่าง ๆ เหล่านี้ได้ปรากฏในบทที่ 2 แล้ว

2.1.3 การใช้การเปรียบเทียบ

การเสนอธรรมด้วยการกล่าวเปรียบเทียบเป็นอีกวิธีหนึ่งที่พระพยอม กุธยาโล ได้ใช้เป็นอย่างมาก โดยท่านจะเปรียบเทียบธรรมกับสิ่งต่าง ๆ เช่น คำสอนเรื่อง "สัจธรรมกับชีวิต" ได้กล่าวเปรียบเทียบว่าพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้มักจะได้รับผลตอบแทนเหมือน นกกระสา กับหมาจิ้งจอก กล่าวคือ พระสงฆ์ เทศนาสั่งสอนให้ประชาชนประกอบกรรมดี แต่ประชาชนอยู่ฟังธรรมมองพระคือศัตรู ดังคำสอนที่กล่าวเปรียบเทียบว่า

คำสอนเรื่อง "ธรรมะกับคนชั่ว" ไก่ดำเปรียบเทียบกับอุสาธุมาลิกาที่มุ่งชาวหมชว
แล้วเกี่ยวกับนั้นเหมือนกับผ้าสีขาวที่โชหอสพอจะยังประโยชน์อันใดที่มิได้เลย ดังคำสอนที่
กล่าววว่า

เจ้าจะดูสวคณที่ขาวนาก็เหมือนนอนรอยหลนทับ บอกว่าเหมือนน้ำจะหลนให้กับน้ำเหมือนกัน
แหละ ที่นอนรอยหลนทับ ไปเป็นผ้าขาว เลยกลายเป็นผ้าขาวหอสพอ สพนั้นนอนไม่ลุก
ขึ้นมา ธรรมคณาขาวเขาไว้น้ำพระ แต่ผ้าขาวบางผืนโชคร้ายเหมือนกันเป็นผ้าขาว
หอสพอ จันใครที่มุ่งชาวหมชว เมื่อนั้นนะ อย่าหวังนอนมากนัก สวคณที่ขาวนาคะไรกันนี้

คำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ไก่ดำเปรียบเทียบกับสมณะที่มีความโลภในลาสิกการะ
นั้นเหมือนกับสุนัขเรื้อน ดังคำสอนที่กล่าววว่า

...พระเณรองค์ใดที่หลงใหลอยู่ในลาสิกการะที่อยู่ติโยมนำมาให้นั้นเหมือนกับหมา
เรื้อนที่ไม่หายยอกไม่หายคันเมื่อนั้น เกาขเรื้อนของมัน...

และในคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานบวช" ไก่ดำเปรียบเทียบกับแนะนำผู้จะอุปสมบทว่า
ภิกษุสามเณรนั้นต้องกระทำตนให้เหมือนสะเก็กใหม่ คือต้องสงบเสงี่ยมระมัดระวังที่จะไม่กระทำผิด
พุทธบัญญัติ เหมือนสะเก็กใหม่ ต้องระวังตนเมื่ออยู่บ้านพอสามี่ ดังคำสอนที่กล่าววว่า

นาคต้องทำตัวเหมือนสะเก็กใหม่ เข้าใจมัชฌิมะนี้ต้องทำตัวเหมือนสะเก็กใหม่ ลูกสะเก็ก
จะไปอยู่บ้านพอด้ว แม่ด้ว จะไปทำกรตกราดกระโดกกระเดกไม่ได้ต้องระวังนะทำตัว
เหมือนสะเก็กใหม่ ให้ระวังกับเราเข้ามาอยู่บ้านพอด้วแม่ด้วแล้ว เข้ามาอยู่กับพ่อคือ
พระพุทธเจ้า อยู่กับพระธรรมคือ แม่ มาอยู่สงฆ อาจารย์ทวดเนยทานเป็นพี่ เพราะ
ฉะนั้นต้องทำตัวให้ดีที่สุด เราเข้ามาอยู่บ้านเค้าใหม่ ถึงเป็นพระเภาต้องทำตัวเหมือน
สะเก็กใหม่ควมนะ

จากตัวอย่างการกล่าวเปรียบเทียบเพื่ออธิบายธรรมะหรือเพื่อการเสนอธรรมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างที่พระพยอม กุธยาโน ท่านใช้เปรียบเทียบเพื่อเสนอธรรมสู่ผู้ฟัง

2.1.4 การแทรกขรรคมอน ๆ

การสอดแทรกขรรคมลงในธรรมหมวดอื่น ๆ นี้เป็นอีกวิธีหนึ่งที่พระพยอม กุธยาโน ได้ใช้ในการเสนอธรรม โดยท่านจะแทรกขรรคมที่มีความสัมพันธ์กันหรือธรรมที่มีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน เข้าด้วยกัน เช่น

เมื่อท่านเสนอธรรม "ฉันทะ" โดยให้ผู้ฟังมีความมั่นคงแน่วแน่จะประกอบกิจถึงแม้ว่าจะพบอุปสรรคต่าง ๆ นั้น ท่านได้ยกตัวท่านเป็นตัวอย่างว่าท่านถูกตา ถูกตอตามอย่างหนัก เมื่อท่านประสบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นท่านได้ใช้ธรรม "ขันติ" เข้ามาเพื่อให้คุณการฉันทะนั้นมั่นคงอยู่ ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

อาตมาเนี่ยบางทีเทศน์ ๆ ไป มันไม่พอใจก็ขี้นกริ่งผ่านหน้าวัด มันตะโกนยอมเอ๋ยยอมหรือเปล่า กูไม่ได้เอาเงินอะไรซื้อเหล้าทำไมขี้นกริ่งผ่านมันตะโกน ยอมไว้อยู่มั้ย มาห้ามกูกินเหล้าทำไมไม่ได้เอาเงินมาซื้อ แต่เราต้องทนครับเพราะเรารักบุญ

จะเห็นว่า "ความอดทน" นั้นจะช่วยให้ธรรม "ฉันทะ" มีความสมบูรณ์ได้

เมื่อท่านเสนอให้ผู้ฟังรักษาศีล 5 ท่านได้ใช้ให้ผู้ฟังใช้ "เมตตาธรรม" ช่วยรักษาศีล 5 ให้สมบูรณ์ โดยท่านจะกล่าวว่า ถ้ามีความเมตตาหรือความรักผู้อื่นแล้ว เราจะไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ว่า

ถ้ามันรักคนอื่นอย่างเดียว ศีล 5 ครอบคลุม ถ้ารักผู้อื่นแล้ว เราจะฆ่าเค้ามัย รักผู้อื่นแล้ว เราจะลักของของเค้ามัย รักผู้อื่นแล้วเราจะแย่งชิงของรักของเค้ามัย รักผู้อื่นแล้วจะพูดโกหกเค้ามัย รักผู้อื่นแล้วจะเมาเหล้ากอดความรำคาญเค้ามัย ให้รักคนอื่นอย่างเดียว ศีล 5 มันสมบูรณ์

เมื่อท่านเสนอธรรม "อบายมุข 6" ท่านจะสอดแทรกธรรมต่าง ๆ ที่จะช่วยไม่ให้ชีวิตต้องตกเป็นทาสของอบายมุข เช่น การจะเป็นคนที่ไม่เกียจคร้านได้นั้นต้องใช้ธรรม "วิริยะ" เข้าช่วย เพราะเมื่อเกิดความเพียรขึ้นแล้วความเกียจคร้านจะหมดไป แต่การที่จะให้ความเพียรคงอยู่อย่างนั้นคงนั้นจะต้องใช้ ธรรม "ฉันทะ" และ "ขันติธรรม" เข้าช่วยดัง "วิริยะ" ให้คงอยู่ การเสนอให้ผู้ฟังละจากการพนัน การค้ำน้ำเมา การเที่ยวกลางคืนนั้น ท่านจะแทรกธรรม "ทมะ" การขมใจคือ ขมใจที่จะไม่ไปเล่นการพนัน ขมใจไม่ค้ำน้ำเมาให้ขาดสติ ธรรม "ทมะ" นี้จะช่วยให้ อบายมุขหมดสิ้นไป เพราะเมื่อเราสามารถขมใจที่จะไม่ลองในอบายมุขได้แล้วเราจะไม่ตกเป็นทาสของอบายมุขทุกชนิด

การสอดแทรกธรรมลงในธรรมหมวดก่อนนั้น พระพยอม กุธยาโน ท่านจะแทรกธรรมที่ช่วยสนับสนุนให้ธรรมอีกหมวดหนึ่งสมบูรณ์ขึ้นในลักษณะนี้โดยตลอด

2.2 การปลุกเร้าความสนใจ

การปลุกเร้าความสนใจของผู้ฟังนี้เป็นวิธีการหนึ่งซึ่งช่วยในการเสนอธรรมของ พระพยอม กุธยาโน ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี การเร้าความสนใจผู้ฟังท่านกระทำดังนี้

2.2.1 กล่าวถึงเรื่องที่ประสมมา

การใช้เหตุการณ์ที่ประสมมาแล้วให้ผู้ฟังฟังนั้นเป็นการเร้าใจให้ผู้ฟังไม่เกิดความเบื่อหน่ายได้ประการหนึ่ง และการเล่าเรื่องหรือเหตุการณ์ที่ประสมมานั้น ท่านมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นตัวอย่างประกอบธรรมด้วย ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ท่านเล่าเหตุการณ์ที่ช่วยให้ท่านไม่ตกเป็นทาสของบุหรี่ว่า

ตอนนั้นอาตมาเล็ก ๆ อยู่กับน้องไม่รู้จะทำอะไรดี ปรากฏว่า วันหนึ่งพอหอย ๆ ขึ้นมา ค้างกมมะพร้าวมาวนในทองแล้วสูบเล่นกะนอง โยมแม่กลับมาจากไถนา เห็นไม่พูดอะไร มาก มิ่งริแต่เล็ก ๆ หนูเลยหยิบ (เสียงฮา) ไฟเล่มจุกเลย (เสียงหัวเราะ) ตั้งแต่นั้นมา พี่น้องหลวงพี่ 5 คน ไม่มีใครสูบบุหรี่แม่แต่คนเดียว...

คำสอนเรื่อง "ยศช้าง ยศพระ" เมื่อท่านเสนอเมตตาศรรรมกับผู้ฟัง ท่านได้นำเหตุการณ์ที่ท่านประสบมาเอามาเล่าว่า เมื่อคราวที่ท่านถูกคนมาเหลาหางเก็น ท่านไม่แจ้งความกับตำรวจ เพราะท่านสงสัยว่า เขาจะต้องรับโทษทัณฑ์ เพราะเมื่อเขาต้องโทษแล้ว ผู้ที่เป็นญาติของเขาจะต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วย ดังตัวอย่างที่ท่านกล่าวว่

วันนั้นแม่เมตตาทหลายตลบไม่ค่อยยอมลงเลยแหม นี่มาจากกำแพงเพชร ไปอบรมเกษตร จังหวัด พม่าถึงนครสวรรค์เข้าบริษัทขนส่ง ไอ้ขีเมา 3 คน ขึ้นมาทางเบาะหลัง พอรถออกมันเอามืออุบหัวพระมาตลอดเลย ไม่อุบธรรมดานะ บ๊วย (เสียงหัวเราะ) แหมนี่จะแจ้งตำรวจทางหลวง แค่คัดกรวจนี่ก็สงสัยสาร เออเคียวเพื่อไอ้คนมันเป็นคนเป็นพ่อ คนเป็นผัวคน เมียนนี่ ลูกนี่ เราไปจับมันเข้าคุกลูกของมันจะลำบาก เมียนนี่จะเดือดร้อน...

คำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" เมื่อท่านแสดงปาฐกถาธรรมเกี่ยวกับเรื่อง "อุเบกขา" การยึดถือความมีตัวตน ท่านยกตัวอย่างชาย 4 คน ที่ถูกไม้แทงเท้าแล้วคิดว่างูเห่ากัดถึงกับหมดแรง แต่พอรู้ว่าไม่ใช่งูก็หายปกติ ดังตัวอย่างที่ท่าน กล่าวว่

คนมันเดินกันไป 4 คน ไอ้คนหลังมันจิกอะไรที่ส้น มันบอกกูโดนอะไรกัดแล้ว ไ้คนที่อยู่ข้างหน้าเฮยถาจะงูเห่า บ๊วยแล้วตรงเนี่ยคนถูกงูเห่ากัดตาย 2 ศพ จำได้มั๊ย ทุ่กฮวบลงไปเลย หมดแรง เพื่อนบอกเฮยแข็งใจเดิน กูรู้เดินไม่ไหวแล้ว มันต้องตายแน ๆ ฝากลูกฝากอะไรด้วย เพื่อนบอกเฮยใจแข็ง อนามัยอยู่ไม่ไกล ก็ดันลากกันไป พอไปส่งหมอเค้าก็ส่องกล้องดูจะฉีดยาเป็นรูอะไร บอกเฮยไม่ต้องฉีดยา นี่ไม่ใช่รอยเขี้ยวงู นี่มันรอยไม้แทงเท่านั้นกลับเหอะ (เสียงหัวเราะ) แหมชาดกับมันเดินแนบเขี้ยวคนประคองเดินไม่ทัน...

คำสอนเรื่อง "ยศช้าง ยศพระ" ท่านได้ยกตัวอย่าง คนขับรถแท็กซี่ ที่ไม่รู้จักให้อภัย เต็มไปด้วยโทสะจิต ที่ท่านพบบรรว่

วันนั้นนั่งรถแท็กซี่มา เหมามันไป 40 บาท มันยังตกปากพระชะอีกทีหนึ่ง ไม่ได้พูดอะไร
 หรอกนั่งไปก็ ๆ ผู้หญิงคนหนึ่งที่จากรยานปากหนารถ แหมแล้วปากอย่างกระชั้นหัน ไอ้นี้
 มันก็เบรคเห็นที่รถเกือบคว่ำ ไอ้คนขับโมโหสุกซึก ปลอยพวงมาลัยไคร่องแหม เคียวพอลง
 ไปตก แหมเคียวพอลงไปตก แล้วทำมืออย่างงี้ควยนะ น๊ะปากพระเข้าให้ (เสียง
 หัวเราะ) เงินก็เอา 40 บาท แล้วยังตกปากพระชะอีกที

คำสอนเรื่อง "การสร้างภูมิคุ้มกัน" เมื่อท่านบรรยายถึงเรื่องการสร้างบารมี ท่าน
 ไต่ยกตัวอย่างเมตตุนิธิที่สร้างบารมีด้วยการหาอาหารมาเลี้ยงลูกสุนัขตัวเล็กว่า

หลวงพี่เห็นมาอยู่กับตาเลย ตัวก็อู๋โม่งค้มมาหมาเห่าเหี้ยบารมีจริงจังเค้าเรียกกันอีกคำ ๆ
 อู๋เตมันคำแต่ตัว น้ำใจดี ปรากฏว่ามันมีลูกอยู่สองสามตัว แล้วใครเค้าเอาลูกหมามา
 ปลอย ๆ ๆ วัค ยังไม่ยอมเลยเอามาปลอย มันก็เลี้ยงหมดทุกตัวเลย แล้วเวลาพอมัน
 เลี้ยงเสร็จมันจะวิ่งไปปฎิโน้นปฏิโน้ กินรวบ ๆ ๆ กินดูบ ๆ ๆ พอกิน ๆ ๆ เสร็จ วิ่งมา
 ถึงลูกหมาทั้งหมดมันจะขยอนอวกออกพอยขยอนอวกออกแล้วให้ลูกหมากินทุกตัว เนี่ยมัน
 ทำอย่างเงี้ย หลวงพี่ไปอยู่ 2 เดือน

คำสอนเรื่อง "พระไม่เกียวกะธรรมะต้องเกียวกะ" ท่านไต่ยกตัวอย่างถึงคนสูบบุหรี่ที่
 สร้างความรำคาญให้ผู้อื่นขณะนั่งรถโดยสาร ที่ท่านประสบมากับตนเองว่า

ไอ้พวกขี้ยาเนี่ยรำคาญจริง ๆ วันนั้นนั่งมากับพวกทหารสองสามคน นั่งรถทัวร์ทั้งคนขับ
 ทั้งทหารที่นั่งมาสูบกวันโขมงในรถทัวร์ แล้วอากาศมันไม่มีนะพระเลยมีมาตลอดเลย
 มันสูบกวันโขมง พระต้องพลอยสูบกวันของมันเข้าไปอีก เรียกว่าถูกขี้ใจมาตลอดทาง
 บางทีหลับไปนั่งรถแล้ว เมื่อมันสูบจะไค้เปิดหน้าต่างออก หนอยหนีเสื้อปะจระเข้เสื้ออีก
 วันนั้นนั่งไปสงขลา ชรรถนาที่นั่นก็ นั่งชมไปอะอะไรไฟลุกพริบขี้มันแหมกว่าจะไค้ไค้
 ภูเทวน (เสียงหัวเราะ) ไอ้คนหนึ่งนั่งข้างหน้าเค้าสูบคัสซอก หินรอกมันทวนเข้ามาตก
 เมื่อไหร่ไม่รู้...

จากตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น พระพยอม กุธยาโน ท่านใช้เหตุการณ์ที่ท่านประสบ
มากับตนเองมาเล่าให้ผู้ฟังฟังซึ่งการเล่นจะเป็นการเล่นเพื่อประกอบธรรม และเราให้ผู้ฟัง
สนใจมากขึ้นด้วย เพราะจากตัวอย่างนั้นจะเห็นว่าเมื่อนำเรื่องหรือขณะที่ท่านเล่าเรื่องนั้น ๆ
อยู่ ผู้ฟังจะหัวเราะเรื่องที่ท่านเล่านั้นตลอด

2.2.2 การสอดแทรกนิทานหรือเหตุการณ์

การสร้างความสนใจการฟังการบรรยายธรรมด้วยการนำนิทานหรือ
เรื่องเล่ามาสนธิกันมาถากถาง เป็นการสร้างแรงจูงใจคล้ายกับการนำเรื่องที่ท่านประสบมากถา
ต่างกันเพียงแต่นำนิทานนำเรื่องของคนอื่นมาสนธิกันมาถากถาง แต่เรื่องที่ท่านประสบมานั้น
คือการนำเอาประสบการณ์ตรงมาถากถาง การเล่นนิทานหรือเรื่องเล่า ท่านจะเล่าประกอบการ
บรรยายธรรม เพศศึกษาธรรมหมวดนั้น ๆ เช่น

ในขณะที่ พระพยอม กุธยาโน บรรยายธรรมในเรื่อง "ความเกียจคร้าน" อันเป็น
หนึ่งใน "อบายมุข 6" ท่านก็นำนิทานเรื่อง "คนลื้ม" ที่เป็นเรื่องของคนเกียจคร้านมาเล่า
ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "อบายมุขหกตุล" โดยยกตัวอย่างคนลื้มให้เห็นผลของความเกียจคร้านว่า

เรื่องไอ้คนลื้ม เปเรตวันหนึ่งมันตกนรกมาเป็นเวลา 500 ปี ท่านสมัยที่มันเป็นคนนั้นนะ หน้าตา
ซีดๆ พอแม่อุส่าห์ทวงชอว่า นายประเสริฐ แด่คุณมันช่อกเกียจลื้มดิ พอแม่จะไข้แต่ละทีต้อง
ทุบตอด้ ทีต้องตอกมันถึงจะไป หนัก ๆ เข้า พอแม่เลยเรียกไอ้ลื้ม เพราะไข้ทีต้องทำใจ
ทีลื้ลื้นะ ไข้ทีตอกทีตอก ในที่สุดพอแม่เลยเรียกไอ้ลื้ม เคียวนักเรียนลื้ลื้มมีเยอะมัย ครูจะ
ไข้ทำอะไรทีต้องคอยตอกคอยตี ตอกแล้วยังแฉลบระอีก นักเรียนลื้ม ครูลื้ม ภารโรงลื้ม
เนี่ยมีเยอะ พระลื้มก็ สมภารตอกเรื่อยแหละ ไม่ตอกไม่กี่ทอรอก ตามทอตามมบาล
เรียกไอ้ลื้มเข้าเฝ้า บอกไอ้ลื้ม กูจะให้มึงไปเกิดมึงเลือกเอา 2 อย่าง ระหว่างเกิด
ไปนั่งกินนอนกินให้เค้าเลี้ยงตลอดชาติ กับเกิดไปช่วยเหลือสังคม ทำประโยชน์ต่อส่วนรวม
เอางี้ดีกว่าไครว่าเกิดไปนั่งกินนอนกินมื่อขึ้น ไครว่าเกิดไปช่วยผู้อื่นมื่อขึ้น ไอ้ลื้ม
มันทอว่าใจมื่อมัย เอมมื่อลอง ขอให้มื่ออย่าไปช่วยไครเลย ขอให้มื่อไปนั่งกินนอนกินเหอะ
มบาลบอกตามใจมื่อ ไม่อยากไปสร้างบารมีมื่อมื่อก็เอา เลบส่งวิญญาณเจ้าเปรตนี้ไป

เกิดในห้องขอตานพิการชาลิบ หัวโหลกไม้นั้น ให้พ่อแม่เลี้ยงตลอดชาติ ตามที่มันต้องการ
เลยที่เดียว (เลี้ยงหัวเราะ) เพราะมันอยากเกิดไปนั่งกินนอนกิน

ในการเสนอธรรมเกี่ยวกับ "โมหะ" หรือความลุ่มหลงท่านจะยกนิทานต่าง ๆ ที่แสดง
ถึงผลของการลุ่มหลงในสิ่งต่าง ๆ มาประกอบ ดังในคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานศพ" ได้
กล่าวถึงผู้ลุ่มหลงในสิ่งที่ตนยึดถือว่าดีที่สุดแล้ว ดังนี้ท่านได้เล่าว่า

ไอ้คนสองคนเป็นเพื่อนกันนิสัยต่างกัน คนหนึ่งชอบทำบุญสุนทรทาน อีกคนหนึ่งชอบทำบาป
ตีไก่ตีปลา กินเหล้าเมายา พอตายไปแล้วไอ้คนทำบุญสุนทรทานไปเกิดเป็นเทวดา
ไอ้คนทำชั่วไปเกิดเป็นหนอน ไอ้เทวดาก็นั่งมาดูว่าไอ้เพื่อนกูไปเกิดที่ไหน มองมา
อ้าว เป็นหนอนอยู่ที่นี่ ก็ลงมาชวนบอกเสียแทนมีทำกรรมไว้มาก มาเกิดลำบากลำบาก
กูเสียสบายแล้ว ไปเกิดบนสวรรค์เป็นเทวดา จึงชวนไอ้หนอนไป ไอ้หนอนบอกมึงเล่า
ความเป็นมาให้กูฟังก่อนสิ ผลัดลามาชวนกูไป มีดีกว่ากูแค่ไหน ลองเล่ามาซิ เรื่อง
กินอยู่ มึงเป็นอยู่อย่างไรงี้ ไอ้เทวดาก็นึกใจบอกมึงเอ๋ยกูโชคก็จริง ๆ ที่อยู่ของกูเป็น
วิมานทอง วิมานเพชรทั้งนั้น ไอ้หนอนบอกโถ่กูสงสารมึงจริง ๆ ที่มึงต้องไปนอนที่
แข็ง ๆ ทั้งนั้น ของกูสบายนุ่มนิ่ม วิมานชั้น แดนที่ไอ้หนอนจะไปบอกไม่ไปหรอก
บอกกูอยู่ของกูอย่างงี้แล้วไม่ไปหรอกวิมานของกูนิ่ม ไม่ต้องพลิกแข้งระคายของมึงนะ
ทอง เพชรแข้งระคายทั้งนั้น ไอ้หนอนร้องถามอีกเสียแล้วเรื่องกินของมึงเป็นยังงี้
ไอ้เทวดาก็นึกใจแล้วว่า โอ๊ยกูสบายที่สุด อยากกินอะไรนึกพักเดียว เดียวมันก็มา
ไอ้หนอนร้องไห้โฮ กูสงสารมึงจับใจจริง ๆ ที่มึงต้องเสียเวลานั่งนึกให้เหนื่อยของกู
ไม่ต้องนึกหรอกถึงเวลาเมาเอง ในที่สุดเห็นมัยมันไม่ยอมไปหรอก

ในคำสอนเรื่อง "ธรรมะใกล้รุ่ง" ได้เล่าเรื่องหญิงแก่หลงบุญ ชายทรัพย์สินทำบุญหมก
จนไม่มีใช้จ่าย เมื่อป่วยจึงชวนหลานมาตัวตาย เพราะหวังจะได้ไปเกิดเป็นภรรยาพระอินทร์ เพราะ
ทำบุญไว้มาก ดังเรื่องที่เล่าว่า

เค้าเล่าถึงนครนายกนะ โยมแก่ไปพึ่งเทศน์ว่าสร้างศาลอย่างนั้นจะเป็นเมียพระอินทร์
เรื่องนางจิตรา นางอุบลนาเีย กลับมาขายนาทั้งเป็นสิบ ๆ ไร่ ขายหมดเลย พระมา
ขอก็ให้หมดเลย ทมาเป็นอัมพาตไม่มีอะไรจะรักษา แก้มหลานสาวอยู่คนนึงชวนหลานสาว
ผูกคอตายบนขอ เหตุผลที่ชวนก็ปรากฏว่า แกไปเที่ยวพูดกับชาวบ้านว่า ถึงแก่ตายแล้ว
แกก็ไม่ตกทุกข์ได้ยากหรอก ต้องได้เป็นเมียพระอินทร์แน่ ๆ ในที่สุดผูกคอตายเพื่อจะไป
เป็นเมียพระอินทร์

ในคำสอนเรื่อง "กินเพื่อยูณาน" พระพยอม กุธยาโน ได้ยกตัวอย่างนิทานเรื่อง
พญานกกระเจาที่ไม่หลงเหยื่อจากนายพรานที่นำบารุงจนดมโอชะ ทำให้นายพรานปล่อยไปเพราะ
ขายไม่ได้ ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

มีนิทานเรื่องหนึ่ง พระพุทธเจ้าสมัยนั้นเกิดมาเป็นนกกระเจามีบริวารพากันไปเยาะ
พระองค์พวยรวิวารบินไปฝูงใหญ่ ปรากฏว่า นายพรานเอาแหเหียงบับได้ไป 30 ตัว
มีพญานกกระเจาโพธิสัตว์คิดไปค้อย พอไปถึงนายพรานก็เลี้ยงอาหารใหญ่เลย ปรากฏ
ว่า พญานกกระเจาเห็นนายพรานนำอาหารมาพะเนาะพะนอให้กินไม่ยอมกิน เพราะ
พิจารณาแล้วให้เรากินเพื่ออะไร อาหารนี้มาจากอะไรมาจากการล่อวงหรือเปล่า
แหมฉลาค ผลที่สุดไม่ยอมกินเลย โอ้พวกนั้นเห็นแก่กิน กิน กิน กิน จนเนื้อเป่ลง
เนื้อโล่ นายพรานเห็นว่าจะตามเจ็กมาจับไปทอดโคเลยจับไปหมดทุกตัวมีอยู่ตัวเดียวดม
(เสียงหัวเราะ) เจ็กบอกตัวนี้ไม่เอา ทอดไม่ได้ ผลที่สุดนายพรานบอก เอ้อ บินไปให้พ้น
ผลที่สุดพอกลับมาถึงรังที่อยู่ พวกลูกน้องรุมถามกันใหญ่ ทำไมไม่กลับมาได้ตัวเดียว พระองค์
ตอบสั้น ๆ ว่า พวกเห็นแก่กินตายหมดแล้ว

ในคำสอนเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน" ท่านได้นำเรื่องของพระเจ้าอาทศัตถุที่ฆ่าพ่อตัวเองตาย
เพื่อเป็นตัวอย่างในการสั่งสอนให้รู้ถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบุพการีของตน ดังคำสอนที่เล่าไว้ว่า

พระเจ้าอาทิสัตว์ทำบาปมานัก ฆ่าพ่อตนเองก่อนที่จะมาเฝ้าพระพุทธเจ้า คือเอามีด
โกนกรีดพระบาทพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพ่อเพราะเชื่อเทวทัตจนตายคาคุก... พ่อพอตาย
แล้วบังเอิญวันนั้นพระมเหสีลอคคูลูก มหาดเล็กก็บอกว่าพระองค์ พระมเหสีลอคคูลูก
พอได้ยินคำว่าลูก หัวใจของพระเจ้าอาทิสัตว์ระเือนสั่นระริก... นะใจเต้นตันทันกลับ
ไปหาแม่ไปถามแม่ แม่เมื่อตอนนั้นเล็ก ๆ นะพ่อเคารักชั้นมัย แม่ไม่รู้จะพูดยังไง บอก
รักหรือไม่รักไม่รู้ละ ครั้งหนึ่งเจ้าเป็นผีทวนเนี่ย นอนไห้ร้องไห้ระงมปากเจ็บพองของ
เจ้าก็คืมือของเจ้าแล้วอาปากกุดหนองให้ นอนงทมมือของเจ้าไห้ไลเข้าปากพอแล้วพอ
ก็ขว่นออก ทำยังงัย แม่เห็นอย่างงัย ไม่รู้เคารักหรือเปล่า พระเจ้าอาทิสัตว์
น้ำตาารวง วิงวาททุกข์ไห้รีบปลดพออก แตมาถึงก็ตายซะแล้ว...

ในคำสอนเรื่อง "เทศน์บัญญัติงานศพ" ท่านได้ยกเรื่องเล่าที่สอนให้รู้จักใช้กรรม
"วิมังสา" คือใครกรรมเสียก่อนโดยเลาถึงสัมิภรรยาไคยวิเศษกินแล้วจะทำให้เป็นหนุ่มเป็น
สาวขึ้น แต่สามีไม่ใครกรรมความถูกต้องไห้ กินยาเกินขนาด จึงกลายเป็นเด็กทารกไป
ดังคำสอนที่กล่าวว้า

ลูกชายส่งยามาไห้ แล้วมีจดลากยากำกับเป็นกติกามาเสร็จว่า คุณแม่ต้องทานหนึ่งช้อนโต๊ะ
แล้วจะกลายเป็นสาวยี่สิบเศษ คุณพ่อกิน 2 ช้อนโต๊ะ แล้วจะกลายเป็นหนุ่มสามสิบ แม่
ก็อ่านใครกรรมความถูกต้องไม่ผลัดลาม เอาแต่ถูกใจ อานดูแล้วเคาไห้กิน 1 ช้อนโต๊ะ
ไม่ยอมกิน แต่วัแคนไห้กิน ก็เลยตัดสินใจกินฟูตามความถูกต้อง กลายเป็นสาวยี่สิบเศษ
จริง ตามัวเห็นเออยอย่างนี้เราก็ส่นุกกันอีกนาน คำคัมหมวคชวคเลย ไม่ฟังอ้อคำอ้อลม
ลูกชายกลับจากทางประเทศขึ้นมาบ้านไม่เจอหน้าพ่อกแม่ เจอแต่หญิงสาวคนหนึ่ง นิ่ง
ไกวเปลอยูบ้าน (เสียงหัวเราะ) ก็เลยถามน้าครับ พ่อกแม่ของผมนเคาไปไหนละครับ
อยูบ้านเนี่ย หญิงสาวคนนั้นบอกแม่มั้งอยูนังงัใจเลา กินยาที่ลูกส่งมาไห้แมก็กลายเป็นสาว
แล้วพ่อกของเจาอยูในเปล มันคว้ามไปหมคชวคเลย...

ในการแสดงปาฐกถาธรรม เพื่อให้ผู้ฟังละจากการยึดถือในของบางสิ่งบางอย่าง ท่านได้ยกตัวอย่างเรื่องเล่าเป็นตัวอย่างว่า เมื่อองค์หนึ่งศรัทธาพระพุทธรูปองค์หนึ่งก็อุทิศเทียนบูชาองค์เดียวขององค์นั้นไม่ยอมบูชาเลย ดังตัวอย่างที่กล่าวว่

เคาเลวว่า เมื่อมีคนหนึ่งมีพระพุทธรูปตั้งอยู่หลายองค์ แยกไปนับถืออยู่องค์หนึ่ง แก่จุดตะเกียงจุดเทียนบูชาแต่องค์นั้นแหละ แก่อยากจะให้รูปกะเทียนรมแทนหน้าพระองค์แก นับถือวันหนึ่งลมมันแรง ความรูปกะเทียนลอยไปโดนพระองค์นั้นข้างองค์นั้นแก แก่เสียความว่า ความรูปไม่รมแทนหน้าองค์แกนับถือ เลยทำกรวยครอบ ครอบรูปเทียน จนกระทั่งความนั้นระหม่นหาพุทธรูปที่แกนับถือระคำเลย

ในคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานศพ" ได้ยกตัวอย่างชายตายอดดับทุกชีวิต "ฉันทะ" คือพอใจในสิ่งที่เขามีอยู่ ดังคำสอนที่กล่าวว่

มีเรื่องเล่าว่าตาบอดกับหัวล้าน มันเป็นคนกัน ไอ้ตาบอดมันนับหัวเราะทั้งวัน นับหัวล้านตาคนึงเกาหัวเรื่อย ลูบหัวที่ไร เป็นทุกข์ว่ากูนั้นอากัฏฐัง ๗ ฉมน้อย แล้วลูกหลานจะพูดอะไรเจียนมาทางหัวล้านก็ไม่ได้ เช่น ส้มเจียงจะเรียกส้มเกลี้ยงไม่ได้ ต้องเรียกส้มใหญ่อะไร เจียงแหล่หงุดหงิดเหลือเกิน ตาถามปรากฏว่าไปเห็นไอ้ตาบอดอมยิ้มอยู่เรื่อยก็บอกเฮ้ยไอ้ตาบอดเอ๋ย ตาเมื่อก่อนบอกแล้วทำไมมันยังยิ้มอยู่ได้ ไอ้ตาบอดหันมายิ้มบอก ตากูก็บอกอยู่แล้วเรื่องอะไรกูจะให้มันเป็นทุกข์อีกละ มันยังร้องทำไม ก็มันยิ้มให้มันกลบทุกข์เสียดีกว่า...

จากตัวอย่างที่ยกมากล่าวทั้งหมดนั้น พระพยอม กอญาโม ท่านยกมากล่าวเพื่อเป็นการเร้าใจให้ผู้ฟังไม่เกิดการเบื่อหน่าย แต่ในตัวอย่างเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ยกมาเหล่านั้นจะแฝงไว้ด้วยธรรม และข้อคิดต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ฟังนำไปประพฤติปฏิบัติด้วย ฉะนั้นการเล่าของท่านจึงเป็นทั้งการเร้าใจให้ผู้ฟังและการสอดแทรกธรรมะไปควบพร้อม ๆ กัน

2.2.3 การใช้อารมณ์ขัน

พระพยอม กุธยาโน ใช้อารมณ์ขันในการแสดงปาฐกถาธรรม
ใน 7 ลักษณะ ต่อไปนี้

1. การพูดเสียดสีบุคคลทั่วไป
2. การพูดในสิ่งทีบุคคลอื่นไม่กล้าพูด
3. การพูดถึงเคราะห์กรรม
4. การพูดถึงข้อบกพร่อง
5. การพูดหักมุม
6. การพูดความจริง
7. การอุปมา

1. การพูดเสียดสีบุคคลทั่วไป

การพูดกล่าวเสียดสีบุคคลทั่วไปนั้นนับว่าเป็นการสร้างอารมณ์ขันให้เกิดขึ้นกับผู้ฟังได้อย่างวิเศษหนึ่ง ในการแสดงปาฐกถาธรรมของ พระพยอม กุธยาโน นั้น ท่านได้ใช้วิธีนี้มาก ดังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนดังนี้

ในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ได้กล่าวเสียดสีบุคคลที่ทำบุญเพื่อต้องการสิ่งตอบแทน ทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ขันขึ้นว่า

เมื่อวานขนากไปเทศน์โรงเรียนพณิชยการสยาม ครูเค้าจะทำบุญ บอกอย่าเรียไร เด็กไม่เอา อาตมาไม่เคยตั้งขันเรียไร กอง ๆ แกอง ๆ ไม่ชอบ บางแห่งเนียไปบรรยายสั่งหยุดทันที บางทีมันชอบเอาบาตรเรียไร กง กง ไอ้คนโสมมันจะโสมคอย ๆ ไม่ได้ โสมกง กง เพราะมันต้องการกง เคียวเทวดาไม่ไค้น (เสียดฮา) ทำบุญยังอวดเทวดา อาตมาไม่เอา...

คำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ได้กล่าวเสียดสีบุคคลที่จะกระทำความผิดยังต้องใช้ความช่วยเหลือ ทำให้เยาวชนที่ฟังเกิดอารมณ์ขันขึ้น ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

อาทมารำคาญ เมื่อปีก่อนโน้นเค้าเอาคนติดยาเสพติดไปบวชที่วัด พอจะฝึกทำสมาธิมันก็
กระวนกระวาย บอกขอให้ผมได้สู้บวชกันหนึ่ง ให้ได้สู้สักอึด แล้วจะนั่งสมาธิได้ โอ้พวก
อรหันต์แค่นี้ (เสียงฮา) นะมันจะสงบไปด้วยสิ่งเสพติด

คำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ได้กล่าวเสียคสืพระสงฆ์ ไร่เกรจันวิชาสั่งสอน
พุทธบริษัท ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ส่งจะพึงกระทำและยังไม่รู้จักควบคุมอารมณ์ของสมณะ ดังคำสอนที่
กล่าวมา

บางองค์เนี่ยผมเคยเจอตั้งมากองคน มรณาไปแล้ว ทำปลัดขิกโง่โง่ดั่งจริง ๆ
เรียกว่าแม่มดหัวเรื้อนคนโค (เสียงหัวเราะ) กระดกเรียกเลยนะ (เสียงหัวเราะ)
เรียกลูกคำให้ชื่อโคหนาคัน แต่ไปไหนเลย พระหลานชายไปบวชด้วยโมโหเลย
มีคนเค้าเอาขนมปังมาถวายนะ คาเลยไม่เอาขนมปังไปให้พระกิน ไปให้หมากินดีกว่า
เนี่ยดูหมาไม่ได้ กินแล้วยังเห่าไ้ข้าง (เสียงหัวเราะ) พุทอย่างงี้หลานชายโกรธมาก
เพราะทานไม่ได้กินเพราะทาน อาศัยพระเนร หลานชายบิณฑบาต รุ่งเช้าพระเนรประท้วง
ไม่บิณฑบาต พุทก็เด็กดั่ง ๆ เลย เฮ้ยมันจับหมาใส่เรือไปบิณฑบาตหนอย เอามาทราไป
ตั้งควย เอาถวยตั้งไป (เสียงหัวเราะ)

คำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ได้กล่าวเสียคสืภิกษุและสามเณรที่ยังมีเล่ห์ขมพอง
เรื่องที่เกี่ยวของกับทางเพศอยู่ โดยท่านเล่าถึงเรื่องหนึ่งเป็นฐกัยเพื่อนสนิท ให้สมณะฟังและพูด
เสียคสืว่า

เนี่ยมันบ้าหาความสุขทางเนื้อหนังไม่ยอมไม่พอ ในที่สุดชวนเพื่อนของฉัวเล่นชู ฉัวกลับขึ้นมา
เจอแคนสุกซึก คว่ำสาได้ทำยับเยิน (เสียงโห่โฮ) (เสียงหัวเราะ) จริงเนี่ยเค้าเล่า
ให้ฟัง โอ้เรื่องอย่างงี้มันไม่น่าจะมาเล่าให้พระฟังหรอก แต่มัน (เสียงหัวเราะ) ชาวบ้าน
มันนึกว่าพระชอบฟัง แต่ที่สุดเนรชอบฟังเหมือนกันนะ (เสียงฮา)

คำสอนเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ไก่กล่าวเสียดสีข้าราชการตำรวจที่หน้าที่รักษาความปลอดภัยให้ประชาชนแต่ไม่สามารถกระทำได้ และยังมีตำรวจประพฤตินไม่ถูกต้องอีก ทำให้ข้าราชการตำรวจที่พึ่งพระกลาเสียดสีตนเองเกิดอารมณ์ขื่นขื่น ดังคำสอนที่กล่าววว่า

เคียวหน้าความปลอดภัยไม่ไต่พิงชีวิตและทรัพย์สิน ไอ้ของเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่น่าจะหายก็หาย แม่แตงในสวนยังต้องลาโซกันเคย เคียว (เสียงฮา) อาทมาไซ้รองเท้า 2 เดือน 9 คู่ ไปบรรยายดอควัวหาย นี่เลยไม่กล้าดอคทองไส้นมานี่ (เสียงฮา) ตำรวจก็ตำรวจเหอะไว้ใจมันไม่ได้ (เสียงฮา) นะเหลือเกินจริง ๆ

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลธรรม" ไก่กล่าวเสียดสี ครู อาจารย์ ที่พยายามหาข้ออ้างต่าง ๆ มาอ้างกับแม่เพื่อให้ช่วยเลี้ยงลูกให้ ทั้ง ๆ ที่แม่ก็เลี้ยงตัวเองมาแล้ว ดังข้อความที่กล่าววว่า

งั้นเค้าจึงบอกว่าแม่เนี่ยเปรียบเหมือนทาสของลูก รัชกาลที่ 5 จะเลิกทาสมาตั้งหลายปีแล้ว แต่แม่ยังไม่ยอมเลิกจากการเป็นทาสของลูก จะเอาเงินเข้ากักด่านบาทมาถวายให้เลิกจากการเป็นทาสของลูกแม่ยอมมัย ไม่ยอม นอกจากพระบามจุจราชเท่านั้นจะมาถวายคาศักของแม่ออกจากความเป็นทาสของลูก เลี้ยงลูกมาโตแล้วลูกมันไปมีตัวมีเมียมีลูก มันยังเอาลูกมาฝากแม่เลี้ยง (เสียงฮา) แล้วมันก็อ้างว่ามาประชุมครู (เสียงฮา)

ในคำสอนเรื่อง "ความมีศีลธรรม" ยังไ่กล่าวเสียดสีครูที่ควรจะมีคามขยันหมั่นเพียรเพื่อเป็นตัวอย่างแก่ศิษย์ กลับกลายเป็นคนที่มีความเกียจคร้านมากกว่าบุคคลอื่น ๆ ทำให้ครู-อาจารย์ที่ฟังการบรรยายธรรมเกิดอารมณ์ขื่นขื่น ดังข้อความที่กล่าววว่า

วันนั้นไปอบรมครูมัธยม บ้านพักครูทั้งสามสิบหลัง ปรากฏว่าอุมาตราบไปนิเทศได้ช้าก่อนไข้ลูก ซดลูกซดัก ๆ ไม่พอฉัน (เสียงหัวเราะ) วันหลังเช็คเลยเกินรอบบ้านพักครูไปบ้านสวนบ้านป่าสิบห้าหลังคาเรือนเต็มบาตร ฉันไม่หมค ที่หลังไปเจอบ้านพักครูรับหลบ

ไปไม่ได้ (เสียงหัวเราะ) ไม่พอนั่นสายเป็นบาเลยพวกครู (เสียงหัวเราะ)
 หกโมงเช้าบ้านยังไม่เปิด ไม่รู้เตรียมการสอนดีหรือใจไม่รู้ หรือเล่นไปกันคึก
 (เสียงหัวเราะ)

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลธรรม" โค้ดกล่าวเสียดสีครูที่ไม่สนใจศาสนา โดยกล่าว
 เปรียบเทียบกับชาวบ้านว่าชาวบ้านสามารถควบคุมตนได้ดีกว่าครูมากทำให้ครูที่ฟังเกิดอารมณ์ขัน
 ขึ้น เพราะแทนที่ครูควรจะมีความสามารถมากกว่าชาวบ้านทั่วไป แดกลับตรงกันข้าม ดังข้อความ
 ที่กล่าวมา

นี่สองวันจะจัดบวชครูนะ ชีพราหมณ์ ครูลวน ๆ ใครจะไปก็ไป จะจัดทุกปี ไม่เอาครู
 ปนกะชาวบ้าน จะเอาครูลวน ๆ เลย เพราะสงสารเอาครูไปปนกะชาวบ้าน ชาวบ้าน
 ควบคุมตนได้มากกว่าครูสวดไม่ค่อยได้ (เสียงฮา) เกียวจะไปนั่งอาบปากเค้า (เสียง
 หัวเราะ)

ในการแสดงปาฐกถาธรรมเมื่อท่านเห็นว่าผู้ฟังไม่สนใจฟังและคุยกันท่านจะพูดเสียดสี
 การกระทำที่ไม่ถูกต้องนั้นทันทีทำให้ผู้กำลังคุยอยู่และผู้ฟังการบรรยายธรรมเกิดอารมณ์ขันที่ถูก
 เสียดสี ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเยาวชน"

คุณทั้งใจฟังให้พวกเราอย่าคุยกัน อาจารย์ควยไม่ควรคุยตอนพระเทศน์ พระพุทธเจ้า
 ท่านตรัสคนมักหลับ (เสียงหัวเราะ) นะคนมักหลับ คนชอบหลับเป็นคนเลว ชอบแสวงหา
 ความสุขในการหลับเ็นเป็นคนเลว แต่ถาไม่หลับไม่นอนแล้วมาพูดเพื่อเจอ พูดฟุ้งซ่าน
 พูดในเวลาไม่ควรพูด พูดในขณะที่ไม่ควรพูด ไปนอนซะยังเดวน้อยกว่า (เสียงฮา)
 จริง ๆ นะ

ในการแสดงปาฐกถาธรรมที่ต่าง ๆ พระพยอม กูดยาโณ จะกล่าวเสียดสีบุคคลที่ไม่สนใจ
 ธรรม พยายามนั่งทางกันหลังหอประชุม หรือไม่ฟังฟังรายการธรรมจากวิทยุหรือโทรทัศน์ เรื่อง
 การกระทำดังกล่าวนั้นบุคคลส่วนใหญ่เป็นเช่นนั้นจริง ๆ เมื่อถูกท่านกล่าวเสียดสีจึงยังเกิดอารมณ์ขัน
 ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "ธรรมะดีจะกับชีวิต" ว่า

ไอ้หนูตัวไม่ซุกไม่อยู่นิ่งแทบไม่ต้องอธิบายพอเห็นภาพพจน์ พอได้ยินเสียงธรรมทางวิทยุก็
 รีบกดหนึ่งหลอดแทบขาดเลยทีเดียวน (เสียงหัวเราะ) พอพระมาบรรยายธรรมก็ขบถ
 หลังสุด พอมีที่ถอยถอยไปอีกเบาะ (เสียงฮา) เรียกให้ขึ้นมาอีกไม่มา (เสียงหัวเราะ)
 พระหัวเราะ อย่างเงี้ยเรียกไม่ได้อยู่แล้วไม่ค่อยได้ซุก แต่ไม่แนะนำบางคนอยู่ข้างหลัง
 เพราะเผอิญมาทีหลัง อาจสนใจจริงก็มี แต่บางทีพวกที่มานั่งข้างหน้าหาเหอ ๆ ไป
 อย่างนั้น ไม่ไ้สนใจก็มี (เสียงฮา)

นอกจากนี้ พระพยอม กฤษสาโย ยังกล่าวเสียสติการกระทำที่ไม่ถูกไม่ควรอีกด้วย
 เช่น เมื่อท่านต้องรับมาบรรยายธรรม แต่ต้องมารอคอยจนเสียเวลามากมายท่านก็กล่าวเสียสติ
 ผู้จัดรายการบรรยายธรรม จนให้ผู้ฟังเกิดการฉุนขึ้น ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง
 "ความมีศีลขาว" ว่า "...ในไม่ช้าเราจะทำวีดีโอส่งไปตามบริษัททีวีเพื่อไม่ต้องเดินทางไป
 อีกแล้ว เพราะไปแล้วต้องไปนั่งคอยนาน ๆ อย่างนี้ก็เบื่อเหมือนกัน (เสียงฮา)..."

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเยาวชน" กล่าวเสียสติรายการโฆษณาทางโทรทัศน์ให้
 พระมาบรรยายธรรมแต่โฆษณาขายสุราที่เป็นอบายมุข ดังข้อความที่ว่า "...บางทีพระเทศน์ยังไม่
 ทันออกกรรมมาฉั้เลย พอเอวังก็มีด้วยประการฉะนี้ ไอนั้นยกแก้วขึ้นโฆษณาคุณภาพคับแก้ว
 (เสียงฮา)" และได้กล่าวเสียสติคำนิยามที่ใช้สุราคัมภีร์ว่า เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง เป็น
 การกระทำของผู้ขาดปัญญา ไม่ใช่ปัญญาชน ดังข้อความที่กล่าวว่า

อบายมุขทำให้เสียทรัพย์ เกิดโรค หน้าแคบ ไร้ความละเอียด ก่อการทะเลาะวิวาท
 สติปัญญาเสื่อม ผู้หนักเตียน แต่เคียนกันที่โรมันกลับยกแก้วเหล้าจนแล้วร้อง จงเจริญ
 ไชโย ไชโย จงเจริญ มันจะเจริญไฉน (เสียงหัวเราะ) ก็น้ำนั้นมันน้ำขมหายแต่ ๆ
 ยกกันจงเจริญ ๆ (เสียงหัวเราะ) ถ้านั้นยกแก้วเหล้าจนแล้วบอกคนกินจงขบหาย
 (เสียงหัวเราะ) คนชายจงเจริญ (เสียงฮา) คนฉลิตรวายลูกเดียว (เสียงหัวเราะ)
 เออ มันยังน่าเรียกว่าพวกปัญญาชน (เสียงหัวเราะ) เคียนี่เรียนปริญญายาวเป็นหาง
 แล้วยังยกแก้วเหล้าจนกันแล้วร้องจงเจริญ ๆ (เสียงหัวเราะ) ขอเรียกไอ้พวกโง่จน

จากตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าการกล่าวเสียคดียุ้งหรือบุคคลทั่ว ๆ ไปนั้นช่วยให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ขันขึ้นมาได้อย่างมาก เพราะในบางครั้งผู้ฟังเองก็เคยกระทำในสิ่งที่ถูกเสียดสีนั้น จึงระบืออารมณ์ขันออกมา

2. การพูดในสิ่งที่บุคคลอื่นไม่กล้าพูด

การพูดในสิ่งที่บุคคลอื่นไม่กล้าพูด นับว่าเป็นการช่วยสร้างอารมณ์ขันที่โดยลึกลับวิธีหนึ่งที่พระพยอม กอุยาโน ได้นำมาใช้ โดยท่านจะนำเรื่องที่บุคคลชนผู้น้อยไม่กล้ากล่าวหาหนิผู้ใหญ่ เมื่อผู้ใหญ่กระทำผิด หรือการว่ากล่าวภิกษุสามเณร ซึ่งเป็นบุคคลที่ประชาชนทั่วไปต้องให้ความเคารพนับถือ แม้แต่ศิษย์ไม่กล้า ~~ว่ากล่าว~~ ว่ากล่าวครู อาจารย์ที่กระทำความผิด เมื่อพระพยอม กอุยาโน ท่านนำสิ่งนี้มากล่าว จึงทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ขันขึ้นมา ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ที่ท่านกล่าวกับผู้กำกับการตำรวจนครปฐมว่า ให้มุ่งอุทิศตนเพื่อชาวนครปฐม โดยไม่มุ่งหวังสิ่งตอบแทนว่า

ท่านผู้กำกับการต้องถามตัวเองว่า เราจะให้อะไรกับตำรวจนครปฐมเนียไหม้ย เค้าไม่ได้ถามว่า ตำรวจนครปฐมหรืออะไรในเขตเนี้ย จะให้อะไรแก่ท่าน (เสียงหัวเราะ) เราไปอยู่โรงพักไหนอำเภอไหนต้องถามตัวเองเสมอว่า เราให้อะไรแก่เขานั่นอำเภอไหนท้องไหน อย่าถามว่า ไ้พวกท้องไหนมันจะให้อะไรแก่เรา (เสียงฮา)

คำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ท่านกล่าวหาหนิภิกษุและสามเณรที่ไม่มีความตั้งใจจริงในการประกอบภารกิจว่า

ผมรำคาญพระเกี้ยวเนี้ยชอบไปตีวัดผมสองวันสามวัน ผมจะมาศึกษาสำนักท่านจะอยู่สักสิบกว่าวัน พออยู่ได้ตอนนายอาจารย์รับผมต้องลาแล้ว หนอยยังไม่ทันจะกักพออาปากละดอยกลับชะแล้ว โอ้ยต้องพบบ่ของพระบ้างพระเฒ่าแบบนี้ (เสียงหัวเราะ)

นอกจากนี้ท่านได้นำคำกล่าวที่เป็นการดูหมิ่นสมณะมากล่าว ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "วัชรุนกัปปยาเสพคิต" ว่า

วันนั้นไปบรรยายข้างกล มั่นส่ายอาค ๆ มาเลย มั่นเห็นอาทมานะ มั่นแกล้งพุก เลื่อเลื่อง ที่ไหนจะมาพุกอบรมคนอย่างกู (เสียงฮา) นี่ขนาดนี้ พออาทมาขึ้นพุกก็แซวเรื่อย พุกถามอะไรคอย ๆ ก็ตอบชะงัก ครูใหญ่ถึงถามมันยังไม่ยอมหยุด ถึงให้กาหลุดมันยังไม่รู้เรื่องเลย (เสียงฮา)

ในการแสดงปาฐกถาธรรมที่กล่าวถึงสมณะ พระพยอม กุธยาโณ ท่านจะกล่าวถึงการกระทำที่ไม่ถูกต้องของ สมณะ ซึ่งทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ขันขึ้น เพราะบุคคลโดยทั่วไปนั้นจะไม่กล่าวกล่าวตำหนิสมณะ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "วัชรุนกัปปยาเสพคิต" ว่า

พระองค์นั้นท่านบอกว่าอยู่วัดท่านไม่เคยทำอะไรเลย เข้าเอน เพลนอน กลางวันพักนอน กลางคืนจำวัด (เสียงหัวเราะ) คำดูโทษนั่น ดึกพักมาหมา (เสียงหัวเราะ) อะไรอย่าง ที่เค้าวานะ ผลที่สุดมาอยู่วัดอาทมาไม่เท่าไร ตอนจะกลับไปบอกเคียวินนสัยณมขยันขันเยอะ...

การแสดงปาฐกถาธรรมกับข้าราชการครูและนักเรียน ท่านจะกล่าวถึงการกระทำที่ไม่ถูกต้องของครูอาจารย์ในด้านต่าง ๆ ทำให้นักเรียนและครู-อาจารย์ ที่ฟังการบรรยายเกิดอารมณ์ขันขึ้น ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "อัยานอทหลุด" ว่า

ใครเคยเห็นครูใหญ่ร้องไห้ (เสียงหัวเราะ) ใครเคยเห็นครูใหญ่เมาเหล้า ขมขี้ขี้ ไม่มีเรอะ พระหัวเราะ (เสียงหัวเราะ) เห็นน้อย ใครเคยเห็นครูใหญ่เมาเหล้า เอ้าขมขี้ ใครเคยเห็นครูใหญ่เค็นสีเท้า (เสียงหัวเราะ) ครูที่กินเหล้าในโรงเรียน นี่มันคน (ตอบหลายคน) (เสียงหัวเราะ)... ใครกินมากที่สุด

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ไก่กล่าววว่า

เอาอย่างนี้ดีกว่า มีอาจารย์อยู่สามสิบคน มีอาจารย์เลวตกเป็นทาสน้ำเมา กินเหล้าเมายา เสียหาคณ วันหนึ่งมีนาคอาจารย์พยอม มาเทศน์ พอเทศน์จบ เกิดศรัทธาเล็กเล้าได้ สองคน จะเหลือขีเมาสารเลวในสถานนั้นคน (เสียงฮา)...อาจารย์ผู้หนึ่งนั้นมีตัว กินเหล้าข้างหรือเปล่า (เสียงฮา) ถ้ามีตัวกินเหล้าจะอย่าไปสอนลูกคนจนเลยตัวตัวเอง ยังไม่มีปัญญาสอน (เสียงฮา) นี่พวกเรายานอศนลุดี้ เค้าไม่ให้ให้อาจารย์หรอก (เสียงหัวเราะ) นี่แสดงว่าเลวพอ ๆ กัน (เสียงฮา)

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลขาว" ไก่กล่าววว่า

...ขอให้รู้ไว้เหอะ โอ้ความมีศีลตัวเองเนี่ย มันจะมีไม่ได้หรอกกระมังครูยังโง่เลย (เสียงหัวเราะ) เมื่อก็ยังเห็นเลยไปนั่งสนั่นหัวเหิง ๆ (เสียงฮา)...

จากคำสอนที่ยกมากล่าวทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าเมื่อครู-อาจารย์ ถูกตำหนิ นักเรียนที่ฟัง การบรรยายจึงเกิดอารมณ์ขันเพราะนักเรียนนั้นไม่กลัวว่ากล่าวครูเพราะเป็นผู้ที่ต้องเคารพบูชา เมื่อท่านกล่าวความผิดของครูขึ้นจึงเป็นการช่วยสร้างอารมณ์ขันของนักเรียนขึ้นได้

3. การพูดถึงเคราะห์กรรม

การนำเคราะห์กรรมของบุคคลมาถวานั้นเป็นอีกวิธีหนึ่งสร้างอารมณ์ขันให้เกิด แก่ผู้ฟังได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเคราะห์กรรมที่เกิดขึ้นกับพระพยอม กุลยาโณ ดังปรากฏใน คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเยาวชน" ที่กล่าวถึงการรับเคราะห์ของท่าน โดยยังเอื้อว่า

...วันนั้นนั่งรณาคี ๆ ปากแทบแตก แต่ก็ตอบปากพระ (เสียงหัวเราะ) มันขับไป ขับไป ผู้หญิงซึ่งจักขยานปากหน้า แต่ก็โมโหมันเบรคแทบคว่ำ มันปล่อยวางมาดิ้น มันร้องเหม ๆ เกียวพอกข แล้วเรานั่งข้าง ๆ นัวะ (เสียงฮา)...

และในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ไก่กล่าวถึงเคราะห์กรรมของท่านเอง

อีกว่า

บางคนเนี่ยไม่มีกรรมเลยขับรดไปคำไป รดติดไฟแดงก็คำ หมาเดินผ่านรดหน่อยก็คำ (เสียงหัวเราะ) คนเดินข้ามถนนซาหน่อยก็คำ แล้วไอคนที่ถูกคำไม่ไ้ยืนหรือก เพราะ รถมันติดกระจากแน่น ไ้ยืนแต่พระที่นั่งไปข้าง ๆ มัน เมื่อ 2 วันเนี่ยเค้าขับรดไปส่ง ที่วัด ไอรดคันหนึ่งเกิดเลี้ยวแล้วไม่เบคไฟเสียควบ เลี้ยวปากหน้ารถอาตมาเบรค ไอโอยหัวพระแหบโสดกกระจาก (เสียงหัวเราะ) ผลที่สุดไอคนที่ขับไปส่งก็คอาจ ูบ ๆ ๆ ๆ กว่าจะคำไ้ไ้ไ้ไปทั้งไกลแล้ว มันหันมาทางพระบอกไ้หันคืน (เสียงฮา) มันไ้หันคืนพระเสียน (เสียงหัวเราะ)

คำสอนเรื่อง "กรรมสำหรับเขาวชน" ไ้กล่าวถึงเคราะห์กรรมของพระพยอม กุธาโณ ที่ทำให้ท่านไม่ไ้ฉันอาหารเพราะเกิดการเข้าใจผิดกันขึ้น จึงทำให้เขาวชนที่ฟัง การบรรยายธรรมเกิดอารมณ์ขันขำ

งานไ้ยจนถึงเคอนชานาโนนเนะ 2 เคอนันไ้เต็มแปะหมคเลย แล้ววันหนึ่ง 2 งาน 3 งานควบ บางที่ไปบรรยายเนี่ยลมพูดคำไมค์โครโฟนเลย (เสียงหัวเราะ) เรา ออกจากวัดที่ 5 กะว่าจะไปฉันที่โนนไ้ถึงโนนสายทอยทางโนนเค้าลือว่าพระองค์นี้ ท่านเคร่งปานฉันมาเรียบร้อยแล้ว มึงไม่ตองจัดหรือท่านฉันมอเคียว (เสียงฮา) เลยออกทั้งวันเลยวันนั้น (เสียงฮา)

คำสอนเรื่อง "วัยรุนกับยาเสพติด" ไ้กล่าวถึงการที่พระพยอม กุธาโณ ถูกคนเมา สุราลวงเกินทนที่จะแสดงความรักน้ตอ เมื่อกลวขึ้นทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ขันขึ้น ดังข้อความ ที่กลวว่า

อาตมาพยายามขมใจ แต่มันก็ลวงเกินทนเข้า พอหนัก ๆ ก็เลยลุกขึ้นพูดว่าคุณมันเลว จึงหมาเกิดจริง ๆ อุบหัวพระ (เสียงหัวเราะ) แทนที่มันจะหุคมันกลับมามอ มึงแนหรือใจ มึงเก่งหรือใจ (เสียงฮา) บอกไม่แนหรือก แตคุณไ้มาจะทำกับพระยังงั้ แทนที่มันจะ หุค มันพูดออกมาคำนี้้งไ้ไม่ว่าจะจริงเลย มันพูดแบบนเคียวเยียวรคะนี้ (เสียงฮา)...

นอกจากจะนำเคราะห์กรรมของพระพยอม กูดยาโน มากล่าวเองแล้วยังนำเอา
 เคราะห์กรรมของบุคคลอื่นมากล่าวอีก ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "อโยธยาคฤ" นักเรียนที่ฟัง
 การบรรยายไม่สนใจฟังท่านจึงทำโทษ แล้วก็เป็นตัวอย่างในการบรรยายจึงทำให้นักเรียนเกิด
 อารมณ์ขันขึ้น ดังข้อความที่ว่า

สามคนนั้นยืน เอาไม้หนึ่งถึงสามนะ เคยให้ครูตีคนละ 3 ที ถ้าไม่ยืน หนึ่ง สอง
 สองครั้ง เอายืน ยืนแล้ว นึก เห็นมัย หันหน้าไปทางโน้น หันไปทางโน้น นี่หนู
 เห็นมัย หลวงพี่บอกไว้ไม่มีผิดเลย คนที่เข้าเก่งแล้วทองงอนเก่ง โกรธเก่ง เสียใจ
 เก่ง เนี่ยคนนั้นทำท่าจะร้องไห้แล้ว หนูจะร้องไห้แล้วก้มหน้าจิกเลยนะ (เสียงหัวเราะ)...

คำสอนเรื่อง "ธรรมสัจจะกับชีวิต" ได้กล่าวว่า

เวลานี้แพทย์ทำการวิเคราะห์ว่าคนเริ่มกำลังจะเป็นโรคหมันตายด้านหมดความรู้สึก
 กับการใช้เสื่อมัยรักเนื้อหนังตัวเองมากเกินไป (เสียงหัวเราะ) เพราะมันบีบมันรัด
 เกินไป เสียชีวิตหนัก ๆ เข้าเป็นหมันตายด้านเลย ผู้ชายบางคนจะถอดกางเกงแต่ละที
 ต้องขอแรงน้องเยอหกกมว่าคะเมน (เสียงฮา)

การนำเคราะห์กรรมของบุคคลมาถวายนั่นท่านจะนำเคราะห์กรรมที่ไม่รุนแรงนั้นมากล่าวถึง
 เมื่อผู้ฟังได้ฟังเคราะห์กรรมของผู้ใดได้รับแล้ว จึงเกิดอารมณ์ขันขึ้น

4. การพูดถึงขบถพรอง

การนำขบถพรองของผู้อื่นมาถวายเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ พระพยอม กูดยาโน
 ท่านนำมาใช้อย่างมากมาย เมื่อผู้ฟังได้ฟังข้อผิดพลาดของผู้อื่น ซึ่งบางครั้งอาจจะตรงกับตนเองที่
 เคยกระทำมาแล้ว จึงเกิดอารมณ์ขันขึ้น ดังข้อความในคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ท่านได้
 กล่าวถึงความเชื่อผิด ๆ ของสมณะบางรูปว่า

ไม่ใช่ธรรมะแล้วทำไมเหมือนโยม อาทมาบรรยายแล้วโยมไม่สนใจเกิดเอาอะไร
ปามาอาทมาหลบหันหลบได้ไวด้วย (เสียงฮา) ไม่ใช่กลัวแต่ไม่ประมาณระวังชนะ
(เสียงหัวเราะ) ไม่ใช่ธรรมะแล้วทำไมถึงคิดแล้วกินยาถ่ายไม่ได้เลยพวยจะตาย
(เสียงฮา) โหม้นโง่บริสุทธีไปกินเคียวเถะไม่มีใครเอาด้วยหรือ (เสียงหัวเราะ)

คำสอนเรื่อง "ภัยของพระพุทธศาสนา" ได้นำการประเพณีที่ไม่ถูกต้องของสมณะที่มี
ความโลภมากล่าวว่า

พอไปบรรยายที่นั่นกระซิบกันว่านี่อีกแล้วอีกแล้ว (เสียงหัวเราะ) แล้วมาโทษ
พระพยอมว่า พระพุทธเจ้าเปรียบไว้ บอกถึงที่หลงลาภสักการะ พอเห็นโยมใส่บาตร
บิณฑบาตทางที่ออกจากวัดเป็นแถวก็ พอเห็นของ แหมของเต็มถาดเท่านั้น แทะวัดกันไป
แล้ว (เสียงฮา) เนรตักหน้าชวคอีก (เสียงฮา) องค์นั้นยินใจหายแวบ (เสียงฮา)

คำสอนเรื่อง "ฝึกสติเด็ก" กล่าวกับเยาวชนที่ปฏิบัติไม่ถูกต้อง ซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อม
แก่ชีวิตตนเองว่า

เรากำลังฟังเพลงเพลิน ๆ พอมาสั่งให้ฝึก โอ้เรากำลังเพลิน ทำเลขการบ้านไปด้วย
ก็มีสเตอร์โอเปิดเป็นแมคกราวด์ไปด้วย (เสียงฮา) กำลังเพลิน คนที่กำลังเพลินเนี่ย
มันเกิดปัญหา มันเกิดปัญหาตรงเพลินเนี่ย ดูเพลิน ฟังเพลิน คมเพลิน (เสียงฮา)
คมมัว คมไปไต่ตีนเนอร์ คมไปทำไม (เสียงฮา)

ในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ได้กล่าวถึงการแต่งกายไม่เหมาะสมกับ
กาลเทศะว่า

บางทีไปงานศพนึกไปว่าเพื่อปลงสังเวยแด่ขูดคำ แต่โอ้โอพอกหน้าอย่างกะมะเขือเทศ
เขียว (เสียงฮา) กว่าจะออกจากบ้านได้พริกเพิกกับกระจก (เสียงหัวเราะ) ถ้า
กระจกมันพุดได้มันคงจะคา ไช้ยาเอยมึงไปงานศพ ไม่ต้องมาพริกเพิกหรืออีกไม่ก็
มึงก็เขียวก็คลายแล้ว (เสียงหัวเราะ)

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ยังกล่าวถึงความวุ่นวายของบุคคลต่าง ๆ ว่า
 เนี่ยเรามันไม่รู้จักบังคับตา ไฟไหม้ที่ไหนรถดับเพลิงไม่ได้ฉีดไฟก่อนหรือต้องฉีดคนก่อน
 เพราะมันพุ่งชน อยากู ถ้าไฟไหม้โวยว้าง ๆ ไปดูนึกว่าไหม้มากไหม้หนักเสีย แะ
 อยากให้ไหม้เยอะ ๆ (เสียงหัวเราะ) วิ่งไปดูกลับมามีบ้านถูกไฟไหม้เหมือนกัน
 (เสียงหัวเราะ) มันไม่ดูตัวเองชอบดูข้างนอกอยู่เรื่อย

คำสอนเรื่อง "เยาวชนของชาติ" ได้กล่าวถึงการจัดงานอย่างไม่ประหยัด จัดให้
 มหรสพามาขายมีการเลี้ยงสุรา ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมกับพุทธบริษัทว่า

โอยไม่เทศน์หรือวันขึ้น ออย่าเทศน์เลย เจ้าภาพบอกไม่ได้หรือ ผมประกาศแล้ว มีคน
 ตั้งใจจะฟังท่านเทศน์ ท่านจะมาเทศน์ มีคนตั้งใจฟังอยู่สิบกว่าคน แหมคนตั้งเยอะ
 (เสียงฮา) มีคนตั้งใจฟังอยู่สิบกว่าคน (เสียงหัวเราะ) บอกจะเทศน์ก็ให้พวกนั้น
 หยุดก่อน เค้าก็จับไมค์ เอาในกรวยกลองยาวหยุด 20 นาที เดี๋ยวพระเทศน์จบคอยเล่นต่อ
 แหมทำงานทั้งวันให้พระ 20 นาที (เสียงฮา) แต่มันหยุดไม่หมดเทศน์ไม่ก็เก้หู ๆ ๆ
 พอเทศน์ไปอีกก็หู ๆ ๆ พอขึ้นไปเทศน์ได้ 2 นาทีก็ขึ้นธรรมเทศนาวันนั้นไม่ลงเพราะ
 ข้างล่างก็ไม่ตั้งใจฟัง ข้างบนก็เสียงดัง ก็ต้องขอเอวังด้วยประการฉะนี้ (เสียงฮา)
 จบเลย โอ้พวกข้างล่างขึ้นมาดูกันใหญ่ พระอะไระเทศน์สั้นนิดเดียว (เสียงฮา)

คำสอนเรื่อง "รากฐานค่านิยมพื้นฐาน" ได้กล่าวถึงข้อบกพร่องของเยาวชนหญิงที่
 ไม่รักษาคูสมบัตินิยมของกุลสตรีและการปรบมือเมื่อพระพูด ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมว่า

ผู้ชายคนไหนที่มันชอบรักเราเท่านั้นเท่านั้นมาพิสูจน์กันเอาขลุ่ยผู้หญิงเอานี้ (เสียงตอบ
 เอา) เอาเหรอน้าไม้อาย (เสียงหัวเราะ) อะไรไม่รักษาคูสมบัติของกุลสตรี ขลุ่ย
 สมัยก่อนนี่ถึงจะอยากใจจะขาดเค้าก็ไม่บอกอยากคะ เอาอะตอหน้าพระหรือ (เสียงฮา)
 เนี่ยโทษแห่งชาติอบรมอ ย พระพูดยังขมมือ เค้าต้องสาธุ (เสียงฮา) โจ่งชนท่งล่อง
 (เสียงหัวเราะ)

คำสอนเรื่อง "ยศช้าง-ยศพระ" ไก่กล่าวว่

วันสลาภัทร พระเนรมิตเพิ่มอาสน์สงฆ์ โยมเจ้าเอาของมาถวายมาก สมภารเลย
ไล่ตากแล้วทานก็หีบแจกกองคนหนอย องคนหนอย มื้อของคืนก็ทานเข้าไปไม่ถวาย
แล้วบอกโยมองคนไม่ต้องถวายหรอก เค้าฉันแล้วเมื่อคืนนี้ (เสียงหัวเราะ)

คำสอนเรื่อง "สงครามและสันติภาพ" ไก่กล่าวว่

คำว่าออกคนเนี่ยอาตมาเคยใช้คำว่าออกมันได้ 2 อย่างนะ อาตมาเคยไปอบรมนักโทษ
ในคุก ถามว่าไปทำอะไรมา ถ้าเราไปเทศน์ในคุกเนี่ยไปว่ามันไม่ได้ ถ้าเทศน์อย่างนั้น
อย่างงี้เดี๋ยวมันเขย่าโซ่คล้อง เกล้ง ๆ (เสียงหัวเราะ) ไปถึงต้องชม ถามไปทำอะไรมา
ข้าเจ้ากราบคอกออกคน (เสียงฮา) ไปทำอะไรมาปล้นเจ้าคอก กรอกคอกคน (เสียงหัวเราะ)
ไปทำอะไรมาจับจิ้งจอก กรอกจับออกคน เห็นว่าเสียค่ายคุณเอายอดลง (เสียงฮา)

คำสอนเรื่อง "ภัยของพระพุทธศาสนา" ไก่กล่าวว่

แม่ใช้ลูกให้ไปปิดไฟศาลพระภูมิย่อย ๆ เข้า ลูกบอกแม่พระภูมิตบ้านเรานี้มีภูมิตจริง ๆ
สวิตช์ปิดก็ปิดไม่ได้ (เสียงหัวเราะ) แม่ดูให้มึงอย่าพูดอย่างนี้นะ เคยพระภูมิ
หักคอตาย ลูกมันก็เถียง หักไหวเหวอแม่คอมมแข็งกว่าสวิตช์ตั้งเยอะนะ (เสียงฮา)
สวิตช์ปิดก็ยังไม่ลงเลยนะแม่นะ แม็ก็นั่นเชอไปสิ (เสียงหัวเราะ)

คำสอนเรื่อง "กรรมะกับตำรวจ" ไก่กล่าวว่

วิญญาณของความเป็นตำรวจที่เข้มข้นที่สุดเนี่ยแม่แต่น้ำก็ล้างออกไม่หมด เข้าห้องน้ำ
ก็ไม่หลุดนะ ไม่ใช่เป็นตำรวจแบบเหวี่ยงโคลนนํ้าล้างรวงหมด ไหลออกหมด ฟอกสบู่
หลุดหมดทั้งพวกเราระวังนา อะไรที่มันทำให้วิญญาณของความเป็นตำรวจหลุดหมด ภู
หรือเปล่า ไม่ใช่แท้ม ไม่ใช่ผงซักฟอก ภูเปล่า ของ มันไม่ใช่กลองสี่เหลี่ยม ของขาว
(เสียงฮา)

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลธรรม" ได้กล่าวว่า

วันนั้นหลวงพ่อบุญของท่านไปวัดพระแก้ว ไปเจอโยมคนหนึ่งเค้าพาหลานมาบนบอกสอบได้
จะเอาโซ่เค็ม ปลาร้า ขาวเหนียวมาถวายหลวงพ่อกแก้ว หลวงพ่อบุญถามว่าโยมทำไม
มีกติกากลับเป็นโซ่เค็ม ปลาร้า ขาวเหนียวมาถวายหลวงพ่อกแก้ว เออท่านไม่รู้อะไร อีต
หลวงพ่อกแก้ว เคยอยู่เมืองลาวมาหลายปี (เสียงหัวเราะ) ติดขาวเหนียวมาเลย
(เสียงฮา)

คำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาคำถาม" ได้กล่าวว่า

บางทีคนร้องเพลงบ้ายอะไรไปญ่ญ่จนจริง ๆ เลย แต่งเพลงอะไรไม่รู้คนนั้นเขาก็นำ
(เสียงฮา) แล้วมันเป็นคนไต่ยังใจ ไม่รู้ว่าคนนั้น (เสียงหัวเราะ) เคยฟังบ้ายเพลง
(ตอบเคยครับ) แล้วชอบบ้าย (ตอบชอบครับ) ถ้าชอบมันก็เด็กใจ (เสียงฮา) มันก็ไต่
ตามคนแต่ง

จากข้อความที่กล่าวมานี้กล่าวถึงในตอนที่ผู้ฟังคาดไม่ถึงว่าท่านจะสรุปตอนท้าย
ไปอีกลักษณะหนึ่ง จึงเกิดอารมณ์ขันขึ้น

6. การพูดความจริง

การนำความเป็นจริงมาเล่าว่านี้ พระพยอม กุธยาโน จะนำเหตุการณ์หรือเรื่องราว
ที่เกิดขึ้นมาจริง ๆ มาเล่า ซึ่งในบางครั้งผู้ฟังเคยกระทำดังที่ท่านกล่าว จึงทำให้เกิดอารมณ์ขัน
ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมสัจจะกับชีวิต" ว่า

หลายคนในที่นั่งไม่ถูกใจในการต้องมานั่งฟังพระบรรยายแต่เราก็ต้องมาเพื่อความถูกต้อง
บางคนเจอหน้าพระก็ตั้งความแข็งไว้ 80 เปอร์เซ็นต์ ญ่ญ่ตั้งวันอีกแล้ว (เสียงฮา)
เอาเนี้ยเค้าไม่ยอมมือหอก แสดงว่าเห็นทางพระมาก (เสียงหัวเราะ) พระพูดเค้าต้อง
สาธุ (เสียงฮา) คมมือเนี้ยต้องตามกันฝรั่ง เนี้ยแสดงว่าทางเห็น ต้องจับบอย ๆ ท่าน
ผู้อำนวยการ (เสียงหัวเราะ)

ในคำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาคณิตศาสตร์" ได้กล่าวว่า

วันนั้นไปโรงเรียนหนึ่ง เก้ามนต์ไปแล้วต้องเอาไปซ่อนไว้ห้องผู้อำนวยการก่อน
 เค้าให้ขึ้นไปคอยอยู่ชั้นบนคอยตักน้ำเค็มมันไม่มาซักที เลยจะโผล่หน้าต่างออกไปดู
 ทานอย่าโผล่ไปเลย อาจารย์บอกทานอย่าโผล่ไปเดี๋ยวเด็กเห็น (เสียงฮา) ตามพอ
 เห็นแล้วเป็นใจแต่โรงเรียนนี้คือนะขนาดเห็นกันโจ่ง ๆ ก็ยังมานะ (เสียงหัวเราะ)
 แสดงว่าใช้ได้ เออครูอาจอาจารย์ยังมานั่งฟังตั้งเยอะแสดงว่านั่นก็ตั้งแต่อาจารย์
 แลวนะ (เสียงฮา)

คำสอนเรื่อง "วิทยุกับยาเสพติด" ได้กล่าวถึงเหตุที่ทำให้เยาวชนเสียคนว่า

เราสองกิ๊กกันเพราะพี่ แล้วผมใจจริงก็รักใจไว้ ออกเปรี้ยวไว้กินหวาน คนที่มันต้องติดเม
 ติดนี้เพราะมันไม่รู้จักออกเปรี้ยวกินหวาน มันเลยเมาแทบทุกเรื่อง เมาเรื่องเพศ ตั้งแต่
 เล็ก เด็กผู้หญิงสมัยก่อนเค้ายังคับตัวเก่ง เค้ามีชั้นตอนให้เป็นเด็กหญิง เป็นนางสาว
 แล้วเป็นนาง เคียนี่จากเด็กหญิงกระโดดพรวดเป็นนางเลย (เสียงหัวเราะ) ที่นี้ ๆ
 อยู่ก็เหลือนางสาวซักกคนละ (เสียงฮา) เนี่ยพอพูดเสียงหันไปโทษมึงโทษกู (เสียงฮา)
 มึงไม่ควรพาไปนี่นะ (เสียงฮา) กูเลยเหลือไม่เท่าเก่า (เสียงฮา) เคียนี่จะเขียน
 นางสาวลงไปก็ไมสนิดใจ (เสียงหัวเราะ)

คำสอนเรื่อง "สงครามและสันติภาพ" ได้กล่าวว่า

อาตมาขอมาสิบสามปี ไม่ให้ผู้หญิงเดินตามแล้วไม่เดินตามผู้หญิง ภูริสร้างเสาเคียน
 เพื่อทำสงครามกะมันไม่ให้ผู้หญิงขึ้นภู (เสียงหัวเราะ) ขึ้นไปแล้วก็กดลง (เสียง
 หัวเราะ) เคียนี่มาอยู่วัดใหม่สร้างภูกลางเกาะ ทำสะพานชักได้ พอข้ามเสร็จก็ชัก ลีลา
 ไปเยี่ยมเราก็ก้มอกให้ (เสียงหัวเราะ) เออเราต้องชักสะพานมิฉะนั้นข้าศึกมันจะ
 เดินตามเข้ามา (เสียงหัวเราะ) อาตมาจริง ๆ นะใครจะมาขออยู่ไม่ได้ตัวนี้ไม่เอา
 ผู้หญิงจะไปนิพพานก็ไปเองเหอะพระไม่จูงหรรอก (เสียงหัวเราะ) เคียนี่จะจูงออก
 นอกวัด (เสียงหัวเราะ)

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" กล่าวว่

พ่สาวอาทมาเมื่อก่อนเคยเห็นไปไ้เกี่ยวกับพี่เขยคนปัจจุบันเนี่ย ซ้ออ้อยให้ พอสั่งอ้อยก็
ถามพี่เขยว่าพี่สาวร้องอ้อย ทำอะไรกับพี่เขยถึง ถูกนักตบกับพี่เขยถึง ยังไม่สู้ขอเค้า
 เค้ามีพ่มีแม่ (เสียงฮา) เคยวนมันเลวจริง ๆ ผู้ชายเค้าไม่จับมันถึงมาจับ
 (เสียงหัวเราะ) พ่เค้าจับหลวมบอกจับแน่น ๆ เคยหลุด (เสียงฮา) มันเลวจริง ๆ
 (เสียงหัวเราะ)

7. การอุปมา

การกล่าวเปรียบเทียบเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ขันขึ้นได้ ดังปรากฏใน
 คำสอนเรื่อง "ความมีศีลธรรม" ที่กล่าวเปรียบเทียบการแต่งกายของสมณะกับประชาชนทั่วไปว่า

ครูเคยวนไม่คอยเป็นครู แบบเค้าเรียกว่าบุรุษนัยบุคคลนะ เป็นบุรุษนัยไหนนั่นแหละ
 (เสียงหัวเราะ) เคนยอกแยก ๆ งองแงง ๆ แต่งตัวก็เหลือเกินให้มันมีระเบียบวินัย
 กันบ้าง ลองใช้เครื่องแบบ ถ้าพระเอาจตามใจ เขียว ๆ บ้าง ลาย ๆ บ้าง สดบ้าง
 เป็นพระไ้ม้ย นะพระรักษาระเบียบวินัยมาตั้งแต่สองพันห้าร้อยกว่าปีแล้วไม่เคยเปลี่ยนแปลง
 กับเค้าเลย (เสียงหัวเราะ) ไปไหนก็รู้คนไม่ต้องเปลี่ยนเป็นจิ๋วแคฟ วิววมอสส์
 (เสียงฮา) ทางเกยขึ้นส่ออะไรเนี่ย ถ้าพระจะเปลี่ยนเครื่องแบบบ้างโยมจะยอมมั๊ย
 อาทมาจะใส่ลาย ๆ บิดหมาดจิ๋วลายสก๊อต (เสียงหัวเราะ)

คำสอนเรื่อง "รากฐานค่านิยมพื้นฐาน" ได้กล่าวเปรียบเทียบระหว่างครูและพระที่ไม่อบรม
 สั่งสอนบุคคลทำให้เกิดปัญหาทาง ๆ ขึ้นในสังคมเพราะบุคคล 2 กลุ่มนี้ว่า

จังหวัดพิจิตร อาทมาไปที่อำเภอปราบบุณยาท ฆ่าตัวตายสองร้อยสี่สิบแปดศพซึ่งมีเคียว
 นี้เรื่องโง่งอย่างนี้ต้องโทษครูกับพระนี่แหละ แล้ววัฏจักรโง่งมันเวียนมาโดยเราไม่คอย
 พบกัน เมื่อพระไม่พบครูพระไม่สอนครู ครูก็โง่ง ครูโง่งไปสอนเด็กเด็กก็โง่ง ครั้นเด็กโง่ง
 โตไปมาเป็นพระ (เสียงฮา) ว่าโง่ง ที่พระโง่งตอบคั้งนัก (เสียงฮา) พระแหมเพรียงกันนัก
 ตอนนั้นพระแหมเพรียงทุกคน พระโง่งสอนครู ครูก็โง่ง ให้มันคั้งเท่า ๆ กัน (เสียงฮา)

ในคำสอนเกือบทุกเรื่องที่พระพยอม กุธยาโน ได้กล่าวเปรียบเทียบอูจระกัษุรว่า อูจระมีคุณค่ามากกว่าเพราะอูจระนั้นสุนัขยังกินแล้วกล่าวเปรียบเทียบคนกับสุนัข ดังข้อความใน คำสอนว่า

"ถ้าเอาเหล้ากะเข้าไปตักให้หมากินหมาจะกินอันไหน (เสียงฮา) มันกินสิ่งนั้นไม่ใช่แต่หมาไทย หมาแขกหมาฝรั่งมันก็กิน (เสียงหัวเราะ) เพราะมันยังมีกากวิตามินหลงอยู่ นะก็เหล้ามันแยจหมาไม่กินแล้วเรายังเอามากินอีกเรานั้นก็เร็วกว่าหมาซะ (เสียงฮา) หมามันยังรู้จักเลือกกิน แต่บางคนมันยอแนะ มันยอแนะถ้าเอาเหล้ากะขึ้นมาให้พระพยอมกิน พระพยอมจะกินอันไหน (เสียงฮา) โธษอกไ้เลยไม่กี่ตั้ง 2 อย่าง เพราะมันยังมีของอันดี ๆ ให้กินอีกเยอะ (เสียงหัวเราะ) จะไปเลือกกินทำไมไอ้ทองเลย ๆ พรรคมัน"

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ได้ถูกนำมาเปรียบเทียบสมณะที่เห็นแก่ปัจจัยที่ญาติโยมถวายกับโสเภณี ซึ่งเป็นบุคคลที่มีฐานะทางสังคมต่ำ เมื่อนำสมณะไปกล่าว เปรียบ เทียบทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ขัน ดังข้อความที่ว่า

อาตมาเคียวนี้ไม่ได้ไปงานศพงานบวช ไครมาเ็นตต้องตอรอง ต้องไม่กินเหล้าไม่เล่นการพนัน เอาไม่เอา ต้องไม่เปิดเพลงควั่นะ ถ้าเ็นตอาตมาไป เอาไม่เอา ไม่เอาอย่าเอาไปเ็นตอื่น (เสียงหัวเราะ) เราไม่ใช่โสเภณีสั้นคำ นี้จะโค้วไปไ้ง่าย ๆ (เสียงฮา) ต้องมีข้อตอรองกันมั่ง

ในคำสอนเกือบทุกเรื่องท่านจะอุปมาเปรียบเทียบสุรากับความหายนะให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ขัน ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ว่า

บางบ้านเ็นไปกูเหอะ ซาอา กูเวต เค้าไม่มีเหล้าตั้งโรว์ในบ้านหรอกเค้าเกลียดสิ่งเหล่านั้น ของเราเ็นบางบ้านเอาเหล้าฝรั่งมาตั้งไว้ในตู้โรว์ โอ้อโฮเ็นเนสซี่ หนาใหญ่ (เสียงหัวเราะ) หนากลาง (เสียงฮา) หนาเล็ก (เสียงหัวเราะ) มีทั้งขี้หายมาก ขี้หายน้อย (เสียงฮา) ตั้งโรว์ไว้ เรายังเ็นความขี้หายหนาใหญ่

ขนาดกลาง ขนาดเล็ก มีหมค (เสียงหัวเราะ) ที่จริงนำเอารูปพระพุทธรูป ในหลวง
ราชินี เอารูปอะไรมาไว้ไว้ยังเขาตากว่า เอาเหล่านานูชา เอาเหล่านานูชา ลูก
มันก็ว่า เออพอญชาสิ่งนี้ไว้ พอญชาสิ่งนี้ไว้ กูต้องรักษาตระกูลพอญไว้ (เสียงฮา)
มันก็เมากันทั้งโคตร (เสียงหัวเราะ) นะเล็กให้หมค

การใช้อารมณ์ขันของพระพยอม กุธยาโน นั้นท่านมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อปลุกเร้าความสนใจ
ผู้ฟังให้เกิดความสนใจไม่เกิดความเบื่อหน่าย ซึ่งเป็นแนวทางในการแสดงพระธรรมเทศนาอีกแนวทาง
หนึ่ง ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับศิลปินอาวูโส" ว่า

อาตมาคิดเทียบเคียงดูว่า พวกคาราเนี่ย ที่เป็นพระเอกนางเอกเนี้ยกับเร้ว ไม่นาน
หรอก จะเป็นมิตร ชัยบัญชา สมบัติ เมทะนี อะไรวะไม่นาน แค่นี้ ๆ เนี่ย
ล่อตอกอย่างเงี้ย คอกกินอย่างเงี้ย ไม่นาน เป็นดาวค้างฟ้าได้นาน อาตมาเลยมาคิดได้ว่า
เอ ถ้าเราขึ้นเทศน์ต่อไปอย่างเงี้ย ๆ เทศน์ไม่มีมุขอะไรซะมั้ง ไม่ได้ใส่อะไรต่าง ๆ
ลงไป ในธรรมะเนี้ยมันจะกลายเป็นว่าจืดชืดไปนะ ในที่สุดก็เลยลองรวบรวมพฤติกรรม
ของดาวตลกที่ไม่เป็นดาวค้างฟ้าได้นาน ทำไมคนนิยมชมชอบ อาตมาเลยเพิ่มมุขอะไร
บางอย่างจากโยมนักแสดงเก่า ๆ เอามาประสมธรรม นะ คือเอาแนวสนุกสนานนอย
เข้ามา แล้วเอาธรรมะแทรกเข้าไป เพื่อไม่ให้เค้าเกิดความเบื่อหน่าย งงซิมอะไร
เร้ว ในที่สุดก็ได้ผล

คำสอนเรื่อง "ธรรมะกับสิ่งแวดล้อม" ท่านยังได้กล่าวอีกว่า การใช้อารมณ์ขันนั้นเพื่อ
จะนำธรรมสอดแทรกลงในอารมณ์ขัน เพื่อไม่ให้ผู้ฟังโดยเฉพาะเยาวชนเกิดความเบื่อหน่ายใน
การฟัง การแสดงปาฐกถา ดังข้อความที่กล่าวไว้

อาตมาบรรยายเรื่องที่มีนัย ๆ เนี่ย ปีสองเจ็ดจะไม่พูดอย่างเงี้ยหรอก ก็อย่างเงี้ยเด็ก
เนี้ยมันยังงี้ก็ละ เราจะให้แก่นยาทั้งก้อนเนี้ยโดยไม่เคี้ยวไม่ทาสี เนี้ยแก่นไม่ลงหรอก
เราก็ทำใจเราต้องเคี้ยวแล้วทาสี แล้วคนมันเขอะ มันโง่ถึงขนาดเอาตัวสีกะตัวเคี้ยวไว้
แล้วเอายาออกหมดแล้วเอาเหลือแพะ ๆ คือสิ่งที่เคี้ยว ไขมันสาระพัดออกคือตัวยาไอศ

ที่เราแทรกลงไปในเรื่องๆ บ้าง เค้าเอาตัวนี้ออกหมด เหลือแต่สี่ที่เคลือบ
อย่างนี้ขอขมกัยอไม่ได้

จากข้อความที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นว่า การใช้อารมณ์ขันนั้น พระพยอม กุธยาโน
มีจุดมุ่งหมายเพื่อปลูกเร้าให้ผู้ฟังเกิดความสนใจที่จะฟังธรรม ไม่ก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย แต่
การใช้อารมณ์ขันของท่านนั้นหาได้กล่าวเพียงเพื่อสร้างบรรยากาศในการบรรยายเท่านั้น ท่านได้
สอดแทรกธรรม ข้อคิดต่าง ๆ ลงในอารมณ์ขันเหล่านั้นด้วย จึงนับได้ว่า การใช้อารมณ์ขันมีส่วน
ช่วยให้การแสดงปาฐกถาธรรมของท่านประสบผลสำเร็จเป็นอย่างยิ่ง

การสรุป

การแสดงปาฐกถาธรรมของ พระพยอม กุธยาโน ท่านใช้กลวิธีการกล่าวสรุปจำแนก
ได้ 3 วิธี คือ

1. การให้พร
2. การวิงวอนให้ผู้ฟังปฏิบัติ
3. การกล่าวถึงจุดสำคัญของเรื่อง
4. ไม่มีการสรุป

1. การให้พร

การให้พรผู้ฟังนั้นเป็นวิธีหนึ่งที่พระพยอม กุธยาโน ได้นำมาใช้ จำนวนเรื่อง
ทั้งหมด 46 เรื่อง ท่านจะจบการแสดงปาฐกถาธรรมด้วยการให้พรถึง 20 เรื่อง แต่การให้พร
ของท่านนั้น ท่านจะไม่ให้พรให้ผู้ฟังมีเงินทองมีความสุขสบาย หรือให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาล
ความสุข ความสบายให้ผู้ฟัง แต่ท่านจะให้พรให้ผู้ฟังตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี ให้ประพฤติปฏิบัติใน
สิ่งที่ถูกต้อง ทั้งกฎหมาย ศีลธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี แล้วจึงอวยพรให้การปฏิบัติของตน
ส่งผลดีมาให้ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเด็ก" ที่กล่าวว่า

ทั้งพระเทศน์อย่างเรียบร้อยแล้วพระจะให้พร พรมีอยู่ว่า อายุ วรรณะ สุขะ พละ บางคนก็ให้ไม่คอยดี หลับได้เงินหมื่นตนได้เงินแสน แกว่งแขนได้เงินล้าน ถ้าให้อย่างงี้ทั้งหมดทั้งเมืองคนซึ่งเกียจ ไม่ต้องทำอะไร หลับ ๆ ตื่น ๆ ก็รวยไปตาม ๆ กัน เนี่ยเค้าจะให้ก็เมื่อคนมันทำดี ถ้าใครทำดีคนนั้นเ็นพระ เอนั้นขอให้เธอจงทำดี ๆ แล้วก็มีพรด้วยกันทุกคนเทอญ (เสียงสาธุ)

คำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ไก่กล่าวสรุปว่า

ในสุดท้ายที่เราพึ่งพระโคเมื่ออาการสนใจก็ขออวยพร ขอความรักจงฝังลงไปในหัวใจของเธอให้แนบแน่นไป แสดงออกทอหน้าคุณพ่อคุณแม่ให้ชื่นใจ แล้วก็การควบคุมนิสัยสะก็จงเข้ามาอยู่กับจิตใจของเธอ การรู้จักการปล่อยวาง จงเข้ามาอยู่ในจิตใจของเธอเพื่อจะได้หมดปัญหา และอยู่ในสังคมที่เปี่ยมไปด้วยรักกันนะ แล้วก็ถึงความสงบเย็นในที่สุดด้วยกันทุกท่านทุกคนเทอญ

คำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ไก่กล่าวสรุปว่า

สุดท้ายขออวยพรให้ภิกษุสามเณรตลอดจนอุบาสกอุบาสิกา ที่ตั้งใจฟังมากับนี้ จงถึงจุดหมายปลายทางของชีวิตคือ นิพพาน ความเย็นใจ สิ้นกังวล นึกหวังสิ่งใดที่ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ขอให้สมความปรารถนาค่ะด้วยกันทุกคนทุกท่านเทอญ (เสียงสาธุ)

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานบวช" ไก่กล่าวให้พรว่า

เอาละสุดท้ายก็ขออวยพรให้ท่านเจ้าภาพและท่านคณะสาธุชน ตลอดจนพสกนิกร พระคุณเจ้าที่ตั้งใจฟังด้วยดี ขอให้ประสบผลความรู้ ความฉลาดในธรรม นึกหวังสิ่งใดที่ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ขอให้สมปรารถนาทุกท่านทุกท่านเทอญ

คำสอนเรื่อง "ภัยของพระพุทธศาสนา" ได้กล่าวสรุปว่า

ขอให้พวกเราอ่านพุทธประวัติให้เข้าใจ อย่างัวไปนั่งดูพระพุทธรูปแล้วเข้าใจเลย อ่าน
พุทธประวัติให้เข้าใจเถอะอยู่ได้ ศาสนาไม่เสื่อม และขออวยพรให้ท่านทั้งหลายจงเจริญ
งอกงามในพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคด้วยกันทุกท่านทุกคนเทอญ

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลชาว" ได้กล่าวสรุปว่า

ขอพรในการบรรยายธรรมทั้งหมดนี้เกิดเป็นภาระปัจจัยผลักดันใจของครูที่ผู้เกี่ยวข้องให้
จงขยัน ทุ่มเทมาการพนันให้คล่องเล็ก ที่ตกเป็นทาสสิ่งเสพติดก็ขอให้ท่านจงปลงธรรม
ที่เข้าทางหามาสะดวกใจ แล้วลัทธิ ลัทธิมือ ไม่ให้ไปหยิบความชั่วมาใส่ตัว แล้วนึก
หวังสิ่งใดที่ไม่ดีกฎหมาย ไม่ดีศีลธรรม ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
แล้วขอให้สมความปรารถนาด้วยกันทุกท่านทุกคนเทอญ

จากตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ท่านให้พรผู้ฟังด้วยการให้พรซึ่งประเพณีปฏิบัติขอ
แล้วให้ผลของการปฏิบัตินั้นตกลงสู่ผู้ฟัง ซึ่งเท่ากับเป็นการให้ข้อคิดคำสั่งสอนแทนต่าง ๆ ที่เป็นพร
จากท่านจะสัมฤทธิ์ผลได้ก็เกิดจากการกระทำในสิ่งที่ถูกต้องของผู้ฟังนั่นเอง

การให้พรในตอนท้ายของการแสดงปาฐกถาธรรมนั้นจะปรากฏในลักษณะเดียวกันทั้งสิ้น

2. การวิงวอนให้ผู้ฟังปฏิบัติ

การสรุปการพูดด้วยการวิงวอนให้ผู้ฟังปฏิบัติเป็นวิธีที่พระพยอม กุธาโณ ใช้มาก
จำนวนถึง 28 เรื่อง จาก 46 เรื่อง โดยท่านจะเสนอให้ผู้ฟังนำข้อคิดไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมทั้งตัวอย่างต่อไปนี้

คำสอนเรื่อง "การเพิ่มค่าของชีวิต" ได้เสนอให้ผู้ฟังละอบายมุข มีความขยันในการประกอบ
กิจการ

อาทมาก็คิดว่าตอนบรรยายมาเนี่ยก็พอสมควรที่จะให้แนวทาง ข้อสำคัญต้องเทอบายมุข
ออกก่อน แล้วก็ฟังตัวเองขยันรับผิดชอบ ข้อที่สำคัญอีกตัวหนึ่งก็ต้องรักบุญ ถ้าเรารัก
บุญแล้ว เราจะมีความเข้มแข็งในการทำงาน ถ้ามันเห็นแก่ตัวมันก็หมดแรงทำงาน
และข้อสำคัญเราอย่าชั่วเรื่องเลวเรื่องบา กลับไปต้องเลิก กลับไปหยุดชั่วกันซะที
เอาค้ำใส่ตัวจะได้ตายชนิดกอดความดี

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" ได้เสนอให้หมอที่ฟังการบรรยายมีจิตเมตตาต่อผู้ป่วย
ให้ช่วยเหลือผู้ป่วยด้วยความจริงใจ ดังข้อความว่า

คิดว่าหมอทั้งหลายมีธรรมะประจำจิตประจำใจ โดยเฉพาะรักบุญ ไม่ปล่อยให้จิต
ให้ชั่วร้ายถึงกับกระชากผ้าพันแผลออกจากคนไข้ แล้วไม่ปล่อยบ่ละละเลย ไม่ตน
ไม่กระแทก ไม่ทำอะไรรุนแรงกับคนป่วย ชีวิตหมอก็ถือว่าเป็นชีวิตที่มีบุญทั้งอาชีพ
นะจึงเป็นชีวิตที่โชคดี แต่ถ้ามัวทำตัวไม่ศึกษาธรรมไม่มีธรรมประจำใจก็จะกลายเป็น
คุณหมอที่ชั่วร้าย บนวิมานทองก็ได้ มีอาชีพดี มีเงินเคื่อนสูง แต่มีจิตใจทราม...

คำสอนเรื่อง "ประสบการณ์จากต่างแดน" ได้ขอให้ผู้ฟังรู้จักการปล่อยวางและนำไปใช้
เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ใจ ดังข้อความว่า

เอาละเป็นอันว่าข้อสำคัญที่ไปมาก็ได้เยอะแล้วโยมก็เอาไปใช้มันนะ เวลาไปไหน
มาไหน ถ้าเกิดจะขนานนาไปเถะ รูปแตกนามดับ อย่างมีร่องกริ้วควาคอนตาย
คั้น มันจะเป็นการตายโหง แกเราทำใจอย่างเนี้ยถึงจะโดนอุบัติเหตุตาย ก็ชื่อว่าเจริญ
มรณานุสติตาย เราจะตายอย่างนักเลงธรรม ไม่มีการกระวนกระวายกระสับกระส่าย

คำสอนเรื่อง "เขวชนของชาติ" ได้ขอให้เขวชนช่วยกันพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง
ดังข้อความว่า

เอาละสุดท้ายขออวยพรให้ทุกคนจงได้มีศักยภาพ สมรรถภาพที่จะช่วยพัฒนาบ้านเมือง
ให้มีความเจริญรุ่งเรืองด้วยศีลธรรม คุณธรรม ทั้งด้านถนนหนทาง บ้านช่องเรือนชานก็
สะอาดน่าอยู่อาศัย อียบาลอยให้กรุงรัง หรือทำผดุงกฎจรรยาอะไรกันจนเสียหาย
ก็ขอให้ทุกคนช่วยกันบรรจงพัฒนาจิตใจพัฒนาบ้านเมืองให้งดงาม นาวาบุญอาศัยให้
ความสุข

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ได้ขอให้เยาวชนบังคับตนให้ประพฤติในสิ่งที่ถูกต้อง
ดังข้อความว่า

เอาละขอให้นักศึกษาเกี่ยวของอย่างมีสติสัมปชัญญะ แทนเราจะbungเรื่องเพศ เรื่อง
อะไรบ้าง ขอให้สติศึกษาในหลักหลัก ถึงกับที่ว่าเพื่อถึงกับเรียนหา คิมพลลิมเบอ อญา
หนีพ่อแม่ไปตามใจ อญ่าเรื่องเกียรตินใครแต่ละต้องไม่ได้ จันก็ขอให้พวกเรา
พุทธบริษัทมีการบังคับตนเองอย่าให้ออกนอกหลัก

คำสอนเรื่อง "ธรรมะใกล้รุ่ง" ได้ขอให้บุปผาสกุลบาลีการักษาใจให้บริสุทธิ์ เว้นจาก
ความโกรธ ดังข้อความว่า

ที่สำคัญที่สุดใครทำผิดพลาดเราจะไม่ท้าวท้วงเสียงที่แสดงความไม่สุข สงบเย็น เราจะ
ไม่พูดโต้เถียงด้วยเสียงที่ไม่แสดงความสุข สงบเย็นในภายใน แต่จะพูดจะตอบด้วยเสียง
ที่สงบเย็น หรือถ้าตอบไม่ได้ใจยังสั่นคึก ๆ ก็บอไว้ก่อนดีกว่า...

คำสอนเรื่อง "ปริญญาคุณบาย" ได้ขอให้ผู้สูงอายุที่ฟังธรรมกระทำตนให้เป็นที่ตั้งของ
บุตรหลานได้ ดังข้อความว่า

จันก็ขอให้โยมทุกคนได้ปริญญาคุณบาย อย่าให้เป็นยายป้า ๆ เป๋อ ๆ กินแล้วว่าได้กิน
นอนแล้วว่าได้นอนนะเป็นภาระแก่หลาน ให้เป็นยายที่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของหลาน
ยันตาย จันโยมกลับไ้ไปเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของหลานนะ อย่าไปเป็นร่มตาลร่มมะพร้าว
หล่นใส่หัวลูกหัวหลานไม่เข้าท่า เข้าเรื่องเข้าราว...

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลธรรม" ได้ขอให้ครู-อาจารย์ ที่ฟังการบรรยายธรรมละจาก
อบายมุข ดังข้อความว่า

เอาอย่างงั้นขอพรในการบรรยายธรรมทั้งหมดนี้เกิดเป็นบารมีปัจจัยผลักดันใจของครูที่
ซึ่งเกียจจ้งให้ขยัน ที่มัวเมาการพนันเจตคิดเล็ก ที่ตกเป็นเฝ้าสิ่งเสเพลก็ขอให้ละเว้นด้วย
อำนาจพลังธรรมที่ได้เข้าทางหูสะดวกมาทางใจแล้ว ผิดกติกาหลักมือไม่ให้ไปหยิบความชั่ว
ใส่ตัว

คำสอนเรื่อง "ภัยของพระพุทธศาสนา" โลกสาวิญจนวนใหญ่ฟังละจากอุศุลมูล และ
ไม่หลงใหลในสิ่งที่มีคจจากความถูกต้องทั้งปวง ดังข้อความว่า

พุทธบริษัทถ้วนทั่วอันตรายกันรายทางของพระพุทธศาสนา คือเมาเมัวโมหะ ทำให้ทำลายศาสนา
โดยไม่รู้เรื่อง อยามองอิสลาม มองคริสต์ให้มองรากะ โทสะ โมหะ ในตัวของตัวเอง
แล้วหาทางข่มมันซะให้แหลกลานแล้วมันก็ไม่ทำลายศาสนาไม่ทำลายตัวเอง ไม่ทำลาย
ความดีในตัวเรา แล้วเราก็รักษาศาสนาสืบไป ขออวยพรให้พระคุณเจ้าและสาธุชนทั้งหลาย
ที่ตั้งใจฟังด้วยดี จงรักพระศาสนาด้วยสติปัญญา อย่ารักไปด้วยอวิชชาและความเข้าใจผิด
จงเอาชีวิตมอบให้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เหมือนหนุ่มนเห็นพระนารายณ์ผู้กร
เมื่อเราเห็นอริยสัจสี่เมื่อไหร่ เราจะมอบกายให้กับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่าง
แนบแน่นมั่นคง ไม่ไปพึ่งพาวุฒา จอมปลวก เจ้าพ่อ เจ้าแม่ ศาสดาพระภูมิ อย่างที่เป็น ๆ
กัน

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานบวช" ได้ขอให้ผู้ฟังธรรมปฏิรูปงานบวชเสียใหม่ให้กระทำ
อย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย ดังข้อความที่กล่าวไว้

เพราะฉะนั้นก็ช่วยกันปฏิรูปดี อะ จะ ให้บวชก็เลยง่ายประหยัดและได้ประโยชน์สูง
ประหยัดสุดนะ จะได้เป็นตัวอย่างที่ดี ลูกหลานรุ่นหลังมาเห็นจะได้ออก เก้าวรกันอย่าง
ประหยัดอย่างงั้น แต่ถาเราไม่ฟุ่มเฟือยลูกหลานนั้นเห็นออกต่อไปเราต้องทำอย่างงั้น เค้าเรียก
รักษาตระกูลฟุ่มเฟือย ตระกูลสุรุยสุรายเอาไว้ งั้นขอให้ช่วยกันเป็นพิเศษ เจ้าภาพและแขก
ที่มาในงานนี้จึงถือเป็นตัวอย่าง อย่างเงี้ยทำเรียบง่าย ๆ ง่าย ๆ ประโยชน์สูงสุด ก็ที่สุด

3. การกล่าวถึงจุดสำคัญของเรื่อง

การกล่าวถึงจุดสำคัญของเรื่องเป็นอีกวิธีหนึ่งที่พระพยอม กัลยาโณ ได้นำมาสรุป การแสดงปาฐกถาธรรมของท่าน จากการศึกษาพบว่า ท่านได้สรุปควมวิเศษ 11 เรื่อง ดังตัวอย่าง ที่จะยกมากล่าวต่อไปนี้

คำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ได้กล่าวถึงจุดสำคัญที่สุดของธรรมคือ เห็นญาติคนนะ เห็นอนิจสัญญา ทุกขสัญญา อนัตตสัญญา และการมีใจที่ว่างจากกิเลส ดังข้อความที่ กล่าววาท

คุณวิเศษที่สูงที่สุดในพระพุทธศาสนาคือเห็นญาติคนนะมีความรู้แจ้ง เห็นแจ้ง เห็นจริง จนกระทั่งถึงทำให้มีความทุกข์คนละเรื่อง ๆ ๆ เป็นพิเศษ คือเห็น อนิจสัญญา ทุกขสัญญา อนัตตสัญญา ว่าเราเนี่ยมันไม่ได้อยู่เป็นตัวตน อะไรหนักหนามันอยู่อย่างเงี้ยต่อไปไม่ได้ สภาพร่างกายมันต้องเปลี่ยนทุกไตรมาสไม่ได้เนี่ย เรายกมาทุกขลักษณะ จมมองดู เนี่ย เรายกมาเห็นมันหนักหนายาก อยู่อย่างเงี้ยก็ยาก จะนั่งอยู่อย่างเงี้ยก็ยากต่อไปในอนาคต เราจะ นั่งอย่างเงี้ยก็ยากเพราะความแก่เข้ามาบีบคั้น ภูมิปัญญาของเราก็จะจำอะไรก็ยากขึ้น แล้วสิ่งทั้งหลายมันจะไหลเวียนเปลี่ยนไปเรื่อย เรามองเห็นอย่างเงี้ยแล้วปล่อยวางได้ก็ กวาก่อนเรื่ยกว่าที่คุณวิเศษมากกว่าคนอื่น เรายืนแก้อยู่ในใจ คือมีจิตว่างจาก กิเลสมากกว่าคนอื่นอย่างเงี้ยว่าได้คุณวิเศษ นะ

คำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ได้กล่าวสรุปถึงสิ่งสำคัญที่สุดของสมณเพศคือ การ สงบเย็น หรือนิพพานนั่นเอง ดังข้อความที่กล่าววาท

คนบางคนเอาความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์เป็นผลของศาสนา ไม่ได้เอาความเย็น ความ สันติกังวลความหลุดพ้นเป็นปฏิเวธ คือผลของศาสนา เราจะบวชสร้างวัดได้หรือไม่ได้ พุทธได้หรือไม่ได้ จะเผยแผ่ ได้หรือไม่ได้ ไม่ถือว่าเป็นผล ผลของเราคือว่าบวชมาแล้ว ชาตินี้ สังสารวัฏไม่สาารถถ่วงเราได้ เราจะอยู่กับนิพพาน คือความเย็น จะเย็นนอก เย็นใจ มันทุกสถานการณ์

คำสอนเรื่อง "ธรรมะพื้นฐาน" ได้สรุปถึงการทำให้มีเมตตา กรุณา ปราศจาก
ความอิจฉาริษยา ได้จะทำให้จิตใจของบุคคลนั้น ๆ สงบเยือกเย็นไม่ร้อนรนจุกใจฟูมอก
ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

ถ้ามีเมตตา กรุณา ขึ้นมานะ จิตก็จะเกลี้ยงเกลาจากความอาฆาตมาดร้าย โกรธเคือง
เท่ากับนั่งจุกไฟเผาตัวเอง อิจฉาริษยาเท่ากับนั่งจุกไฟเผาตัวเอง อาฆาตจองเวร
เท่ากับนั่งจุกไฟเผาตัวเอง แม้เมตตาให้คนอื่นเท่ากับจิตใจของเราเอาน้ำทิพย์
มาชะโลมให้มันเยือกเย็นนะ ทำให้จิตบริสุทธิ์ แล้วใญ่ยิ่งกว่าการสร้างโบสถ์สร้าง
วิหาร สร้างศาลา บวชลูก บวชหลานที่เท่ากับมานะไม่ใญ่บุญเท่าไหนหรอกนะ

คำสอนเรื่อง "อโยนิยมคต" ได้กล่าวถึงสิ่งที่สำคัญที่สุดที่เยาวชนพึงกระทำ คือการบังคับ
ตนให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

เอาละนักเรียน ขอฝากไว้เรื่องเดียว เรื่องอะไร ๆ ก็ไม่พิเศษเท่ากับการบังคับตัวเอง
ได้แล้วยังไม่เข้า บังคับตัวเองได้แล้วไม่ทำความเดือดร้อน ไม่สร้างบาปใส่ตัว เพราะ
ฉะนั้น นักเรียนอยากดี อยากเป็นใหญ่ ผู้บังคับบัญชาต่อไป ใครอยากเป็นครูใหญ่ก็ต้อง
เริ่มบังคับตัวเอง แล้วต่อไปเค้าจะให้เป็นผู้บังคับบัญชา

คำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ได้สรุปถึงสิ่งที่เยาวชนพึงกระทำ ซึ่งใคร่แก่
มีความเพียร บังคับตนไม่ให้ตกในความชั่ว ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

พวกเรานักศึกษาที่รักดี ฉะนั้นจงรักดีมากกว่ารักสิ่งเสพติด ขอให้สนุกกับการทำงาน
เห็นงานแล้วต้องคันไม้คันมือ เห็นสิ่งเสพติดแล้วต้องมือตกเลยเร็ว และให้บังคับ
ตัวเองเหมือนนอต 9 หุน ที่มีส้นแน่นไม่มีเคลื่อนไหวไม่มีคลาย และให้ใจนั้นเป็นฐาน
รองรับ คือผู้มีพระคุณ แม่ แม่ แม่ อยู่ในใจ ที่จะผลักดันความเลวร้ายออกไปได้
หมดสิ้น

คำสอนเรื่อง "นิสสัคิเตก" ได้กล่าวถึงจุดสำคัญที่เขวชนต้องตระหนักถึงคือ ให้สัคิ
สัมปญญะระลึกได้อยู่เสมอ ดังข้อความที่กล่าววว่า

เอาละตอนนีขอให้นักเรียนจงมีสัคิสัมปญญะ กลับไปไม่ทำอะไรให้ผกพลาดจนแม่น้ำตาตก
และให้เป็นนักเรียนที่มีความสมบูรณ์ อย่าให้บกพร่อง กลับไปจึงบ้านก็เป็นลูกที่สมบูรณ์
ไม่เป็นลูกที่บกพร่อง มาเจอเพื่อนก็เป็นเพื่อนที่สมบูรณ์ อย่าเป็นเพื่อนที่ทำอะไรบกพร่อง
ในที่สุดชีวิตใด ๆ ที่เป็นชีวิตบกพร่อง ชีวิตนั้นหาความสมบูรณ์ไม่ได้ แล้วก็กลายเป็นของ
ที่ไม่พึงปรารถนา

4. ไม่มีการสรุป

การแสดงปาฐกถาธรรมจำนวน 11 เรื่อง คือ ธรรมะสำหรับเขวชน เทศน์
ปฏิรูปงานวัค ธรรมสัจจกับชีวิต รากฐานคานิยมพื้นฐาน แนวสอนศีลธรรมแก่ครู
มาคายเหยือกกันเถอะ พระไม่เกี่ยวแต่ธรรมะต้องเกี่ยว อบรมตำราวชาขายแดนเขียงใหม่
ลูกเดือดกับจริยธรรม สามเณรใจสิงห์ และพระพยอม สอนนาธรรมกับคำรัง พุชตาล การแสดง
ปาฐกถาธรรมทั้ง 11 เรื่องข้างต้นนั้น ปรากฏในแถบบันทึกเสียง ไม่จบการบรรยายทั้งหมด แต่
เมื่อแถบบันทึกเสียงนั้นหมดตัวจึงต้องทำให้ขาดในช่วงสุดท้ายของการบรรยายไป จึงไม่สามารถ
กล่าวได้ว่าทั้ง 11 เรื่อง นั้นท่านสรุปการบรรยายธรรมอย่างไร

จากการศึกษาได้พบว่า พระพยอม กุธยาโน จะไม่สรุปการพูดด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งเพียง
อย่างเดียวเท่านั้น ในการแสดงปาฐกถาธรรมในบางเรื่อง ท่านจะกล่าวถึงจุดสำคัญของเรื่อง
แล้วให้พญูฟังในบางเรื่อง ท่านจะเสนอให้ผู้ฟังนำข้อคิดที่ได้ไปประพฤติปฏิบัติแล้วให้พญูฟัง แต่ใน
บางเรื่องท่านจะกล่าวถึง จุดสำคัญของเรื่องที่บรรยาย แล้วเสนอให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติ แล้วจึงให้พ
แม่แต่การให้พญูฟังท่านจะอวยพรให้ผู้ฟังประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายและศีลธรรมสำเร็จ
ตามเป้าหมาย

จากการศึกษาพฤติกรรมการนำเสนอธรรม ของพระพยอม กุธยาโน พบว่า ท่านให้ความสำคัญ
ในเรื่องของการกล่าวนำก่อนแสดงปาฐกถาธรรม ในการกล่าวนำนั้นท่านจะมีจุดมุ่งหมาย เพื่อปลุกเร้า
ความสนใจของผู้ฟังให้เกิดความสนใจในธรรมที่ท่านจะแสดงปาฐกถาธรรมในครั้งนั้น ๆ การใช้คำนำที่

พระพยอม กุธาโณ ไข่มุกที่สุดคือ การให้พรผู้ฟัง การให้พรของท่านจะต่างจากการให้พรของบุคคลทั่ว ๆ ไป กล่าวคือ ท่านจะไม่ให้พรให้ผู้ฟังได้รับความสุขหรือความสำเร็จจาก "การให้พร" ของท่าน แต่ท่านจะให้พรแก่ผู้ฟังจนใจฟังธรรมให้มีความเจริญรุ่งเรืองในการปฏิบัติตามพระธรรมที่ท่านสั่งสอน และที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ท่านจะให้พรตามวาระและโอกาสที่ได้แสดงปาฐกถาธรรมด้วย แต่การกล่าวนำของพระพยอม กุธาโณ นั้นจะไม่ใช้การกล่าวนำเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง แต่ท่านจะใช้หลาย ๆ วิธีรวมกัน เช่น ท่านอาจจะกล่าวให้พรผู้ฟังแล้วสนทนาด้วยเรื่องทั่ว ๆ ไป แล้วจึงบอกเรื่องที่จะบรรยาย ที่ท่านใช้หลาย ๆ ลักษณะรวมกันเช่นนี้ ก็เพื่อเป็นการปลุกเร้าความสนใจของผู้ฟังก่อนการฟังธรรมนั่นเอง และการกล่าวถึงเรื่องที่จะบรรยายเป็นอันดับรองลงไป

การดำเนินเรื่องในการแสดงปาฐกถาธรรมท่านจะใช้การสังเขปหัวเรื่องเป็นหลัก กล่าวคือ ท่านจะแสดงปาฐกถาธรรมไปตามลำดับหัวเรื่องที่ตั้งข้อไว้เพื่อใช้ในการแสดงปาฐกถาธรรมในครั้งนั้น ๆ กลวิธีที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในการพูดมากที่สุดคือ ท่วงทำนองการพูดของท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อารมณ์ขัน ท่านสามารถใช้อารมณ์ขันมาสอดแทรกขณะแสดงปาฐกถาธรรมได้อย่างเหมาะสม และกลมกลืน นอกจากนั้นจุดมุ่งหมายในการใช้อารมณ์ขันของท่านมิใช่เพียงแค่ปลุกเร้าผู้ฟังเท่านั้น แต่ท่านจะสอดแทรกหลักธรรม ข้อคิด ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ผู้ฟังจะได้รับประโยชน์เข้าไว้ เพื่อให้ผู้ฟังนำไปประพฤติปฏิบัติด้วย การใช้อารมณ์ขันเข้าร่วมในการแสดงปาฐกถาธรรมนี้เองที่ทำให้ประชาชนนิยมในการแสดงปาฐกถาธรรมของท่านเป็นอย่างมาก

การสรุปเรื่องท่านจะมุ่งเน้นที่ 3 ลักษณะ คือการกล่าวถึงจุดสำคัญของเรื่อง การวิงวอนให้ผู้ฟังนำธรรมไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และการให้พรผู้ฟัง โดยท่านจะใช้ทั้ง 3 ประเด็นที่กล่าวมานั้นสรุปรวมกันบ้าง และแยกจากกันบ้าง แต่การให้พรผู้ฟังของท่านนั้นท่านจะอวยพรให้ผู้ฟังประสบความสำเร็จในการที่จะประกอบกรรมดี ท่านจะไม่อวยพรให้ผู้ฟังหวังผลสำเร็จจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพรพิศุทธิ์ต่าง ๆ

บทที่ 4

ศึกษาทัศนะของพระพยอม กุยาโน ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน

การศึกษาทัศนะของพระพยอม กุยาโน ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนนั้นผู้วิจัยมุ่งศึกษา
ทัศนะของท่าน ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ทัศนะทางสถาบัน
2. ทัศนะทางอาชีพ
3. ทัศนะทางงานพิธี

ทัศนะทางสถาบัน

พระพยอม กุยาโน แสดงทัศนะต่อสถาบันต่าง ๆ 4 สถาบัน คือ

1. สถาบันครอบครัว
2. สถาบันศาสนา
3. สถาบันการปกครอง
4. สถาบันการศึกษา

1. สถาบันครอบครัว

พระพยอม กุยาโน ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวในคำสอนของท่าน
บุคคลที่อยู่ในครอบครัวเกี่ยวข้องกับปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้ครอบครัวของตนอยู่อย่างมีความสุข ซึ่งท่าน
ได้กล่าวไว้ 5 ลักษณะ คือ

- 1.1 หน้าที่ของสามีภรรยาต่อกัน
- 1.2 หน้าที่ของบุตรธิดาต่อบิดามารดา
- 1.3 หน้าที่ของบิดามารดาต่อบุตรธิดา
- 1.4 หน้าที่ของบุคคลในครอบครัวต่อกัน

1.1 หน้าที่ของสามีภรรยา

หน้าที่ของสามีภรรยาที่พึงปฏิบัติกันนั้น พระพยอม กุยาโน ได้เสนอไว้ 2 ลักษณะคือ

1.1.1 ไม่นอกใจคู่สมรสของตน

1.1.2 อยู่เพราะหึงกันและกัน

1.1.1 ไม่นอกใจคู่สมรสของตน

พระพยอม กุยาโน เสนอให้ผู้ฟังยึดมั่นในการใช้ชีวิตคู่แบบ "ผัวเดียวเมียเดียว" โดยชี้ให้เห็นว่าถ้าสามีหรือภรรยาคนนอกใจกันจะทำให้ครอบครัวขาดความสุข ทั้งยังนำความทุกข์มาให้ตนเองด้วย ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "ลูกเสือกกับจริยกรรม" ทักล่าวว่า

พวกเรานูชายบางคนเนี่ย โง่ เมียคนเดียวไม่พอ ไปเอาเมียสอง เมียสาม พอเงินเดือนออกเมียหลวงถอนแฉะ เมียน้อยถอนแฉะ เมียอื่นก็ไม่ขึ้นเลย (เสียงหัวเราะ) บางคนหยากันไม่ทันเท่าไร เดี่ยวแต่งเดี๋ยวชอกัน อะไรสำสอนมั่วไม่ได้หยุดไม่ได้หยอนนะ แล้วเรื่องคุณนายชาอุยงหนัก ผัวไปทำงานต่างประเทศ เมียอยู่ทางนี้เล่นมั่วไปหมด...

จากข้อความข้างต้นนอกจากจะเสนอให้ผู้ชายมีภรรยาคนเดียวแล้วยังเสนอให้ภรรยามีความซื่อสัตย์ต่อสามีไม่คิดกับผู้ชาย เพราะจะทำให้เกิดความเสื่อมเสียชื่อเสียงและจะพาชีวิตคู่สู่ความหายนะ ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "พระไม่เกี้ยวแต่ธรรมะต้องเกี้ยว" ว่า

เด็กในกรุงเทพฯ อาตมาไปอบรมแถวนาสงสาร วันนั้นเด็กตัวเล็ก ๆ ถามหนูพออะไร โอ้หนูพออะไร มันหันมาถามพ่อบ้านไหนละ แสดงว่าแม่เคาพอตัว (เสียงฮา) เป็นนางวันทองกับซาหิมาเกิดจริง ๆ เนี่ยเดี๋ยวเนี่ย ผัวไปหาอุกกลับมาเมียเล่นชู้ ที่โคราช โค้ชชาวสองวันนี่ ส่งเงินมาให้เก๋นตั้งสี่ห้าพัน มันมาเลี้ยงชู้ พอผัวกลับมา ชู้มันเคยได้เงินใช้มันก็จะมาเอา มันเห็นจู่จ๊ะผัวเก่า ที่เคาเคยส่งเงินอะไรมาให้ หนูไม่ไหวควักป็นยิง ผัวจะตาย...

จากข้อความข้างต้นชี้ให้เห็นว่าเมื่อกรรยาครบแล้วจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ครอบครัวต้องพบกับความวิบัติ ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ไก่กลาวไว้อีกว่า

มันมีเรื่องอย่างงี้ ตัวเค้าพาเพื่อนของตัวเนี่ยไปเยี่ยมบ้าน แล้วหวังว่าจะไปซื้อของที่ตลาดมาให้เมียแกเลี้ยงเพื่อน พอตัวไปซื้อของที่ตลาดพบเคียวกลับมาเห็นประตุนั้นเปิด เอ๊ะ มันหายไปในหมกทั้งเพื่อนทั้งเมีย เมียชวนเพื่อนของตัวเลขนู ตัวเห็นคาคาทนไม่ไหว เราทุกคนตรง ๆ นะ คว่าไอ้สาละกะเบือสาละคำพริกนะ ที่เปรี้ยวที่นั่นเพื่อน ชูนะสลับ ตัวก็โมโหเต็มทีเอาสาละกะเบือสาละคำพริกไปส่งโรงพยาบาลหมอมารับ (เสียงสมน้ำหน้า) ออโยมแม่เขานบอกสมน้ำหน้า โยมแต่เกิดมาเคยมีขุมบี้ (เสียงหัวเราะ) รอคั่วไปได้ รุนโยมมันรุนสมัยศีลธรรม ยังกี้ จันพวอเขอระวังจะอย่าเป็นคณใจแตก ชิงลูกกอนหาบ ตั้งแต่ มอติ มอห่านะ ประคองเนือประคองตัวให้

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ไก่กลาวถึงผลดีและผลเสียของการนิคประเวณีและไม่นิคประเวณี "ตัวเคียวเมียเคียว" ไว้ว่า

บางคนอาตมาเทศน์ว่าผู้หญิงไปแย่งตัวเค้ามานะตายไปจะต้องไปปิ่นตมึงว้อ อีกจะจิกอะไรนั้นแหละ บางคนนั่งฟังแล้วกระสับกระส่าย แสยะแสยงใจตัวเองว่าเราไม่ควรไป ผลอใจไปแย่งเค้าเลย อะไรเนี่ย เค้าเรียกว่านิกแล้วแสยะแสยงใจ ชีวิตเศร้าหมองในภายหลัง ถึงแม้มันจะสนุกในตอนแรก แต่มันจะเป็นทุกข์ในภายหลัง การเสกสมการแย่งคูตัวเมียเค้านั้น เป็นเรื่องสนุก เป็นมิตรในตอนแรก แต่เป็นศัตรูในภายหลัง การออกถื่นนอกถน ไม่ยุ่งเกี่ยวไม่เก็นกัน ตัวเคียว เมียเคียว เนี่ยเป็นศัตรูในตอนแรก เป็นมิตรในภายหลัง คือตอนหลังนิกแล้วไม่แสยะแสยงใจ ภูมิใจ เอ๊ะ เราพันรอกตัวมาได้ละ .เกิดมาไม่นิคประเวณี ไม่แย่งตัวแย่งเมียเค้าก็ค้ำใจ ลูกเท่าสบายใจ ถ้าลูกเท่าเห็นแม่มันจะรู้สึกยังงี้ เห็นพวมากเมียมันจะรู้สึกยังงี้ ไม่ค้ำทั้งนั้นแหละ ต้องทนนะ

จะเห็นว่า พระพยอม กุธยาโล เสนอให้สามีภรรยาที่มีความซื่อสัตย์ต่อกัน เพื่อให้ชีวิตคู่มีความสุขราบรื่น ไม่กลายเป็นครอบครัวแตกแยก ถ้าสามีหรือภรรยาอกใจกัน จะเป็นจุดเริ่มของ

ความหยาบในนครฉกรรจ์ และท่านยังเสนอให้เห็นอีกว่า การที่สามีภรรยาขัดขืนต่อกันนั้นจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้บุตรได้เห็น สร้างความสุขและความอบอุ่นให้แก่บุตรของตนได้ด้วย

1.1.2 อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน

การที่สามีภรรยาจะใช้ชีวิตคู่อย่างมีความสุขนั้น พระพยอม กุลยาโน กล่าวไว้ว่า ควรอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน ซึ่งการอนุเคราะห์กันนี้อาจจะกระทำได้หลายลักษณะ เช่น ให้อภัยกัน หาทรัพย์เลี้ยงชีพ หรือการปฏิบัติตามหน้าที่ของสามีและภรรยาที่ดี ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ได้กล่าวว่า การที่สามีภรรยาทะเลาะกันนั้นเพราะไม่มีการให้อภัยกัน แต่เมื่อให้อภัยกันด้วยความรักแล้วจะทำให้การทะเลาะวิวาทนั้นไม่เกิดขึ้น ดังคำสอนที่ว่า

ถ้าเมียบ้านไหนก็ตามเหอะ ถ้าสองตนรักก็หมายความว่าไม่มีความรักกัน ไม่เมตตาให้อภัยกัน บางวันทะเลาะกันจริง มีโยมคนหนึ่งแหม พอเมียทะเลาะกันไม่รู้จะทำยังไง ท่านช่วยหาพระปางห้ามญาติมาชกองค์เหอะ (เสียงหัวเราะ) นะ พอมันชกไล่สนมันก็ทะเลาะกันตอนหาพระเป็นอย่างเงี้ยแหละ มันต้องพยายามตัดหรือหักกิเลสไว้บ้าง มันจะได้ไม่ทำกรรม เดี๋ยวเนี่ยเราเหลือเกิน ตัวเมียคู่นั้นมันทะเลาะกันนะดูเถอะ มันไม่รักไม่เมตตาให้อภัยกัน อย่างที่เคยเล่าณะ ตัวเมียนั้นมันดากันเหลือเกิน โอ้คนลองมันค้นมันรักกันนะนะ ถึงว่าจะมีอะไร ถึงยังงี้ตัวก็ต้องขมขื่นคนหนึ่ง

คำสอนเรื่อง "สัจจะธรรมกับชีวิต" ได้เสนอให้ภรรยารู้จักให้อภัยสามีที่กลับบ้านดึก โดยให้นึกถึงหน้าที่การงานที่เขาต้องกระทำและกระทำหน้าที่ของแม่บ้านที่คอยการเตรียมอาหารให้ดังข้อความว่า

ถ้าคืนไหนตัวมันกลับดึกนักเราก็ตองรู้จักเมตตาให้อภัยบ้าง ต้องนึกได้พอต้องทำงานหนักหาเงินหาเงิน (เสียงหัวเราะ) พักทองเห็นคเห็นอย ไหนกลับมารดจะคิด พักทองพริกไปอาบน้ำชะเดี๋ยวน้องจะหาข้าวไว้ให้ แน่สบาย แต่ตัวมันกลับมาดึกเราไปแหง ๆ ใส่ไปไหนมาไปหาอีหนูมาหรือมาดึก ๆ ที่หลังอย่ามา สบายมันมันเลย มันไม่มาเลยหรื (เสียงหัวเราะ) เราก็นอนคนเดียวไป

คำสอนเรื่อง "สามเงาใจสิงห์" ได้เสนอวิธีทำให้สามปีทองการกลับมาบ้านด้วยการข่มให้
เมื่อพบหน้าสาม ซึ่งเป็นการสร้างนิมิตภาพทางใจต่อกัน ดังข้อความว่า

ปรากฏว่านางสาวของสามเงาขอจากทราบข่าวว่าเงากลับจากกรุงเทพคงคิดว่าจะมีของดี
อยากจะให้เงาเอามาทำเสน่ห์ยาแฝดให้ตัวกลับ เพราะตัวเงากลับบ้างไม่กลับบ้าง
คิดว่าจะมีเมียหน่อย ปรากฏว่าสามเงารู้อย่างใจเป็นคนปากกราย สามเงาก็บอกว่า
ของศักดิ์สิทธิ์ของเรามีเหมือนกันเป็นเสน่ห์น้ำมนต์ ใครอมแล้วต้องข่ม หูคไม่ได้ ถ้าข่ม
แล้วศักดิ์สิทธิ์จะขลังมีเสน่ห์ ถ้าอมแล้วต้องข่มหูคไม่ได้ คาไม่ได้ ไค้มย น้ำจากก็รับปาก
ได้ ปรากฏให้น้ำมนต์ไป กลับไปอม พอตัวกลับบ้านก็ข่มข่ม จนน้ำมนต์ข่มไม่คาไม่ว่า
เหมือนแต่ก่อน ไม่กินเลยตัวกลับบ้าน นึกว่าสามเงาเนย เหม่นน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ ที่จริง
ไม่ใช่มนต์ศักดิ์สิทธิ์หรอกโบราณเล่าว่า เสน่หก็อยู่ปาก เสน่ขก็อยู่ปาก หูคก็ข่ม
เสน่ห์...

คำสอนเรื่อง "พระไม่เกี้ยวแต่ขมระมดองเกี้ยว" ได้เสนอให้ภรรยาทำหน้าที่ของ
"เมียบ้าน" ให้สมบูรณ์ อย่าใช้เวลาว่างไปหลงไหลอบายมุข ดังข้อความว่า

เมียพวกเมียนายทหารมีขยับล้อยให้เขาเวรถึงโตขุนบ้าน มีหรือเปล่า มันบ้าแก๊ง
เล่นไพ่บางคนเนีย (เสียงหัวเราะ) ผู้หญิงบางคนเลยเต็มทีตั้งทองลูกจะออกอยู่แล้ว
ยังนั่งเล่นไพ่ ลูกมันก็มาตั้งแต่ในท้องแล้วพอออกมาคล่องกว่าแม่มันอีก พวกเมีย
นายทหารนะเผละไม่ค่อยไควว ๆ ไม่รู้จะทำอะไรขึ้นบ้านคนโน้นคนหนวนเค้า
เล่นไพ่ บางคนถึงขนาดหนักให้เลิกเล่นไฟเล็กกะนิ้วดีกว่า เหลือเกินจริง ๆ ของ
เห็นงานแล้วให้มันคันไม้คันมืออะ หนูว่าหนูอะไรที่มันรักตามเส้าเรือนถางไฟมันก็

จากคำสอนที่กล่าวมานั้น พระพยอม กฤษยาโย ท่านเสนอให้สามีภรรยา อนุเคราะห์
แก่กันเพื่อความสุขในชีวิตคู่ของตน

1.2 หน้าที่ของบุตรธิดาที่มีต่อบิดามารดา

พระพยอม กุธาโณ ไก่กลาวถึงหน้าที่ของบุตร ธิดา ที่พึงกระทำต่อบุพการีไว้ 3 ประการ คือ

1.2.1 เลี้ยงดูท่านเมื่อยามชรา

1.2.2 เชอฟังคำสั่งสอนของท่าน

1.2.3 ให้ความรักเคารพและระลึกถึงพระคุณของท่าน

1.2.1 เลี้ยงดูท่านเมื่อยามชรา

การเสนอให้บุตร ธิดา เลี้ยงดูบิดา มารดา เมื่อยามชรา นั้น พระพยอม กุธาโณ ไก่กลาวเป็นอย่างมาก โดยท่านจะยกตัวอย่างของเด็กหญิงวัลลี ที่มีความกตัญญู ต่อผู้บังเกิดเกล้า เธอต้องช่วยเหลือเลี้ยงดูทั้งยายที่นั้นตาบอดทั้งสองข้าง และแม่ที่นอนเป็นอัมพาตเนื้อตัวเน่าเหม็นอย่างเต็มใจไม่คิดรังเกียจ เลี้ยงดูช่วยเหลือมารดาตนเองตามความสามารถของเด็กอายุ 10 ขวบจะทำให้ ท่านจะนำตัวอย่างของวัลลีกลาวกับผู้ฟังทุกกลุ่มเพื่อให้เอาเยี่ยงอย่างว่า บิดามารดาเมื่อท่านเจ็บไข้หรือยามชรา หรือในคำสอนเรื่อง "ลูกเสียกับจริยธรรม" ไก่กลาวถึงความทุกข์ยากของคนชราที่บุตร ธิดา ไม่เลี้ยงดู ปล่อยให้ท่านต้องไปอยู่บ้านพักคนชราว่า

เนี่ยไปบรรยายที่บ้านคนแก่วางแค ตรงเนี่ย 600 คน มั่ง โถ มีอะไรในนั้น เข้ากันขึ้นมา ก็เอาหม้อคล้าทางกัน ปากก็พูดวาทกรรมของเรานะ มีลูกเค้าไม่เลี้ยงนะ กรรมของเรานะ จนหลับฟังฝ่าหลังฟังไปเจอกัน กรรมของเรานะมีลูกเค้าไม่เลี้ยงนะ ระวังเหอะพวกเราจะตาเหี่ยวตาแห้งอย่างเงี้ยง นาสงสาร ไปถึงถามมีลูกก็คนบางคนบอกหก เจ็ด คน บางคนบอกแปดคนก็มี ลูกเป็นหมอเป็นครุมีไปปล่อยทิ้งกันไว้ เยอะแยะ แล้วยู้งกับกรมประชาสัมพันธ์ ถึงจะปฏิบัติดียังไงก็ไม่เหมือนอยู่กับลูกกับหลานหรือกับเมีย เมื่อก่อนผมมีบ้านคนชราคนแก่ ไม่มีลูกหลานเค้ารับเลี้ยงของเค้าหมด

คำสอนเรื่อง "เกลียดบาปกลัวบุญ" ได้เสนอให้เขวชนเลียงบุญพการเมื่อเก็บใหญ่และ
 วยเหลือทานเมื่อมีโอกาสจะทำได้ ดังข้อความที่กล่าวว

การอิมมอยู่ 2 อย่าง คืออิมกายกับอิมใจ น้ถ้าหากแม่เชอทำงานเหนื่อยมา แล้วเชอ
 ตักน้ำไปให้แม่แ้วนึ่ง เย็น ๆ แล้วบอกแม่เหนื่อยมย เหนื่อยแม่คมน้ำก่อนนะ แหมหนู
 สงสารแม่เหลือเกิน ถ้าให้หนูโคโนจะไม่ให้แม่เหนื่อยอย่างนหรือก ตอนนแม่เหนื่อยไป
 ก่อนนะ (เสียงหัวเราะ) อย่างนี้ เชอคาดการณั้วว่าแม่เชอจะอิมอะไร น้ันอิมใจ น้ัน
 เชอทำให้แม่อิมใจในอายุ 10 ขวบไค้มย เรียกว่าเชอเลียงแม่ไค้หรือยัง

คำสอนเรื่อง "อย่านอหดหุค" ได้เสนอให้บุตรกระทำแต่ความค้ เพื่อให้ความมารคย
 ความสุขทางใจเมื่อไค้รับคำชมเชยจากผู้อื่น ดังข้อความว

เอาสมมุติว่าบ้านเชออยู่ทางนนะ แล้วลมมันพัดมาทางนี้ แล้วเชอมาเรียนอยู่ทางนี้ แล้ว
 ูเชอนะเรียนค้จริง ๆ เลย ลมมันก็พัดมาทางนี้เรื่อย ครูก็ไปบอกแหมน่า ลูกของน่าเรียน
 ค้จริง เรียนร่อยกว่าเพื่อนเลย พอแม่ก็พลอย (เสียงตอบสนใจ) เห็นับความค้มันหอม
 หวนลมไค้ ลูกสาวทค้เขาชนแม่จะกวาคบ้าน แม่ แม่ อยากวาคเลยหนูกวาคเอง แม่ก็
 สนใจ (เสียงหัวเราะ) เขาชนมาแม่จะญบ้าน แม่ แม่ อยาญเลยหนูญเอง แม่ก็สนใจ
 น้ันจึงเปรียบว่าน้ันลูกค้เหมือนมี (เสียงตอบ คอกไม้อยูหนบ้าน)

การให้ความช่วยเหลือและเลียงบุญพการตามความสามารถตนจะกระทำไค้เป็นสิ่งที่
 พระพยอม กุยาโน เสนอให้บุตร ชีคา ทุกคน ฟังปฏิบัติเป็นอยางยิ่ง

1.2.2 เชอฟังคำสั่งสอนของทาน

การเชอฟังคำสั่งสอนของบุญพการก็ค้เป็นอีกสิ่งหนึ่งทีพระพยอม กุยาโน
 มุงเสนอให้บุตรฟังปฏิบัติ โดยเฉพาะเขวชน ทานจะเสนอให้เชอฟังคำสั่งสอนของบิคารค เพื่อไม่ว่า
 ชีวติไปสู่ความหายนะ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "อีกสค้ค้ก" ทียกตัวอย่างค้กสาวทีต้องเสียตัวเพราะ
 ไม่เชอคำสั่งสอนของพอเมว

วันนั้นหลวงพี่ไปบรรยายที่พิจิตร ร้องให้จะฆ่าตัวตาย ถามว่าเป็นไร ผู้ชายมันหอรกดวง
มัน มัน มัน ไปหลงเชื่อผู้ชาย คำกินหวานอบปลายที่มาจากไหนไม่รู้ พอแม่สอนมาทั้งปี
สิบปี ยี่สิบปีไม่เชื่อ พอเพื่อนผู้ชายมาชวนนิกเดียวอย่างโจ่งอย่างงี้ เชื่อเลยเสียหาย
คนในโลกนี้จะรักเราจริงมีแต่แม่นะ...

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ได้กล่าวถึง ความยากลำบากที่พ่อแม่ต้องมาสนับสนุน
ทำงานหวังให้บุตรสุขสบาย บิดา มารดา มีความหวังดีต่อบุตร เมื่อท่านสั่งสอนอะไรเราควรเชื่อฟังบ้าง
คงขอความมา

พ่อแม่บางคนกับชีวิตกลางคันเพราะงานหนักเกินไป หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน บางทีหนี้สิน
รุงรัง ชีวิตแทบจะขาดรอน ๆ นาน ๆ จะได้พักก็เหนื่อยใจ เอาละนี้กว่าลูกคงสบาย
แน่นอนเป็นอย่างดี แต่ลูกมันมองไม่เห็น แม่พูดอะไรมันไม่เชื่อ แต่พวกผู้ชายมาพูด
นิกเดียวเชื่อ บอกไอ้คนที่มันรักเราจริงในโลกนี้มีพอกับแม่เท่านั้น

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ได้ชักชวนให้เยาวชนเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดา
มารดาอีกว่า

เราได้นักเรียน เยาวชน มาศึกษาธรรมะอย่างนี้ในสภาพลักษณะนี้ พ่อแม่คงนึก
ปลอญกับลูกเรา ถ้าหากนักเรียนอยู่ในสภาพอย่างนี้ เห็นอย่างนี้ ฟังอย่างนี้ คงจะ
ไม่หนีแม่ หนีพ่อไปตามโจร เคียนเคียวเด็กเรากำตั้งหนีพ่อแม่ไปตามโจร คือหมายความว่า
ว่ายังไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ แต่ไปเชื่อคำชักชวนของเพื่อนที่เป็นโจรมาปล้น
ความดีของเราไป

การเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดานั้นจะเป็นโลช่วยป้องกันชีวิตมิให้ล่วงสู่ความชั่ว
มิให้ไปหลงไหลอบายมุขและพาชีวิตสู่ความรุ่งเรือง ในที่สุด แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าละทิ้งคำสั่งสอน
ของท่านแล้วไปหลงเชื่อคำชักชวนของเพื่อนที่จะชักนำชีวิตให้ไปสู่ออบายมุข สิ่งเสพติด และความชั่ว
แล้ว ชีวิตจะจมลงสู่ความต่ำทรามในที่สุดเช่นกัน

1.2.3 ให้ความรัก เคารพ และระลึกถึงพระคุณท่าน

การให้ความรัก เคารพ นุพการีนเป็นสิ่งสำคัญที่บุตร ธิดา พึงกระทำอย่างยิ่ง เพราะเมื่อเรามีความรัก เคารพท่านแล้วจะทำให้บุคคลมีความกตัญญูต่อท่านตามมาและจะช่วยให้บุตร ธิดา อนุเคราะห์บิดา มารดา ให้มีความสุขได้ และบุตร ธิดา จะได้รับผลกระทบแห่งความดี เป็นสิ่งตอบแทนด้วย ดังปรากฏคำสอนในเรื่อง "ความมีศีลขาว" ได้เสนอให้บุตรมีความรัก บิดา มารดา ว่า

ถ้าครอบครัวใดมีลูกไปอยู่กับโจรมาก ๆ ครอบครัวนั้นก็หายนะเร็ว ไม่นั่นคง นั้นจึงช่วยกันหันกลับมาดูหน้าพ่อน้าแม่ เราจะทำอย่างไรให้ลูก ๆ เด็ก ๆ ของเราได้มีความรัก พ่อรักแม่ ถ้าเป็นพุทธศาสนิกชน ก็ให้รักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อาตมาเบออยู่อย่างหนึ่งไปเทศน์ที่ไหน เขาก็ขอร้องให้เทศน์กตัญญูรู้คุณพ่อรู้คุณแม่ เวลานั้นเด็กมันออกกตัญญูเหลือเกิน....

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ได้เสนอให้ผู้ฟังระลึกถึงพระคุณของบิดา มารดา ที่เลี้ยงให้เติบโตขึ้นมาว่า

บางคนหลงไปเจอมาค้าสักพอ ขยาย แม่บ่าวา อะไรเงี้ย พ่อพระ แม่พระ บางทีสักหม้อ มือนพอ มือนแม่ ไหมไหนจะได้นึกถึงพระบิดา พระมารดา ไ้พวกเรามาเนี่ย เนี่ยนึกถึงกันบ้างหรือเปล่า นึกแล้วกลับจะไปขอสตางค์ได้เท่าเดิมหรือเปล่า ไม่นึกว่าหม่อมจะทำยังงี้ให้ท่านได้คุณกะที่เราได้ใช้เงินของท่านมาเยอะ จะทำยังงี้ให้ท่านชื่นใจกะเราได้

คำสอนเรื่อง "ฝึกสติเด็ก" ได้เสนอให้บุตรระลึกถึงพระคุณของนุพการีว่า

แม่ของเราย่างครึ่งชีวิตก็ใช้ให้ทำงานหาเงินโหดก็ได้อำไร ก็มึนใจกว่าลูกถูกราวนี้ คงสบายแน่ แต่บางครั้งก็เจอปัญหา บางครั้งค้าขายขาดทุน บางครั้งทุเรียนไม่ให้ผล บางครั้งทุเรียนนำท่วมตายหมดหัวใจแทบช็อค แท้ทุเรียนหักตาย แม่คงไม่เสียใจ แม่คงเสียใจตรงลูกมันหักน้ำใจแม่ให้เงินมาใช้เรี่ยนกลับมาดูงมหก งั้นขอเธอจง

เป็นผู้ที่โอบอุ้มประคองแม่ แม้ว่าเธอจะปวดเมื่อยเมื่อไหร่จะให้แม่ ให้นึกว่าตอน
แม่อุ้มเราปวดกว่านี้ นะให้สำนึกไว้แล้วนักเรียนจะกลายเป็นลูกที่ค่าไม่น้อยกว่า
บอกหนา

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ได้กล่าวให้บุตรระลึกถึงพระคุณของบุพการี อีกว่า

เมื่อสมัยก่อนลูกไต่ยศ มีอยู่ครั้งหนึ่งเห็นแม่ให้พ้อมาติด พอนุ่งผ้าขาวม้ามานะติดยศ
ชั้นเอกพิเศษให้ลูก เคียนมันให้เจ้านายติด ถ้าพ้อมันมาติด เอ้ย มันหลบเลย ไม่
สมศักดิ์ศรี คนสมัยก่อนนเคาเคารพพอ เคารพแมนะ เคียนเคาชอบพูดกันว่า พ่อแม่
ไม่ให้ความอบอุ่นแก่ลูก แล้วลูกทำไมไม่ถามตัวเองว่าทำไมเราจะให้ความอบอุ่นแก่แม่
บ้างไม่ได้เขี้ยวหรือ...

การระลึกถึงพระคุณของบิดามารดา เป็นสิ่งสำคัญที่บุตรต้องกระทำเพราะเป็นการ
ตอบแทนบุญคุณท่านที่เลี้ยงเรามาจนเติบโต

1.3 หน้าที่ของบิดา มารดา ที่มีต่อบุตร ธิดา

พระพยอม กุลยาโล ได้กล่าวถึงหน้าที่ของบิดา มารดา ที่มีต่อบุตร ได้แก่
การเลี้ยงดูให้บุตร ธิดา มีความสุข ให้การอบรมสั่งสอนให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ และการป้องกัน
ภัยให้บุตร ธิดา ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเยาวชน" ได้ยกตัวอย่างของแม่คนหนึ่ง
ที่ขายเลือดตนเองเพื่อนำเงินมาให้บุตรได้เรียนหนังสือ ดังข้อความที่กล่าวว่า

แม่เรารักเราเปรียบเหมือนทาส รัชกาลที่ 5 เลิกทาสมานานแล้ว แม่แม่มยังไม่เลิก
ยังไม่เลิก นอกจากความตายเท่านั้นจะมาพรากแม่ออกจากลูกไฉน แม่กากนหนึ่ง
ชายของหาบแหมเรียวแรงจะหาบของก็ไม่มี แกขายเลือดให้ลูกสวเรียนจนหมดแรง
ล้มพุน้ำพุตยาท วันที่โรงเรียนเปิดมีแม่คนหนึ่งถอดสร้อยคอออกจ่าหน้า ก่อนที่จะจ่าหน้า
ยื่นให้ลูกชายเป็นนักเรียน 2 คน บอกลูกแม่ไม่เคยถอดเลยนะ เนี่ยของประดับกับ
ผู้หญิงนะหากันไม่ได้ แต่ครั้งนี้ต้องจำใจถอดจ่าหน้าเพื่อให้ลูกได้เรียนนะอย่างเนี่ย...

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ได้กล่าวถึงหน้าที่ของมารดาที่ต้องเลี้ยงดูบุตรหลานของตนอีกว่า

แม่เนี่ยรักเราแบบถนน รักแบบเสี้ยวรักแบบทาส โอ้ยแม่บางคนเนี่ยเห็นแม่เหมือนทาส รัชกาลที่ 5 ทานเลิกทาสมานานแล้ว แต่แม่ก็ยังไม่เลิกจากการเป็นทาสของลูก เลี้ยงลูกมาโตแล้ว ลูกมันมีลูก ยังเอาลูกมาฝากแม่ แม่ก็เลี้ยงให้มันต่อไป

อีกตัวอย่างหนึ่งที่พระพยอม กุธยาโน จะกล่าวถึงเสมอคือ การเปรียบเทียบแห่งเทียนกับชีวิตของพ่อแม่ ทนทนต่อการทำงานด้วยความยากลำบาก เพื่อเลี้ยงดูบุตรให้มีความสุข ได้มีการศึกษาค้นคว้าในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเยาวชน" ที่กล่าวว่า

เนี่ยควรดูเทียนอันนี้ไหมจ้ะ เทียนเนี่ยบางทีจุดแล้วมันก็รีบหรี่แทบจะดับ บางทีก็ถูกไขควงแล้วเทียนเนี่ยเมื่อจุดแล้วน้ำตาเทียนจะหยดขยอลงแล้วค่อย ๆ ละลายแห้งหมดไป ๆ เคาบอกเปลวเทียนละลายแห้งเพื่อเปล่งแสงอันอำไพ ชีวิตละลายไปทั้งอะไรเอาไว้แทนจ้ะเทียนเนี่ยเหมือนใครคนหนึ่งที่บ้านของเรา หลังสู้ฟ้า หน้าสู้คน น้ำเหงื่อหยด น้ำตารินเพื่อให้ลูกได้ไขควงชีวิตจ้ะจ้ะจ้ะ เทียนเนี่ยเหมือนใครที่บ้านของเรา เมนะ ทานก็ค่อย ๆ ละลายแห้งหมดไป ๆ อย่างเทียนเหลือไม่ถึงครึ่งแท่งแล้วเนี่ยนะ บางคนก็จบชีวิตลงท่ามกลางแกอายุสี่สิบ ห้าสิบ เพราะงานหนักเกินไป หลังสู้ฟ้า หน้าสู้คน ข้างก็ถูกหนอนรบกวน บางทีหันหลังนั่ง ชีวิตแทบจะขาดรอนรอน นาน ๆ จะไค้ฟ้าดี ๆ เหน็ด ๆ ใจเหนื่อยใจ ก็นึกเออว้า เออละ ลูกคงสบายแม่ครานี้

นอกจากบิดามารดา จะมีหน้าที่เลี้ยงดูให้บุตรมีความสุขแล้วยังต้องให้การอบรมสั่งสอนให้บุตรเป็นคนดีอีก ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเยาวชน" ที่ยกตัวอย่างโยมแม่ของพระพยอม กุธยาโน ที่ได้อบรมสั่งสอนไม่ให้หลานหลงไปติดยาเสพติด และให้ประพฤติปฏิบัติชอบว่า

อาตมาอยู่กับโยมแม่นั้นกว่าโยมแม่นั้นไครร้าย พุ่จากับลูกไม่เพราะเลย แกล้งพูดอยู่คำ แกล้งใช้ภาษาพ่อบุญรามอยู่เรื่อยเลย มีงอथाทำอย่างนั้นนะเดี๋ยวก็ทบทว่า แหม ไอ้คำนี้บอที่สุด นะตอนนั้นอยู่กับน้องหงอย ๆ ไม่รู้ว่าทำอะไรถึงกามะพร้าวมานวน ๆ

ใบทองอุบลที่เล่น ทำเป็นบุตรสืบไปสืบมา โยมแม่กลับมาจากไถนาไม่พูด มึงริเลว
แต่เล็ก ๆ ทยอยไฟไฟแลบจุมจูเลย (เสียงหัวเราะ) ทั้งแท่นมาไม่เคยแตะต้อง
อีกเลยพี่น้อง 5 คน ไม่มีใครติดบุตรซักคน...

หน้าที่ของบุพการีอีกประการหนึ่ง คือการคุ้มครองให้บุตรปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ
ดังปรากฏตัวอย่างที่พระพยอม กุธยาโม จะยกมากล่าวเสมอคือ มารดาพาบุตรไปซื้อข้าวโพดคั่ว
ถ่านไฟกระเด็นใส่มารดาจะปักไฟจากบุตรก่อนปักให้ตนเอง ดังข้อความในคำสอนเรื่อง "เทศน์
ปฏิรูปงานวัด" ที่กล่าวว่า

แม่นรักจริง วันนั้นอาตมาเห็นแม่เฝ้าอุ้มลูกเข้าเอาไปซื้อข้าวโพดคั่ว งานวัด พอไปยืน
คอยข้าวโพดคั่ว ปรากฏว่าถ่านที่เฝ้าควักกระเด็นมาโดนทั้งแม่ทั้งลูก โดนหน้าอกพราร
แทนที่แม่จะปักของตัวเองก่อนกลับปักให้ลูกก่อน เน้นความรักของแม่ที่เฝ้าเปรียบว่า
แม่กอดหาสของลูก...

คำสอนเรื่อง "รากฐานคานิยมพื้นฐาน" ได้กล่าวถึงแม่เฝ้าซึ่งเป็นสัจธรรมรักลูก คอยป้องกัน
ภัยให้ลูกตัวเอง ดังข้อความว่า

อย่าว่าแต่แม่คนเดียวที่รักลูก แม่เฝ้ายังรักลูกนั้นเลย มีอยู่วันหนึ่งนะไอ้แม่เฝ้าเลี้ยงลูก
อยู่ สี่ห้าตัว เลี้ยงไปเลี้ยงมา เทียบมาจากไหนไม่รู้เจียวลูกมันมีบิ บินข้ามคลองไปเลย
คลองใหญ่ ขรรคดาแม่เฝ้าวันนั้นมันบินข้ามไปไม่พ้นเลย วันนั้นมันรักลูกมันเป็นโมหะ ผลัก
คันให้มันตามติด ๆ ๆ ๆ ๆ พอไปถึงฝั่งโน้นกลับไม่ได้ (เสียงหัวเราะ) ต้องเอาเรือ
ไปรับกลับ ขาไปไปได้ ขากลับไม่เห็นหน้าลูกกลับไม่ไหว เคนเลาะร่องอยู่นั้นแหละ
เจ้าของต้องเอาเรือไปรับกลับ

จากข้อความที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นได้กล่าวถึงหน้าที่ของบุพการีที่ของอนุเคราะห์บุตร ให้
การอบรมสั่งสอน เลี้ยงดูใหญ่บุตร มีความรัก สุข มีความรู้ และช่วยป้องกันภัยเมื่อเกิดภัยขึ้น

1.4 หน้าที่ของบุคคลในครอบครัวที่ต่อเนื่องกัน

บุคคลในครอบครัวควรมีหน้าที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน บิดา มารดา มีหน้าที่ให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้บุตร ธิดา กระทำความดี บุตรก็ตั้งใจประพฤติดี ปฏิบัติชอบ สามี ภรรยา ก็ควรปรับตัวเข้าหากัน ถ้าบุคคลต่าง ๆ ในครอบครัวปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองก็จะช่วยให้ครอบครัวอยู่อย่างมีความสุข ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "วัยรุ่นกับยาเสพติด" ที่กล่าวถึงหน้าที่ของบิดามารดา และบุตร ธิดา ว่า

แม่คืออะไร เด็กเล่าบอกว่าแม่ คือผู้แบ่งชีวิตเลือดเนื้อและร่างกายให้แก่ลูกมา ถามว่า พ่อคืออะไร พ่อคือผู้ที่เอาเรี่ยวแรงเข้าไปค้นกับการงานเพื่อเอาเงินมาเลี้ยงแม่และลูกให้มีความสุข ถามว่าลูกคืออะไร ลูกคือผู้ที่ต้องหวนกลับมาทำความดีให้พ่อแม่ชื่นใจ นะเราทั้งสองคนกันอย่างเนี่ย

คำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ได้กล่าวถึงหน้าที่ของบิดามารดา และบุตรที่พึงกระทำต่อกันอีกว่า

เราเนี่ยยิ่งเรียนมันต้องยิ่งดี ยิ่งเรียนต้องยิ่งหมด ปัญหา เป็นข้อสรุปลงไว้ว่าเทียนเนี่ยเมื่อจุดแล้วมันก็เปล่งแสงละลายแทบหมดไป หมดไป แต่ให้ดูอันสว่างเหมือนพ่อกับแม่เราเนี่ย ใต้อ่างงานหนักเหนื่อยหลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน ชีวิตก็หมดไป หมดไป หวังอย่างเดียวให้ลูก โชติช่วงชัชวาล นั่นตัวเราต้องเรียนให้คุ้มค่าหยาดเหงื่อ น้ำตาของแม่ ไม่ใช่เอามาถลุงถลุงเสร็จแล้ว ทานก็ผิกหวังในตัวเรา แล้วเราก็ก๊แยเลยไม่ได้ทำอะไรให้แม่

จากข้อความที่กล่าวมานั้นได้เสนอให้บุตร ธิดา ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดคือพยายามศึกษาหาความรู้ เพื่อเป็นการสนองตอบบุญคุณของบิดามารดาที่คอยช่วยเหลืออย่างกับการทำงาน เพื่อเลี้ยงดูบุตร ธิดา พระพยอม กฤษสาโยธา จึงเสนอให้บุตรธิดาแสดงความรักให้ท่านเพราะเมื่อบุตรธิดารักบิดา มารดา แล้วยอมไม่ทำให้อาจารย์เสียใจ ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "นักโทษของพระพุทธเจ้า" ที่กล่าวว่า

ไอ้ต้นทุนของคุณธรรมทั้งหลายเนี่ยมันอยู่ที่ความกตัญญู ความรักพ่อรักแม่นั่นเป็นต้นทุนของคุณธรรมทั้งหลาย ถ้าคนไหนรักพ่อรักแม่นั่นจะเริ่มมีคุณธรรมตามมาหมด เพราะความรักพ่อรักแม่เป็นต้นทุน คุณรักพ่อรักแม่นะเนี่ยถ้ามจริง ๆ คุณจะทำให้ตระกูลของพ่อแม่เสื่อมมีตระกูลนี้ไม่เคยมีไอ้คนซุกก๊ว๊ว เขาพูดกันว่า เราไม่เคยคิดคิดคิดตาวัวว๊ว ความรักพ่อรักแม่จะเป็นต้นทุนของคุณธรรมทั้งหลาย เราอาจจะบังคับตัวเองเอง เพราะว่าไม่อยากทำให้พ่อแม่หน้าตาตก ก็บังคับตัวเองได้...

คำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กอาร์ค" ได้กล่าวถึงผลของความรักพ่อ รักแม่ จะช่วยขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นมาอีกว่า

ครอบครัว แม่รักลูก ลูกรักแม่สามีรักภรรยา ภรรยารักสามี ในครอบครัวนั้น ในสังคมครอบครัวนี้แม่ปัญหาน้อย เห็นแม่ แล้วในโรงเรียน นักเรียนทุกคนรักกันหมด ในโรงเรียนมีปัญหาน้อย ครูฝ่ายปกครองไม่ต้องจ้องมาให้เสียเงินหรือ (เสียฮา) จริง ถ้านักเรียนมันรักกันแล้ว ประจักษ์กันแล้วจะออกมาอะไร ถ้ามันรักพ่อแม่มันมาตลอดมาโรงเรียนก็ต้องมุ่งเอาวิชาความรู้ เพื่อจะได้เรียนให้ทันเค้า จะได้ออกไปประกอบกิจการงานหาเงินหาทองช่วยพ่อช่วยแม่ ปัญหาทั้งหมด มันจะเป็นเด็กมีปัญหาน้อย

แต่การที่จะให้บุตร ธิดา รักบิดา มารดา เพื่อกระทำความดีให้บุพการีของตนเองได้นั้น พระพยอม กฤษยาไฉ จึ่งได้เสนอให้บิดามารดากระทำตนให้เป็นที่ยรัก เคารพของบุตรได้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เขาได้ ดังปรากฏคำสอนในคำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ว่า

เราจะทำอะไรให้ลูก ๆ เด็ก ๆ ของเราได้มีความรักพ่อ รักแม่ ถ้าเป็นศาสนิกชนก็ให้รักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หากความสุขอยู่กับการพิจารณาธรรม ฟังธรรม นึกถึงพุทธคุณของพระองค์กันเป็นอนุสติ อย่างนึกถึงความสุขทางเนื้อหนัง ท่านอยากจะบงกาให้เด็กรักพ่อแม่ พ่อแม่ก็ต้องทำตนให้เป็นที่รัก คือผู้ใหญ่อยากให้อายุยืนก็มีศีลธรรม ไม่โกง ไม่กิน ไม่อู้งานไม่หลบงาน ผู้ใหญ่ก็ควรจะเป็นเช่นนั้น...

นอกจากนี้ พระพยอม กุธยาโน ยังกล่าวถึงหน้าที่ของสามเณรว่า ที่พึงปฏิบัติต่อกันว่า ให้ช่วยปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ก็จะช่วยให้ครอบครัวมีความสุขได้ ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "พระพยอมสนทนาธรรมกับคำร่ พุทธาล" ว่า

สามเณรคนหนึ่งเขาแต่งงานกันแล้วจะแยกบ้าน เขาเตรียมกันแล้วว่าจะไปขอศาลพระภูมิมาตั้ง พอพึ่งเทพ อาตมาเสร็จปรากฏว่าเขาอกไม่ท้องตั้งแล้ว เราด้วยกันได้สบาย เราปรับตัวกันเอง สามเณรทำหน้าที่ของสามเณร ทำหน้าที่ของภรรยาให้ดีที่สุด ในที่สุดเราก็จะสบายกันละ บ้านเราเราคุมครองเอาเองได้...

จากข้อความที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น พระพยอม กุธยาโน ท่านชี้ให้เห็นว่า การที่ครอบครัวจะอยู่รวมกันอย่างมีความสุขได้นั้นคนในครอบครัวต้องรู้จักหน้าที่ และปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดเพื่อคนที่ตนเองรัก ซึ่งก็หมายถึง บิดา มารดา พี่น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย ของตนเอง ฉะนั้นการกระทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดคือ วิธีที่จะช่วยให้สังคมครอบครัวอยู่กันอย่างมีความสุขได้

2. สถาบันศาสนา

พระพยอม กุธยาโน ได้แสดงทัศนะของท่านเกี่ยวกับศาสนาในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

2.1 ศาสนบุคคล

2.2 ศาสนวัตถุ

2.3 ศาสนธรรม

2.4 ศาสนพิธี

2.1 ศาสนาบุคคล

บุคคลที่พระพยอม กุธยาโน กล่าวถึงมากที่สุดคือสมณะ ทั้งภิกษุและสามเณร ท่านเสนอแนวทางในการปฏิบัติของสมณะไว้ดังนี้

* เกี่ยวกับ "ศาสนพิธี" ผู้วิจัยจะยกไปกล่าวไว้ใน "ทัศนะทางงานพิธีกรรมเรื่องหนึ่งต่างหาก"

- 2.1.1 ละความโลภ
- 2.1.2 ไขชีวิตอย่างเรียบง่าย
- 2.1.3 หำจิตให้สงบ
- 2.1.4 สิ่งที่เหมาะสมไม่พึงปฏิบัติ

2.1.1 ละความโลภ

พระพยอม กุธยาโน เสนอให้สมณะ ละความโลภ ทั้งลาภยศ
 ต่าง ๆ ลาภสักการะ และละจากการสะสม ซึ่งจะก่อให้เกิดกิเลส ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง
 "แนะพระใหม่ให้ถูกทาง" ได้เสนอให้สมณะละจากความโลภว่า

การกระทำที่นำไปเพื่อเป็นการสะสมกองกิเลส หมายความว่าอย่างไร ถ้าทำอะไร
 แล้วมันโลภมากขึ้น ในเรื่องกิน เรื่องถาม เรื่องเกียรติสะสมมากขึ้น เนียลองดู
 ขณะที่มาบวชในพรรษาเนี่ย ถ้าหากจะลองดูได้เกี่ยวกับเรื่องกิน อาจจะลองสมาทาน
 จมูกเดียวมั่ง แล้วหักอาหารเนี่ย พยายามหักให้น้อยที่สุด ลองดู ผมเคยหักบางที
 2 หัฟฟี่ 3 หัฟฟี่ เพื่อทดลองในเรื่องให้มันเห็นแก่กันน้อย ละโมภโลภมากในการกิน
 น้อย

คำสอนเรื่อง "แนะพระใหม่ให้ถูกทาง" ยังได้กล่าวถึงการละความโลภ โดยไม่สะสม
 สิ่งของต่าง ๆ ไว้ดีกว่า

ต่อไปต้องยินดีกับน้อยสั่นโศษ คือไม่เป็นคนว่าฉันแล้วอยากได้นั้นจนของในกุฏิเนี่ยเก็บ
 ไปหมด บางองค์เนี่ยอยากได้เข้า ได้เข้า จนเหลือของนิดเดียวในกุฏิ นอกนั้นก็เก็บ
 ไปหมด ไม่ไหว ก็พยายามทำเหอะทุกองค์ พยายามให้มีของน้อย ๆ จนขโมยมันเปิด
 กุฏิไปดูแล้วสาธุหนา กุฏิไม่มาอีกแล้วกุฏิหลังนี้ น้อยๆไปนั่นคืออยากได้น้อยอยากได้นั้น
 เนี่ยผมแทบจะสาลักการะตายแล้วเวลานี้ มองดูมันมากเกินไป แล้วท่าน
 มาบวชตอนผมกำลังมีลาภสักการะ เขามาสูมาหา มันก็ตกใจตกใจไปถึงกัน ถ้าท่าน
 ลืมตัวกัน ควบคุมอารมณ์ไม่อยู่ก็จะหลงใหลไปกับใหญ่เนกลายเป็นตัวกังสะละกะดู
 ความยิ่งใหญ่กันในครั้งนั้นยุ่งกันใหญ่ ต้องระวังให้มันเวลานี้แล้วว่าจะต้องไขศรัย
 บวนิมานทอง...

คำสอนเรื่อง "ธรรมะกับทรัพย์" ได้ชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่สมณะต้องคำนึงถึงเสมอ คือต้องไม่ยึดติดกับการรับเงิน เพราะ "เงิน" จะทำให้สมณะเกิดกิเลสหรือความโลภขึ้น ดังข้อความที่ว่า

พระเหมือนกัน ถ้าเห็นเงินเป็นเศษกระดาษไม่ได้ แล้วไม่คิดจะฉีก จะละ จะรับ จะหยิบจะเก็บเนี่ย ไม่มีทางเป็นพระที่ได้ อาตมาเองพยายามหลีกเลี่ยงเกินคิณทุกปี ทุกปี เนี่ยตั้งใจไว้ตั้งแต่ตอนบวชเนี่ย จะไม่รับ ไม่จับ ไม่เก็บ เนี่ยหากไม่มีความจำเป็นมา บิณฑุ ป่านเนี่ยไม่รับ ไม่จับ ไม่เก็บ เนี่ยมันสบายใจที่สุดเลย เนี่ยตั้งใจเอาไว้มานานแล้ว คิดอยู่ว่าเราจะต้องทำให้เลิกล้อบที่สุด ในเรื่องทรัพย์สินสมบัติ ชาวบ้านเค้าเห็นเงินเป็น แก้วสารพัดนึก เราจะต้องเห็นเงินเป็นแก้วสารพัดพิษ

คำสอนเรื่อง "พระพยอม สันทนาธรรมกับ คำร้อง พุทธทาส" ได้กล่าวถึง สมณศักดิ์ที่จะได้รับนั้นจะเปรียบเสมือนกรอบที่จะวางให้สมณะเดินตาม จึงไม่ควรยึดติดในสมณศักดิ์ต่าง ๆ ดังข้อความว่า

คำร้อง พุทธทาส ถามว่า กระผมขอเรียนถามตรง ๆ ว่า มีความหวังอยู่บ้างไหมครับ ในการเลื่อนสมณศักดิ์ของ อาจารย์เนี่ย โอ้อาตมากลัวมากไม่อยากได้ เพราะได้แล้วทำงานไม่เต็มที อาจจะมีเรื่องสมณศักดิ์มาเป็นกรอบนะ ถ้าเอาสมณศักดิ์มาให้เท่ากับ เป็นการส่งคดมาให้ แล้วให้อยู่ในคด และตั้งไวที่สูง ๆ จนทำอะไรไม่ได้ กลัวอย่างงั้นหลีกเลี่ยง อาตมาเนี่ยกลัวมาก

จากคำสอนที่ยกมากล่าวทั้งหมดนั้นจะเห็นว่า พระพยอม กุญญาโน เสนอให้สมณะละจากความโลภทั้ง ลาภ ยศ และการบริโภคนิยม เพื่อให้เกิดการละกิเลส ไม่เป็นการสะสมซึ่งจะก่อให้เกิดกิเลสขึ้น

2.1.2 ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย

พระพยอม กุญญาโน ได้เสนอให้ภิกษุสามเณรใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ไม่สร้างความเคียดแค้นหรือความยุ่งยากในเรื่องต่าง ๆ ให้บังเกิดแก่ญาติโยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการฉันภัตตาหาร ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ปัสสิดิเถก" ที่กล่าวว่า สมณะต้องใช้ชีวิตอย่างง่าย ๆ ดังข้อความว่า

คนสมัยก่อนบอกแล้วว่า ก่อนจะเป็นพระราชทานกษัตริย์ ครองบ้านครองเมืองได้
 เค้าต้องไปอยู่กะใครก่อน พระญาติ โยคี มุณี ในป่าสอนเวทมนต์คาถาลองหนายัก
 ไคว้ขามาครองบ้านครองเมือง แล้วก็เรียบร้อย นึกเหมือนกันเค้าพาเธอมาเพื่อจะ
 ให้เธอมีนิสัย พระญาติบ้างนะ เหมือนอย่างพระขนิษฐา เปรียบเหมือนพระญาติ อู้งาย ๆ
 ญาติเล็ก ๆ อชรมงาย ๆ นะ เพื่อให้เธอคุ้นสับไป

คำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ยังได้กล่าวในลักษณะเดียวกันอีกว่า
 อะไรที่มีปัญหาเนี่ยก็ต้องช่วยกันจัดทำให้มันง่ายขึ้น แม้แต่การที่จะให้ธรรมะเข้าไปหล่อเลี้ยงจิตใจ
 ก็อย่าให้ธรรมะเขายาก ให้เขาไปง่าย ๆ ทำชีวิตของเราให้ง่ายที่สุด เรียบง่าย ไม่ใช่ยุ่งยากนะ
 ให้มันมีความเรียบง่าย ไม่ทำให้คนอื่นยุ่งยากลำบากนัก

คำสอนเรื่อง "แนะนำใหม่ให้ถูกทาง" ยังได้เสนอให้สมณะใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย
 ทั้งในเรื่องที่อยู่อาศัยและการฉันอาหาร ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

เขรบางองค์เนี่ยน่าเบื่อจริง ญาติเค้าทำไว้ให้โล่ง ๆ ดี ๆ ก็เที่ยวหาอะไรมาปรุงมาบัง
 ให้เกะกะไปหมด เนี่ยอยู่ยาก ทำให้ยุ่งยากมากเรื่อง นะใครก็ตามทำให้เรื่องเป็นเยื่อ
 ยืดยาวต่อไปเนี่ยทำให้คนฉุนเฉียว เรื่องอะไรที่มันควรจะง่ายที่เราทำกันเนี่ย ตักอาหาร
 รวม ๆ ใส่บาตร แงงจืด แงงเผ็ด น้ำพริกอะไรปนรวมไปหมด เพื่อตัดความยุ่งยากให้
 เค้าได้ง่าย ฉนในบาตรง่าย ไม่ตอ้งเปลืองภาชนะ เราลองดูชาวบ้านเค้าตอ้ง
 ล้างถ้วยชามกันมากเหลือเกินนะ

คำสอนเรื่อง "ธรรมะที่ควรพิจารณาบ่อย ๆ" ได้เสนอให้สมณะฉันอาหารง่าย ๆ
 เพื่อไม่ให้เกิดความยุ่งยากแก่ญาติโยมอีกว่า

เราพยายามทำให้เค้าได้ง่ายที่สุด แล้วพยายามสังเกตดูการตักอาหาร อย่าให้มัน
 เป็นไปในลักษณะมูมามามาก ทะเยอทะยานมาก วัคเราอีกษัตริย์หนึ่งก็ควรจะทำการหยุด
 ฉนเมื่อเดี๋ยวมั้ง เพื่อให้เค้าได้ง่ายขึ้น

คำสอนเรื่อง "การสร้างภูมิคุ้มกัน" ได้กล่าวว่า ถ้าสมณะรูปใดกระทำตนให้เป็นพระเลียงยาก ฉันทาหารยาก ก็เท่ากับตนได้สร้างความยุ่งยากให้บังเกิดขึ้นแก่ญาติโยม ดังข้อความว่า

เราลองถามแม่ครัวที่ทำบุญเนย ที่เคาอุตสาหกรรมนำธรรมาถวาบพวกเราเนยเราเป็น
เนยบุญที่เคาสนใจหรือยัง มันกันอุม ๆ อิบ ๆ น้ำจืดเหลือเกิน เหม่นน้ำปลานะ
ไม่อร่อยเลย คนอย่างนี้ปากก็ไม่ใช่เนยบุญแถมทำ พุทให้เคาแสดงใจ เป็นคน
เลียงยาก พระเณรคไหนดเป็นคนเลียงยาก ไม่เป็นเนยบุญของโยม

จากคำสอนทั้งหลายมาทั้งหมดนั้น พระพยอม กุธยาโน ได้กล่าวถึงลักษณะของสมณะที่พึงประสงค์อย่างหนึ่งคือการกระทำตนและใช้ชีวิตสมณะอย่างเรียบง่าย ไม่ก่อความยุ่งยากให้บังเกิดขึ้นแก่สมณะด้วยกัน และญาติโยมที่คอยอุปถัมภ์อยู่

2.1.3 ทำจิตใจสงบ

นอกจากสมณะจะต้องละจากวาทะโลกและใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายแล้ว พระพยอม กุธยาโน ยังเสนอให้สมณะมุ่งถึงจุดสูงสุดคือ ความสงบเย็น หรือการถึงนิพพานนั่นเอง ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่กล่าวถึงจุดหมายสูงสุดของสมณะคือความสงบเย็นว่า

เอาละท่านเป้าหมายก็อยู่ตรงที่ว่าเราจะต้องไม่ไขว่ขวสเพื่ออย่างอื่น ไม่ไขว่ขวสเพื่อ
ไฉนก็กรรม ไม่ไขว่ขวสเพื่อไฉนหาเปรียญ ไม่ไขว่ขวสเพื่อศีล สมาธิ ปัญญา แลว
เพื่อวิมุตติ ให้รู้คนไว้ก่อนคือ ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ หรือมีความทุกข์น้อยที่สุด จะ
ทำอะไรก็ทำไป จะเรียนก็เรียนไป จะมาอบรมวิปัสสนา กรรมฐาน หรือจะทำอะไร
ก็ทำกันไป แลวอย่าทำด้วยความทุกข์

คำสอนเรื่อง "แนะพระใหม่ให้ถูกทาง" ได้กล่าวถึง สิ่งที่สมณะจะต้องกระทำเพื่อความสงบเย็นไว้ 8 ประการ ดังข้อความว่า

หลักศีลพระธรรมวินัยที่วางไว้ 8 ข้อ มีอยู่ว่า ขณะที่เรายืนเฝ้า วันใดถ้าปล่อย
 ให้ความกำหนัดบังใจ ทำอะไรแล้วเกิดความกำหนัดบังใจ เกิดความใคร่มากขึ้น
 สิ่งนั้นอย่าทำ สองเป็นไปเพื่อความประกอบไว้ในความเป็นสัตว์ หรือชั่งอยู่ใน
 ความทุกข์ นี่ท่านใช้คำว่า ทำไปเพื่อประกอบความทุกข์ขึ้นในตน ทำให้ตนต้องของ
 ต้องติดไม่มีที่สิ้นสุดได้ ก็ถือว่าผิดหลักธรรมวินัย และเป็นไปเพื่อสะสมกองกิเลส
 เลือกใส่ให้เราอนิจจทุกข์ใจมากขึ้น ถือว่าการบวชของเราผิดทางเสียแล้ว แล้ว
 เป็นไปเพื่อความอยากใหญ่ขึ้นก็ผิด เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ ยินดีในสิ่งที่มี นี่
 ก็ผิดธรรมวินัย เป็นไปด้วยคลุกคลีด้วยหมกมุ่น เป็นไปด้วยความเกียจคร้าน เป็นไป
 เพื่อความเลื่อง揚 ชรรณหล่านพึงรู้ว่าไม่ใช่ธรรมไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสอนของ
 บรมศาสดา...

คำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ได้กล่าวถึงเป้าหมายของสมณะคือ ความสงบหรือ
 นิพพานไว้ก่อนว่า

เป้าหมายของพวกเราไม่ใช่บวชเพื่อเป็นเทวดา เราไม่ใช่บวชเพื่อลาสักการะ
 อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส เราไม่ใช่บวชเพื่อยศ เราไม่ใช่บวชเพื่อคนกราบไหว้
 เราไม่ใช่บวชเพื่อศัล เพื่อสมาธิ แต่บวชเพื่อวิมุตติ คือนิพพานนั่นเอง

การใช้ชีวิตอย่างสงบ เห็นภัยของสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิดนี้เป็นสิ่งที่มี
 ความสำคัญที่สุด ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ที่กล่าวว่า

...ข้อสำคัญเป้าหมายของพวกเราเนี่ยทำยังไงจะเห็นภัยของสังสารวัฏ มันน่าทรมาน
 เวลาเนี่ย ไม่ว่าอะไรที่เราทุ่มลงเข้าไปแล้วมันน่าสังเวช...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่า พระพยอม กุธยาโน ได้พยายามเสนอให้
สมณะทั้งหลาย ทำใจให้สงบมุ่งสู่ความสุขสูงสุดคือ นิพพานหรือความสงบเย็นนั่นเอง

2.1.4 สิ่งที่สมณะไม่พึงปฏิบัติ

พระพยอม กุธยาโน ได้กล่าวถึงสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติหลายประการ
เช่น การเล่นเกมพนัน การสูบบุหรี่ การเสกเครื่องรางของขลัง อันเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการเสื่อมเสีย
แก่ศาสนาอย่างยิ่ง ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ที่กล่าวถึงสมณะที่ควร
ปลูกเสกสิ่งต่าง ๆ หรือโบ๋หวย ดังข้อความที่ว่า

พระที่ไม่นับปลูกเสกทำเลขทำยันต์ลงหวย ลงเบอร์ พ่นน้ำมัน ทำอะไรที่ทำกันไป
เรียนตำรากรรมคณันต์ พ่นน้ำมัน ปลูกกระเบื้อง เสกทองเหลืองไป พอไปอยู่วัดก็
ทำวัชระเป็นอะไรก็ไม่รู้ วัดเดียวเนี่ยก็ต้องดูกันนะมันมีหลายวัด เอาแก่ ส. อย่างเดียว
เท่านั้น วัดสร้าง วัดสวด วัดเสก วัดสนุก วัดสอน วัดสงบ เคยวนูวัดเสก ก็เสกกัน
ไฟแลมโบสถ์...

คำสอนเรื่อง "เขวชนของชาติ" ได้กล่าวถึงการปลูกเสกสิ่งต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่
สมณะไม่ควรกระทำอีกว่า

พวกหลวงปู่อะไรที่ไม่ทำเรื่องเหลวไหลให้เค้าคาไคณะ ไปปิดทองคารง คารอะไรเนี่ย
จริง ๆ เลยม่าปิดหัวใจคน แล้วให้มันเล็กเล็กเล็กโมฆะที่เหอะ เค้าคาเอาเสียหน้า
เสียชื่อเปล่า ๆ ตัวเองยังเป็นนอยตักกรรมวิบากของตัวเองไม่หมดเลย จะไปตักกรรม
ให้พวกคารา...

นอกจากนี้ พระพยอม กุธยาโน ได้เสนอให้สมณะละจากการเล่นเกมพนันโดยเด็ดขาด
โดยเฉพาะ "หวยเบอร์" ทั้งเป็นผู้เล่นและเป็นผู้ให้ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ยศช้าง-ยศพระ"
ที่กล่าวว่า

วัดใดที่มีการศึกษาปริยัติธรรมเรียนบาลีเนี้ยควรรู้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ เคียน
กลายเป็นว่าถ้ามีงานดังลูกมีมีคนแน่น ถ้ามีงานอย่างอื่นคนแน่น เคียนไปสนับสนุน
หลวงพ่อกองอยู่กันแน่นหมดชุมพร พอให้ห้วยเมิน 5 งวด เท่านั้นแน่นหมด ถ้าอาตมา
เป็นนักปกครองในประเทศนะ พระองค์ไหนให้ห้วยเมินประหารชีวิตให้หมด (เสียง
หัวเราะ) ทำให้คนชกเกียจกันทั้งเมืองไม่ต้องทำอะไรไปนั่งนอนนอน แล้วคอยดูอะไร
ถ้าขึ้นให้แน่น ๆ ไม่ก็ให้หอกเจ้ามอญต้องฆ่าพระ...

คำสอนเรื่อง "การแก้ปัญหาคีฬารัก" ท่านติเตียนสมณะที่ชอบเล่น "ห้วยเบอร์"
ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ดังข้อความที่กล่าวว่า

พระบางองค์เนี้ยเดินผ่านทุ่งโอ้อะ เดินผ่านทุ่งห้วยน้อยก็มองแล้วก็ไปช้อนน้ำเกลี้ยก
เพราะไม่ควบคุมตัณหา แล้วคนเคียนมันโง่เหมือนกันแหละ มองพระยังใจไม่รู้
วันนั้นอาตมาไปบรรยายที่บางปู พออาตมาบรรยายเสร็จก็กลับ พอขึ้นรถคนมาไหว
พอไหวจะรับไหวก็ไม่ได้ อาตมาก็ยกมือเคียนหัวคี่ ๆ ๆ แหมมันไปคี่เป็นห้วยศูนย์สาม
(เสียงฮา) งวดที่แล้วถูกกันน้ำดูเลย (เสียงฮา) โอ้นั่นโง่ตัณหาจริง ๆ ...

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลขาว" ได้กล่าวว่า สามเณรของวัดสวนแก้วก็กล่าวหลวงคา
บางองค์ชอบเล่น "ห้วยเบอร์" ดังข้อความว่า

แหมวัดอาตมารับรองโค่นหรีไม่ดูบ หอบไม่เล่น เพราะไม่มีตังค์ ชื้อไม่ได้ ถ้ามันค
ไปแล้วอาตมาเก็บหมกเงินเก็บไว้ ถ้าเณรเจ็บป่วย จะเดินทางอะไรมาเบิกได้
แต่ถ้าจะให้เงินไปซื้อกับเองไม่ให้ไร โทษมันไม่มีให้ดู แหมวัดอาตมายังก็กล่าว
หลวงคาบางองค์เนี้ยชอบห้วยเบอร์...

จากคำสอนทั้งหมดที่กล่าวมาจะเห็นว่า พระพยอม กุธยาโธ ได้พยายามเสนอให้สมณะ
ละจากการเล่นการพนัน "ห้วยเบอร์" หรือเป็นผู้ไปห้วย นอกจากนั้น พระพยอม กุธยาโธ ยังเสนอ
ให้สมณะละจากการดูบหรี เพื่อเป็นตัวอย่างให้ประชาชนปฏิบัติตาม ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง
"การเพิ่มค่าของชีวิต" ที่กล่าวว่า

เวลานี้ประเทศไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนาเจริญ แต่จริงลังกาเก่า
เจริญกว่า เคา้มวัดไม่ถึงพันวัด ของเรามีสามหมื่นกว่าวัดดูเขาไม่ได้ พระลังกา
เคาไม่สู้บุญหรือสิ่งเสพติดเลย เคาไม่แตะต้องเลย ถ้าพระลังกาสู้บิ ชวามา
กระชากออกเลย เคา ชว ชว ชว ถือว่าเป็นเรื่องเลวมาก บาปมาก

คำสอนเรื่อง "เขาวรรณของชาติ" ได้เสนอแนะให้สมณะเลิกสู้บุญหรือ เพื่อเป็นตัวอย่าง
ที่ดีให้ประชาชนปฏิบัติ ดังคำสอนที่กล่าวว่า

พระคุณเจ้าเหมือนกันต้องทำตัว เป็นตัวอย่าง บางทีไปบรรยายกะเด็กนักเรียนมันยอมถน
หลวงพ่อบุญหรือไม่ว่าทำไมพระยังสู้บิละ นั้นนะมันลำบากเหมือนกัน มันโทษโยมันแหละ
น่าจะซอของอินไปถวายพระซอไปใหญ่หรือ...

2.2 ศาสนวัตถุ

ศาสนาวัตถุที่พระพยอม กุลยาโณ จะกล่าวถึงมากที่สุด ได้แก่ เรื่องของ
อาคารต่าง ๆ เช่น พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ หรืออุฎฺฐิของสงฆ์ พระพยอม กุลยาโณ ได้เสนอ
ให้สร้างเพียงเพื่อกระทำกิจของสงฆ์เท่านั้น ท่านไม่สนับสนุนให้สร้างวัตถุเพื่อการแข่งขันกัน ดัง
ปรากฏในคำสอนเรื่อง "ความมีศีลชาว" ที่กล่าวต่อต้านการสร้างศาสนวัตถุเกินความจำเป็นว่า

เคียวนัสมการสร้างโบสถ์แข่งกัน เพื่อศักดิ์ศรี ญาติโยมเลยบอกอุกถอนขนห่านหมก เรียบไร
ทั้งปี (เลี้ยงหัวเราะ) หลวงพ่อบานแข่งศักดิ์ศรี สร้างพระพุทธรูปใหญ่ ๆ เนี่ยทำก็
แต่ถาไม่ค่นาคู อาตมาเคยเจอพระองค์ใหญ่โตฐานจุคนเป็นร้อย พอเข้าไปดูนอนมันตั้งกัน
สองวงเลนไฮโลด้วยกันในพวงพระ แล้วบางวัดเคียวนั โอบสร้างโบสถ์ โบสถ์ยังไม่ทันเกา
เลยสร้างใหม่อีกแล้ว แล้วก็บอกสร้างศักดิ์ศรี สมภาร เกาเคาสร้างไวหนอย สมภารโหม
มาโอบของคนเคาสร้างไวไม่ค่นาคูทำยังงี้จะสมศักดิ์ศรี หมกกันศักดิ์ศรีบ้ออะไร
ศักดิ์ศรีของมนุษย์มันต้องอยู่ทุกเลสทวมตบใจไม่ได้เนี่ยคือศักดิ์ศรี...

จากข้อความที่กล่าวข้างต้นนั้น ด้านหลักการสร้างสรรค์เพื่อการแข่งขันกัน เพราะการกระทำดังกล่าวนั้นเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้บังเกิดแก่ญาติโยม ก่อให้เกิดมลทินแก่ตนเอง ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "เป้าหมายของชีวิต" ว่า

พระเมธีสร้างกุฏิใหญ่ ๆ สร้างโบสถ์ใหญ่ ๆ เพื่อชื่อเสียง เพื่อไฉยศักดิ์ หรือเปล่า... เสพสุขบนความทุกข์ของผู้อื่น เรื่องนี้คิดกันหรือเปล่า คำวิแล้วจะเรียไรเงินได้เท่าไร จะเอาของไปแจกใคร จะได้เงินเข้าวัดเท่าไร นี่มีจิตสังกัปประภทวนขนาดไหน ยิ่งเป็นเจ้าอาวาส เจ้าสำนักก็สูงขึ้น ๆ ๆ ไม่รู้ว่ามีจิตสังกัปประเลงงานแค่ไหน ถ้าไม่อยู่อย่างกันน้อยสันโดษ มีจิตสังกัปประเลงงานแล้วตกนรกเรื่อย สร้างอันนั้นสร้างอันนี้ไม่เสร็จ กระวนกระวาย ภูมิณีนี้นอนแรกไปคูแล้ว นี่สองวันผมจะทำกุฏิเล็ก ๆ อยู่ใต้ดิน หลังแค่นี้พอ พอนอนได้

นอกจากนี้พระพยอม กูดยาโน ได้เสนอแนวความคิดว่า ถ้าหยุดสร้างโบสถ์ สร้างวิหาร แล้วนำเงินมาสร้างสิ่งที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ ในการเผยแผ่พระศาสนาจะก่อให้เกิดประโยชน์มากกว่า ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "เขวชนของชาติ" ที่กล่าวว่า

ถ้าหากศาสนิกชนในเมืองไทยรวมกันจัดสร้างสถานสงเคราะห์ผู้พิการคนด้อย หมายความว่าไม่มีปัญหา เราเพียงหยุดการใช้จ่ายในเรื่องที่ไปสร้างวัตถุ สร้างโบสถ์แข่งขันกัน หลังละตั้งห้าล้านสิบล้าน หรือสร้างกุฏิสร้างศาลาอะไรใหญ่โตสองชั้นสามชั้น สร้างไปแล้วบางทีปรากฏว่าใช้แค่เก้าชั้นเดียว พอแก่แล้วขึ้นไม่ไหว ถ้าเอาเงินเหล่านั้นมาสร้างสถานวิฑู เผยแผ่เอง อยวาทสถานวิฑูเลย สถานนี้โทรทัศน์ก็คงทำไว้ด้วยควมเข้าไป... เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ศาสนิกในทางที่จะเอาพระธรรมคำสั่งสอนที่เป็นปรัชญาชีวิตที่พระพุทธเจ้ามอบให้เนื้อมาถ่ายทอดให้ศาสนิกชนให้มากที่สุด จึงจะไ้ประโยชน์มากกว่าที่จะเอาไปทุ่มเทสร้างแก้วกู่กันเพียงอย่างเดียว

นอกจากนี้พระพยอม กุธยาโล ท่านยังได้เสนอวัดในอุดมคติของท่านไว้ว่า ควรจะเป็น
วัดที่มุ่งสอนให้ศาสนิกชนละจากความชั่วต่าง ๆ สร้างบรรยากาศภายในวัดให้เหมือนธรรมชาติ
เพื่อต้องการความสงบ ให้ประชาชนมีสมาธิในการปฏิบัติธรรม ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง
"ธรรมะสำหรับหมอ" ที่ท่านกล่าวว่า ท่านจะไม่สร้างโบสถ์ สร้างวิหารในวัดของท่าน แต่จะ
มุ่งสอนให้ประชาชนละความชั่วมาประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดี ดังข้อความที่กล่าวว่า

...ที่บวชชาติหนึ่งจะไม่ยอมสร้างโบสถ์ สร้างวิหาร จะไม่ทำเรื่องอื่น จะ
ค้นคว้าเผยแผ่ให้คนเลิกเมาเหล้าเมายา เลิกความชั่วทั้งแสนขยายมุขไปถึงชน
ปล่อยวางใหญ่ใจปล่อยวาง...

และในคำสอนเรื่อง "การเพิ่มค่าของชีวิต" ยังได้กล่าวในลักษณะเดียวกันอีกว่า

ใครมาตัดเศียรพระพุทธรูปในวัด อาตมาไม่เสียค่าย ในวัดมีอยู่สี่สิบกว่าองค์
ไม่เสียค่ายเลย แต่ถาใครมากินเหล้ามาเล่นการพนันในวัดนั้นอาตมาเสียค่ายและ
เสียใจที่สุด พวกชาวบ้านกินเหล้ากันเนี่ยอาตมาไม่เสียค่ายเงินหรอก เพราะเงิน
มันเป็นเรื่องของเค้า เค้าหาหากินเองโซมัย แต่เราเสียค่ายความเป็นพุทธบริษัท
ที่ดีของเขา เนี่ยเสียค่ายตรงเนี่ยละ อาตมาจึงพยายามพูดแต่เรื่องเนี่ย ท่านไปฟัง
ที่ไหน เหม่ก็มันก็พูดแต่เรื่องเนี่ย

นอกจากจะมุ่งสอนให้ประชาชนละจากความชั่วแล้ว วัดในอุดมคติของท่านนั้นจะต้อง
เป็นวัดที่มีลักษณะของธรรมชาติ ดังคำสอนในเรื่อง "ลูกเสือกับจริยธรรม" ที่กล่าวว่า

อาตมาคิดจะสร้างวัดสักวัดให้เป็นวัดที่พิเศษเลยให้เป็นสวนป่าธรรมชาติ ไม่ต้อง
สร้างโบสถ์ สร้างวิหารอะไรทั้งสิ้น แล้วพอถึงช่วงฤดูแล้ง เอาราชการไปเข้า
เย็นวันศุกร์ แล้วเช้าวันจันทร์ก็ทำกัลป์...จะชักชวนสวนโมกข์จำลองมาเป็
รมเย็น แล้วฝึกข้าราชการกัน อาตมาเชื่อว่า จะมีศีลธรรมจริยธรรมกลับมาอีก

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลขาว" ได้กล่าวถึงวัดในอุดมคติของท่าน ที่จะทำวัดเป็นธรรมชาติ เพื่องูส่งสอนให้ประชาชนประพฤติในความดีงามว่า

เมืองไทยเนี่ยบวัก จังหวัดสิงห์บุรีเนี่ยเอาไว้สักสามวัดพอ หรืออย่างน้อยเอาไว้เฉพาะ วัดหลวงพอเพเนี่ยวัดเดียวจ้ะ เนื้อที่ให้โค่นารอยไร ส่วนหนึ่งทำเป็นภูเขาจำลองมาเป็น น้ำเป็นป่า ให้พระอยู่ทำกรรมฐานกัน คำนหนึ่งค่านหลังสุด ค่านกลางมาขี้ศาลา ปี่ หองเรือน มีวัดโอเพบ มีโรงอาพยนตร์ มีวิทยุ อะไรเสร็จเรียบร้อย มีรถสัสกัยสับคัน ค่านหน้าจ้ะเป็นฟาร์ม เป็นธารน้ำ เป็นแอ่งน้ำ เป็นเกาะเป็นสวนดอกไม้ เป็นศาลา กลางน้ำให้ประชาชนมาพักผ่อนหย่อนใจ พระมีการศึกษาทั่วกันหมดทั้งจังหวัด...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น คือทัศนะของพระพยอม กุญญาโน ที่ท่านต้องการเสนอ ให้สร้างวัตถุเพื่อการเผยแผ่ธรรม มิใช่มุ่งสร้างวัตถุเพื่อการแข่งขัน เพื่อศักดิ์ศรีสำหรับคนบางคน หรือสมณะบางรูปเท่านั้น แต่ควรจะทำให้เกิดประโยชน์แก่อนุชนโดยส่วนรวมเป็นสำคัญ

2.3 ศาสนธรรม

ทัศนะของพระพยอม กุญญาโน เกี่ยวกับการนำพระธรรมไปสั่งสอนนั้น ต้องนำธรรมที่สามารถประพฤติปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน ไปสั่งสอนพุทธบริษัท นอกจากนั้นยัง ได้แสดงความคิดคัดค้านการมอมเมาทางไสยศาสตร์ หรือมงาย เช่น เครื่องรางของขลัง หรือ การมอมเมาให้ประชาชนเล่น "ห่วยเบอร์" ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ธรรมที่ปรากฏในคำสอน ของพระพยอม กุญญาโน จึงจะไม่กล่าวในขั้นนี้

ทัศนะอีกประการหนึ่งที่เกี่ยวกับศาสนา คือ "ศาสนพิธี" ซึ่งเป็นทัศนะที่เกี่ยวกับพิธีกรรม ทางศาสนา ที่จำเป็น และเป็นประโยชน์ต่อทางคณะสงฆ์และฆราวาส เพื่อจะได้ยึดถือปฏิบัติ เป็นประเพณีอันดีงามต่อไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะขอกล่าวไว้ในเรื่อง "ทัศนะที่เกี่ยวกับงาน พิธีต่อไป

ทัศนะของพระพยอม กุญญาโน ที่มื่อต่อสถาบันศาสนานั้น ท่านมุ่งเสนอความคิดให้ผู้ที่ มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับศาสนา พยายามยึดถือและเสนอคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ ประชาชน นำไปประพฤติปฏิบัติได้ในชีวิตจริง ท่านจะต่อต้านการมอมเมาประชาชนให้เลิกล้มหลง

ในสิ่งขมขายต่าง ๆ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะใกล้รุ่ง" ที่ท่านแสดงทัศนะของท่านให้
สมณะทั้งหลายได้ฟังว่า

ผมคิดอยู่เรื่อยว่าจะทำอย่างไรให้พุทธบริษัทได้ศึกษามากกว่านี้เมื่อเปรียบเทียบกับเราได้แก่นัก
ศึกษาน้อยไป ในที่สุดการศึกษาของเราก็ไขว่ไขว่ไป นับถือศาสนวัตถุมากกว่าศาสนธรรม
ไปนับถือพิธีมากกว่าศาสนธรรม ไปนับถือศาสนบุคคลมากกว่าศาสนธรรม บางทีศาสนธรรม
ก็ไปนับถือตัวที่เป็นคำสอนไม่ได้ นับถือศาสนธรรมที่เป็นผลที่ทำให้เกิดความสุขสงบเย็น
ตัวศาสนธรรมที่เป็นคำสอนเสีย ยังไม่นำกราบนาไหว้เท่าไร ยังไม่นำระลึกถึงเท่าไร
ยังไม่นำนับถือเท่าไร เท่ากับตัวศาสนธรรมที่ส่งผลรักษาน้ำปฏิบัติธรรมให้สุข สงบ เย็น
ตัวเนยสำคัญที่สุด

จะเห็นว่าท่านมุ่งให้พุทธบริษัทได้รับผลของศาสนาที่ช่วยให้จิตสงบ เป็นสำคัญ ส่วน
ทางคามพิธีกรรม หรือวัตถุนั้น ท่านคิดว่าทำให้ประชาชนหลงงมงาย

3. สถาบันการปกครอง

พระพยอม กุธยาโน ได้แสดงทัศนะของท่านต่อสถาบันการปกครอง เพื่อใช้เป็น
แนวทางให้ผู้ปกครองและประชาชนได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขต่อไป ท่านได้
เสนอทัศนะดังกล่าวนี้อีก 4 ลักษณะ ได้แก่

- 3.1 ผู้ปกครองต้องมีศีลธรรม
- 3.2 ผู้ปกครองต้องกำชับนายบม
- 3.3 ผู้ปกครองต้องกระทำประโยชน์อย่างแท้จริง
- 3.4 ประชาชนต้องรักษาระเบียบของสังคม

3.1 ผู้ปกครองสังคมต้องมีศีลธรรม

พระพยอม กุธยาโน ได้ชี้ให้เห็นว่า ถ้าผู้นำหรือผู้ปกครองมีศีลธรรม
มีคุณธรรมแล้ว จะช่วยให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุข เพราะผู้นำนั้นจะเป็นตัวอย่างที่ดีให้คนใน
สังคมปฏิบัติตาม ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ลูกเสือกับจริยธรรม" ที่กล่าวถึงผู้ปกครองที่มีศีลธรรม
จะช่วยพัฒนาสังคมให้เจริญรุ่งเรืองว่า

ลองดูนะซอกจังหวัดหนึ่ง จังหวัดไหนที่แห้งแล้งกันดาร แล้วขอญาติ ๆ ถือสืลแปด
นายอำเภอดี ผู้กำกับดี สารวัตรใหญ่ ๆ หมดศาสนาจริง ๆ เป็นญาติต้องขอย่าง
ผู้ว่าราชการ สหายสวาท จากจังหวัดจันทร์ มามั้ย ต้องอย่างงั้นถือสืลตนเตเข้าปักกวาด
ตัดมาทร แล้วทำงานเข้มแข็ง นายอำเภอต้องอย่างนายอำเภอประจำ ลาภานันท์
ถือสืลแปด บ้านตัวเองไม่มีคนใช้อยู่เหมือนคนโสด หุงข้าวกินเอง ซักผ้าเอง แล้ว
กลางค่ำกลางคืนไปประชุมชาวบ้านตั้งแต่สองทุ่มยันตีหนึ่ง แล้วมรงค์ร้องไห้เอาชนะ
อบายมุขอย่างเต็มที่ สารวัตรก็ต้องเอาอย่างสารวัตรภูกระดังโง่น ไปพัฒนาเหล้ายา
ไม่แตะต้อง การพนันไม่สน ไม่ยุ่ง เนี่ยลองดูซอกจังหวัดมัยวามันจะรวมเป็นมัยเมืองไทย...

คำสอนเรื่อง "การเพิ่มค่าของชีวิต" ได้กล่าวว่าผู้นำจะเป็นตัวอย่างใหญ่จนกระทำความ
ผู้นำจึงควรกระทำความดี ดังข้อความที่ว่า

อย่างนั้นพวกเราที่จะเป็นผู้นำนิคมเนี่ย เค้าจะต้องคอยดูเราดูตามนะ เค้าจะคอยดูเรา
เราทำอะไรเค้าก็กินอย่างนั้น เราขออะไรเค้าก็จะขออย่างนั้น นั้นเราเนี่ยมาขอ
ธรรมกันดีกว่า นะรักธรรม รักบุญ รักกุศล สนุกกับการทำบุญดีกว่า อย่าสนุกกับการทำ
ชั่วอย่างเงี้ยไม่มีประโยชน์อะไรหรอก เกิดมาชาติหนึ่งมาตายอยู่กับความชั่ว ให้นันตาย
นอนกอดความดีตายไปยังอิมใจ ลูกหลานเกิดมาดีหลังก็อิมใจ

คำสอนเรื่อง "ธรรมศาสตร์ ในคน 50 ปี" ได้กล่าวอีกว่า ผู้สำเร็จการศึกษาไปเป็น
ผู้นำปกครอง ต้องมีความรู้และคุณธรรม ดังข้อความที่กล่าวว่า

เดี๋ยวนี้อยู่กับสบายเพราะคนมีความรู้มีคุณธรรม แต่ถ้านับธรรมศาสตร์ชาติสี่ล สมมติ
ปัญญา ไม่มีการถือนสืลแปดกันบ้าง อะไรบ้างนะ ก็ไม่มีหรอกที่จะพัฒนาได้ อย่างท่าน
นายอำเภอประจำ ลาภานันท์ แล้วนายอำเภอส่วนใหญ่ที่เอาตามาได้พบส่วนใหญ่จะ
เคร่งครัดในศีลธรรมกว่า แล้วรักพัฒนาชน เห็นงานแล้วคนไม่ค้มมือ ไม่ใช่เห็นงาน
แล้วมืออก เห็นเหล้าเห็นไฟแล้วมืสั่น เห็นทองแล้วมืสั่นอะไรพวกนี้ พวกนี้รับรอง
พัฒนาไม่ขึ้น นะจะไปแก้ไขปัญหานานเมืองให้ไปเป็นนายอำเภอก็ไปรีดไปไ้พระชาชน

ให้ไปเป็นผู้ว่าก็ยิ่งหนัก โอกาสมันยิ่งมาก แต่จากบรรพชาแล้วสมณูปถัมภ์ช่วย
สิด สมาน ปัญญา รับรองเลขอยู่ที่ไหนก็ได้...

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่า ถ้าผู้นำมีศีลธรรมแล้วจะช่วยให้สังคมพัฒนาได้
อย่างรวดเร็ว และจะช่วยให้ประชาชนในสังคมอยู่กันอย่างมีความสุข

พระพยอม กุธยาโน ยังเสนอความคิดอีกว่า ถ้าจะให้ผู้นำปกครองมีศีลธรรมได้นั้น
เราต้องเริ่มฝึก เขาวชนของเราให้เป็นคนที่มีศีลธรรมเสียก่อนเพราะเขาวชนเหล่านั้นจะเป็น
ผู้ปกครองในอนาคตข้างหน้า ดังข้อความในคำสอนเรื่อง "ลูกเสือกัษจริยธรรม" ว่า

เด็กมีศีลธรรมในวันนี้ จะเป็นผู้ใหญ่ดี ๆ ในวันหน้า เด็กไม่มีศีลธรรมในวันนี้จะไ้เป็นผู้
ใหญ่ดี ๆ ในวันหน้า อาตมาขอให้เตรียมครุภัณฑ์ให้หะ ท่านรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงศึกษา นายชวน อาตมาขอเหลือเกินที่พูดว่าต่อไปเราเน้นด้านวิชาการ
กันมากจนลืมด้านมนโสนันกรับผิดชอบ....

คำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ได้กล่าวในลักษณะเดียวกันว่า

อยากให้เด็กที่เป็นทรัพยากรที่ดีของบรรพชา แล้วของประเทศไทยต้องให้เด็กมี
ศีลธรรมเสียในวันนี้ แล้วจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้า ถ้าเด็กไม่มีศีลธรรมในวันนี้มันจะ
เป็นผู้ใหญ่บ้า ๆ บอ ๆ ในวันหน้า จะเป็นผู้ใหญ่ที่เกลียดชังระ เป็นผู้ใหญ่ที่ชอบแสวงหา
ความสุขแต่เรื่องกิน เรื่องถาม เรื่องเกียรติ ไม่มีการที่จะเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่ไ้ธรรม...

จากข้อความที่กล่าวข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่าเมื่อเขาวชนชาศีลธรรม เมื่อเขาเป็น
ผู้ใหญ่ขึ้น เป็นผู้ปกครองขึ้น เขาจะสร้างความเดือดร้อนให้บังเกิดแก่สังคม ดังปรากฏในคำสอน
เรื่อง "พระไม่เกี่ยวแต่ธรรมะต้องเกี่ยว" ที่กล่าวว่า

คนเราเนี่ยถ้ามัธยฐานก็มันยังคอยยังชั่ว ตอนพันเอกจำลองขึ้นเป็นเลขานายก
หนังสือพิมพ์ก็กระจุยหมด บอกต่อไปว่าเมืองจะต้องจับหาว่าวอก ปกครองสู่เกล้า
ไม่ได้แน่ เพราะครั้งคนครั้งพระไปครอง อาตมาว่าครั้งคนครั้งพระเนี่ยละปลดกัษ
เอาครั้งเปรต ครั้งผีครั้งคน ไปปกครองซี่ ทั้งดิน ทราบ ป่าไม้นันกินหมด

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ได้กล่าวถึงความล่มจมของบ้านเมืองที่จะเกิดขึ้น ถ้าให้คนไร้ศีลธรรมเป็นผู้ปกครอง ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

เดี๋ยวนี้ รอยตำรวจเอกคนึงจับไม่ได้เลย ค้นไปเจอรถของนายพลเข้า พันเอก
เขา รอยเอกคนนั้นต้องเค้งยัสสั้วโมง เพราะเอาคนชั่วขึ้นมาอำนาจ แต่งตั้งคนชั่ว
ขึ้นมาอำนาจ บ้านเมืองวินาศสันตโร ที่คนดี ๆ มีศีลธรรมอย่างพันเอกจำลอง ศรีเมือง
เนี่ย โอ้อโฮ คนคากันใหญ่หาว่าบ้านเมืองไม่รอด เอาคนมีศีลธรรม แก่ไม่ยอมกิน
คนเค้าจะให้เงินเท่าไร เซ้นแกรกเดียวได้สองล้านสามล้านแกไม่เอา สมัยที่มีอำนาจ
เบียดประชุมอะไรเกล็ดแกเล็กหมดเนี่ยคนดี เป็นอย่างงั้น แตคนไม่ซบ พังสือพิมพ์
เขียนคากันใหญ่ พยายามจะยกของแถมคนชั่ว...

จะเห็นได้ว่าพระพยอม กุลยาโน ต้องการเสนอให้ผู้ปกครองสังคมเป็นผู้ที่มีศีลธรรม
เพื่อช่วยพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าเป็นตัวอย่างที่ดีให้คนในสังคมปฏิบัติตาม ดังข้อความที่
กล่าวในคำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ว่า

...นั้นผู้หลักผู้ใหญ่ในแผ่นดินจะทำให้ชาติมั่นคงหรือฉิบหายวอดก็ตรงที่กระทำตัวให้เป็น
รมโพธิ์หรือเป็นรมมะพร้าว เค้าจึงบอกว่าเป็นผู้ใหญ่แล้ว ต้องทำดีไว้ให้ลูก ทำ
ถูกไว้ให้หลาน...

หรือในคำสอนเรื่อง "ลูกเสียภัยจริยธรรม" ได้เสนอให้ผู้ปกครองกระทำตนให้เป็นคนดี
เพื่อชาติบ้านเมืองว่า "...ขอรองไว้ควยนะใครเป็นผู้ว่า เป็นนายอำเภอขอให้รักดีกับให้มากกว่า
รักชาติ แล้วชาติจะดีเอง..." และในคำสอนเรื่อง "ธรรมศาสตร์ในคน 50 ปี" ยังได้กล่าวว่า
ถ้าผู้ปกครองไร้ศีลธรรมเข้าปกครองสังคมแล้วจะชวนชกปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างง่าย ดังข้อความที่
กล่าวไว้ว่า

งั้นถ้าใครจบธรรมศาสตร์ไปแล้วต้องรักบุญ เค้าจึงใช้คำว่า ธรรมศาสตร์และการเมือง
ก็หมายความว่า ให้มีธรรมศาสตร์ มีธรรมะแล้วก็ไปปกครองคน แล้วชักปัญหาให้คนควย
ความรัก เรามีความรักเรื่องนี้ พอมันถึงคุณธรรมที่ไ้ไปแล้วก็เอาไปแก้ปัญหาก็คนเหล่านั้น

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นได้ว่า ถ้าผู้ปกครองมีศีลธรรม มีคุณธรรมแล้ว จะช่วยให้สังคมพัฒนาขึ้นและประชาชนในสังคมจะใช้ชีวิตรวมกันได้อย่างมีความสุข

3.2 ผู้ปกครองต้องทำจรรยาบรรณ

อบายมุขคือ ศัตรูอันร้ายกาจของชีวิต ถ้าประชาชนในสังคมตกเป็นทาสของ อบายมุขแล้ว สังคมนั้น ๆ จะมีแต่ความสับสนวุ่นวาย เมื่อเป็นเช่นนี้ พระพยอม กูดยาโณ ท่าน จึงเสนอให้ผู้ปกครอง หรือผู้นำสังคมร่วมมือกันรจัดอบายมุขให้หมดไป ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "การเพิ่มค่าของชีวิต" ที่เสนอให้ผู้นำชุมชนจัดอบายมุขให้หมดไปว่า

ฉะนั้นจึงขอฝากว่า พวกเราทั้งหลายเป็นหัวหน้าสังคม ต้องคอยขจัดอบายมุข ตั้งแต่คน น้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการละเล่น และโอเล่การเล่นพนันเนี่ยร้ายที่สุด พวกเราเป็น หัวหน้าสังคมเนี่ย ถ้าหากช่วยกันเถรเรื่องนี้ออกกะไม่ต้องสร้างวัด ไม่ต้องสร้างโบสถ์ ไม่ต้องสร้างศาลา แต่เราสร้างคนให้เป็นมนุษย์เลยโดยไม่ต้องอาศัยก็ยังได้...

คำสอนเรื่อง "ลูกเสือกับจริยธรรม" ได้กล่าวในลักษณะเดียวกันนี้อีกว่า

อบายมุขคือความเลื่อม ความชั่ว ความไม่ดีเนี่ยมันจะเป็นมิตรในตอนแรก เช่น การคมนาเมาเนี่ย พอค้มกันทีแรกเหมอรอยเหลือเกิน พอเจอหน้าเรียกเข้ามาเนาะเหมเป็นมิตร พอเมาเข้าไปแล้วชักกันตีกัน หัวล้างข้างแตก อ้วมมิตรเห่ ๆ กลายเป็นศัตรู การเทียวกลางคืน ดูการละเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน หกประการเนี่ยคนที่จะเป็นผู้นำต้องเหออก ถ้าใครยังไม่รันทหกประการนี้ออก มันจะเป็นผู้นำที่ค้มไม่ได้เหออก จะเป็นผู้นำก็นำไปสู่ความหายนะ นำหมู่บานไปสู่ความหายนะ นั้น ขอเนี่ยสำคัญต้องเหออกเดยแล้วธรรมะขออน ๆ จะตามมา...

คำสอนเรื่อง "เขวชนของชาติ" ได้เสนอให้กระทรวงมหาดไทยที่มีอำนาจทาง การปกครองปราบปรามอบายมุขให้ร้ายกาจ เพื่อไม่ให้ประชาชนต้องหลงมัวเมากับสิ่งมอมเมา เหลลานั้น ถึงขอความที่กล่าววว่า

นั้นบนการพนันอะไรที่ไหนที่มีมือพิพลเฉียบขาดที่ไหน มือพิพลขนาดไหนก็ตามเหอะ
มหาดไทยต้องใหญ่กว่า ถ้ากระทรวงนั้นคนที่ไม่มี ความเฉียบขาดขึ้นเป็นแล้ว มีหวัง
ได้เลยว่าเขวชนจะต้องและอยู่กะเรื่องเหลวไหลอย่างเนี้ย เคียวคนพยายามกัน
จริง ๆ เรื่องการพนัน เล่นกันเป็นมาเป็นหลัง ฉะนั้นกระทรวงมหาดไทยจึงต้อง
จัดการเรื่องความรักประชาชนเป็นอันมาก แม่แต่ห่วยจับคิกรี ห่วยเถื่อนอะไร
ต่าง ๆ ผู้ที่อยู่ในสายงานมหาดไทยกรมตำรวจอะไรต่าง ๆ ก็ตามเหอะจะต้อง
ช่วยกันอย่างเต็มที่นะ...

ถ้าผู้ปกครองไม่สามารถจัดอธิบายมุขให้หมดไปจากสังคมได้ จะทำให้สังคมมีแต่ความสับสน
ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "ลูกเสือกับจริยธรรม" ว่า "...ถึงเราจะรักษาชาติไทยเอาไว้
ได้โดยไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของใครก็ตาม แต่ถาเราตกเป็นเมืองขึ้นของอบายมุขอย่างงอมแงม
อย่างนี้ก็ไม่ไหวนะ..." และในคำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ได้กล่าวในลักษณะเดียวกัน
อีกว่า

อย่าคิดว่า grp. กลาง ขนาค้นหาหาร มีกองกำลังขนาดนี้ มีอาวุธขนาดนี้ มี
เครื่องบินอย่างนี้เราจะป้องกันบ้านเมืองให้มั่นคงได้ อย่าหวังเลยถ้าคนในชาติ
มันงอมแงมอยู่ด้วยคนน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการละเล่น เล่นการพนัน คนคนชั่ว
เป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน วินาศสันตโร แล้วดูซิ การละเล่น เทียวกลางคืน
เวลานั้นมันผลาญขนาดไหน คนตรึคนึงสืบล้างสืบบาท สายัณห์ สัญญา คีนึงเจ็ดหมื่น
ชวานาทำนาแทบเป็นแทบตาย พวกนี้ไปกวาดมาหมด...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่า พระพยอม กอญาโย ได้เสนอให้ผู้ปกครอง
จัดอธิบายมุขให้หมดไปจากสังคมของตน เพื่อไม่ให้ประชาชนในสังคมนั้น ๆ ลุ่มหลงอบายมุข ไม่นำ
ชีวิตของเขาไปสู่ความหายนะ ซึ่งจะนำความเดือดร้อนและความหายนะมาสู่สังคมด้วย

3.3 ผู้ปกครองต้องทำประโยชน์อย่างแท้จริง

ทัศนะของพระพยอม กัลยาโณ เกี่ยวกับเรื่อง "ผู้ปกครองต้องทำประโยชน์อย่างแท้จริง" นั้น ท่านได้ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ของผู้ปกครองหรือผู้นำอีกประการหนึ่ง คือการทำประโยชน์ให้บังเกิดกับสังคมอย่างแท้จริง ไม่มุ่งประโยชน์ส่วนตน ดังตัวอย่างในคำสอนเรื่อง "ประสบการณ์จากทางเคน" ที่กล่าวถึง ท่านปรีดี พนมยงค์ ที่อุทิศตนเพื่อสังคมอย่างแท้จริง ดังข้อความที่กล่าวว่

ปรีดีเคยไปอยู่ต่างประเทศ สนใจธรรมะมาก อ่านหนังสือท่านอาจารย์พุทธทาสอะไรก็อ่าน สนใจธรรมะมาก แล้วใช้ชีวิตที่เหลือเกิน เขาตั้งชื่ออ่านหนังสืออะไรเรื่อย แล้วให้หนังสือมาปึกแถมหนึ่งอ่าน อาตมาไม่เคยอ่านหนังสือมานาน วันนั้นนั่งเครื่องบินอ่านจนแทบตา แหมเขียนอะไรทำอะไรไว้มากมาย เรื่อง ทำให้ได้ความรู้เกิดมาตลอด นี่บ้านเมืองใคร่ประชาธิปไตยใคร่อะไรทำอะไร นี่นำไปอ่านประวัติปรีดี พนมยงค์ ไปตายทางประเทศ ตายอย่างสงบ อยู่ ๆ ก็นั่งหลับตาย เลยกลับเมืองไทยไม่ได้ทั้ง ๆ ที่เป็นคนทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติไว้มากมาย ระบบเทศบาลระบบขยายการปกครองไปสู่ท้องถิ่นมาจากคนเฒ่าเป็นคนคิดแต่แล้วถูกใส่ร้ายจนกระทั่งอยู่ในแผ่นดินเราไม่ได้ ต้องไปตายทางประเทศ...

คำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ได้เสนอให้ชนชั้นปกครองช่วยเหลือผู้ยากไร้บ้าง อย่างมุ่งหวังแต่ประโยชน์ตนจนมองข้ามผู้ยากไร้ไป ดังข้อความที่กล่าวว่

เพราะฉะนั้นก็อยากจะฝากไว้ว่าความมั่นคงของแผ่นดินของชาติ คนจน นายพล ผู้มีอันจะกินทั้งหลาย จงหยุดแสวงหาความสุขบนเนื้อหนัง บนความทุกข์ของผู้อื่น หันมาช่วยเหลือผู้ยากไร้บ้าง อย่าเบียดเบียนผู้ยากไร้กันนัก ผู้ยากไร้ที่ไปกินไปเล่นไปหัวอะไรนี่ ทำไมไม่เอาเงินส่วนน้อยของพวกตนที่จะหยอดทานบารมี นี่เขามีมีตรงไหน คนรวยถ้าของคนจนประดุจดังแผ่นดินที่จะหาทานบารมีคือการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทำไมแผ่นดินนี้จะไม่งอกงาม ก็ในเมื่อคนรวยของข้ามนคนจน เห็นเป็นสิ่งที่

น้ำเหยียบยำ พอเหยียบเข้าไป มันก็เฟะมันก็ฟอน ก็เคี้ยวครอนขึ้นมา มันก็เคี้ยวครอน
ขึ้นมา ก็กลายเป็นเคี้ยวครอนกันทั้งแผ่นดิน...

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ได้เสนอให้ผู้แทนราษฎรปฏิบัติหน้าที่เพื่อสังคมอย่าง
แท้จริง ไม่มาใช้อำนาจหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์จากประเทศชาติ ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

เดี๋ยวนี้ใครมีเงินก็สามารถสร้างฐานให้ตัวเองปกครองบ้านเมือง เป็นนักการเมือง
แบบสกปรกเยอะ ใช้เงิน ใช้อำนาจ ใช้ฉ้อฉลสินจ้าง แต่เป็นคนไม่มีศีลธรรม ถ้าเป็น
คนที่มีศีลธรรมไม่ต้องไปจ้างใคร เขามาลงชื่อ ลงคะแนนให้ไม่ต้องไปหาเสียงมาก
ความดีของตัวเองจะฉายไปเหมือนดอกไม้หอม ใครเห็นก็ชื่นใจเค้าเลือกเอง เดี๋ยวนี้
ผู้หาเสียงสาหัสโกลนใส่กันเอาเป็นเอาตาย แล้วคนเหล่านั้นไปมีอำนาจทำให้บ้านเมือง
วินาศเลย คนก็ต้องมาคอยแวกค้อมเอาใจ

คำสอนเรื่อง "พระไม่เกี้ยวแกวกรรมะต้องเกี้ยว" ได้ยกตัวอย่างของพันเอกจำลอง
ศรีเมือง และพลเอกสฤษดิ์ ที่มีความซื่อสัตย์ มุ่งหวังประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชาติอย่างแท้จริง
ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

พันเอกจำลอง ศรีเมือง เค้าให้ทั้งสี่ล้านยังไม่เอา สมัยเป็นเลขานายกเซ็นแกรกเดียว
จะไ้ทั้งสี่ล้านยังไม่เอานะ ต้องอย่างสฤษดิ์นาดูเหมือนกันนะ เสียอะไร เอาตุ๋นเข้าไปให้
แล้วแบ่งครอยเต็มตู้เลยไม่ได้อะไร สฤษดิ์บอกไปให้พันทิพย์ตุ๋นเข้าไปเลย เนี่ยมันต้อง
เคี้ยวอย่างนี้บ้าง ไม่งั้นอุดมการณ์เสียหมด...

จะเห็นได้ว่าผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองนั้นต้องมุ่งสร้างประโยชน์ให้แก่มวลสังคม
อย่างแท้จริง และต้องไม่หวังผลประโยชน์จากสังคมด้วย

3.4 ประชาชนทุกคนต้องรักษาระเบียบของสังคม

การรักษาระเบียบวินัยของสังคมนี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ถ้าบุคคลใน
สังคมไร้ระเบียบวินัยแล้วจะสร้างความวุ่นวายและความเคี้ยวครอนขึ้น ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง

"การสร้างภูมิคุ้มกัน" ที่กล่าวว่าคุณยัยประเสริฐนั้น คือผู้ที่ฝึกฝนการมีระเบียบวินัยมาอย่างคึก
ถึงข้อความที่กล่าว

ในบรรดาคุณยัยที่เป็นคุณยัยนั้นไม่มียัยใดที่คุณยัยได้ฝึกตนมาดีแล้ว การฝึก
ตนนั้นเป็นคุณยัยประเสริฐ นั้นเองเพราะหากเราไม่มีการฝึกเลย ปล่อยให้เวลาวิ่งไป
โดยไม่ฝึก ทหารก็ยังไม่เป็น ฝึกลูกเสือก็ไม่รู้จักขีดเขียน ก็ไม่รู้ ไม่ฝึกในการมีระเบียบ
วินัยก็กลายเป็นคนเห่กอกนอกกระเปียบเรื่อย น้องเงรจะไปสมัครงานใหม่มียัยที่เค้า
ไม่มีระเบียบ

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลธรรม" ได้กล่าวถึงนักเรียนที่กระเปียบจะทำให้โรงเรียน
เกิดความสับสนวุ่นวาย

เราต้องชี้แจงนักเรียนว่าถ้าชนทำลายระเบียบกันอย่างต่อเนื่องไปบ้านเมืองจะไม่มีระเบียบ
มีอะไรแล้ว หลุดหมด พอเกิดอยากได้อะไร ครูก็ปล่อยหมด ตามจริง ๆ เอะ อะไร ๆ
มันอยู่ได้เพราะน้องอิมมี นอนหลับพักผ่อน นอนหลับพักผ่อน นอนหลับพักผ่อน นอนหลับพักผ่อน
ข้อบังคับ ถ้ามันไม่มีอะไรบังคับมันจะอยู่กันได้อย่างไร นักเรียนที่เห่กอกนอกกระเปียบวินัย
ตามจริง ๆ เอะอะบริษัไหนเค้าจะรับเข้าทำงานมันในวันข้างหน้า...

คำสอนเรื่อง "พระพยอม สอนธรรมกับ ค่าง พุทธกาล" ได้กล่าวว่าเมื่อใครกระทำ
ผิดกฎระเบียบของสังคมต้องยอมรับผิด อย่าใช้อำนาจตนเองที่มีบังคับความผิดไว้ ถึงข้อความที่
กล่าว

คนเคยวนเอ่ยขอ เอ่ยตำแหน่งก็ไม่ได้ พอใครเอ่ยชมละก็รับ เนี่ยรับแต่ขอฝึกไม่ยอมรับ
สังคมยังทำผิดแล้วไม่ยอมรับ ไม่ยอมเปิดเผย หานอุปมาไว้ดีมาก อุปมาเหมือนหลังคา
เนี่ย ยิ่งยิ่งก็ ยิ่งยิ่งก็ ย่อมไม่ถูกฝนร้าวรด แต่ความชั่วนั้นยังทำยิ่งปกปิดยิ่งร้าวรด
เพราะนั้นอาตมานึกว่าทำไมญี่ปุ่นเนี่ยนายกรัฐมนตรีทำผิด อธิการบดีทำผิดแล้ว
ยังแพสภาพประจานทุกเกาะเลยทำไมเค้าทำได้ ทำไมเมืองไทยจึงต้องสงวนหน้าตาของ
คนผิดกันนักหนา เอ่ยขอไม่ได้แล้ว เราจะต้องทำผิดกันต่อไป เป็นการปกป้องปิดบังหลังคา
แห่งความชั่วไว้หน้าก้เข้านั้นจะแยกกันใหญ่...

คำสอนเรื่อง "ยศช้าง-ยศพระ" ให้ประชาชนในสังคมเคารพกฎแห่งการปกครองในสังคม บุคคลควรให้การเคารพในฐานะของกันและกัน ดังข้อความที่กล่าวไว้

พระพุทธเจ้าตรัสเป็นมาลว่า ทูโอบสมานสงวาลโส การอยู่ร่วมกันอย่างไม่มีใหญ่ไม่มีเล็ก คืออยู่อย่างเสมอกันทุกคน นะเสมอกันทั้งหมดทุกคนนี้ไม่ได้ เช่น เมืองไทยนี้จะให้เป็นนายทั้งหมดก็ไม่ได้ จะเป็นพระหรือเป็นเณรทั้งหมดก็ไม่ได้ ทหารก็ต้องมีพลทหาร มีผู้บังคับบัญชา ผู้บังคับกอง ผู้บังคับการ ผู้กอง ผู้หมวด เรือเฒ่า กระทั่งในที่สุดเป็น ผบ.ทบ. เพื่อความอยู่สุขของหมู่คณะ สงฆ์ก็เหมือนกันอยู่กันอย่างไม่ต้องเป็นทุกข์ ลอจิกหากวัดนี้ไม่มีสมภาร มีแต่เณรเป็นเจ้าอาวาสทุกองค์เป็นยังงี้ คงสนุกสนะ ฉะนั้นจึงต้องมีเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค ขึ้นมาเรื่อยตามลำดับ เพราะคนเรามีสัญชาติญาณอยู่อย่างหนึ่ง ลอจิกอยู่เสมอกันละก็ต้องละทุกที คือทำละทุกที ท่านพุทธเจา มองเห็นอย่างงี้ ท่านจึงบอกว่า เอาละการที่จะให้คนอยู่เสมอกันไม่ได้ ต้องมีการแต่งตั้งผู้ใหญ่เป็นผู้บังคับบัญชา เพราะวายุเสมอกันแล้ว เป็นทุกข์อย่างยิ่ง...

จะเห็นว่า พระพยอม กูดยาโณ เสนอให้ประชาชนในสังคมยึดถือระเบียบหรือกฎต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดขึ้นอย่างเคร่งครัดเพื่อให้ประชาชนในสังคมเกิดความทุกข์ และไม่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคมขึ้น

4. สถานบันการศึกษา

สถานบันการศึกษาตามแนวความคิดของ พระพยอม กูดยาโณ นั้น ต้องมุ่งสร้างให้ผู้เรียนมีศีลธรรมและสามารถกระทำตนให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมได้ ทิศนะของท่านที่มีต่อสถานบันการศึกษา จึงปรากฏใน 2 ลักษณะ คือ

4.1 ส่งเสริมศีลธรรม

4.1.1 สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียน

4.1.2 ให้อุบายรักผู้อื่น

4.1.3 ให้อุบายแก้ชกอบายมุข

4.2 ให้สามารถทำประโยชน์แกสังคม

4.1 ส่งเสริมศีลธรรม

การส่งเสริมศีลธรรมในสถาบันการศึกษาสามารถกระทำได้ 3 วิธี คือ

4.1.1 สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียน

การที่จะให้นักเรียนหรือนักศึกษาเป็นผู้ที่มีศีลธรรมประจำใจได้นั้น พระพยอม กุธยาโน เสนอให้สร้างสิ่งแวดล้อมภายในสถานศึกษานั้น ๆ ให้ดี เพราะเมื่อนักเรียนได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีแล้วเขาจะมีจิตใจที่ดี และเป็นผู้ที่มีศีลธรรมได้ ดังปรากฏคำสอนในเรื่อง "ธรรมะกับสิ่งแวดล้อม" ที่เสนอให้สาธุชนร่วมกันบริจาคทรัพย์เพื่อจัดทำอุปกรณ์สอนศีลธรรมในโรงเรียน ดังข้อความที่กล่าวว่

ต่อไปขอให้ทุกคนเฝ้าลองเปลี่ยนทิศทางของบุญกันดูบ้าง ลองเปลี่ยนทิศทางของบุญกันบ้าง อย่างว่าแต่ไปสร้างวัดกันอยู่เลย ในโรงเรียนเนี่ยเป็นสิ่งแวดล้อมที่เด็กเค้าเข้าไปอยู่ทุกวัน ๆ ถ้าโรงเรียนนี้ห้องพระเนี่ยเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี นั้นวันเนี่ยพูดถึงสิ่งแวดล้อมของชาติ และสิ่งแวดล้อมของโลกอะไรก็ตามอยากจะพูดว่า สิ่งแวดล้อมที่ทำให้คนมีศีลธรรมเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุด ใครสร้างสิ่งแวดล้อมให้คนมีศีลธรรมนั่นคือ สิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุด คนนั้นได้สร้างบุญมหาศาลยิ่งกว่าสร้างโบสถ์สร้างศาลา เพราะสร้างโบสถ์สร้างศาลาแล้วไม่เป็นสิ่งแวดล้อมให้คนมีศีลธรรมโดยตรงก็ไม่ได้เท่าไร การช่วยสร้างอุปกรณ์สอนศีลธรรมเนี่ยก็เป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดศีลธรรมขึ้น เพราะเวลานี้เด็กมันเบื่อกันถึงขนาด...

คำสอนเรื่อง "พระพยอมสนทนาธรรมกับตำรวจ พุทธาธร" ได้เสนอให้โรงเรียนจัดสร้างสถานการณั้ให้นักเรียนได้กระทำความดีให้นักเรียนมีศีลธรรมว่

โรงเรียนของเราจะสอนศีลธรรมให้เด็กกันมั่งสร้างสถานการณั้ขึ้น ทั้งเศษแก้ว เศษหนามไว้ตามทางเดิน ทั้งเงินไว้ แล้วเรากอดู ถ้าเด็กคนไหนเก็บเศษแก้ว เศษหนามทั้ง

แสดงว่าเค้าเริ่มมีศีลธรรมรักคนอื่น จดชื่อไว้ให้คำชมเชยให้รางวัล คนไหนเก็บเงิน
แล้วเอามาคืนให้รางวัล เราต้องทำยังงี้เด็กเขาจึงจะมีศีลธรรมกลับมา

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลธรรม" ได้เสนอให้โรงเรียนจัดสร้างห้องพระ ห้องสวดมนต์
เพื่อเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีสำหรับนักเรียนว่า

อาตมาจะบอกไว้ประชาชนที่จะซื้อเทปให้เป็นกุศลจริง ๆ ไม่ใช่กุศลแก่อาตมาแก่
พระศาสนา อาตมาจะไม่นำเงินจากการขายเทปมาใช้เลยแม่แพพาทเดียวจะยกให้
คนสองคนช่วยกันทำคือคุณอนุสรณ์กับคุณวินัย แล้วพอถึงปีก็เชความเงินเหลือเท่าไร
พอเงินเหลือเท่าไรเราจะเอาเข้ามาตั้งไว้เป็นก้อนหนึ่ง แล้วส่งคนไปประกาศ
ถามว่า โรงเรียนไหนที่สร้างห้องพระมาเกินสามปี แต่ยังไม่สมบูรณ์ ขอให้ส่งชื่อ
โรงเรียนมา แล้วเราจะส่งคนไปดูทำจริงมั๊ย ถ้าทำจริงเราจะมีภาพพุทธประวัติ และ
มีเงินก้อนหนึ่งช่วยสนับสนุนอีกสองสามพันให้ไปหาภาพพุทธประวัติ จัดโต๊ะหมู่บูชา
ให้เด็กเข้ามาแล้วสงบ ให้ห้องนั้นมีพัศดม หรือว่าทำยังงี้ไหนที่ที่สุดในห้อง ที่เข้า
มาแล้วบรรยากาศเหมือนเข้ามาในโบสถ์สงบเยือกเย็น น้อย่างงั้นมั๊ย...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น พระพยอม กุธยาโน ได้เสนอให้สถานศึกษาสร้าง
สิ่งแวดล้อมที่ดีแก่เยาวชน เพื่อปลูกฝังให้เขาเป็นบุคคลที่มีศีลธรรม

4.1.2 ให้นักเรียนรักคุณ

พระพยอม กุธยาโน ได้เสนอว่านอกจากโรงเรียนจะต้อง
สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้บังเกิดในโรงเรียนแล้ว ยังจะต้องปลูกฝังให้นักเรียนที่จบการศึกษาไปแล้ว
รักและห่วงหวั่นคุณ เพื่อให้นักเรียนที่จบการศึกษาแล้วสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่คนทั่วไป มิใช่
มุ่งทำลายหรือเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "เยาวชนของชาติ" ที่กล่าวว่า
นักเรียน นักศึกษา ที่จบการศึกษาไปแล้วควรมีจิตสำนึกที่ดี ไม่มุ่งทำลายของสาธารณประโยชน์
ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ดังข้อความที่กล่าวว่า

นั้นในมหาวิทยาลัย ควรมีเอกซั๊กเอกซิงคือ เอกรักรักคุณ แล้วพวกเนี้ยให้เรียนวิชาอื่น ๆ ไปด้วย พอไปเป็นอะไรก็ตามเหอะ ถ้าไปเป็นนักการเมืองก็แสดงความรักคุณออกมา เป็นรัฐมนตรีก็แสดงความรักคุณออกมา เป็นนายกรัฐมนตรีเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านอะไรก็ตามเหอะ จะเป็นไปด้วยความรักคุณ ไม่ใช่เป็นเพื่อกอบโกยผลประโยชน์จากคุณ

จากคำสอนที่กล่าวมานั้นพระพยอม กุธยาโน มุ่งเสนอให้จัดการศึกษาโดยเน้นให้ผู้เรียนรักคุณ เมื่อจบการศึกษาแล้ว นำความรู้ไปช่วยเหลือคุณ ช่วยเหลือสังคมให้พัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้น ไม่เห็นแก่ตนมุ่งกอบโกยผลประโยชน์เพื่อตนเองเท่านั้น

4.1.3 ให้ผู้เรียนเกลียดอบายมุข

อบายมุขเป็นหนทางที่จะนำชีวิตไปสู่ความหายนะ พระพยอม กุธยาโน พยายามเสนอให้ประชาชนทั้งหลายละจากอบายมุข ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นการจัดการศึกษาท่านจึงเสนอให้รัฐจัดการศึกษา โดยเน้นให้ผู้เรียนเกลียดอบายมุข สอนให้ผู้เรียนเห็นโทษของอบายมุข ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "นักโทษของพระพุทธเจ้า" ที่ท่านกล่าวคำให้การจัดการศึกษาที่ไม่สอนให้ผู้เรียนเห็นโทษของอบายมุขว่า

เคียวนี้เสียค่ายเมืองไทยเราไม่มีใครมองเห็นว่าอบายมุขคือศัตรูอันร้ายกาจของชีวิต ไม่ให้การศึกษาให้คนเกลียดอบายมุข เกลียดสิ่งเสพติด เห็นคนกินเหล้าสูบบุหรี่แล้วให้อ้วกไล่ไปเลย ให้รู้สึกสะอิดสะเอียน เคียวนี้จบการศึกษามัธยมปลายทว่าเป็นหาง พอเห็นคนสูบบุหรี่กินเหล้า มัน ชี๊ด ๆ ๆ เขาหา กลองหนอย เค้าเอานักศึกษาไปวขทั่วคัพแพตติคสิ่งเสพติดคงฉมแฉม ให้มาวขพอให้นั่งทำสมาธิ มันบอกให้ผมสั๊กนิกเหอะแล้วผมจะนั่งสงบเย็น บอกไม่ได้คัพ นาสั๊กนิก...

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลธรรม" ได้เสนอให้จัดการศึกษาโดยมุ่งให้ผู้เรียนละอบายมุข
 อิกว่า

การศึกษาเนี่ยใครจะให้เงินอะไรก็ตามเหอะ อาตมาถือว่าการศึกษาเนี่ยน่าจะใช้คำว่า การศึกษาเพื่อประหารเสีย สัญชาติญาณอย่างสัตว์ หรืออาตมาอยากจะใช้ว่าการศึกษา คือการไถถอนความเผลอนะ การศึกษาเนี่ยต้องมุ่งจัดให้คนเกลียดอบายมุข และให้ รักบุญ ให้เกลียดบาป กลัวบุญ ให้เกลียดอบายมุขแล้วให้รักบุญ จนกระทั่งคำนึงว่า พึ่งตัวเองนะไม่พอสองให้คนอื่นพึ่งได้ว้าย...

คำสอนเรื่อง "พระไม่เกียวแต่ธรรมะต้องเกียว" ได้กล่าวว่า การศึกษาควรชี้ให้ผู้เรียน ตระหนักว่า อบายมุข คือศัตรูของชีวิตแล้วเกลียดศัตรูนั้น ดังข้อความที่กล่าวไว้

การศึกษาของเราเนี่ยมันไม่ดี มันได้รับการศึกษาไม่ถูกต้อง เคียวนการศึกษาดี แต่คน ยังหลงบูชาสิ่งเสพติดนี้เสียคารเราไม่ทำการศึกษาของเราให้เหมือนอย่างเวียคนมา ให้ชนะอเมริกาให้มันเกลียดศัตรู แล้วร่างหลักสูตรที่เรียนแล้วเกลียดศัตรูเหลือเกิน จะทำคณิตศาสตร์ก็ตั้งโจทย์ให้เกลียด จะตั้งข้อหม้อก็ตั้งข้อหม้ออเมริกา เพื่อให้คน เหยียบย่ำ... การศึกษาของเราเนี่ยมันไม่สอนให้คนเกลียดอบายมุขบ้าง จบสิ้นการศึกษา แล้วยังบูชาสิ่งเสพติด เคียวนเป็นข้อพิสูจน์แล้ว เด็กในกรุงเทพ ติดสิ่งเสพติดร้อบละ แปดสิบ ทั้ง ๆ อาจารย์มหาวิทยาลัยนั้นเมสพรังกันไปหมด

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น พระพยอม กูดยาโน เสนอให้สถานศึกษามุ่งเน้นให้ ผู้เรียนรักบุญและเกลียดสิ่งเสพติดเป็นสำคัญ โดยที่สถานศึกษาต้องพยายามจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี ภายในสถานศึกษาเพื่อฝึกฝนนักเรียนและผู้บริหารการศึกษาระดับสูงต้องร่างหลักสูตรให้สนองตอบ ต่อการเรียนการสอนมุ่งปลูกฝังศีลธรรมให้กับผู้เรียนด้วย

4.2 ให้ผู้เรียนสามารถทำประโยชน์แกสังคมได้

การจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ความสามารถไปสร้าง ประโยชน์ให้ยังเกิดแกสังคมได้นั้นเป็นสิ่งที่ พระพยอม กูดยาโน ต้องการจะเสนอให้รัฐกระทำ เป็นอย่างยิ่ง ท่านเสนอให้สถานศึกษาจัดการศึกษาโดยผู้เรียนจบไปแล้วสามารถสร้างประโยชน์ ให้สังคมเจริญก้าวหน้าได้ ดังปรากฏความในคำสอนเรื่อง "ประสบการณ์จากทางแดน" ว่า

การเรียนนั้นนะ เรียนให้ไ้สามอย่างนะพวกคุณ หนึ่งสู่ตตะมาไ้ยินไ้ฟังเรื่องราว
มาหาความรู้ทางสู่ตตะ ทางอ่าน ทางหู สองต้องเกิดจินตคิดขึ้นมา สามภาวนา
จนเป็นศิลปะ คือฟังแล้วเอามาคิดจนเป็นศิลปะ เกิดทักษะคลองตัวจนกระทั่งสามารถ
นำความรู้ความสามารถที่ไ้มาเอาไปช่วยบ้านช่วยเมืองไ้ ถ้าใครก็ตามเรียนแล้ว
ไ้ถึงข้อสุดท้าย คือไ้สามารถเอาความรู้มาทำให้เกิดศิลปะไ้ ช่วยใครไ้ไ้ก็ถือว่า
การเรียนนั้นไ้ผล...

คำสอนเรื่อง "เยาวชนของชาติ" ไ้เสนอให้กระทรวงศึกษาธิการจัดทำหลักสูตร
โดยเน้นให้ผู้นเรียนนำความรู้ไปช่วยผู้อื่นไ้ไ้ ดังข้อความที่กล่าววว่า

กระทรวงศึกษาธิการเนี่ยควรจะเพาะปลูกเป็นหลักสูตรลงไปเลยว่าต้องรักผู้อื่นเป็น
จุดมุ่งหมายแห่งการเรียนมาเรียนเพื่อเอาความรู้ความสามารถไปช่วยผู้อื่น แล้วจะ
ไม่มีปัญหาว่าสอบเข้ามหาวิทยาลัยไ้ไ้จะต้องมานั่งทนทุกข์ทรมานถึงกะกนิยาตาย
เพราะว่าเรายังมีทางอื่นที่จะพอช่วยเหลือผู้อื่นไ้ไ้ ทั้ง ๆ ที่ไ้ไม่ต้องเข้ามหาวิทยาลัย..

คำสอนเรื่อง "ธรรมศาสตร์ในคน 50 ปี" ไ้กล่าวถึงบทบาทของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ที่มุ่งตั้งมหาวิทยาลัยมาเพื่อใ้การศึกษาแก่ประชาชน แล้วนำความรู้ความสามารถไปทำประโยชน์
ต่อสังคมไ้ไ้ ดังข้อความที่กล่าววว่า

...มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แห่งนี้ ครบ 50 ปี ที่ตั้งที่สถาปนาขึ้นขึ้นมาไ้เป็นสถานที่
ใ้การศึกษาแก่คนเป็นอันมาก ที่มีบทบาทในการไปทำประโยชน์ต่อสังคมและ
ประเทศชาติของเรา...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นแสดงให้เห็นว่าพระพยอม กุธาโณ มุ่งเสนอให้สถานศึกษา
จัดการศึกษาโดยเน้นให้ผู้นเรียนมีศีลธรรม ซึ่งไ้แก่การรักผู้อื่น การเกลียดและละแะเลิกลบายมุข
ทั้ง 6 ชนิด เพื่อให้ผู้นเรียนจบการศึกษาอย่างสมบูรณ์ สามารถนำความรู้ความสามารถไปช่วยพัฒนา
สังคมและประเทศชาติใ้เจริญก้าวหน้าโดยไม่มุ่งหวังผลประโยชน์เพื่อตนเอง

ทัศนคติทางอาชีพ

พระพยอม กุยาโน แสดงทัศนคติต่ออาชีพต่าง ๆ โดยจะกล่าวถึงหน้าที่ที่ต้องกระทำ การพัฒนางานในหน้าที่ให้เจริญก้าวหน้าและปรับปรุงให้อาชีพของตนประสบความสำเร็จอาชีพที่พระพยอม กุยาโน กล่าวถึงมากที่สุด คืออาชีพรับราชการ โดยท่านมุ่งเสนอให้ข้าราชการ ปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดผลประโยชน์ต่อสังคม ท่านพยายามเสนอให้ข้าราชการเห็นผลเสียหายที่เกิดจากการทุจริตคอร์รัปชัน

พระพยอม กุยาโน กล่าวถึงอาชีพของ ตำรวจ ครู ทหาร และแพทย์ พยาบาล ว่าเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อชาตินานเมือง ซึ่งท่านได้แสดงทัศนคติของท่านต่ออาชีพต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ดังนี้

ตำรวจ

การกล่าวถึงข้าราชการตำรวจนั้น พระพยอม กุยาโน ได้เน้นไว้เป็น 2 ประการที่สำคัญ คือ

1. หน้าที่ของตำรวจ
2. ตำรวจที่พึงประสงค์ของสังคม

1. หน้าที่ของตำรวจ

หน้าที่โดยตรงของข้าราชการตำรวจนั้นคือ การพิทักษ์ปกป้องประชากรไว้ให้อย่างร่มเย็นเป็นสุข ตำรวจจะคอยปกป้องภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในสังคม พระพยอม กุยาโน ได้กล่าวถึงหน้าที่ของตำรวจว่า ตำรวจต้องยอมตนลำบาก เพื่อความสุขของประชากร ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ที่กล่าวว่า

โพธิสัตว์นั้นเคยบอกว่าถาพานเกิดมาเนียไปอยู่ที่ไหนก็ตาม เอะคนจะรวมเป็นชนาครีอดม จมน้ำกันงอกเงก นิ่งกันไปสิบคนนี่ พระโพธิสัตว์นั่งอยู่คนเดียว พอเรื่อดมจะทองคันคนอื่น ขึ้นหมกแล้วตัวเองขึ้นมาทีหลัง นี่คือนิสัยของโพธิสัตว์ นั้นเราทำตัวอย่างเนีย ใครเค้านอนขอให้นอนไปก่อน เราจะคอยเฝ้าคุ้มครองป้องกัน วันนั้นอาตมาไปเจอตำรวจคนหนึ่ง

เหมแก่แล้วอายุทั้งห้าสิบแล้วมั้ง แก่เกินตรวจตลาด เกินตรวจ ๆ แคนนอนหลับกันเงียบ
แกเที่ยวเดินตรวจตามชอกตามตรอก ดูข่าวของของใครหายมัย นี่คือตำรวจโพธิสัตว์
ยอมลำบากเพื่อให้ผู้อื่นสบาย

คำสอนเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ยังกล่าวอีกว่าตำรวจต้องมองความทุกข์ยากของ
ประชาราษฎร์ คือความทุกข์ยากของตนเองหรือความเป็นทุกข์ ของญาติพี่น้องตนเอง และ
ต้องช่วยให้เขาพ้นจากความทุกข์ยาก แม้จะยากลำบากอย่างไรก็ตาม ดังข้อความที่กล่าวว่า

ตำรวจที่มีวิญญานของความเป็นตำรวจต้องมองเห็นความทุกข์ยากลำบากของราษฎรนั้น
เป็นความทุกข์ยากของเรา พ่อเรา ของแม่เรา ของน้องเรา ของพี่เรา อย่าพูดว่าขอยบเกี่ยว
ลาวมันพังเพราะกำเนย ก่อนที่จะพังคือใช้คำว่าขอยบเกี่ยวนั้นตำรวจพูดไม่ได้ คำนี้พูด
ไม่ได้เลย คือคำว่าใครจะยังงี้ก็ขอยบเกี่ยว ตำรวจต้องมีวิญญานของความเป็นตำรวจ
ชนิดที่เรียกว่าเห็นประชาชนเดือดร้อนทุกข์ยากแล้วมันคันไม้คันมือจะกระโดดเข้าไปช่วย
เหมือนอย่างตำรวจคนหนึ่ง รดนักเรียนไฟไหม้ที่ตรงสามแยกแถว ๆ พระปิ่นเกล้า ตำรวจ
คนนี้อุตสาห์บุกเข้าไปในไฟที่กำลังลุกอยู่ในรถ ไปดึงเด็กออกมา ออกมา ตัวเองโอ้อโฮ
กำหนาทาใหม่เกรียม ทั้ง ๆ ที่มันเผาอยู่แล้ว อุตสาห์จะรักษาไว้ให้แผ่นดุนะกำเกรียมเลย...

คำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" พระพยอม กุธยาโธ ได้กล่าวถึงหน้าที่
ของตำรวจว่าตำรวจต้องขจัดความเลวร้ายต่าง ๆ ในสังคมให้หมดสิ้นไป ไม่ว่าจะเป็นบ่อนการพนัน
บาร์ การค้าขายสิ่งเสพติด หรือการตัดไม้ทำลายป่า ดังคำสอนที่กล่าวว่า

เราเป็นสถาบันที่สำคัญมาก นั้นจงตระหนักและนึกให้ดีที่สุดว่าทำไมความเลวร้ายที่มัน
กำลังคุกขึ้นมาในบ้านเมือง เราเนี่ยให้มันน้อยลงแค่ไหน จะเป็นบาร์ บ่อน การค้าขาย
สิ่งเสพติด เฮโรอีน ทำลายป่าไม้ จะเป็นการมาทำอะไรก็ตาม ที่ให้บ้านเมืองต้อง
สูญเสียความสงบ เป็น เป็นของมหาชน ตำรวจทนอยู่ไม่ได้ จะต้องรู้สึกลั่นไม้คันมือ
นี้ตำรวจทั้งหลายมองตรงนี้ให้ เราเนี่ยเคยเห็นมัยความทุกข์ยากของประชาชน หรือ
สิ่งเลวร้ายที่เกิดขึ้นมา บ่อนอะไรก็ตาม ที่มันเกิดขึ้นแล้วรู้สึกลั่นไม้คันมือเนี่ยมันบึ้ง

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" ได้กล่าวถึงหน้าที่ของตำรวจดีกว่าตำรวจต้องกระทำตนให้เข้ากับประชาชนในท้องถิ่นได้ และตำรวจต้องซื่อสัตย์สุจริตในสังคมให้สูญสิ้นไป ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า

ตำรวจจะทำให้คนทุกคนอยู่กันได้โดยไม่มีอะไร เหมือนน้ำกับน้ำมัน เหมือนพริกกับเกลือ เหมือนกะปิกับข้าวกันได้ แต่ถ้าวางไปอยู่ไหนแล้วทำให้เกิดความแตกแยกหรือทำให้เกิดการระส่ำระสาย ทำให้เกิดความเคียดแค้น ไม่ใช่ตำรวจหรอก ทำให้รู้ ทำให้รุ่งเรือง ทำให้เคียดแค้นไปนะ นั่นลองคิดดูในความหมายอันนี้สำคัญมากที่ทำให้เราเนี่ยมาช่วยทำสิ่งที่ดีมันเป็นเหมือนเส้นเหมือนหนามที่มันโผล่ขึ้นมาจากแผ่นดิน เราเดินไปที่ไหนมันมีเส้น มีหนาม มีอุปสรรคอะไรที่โผล่จากพื้นดินที่จะเสียดแทงนะ ที่มันจะเสียดแทงเท้า ทำเท้าของคนที่ยืนเราต้องเหวี่ยงอะไรมาทำไอ้สิ่งนั้นจะเสียดแทงขึ้นมาจากแผ่นดินมาทำเท้าบุคคลเนี่ย เราต้องทำหน้าที่ทำเข้าไปให้มันแหลกลงไปกับพื้นแล้วคนเดินกันสบาย

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นได้ว่า พระพยอม กัลยาโณ จะกล่าวถึงหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของข้าราชการตำรวจ คือการปกป้องรักษันตรายต่าง ๆ ไม่ให้เกิดกับประชาชนทั้งหลาย และหน้าที่อีกประการหนึ่งคือ คอยซื่อสัตย์สุจริตต่าง ๆ ที่จะยังเกิดขึ้นในสังคมด้วย

2. ตำรวจพึงประสงค์ของสังคม

ลักษณะของตำรวจพึงประสงค์ของสังคมตามทัศนะของพระพยอม กัลยาโณ คือผู้ที่มีคุณสมบัติ ดังนี้

- 2.1 มีความซื่อสัตย์สุจริต
- 2.2 มีความกล้าหาญ
- 2.3 มีความจริงใจในหน้าที่

2.1 มีความซื่อสัตย์สุจริต

ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญ สังคมต้องการให้สมาชิกทุกคนมีความซื่อสัตย์สุจริต ข้าราชการตำรวจเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์อย่างมาก เพราะตำรวจเป็นผู้ใช้กฎหมาย ถ้าผู้ใช้กฎหมายทุจริต คอร์รัปชั่นเสียเองก็ย่อมจะก่อให้เกิดความวุ่นวายสับสน

ในสังคม ในการแสดงปาฐกถาธรรมกับข้าราชการตำรวจ พระพยอม กุธยาโน พยายามเสนอแนะให้ตำรวจยึดมั่นในความจริงจัง ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ที่กล่าวว่า สิ่งที่จะทำให้วิญญาณของการเป็นตำรวจสูญสิ้นไป คือการรับสินบนอันเป็นการทุจริตต่อหน้าที่ ดังข้อความที่กล่าววาท

วิญญาณของความเป็นตำรวจต้องเข้มแข็งที่สุด แม่น้ำก็ล้างไม่หลุด เข้าห้องน้ำก็ไม่หลุด ไม่ใช่เป็นตำรวจแบบเหิงอโคล น้ำล้างออกหมดกรวงหมด ไหลออกหมด ฟอกสบู่หลุดหมด ซักแป้นหลุดหมด นั้นพวกเราระวังนา อะไรที่มีน้ำทำให้วิญญาณของความเป็นตำรวจหลุดหมด รู้หรือเปล่าไม่ใช่แป้นไม่ใช่ผงซักฟอก รู้เปล่า ของมันไม่ใช่กลองตีเหล็ก ของขาว (เสียงฮา) เนี่ยมันฟอกล้างกัดกินตำรวจ วิญญาณของตำรวจร่วงหมดเลย

คำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" ได้กล่าวถึงตำรวจที่ทำลายเกียรติยศของตนเองด้วยการทุจริตคอร์รัปชันว่า

เราเคยเห็นความทุกข์ยากของประชาชนหรือสิ่งเลวร้ายที่เกิดขึ้นมาบ้างมั๊ย โดยมากละมืตก พอเห็นเหลาละมืสั่น เห็นไฟเห็นไฮโลวะละมืสั่น เห็นรถสิบล้อมาละก็เหมะจะตังจะตรวจะอะไรมันยังใจ เนี่ยอย่างเงี้ย นิดเป๋าประสงค์ของสถาบันเป็นอย่างยิ่ง

คำสอนเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ได้ยกตัวอย่างของข้าราชการตำรวจที่ขาดความซื่อสัตย์ใช้อำนาจหน้าที่ของตนกระทำการทุจริตว่า

วันหนึ่งนั่งรถไป ไ้คนขับรถชนไม้มาที่วัด มันเกิดล่าเส้นไปนึกเคียว ตำรวจจรรยาบรรณเลย พระนั่งอยู่ทวยแหละเอชะรอยหนึ่ง (เสียงหัวเราะ) ปรับร้อยหนึ่ง อีกคนเซ็นอีกคนรับเงินไป ไ้คนหนึ่งบอกเมียเอาไว้รับร้อยหนึ่งนอยนากระมิดกระเมี้ยนให้ คี ๆ นอยนา พระนั่งทวย ยังคียยังอาบอยู่นคิง ยังไม่คานเตาไรหอกเนี้ย (เสียงฮา)

คำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" ได้กล่าวถึงนายตำรวจที่ทุจริตด้วยการค้ายาเสพติดว่า นั่นคือการทำลายวิญญาณของตำรวจไป ดังข้อความที่กล่าววาท

พันตำรวจจะไรนะที่เค้าหัวคางขวานะ ขนาดจะสอบสวนเดินไม่ไหวเลยปึกดูไปเลย
แล้วเราก็ก็นั่นระวังไว้ แล้วที่ไปคางขาวเนี่ยถามจริง ๆ เอะ ตำรวจที่
คางขาวเอาเงินไปเลี้ยงแม่ ไปส่งพอบ้างมัย ส่วนใหญ่เอาเงินไปส่งพวกไหน นางโถม
ในช่อง ในบาร ในที่คลับ ไม่มีใครหรอกที่จะโกหกเอาไปเลี้ยงแม่นะ น้อย ตรีค ๆ
ใด ๆ นะ เอาไปเลี้ยงแม่บ้างหรือเปล่า ไม่มีหรอก ถ้านั่นถึงแม่ไม่ทำชั่วอย่างงี้หรอก

2.2 มีความกล้าหาญ

ตำรวจที่พึงประสงค์ของสังคมตามที่คณะของพระพยอม กุธยาโน นั้น
ท่านได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าตำรวจจะต้องมีความกล้าหาญในการปฏิบัติหน้าที่ ดังตัวอย่าง
ที่กล่าวมาแล้วว่าตำรวจผู้หนึ่งเลี้ยงอันตรายเข้าไปช่วยนักเรียนที่รถยนต์ถูกไฟไหม้จนตนเองต้อง
ได้รับบาดเจ็บ หรือในคำสอนเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ได้กล่าวว่า ตำรวจต้องกล้าหาญที่จะ
ปกป้องภัยให้แก่ประชาชนได้ ดังตัวอย่างเช่น

เราจะเป็นตำรวจโดยวิญญาน หรือจะเป็นตำรวจโดยอาชีพ คำว่าวิญญานนี้คือสปิริต
เป็นสปิริตของนักกีฬา สปิริตของครู สปิริตของตำรวจ ถ้าเป็นสปิริตของนักกีฬา เขา
เรียกว่าสวามิวิญญานของนักกีฬา รู้แพรวอภัย นี้สวามิวิญญานของความเป็นตำรวจ
ขนาดไหน ขนาดไม่มีเครื่องแบบ นั่งไปในรถ โจรผู้ร้ายปล้น มันก็เอาออกขึ้นรับ
(เสียงฮา) แทนประชาชนที่นั่งอยู่ในรถ เสียหายเขาช่วยอย่างนี้เค้าเรียกว่า
วิญญานของความเป็นตำรวจ

หรือตัวอย่างที่พระพยอม กุธยาโน จะกล่าวยกมาอย่างถึงเสมอคือ พ.ต.ท.สุรทิน
ที่ทานมีความกล้าหาญเสียความตายให้กับระเบียบอย่างกล้าหาญแทนที่ต้องพลาดจบชีวิตลง แต่
ประชาชนทั่วไปก็สรรเสริญในความกล้าหาญของท่าน ซึ่งพระพยอม กุธยาโน จะนำตัวอย่างของ
บุคคลเหล่านั้นมากล่าวเพื่อให้ตำรวจมีความกล้าหาญเยี่ยงบุคคลต่าง ๆ เหล่านั้น

2.3 มีความจริงใจในหน้าที่

การมีความจริงใจในหน้าที่ของตานั้นเป็นสิ่งที่พระพยอม กุธยาโน ต้องการให้ตำรวจระลึกถึง ท่านจะเสนอแนะให้ตำรวจมีความตั้งใจในการทำงานโดย ไม่หวังสิ่งตอบแทน ดังคำสอนที่กล่าวไว้ในเรื่อง "ธรรมะกับตำรวจ" ว่า

ตำรวจบางคนมีวิญญาณของความเป็นตำรวจ ไปตามอะไร ๆ มาได้ เช่น ชโมยลักเงิน ไปได้ เสริมฐมาแจ้งตำรวจ ตำรวจตามจับและนำทรัพย์สินมาได้ เจ้าของเงินให้ตำรวจ สมมุติได้เงินแสนหนึ่งให้บาทยังเสีย ตำรวจที่มีวิญญาณของความเป็นตำรวจต้องพูดออกมา อย่างอาทนายว่า ผมมิได้ช่วยใครเพื่อสินจ้างรางวัล ต้องเป็นอย่างงี้

คำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" พระพยอม กุธยาโน เสนอให้ ข้าราชการตำรวจตั้งใจปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจัง ดังตัวอย่างที่ว่า

เนี่ยเราไม่ต้องมีความรู้มากไม่ต้องไปเรียนต่างประเทศอะไรมาเรื่องการทำงาน ขึ้นตอนสืบสวนอะไรมาหรือ หเลื่อแถวอุทิศจริงหรือเปล่า ที่ไปเรียนจบเรียน ตำรวจสากล เรียนอะไรมาจากต่างประเทศ ถ้าขาดการอุทิศตนไม่มีทางทำงาน ก้าวหน้า แล้วไม่ตั้งใจทำงานโดนตอทาน โดนวานิดเดียวอะไรก็เลิก

ทัศนะของพระพยอม กุธยาโน ที่มีต่อข้าราชการตำรวจนั้น ท่านจะเน้นให้ข้าราชการ ตำรวจปฏิบัติหน้าที่อย่างซื่อสัตย์ สุจริต และข้าราชการตำรวจต้องคอยขจัดภัยต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ในสังคมให้หมดไปด้วย

ครู

ครูคือ บุคคลที่บุคคลในสังคมให้ความเคารพนับถือพระพยอม กุธยาโน แสดงทัศนะ ของท่านต่ออาชีพ "ครู" ไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. หน้าที่ของ "ครู"
2. ลักษณะของครูที่พึงประสงค์

1. หน้าที่ของครู

หน้าที่ของครูโดยตรงคือ การอบรมสั่งสอนให้กุลบุตร กุลธิดา เป็นผู้ที่มีความรู้และสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ แก่พระพยอม กุลยาโน ไช้ให้ข้าราชการ "ครู" ได้เห็นหน้าที่สำคัญที่ครูจะต้องกระทำคือ การอบรมสั่งสอนให้ศิษย์เป็นคนดีมีศีลธรรม เพื่อให้เขาเป็นบุคคลที่มีคุณค่าต่อสังคม ดังปรากฏข้อความในคำสอนเรื่อง "ธรรมสัจจะกับชีวิต" ทกล่าววว่า

ขอฝากเรื่องนี้ไว้ให้ครูช่วยคิดกันที คิดให้ถี่ ๆ ทำยังงี้ กลับไปเนี่ยอย่ารีบสอนวิชาอื่นนัก พยายามไปเปิดสอนอุตุตุเลย วิชาอื่นยังไว้อ่อน ถ้าไปสอนให้มันท่องคณิตศาสตร์ หนึ่ง สอง สาม สี่ มันยังเล่นการพนันคลองขื่อนอีก เพราะฉะนั้นต้องหยุดก่อน สอนอะไรกันก่อน ต้องรับระดมสอนอะไรก่อนศีลธรรม แล้วครูจำนวนมากยังมีการโง่อีกเรื่องหนึ่ง คือ ชอบว่า ชั้นไม่ใช่ครูสังคม ชั้นไม่ใช่ครูศีลธรรม ชั้นเป็นครูภาษาอังกฤษ ชั้นเป็นครูวิทยาศาสตร์ ชั้นเกิดเรื่องอะไรก็ยกให้ครูสอนศีลธรรม ครูสังคม แล้วตัวเองละเป็นอะไร เป็นลูกจ้างสอนหนังสือหรือ ไม่ยอมเป็นครูหรือ ถ้าเป็นครูต้องเป็นครูอะไรสอนศีลธรรม ทั้งหมด ไม่ว่าจะสอนวิชาอะไร ก็ต้องเป็นครูที่มทั้งความรู้ และมีความประพฤติด้านศีลธรรมดี แล้วก็แทรกเรขาคณิตการเอา

จากคำสอนที่กล่าวมานี้ให้เห็นว่าข้าราชการครู นอกจากจะมีความรู้แล้วครูยังต้องอบรมสั่งสอนให้ศิษย์เป็นคนดีมีศีลธรรม เป็นบุคคลที่มีคุณค่าต่อสังคม ซึ่งในลักษณะนี้ได้กล่าวมาแล้วในเรื่อง ทศนะตอสถาบันการศึกษาจึงจะไม่ขอล่าวในที่นี้อีก

2. ลักษณะของครูที่พึงประสงค์

ลักษณะของครูที่พึงประสงค์ของสังคมในทัศนะของพระพยอม กุลยาโน นั้น ครูต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถพอที่จะอบรมสั่งสอนศิษย์ได้ ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนั้นครูยังต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้ศิษย์เอาเป็นแบบอย่าง ดังตัวอย่างที่เคยกล่าวมาในเรื่อง "อบายมุข 6" ว่า ท่านขอให้ครูเห็นโทษของการค้มหน้าเมา การสูบบุหรี่ และยกตัวอย่างของครูใหญ่ที่เมาสุราจนไม่สามารถเดินไต่ตองคลาน แล้วชี้ให้เห็นว่าการกระทำอย่างนั้นเป็น

การทำลายเกียรติยศชื่อเสียงของครูเอง และทำให้ศิษย์พบเห็นสิ่งที่ครูกระทำและจะนำไปเป็นตัวอย่างที่ไม่ดี ในการแสดงปาฐกถาธรรมกับครูท่านจะพบการแสดงปาฐกถาธรรมด้วยการชักจูงให้ครูเลิกดื่มเหล้า เลิกสูบบุหรี่ เลิกเล่นการพนัน แล้วนำเงินส่วนนั้นไปสร้างในสิ่งที่จะก่อประโยชน์ แก่นักเรียนคือสร้างถังเก็บน้ำดื่ม ซึ่งท่านก็กระทำได้สำเร็จ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้ว

นอกจากนี้ พระพยอม กุธยาโณ พยายามเน้นให้ครูกระทำตนให้สมกับคำว่า "ปฐนียบุคคล" คือเหมาะสมที่ผู้นั้นจะเอาเป็นแบบอย่างได้ ดังข้อความที่กล่าวในคำสอนเรื่อง "รากฐานค่านิยมพื้นฐาน" ว่า

พวกเราเนี่ย ถ้าเราสำนึกคุณของรัฐบาลหรือราษฎรที่เสียภาษีไปสูรัฐบาล แล้วรัฐบาลจ่ายมาเป็นเงินเดือนครูเนี่ย ทุกคนจะต้องเป็นครูชนค้อย่าง เป็นปฐนียบุคคลเด็ดขาดเลย เพราะสำนึกในเงินเดือนของพ่อแม่เขาส่งมาให้เราเนี่ย เราจะทำตัวเป็นปฐนียบุคคลอย่างแน่นอน ไม่ทำตัวเป็นปุถุชนนี้ เทียบไหนไปไหนมานะ แล้วจะไม่พาลูกเขาขายของหรือก จจริงมัยครู จจริงมัย...

หรือในคำสอนเรื่อง "แนวการสอนศีลธรรมแก่ครู" ใ้ครูให้ครูเห็นความสำคัญของการเป็นแบบอย่างที่ดี ครูต้องไม่ประพฤติตนให้เสื่อมเสียในเรื่องชู้สาว เพราะจะเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีให้ศิษย์เห็น ดังคำกล่าวที่ว่า

การไปเป็นครูประจำแคว้นี่สอนกันระหว่างสามัคคีเขาเนี่ยเป็นเรื่องดั่งมัยมัยครู ผู้หญิงไปเป็นครูสามัคคีอื่นดั่งมัยมัย ไม่ดั่งมัย ถ้าเป็นครูนี้เอาตามถั่วว่า หรือไม่ใช่เฉพาะเอาตามความรู้สึกของสามัคคีทั่วไปเนี่ย จะต้องรู้สึกกลัวเลวกลัวชู้สาวบ้านอีกสามเท่าตัวจริงมัย ถ้าชาวบ้านเป็นชู้กันเนี่ย เอ้อธรรมดา (เสียงหัวเราะ) หาทางออกให้อยู่เรื่อย แต่ถาครูไปเป็นครูแล้วมันอัปยศอดสู เสียสถาบันแห่งการเป็นปฐนียบุคคลที่นายอภัยที่สุดเพราะว่าปฐนียบุคคลและแม่พิมพ์อะไร เป็นตัวอย่างแก่คนทั้งหลาย แล้วเมื่อมีที่แล้วก็น่าเศร้าใจเพราะว่ามีการฉกฉวยร้ายแรงเรื่องวินัยของครู เรื่องการชู้สาวเป็นอันดับหนึ่ง กินเหล้าในเวลาราชการเป็นอันดับสอง โกงวัสดุก่อสร้างอันดับสาม (เสียงหัวเราะ)

คำสอนเรื่อง "มาคาบเหยือกกันเถอะ" ท่านได้ยกตัวอย่างของครูที่พึงประสงค์คือรักษาศีล ใจดีทออย่างสมถะจนทำให้ทุกคนนั้นใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ถ้าครูทุกคนทำได้อย่างนี้ ก็จะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ให้ประพฤติปฏิบัติตาม ดังข้อความที่ว่า

วันนั้นอาตมาไปบรรยายที่เมื่องสองสอนบรรยายกะครูมีผู้หนึ่งคนนั้นมาส่งรถดีคิวให้ อาตมาบอกอย่าตีตัวเลยครู เงินเดือนน้อยเอาไว้เลี้ยงลูกเลี้ยงเต้า แกบอกอย่าดูถูกกันนะ ตั้งแต่นั้นปฏิบัตกรรมมาสามปี เงินเหลือใช้ไม่รู้จะเอาไปทำอะไร เงินเดือน ๆ ละ สองพันสี่ ใช้เดือนละสี่ร้อย กินข้าววันละสองมื้อ เสื้อผ้าแต่งเรียบ ๆ ใส่ผาแดงคำ ใส่เสื้อขาวสอน เป็นบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนเมื่องสองสอน ซึ่งฝึกกับครูอื่นทั่วไป ครูทั่วไปเคยวันแต่งเนื้อแต่งตัวก็กลายเป็นครูผีเสื้อ ลูกศิษย์ดีส่งไปแฉะนะ

อีกประการหนึ่งที่พระพยอม กุธาโณ กล่าวถึง คือครูจะต้องเป็นผู้ที่ตนตัวอยู่เสมอ เพื่อจะได้ใช้ความรู้ความสามารถพัฒนาบุคคล พัฒนาสังคมได้อย่างเต็มที่ ดังคำสอนที่กล่าวในเรื่อง "ความมีศีลขาว" ว่า

เค้าวิจัยกันไว้คือนะ ให้สี่แกนทำงานแต่ละประเภท ๆ ต่าง ๆ กัน ถ้าคนป่วยต้องให้สี่อะไร ห้องผู้ป่วยสี่เขียวอ่อน สีฟ้า เพื่อสบายตาแก่ผู้ป่วย แต่ถ้ามเป็นห้องผู้ค้ำนวยการ ห้องอาจารย์ใหญ่ ห้องนายอำเภอ ห้องผู้บริหาร นี่ต้องสีแดง เพราะเป็นสีปลุกเร้าให้ไฟพัฒนาจิตใจของอยู่เสมอ ผู้บริหารจะมานั่งซึม ๆ อยู่ไม่ได้คือนะ นั่นเค้าจึงให้สีแดงในห้องผู้บริหาร เพื่อไฟพัฒนามันจะได้เกิด

ทหาร

ข้าราชการทหารในทัศนะของ พระพยอม กุธาโณ นั้น ทหารต้องเป็นผู้ที่มีความหนักแน่นอดทน มีความรับผิดชอบ อยู่ในระเบียบวินัยและไม่ทุจริตคอร์รัปชัน ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "พระไม่เกี้ยวแต่ขรรค์ต้องเกี้ยว" โคชให้ทหารตระหนักถึงความอดทนเมื่อมีสิ่งเร้าทาง ๆ มากระทบ ดังตัวอย่างเช่น

ทหารเนี่ยต้องมีคุณธรรมที่สำคัญ ทหารโดนยัดยัดหนีไปโกรธ นักการเมืองเค้ายั่ว
 ทองทนได้ ไม่ใช่ชูเคียวเอ็กเซอร์ไซส์ เคียวไอนั้นเคียวไอนี้ เคียวเคาก็หาว่าขมขู่เค้า
 เรามันต้องมีจิตใจเยือกเย็นพอสมควรนะ เค้าเรียกว่าคมในฝักนะ เยือกเย็นแต่พอถึง
 ที่จริงเราทำตัวเหมือนนักดาบกำลังภายในเคยเห็นมั๊ย ตอนมันตั้งตามองดูคูต่อสู้เฉย ๆ
 (เสียงหัวเราะ) พอถึงจังหวะตัดล้มขาดเลย โอ้เราเคียวมันกำไม่ถนัดแถมจะพึดตะพือ
 มันต้องคอย ๆ นิ่งดู ไม่ใช่แถมจะพึด...

คำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ชี้ให้นายทหารมีความหนักแน่นอดทนต่อคำติเตียน
 และไม่หลงใหลไปกับคำสรรเสริญจนลืมหิวหาความเป็นจริง ดังเช่น

ผู้ใหญ่เคียววันเปราะบางพูดตรง ๆ ไม่ได้ ต้องพูดซ่อนหน้าซ่อนหลัง อ้อมโน้นอ้อมน
 มันเป็นผู้ใหญ่จึงหมดโอกาสฟังธรรม จอมพล ป. เห็นมั๊ย ลูกน้องมันเลืยจะจนขนาด
 หาว่าแสงออก หาวา จอมพล ป. แสงออกขามมีมาก ระวังนะท่านผู้ใหญ่ ถ้านัชม
 ว่าแสงออกจะอย่าไปเชื่อนั้น ทบปากมึงประจิมมือเลืยแข่งเลืยขา เนี่ยผู้ใหญ่เหลิง
 ก็เพราะอย่างงี้...

ข้าราชการทหารนั้นต้องอยู่ในระเบียบวินัยรักษากฎระเบียบต่าง ๆ ดังข้อความในคำสอน
 เรื่อง "พระไม่เกียวกะธรรมะต้องเกียว" ที่ชี้ให้ข้าราชการทหารเห็นความสำคัญของระเบียบวินัย
 ต่าง ๆ ว่า

กฎระเบียบวินัยอะไรต่าง ๆ ของทางราชการเนี่ย ทหารต้องปฏิบัติต้องทำตามให้เต็มที่
 กฎระเบียบนั้นจะเป็นศัตรูในตอนแรกแต่จะเป็นอะไรในภายหลังเป็นมิตร ถ้าฝ่าฝืนเป็น
 มิตรในตอนแรกแต่เป็นอะไรในตอนหลัง "ศัตรู" อาตมาได้พูดกะกันพวกทหารนักโทษมัน
 ซึ่งใจมากเลย บอกตอนเราหนีไปโซ่มัย หนีราชการหนีทหารไป ตอนหนีไปเหมือนดี
 กุสขบายเนเป็นมิตร พอเค้าจับได้เป็นใจ ตอนนั้นเป็นศัตรูแล้วคิดคุก กรังกรัง ๆ ซาคี ๆ
 อย่างเงี้ย อย่าไปเลยนะ ระเบียบอะไรเค้าทำไว้ให้คนตรง ระเบียบนะ ทำให้คนตรง
 แต่คนที่ฝ่าฝืนระเบียบก็คอกอง...

คำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ได้เสนอให้นายทหารรักษาภูมริเบียบของทหาร
เมื่อผู้ใดบังคับบัญชาคนคำสั่งที่ถูกต้องให้ทำโทษทันที เช่นตัวอย่าง

คนเราถ้าไม่มีเมตตาสังคมาอยู่ไม่ได้หรอก นายทหารต้องเมตตาผู้บังคับบัญชา
แต่ต้องเมตตาอย่างเฉียบขาด ถ้าพวกไหนหนีไม่มาฟังธรรม นี่ราชการอะไรทำอะไร
เนี่ยก็เมตตาแต่ต้องเฉียบขาด ชั่งเท่าไรก็ว่าไป (เสียงหัวเราะ) โดยเฉพาะพวก
ไม่มาฟังธรรมเนี่ยต้องเล่นให้หนัก ๆ หนอยนะท่านรอง อาตมาพอแล้วเป็นเรื่อง
ที่สำคัญมาก

นอกจากนี้ พระพยอม กุธยาโน ยังชี้ให้ข้าราชการทหารเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ไม่ทุจริต
คอร์รัปชัน ดังข้อความในคำสอนเรื่อง "มาค่ายเหยือกกันเถอะ" ที่เสนอให้หน่วยงานจัดอบรมธรรม
เพื่อให้ข้าราชการทหารมีศีลธรรม ไม่เป็นผู้ทุจริตคอร์รัปชันว่า

เอาทหารมาทำงานให้ประเทศชาติเผด็จไม่ได้โกงคอร์รัปชันถือเราถือเราถือสื้อเหล้ากัน
เข้ากันไม่ได้แตกแยกกันเพราะไม่มีศีลธรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้นอาตมาขออุโมทนา
กับทางกรมที่จัดให้พระมาบรรยาย มาศึกษา เมื่อได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ ก็จะทำให้เรา
รู้จักปัจจัยสี่ให้ถูกต้อง เมื่อใช้ปัจจัยสี่ถูกต้องไม่เป็นเหยื่อแล้วเราก็จะมีเงินเหลือใช้
จะได้ไปทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ ไม่ต้องไปโกง ไม่ต้องไปวิ่งรอกเพิ่มหนี้เพิ่มนี้

คำสอนเรื่อง "พระไม่เที่ยวแต่ธรรมะต้องเที่ยว" ได้ยกตัวอย่างพันเอกจำลอง ศรีเมือง
ที่มีศีลธรรมไม่ทุจริตคอร์รัปชันเป็นตัวอย่าง ให้ข้าราชการทหารปฏิบัติตาม ดังข้อความที่กล่าวว่า

คนเราเนี่ยบางคนก็แก้มึงก็ค้อยังชั่ว ตอนพันเอกจำลองขึ้นเป็นเลขานายกหนังสือพิมพ์
ก็กระจุยหมอบอกบ้านเมืองไทยจะต้องซบหายวายวอดปกครองสู้เค้าไม่ได้แน่เพราะเอา
ครึ่งพระครึ่งคนไปครองเมือง อาตมาว่าครึ่งพระครึ่งคนเนี่ยละตลอดก๊ย เอาครึ่งเปรต
ครึ่งผี ครึ่งคน หินทราย ป่าไม้มันกินหมด พันเอกจำลอง เขามาให้เซ็นแกรกเดียวได้ตั้ง
สามสี่ล้านไม่เอา เราต้องเป็นอย่างงั้นมันจะไม่ใช้กินมันหมด

แพทย์ พยาบาล

แพทย์ และพยาบาล เป็นอาชีพที่ช่วยเหลือผู้เจ็บป่วยที่กำลังมีความทุกข์ทรมานให้ความเจ็บป่วยนั้นหมดสิ้นไป พระพยอม กุธยาโน ชี้ให้แพทย์และพยาบาลเห็นว่าอาชีพนี้คืออาชีพที่ต้องยึดมั่นในคุณธรรมและจรรยาบรรณ ถ้ากระทำไม่ได้เช่นแพทย์และพยาบาลจะเปรียบประดุจรมโพธิ์รมไทรของประชาชนทั่วไป แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าแพทย์และพยาบาลขาดคุณธรรมไม่ยึดมั่นในจรรยาบรรณของตนที่จะช่วยเหลือผู้ป่วยให้พ้นจากความทุกข์แล้วคุณค่าของความ เป็นมนุษย์จะหมดไป ดังข้อความที่กล่าวในคำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" ที่กล่าวถึงคุณธรรมที่แพทย์ พยาบาลพึงปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมว่า

ขอบอกอะไรสักอย่างหนึ่งที่เป็นเคล็ดลับพิเศษว่า คนทำอะไรที่ทำแบบอุทิศตนไม่คิดเพื่อประโยชน์ อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ใช่อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ครอบครัวยุติของตนเอง ถ้าใครอุทิศตนเพื่อครอบครัวและตัวของตัวเอง ถ้ามีครอบครัวก็จะถูกครัวครอบไม่มีประโยชน์อะไรเราต้องอุทิศตนเพื่อความ เป็นมนุษย์ มนุษย์แปลว่า ผู้ที่มีใจสูง เพราะฉะนั้นเราจะทำในสิ่งที่ทำให้คนใจสูงขึ้น ถ้าเป็นหมอคุณธรรมช่วยรักษาคนไข้ หมอนคือ ผู้ช่วยมนุษย์ให้ใจสูงด้วย แทนถ้าหมอมีธรรมหมอจะกลายเป็นรมโพธิ์รมไทรของชาติอันยิ่งใหญ่ คนมานอนป่วยก็เทศน์ให้ฟังสอนธรรมเขาไป ถ้าถึงเวลาล้มหัวแตกก็บอกที่หลังอย่ากินนะจะไม่เจ็บให้อีก เพราะว่าหมอตองมาเสียเวลากับการทำความประมาทใส่ตนเองด้วยการกินน้ำเมา ถ้าคุณหมอรุ่นพ่อเป็นพระเริงเริงเญ่บอกเห็นมัยไม่รู้จักรักษาตัว โทจนปานนี้ยังไม่รู้อะไรยังซื้อหมามาเผ่าปอกเล่น ไม่ฉลาดเลยอะไรเงี้ย เราก็สอนไป

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" พระพยอม กุธยาโน ชี้ให้เห็นลักษณะของแพทย์ และพยาบาลที่มีคุณธรรมว่าต้องมุ่งช่วยเหลือผู้เจ็บป่วยอย่างไม่ย่อท้อ ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

อยากจะฝากไว้ว่าพวกเราที่มีอาชีพเป็นหมอเนี่ย ที่จริงเป็นบุญเหลือเกิน ในครั้งพุทธกาล มีหมอคนหนึ่งชื่อหมอชีวกะโกมาช พักเป็นหมอนอกเขมมมีความเมตตาปราโมทย์ มีความสุขกับการบริการผู้เจ็บป่วย เห็นคนป่วยแล้วคนไม่เค็มมือ

อยากจะช่วยให้เขาหาย ไม่ใช่พอเห็นคนป่วยละมือนึกมาอีกแล้วก็ไม่ไ้พักซักที พอเห็นไฟเห็นแก๊สเหลาละมือนั่น เห็นการพนัน เห็นอะไรทำอะไรเป็นมือนั่นละเสียหายหมดหมดคุณธรรมของผู้เป็นขุนนิยบุคคล เนี่ยเวลานี้กำลังเป็นกันมาก

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" ได้กล่าวอีกว่า แพทย์และพยาบาล ต้องช่วยเหลือผู้เจ็บป่วยให้หายจากความทุกข์ทรมาน โดยไม่คำนึงถึงสิ่งตอบแทนที่จะได้รับ แพทย์พยาบาลต้องช่วยเหลือด้วยความเมตตา ถ้ากระทำไ้เช่นนี้เท่ากับว่าแพทย์ พยาบาล คือโพธิสัตว์

เรามาอยู่แผนกพยาธิวิทยาเนี่ย เราต้องถามว่าเราจะให้อะไรกับสถาบันเนี่ย แผนกนี้ไม่ใช่มาตั้งถามว่าไอ้แผนกเนี่ยจะให้อะไรแก่เรา ถ้าใครถามอย่างนี้ไม่ใช่โพธิสัตว์ ใครเห็นคนป่วยต้องนึกถามทันทีว่า บัณฑิตเราให้การช่วยเหลือเขาไ้ได้อย่างไร ไม่ใช่ถามว่าฉันจะมีเงินให้เรซึกเท่าไร ถ้าใครถามอย่างนี้ไม่ใช่โพธิสัตว์ "โพธิ" ข้างหน้าจะหาย เหลือแต่ข้างหลัง (เสียงหัวเราะ) แต่ถ้ามองอย่างนี้เราจะช่วยเหลือเขาไ้ได้อย่างไร เราจะเป็นโพธิสัตว์ เป็นหมอโพธิสัตว์ แต่ถ้ามองอย่างนี้ "โพธิ" ข้างหน้าจะหายไป เหลือแต่ข้างหลัง ที่โหดร้ายกระชากผ้าพันแผลคนไข้ ออกอย่างไม่ปราณีปราศรัย คนเจ็บจะตายมาแล้ว แทนที่จะรีบถามไ้โดนยังไ้เอาไ้ยังไ้ กลับถามว่ามีเงินหรือเปล่านั้นเสีย มันก็ไ้ไ้ไ้ หยุดกันที่โลกนี้ให้เต็มไปด้วยเมตตา ปราณีซักทีจะดีกว่า จะไ้ไ้ไ้กันสบาย เมื่อเรามีจิตใจไม่เห็นแก่ตัว ธรรมะก็จะงอกงามขึ้นในจิตใจเพราะว่าความโหดร้ายนั้นเป็นพยาธิของมนุษย์ที่จะทำให้คนไม่แห่งความเป็นมนุษย์คือผู้ที่มีจิตใจสูงเมตตา หากโอกาสที่จะแห่งยอดแตกดอกออกใบ

คำสอนเรื่อง "อบรมตำรวจชายแดนเชียงใหม่" ได้กล่าวถึงลักษณะของแพทย์ พยาบาลที่ขาดคุณธรรม ขาดจรรยาบรรณา

ใครที่เข้ามาทำอะไรให้เสียสถาบันเนี่ยควรพิจารณาอย่างยิ่ง ใครเป็นตำรวจ ใครเป็นครูใครเป็นหมอ ใครเป็นพระในศาสนา ก็ต้องพิจารณาตัวเองอย่างยิ่ง สถาบันแพทย์ ถ้าไม่มีจรรยาแพทย์ ก็ข่มขู่คนไข้กลายเป็นโรงพยาบาล มาสัตว์ไปก็มี ที่เค้าเรียกว่าโรงฆาตกรรม อาณาไปป่วยนะแหมเหลือเกิน จะเชกจะตรวจพระ กลิ้งหัวพระ

กึก ๆ ๆ ๆ อย่างกะลุ่มพะราว ไม่ไฉ่เมตตาปราณีทนถนอมคนไข้ ก่อนหน้าเมื่อ
เค้าเห็นคนไข้ เค้ายังวิ่งมาถามเป็นอะไร จะให้หมอช่วยอะไรได้บ้าง เค้าน
วิ่งไปตามคนไข้ มีเท่าไร จะให้หมอได้เท่าไร (เสียงฮา)

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับหมอ" ได้เสนอให้หมอมีกุณธรรมให้ควาเมตตาผู้ป่วย
โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนเพราะถ้ามุ่งหวังสิ่งตอบแทนจากผู้ป่วยแล้วคุณธรรม จรรยาบรรณและความเป็น
มนุษย์จะหมดสิ้นไป ดังข้อความที่กล่าววา

มีหมอโง่ ๆ บางคนทนชมชื่นคนไข้ร้ายแล้วร้ายเล่า ทั้ง ๆ ที่คนไข้มีอาการสภาพเพียบ
อยู่แล้ว แต่ก็ไม่มีอะไรเป็นโรคจิตทรามด้วยใจมั้หมอ แต่ไม่ใช่มอคนนั้นหรือ (เสียง
หัวเราะ) ลองคิดดูนะพวกหมอที่ทำอะไรโหดร้ายไม่เมตตาคนไข้เนี่ยมาจากหาความสุข
เรื่องน้มาเกินไป จึงมีชาว ๆ หนึ่งนะที่เค้าบอกคนไข้ไม่มีค่ารักษาแล้วหมอที่โรงพยาบาล
ต่างจังหวัดแห่งหนึ่ง กระชากผ้าพันแผลของคนไข้ออกเลือดโชก เพียงแค่นี้ไม่มีเงินให้
นิกเดียว หมอนั้นต้องมีคุณธรรมโพธิสัตว์ โพธิสัตว์นี้เกิดมาแล้วก็คิดแต่จะช่วยเหลือคนอื่น
ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่รายได้ แต่เค้านี้เค้าบอกว่าธนาคารโหด ๆ โรงพยาบาลนั้น
จะมีเงินหมอฝากมากที่สุด เนี่ยอาตมาไปบรรยายตามธนาคารลงสืบถามมาแล้ว แสดงว่า
หมอเนี่ยเป็นพวกกักตุนทุจริต (เสียงหัวเราะ) กะเค้าด้วย

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่า พระพยอม กุยาโน ชี้ให้แพทย์ พยาบาล
ตระหนักถึงคุณธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพของตน เพื่อให้เขามุ่งช่วยเหลือผู้ป่วยด้วยคุณธรรม
มิใช่มุ่งหวังสิ่งตอบแทนจากผู้ป่วยเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะทำให้คุณค่าของการเป็นปฐนียบุคคลและ
การเป็นมนุษย์หมดสิ้นไป

นอกจากนี้ พระพยอม กุยาโน ยังได้กล่าวถึงลักษณะข้าราชการทั่ว ๆ ไปอีกด้วย
ข้าราชการต้องมีความแคลงคล่องปฏิบัติน้ำที่อย่างดี ให้ความช่วยเหลือประชาชนอย่างจริงจัง
ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "พระพยอม กุยาโน สอนธรรมกับค่าง พุทธาล" ที่กล่าวถึง
การทำงานของข้าราชการผู้ปฏิบัติงานอย่างคล่องแคล่ว แต่ข้าราชการไทยจะทำงานอย่างเฉื่อยช้าว่า

การทำงานของเขารวดเร็วแคลงคล่องไวมาก ไม่อึกอาค บิ่คยาคเหมือนของเรา
ของเราไปบรรยายกะข้าราชการเนี่ย ในกรุงเทพแทบทุกแห่งเลย สังเกตดูเดอะพระ
ทองมากอยข้าราชการ ไม่มีข้าราชการมากอยพระเลย บางทีเค้าไปว่ากลับโกรธ
เสียอีก เคยไปบรรยายที่หนึ่งไปบรรยายที่ใหญ่มาก แหมลำบากไม่ให้เอ่ยชื่อ เคยว่า
ผู้ใหญ่เค้าก็ไม่รู้จักแหละว่าที่ไหน ข้าราชการกลุ่มไหน ที่มาสายมาช้านาน เพราะว่า
ที่ไม่ให้เอ่ยชื่อนี้มันลำบากที่จริงน่าจะอนุญาตกันซักทีเอ่ยชื่อกันได้เนี่ย

คำสอนเรื่อง "มาค้ายเหยือกกันเถอะ" ใ้ช้ให้ข้าราชการเห็นความสำคัญของการพัฒนา
งานในหน้าที่ให้ก้าวหน้า

คนเราเนี่ยจะพัฒนาอะไรให้มันก็จะพัฒนาหน้าหรือพัฒนาตาละ คนโบราณเค้าบอกคนจะงาม
งามน้ำใจไซ้ไบ้หน้า คนจะสวย สวยจรรยาไซ้ตาหวาน แล้วเนี่ยทำไมต้องทำขมตาให้
เป็นอย่างนั้น มันก็แค่พัฒนาหน้าไม่พัฒนาหน้าที่ ไ้หน้าตาไม่ต้องไปทำอะไรเพื่อเอาหน้า
หรือก หน้าตาคนเรานี้หน้าเดียวก็แค่นั้นแล้ว มีสองหน้าก็ตงกันไม่ไหวนะและทำอะไร
อย่าเอาหน้า เพราะทำอะไรเพื่อเอาหน้า หน้ามันก็เทาเค็มแหละ เพราะฉะนั้นต้อง
พัฒนาหน้าที่คู่ไปกับกะหน้าตา

คำสอนเรื่อง "ความมีศีลขาว" ใ้ช้ให้ข้าราชการเห็นความสำคัญของการตั้งใจปฏิบัติ
หน้าที่โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนจะทำให้ทำงานได้อย่างมีความสุข แะตรงกันข้ามถ้าหวังจะได้รับ
ความดีความชอบ 2 ชั้น เป็นสิ่งตอบแทนแล้วไม่ได้ก็จะทำให้เกิดความทุกข์ ดังเช่น

เราเหมือนกันนะทำความดีเต็มที่แล้วไม่ได้สองชั้น ก็เออไม่เป็นไรปีหน้าคอยต่อไป
ไม่ไรพอไม่ได้สามปีแหงฬาร้องกันอยู่นั้นแหละทั้งบัทรสนเทหบ้าง อะไรบ้าง ไม่เอาแล้ว
ทำดีไม่ได้ดีเล็กทำดีก็กว่าเข้าขามเย็นขาม นี้นาคเราทำดีแล้วยังไม่ได้ดี ถ้าเล็กทำจะ
ไ้ดียังไง (เสียงหัวเราะ) ต้องรอต่อไป และทำละพึดมีความดีอะไรขึ้นมาให้ทำทำละพึด
นะแต่ไม่เป็นทุกข์แล้วกันเพราะไม่หวังผลอะไร เคียวนั้นมีพวกทำน้อยอยากไ้มาก
ไม่ทำอยากเอาทั้งหมด เนี่ยเยอะมันเลยต้องนั่งเป็นทุกข์

คำสอนเรื่อง "รากฐานค่านิยมพื้นฐาน" ได้กล่าวถึงหน้าที่สำคัญของข้าราชการคือ การช่วยเหลือราษฎรอย่างจริงจัง ดังกล่าวไว้ว่า

ถ้าลูกคนใดมีอาการกระต๊อกระเฟียก เมื่อเห็นแม่แต่งตัวปอน ๆ มาในงานใหญ่โต ครูลับตาก็เห็นใครมาขอไปคนนั้นไปเป็นเสมียนอำเภอเป็นข้าราชการแล้วมี ประชาชนแต่งตัวเหม็นสาบเข้ามาติดต่องาน ข้าราชการหรือเสมียนคนนั้นจะมีอาการ กระต๊อกระเฟียกต่อราษฎรมั้ย เพราะพื้นฐานจิตใจของมันเลวตั้งแต่วันที่แม่ของมัน แต่งตัวไม่เรียบร้อย แต่เด็กเค้ารักแม่เข้าไปช่วยแม่หิวอะไรละก็ เมื่อราษฎร ยากจนตกทุกข์ได้ยาก คนคนนั้นไปเป็นผู้ปกครองก็สบายใจได้ว่าจะต้องโคกไปช่วย ประชาชนอย่างเคียงบา เคียงไหลแนนอน จะไม่หนีไปประชุมบนห้องแอร์ วางแผน กันที่สรวงคินวาส เพื่อแก้ปัญหาชาวบ้านหรือขอเหอะ เนี่ยเรื่องเนี้ยสำคัญจริง ๆ

จากคำสอนทั้งหมดนี้เราจะเห็นว่า พระพยอม กุธยาโล ต้องการชี้ให้ข้าราชการ ทหาร ครู ตำรวจ แพทย์และพยาบาลตระหนักถึงความสำคัญในอาชีพของตน ทั้งยังเสนอแนะให้ ข้าราชการต่าง ๆ พัฒนางานในหน้าที่ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น และที่สำคัญท่านพยายามชักจูงใจให้ ข้าราชการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต มีความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและ มุ่งเน้นให้ข้าราชการทั้งหลายให้บริการแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ถ้าข้าราชการ ทั้งหลายประพฤติปฏิบัติได้ตามคำสอนของท่านได้ สังคมและประเทศชาติของเราจะเจริญก้าวหน้า ยิ่งขึ้น

ทัศนะทางงานพิธี

พระพยอม กุธยาโล แสดงทัศนะของท่านที่มีต่องานพิธีที่สำคัญ 4 ประการ คืองานพิธี ทางศาสนา งานบวช งานศพ และงานแต่งงาน ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอโดยลำดับ

งานพิธีทางศาสนา

งานพิธีทางศาสนาเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชน เพราะพุทธศาสนิกชนจะใกล้ชิดพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เพื่อนำคำสอนไปประพฤติ ปฏิบัติ ดังนั้นพระพยอม กุลยาโน จึงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดงานพิธีทางศาสนาว่า พิธีกรรมทางศาสนานั้นต้องไม่เป็นพิธีหมอมเมา ประชาชนให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตนไปจากพุทธบัญญัติ ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น ได้แก่ การทำพิธีตักวิบากกรรม พิธีการปลุกเสกเครื่องรางของขลัง หรือการเทศน์พยานักษ์ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะใกล้รุ่ง" ที่กล่าวถึงการจัดพิธีตักกิเลสวาทะทำไม่ถูกต้อง ดังข้อความที่กล่าวว่า

เดี๋ยวนี้กลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง คณะหนึ่ง หรือองค์หนึ่งก็ตาม ที่ตั้งตนเหมือนอย่างว่าเป็นพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้า แทะวาททำพิธีตักกรรมตักวิบาก ไม่ให้ผลเลวร้ายอะไรแก่คนที่ตนได้กระทำการมาก็เพราะปล่อยให้กิเลสครอบงำไว้นาน จึงได้ผลลึกลงไปทำกรรมอยู่เนือง ๆ จนเคยชิน...

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ได้ชี้ให้เห็นว่าการตักกรรมจะตักได้ด้วยลัทธิไสยหรือความอยากไม่ใช่ตักกรรมด้วยพิธีการตักวิบากกรรม ดังข้อความที่กล่าวว่า

พี่น้องทะเลาะกันไม่รู้อะไรยังงี้ ท่านช่วยหาพระปางหันญาติให้ข้าองค์เถอะ (เสียงหัวเราะ) เอาพระปางหันญาติมาขึ้นแล้วอย่าทะเลาะกัน พอมีกิเลสมันก็ทะเลาะกัน ทอหน้าพระขึ้นอย่างเงี้ยแหละ (เสียงหัวเราะ) มันต้องทำให้กิเลสหายก่อนแล้วรู้วิธีระวังกิเลสซะ ง่ายอย่างไปทำพิธีตักอะไรอย่างนอนอยู่เลย ตักด้วยสายสิญจน์ ตักวิบากอะไรเนี่ย มันต้องพยายามตัดหรือคอกกิเลสไว้นาน มันจะได้ไม่ทำกรรม

คำสอนเรื่อง "ยศช้าง-ยศพระ" พระพยอม กุลยาโน ได้แสดงทัศนะต่อต้านพิธีการตักวิบากกรรมและพิธีการเสริมสิริมงคลว่า

อาตมาไม่เห็นด้วยหรือกับการตักกรรมตักวิบาก ทำพิธีเสริมสิริมงคลทำให้คนบริสุทธิ์ได้เนี่ยเราไม่เห็นด้วยเพราะว่าพระพุทธเจ้าตรัสไว้เลยในบาลี เนียมมีอยู่ซักเลวๆ

สุทธิตุสสุทธีโจจัตถัง ความบริสุทธิ์ และความไม่บริสุทธิ์นั้นมิได้เฉพาะตน นนุโยนุญจวิโสทะเบ
 ญฺเณพึงทำบุญบริสุทธิ์ได้ วันนั้นโยมผู้หญิงคนหนึ่งฉวยให้เงิน 50 บาท ไปซื้อข้าว
 พอไปซื้อข้าวข้างวัดพอดี พระนิกรมาทำพิธีเสริมสิริมงคล แก่ก็อยากได้เสริมสิริมงคล
 เอาเงินที่ฉวยไปซื้อดอกไม้หมดเลย กำนึง 50 บาท ทำพิธีเสริมสิริมงคลเสร็จก็
 กลับบ้าน ผู้ก็ถามไถ่และกับข้าว ไม่ซื้อดอกไม้ทำพิธีเสริมสิริมงคลหมดแล้ว ผู้โมโห
 ขบเปรี้ยว มงคลขึ้นขอบตาเขียวปัดเลย

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเขาวชน" พระพยอม กุธยาโน เสนอให้เลิกพิธีปลุกเสก
 เครื่องรางของขลังแล้วมุ่งสอนให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติชอบแทน ดังข้อความที่กล่าววว่า

วัดเสกก็เสกกันไฟแลบโบสถ์เลย อย่างวัดเบญฯ นะเคยได้ยินมัย เคยทำพิธีพุทธาภิเษก
 แล้วจุกเทียนชัยไว้แล้วปิดประตู เทียนเกิดลมคั่นนั้นใหม่พรมใหม่ใหม่ ใหม่เสกหมก
 โบสถ์ใหม่คำปี่โดยทั้งหลัง เข้าเปิดไปดูเหมพระพุทธรูปดี ๆ งอหัก ขลังหมกทุกองค์เลย
 เสียหาย เคียวเสกกันจริง กลวยทิพย์ ขมพุทฺธิ์ อะไร ๆ ทิพย์ มัวแต่เสกกระเบื้อง
 เสกทองเหลือง เป่าปูนกันเนี่ย เรียนศัควิมากรคน่านมด พ่นน้ำหมาก ปลุกกระเบื้อง
 เสกทองเหลือง เป่าปูนกันเยอะเยอะไปหมด ที่คนเนี่ยไม่เสกนะจริงมัย มันเสกง่าย
 อยู่เมื่อไหร่ กว่าจะนั่งเจียนมาถึงเมื่ออีกนุญ ต้องตั้งใจเสกอย่างเต็มที่

อีกประการหนึ่งคือพิธีกรรมการสวดพยานัยณ์ เพื่อทำพิธีไล่ผี พระพยอม กุธยาโน
 ท่านไม่เห็นด้วยกับพิธีนี้ เพราะเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ไม่ทรงบัญญัติไว้ ดังข้อความในคำสอนเรื่อง
 "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" ที่กล่าวว่า

วัดที่มัวทำพิธีเสก ๆ สร้าง ๆ สวด ๆ กันเนี่ยไม่พอหรอก พระพุทธเจ้าท่านเห็นว่า
 ทางเสกทางสร้าง ทางสวดก็ละก็ ท่านไม่เห็นด้วยสอนตั้งแต่ต้นสัพพะธรรมชั้นตรอก
 เนี่ยเรื่องสอนทั้งนั้น เคยเนี่ยเราทำพิธีอะไรกันแปลก ๆ เช่น เทศน์พยานัยณ์เนี่ย เทศน์
 ให้คนคั่นไม่เคยมีพระพุทธเจ้าไม่เคยไปเทศน์ขับผีใครให้มันคั่นกันรอบศาลา แล้วไอ้ไสย
 พงก์ไม่รู้เรื่อง แล้วก็นำคั่นกันเมืองไทยกำลังคาบคั่นด้วยพิธีเนี่ย

นอกจากนี้การจัดงานพิธีเกี่ยวกับศาสนานั้นต้องกระทำโดยตลอด อย่างจัดพิธีต่าง ๆ เพียงเทศกาลใดเทศกาลหนึ่งเท่านั้น และการกระทำพิธีกรรมในศาสนาไม่ควรใช้เวลาให้ยาวนานเกินไป ดังคำสอนที่กล่าวในวรรณกรรมเรื่อง "สงครามและสันติภาพ" ที่กล่าวว่า

งานทางศาสนาน้อย่าทำกันเพียงแค่นี้ ๆ พรงนอกอาตมาเมื่อก่อนแล้ว
สังเวชใจ อ่านหนังสือพิมพ์จึงหวั่นกลัวว่า เห็นกันเป็นกรณีใหญ่ ฝรั่งเศสเห็น
ไทยเห็นเข้าพรรษา ฝรั่งเศสก็เขินแค้นแหละ โชคดีเขรกรรมดีกว่าเห็น
พวกเราดูพออุบถช่วยกันเขรกรรม ช่วยเป็นแนวรวมหนอยช่วยกันปราบอบายมุขหนอย

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" เสนอให้ประชาชนกระทำบุญโดยสม่ำเสมอ
ไม่ทำเพียงวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น ดังข้อความที่กล่าวว่า

เออแล้วก็จะบอกอีกอย่างหนึ่งนะโยม พวกเราเนี่ยเวลาทำความดีชอบทำตามเทศกาล
ทำบุญชอบทำปีใหม่ ตักบาตรกันจนเหลือพระเที้งเป็นตุ้ม ๆ เลย พอเลยวันที่หนึ่ง
ไปแล้ว ถึงวันที่ห้าวันที่หก ไม่มีอะไรจะฉันเลยที่วัด เพราะโยมเปลี่ยนบุญวันที่หนึ่งไปแล้ว
บางคนเนี่ยชอบทำตามเทศกาล อาตมาไม่เห็นด้วย โอ้คนที่ถือศีลไม่กินเหล้าเฉพาะ
สามเดือนเข้าพรรษาเนี่ย มันน่าจะกินให้เต็มที่สามเดือน เมาให้เต็มที่เลยในพรรษา
พอออกพรรษาหยุดกินชะงะเก้าเดือน

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ท่านได้ชี้ให้เห็นว่า การจัดพิธีกรรมทางศาสนา
ไม่ควรใช้เวลาให้ยาวนานเกินไป เพราะจะทำให้ประชาชนเกิดการ เบื่อหน่าย ดังข้อความที่
กล่าวว่า

ทีนี้ยากจะบอกพวกเราว่าเรื่องพิธีกรรมอะไรทั้งหลายนะทำกันเถอะอย่าให้มัน
ยึดเยื้อนัก บางวัดทำแต่พิธีทอง มีหลวงพ่องค์หนึ่งทำให้คนไม่เข้าวัดซะเลย
ก็เรื่องพิธีทองให้พรของท่านเนี่ยมันยาวเกินไป บางวัดโยมแก่ ๆ ถือว่าสวดมนต์ได้
พาลูกหลานสวดซะจนเบื่อเลย เด็ก ๆ เติบโตไม่ชอบทำอะไร ชำ ๆ ซาก ๆ นาน ๆ
หรือ

อีกประการหนึ่งที่พระพยอม กุยาโน ชี้ให้เห็นผลเสียของการจัดงานพิธีในศาสนสถาน คือการทำให้มีการเล่นการพนัน และการเชิญชวนให้ประชาชนมาเที่ยวชมงานพิธี พระพยอม กุยาโน กล่าวว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นอบายมุขซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีมาประชาชน ทำให้ชีวิตของเขาตกต่ำ สุขภาพเสื่อมถอย ดังตัวอย่างที่เคยยกมากล่าวแล้วว่า เยาวชนของชาติต้องกลายเป็นขโมย เพื่อนำเงินไปเที่ยวชมงาน หรือในคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ได้กล่าวว่า

เมื่อวานอาตมาไปบรรยายที่หนึ่ง แหมทุเรศวัดนี้ถึงมนต์พระไปบรรยายแต่จอผ้าโลก ทั้งคนตรี สอยดาวอะไรกัน สอยดาว การพนันประเภทสองเกล็ดลงไปหมดในวัด ขรรหมก็จะเอา ฌายมุขก็จะเอาแล้วมันจะไปกันได้ยังไง ทำคอ ตอตามันเต็มทีต่อไป คงจะโดนยิงตายซักวัน โอ้วัดประเภทขอจั่ววัดให้เป็นวัดเป็นวัดอะไรเนี่ย แล้วก็ สอยดาวเนี่ยมันการพนันชัด ๆ ออกบัตรอย่างเงี้ยให้คนเล่นการพนันชัด ๆ นะ ให้รถไฟ ให้โทรศัพท์ ให้อะไรทำอะไร มันเป็นการเสี่ยงโชคการพนันอยู่แล้ว จันอาเลยเป็น มาสองปากกินสองปาก ฌายมุขก็จะเอา มุขก็จะเอา มันไปไม่รอดหรอกนะ

คำสอนเรื่อง "ยศขาง บศพระ" ได้กล่าวในลักษณะเดียวกันอีกว่า

เนี่ยเวลาเนี่ยบางแห่งเนี่ย บางวัดใช้ระบบออกบัตร ออกเบอร์เสียด้วยนะ สอยดาว อย่างเงี้ย บางทีกลายเป็นการพนันประเภทสองไปแล้ว ออกบัตรให้ชาวบ้านมารับไป ก็เป็นการพนันประเภทสองอยู่แล้วมันจูงชวนกันให้หะ ออย่าให้มันโยบายอย่างงี้ อยู่ในจังหวัดอ่างทองเลย หลวงพ่อกันคนเป็นเจ้าคณะจังหวัดจะต้องทำความถูกต้อง ให้กับพระธรรมวินัยให้มากกว่าถูกต้องนะ พระเนรโถมคงจะไม่ชอบทานถากหากทานทำจริงขึ้นมาโยมก็จะไม่ชอบอีก

คำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ได้ชี้ให้เห็นว่าวัดที่จัดงานพิธีโดยให้ฆราวาสมีการละเล่นต่าง ๆ นั้นเป็นการกระทำที่สวนทางกับพุทธบัญญัติ จะสร้างความหายนะให้กับชีวิตประชาชน ดังข้อความที่กล่าวไว้

ตอนนั้นเมืองไทยน่ากลัวที่สุดก็วัดสนุกเนี่ยตามจริง ๆ เอะ ใครเคยไปทาง
สมุทรปราการทางเพชรบุรี เคยเห็นป้ายใหญ่ ๆ มั้ย เชิญท่านสาธุชนที่ยังงานกัน
เป็นกุศลอย่างยิ่ง ผังลูกนิมิตเกวียนเกวียน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎก
หน้าไหน เทียวกลางคืนเป็นกุศลอย่างยิ่ง ไม่มีไม่เคยมี มีแต่ขบหายอย่างยิ่งเป็น
อบายมุข แต่เดี๋ยวนี้มีมณเฑียรเทียวกลางคืน เดี๋ยวนี้กำลังจะทำวัดกลายเป็นวิกไปหมด
แล้ว วัดกำลังจะกลายเป็นวิกหลายวัดในเมืองไทยนี้ วัดสนุกก็สนุกกันทั้งกะปี พอหยุด
สนุกกันนี้

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นชี้ให้เห็นว่าการจัดงานภายในศาสนสถานโดยให้มีมหรสพ
มีการละเล่นนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ พระพยอม กุธยาโณ จึงพยายามชักจูง
ให้วัดต่างเปลี่ยนจากการจัดมหรสพภายในวัด เป็นการจัดปฏิบัติธรรมแทน ดังปรากฏในคำสอน
เรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ที่กล่าวว่า

... เป็นวันประวัติศาสตร์ของชาวสิงห์บุรีที่ไม่มีในอีกหลาย ๆ จังหวัด ไม่มี
เจ้าคณะจังหวัด หรือพระเถระผู้ใหญ่ จะได้อธิษฐานกรรมจากวัดที่เคย
สนุกสนาน มีมหรสพทุกปี เราได้รับความสุขมาพอควรแล้ว...

ในคำสอนเรื่อง "ความมีศีลชาว" ที่ยกตัวอย่างการกระทำของหลวงพ่อบุญแพ ที่ท่านหยุด
จัดงานมหรสพในวัดแล้วจัดให้มีการธรรมกรรมแทนว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องไม่ผิดพุทธบัญญัติ
ดังข้อความที่กล่าวว่า

อาตมาถือว่าหลวงพ่อบุญแพมีศักดิ์ศรีไม่ใช่ว่าหลวงพ่อบุญแพสร้างพระพุทธรูปใหญ่ ๆ หลวงพ่อบุญแพ
มีศักดิ์ศรีสร้างโบสถ์หลังนั้นได้ สร้างพระพุทธรูปใหญ่ หลวงพ่อบุญแพยังไม่มีศักดิ์ศรีแต่
ศักดิ์ศรีของหลวงพ่อบุญแพเพิ่งเปิดคราวนี้เองควานหาว่า คราวนี้จะตั้งให้มีมหรสพ
ทุกชนิดหยุดหมดเลย หลวงพ่อบุญแพเปิดศักราชใหม่แล้วคราวนี้ ท่านบอกว่า ท่านสร้าง
พระใหญ่คราวนี้เสร็จ ท่านจะเริ่มระดมธรรม ท่านขอใจคำว่า ศีลธรรมไม่กลับมา
โลกาจะวินาศ การสร้างแต่พุทธรูปใหญ่ ๆ โบสถ์ใหญ่ ๆ ศีลธรรมยังกลับมาไม่ได้ทั้งหมด

ท่านจะเปิดศักราชใหม่ ถ้าศีลธรรมไม่กลับมาโลกาจะวินาศ ท่านจะปิดงานประจำปี
 เก็บวันวัดต่าง ๆ วัดโน้นมีสาธุชน วัดโน้นก็ต้องมีสาธุชน วัดโน้นมีสุริยชัย วัดโน้นก็ต้องมี
 สุริยชัย เพื่อไม่ให้เสียศักดิ์ศรีเนี่ยตายเลยศักดิ์ศรีแบบนั้นหลวงพ่อบรรพาศศำนั้นออกมา
 ถือว่าท่านเป็นพระที่เป็นพุทธบุตร

ตัวอย่างที่พระพยอม กัลยาโณ จะยกมากล่าวเสมอคือ ที่ "วัดสวนแก้ว" ของท่านนั้น
 จะไม่มีการละเล่น ไม่มีบันเทิงต่าง ๆ คณะปาหนามไม่ให้กลองยาวแห่เค็กชาด ซึ่งสิ่งเหล่านี้
 เป็นสิ่งที่ท่านต้องการให้วัดต่าง ๆ จักระคนธรรมสอนธรรมปฏิบัติธรรมแทนการจัดงานรื่นเริง
 เพราะเมื่อวัดจัดงานรื่นเริงมีมหรสพก็เท่ากับวัดส่งเสริมให้ประชาชนหลงใหลอบายมุข

งานบวช

งานบวชเป็นประเพณีที่อยู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลานานแล้ว แต่การจัดงานบวชขนาดของ
 พุทธบริษัททั้งหลายนั้นจัดงานอย่างฟุ่มเฟือยสิ้นเปลืองทรัพย์สินโดยใช่เหตุ คุ้มเหตุตนเอง พระพยอม
 กัลยาโณ จึงเสนอความคิดเห็นของท่านว่า การจัดงานบวชนั้นควรจะจัดอย่างประหยัด และควรเลิกจัด
 พิธีกรรมบางอย่าง เช่น การทำขวัญนาค การแห่ นาค และการจัดเลี้ยงสุราในงานบวช เพราะ
 สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "เบาวชนของชาติ" ที่
 ทรงแนะนำให้ประชาชนสมณะทั้งหลายจัดงานบวชอย่างประหยัดว่า

ตอนนี้เป็นช่วงกำลังบวชนาค เมาศพ โอ๊ยบวชกันผลาญที่สุดเลย พระคุณเจ้าช่วยกัน
 รณรงค์เรื่องนทเหอะ อยากจะได้น้ำใจบวชสิ้นเปลือง ที่จริงหน้าตาเราก็แค่นี้
 แปะนิ้วไม่เชื่อดองวัดไว้ บวชลูกชายหมดไปแสนมาวัดอีกทีว่ามันยิ่งออกมากี่เซ็นต์ มัน
 ก็เท่าเดิมมันแหละ ก็ไม่คิดหัดไปควมขำ หน้าเหี่ยวหน้าแห้ง ตอนนากำลังมีค่าบิณฑบาตทำลาย
 เศรษฐกิจที่สุด เคยบอกว่าปีก่อนนี้ รูสึกว่าจะเป็นปี 2523 ชายไทยบวชสองแสนคน
 ถัวเฉลี่ยคาวบวชคนละสองหมื่นห้า หมื่นเข้าไปตั้งห้าพันล้าน นั้นเราเอาเงินมาทุ่มเทกัน
 อย่างงี้มากมายเหลือเกินต้องช่วยกันรณรงค์เรื่องนี้ให้ที่สุด...

คำสอนเรื่อง "แผ่นพระใหม่ที่ถูกวาง" พระพยอม กฤษยาโน ให้สมณะที่บวชใหม่ตระหนักถึงความยุ่งยากของงานบวชที่จัดให้มีการละเล่น ซึ่งเป็นการเสียทรัพย์โดยใช่เหตุ ดังข้อความที่กล่าวว่า

มีบางคนก่อนบวชมีการบวชให้เราพ่อแม่ให้หนึ่ง มีคนตรี มีชาโค มีอะไรต่าง ๆ ถ้าพ่อแม่หาให้ไม่ได้ มีไม้ไผ่ ไม้ขอมบวชนะ จนกระทั่งมีเรื่องที่เราเคยได้ยิน นั่นคือเรื่องที่เกิดขึ้นอยู่บ่อย ๆ ว่า ให้พ่อแม่หาหมอนี่มาขายนาขายไรมา จำนำนาขายบวชให้ได้อีก่อน เนี่ยเรื่องนี่กลายเป็นเรื่องยุ่งยาก ตั้งแต่ยังไม่ได้อบวช

คำสอนเรื่อง "ความมั่นคงภายใน" ได้เสนอความคิดให้เลิกจัดงานเลี้ยงในงานพิธีบวชนาหรือถ้าประชาชนคนใดจัดงานบวชขึ้นเปลี่ยนให้รัฐออกกฎหมายเก็บภาษีดังข้อความที่กล่าวว่า

อาตมานั่งรถไปชลบุรี แถว ๆ ฟานทองเนี่ย มีงานบวชนา ปรากฏว่าชาวบ้านหลังไม่โตไม่ใหญ่อะไรหรอก แต่มีวงเลี้ยงโต๊ะจีนสิบวงยี่สิบวงสามสิบวง กลางนา ทั้ง ๆ ที่บ้านหลังเล็ก เนี่ยไม่รู้เอาที่ไหนไปจำนำแล้ว เอาเงินมาซื้อข้าวเลี้ยงเพื่อนหรือเปล่า เมื่อเลี้ยงเสร็จแล้ว บวชลูกได้แล้ว หนังสือก็ตามมา ออกเบี้ยที่นาก็จะหลุดไปตาม ๆ กัน นี่น่าจะออกกฎหมายได้แล้วว่าถ้าใครบวชนาเกินสามหมื่นต้องเก็บภาษีหมื่นละสามพัน อธิปไตยระหยดให้ได้อาตมาคิดว่าถ้าใครไปบวชหมู่เพียบไม่รับไปอยู่ทั่ว

อีกสิ่งหนึ่งที่พระพยอม กฤษยาโน พยายามรณรงค์ในการจัดงานบวชนาคคือ การงดเลี้ยงสุรாத่านจะทอดานและชี้ให้เห็นว่าการเลี้ยงสุราในงานบวชซึ่งเป็นงานบุญนั้นแทนที่จะได้บุญกลับเป็นการสร้างบาป ดังข้อความที่กล่าวในคำสอนเรื่อง "เทคนิคปฏิรูปงานบวช" ที่พระพยอม กฤษยาโน มีความยินดีกับเจ้าภาพ เมื่อไม่จัดเลี้ยงสุรา ดังข้อความที่กล่าวว่า

...เจ้าภาพเนี้ยสมจิตร เลี้ยงเหล่าหรือเปล่า (เลี้ยงคหโมละ) ไม่เลี้ยงหรือ
เออสาธุอนุโมทนา โยมอื่น ๆ ก็เหมือนกัน นี่ถามพระพุทธเจ้า ฉันทะบวชดูกัน
ฉันทะเลี้ยงเหล่าสองเท พระพุทธเจ้าจะอนุโมทนาด้วยมัย...

ในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" เสนอให้ผู้ฟังการเลี้ยงสุราในงานบวชหรือ
งานมงคลต่าง ๆ ว่า

เดี๋ยวเนี้ยเราไปเลี้ยงเหล่าเค้าเสียจนเมามองอกแงก ๆ ฟังอะไรรับธรรมะไม่ได้
พระจะเอาธรรมะสวมหัวให้ก็สวมไม่ลงเพราะคหมันเอียง จะสวมเข้าไปไถ่ยังงี้
(เลี้ยงหัวเราะ) คอเอียงเนี้ยมันจึงเท่ากันตัดเศียรพระธรรม ใครที่เอาเหล่าเลี้ยง
งานแต่งงาน งานศพ งานบวชนาถ ขอให้รู้เถอะมันบาป ทั้งแต่ปลายผมยันเล็บเท้า
เพราะว่ามันเมาเข้าไปแล้วเสียสติกลับไปคาถากุณเมียบ เพราะฉะนั้นเราเป็นศาสนิกชน
จัดงานบวชนาถ เมาทพ อาตมาอยากจะขอฝากคนรุ่นคุณเนี้ย เป็นรุ่นวัยรุ่นที่อาตมา
อยากพูดกันหนา เราต้องบังคับความรู้สึก อย่าบ้าเกียรติ บ้ากิน บ้าเพื่อนำฝูง เรา
ต้องเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นจตุไพบู...

นอกจากการจัดงานบวชอย่างประหยัดเรียบง่าย และไม่เลี้ยงสุราแล้ว พระพยอม
กฤษาโณ ยังเสนอให้เลิกประเพณีการแห่ขบวนเสีย เพราะการกระทำนี้เป็น "มิจฉาทิฎฐิ" คึง
ข้อความที่กล่าวในคำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิญาณบวช" ว่า

บ้านเราเนี้ยอาตมามองแล้วทุกงานเลย ต้องมีเรื่องร้อง เรื่องเล่น เรื่องแห่
เรื่องแห่ แห่นั่นกูกะเหอ ถ้าไม่เหอนะไม่จำเป็นต้องแห่หรือโยม งานไหนที่แห่
เพราะมันเหอจึงต้องแห่ ถ้าไม่เหอไม่ต้องแห่ทำเงียบ ๆ เรียบ ๆ ง่าย ๆ ก็ได้
มันจะดีเสียอีก พระพุทธเจ้าลงมาจะสาธุ อาตมาขอออกไว้จริง ๆ เราตั้งกมฺมรูนใหม่
รูนแก่ ๆ เนี้ยแก้ทำไปจนตายหมดแล้ว ก็อยู่รูนพวกเราเบ๊ รูนหลัง หุ้ม ๆ ที่ฟัง ๆ
ดู ๆ เนี้ย อย่าไปรบพอรบเมได้ทำสิ้นเปลือง มันเป็นมิจฉาทิฎฐิ

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่า พระพยอม กุธยาโน เสนอให้ผู้ฟังจัดงาน
บวชนาคอย่างประหยัด เรียบง่าย และพิธีกรรมที่ไม่จำเป็นก็ไม่ควรกระทำและสิ่งสำคัญต้อง
เลื่อมใสในประชาชนที่มาร่วมงานด้วยการ เลี้ยงน้ำเมา

ประเพณีงานศพนั้นเป็นประเพณีที่มีความสำคัญที่บุคคลหลังจาเมื่อญาติของตนเสียชีวิต
ก็จะบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว แต่การทำบุญเนื่องในงานศพของสังคม
ในปัจจุบันนี้ได้จัดกระทำอย่างฟุ่มเฟือยสิ้นเปลืองเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก พระพยอม กุธยาโน
ได้ชี้ให้เห็นถึงโทษถึงสิ่งนี้ และใคร่ณรงค์ให้จัดงานศพอย่างประหยัด ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง
"รากฐานค่านิยมพื้นฐาน" ที่เสนอให้จัดพิธีงานศพอย่างประหยัดว่า

บางแห่งศพคนจีนจะถึงกับเอาของใส่ไปจริง ๆ นะ ตู้ไฟฟ้า เตาไฟฟ้า พัดลม ตู้เย็น
แล้วโรงไฟฟ้าจะไปเก็บค่าไฟกะพวกนี้ไยยังไยยุ่งตายและเคียวนทองไปเผากันแล้วนะ
ฮวงซุ้ยเนี่ยต้องเผ่า โอโรงจำปาเนี่ยโรงหนึ่งตั้งหมื่นกว่าแล้วก็ไม่เผาก็ไม่ไ้มันไปจัก
เอาศพออกแล้วเอาโรงไปขายโคสัพัน เค้าไปเซ็ด ๆ ล้าง ๆ เอาเข้ายากก็กลืน แล้ว
ไปขายโคอีกหมื่นหนึ่ง ใครจะไม่เอากำไรยังงี้ยุ่งไปหมด ดูอินเดียนี่ อินเกียเค้าเผา
ง่าย ๆ พอตายแล้วเอาผ้าพัน ๆ เมาเลยหมกไม่ก็รูป คอยดูนาเมืองไทยไม่เข้าพวก
เรศการศน์ในเมืองไทยจะต้องลูกฮ้อเหมือนเมาเจอตุง ไถ ไถหมกเลย นี่เมืองไทย
ไม่เข้า พัดลมบุรีเนี่ยเยอะเหลือเกิน อาหมายากให้เมืองไทยเนี่ยเป็นอิสลามทั่วประเทศ
อิสลามนี้เค้าไรที่ประหยัดน้อย ๆ แล้วอิสลามนี้ใครตายเค้าต้องรีบทำให้เสร็จฝังให้เสร็จ
ในสิบสี่ชั่วโมง...

คำสอนเรื่อง "เทศบัญญัติงานศพ" ใคร่ณรงค์ให้จัดงานศพอย่างประหยัด ดังกล่าวไว้ว่า

พุทธบริษัททั้งหลายเมื่อเกิดมีคนตาย คนเสียชีวิตลง เพื่อไม่ให้เกิดไรประโยชน์หรือเสียเงิน
ทองเปล่าในการมาตั้งศพไว้ตั้งหลายวันหลายคืนก็เลยถือว่ามีมันเป็นประโยชน์จนได้
คนฉลาดนั้นยอมมองแต่แง่ดีแล้วจะไม่มีเสียมีแต่ได้ ถ้าคนที่ไม่ฉลาดก็อาจจะมองเป็นแง่ร้าย
เช่นถือว่าการเผาศพเป็นการทำลายเศรษฐกิจ เคียนนี้เค้าบอกคนไทยตายแพงที่สุดในโลก

เพียงแต่ทำกระดูกคนให้เป็นซี่ ถ้าหมกเป็นหมื่นเป็นแสน แลมองว่างานศพนั้นคืองาน
เผาศพทำไมได้เผาศพกัน

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานศพ" ยังได้เสนอให้ผู้ฟังเลิกนำพวงหรีดไปวางหน้าศพ
เพราะเป็นการสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ดังข้อความที่กล่าวว่า

เวลานี้ข้าพเจ้าอยากจะขอรับรองประชาชนอย่างหนึ่งคือพวงหรีด นี่ทางละ
200 บาท ถึง 800 บาท วันนั้นไปอยู่งานหนึ่งสวด 14 คืน คาพวงหรีด เก้าแสน
นายห้างรถยนต์ใหญ่ แลวันนั้นนั้นจะต้องเอารถ 10 คันมาขน เคียวนี้โยมไม่ไปดู
ชนบท ข้าพเจ้าไปอบรมแล้วสังเวชใจ เนื้อตัวเหี้ยน ผาไม่ได้อัก พม่าโรงเรือนน้อง
ต้องหยุด รอกางเกงตัวเดียวกัน เนียแล้วพวงหรีดชุดหนึ่งเนีย 800 บาท เอาชื่อ
กางเกง กระโปรงให้เด็กยกจน ทำไมเราไม่หยุดเพื่อยกกันเสียดี หันเอาเงิน
เหล่านี้ไปช่วยคนยากจนบ้าง

นอกจากพระพยอม กุธยาโม จะชักจูงให้ผู้ฟังเลิกใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในงานศพด้วย
การวางพวงหรีดแล้ว ท่านยังเสนอให้ยกเลิกการละเล่นต่าง ๆ ในงานศพด้วย ดังข้อความที่กล่าวใน
คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานศพ" ว่า

เมื่อวันนั้นมีจดหมายมาฉบับหนึ่งว่าที่สุด มาคิดว่าท่านอย่าไปเทศน์เลยของคแล้ว
เค้ามานิมิตอาตมาจากสาวให้ ละครบุรี ศพพระอย่างเงี้ย เป็นพระกรู๋ก้วย ปราบฎว่า
อาตมาซื้อแม่ไปนะ ว่าถ้าหากกินเหล้า เล่นการพนัน อาตมาจะกลับทันที ถ้ามีคนมาทำ
ศพนาศพที่อาตมาไปบรรยายเนียไม่เอา พอเค้าไปออก ปี่พาทย์ ลาดกะโพน กลองยาว
กลองเขว ไมต่องมีนะ พอกลับไป ไปขอร้องทางโน้นไมยอม ศาสนิกชนในวัดนั้นไมยอม
ในที่สุดก็ต้องมีพี่พาทย์ มีกลองเขว เลยเขียนจดหมายมาบอกขอคืนของคท่าน เพราะ
เอาเหล้าและปี่พาทย์เด่นแล้ว...

อีกประการหนึ่งที่พระพยอม กุลยาโณ เสนอให้เลิกกระทำในงานศพ คือการบวชหน้าศพ เพราะแทนที่จะทำให้ใคร่อยู่กุศลกลับจะทำให้ศาสนาเสียภาพพจน์ที่ดี ดังข้อความที่ปรากฏในคำสอนเรื่อง "รากฐานค่านิยมพื้นฐาน" ที่กล่าวว่า

เดี๋ยวนี้อาตมาดูเราจริง ๆ มีอย่างหนึ่งเวลาเค้าเผาศพเค้าเรียกบวชหน้าไฟ เคยเห็นมั๊ย บวชแบบประเภทจับคู่คณะไม่บวชกันไปทำไม บวชเขารุงศพเสร็จไปไหนสัก ทำภาพพจน์พระพุทธศาสนาเสียหมด เด็กตัวนิก ๆ มันจะไปรู้เรื่องอะไร มันเจอน้องก็วิ่งไปกอดน้องสาว วิ่งเจอแม่ก็ไปกอดแม่ แม่จ๊วรแคงเลย บวชทำไม ก็ไม่รู้ยังไม่รู้เรื่องเลย อาตมาเสนอความคิดใหม่ พอพอเราตายลูกกนไหนดึกเหล่านาคันหรี ก็เอาโยนใส่ไฟ และกอดไปนี้จะขอเว้น ขอละ ห่างกันไกลที่สุดกับสิ่งเหล่านั้น ตรงนี้แหละขอวบบวชหน้าไฟอย่างแท้จริง...

สิ่งที่สำคัญที่สุดที่ พระพยอม กุลยาโณ เสนอความคิดให้ประชาชนนำไปปฏิบัติในงานศพ คือการ เลิกเลี้ยงสุรา และการ เล่นการพนันในงานศพ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นอบายมุขที่จะนำชีวิตประชาชนไปสู่ความหายนะ ดังปรากฏในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน"

อาตมาขอบอกจริง ๆ นะพวกโยมพวกเรานะ เวลาใครจัดงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เผาศพ บวชลูกบวชหลาน อย่าเลี้ยงเหล้า เลี้ยงเหล้าเนาะบาปยิ่งกว่าคักเคียร์ พระพุทธรูปอีก จิ้งมี๊บ ถ้าเราคักเคียร์พระพุทธรูปในเขตนครราชสีมาหมด แล้วคนมีสติ จิตใจมีสติระครองใจอยู่เสมอ คน ๆ นั้นจะไม่ทำชั่ว ไม่ทำผิด ที่ทำผิดเพราะวามันขาดสติ

คำสอนเรื่อง "เทศน์ปฏิรูปงานวัด" ได้กล่าวอีกว่า

...บอกด้วยนะพวกโยม ๆ เหมือนกัน ช่วยกันเปลี่ยนค่านิยมใหม่เสียที งานบวชนาถ เผาศพ ขึ้นบ้านใหม่เนี่ยอย่าเลี้ยงเหล้า ใครเลี้ยงเหล้าในงานนั้นมันบาปมาก...

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับเขาวชน" ได้กล่าวในลักษณะเดียวกันอีกว่า

...งานเขาวชนาค เสาศพ แถว ๆ ชลบุรีเนี้ย ชนาคหนักเลยกินเหล้าเลี้ยงเหล้ากัน
ชาวเขาขาวโบราณยากจน แท้จริงงานต้องกินเหล้า เลี้ยงเหล้ากันเกินไปหมด...

คำสอนเรื่อง "ยศช้าง-ยศพระ" ท่านบรรจงให้สมณะช่วยกันต่อต้านการจัดอบายบุญ
ในงานศพว่า

...ตอนกำลังเขาวชนาค เสาศพ โย้เขาวชนาคผลาญที่สุดเลยพระคุณเจ้าต้องช่วยกัน
บรรจงเรื่องนตเถอะ...

และในคำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับวัยรุ่น" ได้กล่าวว่า

...อาตมาเคยวันไม่ได้ไปงานศพ งานเขาวชนาค ไครมาหมิ่นตของตอรอง ก่อง
ไม่กินเหล้า ไม่เล่นการพนัน เอาไม่เอา ไม่เปิดเพลงควั่นนะ ถ้าหมิ่นต เอาไม่เอา
ไม่เอา ออย่าเอา...

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่า พระพยอม กุธยาโน ชีใหญ่ฟังเห็นผลเสียของ
การจัดงานศพอย่างฟุ่มเฟือย ทั้งยังบรรจงให้ทุก ๆ ฝ่ายทั้งประชาชนทั่วไป รัฐและสงฆ์ร่วมมือกัน
เปลี่ยนค่านิยมจัดงานอย่างฟุ่มเฟือยให้จัดอย่างประหยัดแทน

งานแต่งงาน

การจัดงานแต่งงานเป็นพิธีอย่างหนึ่งที่พระพยอม กุธยาโน เสนอให้ประชาชนจัดงาน
อย่างประหยัด เลิกจัดงานฟุ่มเฟือย เพื่ลดการแข่งขันบุญ ดังข้อความที่กล่าวในคำสอนเรื่อง
"มาคายเหยือกกันเถอะ" ชีใหญ่แต่งงานครั้นถึงหน้าตคนเองมากกว่าการจัดงานเพื่อโอ้อวด
ผู้อื่นว่า

ทำอะไรอย่าเอาหน้า เพราะทำอะไรขึ้นมาเอาหน้ามันก็เท่าเดิมมันแหละ เช่น
 จักงานแต่งอะไรไม่ต้องฉลองกันเพื่อเอาหน้าหรอก พอแต่งเสร็จแล้ววัดคู่เถาะ
 หนาเจ้าบ่าวเจ้าสาวมันไม่ได้ยกออกมาอีกเช่นต๋อหรอกนะ มันเท่ามันแหละ แต่ทำหน้าที่
 ให้ดี เพราะใคร ๆ ก็ต้องการคนทำหน้าที่ ถ้าตอนแต่งงานเนียโยมข้างหน้าต้องการ
 เจ้าบ่าวเจ้าสาวที่เก่งแทนหน้า หรือว่าต้องการเจ้าสาวเอามาทำหน้าที่ โดยมากเรา
 ต้องการผู้หญิงเอามาทำหน้าที่แบบบ้านไร่

คำสอนเรื่อง "ความมั่งคั่ง" โค้ดกล่าวถึงการจัดงานพิธีกรรมจัดน้อย ๆ พิธีกรรม
 ต่าง ๆ ควรทูลเสีย ดังคำสอนกล่าวไว้

เดี๋ยวพิธีบัพอะไรไม่รู้ แต่งงานแล้วเงินศพระไปใส่บาตร เจ้าบ่าวเจ้าสาว
 เค้าแย่งกันจับทัพพี เค้าบอกมีเค็ดต๋อญะ ถ้าจับข้างหน้าฝ่ายเมียจะต้องถูกครอบงำ
 ตลอดชาติ ถ้าเมียจับข้างหน้าไอ้ตัวเนียจะต้องกลัวเมีย มันก็แย่งกันละซี (เสียงหัวเราะ)
 จับไม่ถึงปลายทัพพีตกขาวไม่ลง ยุ้งจริง ๆ ไม่รู้ใครโง่ไปสอนไว้ได้ แล้วจุดเทียนแย่งกัน
 จับข้างหน้าอีก พอไปถึงไฟใครจะจับละ แหมโง่จริง ๆ ไม่รู้พิธีอะไร บางทีมันศพระ
 ไปสวดมนต์เย็น ทำพิธีขันธนามนต์ไว้ แล้วไปเงินไปทองไปตะไคร้ใส่หิ้งนี่พระจะไป
 สวดจึงรคนามนตตอนเช้า น้ำมันถูกแฮไขคอกไม้ก็เน่าละซี พอไปรดก็ขึ้นยิบเลย มงคล
 ขึ้นยิบเลย (เสียงหัวเราะ) คันกันหุบหีบ ๆ พิธีอะไรไม่รู้ยุ้ง อาตมาเนียจะให้ทำ
 พิธีน้อย ๆ แล้วให้เปิดเทพธรรมทั้งธรรมแทนพิธี

คำสอนเรื่อง "ธรรมะสำหรับชาวบ้าน" โค้ดกล่าวในลักษณะเดียวกันอีกว่า

วันนั้นไปงานแต่งงาน บอกเหมอยากจะทำอาตมบัคโฆลกหัวบาวสาวเหลือเกิน ไม่รู้
 ใครโง่ไปสอนพิธีแย่งกันเอาเปรียบ ก็เข้ามาใส่บาตรหน้าพระ เค้าถืออย่างไ
 ไม่รู้ใครมันโง่มาสอนว่า ถ้าเจ้าบ่าวจับหน้าเนียเมียจะกลัวตลอดชาติ ถ้าเจ้าสาว
 จับข้างหน้าละ จะคุมตัว ตัวจะกลัวเมีย นี่ก็แย่งกันละซี ไอนั้นจับปุ่นข้างหน้า ไอน
 ไม่ยอม จับไม่ถึงปลายทัพพีเลยตกไม้ได้ เกยกันแกจับข้างหน้า

คำสอนเรื่อง "พระพยอม สันทนาธรรมกับคำรัง พุฒตาล" ท่านโคชณะใหญ่สมรส
ศึกษาลักษณะนิสัยของกันและกัน เพื่อการดำรงชีวิตคู่มีความสุข ไม่ใช่หวังจะชมเชยหรือ
เอาเปรียบซึ่งกันและกัน ดังข้อความที่กล่าวไว้

คนเรารักกันชอบกันเรานั้นใจมัยว่าเราจะอยู่รวมกันได้ เมื่อเรานั้นใจแล้วก็
ไปสู่ขอกันตามประเพณีจากพ่อจากแม่ ก็ไม่นานจะต้องมีปัญหาที่ต้องไปอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์
อาศัยหมอ ดูบางคนรักกันมาทั้งนั้นไปอาศัยหมอดู หมอดูว่าอยู่กันไม่ได้เลยไม่ได้
แต่งงานกันแล้วไปแต่งงานกับคนอื่นไม่ชอบไม่ถูกคอกัน ผลที่สุดก็อยู่ด้วยกันไม่ได้ต้อง
แตกแยก ถ้าเรานั้นใจว่าเราจะอยู่ด้วยกันได้ควรบรณิหมอันเดียวกัน มีทัศนะ
คล้าย ๆ กัน แล้วมีอะไรที่ไม่ขัดแย้งกัน เรามองคุณสมบัติของเราของเรา พอไป
กันได้พอเป็นเพื่อนรวมทางกันได้ ในการแต่งงานนั้นถือว่าเป็นเพื่อนรวมทางกัน
เดินทางไปหาความสุขความเป็น ฝ่ายหญิงก็ไม่อ่อนแอจนเกินไป ฝ่ายชายก็
ไม่แข็งกระด้างจนเกินไป มีหลายคู่ที่แต่งงาน ถือเคล็ดถือลางนาก็เลยทำความ
ความเคียดแค้น เช่น ตักข้าวใส่บาตร มีเบี่ยงจับทัพข้างหน้า ผู้ชายจับข้างหน้า
ถือว่าจะได้คุณอำนาจไว้ ฝ่ายเจ้าสาวก็จะจับข้างหน้าเพื่อชมสามีไว้ มาแย้งกัน
ชมกันเสียตั้งแต่วันที่ยังไม่ทันแต่งแล้วอยู่ต่อไปมันคงต้องลงไม่ลงมีอย่างเงี้ย
กลายเป็นคู่วาท ไม่ใช่คู่วาทแล้ว

จากคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่า พระพยอม กุยาโน ซึ่งให้ลูกบวชสาว เห็น
หน้าที่ต้องกระทำเมื่อต้องใช้ชีวิตคู่รวมกันและได้เสนอให้ฟังทั้งหลายละเว้นประเพณีต่าง ๆ
ที่ก่อให้เกิดความทุกข์เพื่อเสีย

จากการศึกษาทัศนะของพระพยอม กุยาโน ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนทั้งหมด
อันได้แก่ คำนถสถาน อาชีพ และงานพิธี พอจะสรุปได้ดังนี้

ในค่านิยมต่อสถาน ท่านเสนอให้สถานต่าง ๆ รวมมือรวมใจกันในการปราย
ฉายมุขในสังคมให้หมดสิ้นไปโดยท่านชี้ให้เห็นผลว่าถ้าอบายมุขยังคงมีอยู่อย่างมากมายเช่นนั้น
สังคมจะมีแต่ความเคียดแค้น ดังนั้นทั้งสถานครอบครัว สถานการศึกษา และสถานทางศาสนา
ต้องช่วยกันปลูกฝังทัศนคติที่ถูกต้องเยาวชน โดยที่ผู้ปกครองต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุตรหลาน

คณาจารย์ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้ศิษย์ปฏิบัติตามและจะต้องปลูกฝังคุณธรรมที่ดีแก่เขา สถาบัน
ศาสนาต้องสอนธรรมให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติชอบจริง มีไม้มอเมาให้ประชาชนหลงมกมาย
ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ และสถาบันสุดท้ายที่จะช่วยบังคับให้ประชาชน
ในสังคมดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักกฎหมายหรือกติกาของสังคมคือสถาบันการปกครองที่
จะต้องให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนโดยทั่วหน้า และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของกระทรวงเพื่อ
รับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง

ส่วนที่คณะที่ปรึกษาฯ พระพยอม กุธยาโล จะแสดงทัศนะของท่านที่มีต่ออาชีพราชการ
เป็นสำคัญ เพราะอาชีพนี้เป็นอาชีพที่มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนอย่างมาก ท่าน
พยายามเสนอความคิดให้ข้าราชการทั้งหลายอุทิศตนเพื่อหน้าที่การงานอย่างแท้จริง การทุจริต
คอร์รัปชันเป็นสิ่งข้าราชการต้องไม่กระทำอย่างเด็ดขาด และสิ่งสำคัญที่ท่านเสนอให้ข้าราชการ
ปฏิบัติคือ การให้บริการแก่ประชาชน ข้าราชการต้องมีความจริงใจช่วยเหลือราษฎรผู้ทุกข์ยาก
อย่างเสมอหน้า และสร้างสรรผลงานต่าง ๆ เพื่อสังคม

นอกจากนี้ พระพยอม กุธยาโล ยังได้ให้ทัศนะต่องานพิธีโดยท่านมุ่งชี้ให้เห็นผลเสีย
อันเกิดจากการจัดงานพิธีอย่างฟุ่มเฟือย ท่านพยายามรณรงค์ให้ยุบเลิกกลุ่มเล็กจัดงานพิธี
อย่างสิ้นเปลือง พิธีการบางอย่างที่ก่อให้เกิดความยุ่งยากควรยกเลิกและจัดการอบรมธรรมให้ผู้ที่
มาร่วมงานแทน อีกประการหนึ่งที่ท่านเสนอในการจัดงานพิธีต่าง ๆ คือ การละอวยมุขทุกชนิด
ทั้งสุรา การพนัน เทียวกลางคืน ชมการละเล่นต่าง ๆ ในงานพิธีควรละจากสิ่งเหล่านี้เพราะ
เป็นสิ่งที่ชักจูงชีวิตให้ตกลงสู่ความต่ำทราม และขัดกับพุทธบัญญัติของพระพุทธองค์ด้วย โดยเฉพาะ
พิธีทางศาสนาควรกระทำให้เป็นตัวอย่าง โดยท่านกล่าวเห็นว่า ศาสนสถานไม่ควรจัดงานพิธีฟุ่มเฟือย
และไม่ควรให้มือบายมุขในศาสนสถานด้วย

สรุป อภิปรายผล และขอเสนอแนะ

การศึกษาวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุธยาโน จากแถบบันทึกเสียงที่จัดทำโดยวัดสวนแก้ว สรุปผลได้ดังนี้

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

การวิจัยในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษากลวิธีในการเสนอธรรมของพระพยอม กุธยาโน ศึกษาธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนและศึกษาทัศนะของพระพยอม กุธยาโน ที่มีต่อสถาบัน อาชีพ และงานพิธี

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงกลวิธีการเสนอธรรมของ พระพยอม กุธยาโน
2. ทำให้ทราบเหตุผลธรรมะ ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน
3. ทำให้ทราบถึงทัศนะของพระพยอม กุธยาโน ที่มีต่อสถาบัน อาชีพ และงานพิธี
4. เป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมและทัศนะของพระพยอม กุธยาโน ให้เป็นที่แพร่หลาย อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แกสังคมส่วนรวม

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้านี้เป็นการศึกษาแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาคำสอนของพระพยอม กุธยาโนจากแถบบันทึกเสียงที่จัดทำโดยวัดสวนแก้ว จำนวน 46 เรื่อง รวมแถบบันทึกเสียงทั้งสิ้น 81 ม้วน

ขั้นรวบรวมข้อมูล

1. รวบรวมแบบบันทึกเสียงตามขอบเขตของการศึกษา แล้วถอดแบบบันทึกเสียงที่รวบรวมได้ทั้งหมด
2. จำแนกแบบบันทึกเสียงที่ถอดความออกตามกลุ่มผู้ฟัง 4 กลุ่ม คือนักบวช เยาวชน ประชาชนทั่วไปและข้าราชการ

ขั้นวิเคราะห์

ศึกษาธรรม ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน อันได้แก่ อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 ขารวาศธรรม สังคหวัตถุ 4 กุศลมูลและอบายมุข 6 และเสนอตารางการปรากฏธรรมในแต่ละกลุ่มผู้ฟัง

ศึกษาวิธีการเสนอธรรมของ พระพยอม กุธยาโน ใน 3 ลักษณะ คือการกล่าวนำ การดำเนินการบรรยาย และการสรุปเรื่อง

ศึกษาทัศนะของพระพยอม กุธยาโน ที่มีต่อสถาบัน อาชีพ และงานพิธี

เสนอผลการวิจัยแบบพรรณานำวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวรรณกรรมคำสอนพระพยอม กุธยาโน ในครั้งนี้ พบว่า

ธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนมากที่สุดได้แก่ อบายมุข 6 โดยเฉพาะในเรื่อง "การก้มหน้าเมา" และ "การเล่นการพนัน" นอกจากนี้ยังปรากฏหลักธรรม "วิริยะ" "เมตตา" "ทมะ" และขันติธรรมอย่างหลากหลายอีกด้วย

นอกจากนี้วรรณกรรมยังเสนอการปฏิธรรมว่า การที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักกฎหมายและศีลธรรมนั้น จะต้องยึดถือหลักธรรมหลาย ๆ ประการ ทั้งนี้ เพราะธรรมหมวดต่าง ๆ นั้น จะสนับสนุนและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังตัวอย่างว่า ถ้าบุคคล

จะละจากอบายมุขได้ บุคคลนั้นต้องละจากวาทะโลกและความหลง กล่าวคือ เมื่อบุคคล
 ไม่มีความหลงงมงายแล้ว บุคคลนั้นจะไม่ตกเป็นทาสของสุรา เมื่อบุคคลไม่มีความโลภหรือ
 ไม่ต้องการไถ่ทรัพย์สินของผู้อื่น บุคคลนั้นจะไม่หลงงมงายในการพนัน แต่การจะละจากวาทะโลก
 และความหลงใหลนี้ต้องรู้หลักธรรม "ทมะ" และ "ขันติ" เข้าช่วยระมัดระวังให้กระทำไปตาม
 ความต้องการของกิเลส หรือถ้าบุคคลมี "เมตตาธรรม" แล้วธรรมะอื่น ๆ จะตามมา
 เช่น การรักษาศีล 5 จะกระทำได้อย่างสมบูรณ์ เมื่อเมตตาผู้อื่น แล้วขมขื่นปรารถนาที่จะให้
 การช่วยเหลือแก่ผู้อื่นมีความเต็มใจพร้อมใจกันทุกคน หรือเมื่อเมตตาผู้อื่นแล้วขมขื่นไม่แสดง
 การอาฆาต การพยาบาท หรือการโกรธบุคคลอื่น เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ธรรมต่าง ๆ นั้น
 จะเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

การปรากฏธรรมกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ นั้น ปรากฏว่า กลุ่มของนักบวชใน
 วรรณกรรมคำสอนเสนอให้สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงพระธรรมวินัย และให้มุ่งปฏิบัติตามพระบัญญัติ
 อย่างแท้จริง โดยใช้ความเพียรเข้าช่วย

กลุ่มเขาวชนปรากฏธรรมะอย่างเด่นชัดคือ "ทมะ" "ขันติ" และ "วิริยะ"
 โดยวรรณกรรมเสนอให้เขาวชนสนใจที่จะไม่ประพฤติกว้างขวาง ๆ โดยใช้ "ขันติ"
 เข้าช่วยใจ แล้วเสนอให้เขาวชนมีความเพียรในการประกอบกิจต่าง ๆ ให้สำเร็จถึงแม้จะ
 พบอุปสรรคต่าง ๆ ต้องทนสู้อุปสรรคนั้น ๆ

กลุ่มประชาชนมุ่งเสนอให้ใช้ชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขโดยละอบายมุข ไม่เบียดเบียน
 ผู้อื่น ขมิใจจะไม่ล่วงล้ำความชั่ว และต้องมีความเพียรในการประกอบกิจ

ธรรมะอีกประการหนึ่งที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมเล่มคือ โลกธรรม 8 อันประกอบไปด้วย
 มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข และทุกข์ ธรรมะนี้จะแฝงอยู่ในคำสอน
 โดยตลอด

การศึกษาวิธีในการเสนอธรรมของพระพยอม กูดญาโณ ปรากฏผลในการวิจัยดังนี้

การใช้คำนำ พระพยอม กูดญาโณ จะใช้คำนำด้วยการเริ่มจากการให้พรเป็นประการ
 สำคัญ การให้พรนี้จะคำนึงถึงโอกาส เวลา และสถานที่เสมอ นอกจากนั้นด้วยการให้พรแล้ว
 ท่านจะกล่าวถึงการแสดงปาฐกถาธรรมควบคู่กับการกล่าวถึงจุดสำคัญของเรื่อง การนำด้วยการ
 สอนทวนในเรื่องราว ๆ ไป การกล่าวย้อนหลัง และ/หรือ การตั้งคำถาม

การดำเนินเรื่อง พระพยอม กุธยาโล จะดำเนินการบรรยายธรรมในหลาย ๆ ลักษณะ คือ การดำเนินเรื่องตามหมวดธรรม กล่าวคือ ท่านจะแสดงปาฐกถาธรรมไปตามหัวข้อธรรมที่จะบรรยายทีละหัวข้อจนจบ การดำเนินเรื่องตามหัวข้อเรื่องที่แสดงปาฐกถาธรรม เช่น เมื่อจะแสดงปาฐกถาธรรมเรื่อง "การแก้ปัญหาเด็กฮาร์ด" ท่านจะดำเนินเรื่องโดยกล่าวถึงปัญหาค้นต่าง ๆ ไปโดยลำดับ การดำเนินเรื่องด้วยการใช้นิทานหรือเรื่องเล่าโดยจะแสดงปาฐกถาธรรมไปตามเรื่องราวในเรื่องต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้น ส่วนการใช้อารมณ์ขันนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่พระพยอม กุธยาโล ให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการแสดงปาฐกถาธรรมทุกครั้งท่านจะใช้อารมณ์เข้าร่วมในการบรรยาย ท่านได้ใช้อารมณ์ขันในหลาย ๆ ลักษณะ คือการพูดเสียดสี การพูดในสิ่งที่พูดกลิ้งไปไม่กล่าวพูด การพูดหักมุม การอุปมาอุปไมย

การสรุป พระพยอม กุธยาโล จะสรุปช่วยการให้พร เป็นสำคัญ แก่การให้พรนั้นท่านจะมุ่งให้พรแก่ผู้ปฏิบัติตามธรรมได้รับผลตอบแทน ท่านไม่อวยพรให้ผู้ฟังมีทรัพย์สินหรือความสุขจากการวิงวอนหรือบนบานจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนั้นท่านจะสรุปถึงจุดสำคัญของเรื่องที่บรรยายธรรม และวิงวอนให้ผู้ฟังปฏิบัติตามธรรมนั้น ๆ

การศึกษาทัศนะของพระพยอม กุธยาโล ที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้น ปรากฏใน 3 ลักษณะคือ ทัศนะต่อสถาบัน ทัศนะต่ออาชีพ และทัศนะต่องานพิธี "สถาบัน" ที่พระพยอม กุธยาโล กล่าวถึง คือสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันการปกครอง ส่วน "อาชีพ" ที่ท่านกล่าวถึงเป็นอาชีพรับราชการ เป็นสำคัญ อันได้แก่ อาชีพ ครู ทหาร ตำรวจ พยาบาล และแพทย์ และ "งานพิธี" ที่ปรากฏ ก็องงานพิธีกรรมทางศาสนา งานบวช งานศพ และงานแต่งงาน

อภิปรายผล

การศึกษาวรรณที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุธยาโล นั้นปรากฏว่า ธรรมที่ปรากฏมากที่สุด ได้แก่ "อามฤต 6" โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "การกมนำเมา" และ "การ เล่นการพนัน" ที่ปรากฏอามฤตทั้ง 2 ประการนี้อย่างหลากหลาย ทั้งนี้อาจจะมีสาเหตุมาจากสภาพความสัมพันธ์ในสังคม ดังจะเห็นได้จากชาวหนังสือพิมพ์ที่ปรากฏเสมอว่าผู้คนในสังคม

หลังมีมา "การเล่นการพนัน" โดยเฉพาะ "หวยเบอร์" จะมีข่าว "เจ้าพ่อ" "เจ้าแม่" "คนโพธิ์" "คนไทร" ตักคัสตอต่าง ๆ ที่ผู้คนหลงใหลไปขอหวยเบอร์ หรือไปชูกศนไม่เพื่อหาตัวเลข นอกจากนั้นปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในทุกวันนี้สาเหตุหนึ่งนั้นมาจาก "การหักหลัง" เกี่ยวกับการพนัน และการเมาสุราจนไม่สามารถครองสติได้ ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นอย่างมากในสังคม พระพยอม กุญญาโณ จึงแสดงปาฐกถาธรรมใหญ่ฟังทั้งหลายตระหนักถึงโทษของอบายมุขเหล่านี้ และมุ่งเสนอให้ผู้ฟังจะจากอบายมุขนี้ด้วยโดยท่านจะชี้ให้เห็นว่าความหายนะจะบังเกิดแก่ผู้มีมาในการพนัน และการดื่มเมา ครอมครวัจะพบกับความวิบัติความสุขของครอบครัวจะถูกรบกวนทำลายให้หมดสิ้นไป ทั้งยังจะทำลายอนาคตและชีวิตของลูกหลานมลายด้วย พระพยอม กุญญาโณ ท่านทั้งปณิธานอย่างแน่วแน่ว่าจะต้องต่อต้านอบายมุขให้ลดลงตราบไค้ท่านยังมีชีวิตอยู่

ธรรมอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในคำสอนอย่างหลากหลายคือ "เมตตาธรรม"

พระพยอม กุญญาโณ มุ่งเสนอให้ผู้ฟังทั้งหลายมีความเมตตาบุคคลอื่น เพราะถ้าบุคคลมีความรัก ความหวังดีต่อกัน ย่อมจะแนะนำตักเตือนให้บุคคลที่ตนรักประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดี สาเหตุที่ธรรมนี้ปรากฏอย่างมากเพราะ พระพยอม กุญญาโณ ท่านเห็นว่า สังคมปัจจุบันนี้เกิดการแย่งชิงดีชิงเด่น อันก่อให้เกิดการเห็นแก่ตัว ท่านต้องการให้ลักษณะเช่นนี้หมดไปจากสังคม

นอกจากนี้การเสนอธรรมกุศลมูล ยังได้ช่วยให้ผู้ฟังธรรมตระหนักถึงผลเสียหายนเมื่อจิตใจของบุคคลมีกิเลส มีความโลภ ความโกรธ ความหลง พระพยอม กุญญาโณ เสนอให้ผู้ฟังจะจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะอกุศลมูลนี้เป็นบ่อเกิดที่ทำให้จิตใจของมนุษย์มีกิเลส เมื่อมนุษย์มีกิเลสก็จะกระทำไปตามความต้องการจิตใจแต่ถ้าบุคคลสามารถนำหลักธรรมที่พระพยอม กุญญาโณ เสนอให้ละจากความโลภ ความโกรธ หรือความหลงไปปฏิบัติได้แล้วก็จะช่วยให้บุคคลไม่ประพฤติดวงสู่ความชั่วได้

ธรรมอีกประการหนึ่งที่พระพยอม กุญญาโณ ได้เสนอให้ผู้ฟังทุก ๆ กลุ่มนำไปปฏิบัติคือ "วิริยะ" หรือความเพียร ท่านเสนอให้บุคคลมีความเพียรในการประกอบกิจการต่าง ๆ แม้ว่าภารกิจนั้นจะยุ่งยากก็ต้องใช้ "ขันติ" เข้าช่วย ถ้าผู้ฟังสามารถปฏิบัติตามคำสอนของท่านได้ก็จะช่วยให้กิจการที่กระทำอยู่ประสบความสำเร็จ และดูดวงตามความประสงค์ แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลขาดความเพียรในการประกอบกิจการต่าง ๆ แล้ว ความเจริญก้าวหน้าความสำเร็จในชีวิตจะไม่บังเกิดแก่ผู้นั้นเลย

การเสนอธรรมที่เด่นชัดสำหรับ "เขวachsen" คือการเสนอธรรม "ทมะ" และ "ขันติ" พระพยอม กุธยาโน เสนอให้เขวachsenรู้จักการ "ขมิใจ" ที่จะไม่ประพฤตินิสัยชั่วร้าย นึกกฎหมาย ศีลธรรม และจารีตประเพณี ทั้งนี้เพราะสภาพสังคม โดยเฉพาะสังคมเมือง มีสิ่งยั่วชวนต่าง ๆ ที่จะชักจูงให้เขวachsenหลงลงสู่ความชั่วร้าย เช่น สิ่งเสพติด การพนัน ฐูสาว หรือสถานเริงรมย์ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้จะจูงชีวิตของเขวachsenไปสู่ความหายนะ พระพยอม กุธยาโน จึงแนะนำให้เขวachsenรู้จักขมิใจที่จะไม่ประพฤตินิสัยชั่วร้ายต่าง ๆ โดยใช้ธรรม "ขันติ" "ทมะ" เขวachsenขมิใจต่อสิ่งยั่วชวนต่าง ๆ ถ้าเขวachsenทั้งหลายที่มานแสดงปาฐกถาธรรมประพฤตินิสัยตามธรรมนั้น โดยรู้จักขมิใจที่จะไม่กระทำความชั่วแล้ว ปัญหาอาชญากรรม อันเนื่องมาจากคดียิงเสพติด ทัด การพนัน หรือหาเงินเพื่อนำไปเที่ยวสถานเริงรมย์ต่าง ๆ ก็จะลดลง และสิ่งสำคัญสำหรับเขวachsen คือการรู้จักขมิใจที่จะไม่ประพฤตินิสัยชั่วร้าย รู้จักขมิใจที่จะไม่ล่วงประเวณีไปตามความต้องการของอารมณ์ ปัญหาการทำแท้งที่บุคคลทั้งหลายมีความวิตกกังวลว่าสิ่งนั้นเป็นการทำลายชีวิต นึกศีลธรรม จะหมดไป

การเสนอธรรมของพระพยอม กุธยาโน นั้นท่านจะเสนอให้ใช้ธรรมหมวดต่าง ๆ เขวachsen เกื้อหนุนกัน ตัวอย่างเช่น เมื่อบุคคลจะมีความเพียรใ้บุคคลนั้นต้องไม่เกียจคร้าน ต้องมีความอดทน หรือบุคคลจะละจากความโลภได้ บุคคลนั้นต้องมีความรักและสงสารผู้อื่นรู้จักการให้ เมื่อเห็นผู้อื่น มีความเดือดร้อน ดังนั้นเมื่อบุคคลใดสามารถประพฤตินิสัยปฏิบัติในธรรมข้อใดข้อหนึ่งใดแล้ว เขาจะสามารถปฏิบัติตามธรรมอื่น ๆ ได้อีก และถ้าบุคคลฝึกตนยิ่งขึ้นเขาจะกลายเป็นบุคคลที่พึงปรารถนา ของสังคม และเมื่อนั้นสังคมก็จะอยู่กันอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่พระพยอม กุธยาโน ปรารถนา

การศึกษากลวิธีการนำเสนอธรรมของ พระพยอม กุธยาโน จากการศึกษาค้นคว้าทำให้ทราบว่า การนำเสนอธรรมสู่ประชาชนนั้นต้องใช้กลวิธีหลาย ๆ อย่าง ท่านชี้ให้เห็นว่าการที่จะให้ ภิกษุ นั่งอ่านตามคัมภีร์ไบเบิลบนธรรมาสน์ แล้วให้ประชาชนนั่งพนมมือฟังนั้นไม่สามารถที่จะเสนอ หลักธรรมให้ผู้ฟังนำธรรมไปประพฤตินิสัยได้ เพราะผู้ที่จะนั่งฟังธรรมอย่างนั้นคือผู้สูงอายุ แก่ กนหม่ม คนสาว ซึ่งเป็นบุคคลที่จะมีอิทธิพลต่อสังคมในอนาคตข้างหน้า กลับไม่สนใจจึงทำให้เขา ทางศาสนา ทางคำสอนโดยไม่รู้ตัว การที่ท่านใช้กลวิธีการพูดที่เร้าใจ ใช้อารมณ์ขันเข้าสอดแทรก ขณะบรรยายนั้นเป็นกลวิธีที่ดีจะทำให้ประชาชนมีความสนใจที่จะฟังธรรม โดยเฉพาะคนหนุ่มสาว ได้สนใจฟังธรรมมากขึ้น การใช้อารมณ์ขันของท่านนั้นไม่ใช่มีจุดมุ่งหมายสำคัญ เพียงเพื่อปลุกเร้า

ความสนใจของผู้ฟังเท่านั้น แต่ท่านได้สอดแทรกความคิด สอดแทรกธรรมลงในอารมณ์อันนี้ด้วย ถ้าสมมติเหตุของเสนอธรรมสู่ประชาชนได้พยายามพัฒนาการเสนอหลักธรรมให้ทันสมัย ให้อุปกรณ์ใหม่ ๆ และเสนอหลักธรรมที่ผู้ฟังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในสังคมได้แล้วก็จะช่วยพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าและช่วยลดปัญหาและความวุ่นวายต่าง ๆ ในสังคมลงได้ เพราะประชาชนเข้าใจธรรมมากขึ้นนั่นเอง

ส่วนทัศนะของพระพยอม กุธยาโล ท่านเสนอให้บุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ในการครอบครัวยุคใหม่ ตามหน้าที่ของตน กล่าวคือ บิดามารดาต้องอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ และให้การเลี้ยงดูบุตรธิดา ส่วนบุตรธิดาก็ต้องให้ความเคารพบูชา เชื่อฟังคำสั่งสอนของท่านและปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างดี ไม่กระทำความผิดที่จะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงศ์ตระกูล เมื่อบุคคลต่าง ๆ กระทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องแล้วสิ่งที่ดีควรคำนึงถึงคือ กาลเคารพความคิดของกันและกัน บิดามารดา ควรฟังความคิดเห็นของบุตรธิดาบ้าง และบุตรธิดาควรเคารพความคิดเห็นของบุพการีด้วยเช่นกัน เมื่อบุคคลในครอบครัวกระทำได้อย่างนี้แล้วจะก่อให้เกิดความรักความหวังดีต่อกัน ครอบครัวนั้นก็จะมีชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข

นอกจากนี้ พระพยอม กุธยาโล ยังเสนอให้ข้าราชการทุกระดับปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อประชาชนอย่างแท้จริง ข้าราชการต้องพยายามพัฒนางานในหน้าที่ของตนให้เจริญก้าวหน้า และสิ่งสำคัญที่สุดข้าราชการต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างซื่อสัตย์ สุจริต จากสภาพสังคมของประเทศไทย ปัญหาที่รัฐบาลต้องประสบอย่างมากที่สุดก็คือ การทุจริตคอร์รัปชันของข้าราชการ พระพยอม กุธยาโล พยายามเสนอให้ข้าราชการ คำนึงถึงเกียรติยศของตน เพื่อจะไม่ล่วงประเพณีค่านิยมอันเป็น การกระทำที่จะนำความเสื่อมเสียชื่อเสียงมาสู่ตนและจะทำให้ประเทศชาติพบกับความหายนะในที่สุด ถ้าข้าราชการมุ่งปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่านได้จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมเป็นอย่างยิ่ง

ส่วนการแสดงทัศนะของท่านทองวันพิชัยว่าเป็นความคิดของคนรุ่นใหม่ที่เหมาะสมกับถึง ความเหมาะสมทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม พระพยอม กุธยาโล มุ่งเสนอให้ผู้ฟังธรรม จักงานพิธีอย่างประหยัด พิธีการที่ทันสมัยจะนำความสุภาพสุมาสู่ประชาชนนั้น ท่านจะขอท่าน ทุก ๆ ลักษณะ ทั้งยังเสนอแนะให้ทุก ๆ ฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นประชาชน รัฐบาลหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง กับสถาบันศาสนารวมมือกันจัดงานพิธีอย่างประหยัดเรียบง่าย การมอบเมตตาประชาชนด้วยการพนัน หรือนำเมา ควรจะเลิกกระทำในงานพิธี

วรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุธาโณ ให้ประโยชน์แก่สังคมเป็นอย่างยิ่ง เพราะคำสอนของท่านเป็นคำสอนที่ผู้ฟังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ ทั้งยังเป็นคำสอนที่ทันสมัยถ้าผู้ฟังนำไปปฏิบัติแล้วก็จะนำความสุขมาสู่ตนเอง และคำสอนของท่านจะช่วยพัฒนาจิตใจของบุคคลทุกอาชีพ ทุกเพศ ทุกวัย ให้เป็นคนดี เป็นบุคคลที่พึงปรารถนาของสังคม ทั้งในปัจจุบันและอนาคต และเมื่อเป็นเช่นนี้ สังคมของเราและสังคมโลกก็จะอยู่รวมกันได้อย่างสงบสุข

ถ้าสถานศึกษา นำคำสอนของ พระพยอม กุธาโณ เสนอให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา ได้ฟังคำสอนของท่านแล้ว คำสอนนี้จะช่วยกล่อมจิตใจให้เขาเหล่านั้นที่จะต้องเป็นอนาคตของชาติ บ้านเมืองให้เป็นคนดี เป็นบุคคลที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป และเมื่อนั้นสังคมที่มีความสงบสุข ราบรื่นก็จะมีความสุขขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมก็จะสามารถใช้หลักธรรมที่ท่านสั่งสอนไปแก้ไขได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. การศึกษาพัฒนาการในการเสนอธรรม ของพระพยอม กุธาโณ ตั้งแต่ปี 2526 จนถึงปัจจุบัน
2. การศึกษาดัชนีของเยาวชนที่ประสงค์ในสังคมปัจจุบันตามทัศนะของพระพยอม กุธาโณ
3. การศึกษาแนวความคิดของพระพยอม กุธาโณ ในการพัฒนาชาติ
4. การศึกษาวรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุธาโณ ช่วงหลังปี พ.ศ. 2527 ถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- "ท้าว. เบรคพระพยอมชาดสาราม," ดาวสยาม. 4 สิงหาคม 2526. หน้า 1, 2.
- "ท้าว. เหยยเหตุแบบรายการพระพยอม," มติชน. 4 สิงหาคม 2526. หน้า 1, 16.
- "ท้าว. สั้งห้ามพระพยอมออกรายการของ 9," ไทยรัฐ. 3 สิงหาคม 2526. หน้า 2, 6.
- กมล การกุศล. การพูดเพื่อประสิทธิผล. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พิษณุโลก, 2521.
- เกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัย. วิวัฒนาการของวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : อักษรสยาม,
2517.
- "ขุมาพระพยอมยิงให้ตายคาธรรมาสัน," ดาวสยาม. 5 สิงหาคม, 2526. หน้า 1, 2.
- คุรุสภา. คนเป็นควง. กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2527.
- จุฑามัย สุภภูมิ. "แตกมดตก," มหาชัย. 6 สิงหาคม, 2526. หน้า 3.
- เจนภาพ จภกระบวนวรรณ. "มันยกรอง," เสียงปวงชน. 8 สิงหาคม, 2526, หน้า 5.
- "ชวน ชมพระพยอม," ไทยรัฐ. 4 สิงหาคม, 2526. หน้า 1, 16.
- "ของ 9 งคพูกกันสนั่นเมืองกระทันหันพระพยอมถูกเบรคห้ามออกทีวี," มติชน. 3 สิงหาคม,
2526. หน้า 1, 16.
- ชาลหนู (นามแฝง). "ขี้มาสีบ้านเย็น," เคลวินส์. 5 สิงหาคม, 2526. หน้า 5.
- ชำเรือง วุฒิจันทร์. "ศาสนาเรื่องละเอียคออน," ดาวสยาม. 4 สิงหาคม, 2526, หน้า 16.
- ชุม (นามแฝง). "เหะเหะพาที," ไทยรัฐ. 6 สิงหาคม, 2526. หน้า 5.
- ควาหมอลอ (นามแฝง). "ปัญหาพระพยอมกับทีวีของ 9," บ้านเมือง. 5 สิงหาคม, 2526.
หน้า 5.
- ทวนทน คำมีศรี. "โลกมายา," แนวหน้า. 20 ธันวาคม, 2527. หน้า 17.
- ทองมี บอพลอย. "พระพยอมแหงวัดสวนแก้วโดนเผาไหม้เห็นแกศาสนา ก็เห็นแก่พระบ้าง,"
ดาวสยาม. 1 ตุลาคม, 2526. หน้า 8, 14.
- ทินวัณน มฤคพิทักษ์. ลูกเลนลูกฮา. พิมพ์ครั้งที่ 4. บริษัทการพิมพ์, 2524. 283 หน้า.
- ธนู จงเลิศจรรยา. พระพยอม กลฺยาโณ. กรุงเทพฯ : อำนวยสาส์น, 2529.

- วิจิตรวาทการ, หลวง. ปาฐกถาและคำบรรยาย. เสริมวิทยะบรรณาการ, 2516. 402 หน้า.
 วิทยะ ศิวศรียานนท์. วรรณคดีและวรรณคดีศึกษา. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2518.
 วิทยากร เข้มกุล. ทางเลือกสังคมไทย. กรุงเทพฯ : ผลิต, 2528.
 วิชา กองกะนันท์. วรรณคดีศึกษา. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม, 2521.
 วีรพงษ์ คุณฉนิ. "พุทธธรรมสำหรับครู," วิทยาราย. 83, 2528.
 ศาสนา, กรม. ประวัติพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 1. กรุงเทพฯ :
 กรมศาสนา, 2525.
 สดภาพ มาลีเวชพงศ์. การศึกษาพฤติกรรมการเรียนการสอนศีลธรรมชั้น ป.ศ.สูง
ปีการศึกษา 2516. ปริญญาโท กศม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 ประสานมิตร, 2517. อุดลำนเา.
 สนิท ตั้งทวี. วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา. กรุงเทพฯ : โอเคียนส์โตร, 2527.
 สหจร (นามแฝง). "พม่าไม่กินเหล้า - ไม่นมจืด," บ้านเมือง. 9 สิงหาคม, 2526.
 หน้า 4.
 "สาวลิลกับโทรศัพท์ขุษาพระพยอม," เทลิมีเลอ. 10 ตุลาคม, 2526. หน้า 1, 2.
 เสกสรร สีหชาคม. "เห็นตัวพระพยอมถูกแบนมานานก็วัดซักกันหรือไม่," สยามรัฐ. 5 สิงหาคม,
 2526. หน้า 9.
 "หนังสือพิมพ์ฉบับสนใจพระพยอม," ข่าวสยาม. 22 กรกฎาคม, 2526. หน้า 1, 2.
 อนน (นามแฝง). "มตินันท์เทิง," มตินัน. 5 สิงหาคม 2526. หน้า 11.
 อาษา ขอจิตต์เมตต์. การพูดในที่ชุมชน. กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น, 2516.

- นิพนธ์ ศศิธร. หลักการพูดต่อที่ชุมนุมชน. กรุงเทพฯ : ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2515.
- บุญ บางขุนเทียน. "อย่าลืกรอนสิทธิพระและชาวราศ," บ้านเมือง. 6 สิงหาคม, 2526. หน้า 40.
- บรรพต วีระชัย. สังคมวิทยาชุมชนศึกษา. กรุงเทพฯ, 2514. 288 หน้า.
- บุญรวม ทิพย์ศรี. วรรณคดีพุทธศาสนา. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2512.
- บุญลือ วันทาพนธ์. สังคมวิทยาศาสนา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2512.
- "เบรคควายอำนจมีค," สยามรัฐ. 4 สิงหาคม, 2526. หน้า 3.
- ประจวบ จำปาทอง. ประวัติและผลงานพระพยอม กุญญาโน. กรุงเทพฯ : อำนวยสาส์น, ม.ป.ป.
- ประกิจ จันทะเทียน. วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของ อาจันต์ ปัญจพรรค์. ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524. อัดสำเนา.
- ประสก (นามแฝง). "ข้างรัก," สยามรัฐ. 4 สิงหาคม, 2526. หน้า 7.
- ประสงค์ ราชเดช. การพูดเพื่อประสิทธิผล. เอกสารประกอบคำบรรยาย ลำดับที่ 53 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528. 263 หน้า.
- ประสาธน์ หล้าคำ. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : กาวหนา, 2514.
- ปรีชา อุตระกุล. วรรณกรรมพยานจากตำบลังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา. ปริญญาโท, กทม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520. อัดสำเนา.
- ปัญญา นันทิกุล. "ของว่างระหว่างศาสนากับประชาชน," พ.ส.ด. 72 มิถุนายน, 2521.
- พระประชา ปสนุญโม. ศาสนากับคนหนุ่มสาว. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2529.
- "พระพยอม," คุณธรรม. 4(44) : 8 - 13, สิงหาคม 2526.
- "พระพยอมไฟโอเนียร์แห่งสมมติสังคมยุคคอมพิวเตอร์," มติชน. 4 สิงหาคม, 2526. หน้า 4.
- พุทธกรอง (นามแฝง). "ลมพัดลมเพ," สยามรัฐ. 6 สิงหาคม, 2526. หน้า 7.
- มงคล ตันอัครม. "พระพยอมเสียงธรรมที่พันโลก," มิตรครู. 25(15) : 61 - 63 สิงหาคม, 2526.
- โรเบิร์ต เนียบ (นามแฝง). "หลังรู้กฎแฉการเมือง," ดาวสยาม. 6 สิงหาคม 2526. หน้า 16.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ นายสมบัติ เสริมศิลป์

เกิดวันที่ 28 มกราคม 2501

สถานที่เกิด

อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

13/2 ซอยโปรงอรุณ อ.เมือง จ.ปราจีนบุรี (25000)

ตำแหน่งหน้าที่การงาน

อาจารย์ 1

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

โรงเรียนปราจีนกัลยาณี อ.เมือง จ.ปราจีนบุรี (25000)

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2517

มัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนปราจิณราษฎรอำรุง

พ.ศ. 2519

ป.กศ. ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา จากวิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา

พ.ศ. 2521

ป.กศ.สูง ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง วิชาเอกภาษาไทย จากวิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา

พ.ศ. 2525

ค.บ. ครุศาสตรบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย วิชาโทพลศึกษา จากวิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์

พ.ศ. 2532

กศ.ม. วิชาเอกภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร